141-

A

TÁRSADALMI MUZEUM

ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI ÉS KIADJA
A TÁRSADALMI MUZEUM

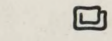

MÁSODIK ÉVFOLYAM

1910

POSNER ÉS FIA, BUDAPEST

301429

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

I. Önálló czikkek.

		Oldal
Ballai Károly	A Gyermektanulmányi Muzeum	273
Özv. Báthory Nándorné	A „Morzsabazár“	265
Bród Miksa dr.	A budapesti ipari munkások halandósága	230
Deutsch Ernő dr.	Az anyaság védelme	59
„	A csecsemőhalandóság okairól	138
„	Csecsemőkórházak	217
„	Csecsemők intézeten kivüli ellátása ...	291
„	A gyermekvédelem Magyarországon ...	397
Ifj. Gaul Károly	Famegmunkáló gépek védőkészülékei ...	9, 119, 200, 285, 429, 511
Konth Árpád	Egy budapesti legényszálló	314
O.-Kuthy Dezső dr. ...	A sport és az egészség	1
„	Rónáink és a tuberkulózis	89
„	Erdei üdülőtelepek a gümőkór elleni küzdelemben	370
„	A gyöngykór elleni védekezés ügye a bruxellesi világkiállitáson	477
Matheson F. James ...	A londoni Britt Társadalmi Muzeum ...	164
Pataki Béla	Németország erdei üdülőtelepei	378
Pethő Sándor	A munkások rokkantsági és aggkori biztositása	29
Szántó Menyhért	Heverő tőkék a közegészségügy szolgálatában	185
Vajda Ármin	A munkáskertek	412, 481
Virágh Andor	A kispesti állami munkástelep	41
* * *	Küzdelem a foszfornekrózis ellen	349

II. Szemlék.

Szocziálpolitika:

Hazai szocziálpolitikai események. *Sidó Zoltán dr.*	77, 327
A külföldi szocziális törvényhozás 1909/10.	72, 319

Munkásmozgalom:

	Oldal
A nemzetközi szakszervezeti mozgalom 1908-ban	436

Munkásvédelem:

Az otthoni munka szabályozásáról szóló angol törvény. *Sidó Z. dr.* 79
A német ipartörvény módositása 82
Az olasz földmivelés-, ipar- és keresk. ministérium nemzetközi pályázata 169
Nappali munka a pékműhelyekben 171
„Szocziális szolgálat" a katonai szolgálat mintájára nők számára 172
A német gyermekmunka 173
Az V. kerületi Népház 173
Uj ipari betegség 174
Munka a vándorlók részére 174
A Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesülete 241
A teherhordás korlátozása gyermek- és női munkánál 242
Gyári munkások osztalékrészesedése Angliában 244
A gyári nővér 245
A munkaváltogatás, mint a baleset és az ipari betegség elháritásának egyik módja 246
Gyári helyiségek fűtése 247
A munkások védelme a bánya hősége ellen 331
A bécsi távbeszélő központ közös kávékonyhája 332
Adalék a háziipari munkához... 335
A Törv. Munkásvédelem Nemzetközi Egyesületének luganói nagygyülése 454
Az ipari megbetegedések leküzdésére irányuló brüsszeli nemzetközi kongresszus 455
Az ólomfehér helyettesitése külső mázolásoknál 457
Az iparfelügyelők tevékenysége az 1909. évben. *Bród Miksa dr.* 528

Munkásbiztositás:

A német rokkantsági biztositó intézetek közegészségügyi beruházásai 175
Munkanélküliség esetére szóló biztositás Bádenben 176
A munkanélküliség esetére szóló biztositás terjedése... 248
A munkanélküliség Nürnbergben... 252
A franczia aggkori munkásbiztositás 336
Nemzetközi értekezlet a munkásbiztositás ügyében 462
Nemzetközi értekezlet a munkanélküliség ügyében 463
Házbér-takarékpénztár Drezdában 472
Az 1909. év munkásbiztositási törvényalkotásai. *Pap Géza dr.* min. oszt. tanácsos 561

Gyermekvédelem:

A munka befolyása a test növekedésére 255
Iskolásgyermekek nyári vándorlása 256
A gyermekek élelmezése az angol elemi iskolákban 344

Oldal

Kereset és háztartás:

Szerényebb anyagi viszonyok között élő német családok háztartása 338

Népoktatás:

A párisi nemzetközi tanitásügyi kongresszus. *Kőrösi Henrik*, kir. tanfelügyelő 562
Vándor háztartási iskolák... 564

Szocziális egészségügy:

A gümőkórellenes mozgalom haladása a külföldön 1909-ben *Okolicsányi-Kuthy Dezső dr.* 83
A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alkoholmentes étterme. *Lányi Márton dr.* 87
Az alkoholellenes mozgalom 1909-ben. *Stein Fülöp dr.* 178
Alkoholmentes italok a vasúton 184
A lakásügy fejlődése 1909-ben 257
A IX. nemzetközi lakáskongresszus 261
Adatok a németországi alkoholfogyasztásról 263
A részegeskedés ellen... 264
Kislakások Francziaországban 346
A sörtől való tartózkodás hatása... 347
Iszákosokról gondoskodó hivatal Altonában 475
Alkoholellenes küzdelem a német vasutasok körében... 566
Öreg emberek háza Dessauban 568
A falon keresztül való szellőzés befolyása a halandósági viszonyokra 570

A TÁRSADALMI MUZEUM ÉRTESITŐJE

Második évfolyam 1. szám — *1910 január—február*

Megjelenik évenkint hatszor, legalább 5 iv terjedelemben. Előfizetési ár egész évre 4 korona. Az előfizetési összegek „A Társadalmi Muzeum Értesitője" kiadóhivatalához (Budapest VI, Csengery-utcza 31), a lap szellemi részét illető közlemények pedig a Társadalmi Muzeumhoz (Budapest V, Mária Valéria-utcza 12) küldendők.

*A sport és az egészség.**

Okolicsányi-Kuthy Dezső, egyetemi m. tanár.

Minden sportnak — feltételezve a szó helyes alkalmazását — *testgyakorlat* a magva, *testi mozgás* a lényege.

Joggal szólunk tehát mi, orvosok, hozzá.

És előrelátható, hogy nem fognak sorainkból ellenzéki szónokok kikerülni.

Hisz, mire tanitott bennünket már egyik alapvető tudományunk, az élettan, a fiziológia?

Ime, ideiktatunk egynéhány alapelvet:

„Az a magasság, melyre karunk valamely súlyt fölemelni képes, az izomrostok hosszával arányos."

„Az izom ereje az izom keresztmetszetének nagyságával egyenes arányban van."

„Az izmok a legtökéletesebb erőkifejtő gépek: gyakori munkálkodás erősebbé fejleszti, további működésre alkalmasabbá, kitartóbbá teszi az izmot." *(Du Bois-Reymond.)*

Tudjuk pedig *Axel Key* vizsgálataiból, hogy a test magasságbeli növekedése, tehát a csontok és a hozzátartozó izomzat hosszbeli gyarapodása a nyári félévben valamennyi gyermeknél $^1/_3$-részszel több, mint a téli félesztendőben.

* Előadta szerző az *Orsz. Magyar Testnevelési Kongresszus* 1909 decz. hó 28-án tartott ülésében. Az előadás a mi szempontunkból annál nagyobb fontossággal bir, mivel a munkásság körében ujabban mind nagyobb tért hódit a sport-űzés.

Az ok kétségtelen.

Télen inkább szobázó, többet ül a gyermek, mig nyáron bőségesebben mozog a fényes szabad levegőn.

Továbbá az élettan azt is tanitja, hogy az izmok rendszeres gyakorlása megnöveszti az izom tömegét és nagyobb tevékenységre képesiti.

Aki tehát szellemileg munkálkodó létére nem felejtkezik meg róla, hogy izmai is vannak, az nemcsak megőrzi testi erejét, de meg is gyarapitja.

És gyarapitja nemcsak a „biceps"-e büszkén demonstrálható térfogatát, hanem még sokkal többet teszen. De hadd beszéljen ismét a fiziológus helyettem:

„Az izom tömegének fokozódásával nő a vér mennyisége." (Viszont a kellő mozgás hiánya csökkenti a vérképzést, *Axel Key.*)

„Minthogy a vérkeringés a működő izomban nagy fokban föllendül, a rendszeres izommunka a vérkeringésnek és szivműködésnek hatalmas serkentője."

„S mert a dolgozó izomzat sok oxigént használ el, az izmok tevékenysége a lélegzésnek is jelentős ingere."

„Az anyagcsere beálló fokozódása kellemes közérzetet, euphoriát szül, az erő érzését plántálja az emberbe, gátolja a beteges ingerlékenységet, eltávoztatja tőlünk a hamari fáradás kellemetlenségét."

„Csontok, inak és szalagok ellenállóbbakká lesznek a rendszeresen végzett izommunka közben."

A csenevész ember helyett elénk áll a testileg is számottevő, helyét a szó szoros értelmében fizikailag is megálló egész ember.

A testgyakorlat ellen tehát józanul gondolkodó kulturembernek nem lehet kifogása, annál kevésbbé lehet a modern magyar orvosnak, aki épen az ellenkezőre hivatott napjainkban.

Feladata, hogy még mindig *élessze és tovább élessze az egészségszerző irányzatot,* mely a test bünös elhanyagolásával szállott szembe és nálunk valóban csak egynéhány évtizedre visszatekintő.

És még van valami, ami növeli a sport iránti vonzalmunkat.

Az a nagyon jelentős körülmény, hogy mig *az iskolai tornázás fogalmától a zárt helyiségben való testgyakorlat*

fogalma sajnálatosképen még ma sem idegen, addig a *sportot* azt hiszem, joggal lehet elválaszthatatlanul összekötni a *szabad levegőn üzött testgyakorlat* definíciójával.

Mily óriási súlya van ennek a tényezőnek a sport hasznosságában, azt azok tudják, akik a kor legnagyobb betegségének, a *tüdővésznek* problémájával behatóbban foglalkoztak.

Egy cambridgei telefonhivatalban 1907-ig nem volt állandó szellőzésről gondoskodva. Ekkor szellőző nyilást vágtak a terem tetőzetén s 1908-ban egyszerre a felére csökkent az alkalmazottak betegségi napjainak a száma. *Büben* László dr., mária-nosztrai fegyintézetünk derék orvosa, már évekkel ezelőtt közölte a „Gyógyászat" czimü lapban azon érdekes tapasztalását, hogy a fegyház helyiségeinek kellő szellőzéssel való ellátása ugyancsak nagy fokban leszállitotta a halálozást, legfőképen pedig a tüdővész pusztitását a fegyenczek között.

Valóban nem lehetne azt állitani, hogy a szép Olaszországban nincsen pauperizmus. A szegénység pedig valóságos tenyésztője a tuberkulózisnak. S mégis Itália tüdővészhalandósága korántsem olyan nagy, mint Magyarországé. Vajjon miért? Mert a „szép" jelzőt bizony első sorban nem a műremekeiért, hanem délvidéki időjárásáért, a sok kék egéért kapta ez az ország. Enyhe éghajlata, sok téli napsütése, nem szoritják úgy be télszakán az embereket a négy fal közé, mint nálunk; nyitott ablaku boltban árul, akárhányszor télen is a műhelye előtt, künn a szabadban, dolgozhat a szerencsés talián.

De még a tehenek közt is csak ott dühöng leginkább a tuberkulózis, a gümőkór, ahol őket folyton csak istállóztatják.

Lakásbetegségnek mondotta a tüdővészt már régen a nagy higienikus, *Rubner*, és „Die Krankheit geschlossener Räume" („zárt helyiségekben honoló betegség") névvel illette azt egy másik neves orvos.

Amikor tehát azt prédikáljuk egyre: „Ki a szabadba!" „Ki a természet ölére!" „Vissza a természethez!" — untalan ott van előttünk a világos czélzat: *„Ki a jó levegőre!"*

Mert ezzel a maximával szolgáljuk legelsősorban a gümőkór, a tuberkulózis, elleni küzdelmet, *ami a gerincze kell, hogy legyen századunk összes közegészségügyi törekvéseinek.*

Hogyan akadhatna ezekután valaki, aki ne köszöntené

örömmel a szabadban folyó testgyakorlást s az erre alkalmat nyujtó sportot?

Köszöntjük is mindnyájan orvosok, örömünkkel és lelkesedésünkkel. *Meghajtjuk lobogónkat a sport terjesztői és fejlesztői előtt.*

És mégis *indokoltnak tartjuk, hogy egynéhány figyelmeztető szót mondjunk* eme mértékadó helyen a *sport gyakorlóinak.*

Tesszük ezt abban a meggyőződésben, hogy a *józan mérséklet* hirdetése a hevesebb vérüekre közülünk mindenben reáfér s hogy akkor jó a kertész, ha nemcsak uj hajtásokat nevel, hanem az oda nem valókat le is nyesegeti.

Az első, amit megjegyeznénk, a sport meghatározásából fakad.

Hozzátartozik, tudtommal, a sport jellemzéséhez, hogy az *szórakozás céljából való* testgyakorlás.

Helyes. Ez a jellemvonása kétségkivül egyik legerősebb terjesztője is, mert az emberek szeretnek szórakozni. Adja is a Mindenható, hogy minél többen mulassanak e hazában sportolva és minél kevesebben a kávéházak és vendéglők levegő-mocsarában és a kártyaasztal mellett!

Ámde az egészség ápolásának egyik főszabálya, hogy mindenkor csak pihent testtel szórakozzunk! Soha se mulassunk a pihenés helyett! Aki ezt cselekedné, az könnyen *deficzitbe kergeti a szervezetét* s a következmény *a test ellenálló képességének csökkenése.*

Bölcsen határozza meg a sportszabály a verseny előtti training-időben a kellő hosszu pihenés idejét, bölcsen tilt el ilyenkor a fiatal embereknek minden legkisebb inszoliditást.

Teszi ezt *a verseny sikere érdekében*, mert *fél az akut kimerüléstől.*

Mi, orvosok, intő szavunkat a sport végczélja kedvéért emeljük fel, figyelmeztetésünket az egészség érdekében tesszük, félve a krónikus kimerüléstől.

Vegyünk csak egy szerv-rendszert a sok közül. Az érrendszert figyeljük meg, mi a sorsa kellő pihentetés nélkül?

Az erek, vérünk e csővezetékei, állandóan munkában vannak ugyan, mig az élet tart, de a munka nagysága nem állandó. Szellemi tevékenység, izommunka, bizonyos, ma még kedvelt mérgek (alkohol, nikotin) hatása alatt nagyobb az, igazi pihenés alkalmával kisebb.

Az erek ugyanis aktiv és passziv munkát teljesitenek egyszerre.

Aktiv munkájuk rugalmas összehuzódásokban áll, passziv munkájuk pedig abban, hogy a bennök keringő vérnek nyomását kiállják, elszenvedjék.

Ez a nyomás, az u. n. érfali nyomás, pedig annál nagyobb, minél fokozottabb a sziv működése.

Ha már most egész héten át megfeszitett szellemi munkával és bőséges dohányzással adtunk fölös dolgot a szivnek, szombaton este talán tetéztük azt a rendesnél is több alkoholfogyasztással, vasárnap pedig, ahelyett, hogy a szombat esti kései lefekvésünket hosszabb testpihentetéssel, tovább-alvással pótolhatnánk, üt az óra, mikor kelni szükséges, hogy el ne késsünk a turista-kirándulás indulási idejéről, s a szivnek egész heti túlerőltetése után következik a legerősebb szivüek és leghosszabb lábuak által diktált pace-ben végzett erőltetett menetelés — kétségtelen, hogy az *érrendszer alig jön ki a fokozott vérnyomásból, igazi pihenője a kelleténél kevesebb van* s az eredmény a *korai érelmeszesedés* leszen.

Igen óvatosan sportoljon tehát az, akinek nem volt elég alkalma, vagy „vágott dohánya" ahhoz, hogy *szervezetének előbb kellő pihenést* is nyujtson.

A sport terén is elengedhetetlen, csakugy, mint a gyógyitó orvostudományban, a *legszigorubb individualizálás,* nemcsak egyénenkint — mert nincs két teljesen egyszabásu ember — hanem az alkalmak szerint is.

Ugyanaz a szervezet is ma más lehet, mint holnap. Főképen aszerint, hogy mennyi igazi pihenést élvezett időközben; nevezzük mindjárt nevén a gyermeket: *aszerint, hogy mennyit aludt* időközben.

Tudják ezt az előkelőbb sportolók minden sportágban, de azt hiszem, legkivált az alpinista-sportban ismeretes, mennyire jelentős dolog a *jó kondicziő,* melylyel egy-egy kirándulásnak nekifognak.

Az egyedüli szilárd biztositéka ez ott az életnek magának, az egyedüli megbizható elháritója a veszedelmes *hegyi betegségnek.*

A sportra nézve is áll tehát az, ami más, kevésbbé hasznos szórakozásokra, hogy ő maga direkte nem pihentet.

Valóságos üdvözitője ugyan a sport a testnek annyiban, hogy a legnagyobb fokban üditő pihenésre ád utólag módot, meghozza a legüditőbb álmot — de csak akkor, ha előtte is pihent volt a test és túlhajtás a szervezet igénybevételében nem történt.

A sportnap után való kellő kinyugovásra pedig ismét *idő kell*, nem az élethajsza továbbfolytatása.

Sportolás előtt is, után is időt szabjunk tehát a kellő pihenésre, a bőséges kialvásra.

Ez biztositja leginkább a teljes kipihenést: a nyugodt álom az idegrendszerre, a szivre és erekre egyaránt jótékonyan hat, a test vizszintes helyzete pedig az alsó végtagok ereit külön is pihenteti a rájuk fenlételkor ható fokozott oldalnyomás alól.

Mindenhez idő kell, még az élére állitott és ilyen helyzetben átlőtt deszka eldöléséhez is, mint a fizikából tudjuk.

Idő kell ahhoz is, hogy a sportot helyesen üzhessük.

Aki amellett önmagát is üzni kénytelen, az csak „cum grano salis" sportolhat, csak homoeopathiás adagban szedheti a sport gyógyszerét, ha nem akarja, hogy ellenkező hatást érjen el vele.

Megterhelni túlfokozott üzemmel még az egyszerü gőzkazánt sem szabad, hát még az ember komplikált szervezetét, amelyre, ha a megerőltetését oktalanul fokoztuk, a *fertőző bajok iránt felébredő hajlam veszedelme* is vár.

A túleröltetés, ha erőszakolt, teljesen elővigyázat nélkül való, hirtelen bajt is okozhat, pld. az u. n. aktiv tüdővérbőség sokszor ijesztő képében; de kisebb fokaiban is nagyon kártékony lehet.

Visszatérő, ismétlődő, megerőltető testi munka lassankint szivtúltengést okoz, sőt vannak esetek, melyekben még mielőtt ez a kiegyenlitő folyamat kifejlődött volna, a szivelégtelenség, a szivgyöngülés (weakened heart) tünetei jelentkeznek.

De zavart teremt a testi megerőltetések sorozata a táplálkozásban is, az idegrendszert kimeriti, a szervezet egésze sinylődni kezd *s az individualizálás nélkül, túlhajtva alkalmazott különben jó gyógyszer kártékonynyá válik. A test meggyöngül, ellenálló képessége fogy,* s el ne feledjük, hogy a *meggyöngült ellenálló képessége nyomában úgy jár a tüdővész, mint a tenger habjait szelő hajó után az éhes sirály.*

Utolsó szerény megjegyzésem még a versenyekre vonatkozik.

Versenyben *valóban csak a kiválasztottak vegyenek részt.* Olyan sportoló versenyezzen, akit elég nagy testi tőkével ajándékozott meg már eleve a sors; aki ezt a tőkét fokozatosan, okosan, még gyarapitotta; akinek módjában volt gyakorlási idejét nyugodtan, kenyérkereső hajszától távol, igazán „procul negotiis" tölteni, s akinek kellő önfegyelmezettsége egyébként sem zavarta meg közben testének üditő kinyugovását, — aki tehát a szó szoros értelmében *jó testi és lelki kondiczióba* szállhat versenyre a babérért.

Különben nemcsak a babér vész el, hanem az egészség is oda vész!

Magamnak két fiatalembert volt alkalmam látni, akik ugyszólván a versenyről estek belé a sorvasztó gümőkóros lázba. Az egyiknek a kórágya mellett a hálószekrényen ott is volt a fotografiája szép evezős-dreszben.

Szegény, *nem tudta a neki való mértéket, az életével fizetett meg érte. Coughlin* Brooklynban megfigyelte, hogy az atléták közt a halál oka jelentékeny számban épen tüdőtuberkulózis. Kétségtelenül a túlerőltetések miatt, melyek a szervezet mértéktelen kihasználásához vezettek.

Azt is figyelembe kell itt venni, hogy a tuberkulózis magvát rejtő baczillusos köpetet oly borzalmasan szórják ma még embertársaink szerteszét, hogy a fertőzménynek a lábbeli talpán, földet söprő női ruhán a lakásba való beczipelése ellen oly keveset teszünk ma még; figyelembe kell venni, hogy a tehéntuberkulózis kérdése hazánkban még annyira megoldatlan, hogy nap-nap után több százezer gyöngykóros tejelő szarvasmarha szállitja az eleven gümőbaczillusokat közülünk boldognak, boldogtalannak — s mindezeknél fogva a *tuberkulózis oly sok emberben lappang*, aki egészségesnek véli magát s *gyöngébb voltát csak a »természetének« tulajdonitja*, hogy az elővigyázat valóban kétszeresen indokolt s az *orvosi tanács igénybevételére* — örvendetesen fejlődő sportéletünk mellett — főleg fiatal, nyulánktestü embereknek valóban szükségük van.

Mert ha lappangó tüdőgümőkórral sportol valaki, csak amugy vaktában, hiába várja a mindjobban fokozódó test-

gyakorlás kedvező hatását, ahelyett *a lappangó betegség kivirágzása* fog mutatkozni.

Akkor is, ha véletlen erőszakos behatás, a mellkas durvább megrázkódtatása, leesés, ütés nem jő közbe, ami a baj kitörését egyenesen kiváltaná.

Az alattomban beteg szervezet valódi egészséget nem fog produkálni. A nála hamarosan ilyennek minősülő *túlerőltetésre megrokkan, összeroskad.*

Végeztem, tisztelt kongresszus.

Ugy vélem, nem kell kimentenem magamat az elmondottakért. Ifju koromban a következő sportokat üztem a magam szerény módja szerint: kardvivást, tőrvivást, boxolást, futást, lovaglást, korcsolyázást, hegymászást, evezést. Kedves emlékem, hogy a Turista-Egyesület egyetemi osztályának megalapitásában én is résztvehettem. Alakuló ülésünk ott folyt le a Dobogókő tetején. Az uszást ma is lehetőség szerint gyakorlom. A test erősitését szabad levegőn végzett mozgás, testi gyakorlatok utján, mint az egészség megtartásának és fejlesztésének egyik jelentős eszközét, részletesen méltattam egy tavaly megjelent nagyobb terjedelmü munkámban.

De *a tapasztalás közben kiforrott fenti intelmeket nem hallgathattam el* e mértékadó helyen, mert azt szeretném, hogy a puskánk mindig csak előre süljön el, hátrafelé soha!

Famegmunkáló gépek védőkészülékei.

Ifj. Gaul Károly, mérnök, szak-ipariskolai tanár.

Első közlemény.

A párisi „Musée de préventions contre des accidents du travail" csarnokában áll Engel-Dollfus szobra, aki egyike volt a gyakorlati munkásvédelem első úttörőinek. A szobor fatalapzatára a humanitásáról hires mülhausi gyárosnak ezt a jelmondatát vésték: „A gyáros mással is tartozik munkásaival szemben, mint csak a bérrel." Az ő eszméje volt az, hogy a gépeket védőkészülékekkel szereljük föl, a balesetek lehető elháritása végett.

Minden iparban, minden kenyérkeresetnél ki van téve a munkás előre nem látható baleseteknek és ezért a testi sérülések anyagi okait kellő berendezéssel, óvóintézkedéssel legnagyobbrészt el kell háritani, vagy sulyos voltukat mérsékelni. Meg is van minden művelt országban a balesetek elháritására irányuló törekvés, mindenütt igyekeznek az egyes ipari foglalkozások veszélyességét csökkenteni.

A magyarországi 1907. évi munkásbiztositó törvény jelentékeny, de változó terhet ró az ipari vállalatokra veszedelmességük fokozata szerint s ez az osztályozás az egyes iparcsoportokon belül, a humanitás szempontjaitól egészen eltekintve, a balesetek lehető csökkentésének kérdését a gyárak anyagi érdekével hozta szoros kapcsolatba. Ez az érdek hozta létre közvetlenül a törvény megszavazása után hazánkban az első balesetügyi, iparegészségügyi és munkásjóléti kiállitást, melynek czélja volt, közönségünket a használatban lévő munkásvédelmi és balesetelháritó berendezésekkel megismertetni. A további feladat most már az, hogy csoportonként összegyüjtve a gyakorlatban bevált védőeszközöket, alkalmat adjunk az érdeklődő közönségnek a különböző készülékek összehasonlitására

és kinek-kinek a maga specziális esetében a legczélszerübbek kiválogatására.

E feladatot külföldön is állandó kiállitás keretében oldják meg, ahol természetes nagyságu és a gyakorlati viszonyoknak megfelelően fölszerelt gépen észlelni lehet azokat a körülményeket, melyek kapcsán balesetek fordulnak elő, s igy megvan az alkalom a különböző gépek és munkanemekhez alkalmatos védőkészülékek kiválogatására és esetleg az ujabb találmányok összehasonlitására. Ezt a czélt szolgálja nálunk a Társadalmi Muzeum gépgyüjteménye.

A munkanemek és az azok elvégzésére szolgáló gépek végtelen sokasága mellett ilyen feladat megoldására már anyagi és helyi okokból is huzamosabb idő és megfelelő beosztás kell; eltekintve az óriási költségektől, egy épület nem volna elegendő arra, hogy a munkagépek valamennyi tipusa beleférjen. Épen azért a tényleges szükség szerint kellett megállapitani, hogy melyik az az iparág és melyek azok a berendezések, ahol a veszedelmesség foka legnagyobb és ahol épen erre való tekintettel a védekezés alkalmas módjának megállapitása és lehető széles körben való megismertetése a legsürgősebb.

Az egyes iparágakat veszedelmességük foka, az egyes munkanemeket, valamint gépeket és védőkészülékeket pedig mint balesetforrásokat hazánkban az itteni tapasztalatok alapján először Gerster Miklós: „Gyáripari balesetek Magyarországon az 1900—1905. években" czimü tanulmánya ismerteti. Az ott közölt adatokból megállapitható, hogy az emlitett években 100 sérülés közül: 24-nek munkagép; 21-nek rakodás vagy szállitás; 16-nak nehéz tárgy leesése; 16-nak kézi szerszám; 6-nak a munkás lezuhanása; 5-nek izzó tárgy; 4-nek közlőmű, daru, szivattyu, felvonó; 1-nek motor és 7-nek más közvetlen ok volt a forrása. A legtöbb baleset tehát munkagép mellett történt. A munkagépek okozta balesetek száma évről-évre növekedik, vagy legalább is több és több eset jut tudomásunkra és pedig 1900—1905-ig 2878, 2987, 3042, 3409, 3899, 4455, vagyis a hat év átlagában 3445 baleset történt munkagép mellett.

De megjelöli a munka nemcsak a balesetforrásokat, hanem az iparcsoportok veszélyességi sorrendjét is a következő táblázatban:

Veszedelmesség		Iparcsoport	10,000 munkás közül megsérült		
osztálya	foka		összesen	nagyon	halálosan
I.	1.	Építőiparban	921	525	21
	2.	Faiparban	641	419	12
	3.	Kémiai iparban	670	377	7
II.	4.	Gépiparban	1194	630	4
	5.	Kő-, agyag- és üvegiparban	357	221	7
	6.	Vas- és fémiparban... ...	645	395	5
	7.	Papirosiparban	326	207	7
III.	8.	Eledel- és italiparban ...	242	151	4
	9.	Bőriparban	494	295	2
	10.	Fonó- és szövőiparban...	217	134	2
	11.	Sokszorositóiparban ...	229	140	1
	12.	Ruhaiparban	286	153	—

A legveszélyesebb balesetforrás a munkagépeket alkalmazó csoportok közül tehát a faipar, ez követelte a legtöbb halálos áldozatot és igy a faipari munkagépek alkalmas védőkészülékeinek megállapitása és bemutatása sürgős feladatnak mutatkozik. Ennek akar első sorban megfelelni a magyar Társadalmi Muzeum.

A faipari munkagépek közül a legtöbb balesetnek okozója a körfürész, mely különben a legelterjedtebb munkagép is; ezt követi az egyengető gyalugép, marógép, ingafürész, szalagfürész. E gépek mindegyikét több példányban szerelték fel a muzeum helyiségeiben, és már a szerelésnél is gondoskodtak arról, hogy a gépek czélszerü, veszélytelen megindítása is bemutatható legyen. Ebből a czélból a gépeket részben közvetetlenül elektromotorok hajtják, részben pedig közlőműre vannak kapcsolva, mely utóbbin fel vannak tüntetve mindazok az oldható kapcsolások, burkolások és egyéb védőkészülékek, melyek a transzmissziók okozta baleseteket vannak hivatva elháritani. A nagy fordulatszámmal járó közlőmű és a gyorsan futó szijak veszélyének elháritására szolgál a souterrainben elhelyezett transzmisszió. A modern faipari telepek berendezésénél mindenütt ilyen földalatti transzmissziót alkalmaznak,

mely azonban a Társadalmi Muzeum jelenlegi viszonyai között az intézet géptermében nem volt megvalósitható; e rendszer épen ezért csak rajzban van bemutatva. A meghajtások azonban (szijkapcsolás) mindenütt különbözőképen burkoltak, vagy pedig el vannak keritve (farács, deszka, szögvasakkal, merevitett deszkák, vaskorlát, zsinór- vagy lánczczal ellátott korlátvasrács, drótháló), hogy mindenféle burkolási mód könnyen áttekinthető csoportositásban legyen szemlélhető. Burkoltak azonkivül a transzmisszió szijkerekeinek rögzitő ékei is.

A kiállitáson szereplő valamennyi gépet a forgács és fürészpor eltávolitására szolgáló porszivó készülékkel kapcsolták össze. Ez nemcsak a levegő portalanitására szolgál, hanem megelőzi azokat a baleseteket is, melyek forgácsnak a gépek alól és géprészek közül való eltávolitása közben szoktak előfordulni.

A faipari munkagépek veszedelmesebb volta két okra vezethető vissza, nevezetesen, hogy a nagy sebességgel mozgó szerszám a munkadarabról leszakitott hulladékrészeket, vagy magát a munkadarabot nagy erővel röpiti vissza a munkás felé, vagy pedig olyan gépeknél, melyeknél a munkadarabot szabad kézzel vezetik a szerszámhoz, a megfelelő támaszték hiányában megcsuszik a munkás keze s az esetleg fedetlen szerszámra kerül. Az első esetben többnyire sulyos belső sérülések keletkeznek, az utóbbiban végtagcsonkitások.

A sérülés lehetősége — mint emlitettük — legnagyobb a körfürésznél, különösen, ha a fát rajta hosszában vágják. A körfürész tárcsája mindig a kezelő munkás felé forog, úgy, hogy ha ott, ahol a körfürész fogai hátul az asztal alól kiemelkednek, valamely fahulladékdarab a gép rezgése folytán a kiemelkedő fogakkal érintkezésbe jön, a fogak ezt óriási sebességük mellett nagy eleven erővel mindig a munkás felé dobják. Ez alkalommal nagyobb fajsúlyu, kemény fadarabok a munkást fejen, arczon vagy mellen találhatják, és életveszélyes bajt okozhatnak.

Ez ellen a visszadobás vagy hirtelen erőszakos hátratolás ellen az úgynevezett *hasitóék* vagy védőék a legczélszerübb védőeszköz. A védőék azonban csak a munkadarab, vagy hulladék visszahajitását akadályozza meg azzal, hogy meggátolja a fürészlapnak a vágott résben való megszorulását, illetőleg, hogy a felmenő fürészfogak hulladékot ragadjanak magukkal.

A hasitóéknek a körfürész görbületéhez természetesen alkalmazkodnia kell. Hogy különböző átmérőjü körfürészpengéhez ne kelljen külön-külön méretü hasitóéket készletben tartani, szerkesztettek néhány olyan védőéket, amelyek bizonyos határok közt, minden körfürész-átmérőhöz alkalmasak. A Társadalmi Muzeumban levő rendszerek alakjukban kevésbbé, hanem csak rögzitésükben, a beállitás kivitelében különböznek egymástól.

Szokásos primitiv berendezésü üzemeknél a védőéken kivül még egy deszkadarabot is a körfürész tárcsája elé függeszteni, amely egyrészt nem akadályozza meg a munkadarabnak a fürészhez való tolását, másrészt a fogaktól esetleg felkapott és visszahajitott fadarabokat, szilánkokat, amelyek a munkás felé repülnének — felfogja. Ezt az elrendezést a Társadalmi Muzeum modellben mutatja be.

A védőék alkalmazása daczára azonban még mindig megeshetik, hogy akkor, amikor a munkás a léczet vagy a deszkát a szerszám felé tolva, elcsuszik, vagy idegességből avagy egészen más okból: a keze megsiklik és érintkezésbe kerül a fürészfogakkal, és igy sulyosabb sérülést szenved. Ez ellen úgy védekeznek, hogy a körfürésztárcsának az asztal fölött levő nem aktiv részét védősisakkal fedik be. Az ideális védősisaknak olyannak kell lennie, hogy a körfürésznek nem dolgozó részét a munkája megszünése pillanatában befödje, emellett azonban a munkadarabot könnyen lehessen a a fürész alá vezetni. Továbbá a védősisak tág határok között mozgó, különféle vastagsági méretekkel biró fadarabok megmunkálására is alkalmas legyen, végül a munkát ne akadályozza és automatikusan alkalmazkodjék a különböző vastagságu anyagokhoz, hogy ne a munkásnak kelljen azt minden egyes esetben beállitania.

A legtöbb védősisak nem felel meg mindezen követelménynek.

A Társadalmi Muzeum a védősisakok egy 10 darabból áiló sorozatát mutatja be. A legprimitivebbek azok a védősisakok, amelyeket a munkásnak kell a fa vastagságához esetről-esetre beállitania.

Ilyen az 1. és 2. ábrán feltüntetett. (Készitik Gebr. Schmaltz és Burkhart.)

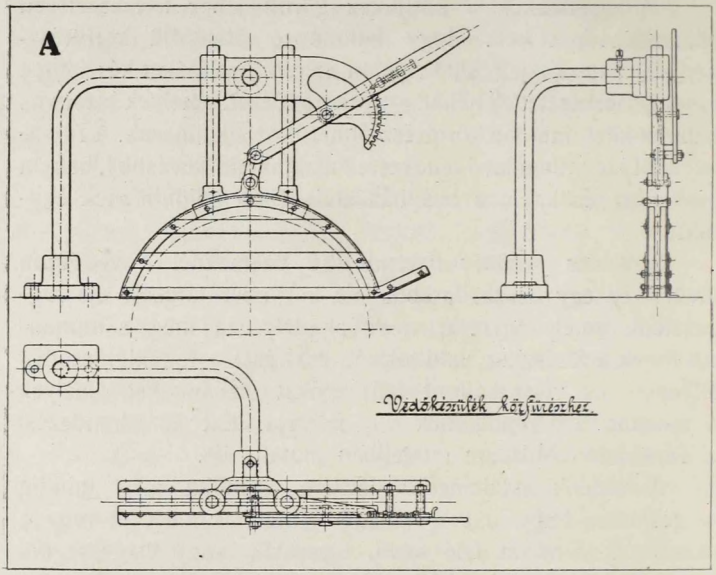

1. ábra.

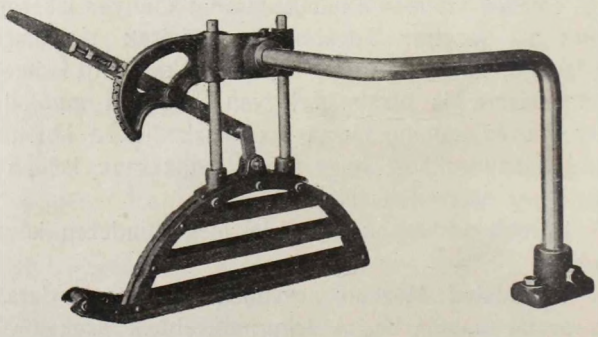

2. ábra.

Schmaltz Testvérek és Burkhart védőkészüléke.

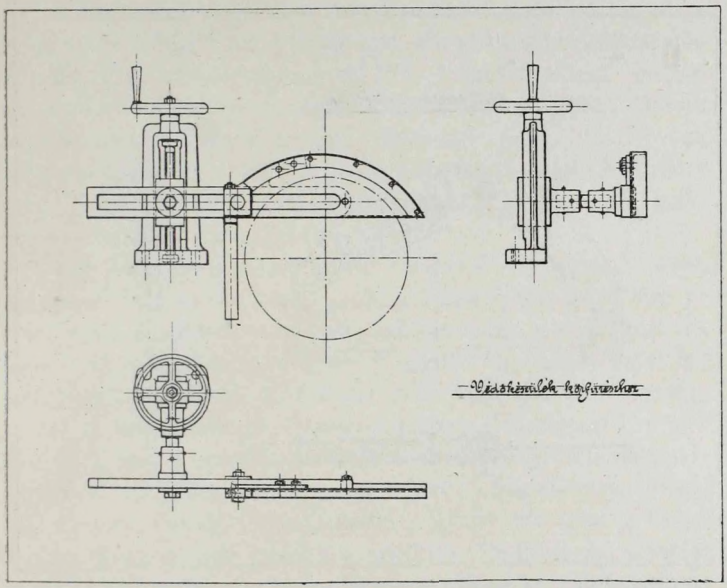

3. ábra.

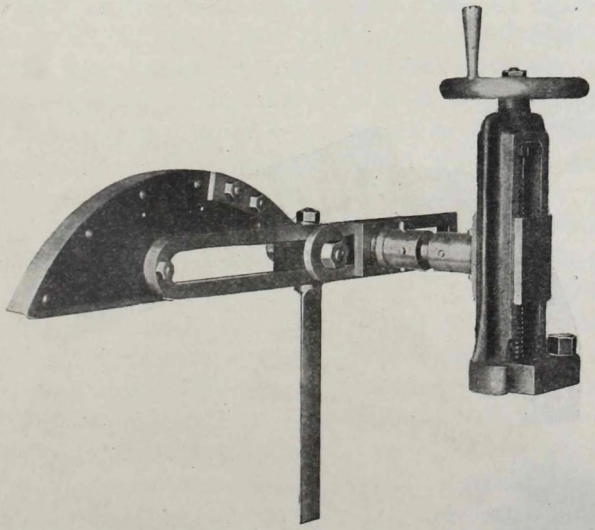

4. ábra.

Angol védőkészülék.

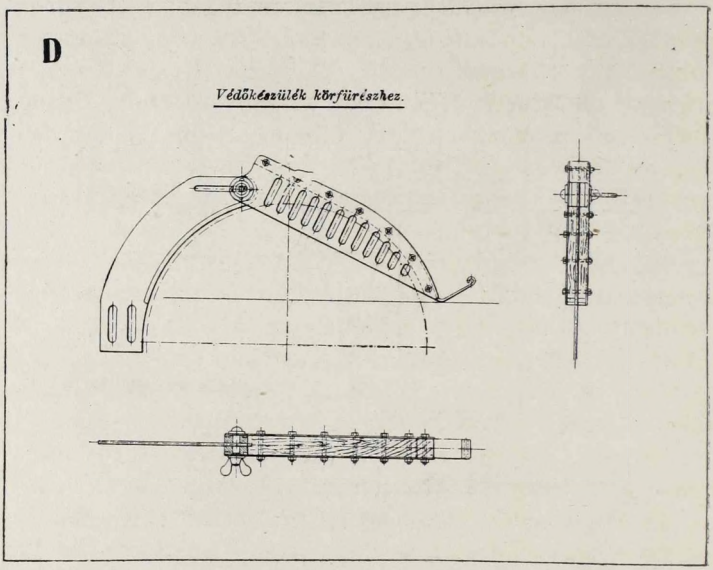

5. ábra.

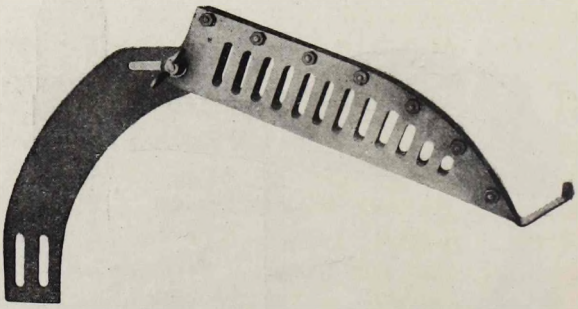

6. ábra.

Egyszerü fogburkoló.

A védősisak függőleges irányban önmagával párhuzamos helyzetekbe állítható be. A függőleges irányban való párhuzamos vezetés két körkeresztmetszetü és fixhüvelyekben mozgó vezetőrúd segitségével történik, az emelésre az ábrán látható csuklós kétkaru emelő szolgál. Erre egy rugós peczek van szerelve, amely az emelőkar fix forgáspontjával konczentrikus szegmenten levő hézagokba becsappanva, egy bizonyos helyzetben rögziti a védősisakot.

Föl kell itt jegyeznem azt a feltünő körülményt, hogy az angol és franczia szerkesztők a védősisakot rendesen az asztallapra erősitett külön tartó-szerkezetekre állványozzák és ugyanerre a tartó-szerkezetekre *függesztik* a hasitópengét is; úgy, hogy az felülről, a körfürész asztallapja alá való bujkálás nélkül is beállitható (pl. Glower, Couzens, Bouteloup-Lerosier stb. féle), mig a német szerkesztők különös előszeretettel viseltetnek az asztallap alá helyezett védőék megerősitése iránt, (pl.: Oppler, Goede, Gebr. Schmalz, Ritter) sőt igen gyakran magára a hasitóékre erősitik a körfürész fogburkoló sisakját is, (pl.: Krumrein und Katz, Kirchner, Wurster und Seiler).

Egy igen jól beállitható szerkezet a Glower féle (Leeds), amely hátul hasitóékkel, a munkás felől pedig két egymáson csúsztathatóan, tág határok közt beállitható fogburkolóval védi a munkás testi épségét. Az egész készülék szerelése olyan, hogy szükség esetén, pl. a fürésztárcsa váltásakor egy kézfogással útból eltehető és ugyancsak igen egyszerüen ismét védőhelyzetébe hozható. A Muzeum a készüléket kisebbitett méretü mintán mutatja be a közönségnek.

Egy szintén angol szerkesztőtől származó, esetről-esetre beállitandó körfürészre való védőkészülék a 3. és 4. ábrán látható. A védőkészülék a körfürészgép asztalára állványozott kézikerékkel ellátott csavaros állitószerkezettel föl és le mozgatható és egy a sisakkal egybekovácsolt kivágott vezetősinre fölfüggesztett *egyenes* hasitópengéből áll (lásd 3. és 4. ábra), amely egy csavaranyával a fürészlap átmérőjéhez képest a kivágott vezetősin különböző helyén rögzithető.

Egy másforma igen egyszerü, bármely asztalosműhelyben elkészithető védősisak, egy a hasitóékre erősitett fából vagy pléhből való egyszerü fogburkoló. (5., 6., 7., 8., 9. ábra.)

Ezt és az előbb emlitetteket, több famegmunkáló gépgyár

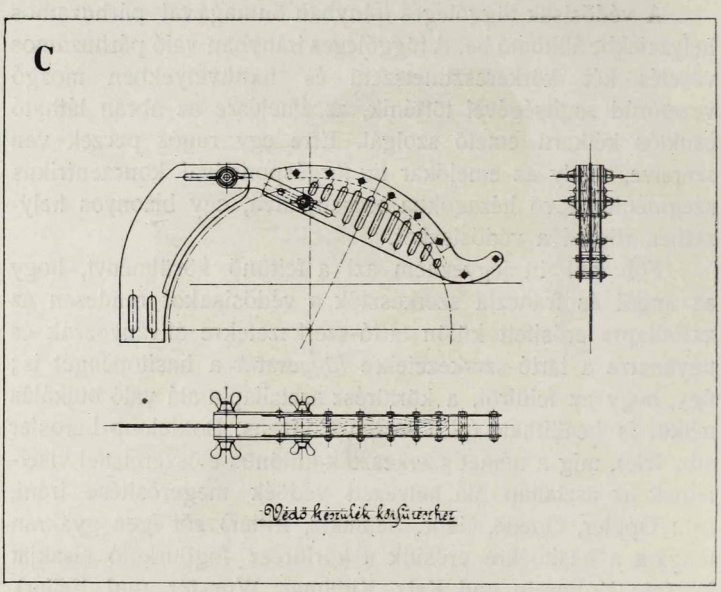

7. ábra.

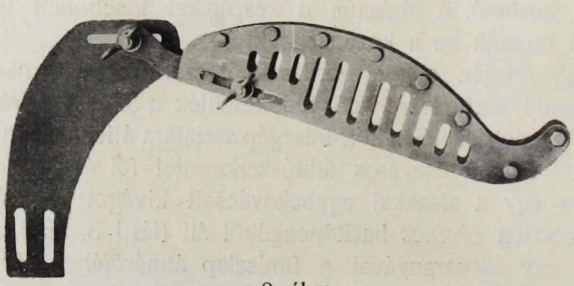

8. ábra.

Egyszerü fogburkoló.

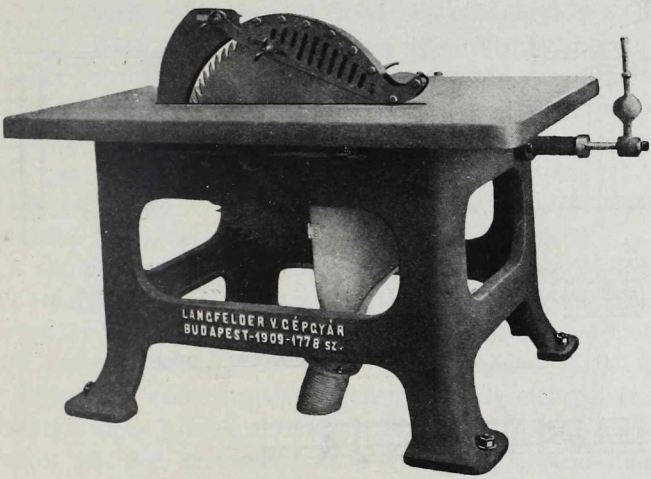

9. ábra.

Egyszerü fogburkoló.

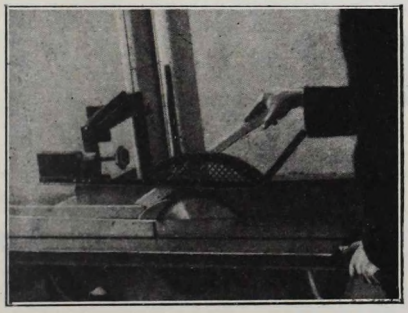

10. ábra.

Goede védőkészüléke.

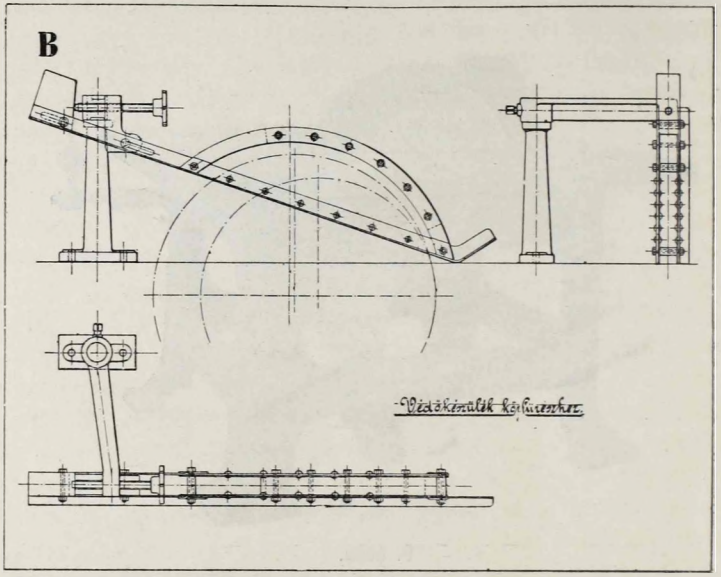

11. ábra.

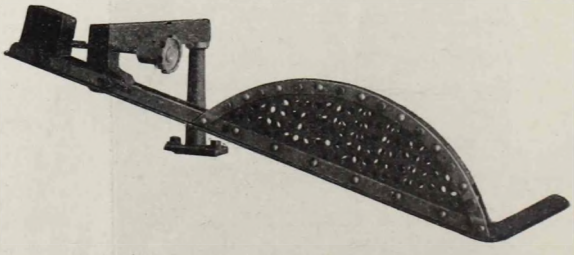

12. ábra.

Schmaltz testvérek védőkészüléke.

készíti, utóbbiak azonban egyszerü voltuknál fogva bármely üzemben házilag is elkészithetők.

Egy másik, tökéletesebb a Goede-féle (10. ábra) és a Gebr. Schmaltz-féle (11. és 12. ábra), amely egyensúly révén bizonyos határok között a vágandó fa vastagságához automatikusan alkalmazkodik. A védősisakot mindkét gyár szerkezeténél egy karra szerelik és ezen a karon levő ellensúlylyal kiegyensúlyozzák. Az ellensúly egy kézikerékfejü fix csavarba ütközik, amely csavarnak ki- és becsavarásával a sisak alsó éle és a körfürész asztallapja közti rés nagysága változtatható.

Önműködőleg áll be különböző favastagságra a W. Ritter-féle paralellogrammal párhuzamosan vezetett és kiegyensúlyozott védősisak is, amelynek szerkezete a 13. ábrán a körfürészre való szerelése pedig a 14. és 15. ábrán látható. A 14. ábra a Ritter-féle védőkészüléket leeresztett helyzetében, azaz a körfürész üres járásakor ábrázolja, a 15. ábra pedig a védősisakot fölemelt helyzetben és a körfürész tárcsája mögött levő hasitóéket mutatja.

A Társadalmi Muzeum modellgyüjteményében levő Krausféle védősisak (16. ábra) egy elől, a munkás felől födő ellensúlylyal kibalanszált és egy hátul födő fölfüggesztett süvegszegmentből való. Bizonyos mértékig alkalmazkodik a fürészelendő fa vastagságához.

Az önmagától beálló többszárnyu védősisakok közt kisméretü modellen mutatja be a Társadalmi Muzeum Couzens-félét. (17. ábra.)

A védősisak a körfürész asztalára erősitett állványra van függesztve, ugyanerre az állványra van erősitve a hasitóék is. A körfürész fogait úgy elől, a munkás felől, mint hátul, a védőéknél, süvegek burkolják be. A munkás felől két külön forgóponton felfügesztett két védőszárny födi a fürész fogait. A fa betolásakor az első szárny egy rajta levő peczekkel, amely peczek a második szárnyban levő rovátékban csuszik, fölemeli a második szárnyat, úgy, hogy a munkadarabot a fürészhez lehessen tólni. A vágás befejezése pillanatában az első szárny már föd.

Egy komplikáltabb rendszerü védőkészülék a 18. és 19. ábrán látható. A védőkészülék a mennyezetről lecsüngő merev gerendára a körfürész átmérőjéhez képest függőleges irányban

állithatóan csavarokkal van megerősitve (lásd 18. ábrán mind a három nézetben és a 19. ábrán). A védőkészülék tartó darabján van fölfüggesztve egy előlről (t. i. a munkás felől) födő burkoló süveg és egy hátulról födő süveg. Utóbbi a védőéket helyettesiti, azaz meggátolja, hogy az asztalon levő hulladék az asztal alól kibuvó fogakhoz kerüljön és azt a munkás felé hajitsa a

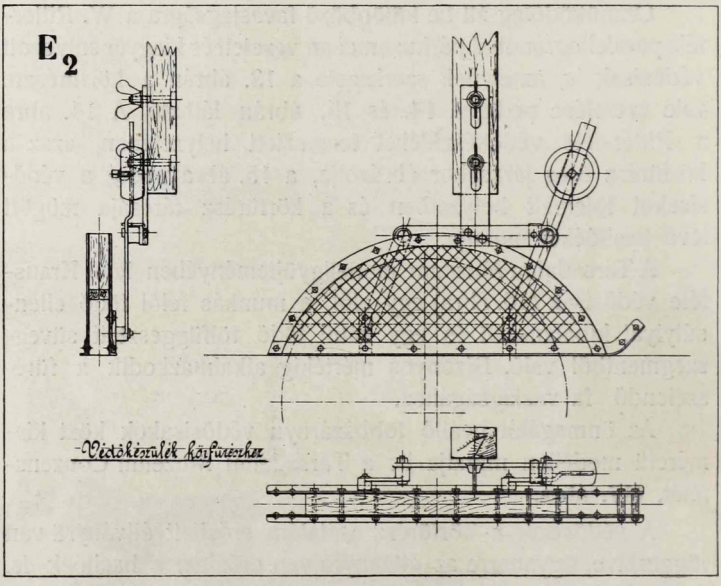

13. ábra.

W. Ritter-féle védőkészülék.

fürész. Ugyanazon a forgóponton, amelyiken a két burkoló-süveg lóg, szintén forgathatóan van fölfüggesztve a süvegektől jobbra és balra egy-egy szögemeltyü, amelyek hátsó végén két állitható balanszsúly van elhelyezve, a munkás felé eső része a 18. ábrán fölülnézetben jól látható módon össze van szöge-

cselve, még pedig úgy, hogy a két szögemeltyü közzé a szögemeltyükkel hegyesszöget képező, alsó végén hajlitott nyelv van mereven közbeerősitve.

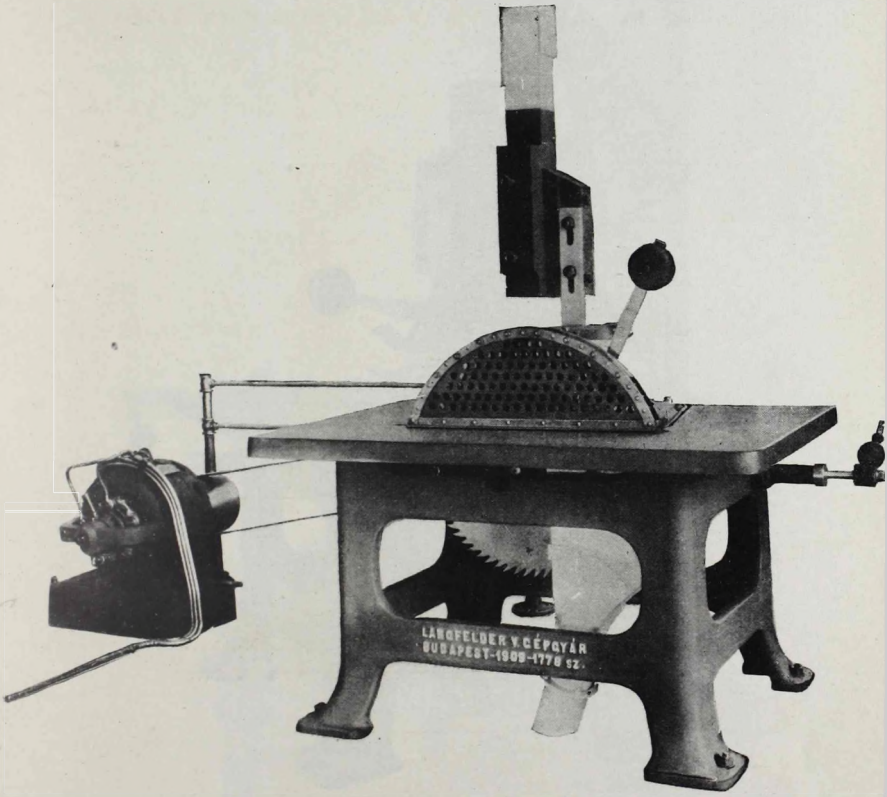

14. ábra.

W. Ritter-féle védőkészülék fölszerelve, passiv helyzetben.

Ha nem dolgozunk a körfürészen, úgy ez a nyelv a körfürész asztalán fekszik. A baloldali szögemelőn szabadon mozoghatóan van fölfüggesztve egy lefelé lógó bunkóalaku pléhből készült védőszárny, amely a munkás kezének a fogak

alá való csuszását az első burkoló-süvegen kivül szintén megakadályozza. A jobboldali szögemeltyün pedig egy ivalaku kivágott vezetősin van, amely magassági irányban állitható és a jobboldali szögemeltyün levő csavarral rögzithető.

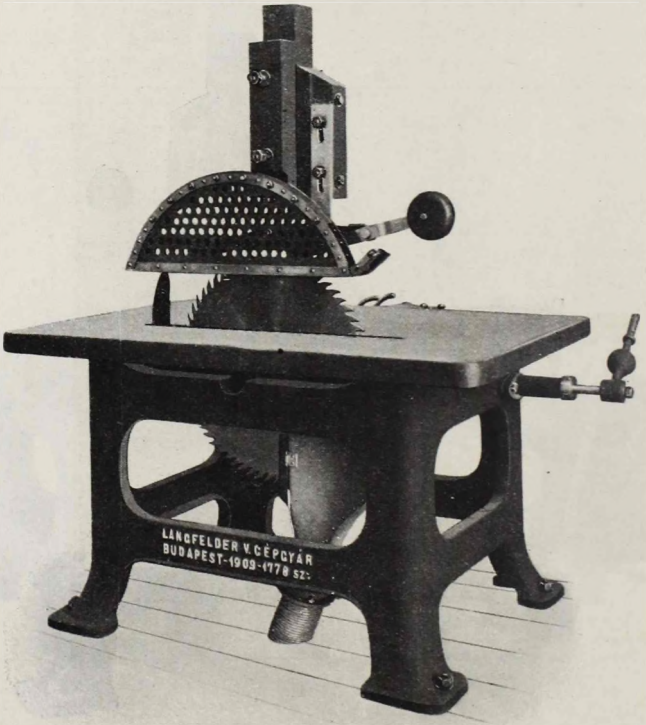

15. ábra.

W. Ritter-féle védőkészülék működő helyzetben.

Ennek a vezetősinnek kivágására iv alakban ráhajlik az első burkolósüveg és összefügg a burkolósüvegből kiálló és

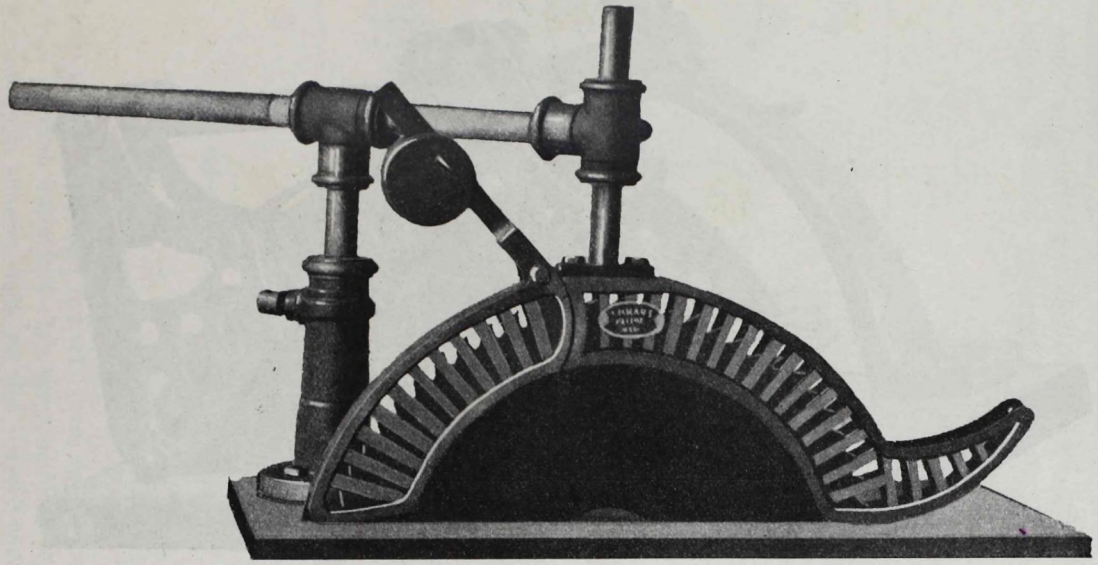

16. ábra.

Kraus-féle védőkészülék.

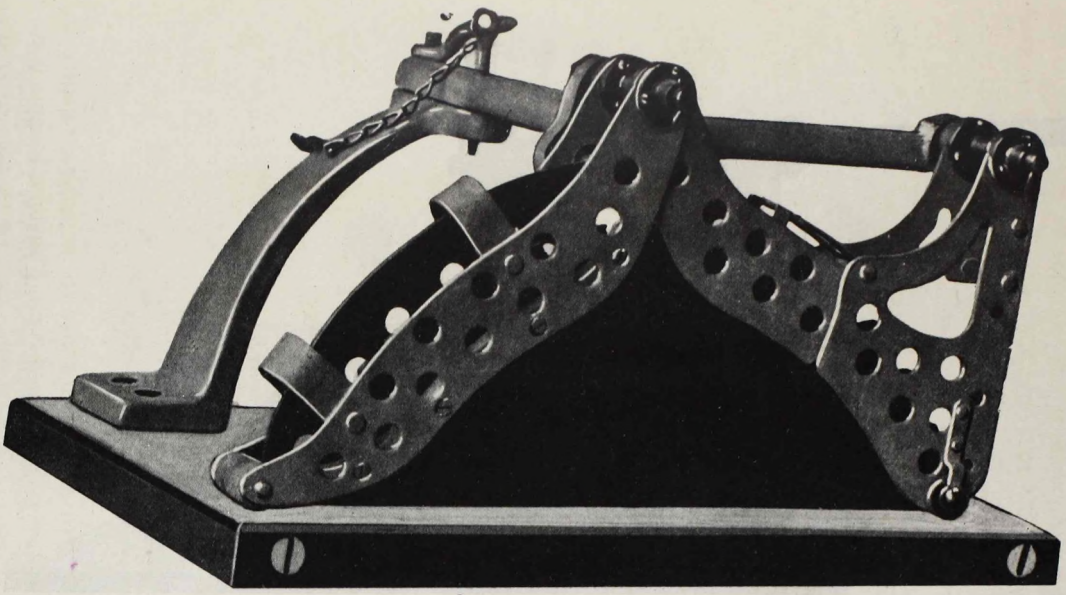

17. ábra.

Couzens-féle védőkészülék.

a vezetősin kivágásába illő peczekkel. A vezetősin alul zárt, úgy, hogy ha a szögemelő emelkedik, magával emeli az első burkolósüveget is.

Amidőn a munkás a fürészelendő fát (a 19-dik ábrán jobbról balfelé) előretólja, az asztalon csuszó fa legelőször is

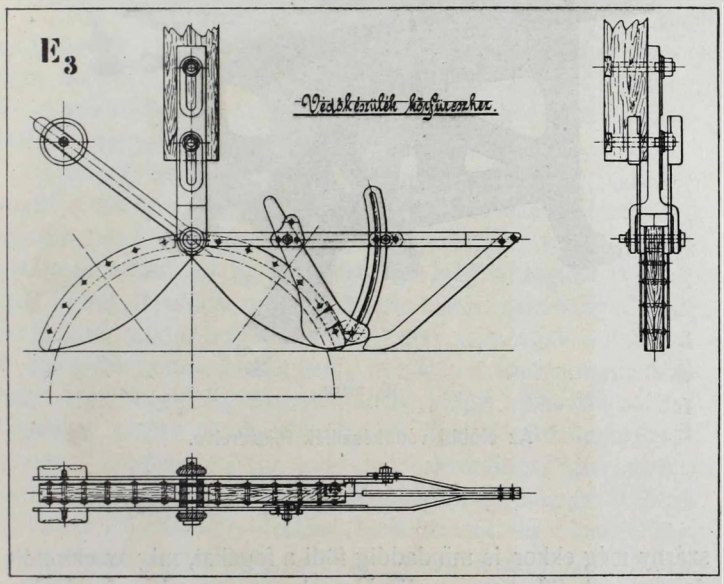

18. ábra.

Bonyolódott védőkészülék kényszermozgásokkal.

fölemeli a szög alatt hajló nyelvet, ezzel együtt emelkedik a nyelvvel mereven összekötött két szögemelőkar, valamint az ives vezetősin is annyira emeli az első burkoló-süveget, hogy a fürész fogai a deszkavastagságnak megfelelő magasságban szabadok, de a baloldali szögemelőn levő bunkóalaku védő-

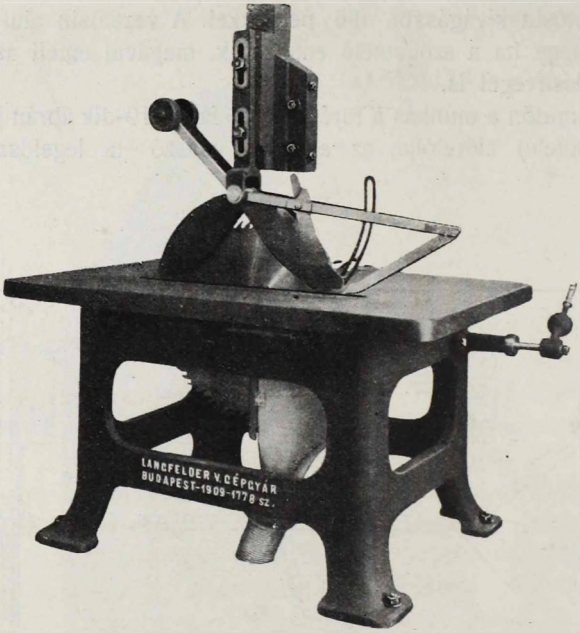

19. ábra.

Az előbbi védőkészülék fölszerelve.

szárny még ekkor is mindaddig födi a fogakat, mig az előretólt deszka azt föl nem emeli. Úgy, hogy a munkás kezével a fürész fogaihoz egyáltalában nem juthat.

A munkadarabnak a munkás felé való hajitását a szög alatt előrehajló nyelv akadályozza meg.

(Folytatása következik.)

A munkások rokkantsági és aggkori biztositása.

Pethő Sándor.

Hazánk munkásbiztositási rendszerét mindaddig nem mondhatjuk kielégitőnek, mig a törvényhozás kötelező alapon nem szabályozza a munkások rokkant- és aggkori ellátását. Ez a szociális biztositási ág lenne méltó kiegészitése munkásjóléti törvényeinknek.

Tudjuk, hogy a munkások betegségük esetén a betegsegitő pénztártól a gyógykezelésen kivül 20 héten át táppénzt kapnak; de ha betegségük ennél tovább tart, vagy gyógyithatatlan: néhány hétig kegyelemből még félsegélyt kaphatnak. Ennek lejártával azonban épen akkor maradnak segitség és támasz nélkül, mikor a legnagyobb szükségük volna reá. A balesetbiztositó-pénztár pedig csupán azoknak a munkásoknak nyujt végkielégitést, kárpótlást vagy állandó baleseti járadékot, akiket munkájuk végzése közben ért úgynevezett „üzemi" baleset. Noha a munkások rokkantságát igen sokszor okozza az üzemi baleset, mégis valószinü, hogy még gyakrabban idézi ezt elő valamely üzemen kivül történt szerencsétlenség, gyógyithatatlan betegség, szellemi vagy testi elgyöngültség, a fizikai erők természetes megfogyatkozása, vagy az aggkorral beállott munkaképtelenség. Ezekben az esetekben is kellő védelmet és ellátást kell nyujtani a munkásosztálynak, mely a társadalomnak kiválóan produktiv eleme.

Csupán példának okáért utalunk a nagy Németbirodalom eddig legtökéletesebbnek bizonyult munkásbiztositási rendszerére. Ott a munkások betegségen és baleseten kivül rokkantságuk esetére és aggkoruk idejére is biztositva vannak 1891-óta, még pedig kötelező alapon. Igaz, hogy a Németbirodalom több milliárdot áldozott eddig s áldoz folytonosan a munkásbiztositásra; de ez az áldozat nem hiábavaló, mert a munkaképtelen és elaggott munkások ellátása csaknem

teljesen megoldja a szegénykérdést is. Aki ismeri a német munkásbiztositást, az értékelni is tudja annak az egész birodalomra és a munkásnépre kiterjedő áldásos hatását.

Legutóbbi kormányunk szintén belátta ennek az eszmének szükséges voltát és fontosságát, programmjába is vette a rokkant- és aggkori ellátás törvényhozási szabályozását; de annak a megvalósitásáról le kellett mondania, mert az ezzel járó nagy anyagi áldozatokat fejlődőben levő iparunk még el nem birja. E tekintetben tehát még hosszu időn át teljesen a *magánegyesülésre* vagyunk utalva.

Ezen a téren igen üdvös és nagyarányu tevékenységet fejt ki a *Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdijegylete*, melynek működésével kivánatosnak tartjuk olvasóinkat megismertetni. Ez az egyesület 1893-ban alakult 112 munkás kezdeményezésére, akik az alapszabályokat úgy dolgozták ki, hogy az a munkásosztály legszerényebb jövedelmü tagjainak is alkalmat nyujtson arra, hogy rokkantságuk vagy aggkoruk idején való megélhetésükről gondoskodhassanak. Tagjai lehetnek 14 éves életkor betöltése után korkülönbség nélkül mindazok a férfiak és nők, akiknek rendes foglalkozásuk van. Az egyesület fölvesz tagjai sorába tanonczokat, ipari és földmives munkásokat, önálló iparosokat, kereskedőket, szellemi munkával foglalkozó férfiakat és nőket, továbbá házi teendőkkel foglalkozó nőket is. A tagok az I-ső osztályban 20, a II-ikban 24, a III-ikban 30 fillér heti illetéket fizetnek. A beiratási dij 1 kor. 50 fillér. A fölvételnél orvosi vizsgálat nincs. Úgy, mint más nyugdijintézet, azonképen ez az egylet sem nyujt tiz évi tagság betöltése előtt semmiféle támogatást tagjainak. Ha azonban a tag tiz évi tagságának betöltése után a saját szakmájában rokkanttá válik: a I-ső osztályban 8·40, a II-ikban 9·80, a III-ikban 11 korona 90 fillér heti segélyt kap élete fogytáig. A rokkantságot a központi választmány által kirendelt két orvos vizsgálata állapitja meg, akiknek egybehangzó véleménye alapján utalványozzák ki a segélyt. A két orvos eltérő véleménye esetén az egylet a tagot szakorvos-tanárral vagy hatósági orvossal vizsgáltatja meg, s ha ez a harmadik orvos rokkantnak találja a tagot, akkor megkapja a rokkantsegélyt, ellenkező esetben azonban továbbfizetésre utasitják. Igen humánus rendszert követ az egylet a rokkantság meg-

állapitásánál. Ugyanis nem akkor nyilvánitja a tagot rokkantnak, amikor az már egyáltalán semmiféle munkára sem alkalmas, hanem megadja a segélyt már akkor is, ha a tag a saját szakmájában munkaképtelenné válik. Az ilyen tagnak meg van engedve, hogy erejéhez képest valamely szakmájától elütő könnyebb munkával néhány koronát kereshessen segélye mellé. A betegség következtében rokkanttá vált munkásoknál azt a rendszert követi az egylet, hogy a segélyt csak akkor nyujtja nekik, mikor a törvényben biztositott 20 heti betegsegélyüket kimeritették, vagyis mintegy átveszi a betegsegélyző pénztártól a gyógyithatatlan betegségben szenvedő munkást, hogy tovább segélyezze, ha az a jogosultságát megszerezte. Ez igazolja legjobban azt, hogy ez az egyesület a munkásbiztositásnak mily fontos kiegészitő része. Különösen humánus eljárás az, hogy a központi választmánynak joga van az orvosi véleményektől eltérően is rokkantnak nyilvánitani az olyan tagot, akinél az orvosi vizsgálat nem tud ugyan kimutatni kifejezett rokkantsági okokat, de a választmány méltányos elbirálása szerint nyilvánvaló, hogy az illető tag agg koránál, vagy csupán orvosi szempontból el nem birálható életkörülményeinél fogva a további munkára nem alkalmas s kenyerét nem birja többé munkájával megkeresni.

Ha a tag nem válik rokkanttá tiz év után, tovább fizet az egyleti pénztárba, s ha a későbbi években válik rokkanttá, akkor a rokkantsegélye minden további teljes tagsági év után 1%-kal növekedik. Ha a tag 40 évig fizette járulékát, tovább nem kell fizetnie, hanem akkor akár munkaképes akár nem, minden orvosi vizsgálat mellőzésével nyugdijának élvezetébe lép. A nyugdij 40 évi tagság után 12, 14, illetve 17 korona hetenként s ezt megkapja a tag élete végéig.

Ha valamely segélyre jogosult (tiz éves) tag elhalálozása után 14 éves koron aluli árvák maradnak hátra, ezek a tagot megillető segély egyhatodrészét kapják nevelési járulék czimén 14 éves koruk betöltéséig. Ezzel a jelentékeny támogatással segiti az egylet fölnevelni az árvákat s nem kénytelen az özvegy az árvaházakban elhelyezni őket, vagy zsenge korukban erejüket fölülhaladó munkára szoritani. Ha a tag halála után árvák nem maradnak hátra, az özvegy egyszersmindenkorra visszakapja a tag által befizetett összeg

30%-át végkielégitésül. A csekély illeték ellenében nagyobb özvegysegélyt megállapitani nem lehetett. A férj azonban úgy gondoskodhatik nejéről, hogy beiratja őt is tagnak s rokkantság esetén a nő is rokkantsegélyben részesülhet. Ily czimen az egylet eddig mintegy 50 olyan nőt segélyez, akik rokkantságuk miatt házi teendőiket képtelenek elvégezni.

Ezen alapszabályszerü segélyezéseken kivül egyesek jótékony adományából, alapitványokból, mulatságok jövedelméből külön segélyezési alapokat létesitett az egylet, melyből a tizévi jogosultsági idő elérése előtt meghalt tagok hátrahagyott családtagjai kapnak támogatást és ebből fizetik a tagilletéket az olyan tagok helyett, akik a jogosultsági idő elérése előtt rokkantak lettek, hogy ezek tagsági jogaikat fizetésképtelenségük miatt el ne veszitsék.

Az egylet jótékonysága kitünik abból, hogy az 1903-ban megkezdett segélyezési idő óta 1909 deczember végéig 669 tagja vált rokkanttá és 191 árva részesült neveltetési járulékban s eddigelé különféle segélyezésekre az alábbi összeget fizette ki:

	Korona
669 rokkant tagnak 57831 heti segélye ...	635,628.57
193 árvának 15397 heti neveltetési járuléka	29,772.08
Özvegyi végkielégitések (22. §)	2,812.96
Végkielégités 20 tagnak (16. §)	882.13
Katits Antalné szül. Kovács Anna emlékalapitványból 15 árvának	148.20
Segitség-alapból 135 tag hátrahagyottainak	2,301.22
Kölber Fülöp alapitványból 2 özvegynek és 6 árvának	180.—
Alapitványból 8 beteg tag helyett fizetett illeték	77.22
A beolvadt lakatos-egylet külön segélyezési alapjából	90.—
Fiókpénztárak külön segély-alapjaiból	10,352.02
A kifizetett segélyek teljes összege	682,244.40

Amint látható, már most is igen jelentékeny a segélyezések összege, de ez az egylet gyarapodása arányában folytonosan növekszik.

A rokkantsegélyezéssel kapcsolatban érdekesnek tartjuk fölsorolni, hogy az egylet eddigi 669 segélyezett rokkant tagjai a következő foglalkozásokban váltak rokkantakká:

544 férfi.

Vas- és fémipari munkás	125
Faipari munkás	36
Nyomdász	49
Bányász és bányamunkás	35
Kőműves	6
Molnár és malommunkás	6
Pinczér	3
Téglavető	4
Timár	9
Czipész	4
Gépész	11
Különf. ipari és segédmunkás	66
Különféle foglalkozásu	29
Gazdasági foglalkozásu	7
Földmivelő és napszámos	13
Önálló iparos	62
Irodai alkalmazott	17
Vasuti alkalmazott	45
Hajózási alkalmazott	15
Kereskedő	2

125 nő.

Ipari munkásnő	36
Önálló foglalkozást űző nő	5
Mosónő	5
Szakácsnő	9
Szülésznő	5
Takaritónő és cseléd	5
Különféle foglalkozásu nő	7
Házi teendőkkel foglalkozó nő	53

Ebből az összeállitásból kétségtelenül megállapitható, hogy az egylet felöleli csaknem az összes foglalkozási ágakat s a rokkantságot minden tagnál a saját foglalkozási körére való tekintettel állapitja meg.

A most megjelent 1909-iki évi jelentésben dr. *Klein Samu*, orvos, és *Hipper Sándor*, titkár, összeállitották a rokkantsági okok statisztikáját. Nem lesz érdektelen, ha ezt olvasóinkkal megismertetjük.

A rokkantsági okok statisztikája.

A rokkantságot okozó bajok megnevezése	A 669 rokkant e bajokban éves életkorban vált rokkanttá												Összesen
	28—30	31—35	36—40	41—45	46—50	51—55	56—60	61—65	66—70	71—75	76—80	81—83	
Alkati bajok:													
Alkohol	—	—	1	1	—	1	1	5	1	—	—	—	10
Czukor	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2
Elhájasodás	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Köszvény	—	1	—	1	1	10	5	4	1	1	—	—	24
Bőrbántalmak	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Csontbajok	—	2	—	—	2	1	1	—	—	—	—	—	6
Emésztési szervi bajok													
Bél	—	—	—	—	—	—	1	2	1	—	—	—	4
Gyomor	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	3
Máj	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	3
Érzékszervi bajok:													
Fül	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	3
Szem	1	—	7	8	13	16	26	34	23	8	—	—	136
Ideg- és elmebajok	1	—	5	8	11	13	8	2	3	1	1	—	53
Idült fertőző bajok:													
Lues	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Ólom	—	—	1	1	2	1	2	4	—	—	—	—	11
Tuberkulózis	—	2	7	8	10	13	3	3	2	—	—	—	48
Ivarszervi bajok:													
Férfi	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Női	—	—	1	1	1	3	—	1	—	—	—	—	7
Légzőszervi bajok	—	2	1	5	9	16	25	11	7	1	—	—	77
Mozgási szervi bajok	—	1	2	5	11	13	14	8	5	—	—	—	59
Szivbajok	1	—	2	1	11	12	21	19	13	3	—	—	83
Véredény-bajok	—	—	—	1	1	1	2	6	2	—	—	—	13
Vesebajok	—	—	1	2	1	1	5	5	1	1	—	—	17
Egyéb bajok:													
Aggkór (marasmus)	—	—	—	—	1	4	9	19	31	16	2	1	83
Daganatok	1	—	1	2	5	1	6	5	—	—	1	—	22

A rokkantak életkora 28—83 év között váltakozik s ez összeállitásból kitünik, hogy az egyleti tagok túlnyomó része a 46-tól 70-ig terjedő életkorban vált rokkanttá.

Az egylet fennállásának első 17 évében oly bámulatos haladást ért el, mely nemcsak nálunk, hanem egész Európá-

ban páratlanul áll a maga nemében. Nem tartott az egylet soha tagszerző ügynököket, a belépésre kényszert nem alkalmazott, egyedül röpiratokkal és az alapszabályokkal ismertette céljait. Ez és a tagok lelkes agitációja eredményezte folytonos haladását. Ott, ahol 50 tag beiratkozik: az egyesület fiókpénztárt alapit s ilyen az országban 291 van. Ha 50-nél kevesebb a jelentkező, akkor azok egy tagcsoportot alkotnak s ilyen 20—30 főből álló tagcsoportja az egyesületnek több mint 100 van az országban. Nem lesz érdektelen, ha az egylet gyarapodásának szemléltetővé tétele céljából a következő táblázatot közöljük:

Év	Fiókpénztárak száma	A rendes fizető tagok száma	A rokkant tagok száma	Az árvák száma	Kifizetett alapszabályszerű segélyek: rokkant tagoknak	árváknak	özvegyeknek	tagok végkielégítése	Az egylet vagyona az év végén
1893	2	692	—	—	—	—	—	—	3,197·82
1894	3	920	—	—	—	—	—	—	11,753·98
1895	4	1,628	—	—	—	—	—	—	23,896·18
1896	9	3,285	Az első tiz évi várási idő alatt egy tag végkielégitésén kivül más segély nem fizettetett ki						47,618·02
1897	22	5,699							92,862·72
1898	27	6,799							158,402·16
1899	40	10,187							249,197·56
1900	52	13,924	—	—	—	—	—	41·40	374,075·79
1901	63	17,650	—	—	—	—	—	—	558,432·01
1902	71	21,715	—	—	—	—	—	—	765,150·04
1903	89	28,764	25	3	3,348·80	150·70	—	81·65	1.042,106·47
1904	106	26,360	45	3	17,784·59	288·74	48·69	20·—	1.396,485·07
1905	117	31,278	70	21	28,250·01	1,249·21	58·50	30·15	1.824,813·74
1906	146	41,238	143	33	47,871·31	2,425·15	203·40	200·82	2.370,012·57
1907	182	55,443	276	67	101,276·65	4,546·26	556·84	183·36	3.060,070·71
1908	231	72,616	444	122	174,503·28	8,365·73	845·83	202·63	4.012,361·84
1909	291	95,603	669	191	262,593·93	12,746·29	1,099·70	122·12	5.104,351·03
		Összesen			635,628·57	29,772·08	2,812·96	882·13	

Az elmult 1909-ik év még az eddigieknél is fényesebb eredményt tüntet föl. Deczember végéig ugyanis 60 uj fiókpénztár alakult s igy ezek száma 291-re emelkedett. Az 1909-ben belépett 30,055 uj taggal a rendes fizető tagok száma 95 ezerre emelkedett, az egylet vagyona pedig már meghaladja az 5 millió koronát.

Amint megállapitható: a rohamosabb gyarapodás az első tiz év eltelte után, vagyis akkor következett be, amikor

az egylet élő példák által be tudta bizonyitani, hogy a kilátásba helyezett segélyezést valósággal gyakorolja is. Azóta a bizalom mindjobban megszilárdul az egylet iránt olyan körökben is, ahol az egylet eddigelé kételkedéssel találkozott. Hogy az egylet vagyonban ily szép gyarapodást tud fölmutatni, az egyrészt a rendkivül takarékos kezelési és a csekély hivatali kiadásokban leli magyarázatát, másrészt pedig abban, hogy az első 8 évben az egylet fizetéses tisztviselőket nem tartott, csakis az egylet fennállásának kilenczedik évében alkalmazott ilyeneket.

Örvendetes jelenség, hogy az egylet terjesztésében az utóbbi időben lelkes buzgalommal vesznek részt a vármegyei és városi hatóságok, az iparkamarák, iparfelügyelők, lelkészek, tanitók és az ipartestületek. Ezek vezetőférfiai számos fiókpénztár alakitását kezdeményezték. A Társadalmi Muzeum is, mely az egyletnek alapitó tagja, tőle telhetőleg előmozditja az egylet érdekét s kiállitási termében szemléltető módon bemutatja az egylet haladását és elterjedését föltüntető táblázatokat.

Az egylet kiváló jótékonyságát a magyar kormány is elismerte azzal, hogy a munkásvédelmi alapból 1907 óta évi 5000 korona állami támogatásban részesiti az egyletet s azt több izben a munkaadók és érdekeltek pártfogásába ajánlotta. Az állam részéről a legmesszebbmenő támogatást méltán megérdemli az egylet, mert hiszen tulajdonképen állami föladatot teljesit, a mikor arokkant és elaggott munkásokat támogatja. Azzal pedig, hogy a munkásokkal az önmagukról való gondoskodás eszméjét megkedvelteti, mintegy előkészitőjévé lesz a későbbi törvényhozási intézkedésnek s idővel az egylet által létesitett szilárd alapon lehet fölépiteni a kötelező rokkant- és aggkori biztositás intézményét.

Számos vármegye, város, nagyközség, több iparkamara, a papság, számos pénzintézet és sok gyáros, mint alapitó tagok támogatják az egyletet s működését odaadó figyelemmel kisérik. Ennek a támogatásnak azonban sokkal intenzivebbnek kellene lenni. Több város és nagyközség az egyletbe iratta azon alkalmazottait, kiknek nyugdijáról máskép gondoskodás nem történt. A szegedi kenderfonógyár, a szombathelyi Pohl-gépgyár a saját költségén fizeti alkalmazottai

helyett az illetéket, mig a m. kir. állami vasgyárak hivatalból vonják le a tagoktól az egyleti járulékot, a mi szintén jelentékeny erkölcsi elismerés értékével bir.

A munkásosztály soraiban rendkivül nagy erkölcsi hatása van az egylet eszméjének; mert azt látja ebből, hogy összetartással és czéltudatos munkával nagy és értékes eredményeket lehet elérni, különösen akkor, ha a humánus czélra irányuló működés köréből minden más törekvés ki van zárva s annak végczélja egyedül a munkásosztály igazi jóléte és boldogulása. A megelégedettségnek és a biztositottságnak megnyugtató érzésével folytatja mindennapi munkáját az a munkás, aki az egyletnél a segélyre való jogosultságát eléri; azzal a biztos tudattal, hogy ha bármikor hull ki kezéből a kenyérkereső szerszám: nem szorul a kegyelemkenyérre s akkor is a maga emberségéből kerül asztalára a mindennapi kenyér, ha már ő azt munkájával többé megszerezni nem birja. Nem kell aggódnia apró árváiért, mert azok az egyletben gondviselőt találnak.

E téren ez az egyesület igen jelentékeny sikereket ért el már eddig is; de különösen a jövőben érezteti majd élénkebben az egész társadalmi életre kiterjedő jótékony hatását. Csak néhány esetet hozunk föl a sok közül, hogy a rokkantsegély mily áldásos egy-egy munkáscsaládnál, amely anélkül a legtöbb esetben a nyomor és a nélkülözés martaléka lett volna.

Egy ó-budai hajógyári kazánkovács és a felesége beiratkoztak az egyletbe. A férj 63 éves, felesége 54 éves volt. Megérték a tizéves tagságot: a férfi 73 éves, a nő 64 éves lett s mindkettő megrokkant a maga szakmájában. A férfi 11 kor. 90 fillért, a nő 9 kor. 80 fillért, ketten együtt 21 kor. 70 fillért kapnak hetenként rokkantsegélyül, melyből szép rendezett viszonyok között éldegélnek, s majdnem több pénz kerül a házhoz hetenként, mint mikor az öreg dolgozott; mert hiszen 73 esztendővel a vállán bizony alig-alig dolgozott meg a hetibérért s a munkaadó csak humanitásból tartotta a műhelyében. Ha azonban a rokkant- és aggkori biztositás általánossá válik, a munkaadók is föl lesznek mentve az ilyen humanitás gyakorlásától s az ilyen öreg rokkant munkás helyét életerő, munkaképes munkásokkal töltheti be.

Van sok olyan eset, ahol a férj és a feleség tagja az egyletnek s a feleség valami baleset vagy gyógyithatatlan betegség következtében rokkanttá lett, úgy, hogy sem magát, sem a gondjaira bizott családot ellátni, gyámolitani, szóval háziteendőit ellátni nem birja. Ily esetben megkapják a rokkantsegélyt s abból gondoskodni képesek arról, hogy a családanya rokkantsága miatt hiányzó dolgozó kéz pótoltassék; igy a teher könnyebbé válik a sujtott családon.

Van az egyletnek 62 önálló iparos rokkantja. Ezeknek, mint rokkantoknak, addigi iparuk űzésében tovább résztvenni nem szabad. Legnagyobb részt átiratták iparukat fiaikra, vagy családjuk más tagjaira s azok folytatják tovább az ipart, az elaggott iparos pedig gyermekei körében derüs boldogságban éli hátralevő napjait. Hány olyan esetről tudunk, amidőn az elaggott iparos átiratta iparát, vagyonkáját gyermekeire, akik váltig fogadkoztak, hogy szüleiket holtig tisztességesen eltartják; de az öregek csakhamar észrevették, hogy gyermekeiknek terhökre vannak, betevő falatjuk panaszos kegyelemkenyér s ez a keserves tudat tönkretette nyugalmukat s megváltásul óhajtják a halált. De mily sokkal más a helyzet akkor, ha az öreg szülők az egylettől kapott segélyből hetenként 10—12 koronával hozzájárulnak a háztartáshoz; akkor nem fogyasztják gyermekeiknek amúgy is szüken kimért kenyerét, hanem a maguk emberségéből kerül asztalukra a mindennapi kenyér akkor is, mikor már dolgozni többé nem birnak. Mily fölemelő tudat ez a munkásokra, melyet oly csekély áldozattal szerzett meg magának.

Folytatni lehetne az ilyen példákat a végtelenségig; de ezt helyünk kiszabott terjedelme meg nem engedi. Csupán még annyit emlitünk meg, hogy az árvák segitésével is rendkivül hasznos szolgálatot tesz az egylet. Több esetben előfordult hogy 4—5—6 árva hátrahagyásával meghalt egy-egy munkástag, ezek az árvák az apát megillető segély egyhatodát kapják egyenként és hetenként neveltetési járulékul 14 éves korukig. Tehát, ha 6 árva maradt, ezek megkapják az elhalt tag egész segélyét. Az ilyen szerencsétlen családnál mily nagy segitség az egylet által nyujtott neveltetési járulék, mely lehetővé teszi, hogy az özvegy maga fölnevelhesse az árvákat.

Az egyletnek ez érdemeit az 1907-ben Budapesten rendezett Nemzetközi Balesetügyi és Munkásjóléti Kiállitás is elismerte,

mely az *állami aranyéremmel* tüntette ki az egyletet „a rokkantak és árvákról való gondoskodás terén kifejtett nagyszabású tevékenységének elismeréseül."

Az alábbi képen bemutatjuk olvasóinknak az egylet saját házának képét, melynek földszintjén a központi iroda van elhelyezve, mig a ház többi része bérjövedelmet hoz.

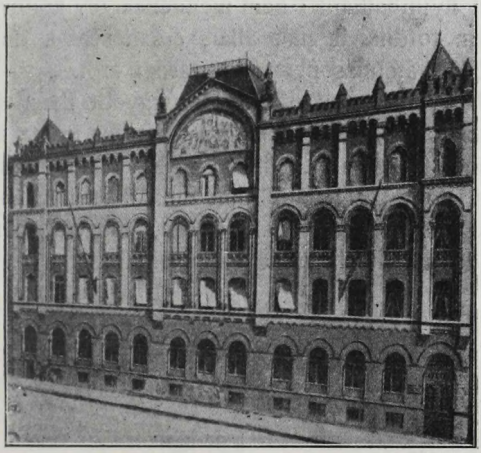

Az egylet székhelye:
Budapest, VIII. ker., József-utcza 23. szám, saját házában.

Az egylet 1901 óta Hivatalos Közlönyt ád ki, mely havonként aprólékos részletességgel beszámol az egylet bevételeiről és kiadásairól, közli a segélyezettek névsorát, továbbá a központ és a fiókpénztárak fontosabb közérdekü határozatait. A lapnak nagy érdeme van az egylet céljainak széleskörü ismertetésében és igen hasznos szolgálatot tesz a központ és a fiókpénztárak közötti érintkezés megkönnyitésével.

Nincs a társadalmi életnek oly ágazata, melyre az egyletnek üdvös hatása kimutatható nem volna. Ezek között csak a fontosabbakat emlitjük. Itt van először is a *szegénykérdés*. Tapasztalhatjuk, hogy a köz-eltartásra szoruló szegények jórésze a munkások soraiból szokott kikerülni. De ha az összes munkások az egylet által gondoskodnának munkaképtelenségük

napjairól: a városok és községek ezáltal fölszabadulnának a nyomasztó teherként reájuk nehezedő szegényügyi kiadásoktól; mert ezek az egylettől kapott segélyből szerényen bár, de tisztességesen megélhetnének. A *munkanélküliség* is sokkal kevesebb volna, ha az öregebb és már szinte kegyelemből tartott munkások mind nyugalomba vonulnának és helyet adnának a fiataloknak. Ezáltal a *kivándorlók* száma is jelentékenyen csökkenne, mert ha a munkásoknak megfelelő munkaalkalmakat nyujthatnánk: nem mennének oly könnyen Amerikába s nem forditanák más állam erősitésére a dolgos karjaikban rejlő hatalmas nemzetgazdasági erőt.

Ezekben ismertettük hazánk legnagyobb ilyenfajtáju intézményét, azzal az óhajtással: vajha sikerülne iránta az érdekeltek figyelmét fölkelteni és őket annak odaadó támogatására megnyerni, hogy ezáltal hazánk munkásosztályának és közvetve az egész társadalomnak jólétét, megelégedettségét és békés boldogulását sikerülne előmozditani.

A kispesti állami munkástelep.

Virágh Andor, műszaki tanácsos.

Az 1908. évi XXIX. t.-cz. alapján létesitendő állami munkásház-telepek közül a pénzügyminisztérium első sorban a kispesti telep építéséhez fogott hozzá s az 1908. év őszén megbizta a Magyar mérnök- és épitész-egyletet, hogy az emlitett telep czéljaira vásárolt 470, 770 □-öl terület szabályozására és beépitésére, valamint a munkásházak terveinek beszerzésére nyilvános tervpályázatot hirdessen.

A tervpályázatnak igen szép eredménye volt, amennyiben a telep szabályozására is 30, a háztipusokra is 30, összesen tehát 60 pályaterv érkezett be, melyekben a feladatnak legváltozatosabb megoldásai mellett becses és életrevaló eszmék nyilatkoztak meg.

Ezen eszmék felhasználásával, a pénzügyminisztérium kebelében a munkásházak épitkezési ügyének ellátására szervezett műszaki osztály az 1. ábra alatt közölt telekfelosztási rajzot dolgozta ki, mely szerint a telepet két 26 m széles átlós út szeli át, mig a belső nagyobb forgalom lebonyolitására ugyancsak 26 m széles körut szolgál, melyen a területet hurokszerüen beágazó villamos vasuti sinek is elhelyezést találnak.

Az átlós utak és a körut által határolt területeket 12, 15 és 20 m széles utczák osztják fel telektömbökre, helyenként az utóbbiakat ketté választó alárendelt mellékutak is tervezttettek 6 m szélességgel. A középen körülbelül 11,500 □-öl terjedelmü szabad tér marad, (a budapesti Erzsébettér területe 5,600 □-öl) mely parkirozásra, esetleg játszóterek, sporttelep, korcsolya-pálya stb. elhelyezésére lesz felhasználható. Az utczák és terek összes területe az egész telep területének körülbelül 30%-át teszi ki.

A telektömbök felosztásánál kiindulásul szolgált, hogy minden lakásra 70—90 □-öl terjedelmü telekrész essék,

melyből körülbelül 20 □-ölet maga a lakás foglal el, a fenmaradó 50—70 □-öl pedig a lakónak udvar és kert-terület gyanánt szolgál.

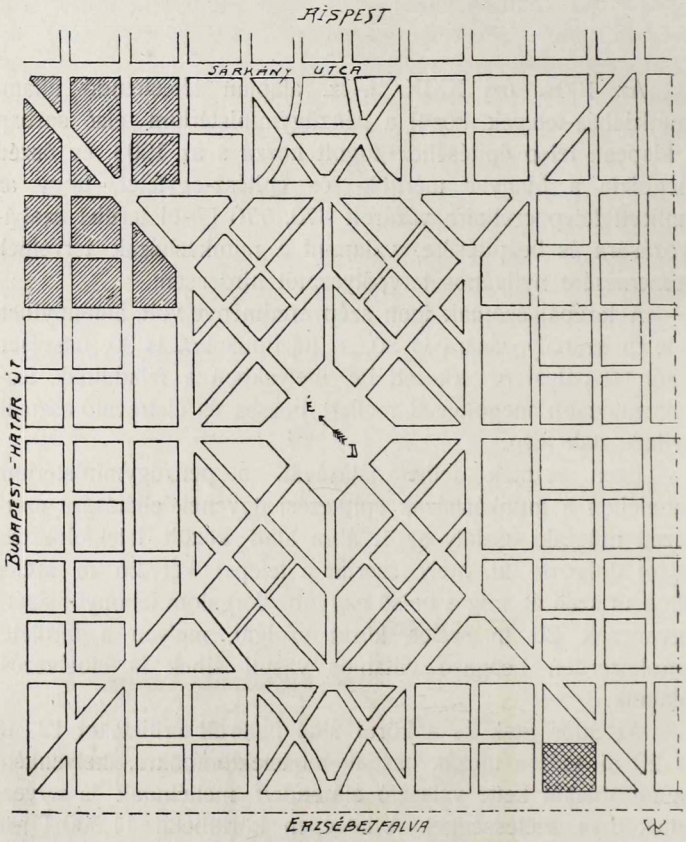

1. ábra.

Ezen alapelv betartása mellett alkalmazkodik a háztelkek alakitása és beosztása a különféle nagyságu háztipusokhoz, melyeket a következőképen állapitottak meg:

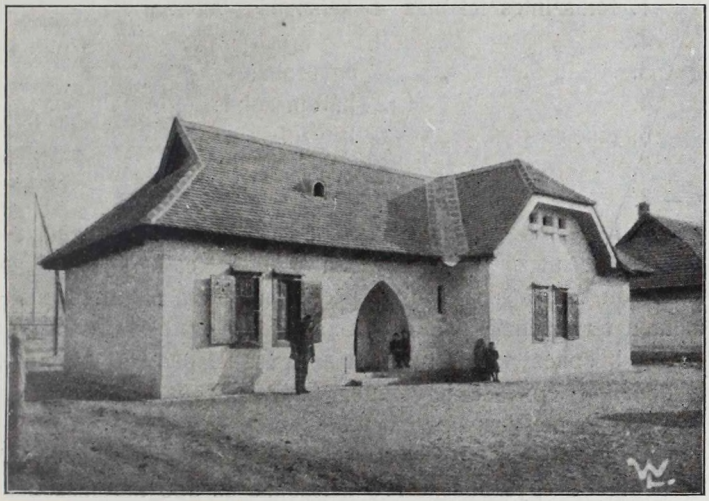

2. ábra (nézet).

Schoditsch és Eberling Typusa.

2×2 szobás.

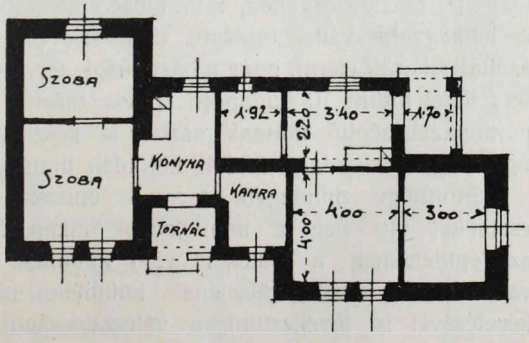

Beépített Terület = 119·41 m²

2. ábra (alaprajz).

1. földszintes lakóház 4 kétszobás lakással
2. „ „ 2 „ „
3. „ „ 4 egyszobás „
4. „ „ 2 háromszobás „
5. emeletes „ 6 kétszobás „
6. „ „ 8 „ „
7. „ „ 12 „ „

A földszintes háztipusoknak a háztelkekbe való behelyezésénél az utcza felől általában 4 m-es előkert hagyatott szabadon, az emeletes tipusok pedig, melyek a szélesebb utak mentén terveztettek, nagyrészt az utczavonalra helyeztettek ki.

A beépitési tervezet szerint az egész telepen 960 munkáslakóháznak épitését tervezzük, melyekből 730 földszintes, 230 pedig emeletes ház.

Ezen 960 házban összesen 4200 lakás nyerne elhelyezést, és pedig 80 egyszobás, 3770 kétszobás és 350 háromszobás lakás; a kétszobás lakások közül 56-hoz bolt is terveztetett, s ezen bolthelyiségeket mind az emeletes házak földszintjén helyezzük el.

A háztipusok tervezésénél szakitás történt a nálunk eddig divott gyakorlattal, mely szerint munkástelepeknek sablonos alaprajzi elrendezésü és teljesen azonos külső kinézésü házakból kell állaniok; a kispesti munkásházak tervezésénél ellenkezőleg arra törekedtünk, hogy az egyes tipusok úgy alaprajzi elrendezésükben, mint külső épitészeti kiképzésükben a legnagyobb változatosságot tüntessék fel. Ezt különösen azáltal sikerült elérni, hogy a háztipusok tervezésével a pályaterveikkel kitünt 10 budapesti épitész bizatott meg, emellett a munkásházépitő műszaki osztály is készitett tipusterveket, úgy, hogy a telep lakóházai 48 különféle tipus szerint épülnek.

Minthogy mindegyik tervező épitész egyéni sajátos eszméket vitt bele a homlokzatok kiképezésébe s mivel az épületeknek a telkeken való különféle elhelyezésével, valamint a házak külsejének különféle szinekben való kezelésével is igyekeztünk a változatosságot növelni, bizvást remélhetjük, hogy Kispesten egy oly festői benyomást keltő munkásvárost hozunk létre, mely bátran kiállja a versenyt a külföldnek hasonló elvek alapján épült munkáslakótelepeivel.

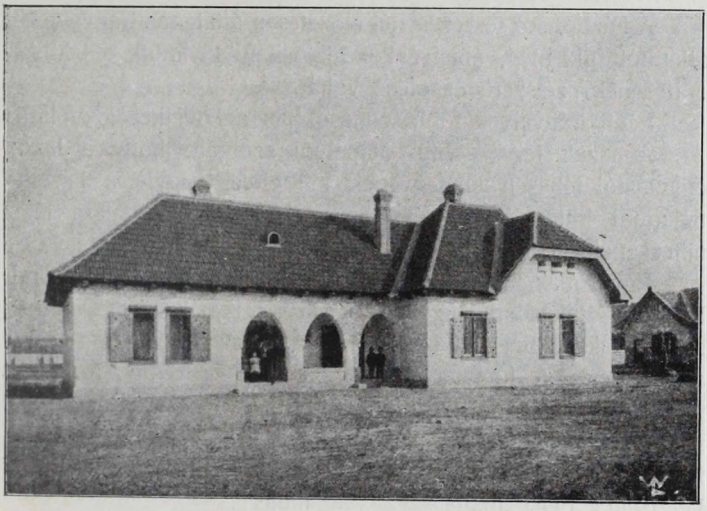

3. ábra (nézet).

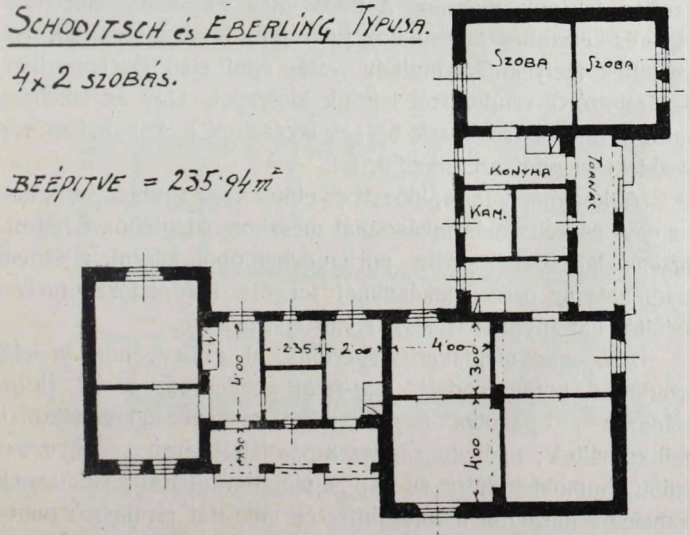

3. ábra (alaprajz).

A háztipusok tervezésénél előzetesen általános irányelveket állapitottunk meg, amelyekkel biztositani kivántuk a lakások épitésének czélszerü és olcsó voltát.

Ezen irányelvek főbb vonásokban a következők voltak:

A házak tervezésénél alapelvül szolgált, hogy a lakók egymástól teljesen el legyenek különitve, vagyis a lakások bejáratai külön-külön, s az épület különböző oldalain létesittessenek.

Egyszobás lakásoknál a szoba alapterülete 20 m^2, kétszobás lakásoknál egyik szoba 16, a másik 12 m^2, háromszobás lakásoknál két szoba 16, a harmadik pedig 12 m^2 alapterületü. A konyha mindegyik esetben 8 m^2, a kamra pedig 4·50—5·00 m^2, ez utóbbi méret aránylag azért ily nagy, mert a lakásokhoz pinczék nem készülvén, a lakók a téli fütőanyagkészletet is a kamrában halmozzák fel. Az összes helyiségek belső magassága 2·90 méter.

Minden lakás vagy zárt előtérrel, vagy pedig nyitott tornáczczal bir, utóbbi esetben a nyitott tornáczról nyiló konyha a hideg kellő elzárása végett külső-belső ajtóval van ellátva.

Vizöblitéses klozetteket az emeletes házakban elhelyezett összes lakások, a földszintesek közül pedig csak a háromszobás lakások nyernek. A földszintes házakban elhelyezett egy- és kétszobás lakásokhoz pöczegödrös árnyékszékek terveztettek, melyeknél, a mult év nyarán épült első házcsoportban, a tőzegszóró rendszerrel tettünk kisérletet. Úgy az emeletes, mint a földszintes házak összes lakásainál a konyhában vizvezetéki kagylót szereltetünk fel.

A konyha, kamra, klozett és előtér vagy tornácz burkolata az egy- és kétszobás lakásoknál mészhomoktéglából, a háromszobás lakásoknál pedig portland-betonból készül, a szobák padlózata az összes lakásoknál fenyőfa hajópadozat, mely a talajtól kátránypapir-réteggel van elszigetelve.

Lényeges megtakaritást értünk el azáltal, hogy a tetőszerkezet kötőgerendáit alul-felül bedeszkázva és alulról nádazva és vakolva egyszersmind mennyezetgerendákul is felhasználtuk; tüzbiztonság szempontjából ezen mennyezetek fölött homokfeltöltést és lapos téglaburkolatot alkalmazunk. Emeletes házaknál a földszintet és emeletet elválasztó mennyezet vastartók közötti téglabolt födém.

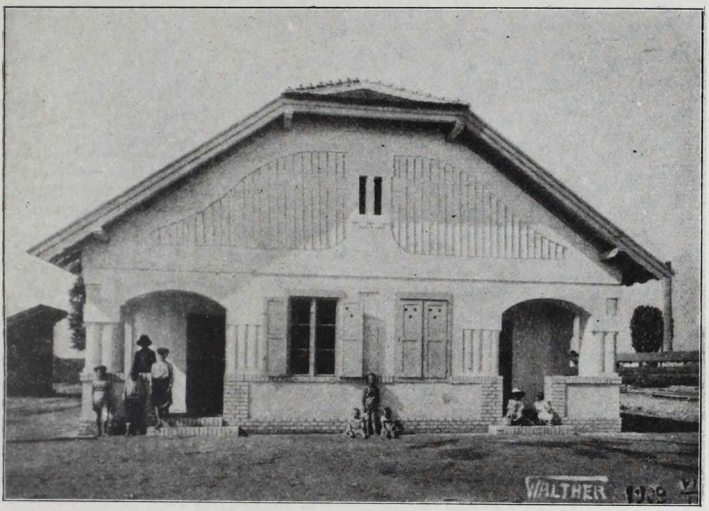

4. ábra (nézet).

WEKERLE II. SZ. TYPUSA.

4x2 SZOBÁS.

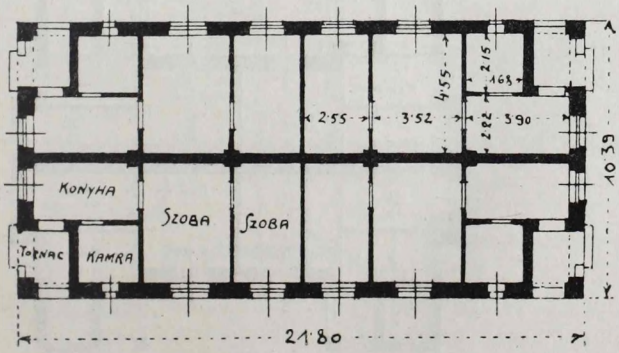

BEÉPITETT TERÜLET = 226 50 m²

4. ábra (alaprajz).

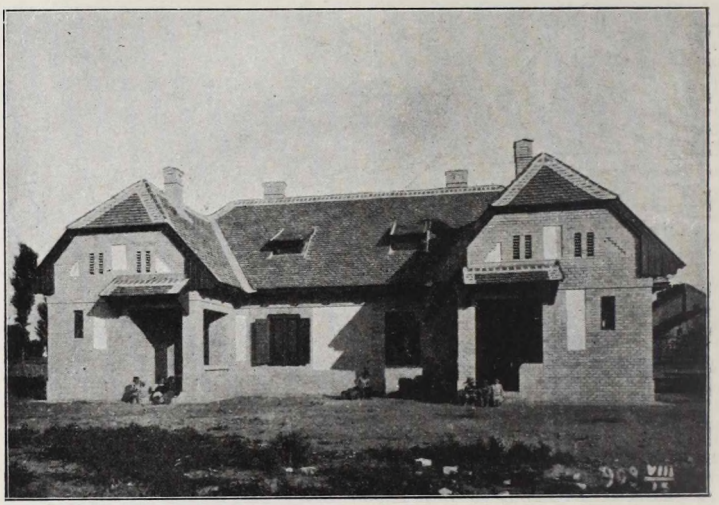

5. ábra (nézet).

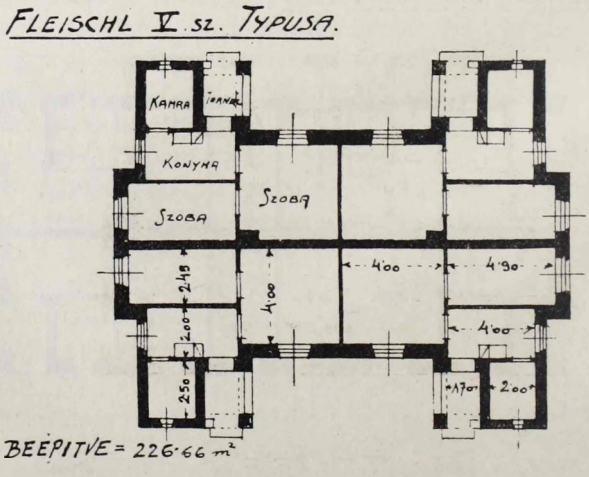

5. ábra (alaprajz).

6. ábra (nézet).

KOTÁL III. SZ. TYPUSA. 4×2 SZOBÁS.

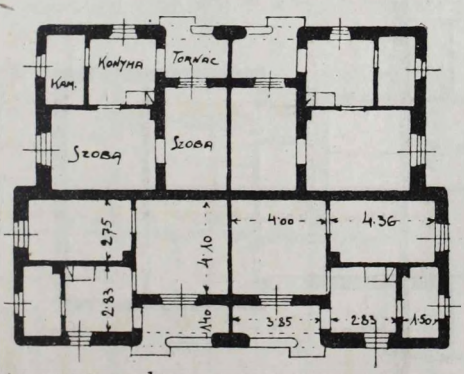

BEÉPÍTVE = 233·41 m²

6. ábra (alaprajz).

7. ábra (nézet).

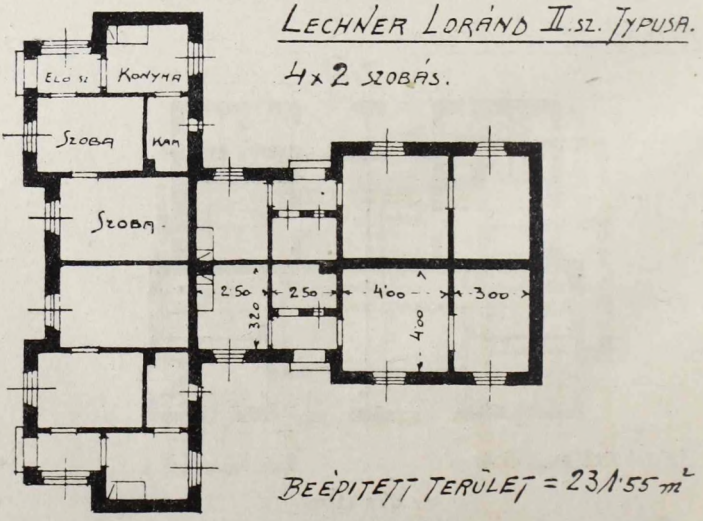

7. ábra (alaprajz).

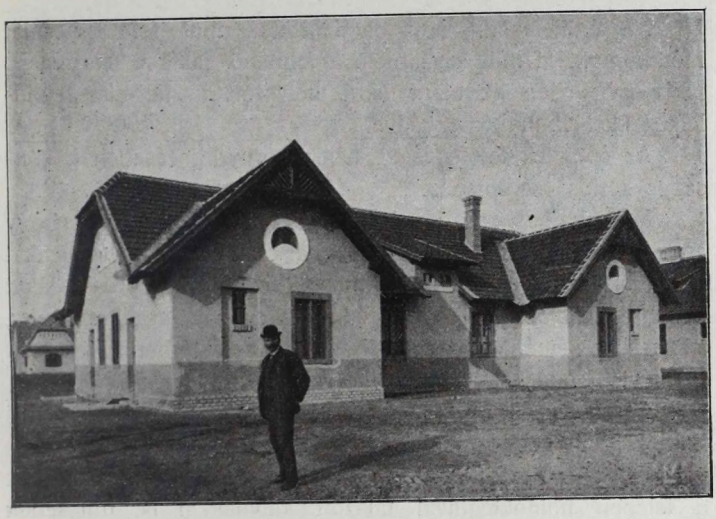

. ábra (nézet).

„A.K.III." WALTHER TYPUSA. 4×2 SZOBÁS.

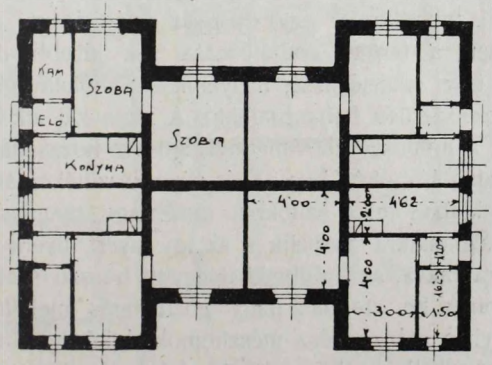

BEÉPÍTETT TERÜLET = 224·92 m²

8. ábra (alaprajz).

Az épületeknek úgy alapfalazata, mint felmenő falai mészhomoktéglából készülnek, a felmenő falak a felszivárgó nedvesség ellen az alapfalakra helyezett aszfalt-elszigetelőlemezekkel vannak megvédve.

Az épületek tetőfedése részben hornyolt, részben közönséges kettős cserépfedés.

Megtakaritásokat igyekszünk azáltal is elérni, hogy ereszcsatornákkal és lefolyó-csövekkel csak az emeletes házakat látjuk el, szobafestést és tetőn kivüli kéményseprő-járdákat pedig egyáltalában nem készitünk; a szobák csak meszelve lesznek, a kémények tisztitása pedig a padlástérben elhelyezett tüzbiztoszáródásu kéménytisztitó ajtókon át történik.

A szobákban öntött vaskályhákat, a konyhákban pedig homoktéglából falazott takaréktüzhelyeket helyezünk el s ez utóbbiak a használatban igen jól beváltak. Kisérletek történtek a telepen homoktéglával falazott kályhákkal is, nincsenek azonban ezideig még oly tapasztalataink, hogy ezeknek általános alkalmazását tervbe vehetnénk.

Meg kell még itt emlékeznem a telep déli sarkában épült gyárról (az 1-ső ábrán kettős vonalozással jelölve), mely munkásházainknak legfőbb épitési anyagát, a mészhomoktéglát szolgáltatja; ez, a kincstárral szerződéses viszonyban álló, magánvállalkozó által épitett gyár egyike Európa legnagyobb és legmodernebbül berendezett mészhomoktégla-gyárainak. A munkástelepnek kitünő homokot tartalmazó területe igen alkalmasnak mutatkozott egy ily gyár felállitására, annál is inkább, mert a terület szabályozása sok kisebb dombnak lehordását teszi szükségessé, melyeknek homokanyaga téglagyártásra czélszerüen felhasználható. A tégla két alkotó része, a mész és a homok, kellő mennyiségü viz hozzáadásával és különféle adagoló-, oltó-, keverő- és zúzó-készüléken át nyirkos keverék alakjában jut a sajtókba, ahol nagy nyomás mellett a rendes téglaalakra préselik s az igy nyert nyers téglákat kis kocsikra rakva, az utóbbiakkal együtt hosszu száritó-hengerekbe tolják be, honnan nagy gőznyomás mellett történt megkeményités után a kész mészhomok-téglák kerülnek napfényre. A keverék, melyben körülbelül csak 6 súlyszázalék mész van, a gyártás folyama alatt oly vegyi proczesszusokon megy keresztül, hogy a nyert anyag, sikerült gyártás esetén,

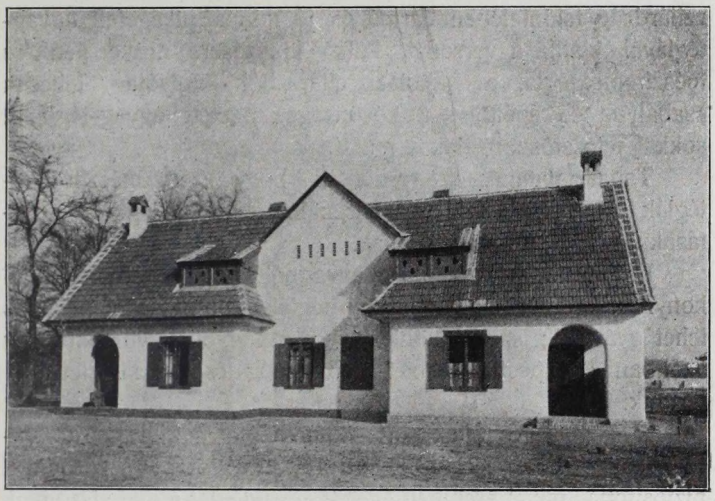

9. ábra (nézet).

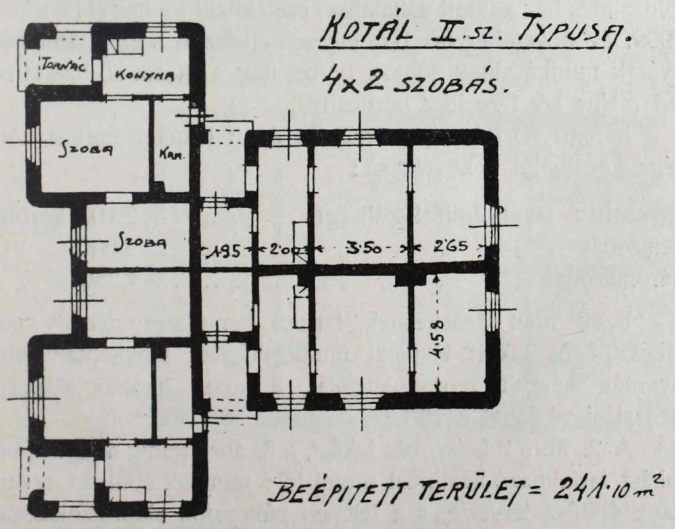

9. ábra (alaprajz).

szilárdság tekintetében bármelyik jó minőségü égetett agyagtéglával kiállja a versenyt, külső kinézésére nézve pedig a mészhomoktégla, a sajtolási eljárásból kifolyólag, teljesen szabályos és épélü, s a közönséges égetett agyag-téglánál sokkal tetszetősebb alakot mutat.

Tapasztalataink azt mutatják, hogy ezen mészhomoktéglák falazáshoz igen jól használhatók s a légköri behatásoknak igen jól ellentállanak.

Érdekes, hogy ugyanazon anyagból szines és idomtéglákat, konyha-, járda- és padlásburkoló-téglákat, sőt tetőcserepeket is lehet gyártani; ezen különleges gyártmányokra vonatkozólag azonban a kispesti gyárban eddig még csak a kisérleteknél tartunk.

A közönséges falazó mészhomoktéglát a kincstár a gyárosnál, az épitkezés helyszinére szállitva, ezrét 27 koronával biztositotta, mivel szemben égetett agyagtéglát a mai viszonyok között 1000-enként 36—37 koronánál olcsóbban nem lehetett volna kapni.

Az épitkezés 1909. év nyarán a telepnek a Budapesthatárút és a Sárkány-utcza által képezett sarkán (a helyszinrajzon egyszeres vonalozással jelölve) indult meg, hol 70 földszintes ház adatott vállalatba; ezek közül 35 ház (112 lakás) 1909. év november hó 1-re teljesen elkészült s az állami vasgyárak munkásainak adatott bérbe, mig a másik 35 ház 1910. évi május hó 1-re lesz bérbeadva.

A fenti 70 földszintes házban épült lakások épitési költsége körülbelül a következő:

egyszobás lakás épitési költsége ... ... 2,100 korona.
kétszobás „ „ „ ... ... 3,000 „
háromszobás „ „ „ ... ... 4,250 „

Ezek után érdekesnek tartom bemutatni néhány már elkészült és lakott kispesti munkásháznak fényképfelvételek nyomán készült reprodukczióját, a hozzá tartozó alaprajzi beosztási vázlattal együtt.

A 2. ábra 2 kétszobás lakást, a 3. ábra pedig 4 kétszobás lakást tartalmazó háztipust tüntet fel; mindkét épületet ugyanazon épitész tervezte, s a telepen változatos alaprajzukkal és ives tornáczaikkal festői hatást keltenek.

10. ábra (nézet).

WÄLDER I.SZ. TYPUSA.

4×1. SZOBÁS.

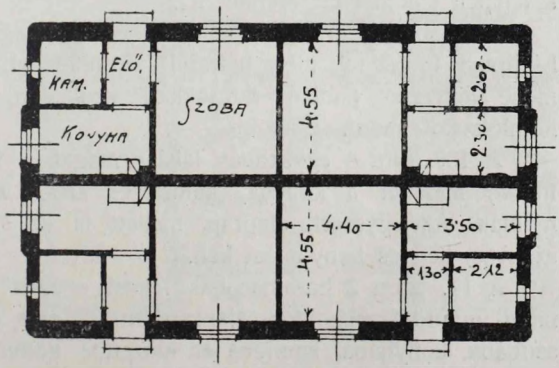

BEÉPITETT TERÜLET = 179·74 m²

10. ábra (alaprajz).

A 4. ábrán 4 kétszobás lakást tartalmazó földszintes házat láthatunk. Az épület négy sarkán mindegyik lakónak külön bejárata és kis tornácza van, melyből a konyhába s innen a szobákba jut.

Az 5. ábra 4 kétszobás lakást magában egyesitő háztipust mutat; változatos alaprajzával szintén igen kedves benyomást kelt.

A 6. ábra igen érdekes háztipus képét mutatja, 4 kétszobás lakással. A magas és változatos tető-kiképzés a német padlásszobás házakra emlékeztet. Sajnos, a padlásszobák, melyekkel pedig a homlokzatok kiképezésében igen festői hatásokat lehet elérni, ezidőszerint még nem felelnek meg a magyar munkás szokásainak és igényeinek, azért padlásszobákat a földszintes házaknál egyáltalában nem terveztünk. Ennek folytán az itt bemutatott tipus, lakóhelyiségek gyanánt ki nem használt magas tetőzetével, meglehetős költséges s azért csak egynéhányat épithetünk belőle a telepen.

A 7. ábra T alaku alaprajzban mutatja 4 kétszobás lakás egyesitését; miután az épületnek ilyen alakját előirtuk, az alaprajzi beosztás czélszerü megoldása nem kis fáradságot okozott a tervező épitésznek.

A 8. ábra I alaku alaprajzban egyesit 4 kétszobás lakást. Ez egyike azon házilag készült tipusoknak, melyet czélszerü alaprajza, tetszetős külseje s aránylag jutányos kivitele miatt a telepen sok helyütt épitünk fel.

A 9. ábra szintén 4 kétszobás lakást magában foglaló háztipust tüntet fel, mely hátratolt oromfalával, s az utóbbi mellé helyezett padlás dúczokkal, szokatlan, de érdekes homlokzatot mutat.

A 10. ábra 4 egyszobás lakást magában foglaló házat mutat, melynél a konyha, kamra és szoba zárt előtérből nyilnak. Az egyszerü alaprajz mellett is az épület rokonszenves, kedves benyomást kelt.

A 11. ábra 2 háromszobás lakást egyesit egyszerü, de nagy gonddal megoldott alaprajzban. A zárt előtérből két szobába, konyhába, kamrába és klozettbe külön bejárat van, s mindegyik lakáshoz, az előtérrel ellentétes oldalon, egy kis nyitott tornácz is tartozik. A tervező „Sajómenti magyar ház"-nak nevezi ezen tipusát s a homlokzatnak egyszerü, de jellegzetes formái beigazolják ezen elnevezést.

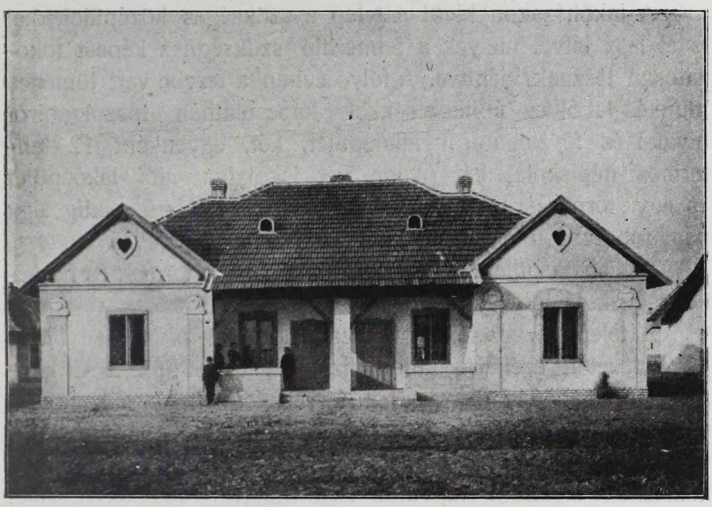

11. ábra (nézet).

ÁRKAI és KALLINA II. sz. TYPUSA.

2×3 SZOBÁS.

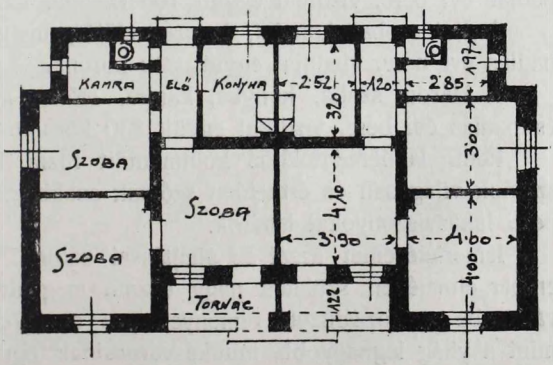

BEÉPITETT TERÜLET = 173·86 m²

11. ábra (alaprajz).

A lakóházakon kivül a telep a szükséges középületekkel is el lesz látva, melyek a felmerülő szükséghez képest fokozatosan lesznek kiépitve. A folyó évben a tervbe vett tömeges munkás-lakóház épitkezésekkel kapcsolatban főszolgabirói hivatal és főszolgabirói lakóépület, két, egyenként 12 tantermes népiskola, két óvoda, két iskolaigazgatói lakóépület és egy tornacsarnok épitése czéloztatik, 1911-re pedig egy nagyobbszabásu népfürdő emelése van tervbe véve.

Az iskolaépületekben külön foglalkoztató termek és fürdőhelyiségek is terveztetnek.

A telep vizvezetékkel és csatornázással is el van látva. A vizvezeték czéljaira külön vizművet épitettünk a Csepelszigeten, mely oly méretekben terveztetett, hogy a munkásvároson kivül Kispest és Erzsébetfalva községeket is képes vizzel ellátni. A csatornázás a székesfővárosnak a telep közelében elvonuló főgyüjtő csatornájával van összekötve.

A telepen kövezett utak lesznek, melyekhez a kőszállitást az állami kőbányákból már megkezdették. Az utak, valamint a kertek befásitását a földmivelésügyi ministérium vállalta magára.

Végül közlöm az 1909 november hó 1-től bérbeadott házakra vonatkozó lakbéradatokat:

1. Egy szoba, konyha, kamra, előtér, mellékhelyiség és padlás évi bére, vizdijjal együtt 160 korona.

2. Két szoba, konyha, kamra, előtér, mellékhelyiség és padlás évi bére, vizdijjal együtt 220 korona.

3. Három szoba, konyha, kamra, előtér, mellékhelyiség és padlás évi bére, vizdijjal együtt 330 korona.

Fenti lakbéradatokhoz kommentárt füzni fölösleges, e számok világosan és érthetően szólnak azokhoz, kik a budapesti lakásviszonyokat ismerik.

Ismertetésemet azzal az óhajtással zárom, hogy a nagy ember elméjében született nagy eszme megvalósulásában is váltsa be a hozzáfüzött reményeket, s a „Wekerle telep," mint a világ legnagyobb munkásvárosainak egyike, megelégedett és otthonában örömet találó munkásseregnek boldog tanyája legyen.

Az anyaság védelme.

Deutsch Ernő, főorvos.

A gyermekvédelemnek az anyaság védelme az alapja. Az anyaság védelme a terhes, szülő, gyermekágyas és szoptató nő támogatásából áll.

Néhány statisztikai adat szolgáljon annak a ténynek az igazolására, hogy a munkásnő és gyermeke mily nagy mértékben szenvedhetnek az anya foglalkozása és szegénysége folytán.

Hirschberg E. a németországi munkásbetegsegélyző pénztárak statisztikájából megállapitotta, hogy a különböző iparágakban foglalkoztatott nőknél más és más arányban fordulnak elő koraszülések esetei. Számitásai szerint 100 szülésre esik:

a női munkások általános pénztáránál	10·7
a kalapmunkásnők betegsegélyző pénztáránál ...	12·9
a szabónők betegsegélyző pénztáránál	9·2
a fehérnemü munkásnők betegsegélyző pénztáránál	16·0
a kőnyomattal foglalkozó munkásnők betegsegélyző pénztáránál	12·8
a nyomdásznők betegsegélyző pénztáránál	17·7

koraszülés.

Nálunk ily statisztika még nem készült. Dohánygyárainkban, hol a munkásnők nagyobb tömege dolgozik, szembetünő a tapasztalat, hogy a koraszülések igen gyakoriak, úgy, hogy a dohánygyári munkásnők családjában fölöttébb ritka a nagy gyermekáldás.

Becker Laurich kimutatta, hogy földmives asszonyoknál a nagy mezei munka idején jelentkeznek legnagyobb számban az elvetélések. De nemcsak a sulyos testimunka, hanem némely ipari munkával járó mérgezés is idő előtt megszakithatja a terhességet. A nők szervezete kevésbbé tud ellentállni az ólom mérgező hatásának, mint a férfiaké és nem csak ők

maguk, hanem magzatjuk is megsinyli a méreg hatását. *Jehle* szerint a nyomdaiparban 4 év alatt 100 segédmunkásnőre 11·1 normális és 0·96 koraszülés esik, a betüöntő-műhelyekben dolgozó nők közül pedig 15·3 normálisan és 1·96 korán szül. *Comby* szerint az ólommunkásnők is gyakran elvetélnek, vagy életképtelen gyermeket szülnek. A foszforral dolgozó, valamint a dohánygyári munkásnők körében hasonló jelenségeket észlelünk.

A koraszülés egyaránt káros anyára és gyermekre. Az elvetélés ugyanis, mig egyrészt gyakran véglegesen tönkreteszi az anya nemi szerveit olyannyira, hogy sok esetben az illető nő ujabb fogantatásra képtelen, vagy legalább is elvetélésre való hajlam fejlődik ki nála, másrészt az idő előtti gyermek veleszületett gyengeségben szenved, úgy hogy fölnevelésére különösen a szegényebb néposztálynál vajmi kevés a kilátás. Erre nézve csak *Oesterlein*nak Angliára vonatkozó adatait akarom megemliteni. Az 1858—1859-ik évben Angliában élve született gyermekek 40·5%-a halt el veleszületett gyengeségben.

A koraszülöttek száma nagyjában összeesik a halvaszülöttekével. Verrijn *Stuart* szerint 100 törvényes gyermekre szegényeknél 3·16, jómóduaknál 2·50 halvaszülött jut.

A rendes szülés is sok veszélylyel jár. A sok veszély közül csak egyet ragadunk ki: a gyermekágyi lázat. Az 1764-től 1774-ig terjedő tiz évben Berlinben a szülő nőknek mintegy 97·6%-a pusztult el, mig 1891 és 1901 között a német nyilvános szülőintézetekben csak 2·4% volt a gyermekágyban elhalt nők száma. Ez óriási haladás a mi *Semmelweis*ünk elévülhetetlen érdeme, aki a gyermekágyi láz okának felfedezésével alapját vetette meg az asepsis kifejlődésének, a szülő nők legnagyobb áldásának!

Ami a gyermekágyat illeti, mesterem, *Kézmárszky* nézetét fogadhatjuk el: általános tapasztalat szerint a teljesen egészséges gyermekágyas asszony a második hét vége felé (10—14 nap mulva) hagyhatja el az ágyat. Ez azonban korántsem általános érvényü szabály, mert a seb gyógyulása és visszafejlődése is különböző az egyének szerint. A szülés következtében beállott nagyobb sérülések lasabban gyógyulnak, az ilyen nő tehát csak később kelhet föl. Különösen a munkásasszonyoknál tapasztaljuk, hogy akár tudatlanságból, akár

szegénység folytán, vagy a férj durvasága következtében, már az említett idő előtt vesznek részt a létfentartás kemény munkájában. Ennek azután az a következménye, hogy az ilyen nő szervezete teljes egészében tönkremegy, ellenállóképessége csökken, jövendő fogantatásra esetleg alkalmatlanná válik, következő terhességeinek, szüléseinek és gyermekágyainak lefolyása rendellenes lesz és sok esetben maga a magzat is szenved eme körülményektől. *Hauser* idevonatkozó szavai a következők: „Ezen bajok részletes leirását talán elengedi nekem a nem-orvos olvasó, csak arra szeretnék utalni, hogy épen a gyermekágy alkalmával elkövetett mulasztások következtében beállott beteges állapotok azok, melyek a családi összetartást, boldogságot és a szorosan vett házibékét megzavarják; ezek azok és nem, mint *Bebel* hiszi, a főzés és súrolás, melyek az arcz gödröcskéit eltüntetik, a nőket idő előtt öregitik, a családi boldogságot és megelégedést tönkreteszik és helyébe gyülöletet és elkeseredést támasztanak, mely előbb saját családja, nemsokára azonban a társadalom ellen is irányul. Ezt a gyülöletet, mondja *Zöhlein* kitünően, leginkább az elkeseredett asszonyok „élesztik különös szenvedélylyel."

A csecsemő természetes táplálása nemcsak a gyermek, hanem az anya szempontjából is fontos. A gyermekre vonatkozólag szolgáljon a következő példa. A chateau-chinoni kerületben 1858 és 1869 között a csecsemők 33%-a halt el 1 éven alul, Páris ostroma alatt ellenben csak 17%. A halálozás ezen föltünő csökkenésének oka az volt, hogy az ostrom alatt az otthonmaradt anyák maguk szoptatták kisdedeiket. Az anyára vonatkozólag pedig mesterem, *Kézmárszky* szavait idézem, melyek szerint „olyanoknak méhe, kik szoptatnak, gyorsabban fejlődik vissza."

Az emlitetteken kivül még három dologra akarok kiterjeszkedni, ami az anyának és gyermeknek egyaránt kárára lehet, értem a babonát, az alkoholt és a bujakórt.

A babonára vonatkozólag *Liszt* Nándor ezt irja: „Sajnos dolog, hogy épen e téren történik a legtöbb visszaélés; a szülés alatt a gyermekágyban a jóakaró és résztvevő asszonynépség, a 10—30 komaasszony mindegyike tud valami jót és okosat tanácsolni és pedig rendesen a bába ellenére. Előszedik anyáik és öreganyáik szájhagyományait, szokásait: igy

tett ez is, úgy tett az is, igy volt ez nálam is, minek térjünk el a régi szokásoktól, minek kövessük a bába tanácsait? Anyám, nagyanyám, dédanyám mind a földön szülte magzatait, mi szükség van tehát arra, hogy most tiszta ágyban történjék a szülés? — Pedig két ember életére kiható fontos aktus ez.

Ami pedig az alkoholt illeti, *Franck* I. szavai nagyon figyelemreméltók, hogy az elvetélés és a nehéz szülések különösen bortermő vidékeken igen gyakoriak. *Hoppe* H. is azt mondja, hogy Francziaországban, Olaszországban és Belgiumban a legtöbb törvénytelen szülés a farsang őrületes kicsapongásait követő 9-edik hónapra esik, mig a vidéken a bucsut követő 9-edik hónapra. Az alkoholnak a gyermekre való visszahatására vonatkozólag *Lumier* azt észlelte, hogy „azok a gyermekek, akiket részeg állapotban nemzettek, igen gyakran gyöngék és betegesek, hogy nagyrészük gyöngeelméjü és szellemi vagy erkölcsi tekintetben rendellenességeket mutatnak.“ Tudvalévő, hogy Norvégiában, amióta az absztinensmozgalom oly hatalmas lendületet vett, a gyermekhalandóság $^1/_4$-ére alászállott.

Nagy veszélyt rejtenek magukban az anyaság szempontjából a nemi betegségek is. *Fournier* azt tapasztalta, hogy a bújakóros terhes anyák 84 százaléka halott gyermeket szült.

Nézzük most már, melyek hát azok a fegyverek, melyekkel az emlitett veszélyeket elhárithatjuk?

Nagyfontosságu, hogy már a terhesség első idejében is foglalkozzunk a terhes nővel. Ezt az időszakot kell fölhasználnunk, hogy a leendő anyát tisztaságra oktassuk ki. A Párisban tartott első nemzetközi „goutte de lait“ kongresszuson ezt a gondolatot e sorok irója a következő szavakba foglalta: „A jövőben pedig a terhes nőknek a következő módon kivánok segitségükre lenni: meg akarom a nőket a terhesség és szülés hygiéniájának elemeivel ismertetni, buzditom a gyermekek természetes táplálására, pénzzel és egyéb szükségletekkel igyekszem ellátni, hogy a terhesség utolsó hónapjaiban ne legyenek kénytelenek dolgozni.“ Sajnos, az ingyen-tej-egyesület pénzhiánya megakadályozott terveim megvalósitásában. Több szerencséje volt *Neumann* H.-nak, aki a berlini „csecsemőgondozó intézet“-ben szegény sorsu terhes nők számára tanácsadó órákat rendezett be.

Ezen intézmény fontossága óriási, mert az asszonyokat kitanitja a terhesség, szülés és gyermekágy eseteiben való viselkedésre, valamint a csecsemő gondozására, nemkülönben megóvja a babona káros hatásaitól.

Hasonló, de szélesebb alapon szervezett intézmény az anyák szövetkezete, az u. n. „mutualité maternelle“ Franciaországban. Ez intézmény lelkes előharczosa. *Vivien* mondja róla: „Az asszonyok saját erejükből szerzik meg befizetésük által a gyermekágyi ellátás költségét“. *Vivien*nek Vienneben levő intézetében ugyanis az asszonyok évente 3 frankot fizetnek az egyesület pénztárába. Ennek fejében egy hónapon át hetenként 12 frankot kapnak, mint „szülési jutalomdij“-at, 20 frankot a harmadik hónapban, 5 frankot a hatodikban, mint „szoptatási jutalomdij“-at. A „mutualité“-val kapcsolatban működik egy tanácsadó-osztály, u. n. „dispensaire“, az asszonyok, — egy csecsemő tanácsadó („consultation de nourissons“) és egy oltási osztály („service de vaccination“) a gyermekek számára. *Vivien* nem győzi eléggé dicsérni az itt elért kedvező eredményeket.

Hasonló intézménynyel találkoztam Bécsben. *Weisz* S., Bécs X-ik kerületében egy tejkonyhával kapcsolatos tejpénztárt, u. n. „Milchkassenorganisation“ rendezett be. Itt a terhes nő terhességének

1.	havától	38	héten	át	0·39	koronát	
2.	„	32	„	„	0·46	„	
3.	„	29	„	„	0·52	„	
4.	„	25	„	„	0·60	„	
5.	„	21	„	„	0·71	„	
6.	„	17	„	„	0·87	„	
7.	„	12	„	„	2·25	„	
8.	„	8	„	„	1·86	„	
9.	„	4	„	„	3·75	„	fizet.

Ha azután szülés után szoptatásra képes, akkor a befizetett összeget jutalomdijjal megtoldva kapja vissza, ellenben, ha szoptatásra képtelen, csecsemője számára mesterséges táplálékot szolgáltatnak.

A szóban forgó kérdés a munkás-betegsegélyző pénztár keretén belül oldható meg a legjobban. Erre vonatkozólag

Mayet elveit és Németországra vonatkozó számításait közlöm. *Mayet*, aki e téren kiváló szaktekintély, azt javasolja, hogy a terhesség utolsó hat hetére és a szülés utáni időre betegsegélyezést fizessenek az anyának, az orvos és bába szolgálatát dijtalanul biztositsák, továbbá az anya egy fél, illetőleg egész évi szoptatás után 25 márkányi jutalomdijban részesüljön. A kiadások tehát a következőképen alakulnak: a biztositást 39·6 millió egyénre számitva, 1000 egyénre pedig évenként 36 szülést véve, az összes szülések száma mintegy 1.425,600-ra tehető. Minden szülésre 12 heti anyagi támogatást számitva, a hetek száma 1.710,720. Az asszonyok heti átlagbérét 11·20 márkába, a támogatást ez összeg felére véve, egy-egy napra 80 fillér, vagyis egészben 95·8 millió márka összkiadás jut. Az orvosok tiszteletdija az összbiztositásba, a bábáké 14·3 millió márkába van számitva. A halvaszülöttektől és az egy éven alul elhalt csecsemőktől eltekintve, a szoptatási jutalomdijakat átlag 1 millió esetre véve számitásba, a kiadások 25 millió márkára rugnak. A végösszeg 135·1 millió márkát tesz ki. Ez óriási kiadásokért *Mayet* a következő hasznos eredményekre számit: 1. 1.426,600 gyermekágyas asszony egészsége van többé-kevésbbé biztositva; 2. évente átlag 96,000 csecsemővel kevesebb pusztul el a természetes táplálás rendszeresitése által; 3. az anyatejjel táplált gyermekek testben és lélekben erősebbek, mint a mesterségesen fölneveltek; 4. a halálozás csökkenése és az emberanyag javulása folytán az ujonczozás esélyei minőségben és mennyiségben nagyban javulnak.

Pár szót akarok még a szüléssel kapcsolatban a bába szerepének szentelni. Ismeretes, hogy a szülések 95 százalékánál kizárólag a bába segédkezik és az asszonyok nagy része az anyaság és a gyermekre vonatkozó ismereteiket a bábától kapják. Érdekes, amit *Poten* ir a bábákról: „ezek a föladatok és kötelességek a bába hivatását belső értékénél fogva messze a betegápolok működése fölé emelik, mely utóbbi lényegileg csak az orvos rendelkezéseinek kivitelében áll. Mig azonban a betegápoló nővérek többnyire a művelt, sőt igen gyakran a legmagasabb társadalmi osztályokból kerülnek ki, addig a bába hivatásának leginkább az alsó néposztályokhoz tartozó nők szentelik magukat, kik

sem a bábasággal járó felelősséghez szükséges szellemi előképzettséggel, sem az ahhoz szükséges erkölcsi fölfogással nem rendelkeznek". Általában azt mondhatjuk, hogy a bábák társadalmi állása nem részesül kellő tiszteletben, anyagi helyzetük nyomoruságos, aggkori ellátásukról pedig semmiféle gondoskodás sem történik. Különben is, a bába, ha a bábaiskolában tanultakat a gyakorlati életben akarja érvényesiteni, tömérdek akadályra talál. Naponta tapasztaltam szegény orvosi gyakorlatomban, hogy a bába nem az igazi hygiénia képviselője, hanem a sötét, butitó babona apostola. Ezen kell segiteni minden lehető módon. Épen ezért helyesen cselekedtek Németországban és Ausztriában, hogy a bábát megjutalmazzák, ha a természetes táplálást eredményesen terjeszti.

Ahelyett, hogy a bábaképzés kérdéséről bővebben szólanék, csak pár futó megjegyzést akarok e tárgyra vonatkozólag tenni. Ne kivánjuk, hogy a tudományos előkészültség nélkül való bábanövendék pár hét alatt tanulja meg azt, amire a művelt orvostanhallgatónak négy félévre van szüksége. Honositsuk meg az ismétlő kurzusokat, mint ahogy *Hauser* mondja, a szokásos katonai hadgyakorlatok mintájára. Alkalmazzunk bábaellenőrző-orvosokat. Gondoskodjunk létminimumukról és hozzuk be a bábák aggkori biztositását. Ez utóbbira igen elfogadható volna *Volkmann* ajánlata, mely szerint e czélra a bába minden szülés után 30, a szülő nő pedig 50 fillért fizetne a biztositási pénztárba.

A bábákra vonatkozó e kitérés után ismét a terhes nő védelmére térek vissza. Sajnálattal kell tapasztalnunk, hogy mig a gyermekágyas nő érdekében történik némi intézkedés, addig a terhes nőről vajmi kevéssé gondoskodnak. A munkás-betegsegélyző pénztárak a terhes nőt csak kivételesen veszik számitásba és ezen esetben is a nyujtott táppénz igen csekély. Ehhez hozzájárul, hogy a hajadon anyák legnagyobb része a cselédek közül kerül ki, kik a munkásbetegsegélyző pénztár keretén kivül esnek és akik terhességük javaidejét kereset nélkül, nagy nyomorban tengetik. Néhány szám jobban megvilágitja a dolgot: a kölni bábaiskolában 4091 hajadon-anyára 1925 cseléd és 594 gyári munkásnő esik. Ezek a szerencsétlen leányok utolsó fillérüket is lakás-

adójuknál hagyják és szülés után kisdedükkel együtt a legnagyobb nyomorban sinylődnek. A szülészeti klinikák és bábaiskolák gyermekágyas intézménye némiképen enyhiti e nyomort, de csak némiképen, mert egyrészt az intézetek száma csekély, másrészt a hajadon anyák műveltebb része — az asszonyokról nem is szólva — nem keresik föl ez intézeteket, mert visszariadnak attól, hogy tanitási tárgyakul szolgáljanak. Az asszonyokat ez okon kivül még a bukott leányokkal való együttlét, valamint az az aggodalom is visszatartja ez intézetektől, hogy mialatt családi otthonuktól távol vannak, a férj korcsmára adja magát, a gyermekek pedig elzüllenek.

A hajadon anyák részére ezért terhes otthonok alapitása volna ajánlatos.

Az ilyen terhes otthonokban a nők szülés után is benn maradhatnának és gondoskodás történnék úgy az ő, mint kisdedük jövőjéről. Attól sem kellene tartani, amit álszenteskedő oldalon gyakran hangoztatnak, hogy az ilyen intézetek az erkölcstelenséget támogatják. Csak pár ilyen meglevő intézetet kivánok fölemliteni. A Solingen mellett levő Haanban *Selter*, ismert gyermekorvos vezet mintaszerüen egy ilyen intézetet, hasonló otthonok vannak még Kölnben, Bayenthalban, Dortmundban, Münsterben, Königsbergben, Strassburgban, Kirchheimben, egy év óta Budapesten is, és egyebütt. Ezekben az otthonokban a nőket a háziipar könnyebb ágaira fogják, miáltal őket munkára szoktatják és igy jövőjükről nemcsak anyagilag, de erkölcsileg is gondoskodnak. Amit a madridi szülő-intézet fizető terhes nőinek a titoktartás céljából megenged, t. i., hogy terhességük 5 hónapjában már beléphetnek az intézetbe, bizonyos esetekben állandósitani kellene. A titoktartás nevetséges álláspontja, melynek következtében a madridi intézetben való tartózkodásuk egész ideje alatt a nők lefátyolozva járhatnak, sőt esküvel kötelezik magukat, hogy társaik nevét elárulni nem fogják, elvetendő. Helytelenitem továbbá a kopenhágai szülészeti klinikán és a nápolyi „Casa dell'Annunciata" „Casa di maternita" ján divó azon szokást is, hogy csak az ápolási dij fizetése óvja meg a nőt attól, hogy tanitó célokra használják föl.

Ilyen gyermekágyas-otthonok a különböző német váro-

sokban különböző kezdeményezőknek köszönik létüket. Lipcsében a városi hatóság tartja fönn, Brémában egy e czélra külön szervezett egylet létesitett, máshol ismét egyes gyárak maguk állitottak föl ilyen otthonokat, mint a höchsti festékgyár, vagy meglevő otthonokkal szerződtek munkásnőik javára, mint Elberfeldben a vorm. Friedr. Bayer & Co. nagy festékgyára. (Ez utóbbinak gyermekágyas otthonát két betegszobával együtt képekben bemutatjuk.) Igen jól vált be a

Az elberfeldi Friedr. Bayer & Comp.-féle festékgyárnak gyermekágyas otthona.

magdeburgi intézet rendszere, mely a bába-egylet tagjainak megengedi az általuk az otthonban elhelyezett gyermekágyas nők kezelését. Nürnbergben a „Verein Frauenwohl“ rendezett be ily intézetet, amelyet a város is támogat. Ez utóbbiban a kevésbbé jómódu szülő nők 15 M.-ért, a szegények teljesen ingyen részesülnek ápolásban és gondozásban a szülés alkalmával. A gyermekágyas-otthon jelenleg 32 ággyal rendelkezik s évenként a betegek közül körülbelül 12 százalékot gyógyit ingyenesen.

A törvényes házasságban élő asszonyok különböző szempontokból más megitélés alá esnek. Hogy ezek milyen okokból tartózkodnak a szülészeti klinikák és babaképző-intézetek fölkeresésétől, már fönnebb emlitettük. Ezek számára, kivált Németországban, külön intézeteket szerveztek. Az ilyen intézetek hajadon-anyákat nem vesznek föl, gyámoltjaikat tanitási czélokra föl nem használják, a családot a zülléstől megóvják azáltal, hogy megfelelő háztartást vezető nőket küldenek, vagy a gyermekeket ideiglenesen menhelyben helyezik el.

A törvényes házasságban élő asszonyok különösen két esetben szüljenek intézetben, először, ha lakásviszonyaik a szülésre főleg tisztaság szempontjából nem alkalmasak, másodszor, ha a szülés rendes lefolyása nem várható. Hogy ez intézetek a természetes csecsemő-táplálás érdekében, de különben is a gyermek-hygiénia terén sokat tehetnek, igen természetes.

A szülészeti klinikákat és bába-iskolákat gyermekágyuk 9—10-ik napján elhagyó nőkre szomoru idők várnak. Ennek enyhitésére szolgálnak az üdülő-házak. A külföldön már vannak ilyen intézetek. Ilyen az üdülő-ház Vésinetben, melyet a párisi „assistance publique" tart fönn, a londoni „Queen Charlotte convalescent hospital for lying-in women", továbbá az 1881-ben megnyilt Hampton Courtban levő és a drezdai Hornstein-féle üdülő-ház. Ehhez hasonló intézetek az u. n. csecsemő-otthonok, melyek főleg a csecsemőnek az anya által való táplálásáért küzdenek. Ezek között megemlitem a schönebergi csecsemő-otthont, melyben a szülő-intézeteket a gyermekágy után elhagyó anyák 3 hétig tartózkodhatnak s a házi teendőkön kivül csupán kisdedük ápolásával foglalkoznak.

Rendkivüli szép eredményeket mutat föl a „Kaiserliches Kinderheim in Gräbschen bei Breslau", ebben a gyermek-otthonban a gyermekhalandóság csak 1·3%-ra rúg. Ez intézet vezetősége anyáról és gyermekéről egyaránt gondoskodik, az anyát lehetőleg állásba segiti, a gyermeket jó tápszülőnél helyezi el és nagy erélylyel és tapintattal kisérli meg a hajadon-anya és családja között való ellentétek kiegyenlitését. A bonni „Versorgungshaus" az először bukott leányok testi és lelki istápolásával foglalkozik és az anya elbocsátása után a gyer-

Az elberfeldi Friedr. Bayer & Comp.-féle festékgyárnak gyermekágyas otthona.

mek jólétéről tovább is gondoskodik. A legideálisabb rendszer mindenesetre a magyar államé, mely az anyának csecsemőjével való együttes kitelepitését teszi lehetővé.

Azon asszonyokat, kik saját otthonukban szülnek, két osztályba oszthatjuk, aszerint, amint rendes vagy kóros gyermekágygyal állunk szemben. A rendes gyermekágynál az asszony körüli teendőket a bába végzi és csupán a háztartás kellő vezetéséről kell gondoskodni, pl. egyleti hölgyek ellenőrzése által, mig a kóros gyermekágynál a bábán kivül egy szakszerüen képzett ápolónőre is van szükség, ki a orvos, illetőleg a bába utasitásait foganatositsa. Ezeknek a követelményeknek igyekezett eleget tenni a német eredetü „Hauspflege", mely a szülő-otthonoknál olcsóbb és szélesebb alapon álló inlézmény.

A „Hauspflege" egyik igen hasznos része a Flensburg és Stralsundban meghonositott u. n. „Vorunterstützung" és „Geburtsunterstützung". A terhes nő 2—3 héttel a szülés előtt 125 gr. 1%-os trikresol-szappant, egy törülközőt és egy a terhesség, szülés és gyermekágy hygiéniájára vonatkozó röpiratot kap. A szüléskor az u. n. „Wanderkorb"-ot bocsátják a nő rendelkezésére. Ez egy zománczozott, jól záró veder, melyben egy mosdótál, egy gummibetét, vatta, egy lepedő, három barkettbetét, két törülköző és egy ing van. A veder — a szappan, vatta és ing hijján — 10 nap mulva szolgáltatandó vissza. A flensburgi „Verein Frauenwohl" azonkivül igen olcsó árért a háztartás vezetéséről is gondoskodik, ha szülés vagy más betegség esetén az ágyban fekvő anya helyettesitésére van szükség. Különösen a férjnek a korcsmázásra és ezzel együtt az iszákosságra való hajlamát akarja ezzel az egyesület megakadályozni. Ez esetben ugyanis az egyesület házvezetőnőt bocsát az illető család rendelkezésére, akinek naponta 1·50 M fizetendő, — ez összeg felét azonban az egyesület fedezi, amelyet a város, néhány gyár, magánemberek, közjótékonysági intézetek támogatnak. A házvezetőnőnek a kötelességét pontosan meghatározza az egyesület: Kiterjed valamenyi háztartási munkára, amit egyébként az anya végez (igy pl. a ruhák javitására is), a szén- és vizhordás azonban a férj vagy nagyobb gyermekek kötelessége. Nyáron 7 órakor, télen 1/2 8-kor kezdődik a házvezetőnő

munkája, akinek azután nem szabad a családtól távoznia, mig a férj haza nem jön. Hogy a házvezetőnő egyébként rendesen végzi-e munkáját, azt a nőegylet tagjai ellenőrzik, akik váratlanul jelennek meg vizsgálatra.

Nem zárkózhatunk el végképen azon lelki mozzanatok jogosultsága elől, hogy a családanya a családi élet legfontosabb eseményét, a szülést, saját otthonában élje át. Ha a környezet nem fenyeget a fertőzés veszélyével, ha a lakás tisztasága kielégitő, ha rendes szülés várható, meghajolunk e követelmény előtt. Csak azt ajánljuk, hogy mint a bádeni nőegyesület nyomán számos egyesület megcselekszi, gondoskodás történjék házvezetőnőről és ápolónőről. Ez utóbbi sem közönséges világi ápolónő, sem apácza nem lehet, hanem külön kiképzésben részesült személy. A „Hauspflege"-vel természetszerüen karöltve jár a kellő táplálásról és ruházatról való gondoskodás anya és gyermekére egyaránt.

A gyermekágy és az azt követő üdülési időszak eltelte után mindinkább a csecsemő érdeke lép előtérbe. A csecsemőmenhelyek, melyek az egészséges, a csecsemő-korházak, melyek a beteg csecsemőnek nyujtanak otthont, a tejkonyhák és csecsemő-rendelő-intézetek, melyek a természetes táplálás érdekében küzdenek és ennek hijján kellő mesterséges táplálékot nyujtanak, a bölcsődék, melyek fontossága különösen a gyárak közelében nagy, azon intézmények, melyek a tulajdonképeni értelemben vett anyaság védelmétől a gyermekvédelemhez képezik az átmenetet.

Szocziálpolitika.

A külföldi szocziális törvényhozás az 1909. év második felében.

1909 második felében a szocziális törvényhozás kevés bevégzett alkotást mutathat fel. A nevezetesebbek közül való

Francziaországban a családi otthon alapitásáról szóló törvény, amelyet már 1906-ban letárgyalt a kamara, de a szenátus csak harmadfélévi pihentetés után fogadott el az eredeti törvényjavaslat alapos megváltoztatásával. Tekintettel arra, hogy a homestead behozatalát nálunk is tervezik az alábbiakban részletesebben ismertetjük a franczia törvényt.

A törvényjavaslat a mezőgazdasági kisbirtokok megerősitésére törekszik; ez a megerősités oly módon történik, hogy biztositják a családi otthonná átalakitott kisbirtok *lefoglalhatatlanságát;* az érinthetlen földbirtok örökség esetén bizonyos körülmények között nem osztható fel.

Az alapitandó otthon értéke nem haladhatja meg a nyolczezer frankot, az épületek és az alapitáskor meglévő állatállományt is beleértve. Amennyiben kisebb az értéke, mint nyolczezer frank, úgy értéke eddig a határig ujabb szerzeménynyel kiterjeszthető. A családi otthonnal járó kedvezmények fennmaradnak akkor is, ha a megalapitás után szerzett vagyon a nyolczezer frankot felülmulja, de a kedvezmények természetesen csak a családi otthonná nyilvánitott részre vonatkoznak. Családi otthon alakitható egy házból vagy házrészből, vagy egy házból és az azzal közvetlen kapcsolatban álló vagy szomszédos telekből, szükséges feltétel azonban, hogy a házban a család lakjék és a telket a család művelje meg.

Külön meg vannak azok nevezve, akik családi otthont alapithatnak és pedig: 1. a férj személyes javaival, vagy a közös szerzeménynyel, avagy felesége javaival, amiket ő kezel, amennyiben felesége ehhez hozzájárul; 2. a feleség mindazokkal a javakkal, amiket ő kezel, férje hozzájárulása nélkül is; 3. az özvegyen maradt vagy elvált házastárs a maga személyes javaival, amennyiben kiskoru gyermek származott a házasságból; 4. a nagyatya vagy a nagyanya a maguk személyes javaival, ha teljesen árva vagy teljesen elhagyott unokáikat magukhoz veszik; 5. az apa vagy anya, akinek nincsen törvényes gyermeke, természetesnek elismert, vagy örökbefogadott gyermeke számára; 6. bárki, egy tetszőleges személy számára: azonban szükséges, hogy a személy, akinek a javára az otthon alapitása történt, megfeleljen azoknak az

előbb említett törvényes követelményeknek, amelyek a családi otthon megalapitásához szükségesek.

Harmadik személyek jogának biztositása végett következőképen intézkedik a törvény:

a) családi otthon nem alapitható oly fekvőségen, amelyikhez előjoga van valakinek; melyiket szerződés avagy itélet alapján olyan tartozás terhel, melyet a hitelezők a megalapitás előtt vagy legkésőbb két hónappal ezután a jelzálog-lajstromba bevezettettek. A törvényes előjogokon alapuló jelzálog-követelmények, még ha az otthon alapitása előtt keletkeztek is, nem akadályozzák a családi otthon megalapitását, a későbben keletkezőket is lajstromozzák a jelzálogkövetelmények között, csupán a végrehajtásuk szünetel mindaddig, mig a birtok családi otthon jellegét meg nem szüntetik;

b) a családi otthon megalapitása közjegyző előtt megy végbe és szóbeli kijelentésen, végrendeleten avagy ajándékozáson alapul. Az alapitáskor felveendő okiratnak tartalmaznia kell a fekvőség részletes leirását a megközelitő értékével, azonkivül az alapitó nevét, foglalkozását, lakását, esetleg a megajándékozottnak a személyi adatait. Az okirat rövid kivonatát két hónapon keresztül kifüggesztik az illető község békebiróságánál és polgármesteri hivatalában. Azonkivül két izben, legalább is két heti időközzel, az illető kerület egyik ujságjában is közhirré kell tenni a családi otthon megalapitását;

c) a két hónapi hirdetési idő eltelte után az alapitó oklevelet minden mellékletével együtt a békebiró elé terjesztik megerősités végett. A békebiró csak akkor erősitheti meg, ha a bemutatott adatokból, irományokból és amennyiben ezek elégtelenek volnának, egy szakértő segitségével meggyőződik arról, hogy: 1. az alapitandó családi otthon értéke nem lépi át a nyolczezer frankot; 2. hogy semmi más teher, mint a fentebb emtitett törvényes előjogon alapuló (pl. a gyámolt követelése a gyámmal szemben) a birtokot nem terheli; 3. hogy minden bejelentett kifogást visszavontak; 4. hogy az épületeket tüzkár ellen biztositották;

d) a megalapitást az azt követő 4 héten belül be kell lajstromoztatni, máskülönben az alapitás tényének jogérvényessége elvész.

Családi otthon csak oly birtokon alakitható, amely nem képezi többek tulajdonát. Egy család csak egyetlen otthont alapithat.

A családi otthon megalapitásának belajstromozása után sem ez maga, sem termékei le nem foglalhatók, még fizetésképtelenség vagy birói végrehajtás esetén sem. Az otthon termékei a következő esetekben foglalhatók le: 1. oly adóságok behajtása czéljából, melyek bűnügyekben, avagy csendőri és rendőri ügyekben való elitélés folytán keletkeztek; 2. oly adók meg nem fizetése esetén, melyek a családi otthont terhelik és a tüzkár elleni biztositási dijakért; 3. élelmiszer-adósságokért.

A családi otthont nem lehet jelzálogkölcsönnel terhelni, nem lehet visszavásárlási joggal eladni, tulajdonosa nem mondhat le a lefoglalhatatlanság előjogáról. A tulajdonos azonban bizonyos körülmények közt részben vagy egészben eladhatja a családi otthont, avagy lemondhat

annak jellegéről. Ha a tulajdonos nős, az eladás vagy az otthon jellegéről való lemondás csak abban az esetben történhetik meg, ha a békebiró előtt a felesége hozzájárul ehhez; ha kiskoru gyermekek is vannak, akkor ez csak a családi tanács beleegyezésével történhetik meg, ez pedig csak akkor járulhat hozzá, ha a kiskoruakra az eljárást előnyösnek találja. A családi tanács határozata végérvényes.

Ha a házastársak egyike meghalt és kiskoru gyermekek maradtak hátra, a családi otthon közhasznu czélokra szolgáló kisajátitása esetén a békebiró határozza meg a szerinte szükséges fentartási és kártéritési módot. Ha egy családi otthon helyett másikat akar a tulajdonos alapitani, akkor az első mindaddig érvényben marad, mig a másodiknak a megalapitása teljes befejezést nem nyer. A családi otthon részleges vagy teljes elpusztulása esetén a biztositási kártéritès birói letétbe helyezendő, hogy az otthon helyreállitása czéljából rendelkezésre álljon és a befizetéstől számitott egy esztendő alatt ez a kártéritès le nem foglalható; azonban az előbb megjelölt kivételek a lefoglalás szempontjából erre az összegre is érvényesek. A biztositó intézetek semmiféle esetben sem kötelezhetők a családi otthonnak helyreállitására.

A férj halála esetén, ha ez volt a családi otthon tulajdonosa, az örökösök részéről felmerülhet az a kivánság, hogy a birtokot feloszszák. Minthogy azonban a családi otthonnak az a czélja, hogy a gyermekek felnevelését lehetővé tegye, a családi otthonnak túl kell élnie az alapitót, ha ez a feladat, t. i. a gyermekek felnevelése, még nem volt teljesen végrehajtható. Szükséges tehát, hogy az otthon oszthatatlansága fentartassék. A törvény a legifjabb gyermek nagykoruságáig engedi ezt meg. Ezáltal elkerülhető az árverés, amelyik mindig káros következményekkel jár és azon a napon, amikor valamennyi örökös nagykoru lesz, békés úton fel lehet az örökséget osztani. Elrendelheti a családi otthon oszthatatlanságának meghosszabbitását a békebiró az érdekelt felek egyikének kérelmére, vagy a családi tanács ajánlatára. Hogy azt a kárt, amelyet a szétosztás elhalasztása okoz az örökösök valamelyikének, lehetőleg csökkentse: jogában áll a békebirónak a nagykoru örökösök számára, akik a lakást nem használják, kártéritést megitélni.

Halálozás esetén az életbenmaradt házastárs, akinek a családi otthon létesitésében része volt, vagy annak fentartásához legalább is hozzájárult, a családi otthont tovább is fentarthatja. Ha a családi otthonnak legalább is fele a túlélő házastársé volt és a házban lakik, úgy joga van hozzá, hogy az összes örökösök kizárásával a családi otthonnak a becslési értékért való átutalását kérje. Ezt a jogot az ő érdekében fentartja a törvény abban az esetben is, ha a házastárs elhalálozásakor az összes gyermekek már nagykoruak.

Belgiumban a kereskedelmi minister a bányamunkások aggkori biztositásáról szóló törvényjavaslatot terjesztett a kamara elé. A törvényjavaslat szerint minden aggkoru bányamunkás, aki a 60-ik életévét betöltötte, 360 frank évi járadékot kapna. A biztositási összeg a terveze szerint a munkások és a munkáltatók járulékaiból, valamint állami hozzájárulásból kerül ki.

Luxemburgban a kamara elfogadta a mezőgazdasági munkások balesetbiztosításáról elébe terjesztett törvényjavaslatot. A törvényjavaslat szerint biztosításra kötelezettek a kisbirtokosok, kertészek és erdészek, úgyszintén baleset ellen biztositani kötelesek a földbirtokosok a cselédjeiket, munkásaikat, valamint azokat a dolgozó gyermekeiket, akik már nem iskolakötelesek. Magának a kisbirtokosnak és feleségének azonban csak abban az esetben kell magát biztositania, ha jövedelmük nem haladja túl az 1000 márkát. Az üzemvezetőknek a járulékait, amit ezek csak egyedül fizetnek, két szempont figyelembevételével számitják ki és pedig a munkabér nagysága és az üzem veszélyességi foka szerint. Ehhez képest a mezőgazdasági üzemeket négy veszélyességi osztályba sorozzák és pedig: kis üzem, közép üzem, nagy üzem, erdészet. A balesetbiztositó intézet a következő támogatást biztositja tagjainak: 1. Az első tizenhárom hét alatt az illető kerületben, amelyben a baleset történt, a betegsegélyző intézet a szerencsétlenül járt tagnak ingyen orvosi gyógykezelést, orvosságokat és bizonyos körülmények között kórházi ápolást is nyujt. Az okozott költségeket a mezőgazdasági balesetbiztositó pénztár azután megfizeti az illető intézetnek. 2. A tulajdonképeni tevékenysége a balesetbiztositó-intézetnek csak a baleset után való 14. héten kezdődik. Az orvosi kezelés mellett baleseti járadékot nyujt a szerencsétlenül jártnak, amely járadéknak a nagysága attól függ, hogy a biztositott tag munkaképességét mennyire csökkentette a szerencsétlenség. Ha a munkás meghalt, a visszamaradottak kártéritést kapnak. A mezőgazdasági balesetbiztositó-pénztár az ipari balesetpénztártól teljesen elkülönitve működik, — mindkettőnek az igazgatása azonban ugyanazon igazgató alá tartozik, aki mellett a mezőgazdasági intézet kezelésében egy, a mezőgazdasági biztositottak köréből kikerülő, bizottság segédkezik. Az ügykezelés apróbb részleteit kormányhatósági rendelet szabályozza.

Bajorországban a kisbirtokosok számára községi balesetbiztositó intézeteket létesitettek. Az önálló kisgazdák t. i. nem tagjai a betegsegélyző pénztárnak, a balesetbiztositóba azonban önkéntes járulék-befizetéssel beléphetnek. Minthogy azonban a mezőgazdasági balesetbiztositó pénztárak csak a betegség 14-edik hetétől kezdve adnak segélyt, a megelőző 13 héten keresztül a kisbirtokosok minden segély nélkül maradnak. Ez állapot megszüntetése czéljából szervezték a községi balesetbiztositó pénztárakat, amelyek szövetkezeti alapon működnek. A pénztárak a házi és mezőgazdasági szerencsétlenség esetén 90 napig (13 hétig) nyujtanak segélyt. A fizetendő járulékok alacsonyak, minthogy a pénztári hivatali állásokat dijtalanul látják el.

Angolországban julius 30-án szavazták meg a munka közvetitéséről szóló törvényt (Labour Exchanges Act). E törvény a kereskedelmi minisztériumot felhatalmazza, hogy a szerinte alkalmas helyeken munkaközvetitő intézeteket létesitsen és fenntartson, vagy ily intézeteket, ha azokat más személyek, vagy hatóságok tartják fenn, segélyezzen, avagy ezeknek intézeteivel egyetértőleg járjon el a munkaközvetitésben. A kereskedelmi minisztérium minden ilyen intézetet, akár a törvény életbelépése előtt, avagy azután keletkezett, átvehet, amennyiben megegyezett az intézet

fenntartóival és minden ilyen intézet jogosult a saját munkakörét a kereskedelmi minisztériumra átruházni. Ami magát a munkaközvetitést illeti: a törvény szerint senkit sem érhet semmiféle hátrány azért, ha a munkaközvetitő által felajánlott állást amiatt utasitja vissza, mert a saját szakmájának munkaviszonyaiból származó ellenségeskedés van az illető helyen, vagy a felajánlott bér alacsonyabb, mint amilyen az illető szakmában azon a vidéken szokásos.

A törvény feljogositja a kereskedelmi minisztériumot, hogy szükség esetén szakértőkből álló bizottságot küldjön ki, amely tanácscsal szolgáljon a munkaközvetités ellátásában. A kereskedelmi minister januárban 130 munkaközvetitő irodát állitott fel, amelyek az egész országban szétszórva feküsznek; de ezek számát még szaporitani fogják. A munkaközvetités szempontjából tiz kerületre akarják az egyesült királyságot osztani, mindegyiket egy-egy középponttal. A létesitendő intézetek háromfélék lesznek: 1. 100,000-nél nagyobb lakosságu városok számára (ilyen lesz 30—35), 2. 50—100,000 lakosságu városok számára (ilyen lesz 40—45), 3. 25—50,000 lakosságu városok számára (ilyen lesz 70—75). Nyitnak azonkivül munkaközvetitő irodát olyan helyeken is, ahol tömegesen van szükség munkásokra, igy pl. a kikötőkben, azonkivül ahol nagyobb mértékben szokott szezonmunka lenni. Az első esztendő költségvetése 65,000 font (kb. 1.560,000 korona). Ezt azonban csupán a szervezésre és a berendezésre szánták; az intézet munkájának ellátására 800 főnyi hivatalnokra és segédszemélyzetre lesz szükség és ezek javadalmazására évenként 95,000 fontot (kb. 2.280,000 koronát) szántak.

E törvénynyel és annak végrehajtásával Angliában az állam vette a kezébe a munkaközvetitésnek oly rendkivül fontos kérdését. Az angol kormány ez eljárásánál azonban mindig szem előtt kell tartani, hogy Angliában eddig a munkaközvetités egyáltalában nem fejlődött ki nagyobb mértékben, e szempontból tehát a viszonyok egészen mások, mint például Németországban. A munkaközvetitésnek az állami kezelése ennélfogva mig egyrészt nagy hiányt tölt be, másrészt nem sért semmiféle érdeket.

Az otthonmunka szabályozásáról Angliában, külön emlékezünk meg *Munkásvédelem* czimü rovatunkban.

Spanyolországban a sztrájkjogot iktatták törvénybe. A törvény szerint a munkáltatóknak és a munkásoknak egyaránt joguk van érdekeik védelmére egyesületet alakitani és a sztrájkot, vagy kizárást foganatositani. A törvény azonban szabadságvesztéssel avagy 5—125 Pesetáig terjedő pénzbüntetéssel sújtja azt, aki fenyegetés vagy erőszak által igyekszik valakit az egyesület megalakitására vagy sztrájkban illetőleg kizárásban való részvételre kényszeriteni, avagy abban megakadályozni. Nyilvános erőszakoskodás ily esetekben mindenesetre szabadságvesztést von maga után és pedig a vezető és bujtogatók ellen a legszigorubb büntetetés szabandó ki, a többiek ellen a legkisebb. Amennyiben valamely sztrájk a városnak világitással, vagy vizzel való ellátását veszélyeztetné, avagy a gőzvasutak rendes menetét akadályozná, avagy a kórházi betegek ellátását veszélyeztetné: a sztrájk, vagy a kizárás 8 nappal

előbb bejelentendő a hatóságnak. Öt nappal előbb jelentendő be az a sztrájk vagy kizárás, amely a közúti vasut forgalmát ahadályozná, avagy a lakosságot valamely általános szükségletet képező czikk használatától megfosztaná. Amennyiben ezeket a bejelentéseket elmulasztanák megtenni: a vezetők és bujtogatók szabadságvesztéssel bünhődnek.

Magyar szocziálpolitika.

A hazai törvényhozásnak az 1909. év folyamán tisztán munkásvédelmi törvényekkel nem volt alkalma foglalkozni. Tágabb értelemben vett szoczálpolitikai törvénynek csak a kivándorlásról szóló 1909. évi II. törvényczikket tekinthetjük, mely a kivándorlást a következőképen korlátozza: Atyai hatalom alatt álló kiskoruak atyjuk nélkül csak atyjuknak (gyámjuknak) beleegyezése mellett és csak akkor vándorolhatnak ki, ha rendeltetési helyükön való elhelyezésüket biztositották. Kiskoru nők és 16 éven aluli férfiszemélyek szülőik egyike nélkül csak akkor vándorolhatnak ki, ha rendeltetési helyükig megbizható felnőtt személyek kiséretében utaznak. Katonai kötelezettség alatt állók csak a belügyministernek a honvédelmi ministerrel egyetértőleg kiadott engedélye alapján vándorolhatnak ki, feltéve, hogy 100 koronától 1000 koronáig terjedő óvadékot tettek le.

Nem vándorolhatnak továbbá ki azok, akik ellen büntető eljárás van folyamatban, valamint az elitéltek, továbbá azok a szülők, akik 16 éven aluli gyermeküket otthonhagyni szándékoznak anélkül, hogy állandó gondozásukat kellően biztositották volna, azok, akik otthonmaradó, keresetképtelen és igy segélyükre utalt hozzátartozójuknak kellő ellátásáról nem gondoskodtak; azok, akik a rendeltetési helyig való utazáshoz szükséges pénzösszeggel nem birnak, vagy nem felelnek meg azon feltételeknek, melyek abban az államban, hová kivándorolni akarnak, a bevándorlásra vonatkozólag meg van szabva; akik részére valamely külállam kormánya, vagy valamely gyarmatositó vagy hasonló társulat vagy magánszemély által tervezett telepités czéljából egészben vagy részben ingyenes szállitás, vagy a szállitási költségek előlegezése helyeztetett kilátásba; akik a kivándorlásban egyéb törvények rendelkezései értelmében korlátozva vannak.

Minden kivándorlónak abba az államba szóló útlevéllel kell ellátva lennie, amelybe kivándorolni szándékozik.

A belügyminister a kivándorlást olyan államba vagy területre, hol a kivándorlók élete, egészsége, erkölcse vagy vagyona komoly veszélynek van kitéve, meghatározott időre általában, vagy csak bizonyos foglalkozásu és koru egyénekre nézve megtilthatja.

A belügyminister a kivándorlást bizonyos meghatározott oly útvonalra vagy utvonalakra szorithatja, amelyek az állami felügyelet és a kivándorlók érdekei megóvása szempontjából legmegfelelőbbeknek mutatkoznak.

A kormányrendeletek közül időrendi sorrendben elsőül a kerületi munkásbiztositó pénztárakat illető járulékhátralékoknak behajtásáról szóló 38269. számu belügyministeri rendelet jelent meg, mely a törvényhatóságokat arra figyelmezteti, hogy a behajtás körül lelkiismeretesen és sürgősen járjanak el, hogy viszont a munkásbiztositó pénztárak a közkórházak irányában fennálló tartozásaikat kiegyenlithessék. A 8252. sz. kereskedelemügyi ministeri rendelet a m. kir. állami munkásbiztositási hivatali szakvizsgáról szól és a munkásbiztositó pénztárak tisztviselői részére négyféle szakvizsgát rendszeresit, u. m.: fogalmazói, számviteli, statisztikai és kezelői vizsgát.

A vasárnapi munkaszünet tekintetében a 37453. számu kereskedelemügyi ministeri rendelet megengedi a nyomdai iparnál a halasztást nem türő állami és hatósági nyomtatványok, szinlapok, műsorok, gyászjelentések, koszoruszalagok előállitását és széthordását.

Munkásvédelem.

Az otthoni munka szabályozásáról szóló angol törvény.

Még csak néhány évtizede fájdalommal hallottuk emlegetni az otthoni ipari munka folytonos háttérbe szorulását; ezt a jelenséget is a gyári üzem kikerülhetetlen, de káros hatásai között sorolták fel. Ma már a leíró társadalmi gazdaságtan egészen más világításban mutatja be az otthoni munka körülményeit és az otthonmunkások helyzetét annyira, hogy most már úgy áll a dolog, hogy mindenképpen kívánatosnak kell tartanunk a munkásra nézve a gyárban, vagy nagyobb műhelyben való dolgozást és azokban az esetekben, midőn munkáját mégis otthon kell végeznie, az államnak mélyen az egyéni viszonyokba vágó intézkedéseit kell követelnünk a munkás érdekében.

A mult század közepén történt Londonban, hogy egy udvari bál után a résztvevő nők közül többen megbetegedtek himlőben, vörhenyben és néhányan meg is haltak. Az eset föltünést keltett és okait kutatva, rájöttek, hogy a nagy londoni szabóczégek részére otthon dolgozó szabómunkások családjai közt levő betegektől indult ki és terjedt el a fertőzés. Ez a körülmény fölkeltette az otthoni munka viszonyai iránt való érdeklődést és ezidőtől kezdve állandóan fölszinen is tartotta. Néhány év óta azonban külföldön a legtöbbet emlegetett szociálpolitikai kérdések sorába emelkedett, első sorban Ausztráliában, Angliában és Németországban, amely országokban törvényes szabályozás tárgyává is vált.

Az otthonmunkát annak olcsósága tartja fenn; a műhely fentartása, felszerelése már magában véve is bizonyos tőke szükségességét és igy nagyobb költséget jelent. Ezenkivül a nagyobb számban együtt dolgozó munkásokban az együttlét egyrészt az erő érzetét kelti föl, másrészt látván helyzetéről azt, hogy az gazdasági viszonyok eredménye, osztálytudatossá válván, nem késik helyzete javitására szervezkedni és magasabb munkabérért küzdeni. Az ilyen munkaerővel való termelés természetesen költségesebb, mint a magára hagyott otthonmunkással való. Az egy vállalkozónak dolgozó otthoni munkások többnyire nem is ismerik egymást, helyzetüket rendszerint ideiglenesnek tartják és mint a velük foglalkozók csaknem egyértelmüen tapasztalták, mindegyikük abban reménykedik, hogy valami másnemü megélhetési módra bukkan és valami szolgai állás, szerencsejáték, vagy házasság és a legkülönbözőbb, többnyire nem kitartó munka utján, boldogul.

Többnyire munkaadójukat sem ismerik; a közvetitő, aki a munkásnak valamely körülmény folytán súlyos helyzetbe jutásáról értesül, fölkeresi őt és előadja, hogy tud munkát szerezni, melyből a bajbajutott család otthon, anélkül, hogy házi munkáját elhanyagolnia kellene, megélhet. A fizetés szerény, de hiszen a munka kényelmes, a család nőtagjai, sőt az öregek és a gyermekek is résztvehetnek benne; meg aztán, mikor majd akad helyette jobb és nincs többé reá

szükség, bármikor abbanhagyhatják. A család örömmel belemegy; elvégzik a kiszabott ruha megvarrását, a székfonást, a gomboknak kartonlapokra férczelését. Mindnyájan résztvesznek a munkában, a legkisebb gyermekeket is befogják és kora hajnaltól késő estig dolgoztatják és e szorgalom mellett is távol állanak attól, hogy egészséges táplálékkal élhessenek. Csakhamar minden szórakozásról lemondanak, megfeszitve dolgoznak, ami kivált a gyermekek egészségét támadja meg; fokozza erejük csökkenését a folytonos bentartózkodástól egészségtelenné vált amúgy is szük helyiség. Állapotuk rövidesen teljesen kilátástalanná válik; helyzetükön nem javithatnak, hiszen a munkaadót nem is ismerik, de meg béremelést kérni sem mernének, attól félve, hogy a vállalkozótól soha sem kapnak többé munkát. Szervezetlenségüknél fogva gyengék; maguk is számos esetben otthonmunkások gyermekei lévén, műveletlenek, hiszen szüleik iskolába sem engedték őket, nehogy ezalatt is szüneteljen munkájuk. A hatóságok elől bujkálnak, mivel mindenkiben csak ellenséget látnak. Betegek és betegségek terjesztői; rajtuk még ingyenes orvosi kezeléssel sem segithet a társadalom, hiszen az idővesztés az, mitől leginkább félnek.

Betegség, műveletlenség, lelki gyengeség az, amire alacsony béreik vezetnek és ezért tartják világszerte az otthonmunka kérdését elsőrangu kulturkérdésnek. Könnyebb volt azonban felismerni az otthoni munka e hátrányait, mint azokat megszüntetni. Az e kérdéssel foglalkozók csakhamar arra a tapasztalatra voltak kénytelenek jutni, hogy itt csak a magánviszonyokba mélyen belevágó, a gazdasági szabadság elvén rést ütő radikális intézkedéseknek lehet meg a kivánt hatásuk.

Angliában a mult század közepe óta állandóan felszinen tartották ezt a kérdést; a törvényhozás is gyakran foglalkozott vele; az 1875. évi közegészségügyi és a műhelyek ellenőrzéséről szóló 1878. évi törvények tárgyalásakor is számos javaslat hangzott el az otthonmunkások érdekében. A felsőház az otthonmunkásokat kizsákmányoló u. n. „izzasztórendszer" (sweating system) tanulmányozására bizottságot küldött ki, mely 1888-tól 1890-ig öt jelentésben adta közre vizsgálatai eredményét. A szocziálpolitikai irodalom különösen a 90-es évek közepe óta minden oldaláról foglalkozott e kérdéssel. 1903-ban egy tudományos egyesület, a British Association adta ki az erre vonatkozólag összegyüjtött anyagot. Közben az ausztráliai gyarmatok közül Viktória 1905-ben, Uj-Zéland 1906-ban szabályozta az otthonmunkát törvénynyel, melyek intézkedései főbb vonalaikban azonosak az 1909-iki angol törvénynyel, melyről alább részletesebben szólunk.

1906-ban a „Daily News" czimü napilap kiállitást rendezett az otthonmunkások készitményeiből; minden egyes tárgyon látható volt a munka idejének, a munkás bérének és az elárusitó kereskedő által a vevők részére megszabott árnak megjelölése. A feltüntetett adatok valósággal felháboritották a közvéleményt; hasonló volt az 1907-ben Berlinben, 1908-ban Frankfurtban rendezett kiállitás eredménye, amelyeknek szintén nagy irodalmi visszhangjuk támadt. — Nálunk dr. *Chyzer* Béla kutatásai a fazekas-ipar terén nyujtottak arra nézve bizonyitékokat, hogy

az ólommérgezések nemcsak magát a dolgozó munkást, de családtagjait is sujtották, egyenes következményeként az otthonmunka rendszerének.

Végre az angol kormány is kiküldötte szakközegét Viktória és Uj-Zeeland gyarmatokba, kinek jelentése után benyujtotta törvényjavaslatát, melyet az országgyülés mindkét háza egyaránt támogatásában részesitett.

Mult évi október 20-án hirdették ki „*Trade Boards Act 1909*“ czimen az otthonmunka szabályozásáról szóló angol törvényt, mely még csak a következő iparágakra vonatkozik:

1. a divatáruk és hasonló üzemü szabóipari czikkek készitésére;
2. dobozok készitésére papirból;
3. csipkék géppel való készitésére, függöny készitésére s javitására és
4. a lánczkészités minden nemére.

A kereskedelemügyi ministérium (Board of Trade) a törvényt egyéb iparágakra is kiterjesztheti, ha azokban oly alacsonyak a bérek, hogy az állam közbelépése indokolt; ehhez az országgyülés utólagos jóváhagyása szükséges, úgyszintén valamely iparágnak a törvény hatálya alól való kivonásához is.

Minden iparágra nézve külön bérszabályozó hatóságokat (Trade Boards) állit fel a ministérium, melyek a bérek megállapitásán kivül az illető iparág összes kérdéseivel kötelesek foglalkozni és azokról a kormányt tájékoztatni.

Maga a bérszabályozás a következő módon történik:

A bérszabályozó hivatalok megállapitják a minimális idő- és darabbéreket; mielőtt e megállapitás megtörténnék, 3 hónapon keresztül minden erre vonatkozó felszólalást szorgos vizsgálat tárgyává kötelesek tenni. A megállapitott bérek nyilvánosságra hozandók; e béreket a hivatalok meg is változtathatják. A nyilvánosságra hozott béreket a közhirré tételtől számitott hat hónap mulva a ministérium megerősiti és kötelezővé teszi. Hozhat azonban a ministérium oly határozatot is, hogy a bérhivatalok minden bérmegállapitását azonnal kötelező erővel ruházza fel.

Mihelyt a hatósági bérmegállapitás jogerőre emelkedik, minden munkaadó levonás nélkül legalább a megállapitott bért köteles munkásainak fizetni, ellenkező esetben 120 koronától 480 koronáig terjedhető birságot fizet esetenként és ismétlés esetén 120 koronát munkanaponkint; köteles továbbá ily esetben a munkástól megvont összeget annak utólag kiadni. Kevésbbé munkaképes öreg egyénekre nézve a bérmegállapitó hivatal kivételesen alacsonyabb bért állapithat meg.

A hivatal jegyzéket vezet azokról a munkaadókról, akik a hatósági bérmegállapitást önként, kényszerités nélkül magukra nézve kötelezőnek ismerik el; ezt a jegyzéket bárki dijtalanul megtekintheti.

A darabbérek úgy állapitandók meg, hogy az időbérekkel egyenlő magasságban álljanak.

A bérmegállapitó hivatal a ministerium által kinevezett tagokon kivül a munkaadók és a munkások képviselőiből áll; e két utóbbi csoport tagjainak egyenlő számban kell a hivatalban helyet foglalniok. A kinevezett tagok számának a képviselők számának felénél kisebbnek kell lennie.

A törvény rendelkezéseinek végrehajtását a felügyelő-személyze

ellenőrzi; ezek főleg az iparfelügyelői és a közegészségügyi személyzet köréből kerülnek ki és az ipari és egészségügyi felügyelet terén szokásos eszközökkel végezhetik feladatukat.

A törvény határozmányai minden olyan gyárban, műhelyben és egyéb helyen, ahol otthoni munkát adnak ki, kifüggesztendők.

A bérhivatalok költségeit az állam viseli; maga a törvény ez évi január hó 1-én lépett életbe. *Dr. Sidó Zoltán.*

A német ipartörvény módositása.

1910 január 1-én lépett életbe a német ipartörvény novelláris módositása, amely a következő főbb pontokat tartalmazza:

Első sorban kiterjeszti a munkásvédelmi törvények érvényességének a körét. Mig eddig a munkásvédelmi törvények szorosan csak a gyári iparban foglalkoztatott munkásokra terjedt ki, ezután valamennyi iparűző telepre ki fognak terjedni, amelyekben rendszeresen, vagy szezonszerüen tiz ember dolgozik.

Az uj törvénynek egyik legfontosabb intézkedése, hogy a munkásnők és a fiatal munkások számára 11 órás megszakitatlan pihenő időt ir elő, amit azzal is biztosit, hogy megtiltja a munkának hazavitelét; azonkivül a munkásnők, s az ifju munkások nem kezdhetik el előbb munkájukat, mint reggeli 6 órakor (eddig $^1/_2$6-kor) és nem fejezhetik be később, mint esti 8 órakor (eddig $8^1/_2$ órakor), szombat és ünnepek előtt való napokon pedig a munkásnők 5 órakor (eddig $5^1/_2$ órakor) végzik a munkájukat. A munkásnők munkaideje ezentúl nem tehet ki többet napi 10 óránál (eddig 11 óra). A teherben levő, illetőleg szülő asszonyok 8 hétig (eddig 4 hétig) részesülnek a törvényes oltalomban. A lebetegedés után legalább is 6 hétnek kell eltelnie, mielőtt az anya munkába állhat.

További ujitása a törvénynek az, hogy eddigelé a szövetségi tanács vagy a helyi hatóság számos esetben felmentést adhatott az általános szabály alól. Ez az állapot most meg fog szünni, kivételes fölmentésnek nincs helye, csupán az elemi erővel hajtott ipartelepeken, a ruha és fehérnemü-kereskedésekben maradhat meg a régi állapot, ha tiz munkásnál kevesebbet foglalkoztatnak.

Ez uj rendelkezések — eltérőleg a régi ipartörvénytől — a bányákra, ács és egyéb épitőműhelyekre, továbbá a dohányipari telepekre is kiterjednek, ha nem is foglalkoztatnak rendszeresen tiz munkást. Téglavetőkre és oly bányákra, amelyekben csak nappal dolgoznak, érvénynyel birnak már 5 munkás állandó foglalkoztatása esetén is. Ellenben nem érvényesek az uj törvény határozmányai az egészségügyi és közlekedési intézeteknél, vendéglőknél és mulatóhelyeknél alkalmazottakra.

Ugyancsak elrendeli a novella, hogy mindazokban a műipari műhelyekben, amelyekben legalább is 20 munkás dolgozik, az ifju munkások számára munkarend állapittassék meg és a bérfizetési könyvecskéket rendszeresitsék.

Szociális egészségügy.

A gümőkórellenes mozgalom haladása a külföldön 1909-ben.

Azt a nagy nemzetközi mozgalmat, mely a gümőkór s annak leggyakoribb alakja, a tüdővész, ellen való védekezésre megindult, a következő ujabb részletek elmondásával világithatjuk meg.

A vezérállam e téren *Németország,* jóllehet a kezdeményezés angol földről indult ki.

Németországnak ma 99 népszanatóriuma és 36 magángyógyintézete van, összesen több mint 13,000 ágygyal, tüdőbajosok számára. Ezen 135 *szanatóriumban* évente több mint 52,000 beteg kezelhető. Beteg tüdejü gyermekek számára 18 intézet, kerek 700 ágygyal, áll rendelkezésre. Skrofulás (görvélykóros) és gyönge tüdejü gyermekeknek további 79 intézet, 7329 ágygyal, áll készen.

A gyermekekről való gondoskodás következvén sorra a német gümőkór-ellenes küzdelem intézet-alkotó részében, ezidőszerint még további *gyermekszanatóriumok* létesitése van tervben. Lelkesiti is e munkára a németeket egy már meglévő gyönyörü intézetük példája. Ez *Hohenlychen,* a vöröskereszt-szanatórium-egyesület alkotása, melyben egymagában 500 gyermeket kezelnek.

Az egészen könnyü betegek és a szanatóriumból kibocsátottak részére 92 *erdei üdülőtelepe* van Németországnak. Némelyik állandó, másik csupán nappali tartózkodásra szolgál. Ezekből ott, ahol gyermekek gondoztatnak, mindinkább igyekeznek *erdei iskolákat* alakitani, hogy a gyermekek oktatását se érje az üdülés ideje alatt károsodás.

Erdei iskola hét van napjainkban Németországban, köztük a legnagyobb az, amely a legelső volt: a *charlottenburgi,* Berlin mellett, mely maga 240 gyermeket ápol és tanit április 1-től egész késő deczemberig.

Súlyos tüdővészesek számára 25 u. n. *ápoló-otthon* (Pflegeheim) van német földön, jóllehet ezekbe a betegek nem a legszivesebben mennek s még mindig nagyon sok súlyos beteget a lakásán ápolnak s ott kell gondoskodni a megfelelő *elkülönitésről* s óvószabályokról, hogy e betegek a fertőzés bőséges forrásává ne legyenek az egészséges környezetre nézve.

Tanácsadó és gondoskodó intézete (Auskunfts- und Fürsorgestellen) mintegy 800 van jelenleg már Németországnak, ahol a szegény népességet a tüdőbaj elkerülésére kitanitják, a betegekről gondoskodnak s az egészségeseket a ragályozástól megvédeni igyekeznek.

Uj eszme, hogy a *katonaorvosi vizsgálatot* értékesitsék a gümőkór elleni küzdelemben. Intézkedés történt ujabban a német hadseregben,

hogy minden gümőkóresetet, melyet akár a sorozásnál, akár a katonai szolgálat folyamán állapitanak meg, diszkrét módon közölnek a polgári hatósággal, hogy az az illető fölött a megfelelő gondozást átvehesse.

Nagyon jelentős terv a gümőkór elleni védekezésre nézve a jövőben, hogy a munkásbiztositas körében a betegsegélyezést a mezőgazdasági és erdőgazdasági munkásokra s a *házi ipart üzőkre* is kiterjeszteni szándékoznak. Tekintettel az u. n. „Heimarbeit" sokszoros egészségügyi káraira, ez az intézkedés a gümőkór terjedésének ismét egyik bő forrását apasztaná meg, lévén a német biztositási tervezet alapvető vonása a rokkantság megelőzését czélzó törekvés, más szóval a *kórmegelőzés*, a *profilaxis*.

Egyenesen az utóbbinak szolgálatában áll a *nép felvilágositása a gümőkórról* s az ellene való *védekezés tudnivalóiról*, amit a mai német mozgalom már szinte *homloktérbe állit* az összes küzdelmi fegyverek között. Népszerü előadások tartása, vetitett képekkel, e népfelvilágositás egyik legközvetlenebb módja. A vetitett képgyüjteményt igyekeznek is mindjobban gazdagitani, hogy az előadni óhajtóknak minél bőségesebb demonstrativ anyag álljon rendelkezésére. (Muzeumunk a maga részéről itthon ugyanezt teszi.) *Tuberkulózis-muzeumokat* állitanak s azok egyik-másikát *vándoroltatják* a birodalom provinciáiban, hogy a helybeli orvosok a bennök lévő oktató tárgyak magyarázata közben szemléltetőleg tanithassák ki a népet a nagy betegségről s az ellene való küzdés módjairól. A közönség érdeklődése a vándormuzeumok bemutatásai iránt minden várakozást fölülmuló.

Kiterjed végül a német védekezés ma már a *bőrtuberkulózis, a bőrfarkas* (*lupus*) elleni küzdelemre is. (Nálunk ezt a mozgalmat néhai *Huber* Alfréd dr. igyekezett évekkel ezelőtt életre szólitani, de az a csodálatos részvétlenség miatt, mely akcióját biztató kezdet után kisérte, elaludt.)

Először is megállapitották a németek, hogy az ő birodalmukban kb. 30,000 lupusos beteg lakik és pedig ott van több, ahol a tuberkulózis egyéb fajtái is gyakoriabbak, főleg az ipari központokban. A czél, melyet most maguk elé tüztek: lupus-gyógyintézetek állitása és a bőrfarkasban szenvedők kellő orvoslásáról való gondoskodás.

Mindezen nagyarányu védekező tevékenység egy irányba halad: végczélja a tuberkulózis rettenetes hatalmának megtörése. Az eredmény a *gümőkóros halálozás számának csökkenésében* kell hogy mutatkozzék.

S már mutatkozik is. Büszkén hivatkozhatott rá a berlini *Nietner*, midőn a stockholmi gömőkór-konferenczián 1909 julius havában a fentiekről a nemzetközi tuberkulózis-szövetségnek beszámolt, hogy amig pld. Poroszországban 1876-ban minden 10,000 lakos közül évente 31 halt el gümőkórban, addig 1908-ban csak 17·12.

Azon igen jelentős munkásságból, mely *Ausztriában* az utóbbi időben lefolyt, mindjárt kiemelendő az osztrák „Hilfsverein für Lungenkranke" fölterjesztése a minisztériumokhoz egy rendelet kibocsátása tárgyában, mely a közlekedési eszközökben és várótermekben *köpködőket*

1—1 korona *pénzbirsággal* sujtja. (E birságpénzek az állami tuberkulózis-pénzalaphoz csatoltatnának.)

Az alsóausztriai „Landeshilfsverein" *mezei üdülőtelepet* rendezett be gyönge gyermekek számára. „Az okos Jancsi" czimmel képeskönyvet adott ki gyermekek számára, mely képeivel és humoros szövegével egyaránt igyekszik a higienikus tanitásokat a gyermeki elmének hozzáférhetővé tenni. *Escherich* buzgólkodásából tüdőbajos gyermekek részére külön ambulatórium létesült. A megvalósuláshoz közel van egy *munkás-üdülőhely* létesitése s máris megtörtént a *dispensaire*-ek (tüdőbeteggondozó intézetek) számának *szaporitása* Bécsben; a gondoskodó tevékenység ily módon már az osztrák fővárosnak mind a 20 kerületére kiterjedhet.

Csehországban két egyesülés is munkálkodik a tüdővész korlátozásán. Az egyik a német, a másik a cseh „Hilfsverein." Előbbi a gyengébb eszközökkel rendelkező s mégis 42 fiókja van a királyságban. *Zwickau*-i tüdőbeteg gyermek-szanatóriuma már a megnyitáshoz közeledik. A cseh antituberkulózus egyesület (ennek 63 vidéki fiókja van) ezidőszerint a következő intézményekkel rendelkezik. Alkotott egy 220 ágygyal biró szanatóriumot gümőkóros és skrofulás gyermekek számára s egy másodikat (Senftenberg) 106 ágygyal; egy gondozó-intézetet Prágában s egyet Chrudimban; létesitett több üdülőtelepet, Beneschau-ban egy a kerületi kórházhoz csatolt 60 ágyas pavillont gyógyitható tüdőbajosoknak s egy pavillont gyógyithatatlanok részére Jung-Bunzlau-ban. Tervezi ilyen súlyos betegek részére egy külön osztály megalkotását a prágai városi asylumban, hogy a fertőzés veszedelmétől minél inkább megóvhassa az egészséges hozzátartozókat. Továbbá folyamatban van egy tüdőbeteg-szanatórium létesitése felnőttek számára, *Honl* tanár pedig a prágai jubileumi kiállitáson egy *gümőkór-kiállitást* rendezvén, a népfelvilágositás fontos ügyét igyekezett szolgálni.

Galicziában van egy 229 ágyas szanatórium Zakopane-ban, a *lembergi* gümőkórellenes egyesület pedig egyszerre két gyógyintézet létesitésén is fáradozik.

Stájerországban a hörgasi (Graz melletti) szanatóriumon kivül 1909 nyarán megnyilt a *neumarkti* üdülőtelep nők számára.

Bécsben a bőrfarkasban (bőrtuberkulózis, lupus) szenvedők részére is uj gyógyintézet készül.

A 60 éves osztrák császári jubileum alkalmából a cseh tartománygyülés 2 nagy skrofulás gyermek-szanatórium létesitését határozta el. Ugyanez alkalomból a morva tartománygyülés 1.000,000 koronát szavazott meg 2, nem szerint különválasztott tüdőbeteg-szanatórium czéljaira és 3.000,000 koronát arra a nagyon szükséges czélra, hogy a közkórházak gümőkóros betegeknek szánt *külön osztályokkal* legyenek elláthatók.

Az osztrák állam azonfelül támogatja a gümőkórellenes társadalmi mozgalmat s mindnagyobb állami pénzsegélyben igyekszik az ennek szolgálatában álló törekvéseket részesiteni.

Bámulatos haladást tett a gümőkórellenes mozgalom *Belgiumban* is. Tanitják a népet az óvakodásra, védik a gyermekkort és az ifjuságot

a testet gyöngitő ártalmaktól és a fertőzéstől, ápolják a műhely-egészségügyet, féltékenyen gondját viselik a lakásügynek, mindjobban szaporitják tüdőbeteg-gondozó-intézeteik és szanatóriumaik számát, egyaránt küzdenek lankadatlan erélylyel az egész hosszu harczi vonalon, amit a „Belgique antituberculeuse", népe egészségét megvédendő, maga elé kirajzolt.

Dániában a kitünő törvényhozási intézkedéseken kivül egyébként is serény tevékenység folyik a gümőkór megfékezésére. Az utóbbi években ott főleg a *súlyosabb betegek* befogadására alkalmas *kórházak* létesitéséről gondoskodtak. 29 ily intézetük van ezidőszerint, kisebb-nagyobb, 12—36—52—200 betegre terjedő ágyszámmal, összesen eddig 727 ágy fölött rendelkezve. Üzemköltségüket háromnegyedrészben az állam, egynegyedrészben a betegsegélyző pénztár vagy a beteg maga (teljes vagyontalanság esetén az illető törvényhatóság) viseli. A szegénysorsu betegnek otthonmaradt családtagjait szükség esetén — ha a kenyérkereső munkaképtelen — a hatóság látja el a szükségesekkel. A gyermektuberkulózis elleni küzdelemre Dániának ezidőszerint már 6 tengerparti gyógyintézete van összesen 356 ágygyal. Most fogtak hozzá egy 120 ágyas tüdőbajos gyermek-szanatórium létesitéséhez.

Tüdőbajba esett alkalmazottakat felettes hatóságuk a legliberálisabb módon és a legelőnyösebb feltételek mellett penzionál, úgy a beteg saját érdekében, mint a kórmegelőzést ezzel is hathatósan szolgálandó.

Nevezetes az a gondos figyelem, melyben *Francziaország* a lakásügyet, mint a tuberkulózis terjedésének egyik legfőbb forrását részesiti. Páris jár elől a jó példával.

Régen megfigyelték Párisban, hogy a tüdővész főleg egyes házcsoportokban dühöng. (Hasonló tapasztalatokat ismerünk Philadelphiából, New-Yorkból, Posenből, stb.) Behatóbb megfigyelésre kitünt, hogy Páris 80,000 háza közül 5000-ben leheli ki lelkét a franczia fővárosban tüdővész által elhaltak 38%-a és még ebből az 5000 házból is 820 (a legveszedelmesebb ragályfészkek) a szinhelye az összes tüdővész-halálozások 10%-ának! Ez utóbbiakban tehát a tüdővész-pusztitás az átlagosnak csaknem tizszerese volt!

Valóságos *»maisons mortelles«*, „halál-házak" ezek. Egészségügyi megjavitásukra s ha ez nem lehetséges már, lerombolásukra irányul most az okos profilaxis egyik főtörekvése a szajnaparti nagy metropolisban.

Nagybritannia, az aktiv higiénia szülőföldje, ahol a városok egészségügyének fejlesztése elsőül honosodott meg s ahonnan a szanatóriumi gyógyitó eljárás alapgondolata is (Mac *Cormack*) származott, egyrészt helyreigazitotta azt a tévedést, mely 1901-ben kezdett kisérteni *Koch* ama tanitásában, hogy az emberi és szarvasmarhagümőkór különböző betegségek volnának, melyek kölcsönösen át nem vihetők — másrészt nagy súlyt helyezett ujabban a *népfelvilágositás* előmozditására. Nagyszabásu gümőkór-kiállitást rendezett Londonban Whitechapelben. A „Tuberculosis Exhibition" keretében nagy gonddal voltak feltüntetve az egészségtelen lakások mizériái, velük szemben pedig a higiénikus lakások. 14 nap alatt e kiállitást 72,000 ember látogatta, még iskolás

gyermekeket is ezrével vitt oda az előrelátó angol, azután pedig végigjáratták a muzeumot a gyárvárosokban, hogy a munkásság minél szélesebb körben ismerje meg a tuberkulozist s az ellene való védekezés módját.

Irországban külön megemlitendő a »*Tuberculosis Prevention Act,*« mely 1908 deczemberében lépett életbe. Elrendelte bizonyos gümőkóresetek *kötelező bejelentését* (ott ahol a fertőzés veszélye a legnagyobb) és kiterjesztette a hatóság felügyeleti hatáskörét az *élelmiszerés tejkereskedésre.*

Görögország is meglepő munkásságról tesz ujabban tanuságot a gümőkór elleni küzdelemben. A fősúlyt a *nép felvilágositására* és kellő számu *tüdőbeteg-gondozó* intézet létesitésére fekteti.

Hollandiának 1907 kezdetén még csak 9 antituberkulózus egyesülete volt, 1908 első felében további 16 ily egyesülés keletkezett.

Oroszországban vándorelőadásokat tartanak a tuberkulózis elleni védekezésről, a nagy birodalomban szétszórtan folyó védelmi harczot központositani igyekeznek s Szentpétervárott többek közt 6 uj gyermekjátszótér létesitésével is hozzájárultak a profilaxis nagy művének kiépitéséhez, stb.

A kis *Svájcz* persze szintén nem pihen, hisz ő a hazája a kórmegelőzés egyik fontos eszközének, a szünidei gyermektelepeknek. Dolgozik ernyedetlen kitartással népessége egészségesebbé tételén és szerényen bár, de megnyugvással konstatálja, hogy tüdővészes halandósága, mely 1890-ben még 21·3 volt évente minden 10,000 élő után, 1909 nyaráig 17·2-re szállott alá, megmentve e látszólag nem is oly nagy számkülönbözettel sok-sok munkáskezet, alkotó agyvelőt, egy sereg derék polgárának hasznos életét a köznek!

O.-K. D. dr.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alkoholmentes étterme.

A gróf Csáky Albinné és gróf Apponyi Albertné elnöklete alatt álló Általános Közjótékonysági Egyesület az alkohol ellen való küzdelmet nemcsak a munkások, de a középosztály körében is a legnagyobb igyekezettel támogatja. E czélt szolgálta az Egyesület nyilvános vendéglője és ugyancsak ez igyekezet irányitotta az Egyesületet, amikor a Magyar Országos Központi Takarékpénztár éttermét kezelésébe vette. Ez étterem vezetése oly kitünően sikerült, hogy az Egyesület felhivást kapott a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól arra, hogy ennek ujonnan berendezett palotájában elhelyezett étterme vezetését is vegye kezelésébe, természetesen alkoholellenes alapon. Az Egyesület szivesen vállalkozott a felhivás teljesitésére s igy a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alkoholmentes étterme az Általános Közjótékonysági Egyesület kezelésében f. é. január első napjaiban meg is nyilott. Ebben az étteremben a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank összes alkalmazottai reggel 9 órától

d. u. 1/27 óráig egészséges, tiszta és hamisitatlan, hideg és meleg ételeket kaphatnak és pedig délben 12 órától 1/23-ig frissen főzött ebédet, valamint a juliusi és deczemberi évzáró munkák ideje alatt este 7-től 9-ig vacsorát. Az árak minimálisak: egy levesből, köritett husból, főzelékből, tésztából és kenyérből álló ebéd 90 fillérbe kerül, mig egy sülttel és főtt gyümölcscsel kiegészitett ebéd 1·50 fillérbe. A vacsora áll egy köritett husételből, uborka, saláta, vagy főtt gyümölcs-melléklettel és ára 75 fillér. Egész nap szabad buffett áll a banktisztviselők rendelkezésére és ott egy adag sajt, vaj, tészta, 2 czukrász-sütemény, egy adag gyümölcs, fekete kávé, fagylalt, párolt gyümölcs, tea, limonádé, gyümölcs-szörp, 2 főzött tojás 20 fillérbe kerül. Egy csésze tejeskávé habbal és egy süteménynyel 28 fillér. Egy rántotta vajjal, egy sonkászsemlye vajjal vagy kaviárral 30 fillér. Egy sonkászsemlye vajjal és kaviárral 40 fillér. Egy adag hideg felvágott hus 40 fillér. Egy adag sonka és egy adag omlett 50 fillér. A személyzetnek borravalót adni tilos. Azt temészetesen emliteni sem kell, hogy szeszes italok nem kaphatók.

A tisztviselők körében az étterem megnyitása általános örömöt és megelégedést keltett. Azt hisszük, hogy a többi intézetek is hamarosan követni fogják ezt a nemes példát és rövidesen minél több budapesti bank alkoholmentes étterme lesz az Általános Közjótékonysági Egyesület kezelésében.

Dr. Lányi Márton.

A TÁRSADALMI MUZEUM ÉRTESITŐJE

Második évfolyam 2. szám — *1910 március—ápr.*

Megjelenik évenkint hatszor, legalább 5 iv terjedelemben. Előfizetési ár egész évre 4 korona. Az előfizetési összegek „A Társadalmi Muzeum Értesitője" kiadóhivatalához (Budapest VI, Csengery-utcza 31), a lap szellemi részét illető közlemények pedig a Társadalmi Muzeumhoz (Budapest V, Mária Valéria-utcza 12) küldendők.

Rónáink és a tuberkulózis.

*Dr. Okolicsányi-Kuthy Dezső, egyetemi m. tanár.**

1897-ben megrajzoltam volt Magyarország tüdővész-térképét az 1895-ik évre vonatkozólag. A mappa az Orvosi Könyvkiadó Társulat által közrebocsátott egy terjedelmesebb munkámban** megjelent és kiinduló pontját képezte a tuberkulózis praeponderans szerepléséről és sikságaink (tehát a főképen magyarságlakta vidékek) túlnyomó sujtottságáról immár a nagyközönség tudatába is átment tanitásoknak.

Most, miután az országos statisztikai hivatal ujabban az összes gümőkór-alakokat egyesitve mutatja ki, módomban van a *teljes gümőkór-pusztitást* számbavenni s ezt illető adataimat az 1908-ik évről, a „Statisztikai Havi Közlemények" számait véve anyagul, a következőkben bátorkodom közrebocsátani. Megjegyzem, hogy az annyira csábitó részletes összehasonlitásra az 1895-ös és 1908-as adatok közt nincsen mód, mert statisztikai hivatalunk külön a tüdővészt ujabban már törvényhatóságonkint nem mutatja ki, puszta számitáson alapuló adatokra pedig nem voltam hajlandó támaszkodni, jóllehet a tüdővészhalálozás és a generális gümőkór-mortalitás

* Szerző e tanulmányát „Magyarország törvényhatóságainak gümőkórhalálozása 1908-ban" czimen a budapesti kir. Orvosegyesület tuberkulózis-bizottságának *Müller* Kálmán báró elnöklete alatt 1910 márczius hó 9-én tartott ülésében adta elő.

** *Kuthy* Dezső: A tüdővész szanatóriumi gyógyitása. Budapest, 1897.

közötti arány Jokohamától (77%) Párisig (75%) sem sokat tér el egymástól.

Jelen dolgozat czélja tehát csak az 1908-iki tuberkulózis-pusztitásnak az országos összehasonlitástól független vázolása lehet, kiegészitve részletes statisztikai vizsgálódásokkal aziránt, hogy mennyiben látszanak a gümőkór szereplését egyes tényezők: a vidékenkinti földalakulás, éghajlat, a lakosság sürüsége, nemzetisége, müveltségi foka és foglalkozása befolyásolni; minő összefüggése van a gümőkórhalálozásnak az egyes évszakokkal és főképen, hogy *mivel magyarázható* meg a túlnyomóan *magyarságlakta vidékek nagy emberveszteségе* a tuberkulózis révén? —

Meghalt gümőkórban 1908-ban Magyarországon (Fiume és Horvátország nélkül) összesen *62,573 ember*, 26,237-el több, mint tiz más fertőző betegségben együttvéve.

Elhalt ugyanis 1908-ban hazánkban:

Kiütéses hagymázban	172	egyén
Hólyagos himlőben	236	„
Pokolvarban	343	„
Vérhasban	674	„
Gyermekágyi lázban	745	„
Hasi hagymázban	4026	„
Szamárhurutban	4839	„
Kanyaróban	6707	„
Diftériában	7372	„
Skarlátban	11,222	„

Amig tehát a többi jelentősebb fertőző bajoknak, melyeket az országos statisztikai hivatal számbaveszen, *együttes* pusztitása a gümőkór-pusztitásnak csak 58·1%-át tette, addig a legsúlyosabb heveny-fertőző bajok kártétele is — egyenkint tekintve — merőben eltörpül a gümőkór kártevéséhez képest. A hasi hagymáz az 1908-iki tuberkulózis-halálozásnak csupán 6·4%-át, a szamárhurut annak 7·7%-át, a kanyaró 10·7%-át, a diftéria 11·7%-át s még a hatalmas skarlát is csak 18·0%-át birta létrehozni.

Az ország minden 10,000 lakosából meghalt tuberkulózisban 1908-ban átlag *35·36* ember (35.36 tizezrelék = 35.36‰), ami Poroszország 17·12‰ (1908) vagy a kis Svájcz 17·2‰ (1909 első fele) tuberkulózis-mortalitásának

több mint a *kétszerese!* E két utóbbi államéhoz hasonló gümőkórhalálozási arány mellett évente *30,000 emberélet maradna meg* hazánkban.

Tizenhét évvel korábban, 1891-ben, Magyarország a *Reibmayr*-féle európai statisztikában 37‰ gümőkórhalálozással szerepelt, az összes javulás tehát 17 év alatt nem is 2 tizezrelék, azaz hazánk nyeresége emberéletben e javulás révén évente alig lehet több, mint 3500 ember.

Poroszországnak 30 évvel ezelőtt, 1878-ban volt 35 körül a gümőkórhalálozása minden 10,000 élő után, körülbelül annyi, mint a miénk most!

A gümőkóros halálozás aránya, mint már 1895-re vonatkozólag rámutattam, megközelitőleg sem egyenlő a különböző törvényhatóságokban: 1908-ban *23.28‰ és 55·86‰* tág határai között ingadozott. Ha a 35‰ alatti gümőkórhalálozási arányt az enyhébb fokozatoknak tekintjük s a 35‰ fölöttieket a súlyosabbaknak, akkor az aránylag enyhébb gümőkórhalálozás alá esett Magyarország 63 megyéjéből 38 és 25 törvényhatósági joggal felruházott városából 10, ellenben *súlyos gümőkór-pusztitás szinhelye volt 25 vármegye és 15 város, azaz 40 törvényhatóság területe!*

Általában a nagyobb városok ismét sötétebb képet adtak a megyéknél, amint ez már az épen elmondottakból is látszik. De van rá egyéb tanubizonyság is. A gümőkórhalálozás legenyhébb fokozata csakis megyei törvényhatóságokban fordult elő, mig a legsúlyosabb 2 fokozatban vármegye már nem szerepel, ellenben 6 városunk neve sötétlik e szomoru két rovatban.

Megyéink és városaink az 1908-iki gümőkórhalálozás általam választott 7 fokozatába ugyanis a következőképen illeszkedtek bele:

Gümőkórhalálozási fokozat		Azaz: meghalt gümőkórban minden 10,000 élőből	Megye	Törvh. j. f. város	Összesen törvhatóság
Aránylag enyhébb	I	23·28—25·0	2	—	2
	II	25·01—30·0	8	5	13
	III	30·01—35·0	28	5	33
Súlyos	IV	35·01—40·0	21	6	27
	V	40·01—45·0	4	3	7
	VI	45·01—50·0	—	4	4
	VII	50·01—55·86	—	2	2

Hazánk 25 törvényhatósági városában az 1908-ik évi gümőkórhalálozás valamivel több mint 38 volt minden 10,000 élő után (38.09‰), vagyis 2·73‰-el több, mint amennyi az országos átlag a mondott esztendőre. Annál nagyobb elismeréssel emlitendők meg azok a jelentékeny városaink, amelyek az enyhébb gümőkórhalálozási fokozatokba, tehát az országos átlag alá esnek, s nemcsak hogy nem mutatnak súlyosabb gümőkórhalálozást megyéjüknél, hanem annál még kisebb véradót fizetnek a tuberkulózisnak. Ime:

Város neve	A város gümőkór-halálozási fokozata	10,000 élőből meghalt gkórban 1908-ban az illető városban	10,000 élőből meghalt gkórban 1908-ban a megyében, ahol a város fekszik	A város lakóinak száma az 1900. népszámlálás szerint
Komárom	II	26·74‰	37·99‰	16,816 lélek
Szatmár-Németi	„	27·78 „	37·41 „	26,178 „
Debreczen ...	„	27·85 „	36·57 „	72,351 „
Hmvásárhely ...	„	28·87 „	39·30 „	60,824 „
Szeged	„	29·89 „	„	100,270 „
Székesfehérvár	„	30.73 „	31·59 „	30,451 „
Kecskemét ...	III	32·49 „	38·54 „	56,796 „
Marosvásárhely	„	32·94 „	37·14 „	17,715 „
Sopron	„	33·87 „	34·82 „	30,628 „
Versecz	„	34·81 „	37·36 „	24,770 „

Vannak azután városaink, amelyek bár az országos átlag fölötti gümőkórhalálozással birnak, az ő megyéiknél mégis elismerésre méltóan jobbaknak mutatkoznak. Ilyen első sorban *Budapest* maga. Az országos átlagnál mindössze 0·63‰-el nagyobb gümőkórmortalitási száma: 35·99‰, mig Pest-megyéé 38·54 minden 10,000 élő után. Ez a viszony a megye és a megye területén fekvő szóban forgó nagy város közt fölötte jellemző. A megyebeli kedvezőtlen klimatikus tényezők hatásának ugyanis a város szintén ki van téve, ellenben népsürüségi és népfoglalkozási viszonyai összehasonlithatatlanul kedvezőtlenebbek a gümőkór szempontjából a megyéénél. Az emelkedő népsürüség (l. alább) a városokban erősen fokozza

az infekczió terjedésének alkalmait s az őstermelő foglalkozással szemben itt uralkodik főképen a szobázó élet: a hivatali munka, irodai működés és az iparűzés sokféle egészségügyi ártalma. Mindezt a *városhygiéniának* kell leküzdenie és jórészben le is küzdte ott, ahol a város a megyéjénél kedvezőbb gümőkórhalálozási arányt bir felmutatni. Igaz, hogy van a kérdésnek másik oldala is s e tekintetben az abszolut számok az irányadók. Budapest tuberkulózishalálozása is még mindig magas, számos külföldi világvárosához képest. Hazánk sok megyéjének s általában az országnak gümőkórhalálozása meg épen még sajnálatosan nagy. A közegészségi viszonyoknak a vidéken, a falvakban való szembeszökő elmaradottságába világit be csalhatatlanul egy-egy oly adat, hogy pld. Versecz 34·81 tizezrelék gümőkórhalálozásával büszkélkedhetik Temesmegyében, Zombor az ő 35·12‰ kvótájával aránylag még dicséretet érdemel Bács-Bodrog-megye területén, avagy Budapest az ő 35·99‰ arányával egyelőre megnyugvást kelt bennünk Pest-megye 38·54‰ tuberkulózis-pusztitásával szemben.

Méginkább fokozódhatik bennünk az ideiglenes megnyugvás, sőt őszinte megelégedéssel regisztrálhatjuk, minő kedvezően alakultak Budapest tüdővész-halálozási viszonyai az első térképem megszerkesztése óta lefolyt 13 év alatt. Ezt az egy összehasonlitást ugyanis módunkban van megtenni, mert a székesfőváros statisztikai hivatala a tüdőgümőkórt ma is külön feltünteti. 1895-ben még 45·8‰ volt Budapest tüdővész-halálozása, 1908-ban pedig az általános gümőkór-mortalitás is csupán 35·99‰. Ez — minthogy 1908-ban Budapesten a tüdővész-mortalitás az összes gümőkór-alakok által okozott halálozásnak 87·1%-át tette, mindössze 31·35 tüdővész-halottat jelent minden 10,000 élő után, tehát majdnem 1/3-részszel kevesebb élet elpusztulását, mint ezelőtt 13 évvel!

A városok érintett népsürüségi viszonyaira némi fényt vet a következő kis összeállitás, jóllehet csak a legutóbbi, azaz 1900-iki népszámlálás adatai szerint:

Gümőkór-halál. fokozat 1908	Város neve	1 □ kilométeren lakott népesség a városban 1900	1 □ kilométeren lakott népesség az illető megyében, ahol a város fekszik 1900
II	Debreczen	78·4 lélek	62·3 lélek
„	Hmvásárhely ...	80·4 „	67·1 „
„	Szeged	126·0 „	67·1 „
„	Szatmár-Németi	146·9 „	55·8 „
„	Komárom	624·9 „	56·9 „
III	Kecskemét	66·2 „	68·1 „
„	Zombor	96·1 „	68·4 „
„	Versecz	127·9 „	55·3 „
„	Sopron	249·8 „	79·2 „
„	Székesfehérvár ...	268·0 „	50·9 „
„	Marosvásárhely...	574·2 „	42·9 „
IV	—	—	—
„	Budapest	3774·8 „	68·1 „

E kimutatáshoz persze szó fér, mert a városok egyike-másika oly nagy határral bir, hogy a lakosságának száma határának 1—1 □ kilométerére elosztva, teljesen „felhigul", azaz egyáltalán nem tüntetheti fel az igazi viszonyokat. Innen van, hogy Kecskemét kevésbé sürü lakosságunak van a statisztikai hivatal által kimutatva, mint Pest-megye; a látszólagos paradoxon oka Kecskemét óriási határában keresendő, melynek csak szélessége (kelet-nyugati átmérője) 50 kilométer.

Ugyanezen okból származik a táblázat elején látható aránylag csekély különbség Debreczen és Hódmezővásárhely népsürüsége és a megfelelő megyék népsürüsége között. Hódmezővásárhelynek is igen nagy határa van (76049 hektár), Debreczennek pedig aránylag kicsiny belterület (384 hektár) mellett még nagyobb (95779 hektár). A „Kálvinista Róma" határának kelet-nyugati átmérője nem kevesebb, mint 79 kilométer!

Már jellemzőbb a városok népsürüségére vonatkozó azon adat, amely az *egy házban lakók* számát tünteti fel. Ez a szóban forgó aránylag enyhe gümőkórhalálozásu városokra nézve a következő felvilágositást adja:

Gümőkórhalál. fokozat (1908)	Város neve	Egy házban lakott 1900-ban az illető városban	Egy házban lakott 1900-ban a megfelelő vármegyében
II	Hódmezővásárhely	5·4	5·8
„	Szeged...	7·4	5·8
„	Szatmár-Németi ...	8·6	5·6
„	Debreczen...	8·8	4·8
„	Komárom	9·1	6·5
III	Kecskemét	5·9	5·8
„	Versecz	6·1	5·2
„	Zombor	6·9	5·5
„	Marosvásárhely ...	7·3	4·7
„	Székesfehérvár ...	11·6	6·4
„	Sopron...	16·7	6·4
IV	—	—	—
„	Budapest	41·3	5·8

A *legsúlyosabban szenvedett* a gümőkórtól 1908-ban a következő *6 városunk:*

				Ezzel szemben a megye gkhalál.
VI. gkór-halál. fokozat	Pozsony... ...	46·78‰	gkórhalálozással	33·50‰
	Selmeczbánya	48·28 „	„	32·87 „
	Szabadka ...	49·07 „	„	36·05 „
	Temesvár ...	49·52 „	„	37·36 „
VII. gkór-halál. fokozat	Baja	51·43 „	„	36·05 „
	Pancsova ...	55·86 „	„	42·00 „

Egyéb adataikat is ideiktatjuk:

Város	Lakóinak száma 1900-ban	Egy km²-en lakott 1900-ban	Egy házban lakott 1900-ban	Magyar anyanyelvű volt a lakosság hány százaléka?	Irni-olvasni tudott a lakosság hány százaléka?
Pozsony	61,537	878·1	25·0	30·5%	87·0%
Selmeczbánya	16,370	186·1	8·8	19·9 „	73·5 „
Szabadka... ...	81,464	85·9	6·5	56·0 „	49·0 „
Temesvár ...	49,624	1473·1	12·0	36·0 „	78·8 „
Baja	20,065	234·0	6·3	80·3 „	71·2 „
Pancsova... ...	18,512	168·5	6·7	14·2 „	72·2 „

Nyilvánvaló, hogy sem a lakosság száma nem mutat a hat városban egyöntetü képet, sem a lakosság sürüsége; az irni-olvasni tudók száma pedig, tehát a nép közmüveltsége, Szabadka kivételével elég jelentékeny. Egyetlen feltünő jelenség van csak a fenti számsorozatban s ez az, hogy a magyar anyanyelvüek százaléka 1900-ban Baját kivéve e városokban meglehetősen, részben nagyon alacsony volt, sőt épen a

minden tvhat. városunk közt legeslegsúlyosabb gümőkórhalálozást mutató Pancsován találtatott a magyarság a legkisebb arányban. Ha ezzel szemben áttekintjük az aránylag legenyhébb gümőkórhalálozásu törvényhatósági városaink csoportját és számbavesszük, hogy

Szatmár-Németi ... ... 94·2%
Komárom ... ... 94·9 „
Szeged... ... ... 96·2 „
Debreczen... ... ... 98·6 „
Hódmezővásárhely ... ... 99·3 „

magyar anyanyelvü lakossággal bir, már itt lehetetlen nem gondolnunk arra, hogy a rónákat, tehát a főképen magyarságlakta vidékeket sujtó erős gümőkórhalálozásnak a *magyar fajtól és sajátságaitól független oka kell, hogy legyen.*

Az 1900-iki népszámlálás Magyarország 88 törvényhatóságából 47-ben találta a magyar-anyanyelvüeket abszolut többségben s e 47 törvényhatóságból 25, tehát több mint az összesnek a fele, a súlyos gümőkór-pusztitás (több mint 35‰) területein fekszik. Az 1900-ban tényleg talált *magyar anyanyelvü lakosságnak 60·8%-a* (majdnem 60·9%-a) élt az aránylag súlyosan fertőzött törvényhatóságokban.

Vizsgálódjunk egy kissé ennek az általam már 1897-ben sejtett, de részletes számadatokkal akkor még meg nem világitott ténynek az okait illetőleg.

Az országos átlagon felüli gümőkórhalálozás területe 1908-ban elfoglalja a Duna-Tisza közét, felterjed egyenest északnak Nógrád- és Zólyom-megyéken át, jobbról-balról Gömör- és Turócz-megyéket még magába foglalva. Ennek a függőleges súlyos gümőkórhalálozási oszlopnak van 3 kiágazása. Egy nyugat felé, kettő keletnek. A nyugati kiágazás Esztergom-megyét kihagyva vonul a Duna völgyén a Kis Magyar Alföld felé, de ebbe lényegesebben belé nem hatol, mert már Mosonmegye határszélénél megáll, ellenben délnek — a kedvezőbb Veszprém-megyét átugorva — ráterjeszkedik Zala- és Somogyvármegyékre. A keleti ágak közül az északi a hosszabb. Ez valóságos karként nyulik be Erdélybe. Kezdődik a nagyon súlyosan fertőzött Heves-megyén s a Tisza balpartján huzódik Hajdu-, Szabolcs- és Szatmár-megyéken át, Ugocsában kissé

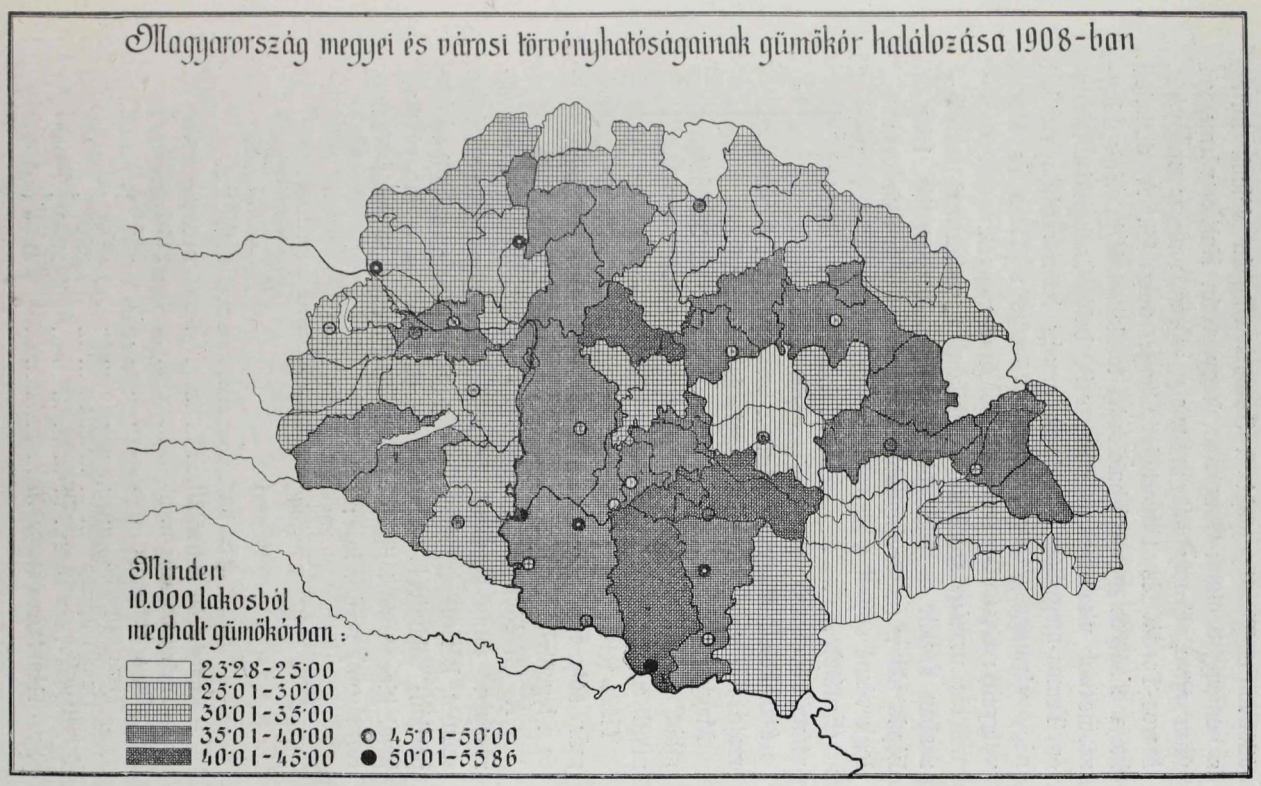
Magyarország megyei és városi törvényhatóságainak gümökór halálozása 1908-ban
Minden
10.000 lakosból
meghalt gümökórban:
23·28-25·00
25·01-30·00
30·01-35·00
35·01-40·00
40·01-45·00
45·01-50·00
50·01-55·86

1. ábra.

átlépve a Tiszát; majd a Szamos völgyén délnek fordul s bemegy Szolnok-Dobokába, hogy aztán Kolozs vármegyét útba ejtve, Erdély két aránylag erősen magyar megyéjét, Maros-Tordát és Udvarhelyt ölelje még fel. A délkeleti karja e súlyos gümőkórhalálozási területnek tárja elénk a legszomorubb viszonyokat. Ebbe esik belé Csongrád-, Békés- és Temes-megyéken kivül az ország legerősebben tizedelt négy vármegyéje közül három (követve a Tisza és Maros völgyeit): Csanád-, Torontál- és Arad-megyék.

Ha országrészenkint — miként a statisztikai feldolgozásban szokás — tekintjük át a gümőkórpusztitás 1908-iki képét, akkor (a törvényhatósági városokat nem tekintve): legkevésbé sujtott a *Királyhágón túli rész* (Erdély) ... ... 30·57‰ utána következik a *Tisza jobbpartja*, vagyis északkeleti Magyarország ... ... 31·40‰ majd a *Duna balpartja*, vagyis északnyugati Magyarország ... ... 33·53‰ majd a *Duna jobbpartja*, azaz a „Dunántúl“ 34·80‰ majd a *Tisza balpartja*, azaz Erdély és a Tisza felső folyása közötti rész ... ... 35·72‰ már súlyosan szenved a *Duna-Tisza köze* 37·22‰ és a legsúlyosabban a *Tisza-Maros szöge* ... 39·26‰

gümőkórhalálozással

A törvényhatósági *városok beleszámitása* öt országrészben többé-kevésbé felszökteti a gümőkórhalandósági számot, két országrészben pedig (a Tisza bal- s a Duna jobbpartján) valamivel leszállitja, az ott fekvő s a megyéjöknél jóval kisebb mortalitásu városok (Debreczen, Szatmár-Németi, Komárom) révén. Ime:

Országrész:	Gümőkórhalálozás 10,000 élő után (1908) a törvhat. városokkal együtt:
Királyhágón túli rész	31·33‰
Tisza jobbpartja	31·96 „
Duna jobbpartja	34·44 „
Tisza balpartja	34·99 „
Duna balpartja	35·69 „
Duna-Tisza köze	37·46 „
Tisza-Maros szöge	41·64 „

A két legenyhébb és a két legsúlyosabb halálozásu országrész e sorozatban sem változtatja meg helyét, csupán a közepes mortalitásu három országrész elhelyezkedésében van bizonyos transzpozicziő.

S ezt az *utóbbi* sorozatot fogjuk a következőkben mindenütt alapul venni, ahol az országrészenkinti összefoglalásokról leszen szó, mert azokban a statisztikai számokban (magyarság, népsürüség, közmüveltség stb.) mindenkor benne foglaltatnak a városok is. Ellenben a tisztán a megyékre vonatkozó gümőkórhalandósági (tehát az *első*) táblázatot veendjük alapul ottan, ahöl az *éghajlat* befolyását fogjuk tárgyalni, mert a klimabefolyásoknak a vidéki lakosság, foglalkozása révén, sokkal inkább van kitéve.

Összefügg-e már most ez a fent vázolt eloszlása a gümőkórhalálozásnak a *magyarsággal*? Először ezt vizsgáljuk meg. Országrészenkint tekintve, azt találjuk, hogy 1900-ban a magyar anyanyelvüek legtömegesebben a Duna-Tisza közén laktak (az összes lakosság 77·3%-a) s a legsúlyosabb gümőkórhalálozás nem itt volt, a legkisebb számban pedig a magyarság a Tisza-Maros szögén élt s a legsúlyosabb gümőkórpusztitást itt találjuk.

Ime azonban a részletes összehasonlitás adatai:

Országrész	Gümőkór-halálozás 1908	Magyar anyanyelvüek %-a 1900-ban	
Királyhágón túli rész	31·33‰	32·9%	41·0%
Tisza jobbpartja ...	31·96 „	49·1 „	
Duna jobbpartja ...	34·44 „	70·0 „	65·4%
Tisza balpartja ...	34·99 „	60·9 „	
Duna balpartja ...	35·69 „	29·3 „	
Duna-Tisza köze ...	37·46 „	77·3 „	
Tisza-Maros szöge	41·64 „	19·8 „	

Az egyik számoszlop egyenesen felmenő, a másikban teljes összevisszaság van. Parallelizmusról szó sem lehet. Egyezésnek akkor sincs nyoma, ha Erdélyt a Tisza jobbpart vidékével és a Dunántúlt a Tisza balpartjával, mint páronkint egymáshoz közel álló gümőkórhalálozásu országrészeket, összevonjuk, holott ez eljárás esetleges lényegtelenebb eltéréseket elnyomna. A nagy divergentia igy is fennmarad, ha pedig

Magyarország gümőkór-halálozása országrészenkint 1908-ban.

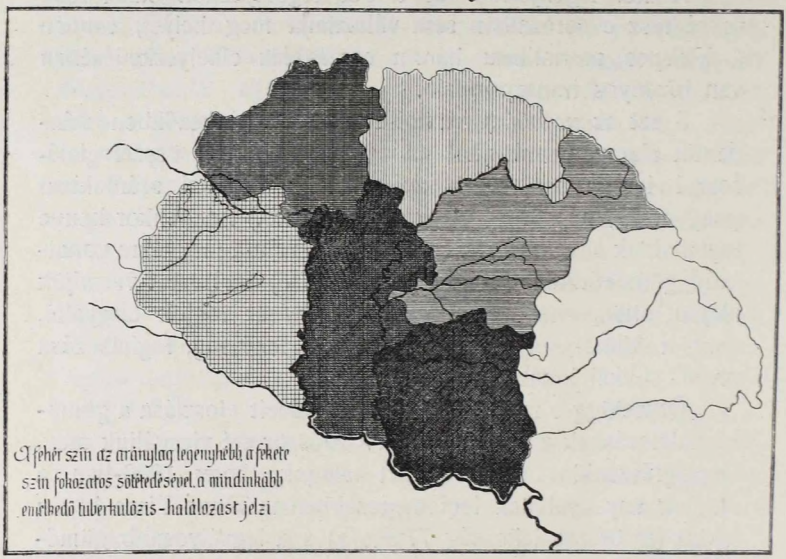

2. ábra.

A fajmagyarság számbeli szereplése országrészenkint 1900-ban.

3 ábra.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

megrajzoljuk térképen a dolgot, akkor a legsúlyosabb gümőkórhalálozásu 3 országrész délkeletről északnyugatnak vágja át hazánkat, a tulnyomóan magyar anyanyelvü területek vonala pedig ezzel merőben ellentétes: délnyugatról északkeletnek tart!

Nyilvánvaló mindezekből, hogy a magyarság többségével a lakosság közt — *nem* jár karöltve a gümőkór-halálozás súlyosabb volta, nem lehet tehát sem a magyar nép veleszületett nagyobb faji diszpozicziójára, sem arra gondolni, hogy életmódjával, szokásaival *inkább szerez* magának utóbb hajlandóságot a tuberkulózisban való megbetegedésre, mint többi honostársai.

A megyéket külön tekintve, a törvényhatósági városok nélkül, nehezebb e viszonyokba tisztán belélátni. Itt ugyanis az tünik ki, hogy az I., vagyis legenyhébb gümőkórhalálozásu fokozatban szereplő 2 vármegyében csak 6·5% a magyarság, a II. fokozatban 18·7%, a III-ikban 47·1%, a IV-ikben 61·6% s igy olybá tünhetnék fel, mintha a magyarság arányával folyton nőne a tuberkulózis-mortalitás. Ámde ráczáfol direkt számadattal is e föltevésre az V. gümőkórhalálozási fokozatba tartozó megyék csoportja, ahol a tuberkulózis-pusztitás még tovább emelkedik, ellenben a magyarság aránya már csökken, nemkülönben — még világosabban — a városoknál tett fentemlitett tapasztalatunk.

Hogy van mégis, hogy ami a városokban oly világosan megmutatkozik, az a megyékben annyira elmosódhasson? Egy más, mint látni fogjuk, igen hatalmas tényező okozza ezt: az *éghajlat,* melynek behatása alól a túlnyomóan szobázó városi lakosság sokkal inkább emanczipálva van, mint a megyék főképen őstermeléssel foglalkozó népe s hazánk klimája épen a leginkább magyarságlakta vidékeken segiti elő a gümőkór romboló munkáját. Hatása e vidékek egész népét jobban diszponálja a tuberkulózis-megbetegedésre, mint az az ország egyéb részein történik.

Találunk-e döntőbb összefüggést a nép *müveltségi viszonyai* s a gümőkórhalálozás között? Nem feltünőt.

Erdélyben van ugyan a legkevesebb irni-olvasni tudó s abszolute legtöbb a Duna-Tisza közén. Tehát szinte olybá tünhetnék fel, mintha a népmüveltség terjedése elősegitené a tuberkulózis terjedését. Ezt az abszurdumot (minek orvosi

szempontból csak az a kis magva lehetne, hogy a műveltség terjedése azzal is jár, hogy lassan-lassan eltéríti az emberek egy részét a legegészségesebb foglalkozástól, az őstermeléstől) a sorozatban felül álló négy országrésznek páronkint való összevonása (l. a következő táblázatot) még inkább kidomboritaná, de leszállitják az efféle következtetések értékét a Tisza-Maros szögének viszonyai, mely terület, a közműveltség sanyaru

A nép műveltsége országrészenkint 1900-ban.

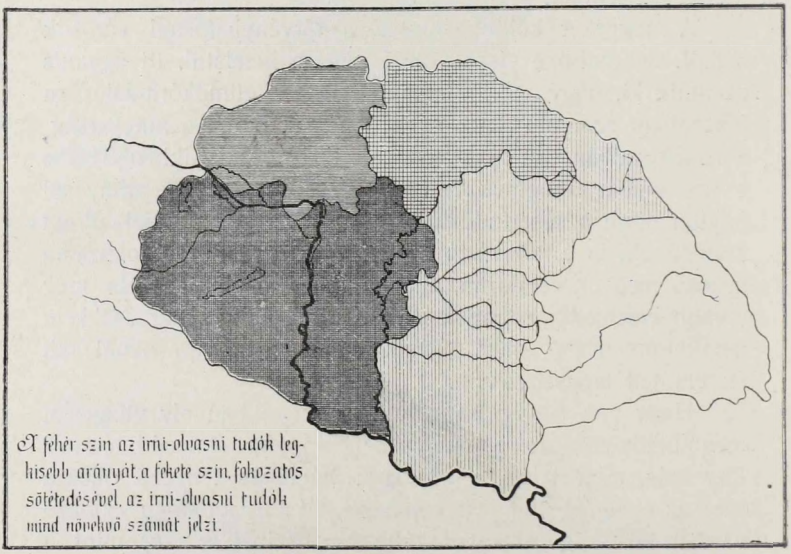

4. ábra.

állapotát tekintve, mindjárt Erdély és a Tisza balpartja után következik s a legsúlyosabb tuberkulózis-halálozása van.

Másrészt az ellenkező hatást sem lehet még határozottan konstatálni, hogy t. i. a művelődés előhaladása hathatós gátként szerepelne a gümőkór terjedése ellen. Erre csupán a Dunántúl magas közműveltsége és aránylag enyhe gümőkórhalálozása utalna reá, ellenben a Duna-Tisza köze, mint láttuk, kiáltó ellentétet alkot. Be kell vallanunk, hogy közműveltségünk,

főleg népünk hygiénikus műveltsége, még nem elég erős, még nem birja ellensúlyozni egy nálánál ezidőszerint még jóval hatalmasabb ellentétes tényező befolyását.

Az áttekintés közműveltség tekintetében egyébiránt országrészenkint a következő:

Országrész	Gümőkór-halálozás (1908)	Irni-olvasni tudók száma (1900) a polgári népesség százalékában	
Királyhágón túli rész	31·33‰	41·1%	49·7%
Tisza jobbpartja ...	31·96 „	58·3 „	
Duna jobbpartja ...	34·44 „	76·2 „	63·4 „
Tisza balpartja ...	34·99 „	50·7 „	
Duna balpartja ...	35·69 „	68·2 „	
Duna-Tisza köze ...	37·46 „	73·0 „	
Tisza-Maros szöge	41·64 „	52·3 „	

A *népsürüség* hazánkban tudvalevőleg általában nem nagy. Egy-egy □ kilométer területen Magyarországon (Fiume beszámitásával s a katonasággal együtt is) 1900-ban csupán 59·6 ember lakott. (Ezzel szemben a német birodalom földjének minden □ kilométerét átlag 112·14 ember lakja. Jahresbericht für Soziale Hyg. 1907.) Csak az intenziv gazdálkodás hija, az ország ipari pangása s ezek mellett nagy kiadásai hoznak létre oly szocziális képet, tüntetik fel olybá a helyzetet, mintha már nagyon is sokan volnánk.

Ha már most a meglévő elég szerény határok közt a népesség eloszlását országrészenkint vizsgálat tárgyává teszszük, számbavéve, hogy négyzetkilométerenkint 1900-ban hány ember lakott, akkor annyiban összevág a népsürüségi térkép a gümőkórmappával, hogy Erdélyben, ahol a legkevesebb a tuberkulózis-halott, a legritkább a lakosság is, ellenben a Duna-Tisza közének van a legtöbb (persze Budapest által erősen megszaporitott) lakosa egy-egy km²-en s ez tényleg súlyosan inficziált vidék; továbbá páronkint összevonva a négy első országrészt (l. a következő táblázatot), a népsürüség fokozódásával tényleg emelkedik a gümőkóros halandóság is. Ámde itt sem vág a Tisza-Maros szöge, melynek lakossága épen nem sürü és mégis az országnak legerősebben sujtott részlete.

A népsűrüség viszonyai országrészenkint 1900-ban.

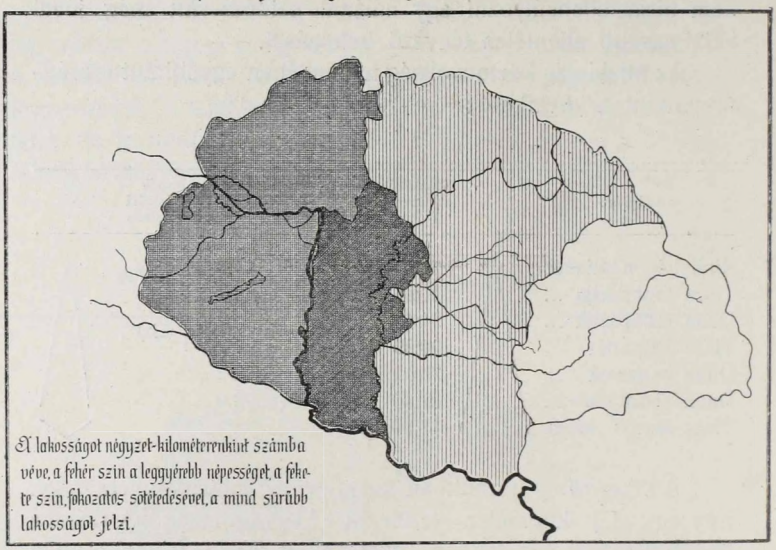

5. ábra.

A népesség tömörülésének viszonyai országrészenkint 1900-ban.

6. ábra.

Ime a pontos kép országrészenkint:

Országrész	Gümőkór-halálozás 1908-ban	Népsűrüség 1900-ban 1 km²-en lakott	
Királyhágón túli rész	31·33‰	43·3 lélek	47·9 lélek
Tisza jobbpartja ...	31·96 „	52·6 „	
Duna jobbpartja ...	34·44 „	65·6 „	59·7 lélek
Tisza balpartja ...	34·99 „	53·9 „	
Duna balpartja ...	35·69 „	62·3 „	
Duna-Tisza köze ...	37·46 „	90·9 „	
Tisza-Maros szöge	41·64 „	56·6 „	

Hasonlóképen nem látszik döntő befolyást gyakorolni az országrészenkint *átlag 1 házban lakók száma* sem. Itt is vág Erdély és a Duna-Tisza köze, amott alacsony népességü házak és aránylag kevés tuberkulózis, itt a házakba erősebben tömörült nép és súlyos tuberkulózis-pusztitás, — valamint, eszközölvén a szokásos összevonást, jó darabon tagadhatatlan párvonalosság mutatkozik a házak erősebb meglakottsága és a gümőkórhalálozás emelkedése között (l. tábl.), ámde ismét nem vág a Tisza-Maros szöge, az ő aránylag kisszámu népével egy házban s amellett a legsúlyosabb gümőkór-mortalitás képét nyujtva.

A részletek ezek:

Országrész	Gümőkór-halálozás 1908-ban	A népess. házakba tömörülés. foka. Hány polgáremb. lakott átl. 1—1 házb. 1900-ban?	
Királyhágón túli rész	31·33‰	4·7 ember	5·3 ember
Tisza jobbpartja ...	31·96 „	6·0 „	
Duna jobbpartja ...	34·44 „	6·5 „	6·0 ember
Tisza balpartja ...	34·99 „	5·6 „	
Duna balpartja ...	35·69 „	6·7 „	
Duna-Tisza köze ...	37·46 „	7·0 „	
Tisza-Maros szöge	41·64 „	5·5 „	

A népesség *foglalkozása* olyan tényező, melylyel a tuberkulózis szempontjából nagyon is számot kell vetnünk. Megrajzolva a foglalkozási viszonyokat országrészenkint feltüntető térképet, amely elénk tárja, hogy mily arányban van az őstermelőkhöz (nagyobbára mezőgazdasággal és kertészettel

foglalkozókhoz) képest főleg az iparosok és bányászok száma, Erdély ismét jól látszik mutatni, mert a legkevesebb ipara és a legkisebb gümőkórhalálozása van, hasonlóképen eléggé talál a Dunabalpart (északnyugati Magyarország) az ő jelentékenyebb iparával, bányászatával és jó közepes gümőkórhalálozásával, valamint egyezik az is, hogy a Duna-Tisza köze tünteti fel — nem is hinné az ember első pillanatra — ter-

Az iparüzéssel foglalkozók aránya országrészenkint 1900-ban.

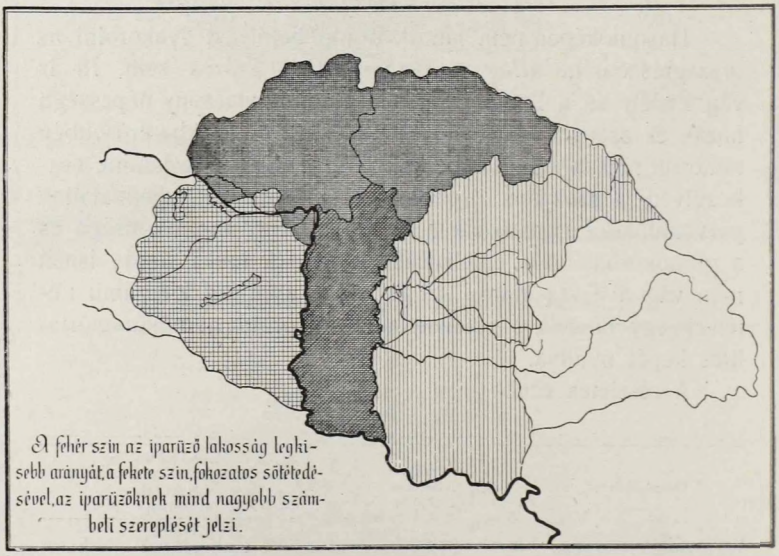

A fehér szín az iparüző lakosság legkisebb arányát, a fekete szín fokozatos sötétedésével az iparüzőknek mind nagyobb számbeli szereplését jelzi.

7. ábra.

mészetesen beleszámitva (mint eddig mindegyik összeállitásunkban) a városokat: a legkevesebb őstermeléssel foglalkozó egyént és erős gümőkór-mortalitása van. Szokásos összevonásunk is az emelkedő tuberkulózis-halálozással karöltve meglehetős következetes számbeli növekedését jelezné az iparüző lakosságnak (Erdély és Tiszajobbpart 12·1%, Dunántúl és Tiszabalpart 12·1%, Dunabalpart 15·5%, Duna-Tisza köze 21·1% iparüző lakossággal), ámde vétót mond ismét főképen

a Tisza-Maros szöge az ő elég csekély iparával és maximális tuberkulózis-pusztitása mellett. A részleteket ideiktatjuk:

Országrész	Gümőkór-halálozás ‰ 1908	Österm. a lakosság	Iparüzők százalékban 1900
Királyhágón túli rész	31·33 ‰	75·7%	9·4%
Tisza jobbpartja ...	31·96 „	65·0 „	14·9 „
Duna jobbpartja ...	34·44 „	69·2 „	13·9 „
Tisza balpartja ...	34·99 „	73·2 „	10·4 „
Duna balpartja ...	35·69 „	65·6 „	15·5 „
Duna-Tisza köze ...	37·46 „	51·0 „	21·1 „
Tisza-Maros szöge	41·64 „	71·8 „	11·8 „

Szoros kapcsolatot, mint látható, itt sem tapasztalunk aminek egyik oka lehet, hogy hazánk ipara még nem elég nagy ahhoz, hogy a tuberkulózis-halálozást jelentékenyen befolyásolhassa, másrészt a mezőgazdasággal foglalkozó népességnek is van foglalkozási ártalma s ez, mint alább kifejtendjük, jórészt a mi sikságaink erősen kontinentális klimájában és porában rejlik.

A bányászattal és iparral foglalkozók arányszámának emelkedése a városokban jobb összefüggést mutat a gümőkórhalandóság emelkedésével, mert itt már az iparüző lakosságnak jelentékenyebb tömörüléseivel s az ipari ártalmaknak a gümőkórt kifejezettebben elősegitő hatásával találkozunk. Ugyanis:

Mely gümőkórhalálozási fokozatba tartozik a város?	Lakosai közt átlag hány százalék az őstermelő?	Lakosai közt átlag hány százalék az iparüző és bányász?
II (legenyhébb)	33·6%	24·4%
III	30·0 „	26·8 „
IV	14·1 „	*33·6* „
V	8·4 „	*34·4* „
VI	18·3 „	*35·0* „
VII (legsúlyosabb)	20·4 „	*29·2* „

Általában ama tényezők között, melyeket eddigelé átvizsgálhattam, hazánk jelenlegi gümőkórhalálozásának irányitásában a legjelentősebbnek a *földfelszin alakulását* és a vele összefüggő *éghajlatot*, *klimát*, tanultam meg fölismerni.

Ösmeretes, hogy az éghajlat legfontosabb faktora a levegő hőmérséklete. Ennek évi és napi ingadozásai a velök együtt

járó relativ-nedvességbeli ingadozásokkal első sorban birnak az élő szervezetre befolyással. A nagy hőingadozások területén kedvezőtlenebb, a kisebb hőingadozásokén kedvezőbb az éghajlat. Tetemes hőingadozások mellett bőséges az alkalom a meghülésre, vagyis azon ér-beidegzési és sejt-életi zavarok kifejlődésére, amelyekről *Lauder Brunton* hirneves angol orvostanár egyenesen azt mondja, hogy a szervezet vitalitását szállitják időlegesen alá. A meghülést okozó káros hatások közvetitője a bőr; ámde a gümőkór legtöbb esetben (adataink szerint kb. 80%-ban) a lélegző-szervet támadván meg, ezen betegség szempontjából az atmoszféra szélsőséges hőmérséki és nedvességi viszonyai, a levegőnek rövid időközökben is erősen változó vizgőzszomja, még külön beszámitás alá is esnek, mert itt azon szervünket fenyegető kórságról van szó, melybe rendeltetésénél fogva a külső levegő szüntelenül — egészen a szerv mélyéig — beléhatol.

A gége, légcső és tüdőcsövek nyálkahártyáira a hőingadozások által kifejtett izgató hatás feltünően mutatkozik akkor, midőn már nem-egészséges ember télszakán meleg szobából átmeneti hőmérséklet közbevetése nélkül hirtelen a szabadba lép s ott beszél vagy egyébként a száján át lélegzik. A durva hőingadozás menten köhögési ingert vált ki. Hogy ilyen hőingadozások ellen a lélegző-szervet megvédje, alkotta meg a természet az orrüreget úgy, ahogy megalkotta. Azért formálta valóságos rechaud-vá, előmelegitő készülékké a levegő számára s részben ezért hangsulyozzuk mi, orvosok, mindenha az orri lélegzés czélirányosságát, szemben a szájon át való lélegzéssel.

De nemcsak arról gondoskodik az orrüreg, hogy a tüdők felé átvonuló levegőt, ha hideg, előmelegitse, hanem arról is, hogy ha tulszáraz, nedvesebbé tegye. Mind a két czélt egyaránt szolgálja az orr ürege azzal az ő sok-tekervényü, labirinthus-szerü kagylórendszerével, járataival, melyeket mindmegannyi nyirkos nyálkahártya fed; róluk száll a belehelt száraz levegőbe vizgőz, ők melegitik a hidegen érkező légáramot.

A levegő hőmérsékletének durvább ingadozásai ingerlő hatásuknál fogva egyenesen is hurutot kelthetnek, a már fennálló légzőszervi hurutot súlyosbitják s köhögésre ingerelnek. A hurut diszponálja a tüdőt komolyabb megbetegedésre, sőt a csilióhám sérelmezése által kaput nyit a legveszedel-

mesebb gümőkóros fertőzési módnak, az inhalációs fertőzésnek: a baczillus belehelése utján történő tüdővészes ragályozásnak. Ezzel szemben az a sokkal egyenletesebb hőfoku és nedvességü, állandóan enyhe és nyirkos levegő, mely pld. a szigetklima sajátja, a beteg lélegző-szervre is hasznos, sőt gyógyitó: hurutszüntető, köhögés-csillapitó.

Az éghajlatnak két fő mérséklőjét ismerjük, szélsőségeinek két nagy letompitóját tudjuk. Egyik a tenger, másik a hegység. Úgy a tengermelléken, mint a hegyekben alacsony az évi és napi „amplitude", aránylag csekély a napi hőingadozás s az egész év hőmérsékleti szélsőségei sem igen esnek túlmessze egymástól. Belföldi sikságokon ilyen mérséklő hatást csak nagy kiterjedésü, mély, tehát hatalmas viztömegü tavak, vagy terjedelmesebb erdőség fejthet ki. Ahol ezek egyike sincs meg, ott a szárazföld belsejében elterülő rónák éghajlata merőben csapongó, mondhatnám kicsapongó, szélsőséges. Télen kemény a hideg, nyár derekán forróvá izzik a levegő s a légkör nedvességi fokában is nagy ingadozások vannak.

Hazánk belsejének éghajlatára az Adriai tenger már nem gyakorol számbavehető befolyást, a Balaton-tava pedig az ő átlag csupán 3 méteres mélységével, *Róna* Zsigmond szerint, nem képes még a Dunántúl klimájára sem lényegesebb hatást kifejteni. A mi éghajlati viszonyainkat tehát az egyes törvényhatóságok területén *a hegyvidéknek az alföldséghez való aránya* szabályozza, annál kirivóbban, mert Alföldünkön az erdőség, egyes pontok dicséretes kivételeitől eltekintve (pld. debreczeni Nagyerdő: 1725 ha), alig szerepel, az élőfa kultuszát népünk, főleg a magyarság, nem ismeri. A rendesen *erdős hegyvidék és a fátlan róna* állanak tehát éles ellentétekül szemben: egyik a hőmérsékleti egyenletesség, másik a hőmérséki szélsőségek birodalma.

A Nagy Magyar Alföld évi *középhőmérséke* átlagosan 10·0° C. (délen 10·5°, északon 9·3°). Ilyen magas évi közepes hőmérséklet, *Róna* szerint, nagyobb területen Közép-Európában máshol alig található s ha a nyugati partvidéken van is, ott az Atlanti oczeán hatása révén a nyár hüvösebb s a tél enyhébb, szóval a hőingadozás jóval csekélyebb, mint a mi Alföldünkön. Az átlagos évi hőmérséki maximum a Nagy Magyar Alföldön (juliusban) 33° C., az átlagos minimum — 14° C., az évi

hőingadozás tehát átlagosan véve is megközeliti az 50 fokot, (= 47° C). Lehetséges azonban 65—66° C. hőmérsékleti ingadozás egy-egy esztendőben. Szegeden pld. az abszolut szélsőségek 61·4°-ig, Pancsován meg épen 66·9°-ig észleltettek már. A forró nyarat, Alföldünkön, kemény tél követi, melynek szigoruságát még magas légnyomás esetén a Kárpátok lejtőiről legördülő hideg levegőtömegek is fokozzák, hozzájárulva szintén az esztendő hőmérséki szélsőségeinek öregbitéséhez. Emellett a napi hőingadozások is igen nagyok, julius és augusztus hónapokban az átlagos napi hőmérsék-ingadozás (természetesen mindig árnyékban) 12° C.

Alföldünkön a levegő *nedvessége* (relativ nedvesség) átlag 75%. Ez nem volna rossz, ámde a szélsőségrehajlás itt is megvan. Januárban felmegy a nedvesség 88%-ra, *áprilisban* és juliusban, e két legszárazabb hónapban, leszáll átlag 65%-ra; de akadt már olyan április, sőt márczius is, ahol rónaságunk levegőjének vizgőzszomjusága merőben végletszerü fokot ért el (12% relativ nedvességgel!). A Duna-Tisza közének levegőnedvessége juliusban átlag csupán 61—65%.

Már most, ha átnézzük az ország törvényhatóságainak gümőkórhalálozását avégből, hogy megállapitsuk, mely hónapokban tetőzött az s mikor volt a legalacsonyabb s ugyanezt a szemlét elvégezzük az összes halandóságra nézve is, akkor a következő táblázatot nyerjük:

Év — 1908	Hány törvényhatóságban * volt	
Hónapok	legnagyobb gümőkór-halálozás	legnagyobb általános (összes) halálozás
Január	7	*36*
Február	7	10
Márczius	23	16
Április	*29*	17
Május	22	5
Junius	5	—
Julius	1	4
Augusztus	—	—
Szeptember	—	—
Október	1	1
November	3	1
Deczember...	—	1

* Némely törvényhatóságra két, egyformán maximális halálozásu hónap esett.

Látjuk tehát, hogy 1908-ban a legtöbb törvényhatóságban áprilisban volt a gümőkórhalálozás tetőzése, vagyis a sok szobázással, kevés szabadlevegő-élvezettel járó, napsugárban szegény tél után következő *első legszárazabb hónapban*, mig január hava, mely a betegségek összességére nézve az abszolute legtöbb halálozást mutatja, de a legnedvesebb hónap, a gümőkórhalálozás tekintetében elég ártatlan szerepet játszik. S még nyer jelentőségben ez adat, még jobban meggyőz bennünket az éghajlati tényezők jelentős hatása felől a gümőkórra, ha megtudjuk, hogy pld. 1908-ban az összes halálozás évi ingadozása a városokban csak 38·6%, a megyékben (a törvényhatósági városok nélkül) meg épen csak 35·3% volt, azaz az összes halálozás januártól szeptemberig (a legkisebb halandóság hónapjáig) csak valamivel több, mint egyharmaddal csökkent, ellenben a gümőkórhalálozás áprilistól szeptemberig, (e hónap egyszersmind a legkisebb tuberkulózis-halálozás hava is), a megyékben 52·6%-al, a városokban pedig 55·7%-al szállott alá, vagyis a maximumnak több, mint a felével kevesbedett. A szép ősz tehát, Alföldünk ez egyetlen kedvező éghajlatu évszaka, ilyen feltünő nagy fokban le birja szállitani a gümőkórpusztitás arányszámát, amiben kétségtelenül segitségére van az a körülmény is, hogy a nyár, tehát a sok szabad levegőn tartózkodás időszaka, után következik.

Nagy Alföldünk általában nem olyan esőszegény, mint közönségesen hiszik (l. *Róna* Zsigmond: Magyarország éghajlata, Budapest, 1909). Az átlagos évi esőmennyiség 500 mm alá nem száll, holott pld. Felső-Ausztriában, meg Keleti-Poroszországban, sok helyütt ennek jóval alatta marad. De az alföldi *nyár* azért bizony száraz. Csapadék-mennyisége úgy aránylik a Felvidékéhez, mint 30:38, sőt Erdélyéhez, mint 30:40-hez. Hosszabb (8—9 napos) esőzés a Nagy Alföldön ritkán fordul elő, ellenben hosszu száraz időszakok nem ritkák: 40—50 napig is hiányzik ilyenkor a csapadék és perzsel alá az átlag 41%-án felhőmentes égről a nap, sőt 60—70 napos esőtlen periódust is észlelhettek már nagy rónaságainkon.

Ilyenkor a *porképződésnek* hatványozott az alkalma, a konda bevonulása az alföldi faluba — mint e szerény vizsgálódások előadásakor a hozzászóló *Kovács* Aladár dr. igen

helyesen kiemelte — valóságos porköpenyeget zúdit a rónán elterülő falura és népének a napközben aszaló levegő által szárasztott, izgatott légzőszervi nyálkahártyáit ellepi a még jobban izgató (nagyrészt ásványos, tehát nem is ártatlan fajtáju) por.

A szél sem kevés az Alföldön; nézetem szerint a szélfogó akadályok hijánál fogva hasonlatos e részben a rónaság a tengerhez, azzal a nagyon nagy különbséggel, hogy a tenger szele pormentes levegő mozgása, a rónáké pedig száraz időben könnyen telitődik porral.

Mindezekkel szemben hegyvidékeinken az átlagos hőmérséklet alacsonyabb (felfelé haladva 100 méterenkint átlag 0·45°-al), tehát általában *edzöbb*, az ingadozások pedig jelentékenyen kisebbek: közeledik az éghajlat az oczeánihoz, mint *Róna* igen helyesen mondja. A tavasz hüvösebb, az ősz melegebb, a tél derüsebb és az alföldihez képest aránylag kevésbé szigoru. A relativ levegőnedvesség átlag 80% és nyáron sem száll nagyon alá. A Kárpátok körül juliusban is van 70—73%. A csapadék bőségesebb, a porképződésre kevesebb az alkalom. A hegyvidéki lakos légzőszervi nyálkahártyáit nem aszalja a nyár s nem teliti porral.

De még télen is tisztább a hegyvidék levegője. Gondoskodik erről a bőségesebb havazás s az állandóbb hótakaró, mely bevonó réteget terit a talaj felszinére. Mig a Nagy Magyar Alföldön 10 évi átlagban esztendőnkint, *Róna* szerint, 14 havazásos nap volt, addig Selmeczbányára nézve 46, Gyergyó-Szent-Miklósra nézve 47, Késmárkra nézve pedig 52 havazási napot találtam kimutatva az országos meteorológiai intézet följegyzéseiben.

Nem lephet meg ezek után, ha Magyarország megyei törvényhatóságainak éghajlati viszonyai és a gümőkórhalálozás között feltünő kapcsolatot találunk. (A városokat itt számba nem vesszük, mert azok lakossága többnyire szobázó életet él s a zárt helyiségekben jórészben „mesterséges klimát" teremt magának.)

Minél inkább előtérbe lép egy-egy megyecsoportban a hegyvidék, annál enyhébb, s minél inkább tért foglal az alföldségi éghajlat, annál súlyosabb a gümőkór-halandóság (l. a következő táblázatot):

Megyék száma	Gümőkórhalandósági fokozat (1908) (I.= a legenyhébb gümőkórhalálozás)	Hány százaléka a megyék területének hegyvidék?	Hány megyének van hegyvidéki, hánynak átmeneti és hánynak alföldségi klimája?
2	I	100%	„zord" hegyv. klima 2 megyében
8	II	81½%	„zord" hegyv. „ 1 „ } 6 hegyvidéki enyhébb „ „ 5 „ } klim. megye
			mérsékelt átm. „ 1 „ } 2 átmeneti melegebb „ „ 1 „ } klim. megye
			alföldségi klima ∅ „ ∅ alföld. kl. m.
28	III	60%	„zord" hegyv. klima 4 megyében } 6 hegyvidéki enyhébb „ „ 2 „ } klim. megye
			mérs. átmen. klima 13 „ } 19 átmeneti meleg. „ „ 6 „ } klim. megye
			alföldségi klima 3 „ 3 alföld. kl. m.
21	IV	44%	elég „zord" hegyv. kl. 3 megyében } 6 hegyvidéki enyhe hegyv. klima 3 „ } klim. megye
			mérsék. átm. klima 5 „ } 7 átmeneti melegebb „ „ 2 „ } klim. megye
			alföldségi klima 8 „ 8 alföld. kl. m.
4	V	20%	elég „zord" hegyv. kl. ∅ megyében } ∅ hegyvid. enyhe hegyv. klima ∅ „ } klim. megye
			mérsék. átm. klima ∅ „ } 1 átmeneti melegebb „ „ 1 „ } klim. megye
			alföldségi klima 3 „ 3 alföld. kl. m.

Ha pedig országrészenkint tekintjük át a sikság és a súlyosabb gümőkórhalálozás összefüggését, akkor ezt a táblázatot kapjuk:

Országrész	A megyék minden 10,000 lakosából elhalt átlag gümőkórban, hozzá nem számítva a törvhat. városokat (1908)	Az illető országrész megyéi területének hányadrészét tette a hegyvidék?	
Tisza-Maros szöge	39·26‰	28%	19%
Duna-Tisza köze ...	37·22 „	10 „	
Tisza balpartja ...	35·72 „	34 „	33%
Duna jobbpartja ...	34·80 „	32 „	
Duna balpartja ...	33·53 „	73 „	72·5%
Tisza jobbpartja ...	31·40 „	72 „	
Királyhágón túli rész	30·57 „	92 „	92%

Magyarország vármegyéinek gümőkór-halálozása országrészenkint 1908-ban (a törvényhatósági városok nélkül).

8. ábra.

A hegyvidék átlagos szereplése országrészenkint hazánkban.

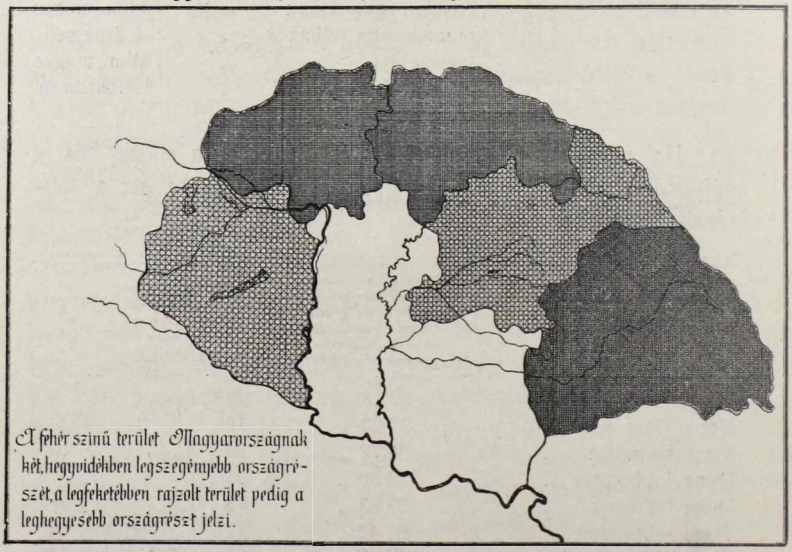

9. ábra

Látnivaló az első és utolsó számsorból, hogy amint nő a hegyvidék aránya, úgy fogy a megyékben a gümőkóros halandóság. Erre a Duna-Tisza közétől kezdve az országrészenkinti adatok maguk is ráutalnak, teljesen világosan mutatkozik azonban — mint láthattuk — a törvényszerüség akkor, ha két-két, egymáshoz gümőkórhalálozás dolgában legközelebb álló országrészt összevonunk. Ez egybefoglaló eljárással itt menten sikerül kiküszöbölni minden disszonancziát, mig — emlékezünk reá — ez a többi vizsgált tényezőnél (magyarság, közműveltség, népsürüség, stb.) egyáltalán nem sikerült. Hogy fenti táblázatunk szelleme értelmében mért nem a Duna-Tisza köze a gümőkórtól legeslegsúlyosabban szenvedő vidék, holott abszolute véve a legtöbb rónája van, erre a kérdésre még alább lesz alkalmunk visszatérni.

A súlyos gümőkórhalálozásnak a rónasággal való összefüggése, mint tagadhatatlan tény, nem egy helyütt a részletekben is igen meggyőzően mutatkozik. Igy pld. a közvetlenül egymás mellett fekvő Torontál, Temes, Krassó-Szörény és Hunyad vármegyék csoportjában. Ime:

Torontál vármegye	egészen sik és gümókórhalálozása ...	42·00‰
Temes „	kb. 1/5-részben hegyes „	37·36 „
Krassó-Szörény „	jórészben hegyes „	33·99 „
Hunyad „	egyike leghegyesebb megyéinknek és gümőkórhalálozása	26·26 „

S ha megrajzoljuk a hegyvidék és a megyei gümőkórhalálozás mappáját, e két tényezőt feltüntető térképek merőben ellentétei egymásnak!

Az éghajlati szélsőségeket, mint mondottuk, kiterjedt *erdőség* is jelentékenyen mérsékli. És ha számbavesszük, mennyi az erdőterület országrészenkint hazánkban, akkor tényleg elég jól vág az összehasonlitás az erdőség aránya és a gümőkóros halandóság között. A két tényező természetesen ismét forditott viszonyban áll egymással (l. a következő táblázatot):

Országrész	Gümőkórhalálozás 1908-ban (megyei trvhat.)	Az erdőterület hány százaléka az országrész területének?
Tisza-Maros szöge	39·26‰	23·1%
Duna-Tisza köze ...	37·22 „	6·8 „
Tisza balpartja ...	35·72 „	26·5 „
Duna jobbpartja ...	34·80 „	17·1 „
Duna balpartja ...	33·53 „	32·7 „
Tisza jobbpartja ...	31·40 „	36·8 „
Királyhágón túli rész	30·57 „	38·5 „

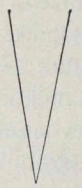

Látjuk, hogy *ahol a legtöbb az erdőség*, 30%-on felüli, *ott a legkevesebb a gümőkórhalálozás*, viszont az alacsonyabb erdőségi arányszámmal biró országrészekben van a súlyosabb tuberkulózis-pusztitás. Ez utóbbi számok országrészenkint nem mutatnak pontos törvényszerüséget, aminek oka, hogy, bár kevésbé elhatározóan, más tényezők is befolynak a gümőkóros halálozás módositására. Ilyen többek közt az anyagi helyzet. A Duna-Tisza köze pl. az évente legtöbbet megtakaritó népességgel, tehát a legjobb módu lakossággal bir. A Duna-Tisza közén 1908-ban minden lélekre 25 korona körüli bennhagyott takarékbetét esett, mig a Tisza-Maros szögén csak 16 korona körül mozgott ez az összeg. Ez mindjárt egy adat annak a megértéséhez, miképen lehetséges, hogy a legtöbb rónasággal biró és erdőben is legszegényebb Duna-Tisza köze a Tisza-Maros szögéhez képest enyhébb tuberkulózis-halálozással birt. — Ha azonban összevonunk kétkét, a sorozatban szomszédos országrészt, akkor a következő, már igen világosan jelző táblázatot nyerjük:

Országrész	Gümőkóros halálozás (1908)	Erdőterület aránya az összes területhez
Tisza-Maros szöge Duna-Tisza köze	38·24‰	14·9%
Tisza balpartja Duna jobbpartja	35·26 „	21·8 „
Duna balpartja Tisza jobbpartja	32·46 „	34·7 „
Királyhágón túli r.	30·57 „	38·5 „

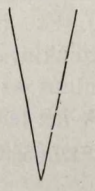

Az erdőség viszonyainak áttekintése tehát csak még inkább megerősit bennünket annak fölbecsülésében, hogy minő jelentékeny irányitója az éghajlat a gümőkór szereplésének hazánkban.

*

Midőn tehát 1897-ben az 1895-ik évre vonatkozólag s most 1908-ról azt mutatták a statisztika rideg számai, hogy *a gümőkór a legsúlyosabban a magyarság területein pusztit,* mostani vizsgálódásainkból nyilvánvalóvá lett, hogy ez a súlyos gümőkór-pusztitás *nem a magyarsággal,* fajmagyar népünknek netalán veleszületett vagy szerzett nagyobb diszpozicziójával van kapcsolatban — mert ilyen kapcsolat ki nem mutatható, — *hanem a magyarságlakta területek természeti viszonyaival: földalakulásával és éghajlatával* függ össze.

A magyarság túlnyomóan a sikságok lakója, a sikság pedig, mint olyan, lakja azt hazánk határai között bárminő nyelven beszélő nép, *a súlyosabb tuberkulózis-halandóság helye,* szélsőséges éghajlata és a száraz időszakokban bőséges légzőszervi ártalmat okozó pora miatt.

Természetesen nem szabad e nekünk, magyaroknak, kellemes reveláczióból a jövőre nézve valamelyes fatalista megadásnak kifejlődnie, ami egyértelmü volna a fennálló és semmi magyarázat által nem szépithető igen nagy gümőkóros halálozás hallgatag szentesitésével.

Kétszeres erővel és igyekezettel kell a magyar fajnak odahatnia, hogy a gümőkór terjedése ellen zárt sorokban, tömegesen sikraszálljon. Mindent el kell követnünk, hogy a *szervezetet erősitő nevelés* által a test fogékonyságát csökkentsük s a kellő életmód és *hygiénikus szokások* megtanulása és gyakorlása utján a ragály átszármazásának egyik emberről a másikra, másrészt a tehénről az emberre, gátat vessünk.

Kétszeres igyekezet és kettőzötten komoly törekvés kell ehhez, ha tudjuk, hogy épen vérbeli népünk java lakja az ország azon vidékeit, ahol az éghajlat valósággal diszponáló

jellemvonásokat mutat: nemhogy útját állaná, de elősegiti a nagy népbetegség terjedését.*

Az éghajlatot magát nehéz megváltoztatni, de káros tényezőit mérsékelni lehet: elsőbben is a *fák kultuszával*, amit a magyarságnak egészsége érdekében is meg kell tanulnia, és a *por elleni hathatós küzdelemmel*.

Az összes tényezőkre vállvetett, következetes munka vár hazánkban, melynek czélja: a nemzetet szakadatlan nagy érvágásokkal veszedelmesen gyöngitő *tuberkulózist gyökereiben megtámadnunk*. E munka területét (hygiénikus népoktatás, lakásügy, népélelmezés javitása, drágaság elleni küzdelem, stb.) a fentiek némileg uj oldalról világitják meg. A feladat nagy, de nem megoldhatatlan. És az az egy bizonyos, hogy rája nem illik a latin példabeszéd: in magnis et voluisse sat est; se kitérni nem lehet előle, se puszta jó szándékkal nem lehet eligazitni. Ezt a munkát jövendőnk érdekében *elvégezni* kell!

---

* E körülmény nem szól az Alföldön felállitott és felállitandó tüdőbeteg-szanatóriumok ellen. Ez intézetek egyik alapelve, hogy a betegeket az *otthon klimájában* javitsák és gyógyitsák meg, hogy az abban való tovább-élésre, tovább-működésre tegyék őket alkalmassá, mert különben a szanatórium elhagyása után az életviszonyoknak egyébként is kedvezőtlenül ható hirtelen megváltozásához hozzá adódnék még *a nem kedvező éghajlati változás is* s az elért eredmény még inkább veszélyeztetve volna. S hogy a szanatóriumi hygienikus-diétetikus rendszer különösen az addig egészségtelen életmódot folytatott egyéneknél minő gyógytényező, azt eléggé igazolják az eddig elért örvendetes tapasztalatok sikvidéki tüdőgyógyintézetekben is, melyek természetesen elhelyezésük által meg kell hogy védve legyenek az Alföld egyik legnagyobb csapásától — a portól.

Famegmunkáló gépek védőkészülékei.

Ifj. Gaul Károly, gépészmérnök, ipari szakiskolai tanár.

Második közlemény.

Valamennyi védősisak közül legtökéletesebb a Bouteloup—Lerosier-féle, amely a „L'Association des Indusriels de France contre les accidents du travail" pályázatán az első dijat nyerte.

A *Bouteloup-Lerosier*-féle készülék minden követelménynek megfelel. Van rajta fölül megerősitett (21. ábra) védőék, amely a munkadarab és a hulladék visszahajitását akadályozza meg; automatikus tökéletes sisakja a védőszárnyak egy oly mechanizmusából való, amely az automatikus födésen kivül még a munkadarab visszahajitását is megakadályozza, amennyiben a hátsó szárny oly alaku, hogy a munkadarabnak a munkás felé való mozgásakor a fát az asztallaphoz nyomja, tehát úgy a felülről való födést, mint a munkadarab visszafelé hajitásának megakadályozását a lehető legtökéletesebben végzi.

A *Bouteloup-Lerosier*-féle védőkészülék sisakját és a sisak szárnyainak fölfüggesztését, állványozását az asztalról leszerelt állapotban a 20. ábra mutatja.

Két védőszegmentből áll a sisak. A munkás felőli fogburkoló szegmentet a hátsó szegment mögött elhelyezett körczikk oldalnézetü tárcsa formáju ellensúly egy az első szegmentbe ütköző peczeknél fogja és a körfürész üres járásakor felemelve tartja.

A fürész szabadon levő fogait ilyenkor egy alulról működő fogburkoló takarja (21. ábra), amelynek szerkezetét és működését alább ismertetem.

Amikor a munkás a fát a fürészhez tólja, fölemeli

a munkadarabbal a 20. ábra oldalnézetében látható, a sisak állványára fölfüggesztett ivalaku szögemelőt, ez pedig egy kis huzórúd segitségével az elülső szegmentet emelten tartó ellensúlyt fölemeli, úgy, hogy most az elülső szegmentalaku fogburkoló szárny saját súlyával a munkadarabra nehezedik és a fürész inaktiv fogait födi (l. 21. ábra).

A hátsó fogburkoló-szárnynak a munkadarab visszadobása ellen való alakitása szintén a 20. ábrán látható.

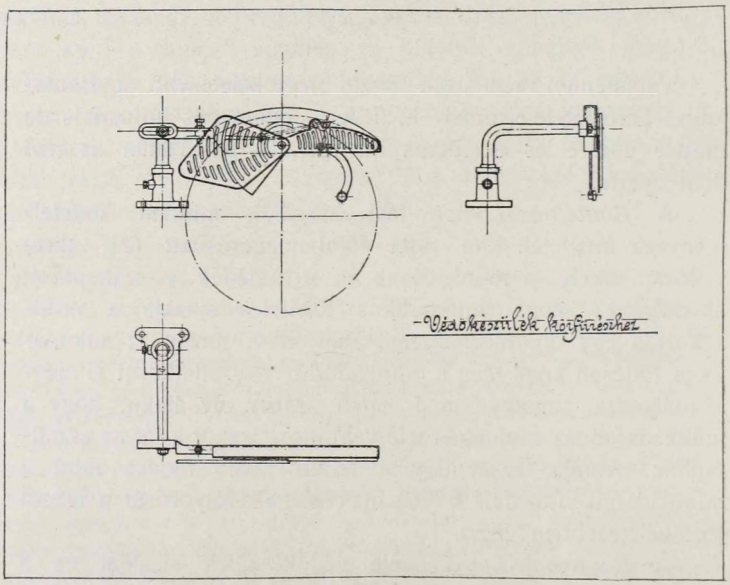

20. ábra.

Bouteloup-Lerosier védőkészüléke állványozva, sisakjának és ennek szárnyai fölfüggesztése.

Van ezenkivül, amint emlitettem, a *Bouteloup-Lerosier*-féle készüléken egy a 21. ábrán világosan látható alulról működő fürészfogfedő is, amely önműködően nyilik, azaz siklik az asztal alá, amikor a fát odavezetik és mihelyt a vágás befejeződött, már a fa nyomán siklik ki az asztallap alól és födi a körfürész fogait.

Ennek az alsó fogburkolónak működése részletesen a következő:

Mikor a munkás a fürész fogaihoz tólja a fát, a munkadarab benyomja a 21. ábrán oldalnézetben jobbra látható, az asztal alól kiálló peczket, amely peczek nem egyéb, mint az asztallap alá foroghatóan rögzitett szögemelő egyik karja. Ennek a peczeknek lenyomásakor a vele kapcsolt második emelőkar is lefelé mozog és egy tolórúd közvetitésével a

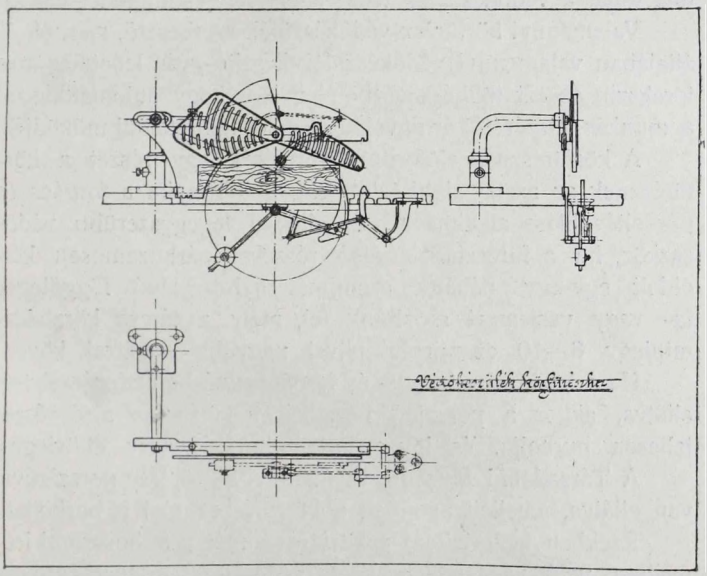

21. ábra.

Bouteloup-Lerosier védőkészüléke.

körfürész tengelyével konczentrikusan és foroghatóan fölfüggesztett könyökemelőnek azt a karját, amelyen az alsó fürészfog fedő vagy fogburkoló van, lenyomja. Az alsó fogburkoló ekkor az asztal alá bujik, a fürész fogai tehát szabadon vannak és igy a munka periódusa alatt a munkadarab fűrészelésének mi sem áll útjában.

Az alsó fogburkolót tartó könyökemelőnek másik karján egy ellensúly van, amely a könyökemelőt folyton az óramutató járásával ellenkező irányban (21. ábra oldalnézet) igyekszik forgatni, tehát a fogburkolót födő helyzetébe, azaz az asztallap fölé tólni törekszik. Az ellensúlynak ebbeli törekvéséből kifolyólag, mihelyt a munkadarab túlment az alsó fürészfogfedőn, azaz a munkadarab szét van vágva, az alsó fogburkoló rögtön kibujik és föd. Az ellensúly a vágás befejezése pillanatában a fogburkolóval együtt az alsó karrendszert is visszamozgatja s igy a vele összekötött nyitópeczket is az asztallap fölé tolja, a védőkészülék tehát ismét föd és működésre kész.

Valamennyi körfürész-védőkészülék-szerkesztő, mérnök és általában valamennyi védőkészülék-készitő-gyár lehetőleg arra törekszik és ezt többé-kevésbé el is éri, hogy automatikusan, a munkás tetszésétől és figyelmességétől függetlenül működjék.

A körfürésznél előforduló sérülések egy részét a körfürésznek az asztal alatti fele okozza, többnyire a forgács és por eltávolitása alkalmával. Ez ellen a legegyszerübb védőeszköz, ha a fürésztárcsa alsó részével párhuzamosan kétoldalt egy-egy néhány czentiméternyire elálló függőleges fa- vagy vaslemezt erősitünk fel, mely a tárcsa köralakját mintegy 6—10 czentiméternyivel nagyobb sugárral követi.

Ha a körfürészgép por- és forgácsszivó-berendezéssel van ellátva, akkor a porszivó készülék a körfürész alsó részét teljesen burkolja, és igy a külön burkolólemez fölösleges.

A Társadalmi Muzeum valamennyi körfürésze porszivóval van ellátva, emellett azonban a körfürészek alul is burkoltak.

Ezekben ismertettem a körfürészeknél a fa hosszanti irányában való vágásnál használt védőfölszereléseket. Áttérek most a Társadalmi Muzeumban levő, — a fának harántos irányában való vágásakor használható védőkészülékekre. Ezek jóval egyszerübbek, mint az előbbiek.

A faszálak harántos vágásánál nem lép föl a rugalmasság, tehát a fürészlap nem is szorul a vágás résébe és igy ez nem is dobja a munkadarabot a munkás felé. Ezért a szerkesztők a fának keresztben való vágásakor nem is szoktak védőéket alkalmazni, hanem megelégesznek a fogak burkolásával.

A harántos vágást tüzi- és cellulose-fa vágásánál vagy

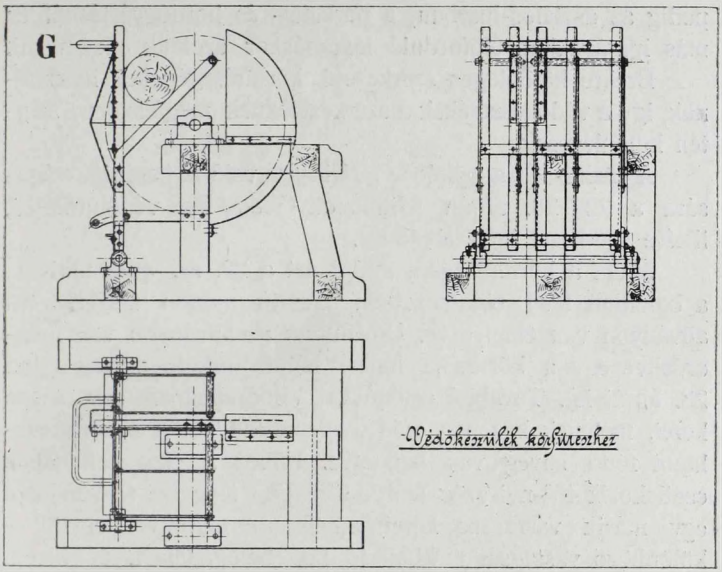

22. ábra.

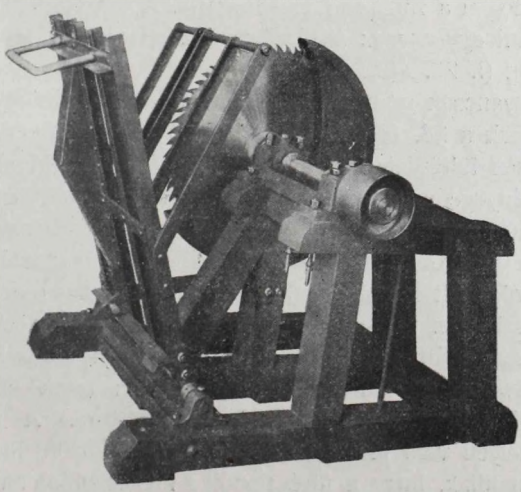

23. ábra.

Goede-féle tűzifavágó körfürész védőkészülékkel.

pedig az asztalos-iparban, a parketta- és hordógyártásnál és más iparágakban előforduló leszabáskor szokták alkalmazni.

Ezekre különleges szerkezetü körfürészgépeket használnak, igy a védőkészülékek a szerkezeteknek megfelelően, szintén különlegesek.

A tüzifa- és a cellulose gyártására való fa harántos vágására a 22—23. ábrán feltüntetett Goede-féle védőburkolás, illetve szerkezet igen alkalmas.

Maga a körfürészgép, amint azt a 22. sz. ábra mutatja, a baloldalt levő oldalnézetben látható módon faszerkezetü állványon van elhelyezve. Ugyanezen az állványon van megerősitve egy a körfürész fogait hátul burkoló süveg (lásd 23. ábrát is). Továbbá csuklókkal elforgathatóan egy rácsos keret, melynek közepén erős vaslemezből külön a körfürészlapot födő süveg van beiktatva. Ehhez a rácsos kerethez csatlakozik 45°-nyi szög alatt a fürészlap tengelye felé hajolva egy másik vasrácsos keret, amely az előbbivel együtt a különböző vastagságu vágandó fák befogadására és biztos megfektetésére szolgál.

Vágás alkalmával a munkás az ingó fa- (tárgy-) tartót (22. ábra) a fölülnézetben és oldalnézetben jól látható fogantyunál fogva a fürészlap felé forgatja. A tárgytartó kilengését elől-hátul egy-egy az állványhoz erősitett karon levő peczek határolja (l. 22. ábra oldalnézeti részén).

Ugyancsak gömbölyü- és élessarku fa harántos vágására szolgálnak a 24. és 25. ábrán látható Goede-féle és a 26. és 27. ábrán föltüntetett Erfordia-féle körfürészek. Mindkét szerkezet lényege ugyanaz, csak az alakitásuk különböző.

Jellemzőjük egy görgőkkel az állvány felső szinén levő sineken mozgó tolóasztal. Ez a tolóasztal magával viszi a hozzá rögzitett fürészlap-süveget, elől a munkás oldalán pedig fatámasztó van megerősitve, mely az asztal előtolásánál az átmetszendő tárgynak biztos támasztó gyanánt szolgál. A tolóasztal visszahajtására egy fix csigán át vezetett drótkötélen lógó ellensúly szolgál. (25—26. és 27. ábra.) A tolóasztal kellő helyen való megakasztásáról külön ütközőnyúlványokkal gondoskodtak, hogy a fürészlapok a tolóasztalban levő fürészlaprés elülső és hátulsó határán túl ne mehessenek, illetőleg az asztallal érintkezésbe ne jöhessenek.

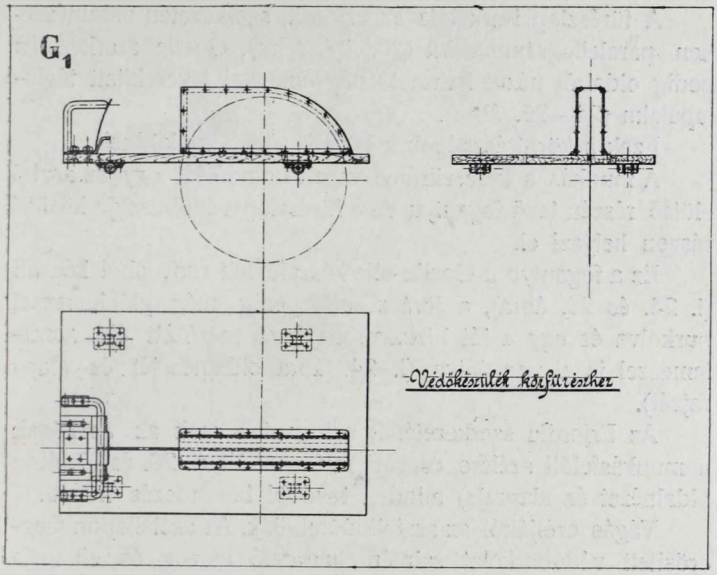

24. ábra.

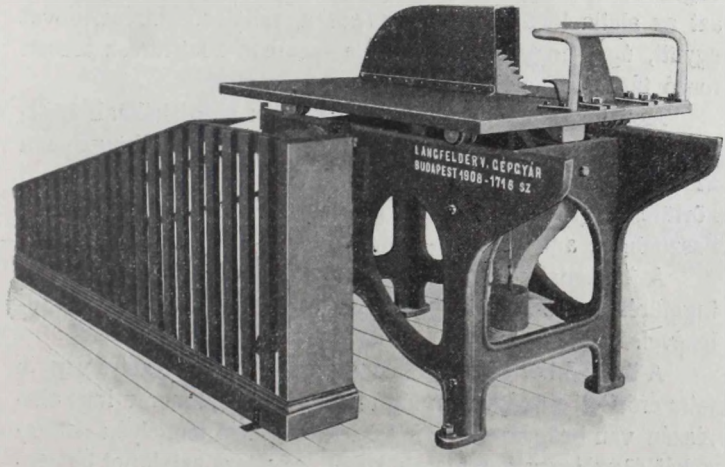

25. ábra.

Goede-féle görgős asztalu, harántos vágásra szolgáló körfürészre való védőkészülék.

A fürészlap burkolata az Erfordia szerkezetén oldalnézetben paralellogrammalaku (26., 27. ábra), Goede szerkezetén pedig oldalról nézve hátrafelé negyedkörrel lekerekitett téglalapalaku (24—25. ábra).

Ezek a körfürészgépek a következőkép működnek:

A munkás a keresztirányban elvágandó fát egy az asztal elülső részén levő fogantyu és a fürészlap védőburokja közötti részen helyezi el.

Ez a fogantyu a Goede-féle készüléknél rudvasból készült (l. 24. és 25. ábra), a fürész felől pedig még pléhlemezzel burkolva és egy a fát biztosabban fogó reczézett élü aczéllemezzel is el van látva (l. 24. ábra oldalnézetét és alaprajzát).

Az Erfordia szerkezeténél a fogantyu csak az asztalnak a munkásfelőli szélére csavart faléczből áll (l. 26. és 27. ábra oldalnézet és alaprajz) minden további berendezés nélkül.

Vágás czéljából az asztalt előretolják. Az asztallapon megerősitett védőburkolat szintén hátrafelé mozog és elhagyja az egyhelyben forgó körfürészt, amelynek most már szabadon levő fogai az elébe tolt fát keresztben átmetszik. Mihelyt a vágás be van fejezve, a munkás az asztallapot elengedi és azt az alatta levő súly előrehuzza a rajtalevő fürészfedővel együtt, úgy, hogy a vágás befejezése után a körfürész üresen forgó tárcsája ismét födve van.

Asztalosüzemekben és ládagyárakban a deszkáknak bizonyos hosszuságban való leszabására, vagy egy lábnyomásra az asztal alól az asztal lapján levő résen kibuvó billenő körfürészt (Kapsäge) vagy egy ingó karon lógó körfürészt használnak, amelyet inga- vagy bütüző-fürésznek neveznek.

A Társadalmi Muzeum a hazánkban leginkább elterjedt ingafürészt szerelte fel a Fleck & Söhne-gyár védőkészülékével.

A bütüző körfürész (28. és 29. ábra) a mennyezetre vagy a falra erősitett csapágyakon lógó keretszerkezetü merev inga alsó részén van beágyazva. Az ingaszerkezet felső tengelyén (előtét) a két függőleges keretdarab között egy laza szijdobot helyeznek el, amelyen a közlőműről hajtott szij szabadon futhat.

A körfürész ilyenkor nem forog, vagyis működésen kivül van.

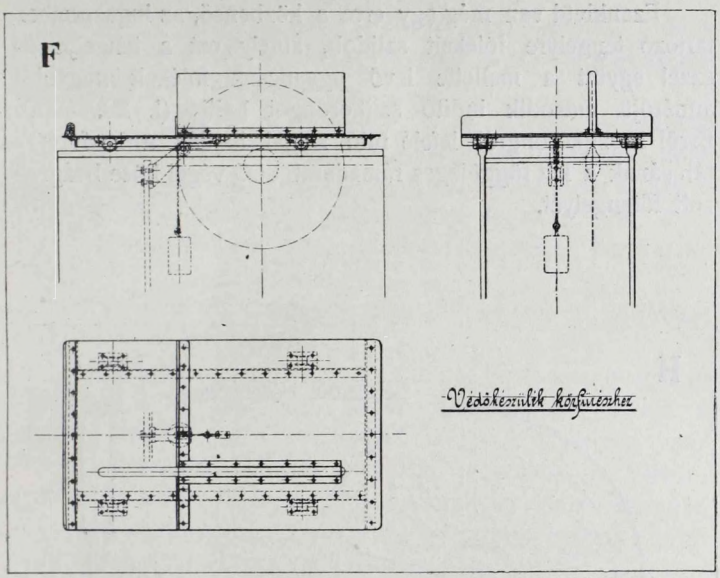

26. ábra.

27. ábra.

Erfordia-féle görgős asztalu, harántos vágásra szolgáló körfürész, védőkészülékkel.

Ezenkivül van még egy erre a közbenső, az ingakerethez tartozó tengelyre fölékelt szijdob, amely ezt a tengelyt és ezzel együtt a mellette levő ugyancsak fölékelt nagyobb átmérőjü második inditó szijkorongot hajtja (l. 29. ábra). Erről a szijkorongról lefelé futó szijjal hajtják a körfürésztárcsának a két függőleges rámadarab alsó végei köze beágyazott főtengelyét.

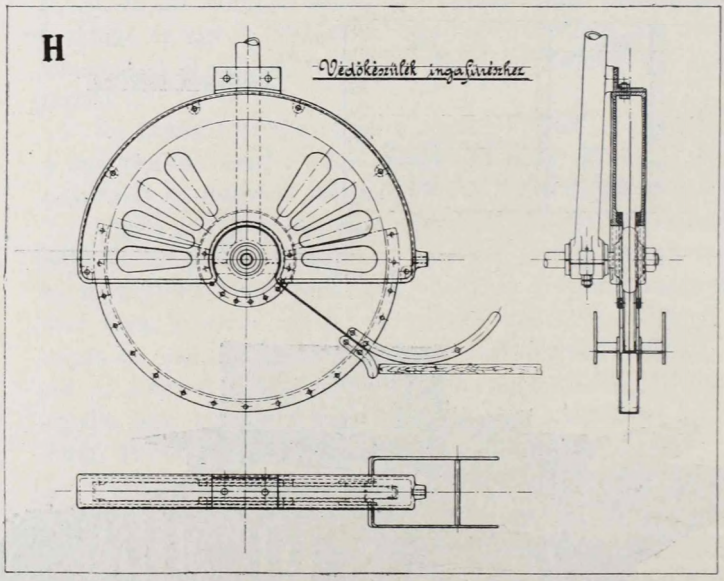

28. ábra.

Fleck-féle védőkészülék ingafürésze.

A körfürész sikjára keresztirányban áll a hosszu leszabó asztal, amelynek lapján a körfürésztárcsának lengési sikjában vonuló rés van, amelyben a körfürésztárcsa akadály nélkül előre-hátra mozoghat.

A körfürész ingáját egy hátul levő csigán átvetett kötélen lógó súly az előbbiekben leirt Erfordia- és Goede-féle mozgó

asztalu körfürészeken levő elrendezéshez hasonló módon mindig visszahúzza, úgy, hogy az asztal a körfűrésztől szabadon marad az üresjárásnál.

Ennek a gépnek a működése a következő: A munkás az elvágandó deszkát, vagy deszkacsoportot az asztalra rakja és balkezével az asztallaphoz nyomja; jobbkezével azután a körfűrészt az ingó karon levő fogónál fogva (l. 29. ábra) előrehúzza, mialatt a forgó körfűrész a deszkát harántosan átvágja.

Az említett kötélen függő ellensúly ezután a körfűrészt automatikusan visszahúzza.

Megeshetik most, hogy a munkás szórakozottságában balkezével a tárcsával egy sikban fekvő helyen szoritja a vágandó deszkát az asztallaphoz és ekkor a fürész vágás esetén a munkás balkezét megsérti, megcsonkitja. Viszont megeshetik az is, hogy a munkás szórakozottságból az ingán levő fogó után nyúlván, jobbkezével a fogantyu helyett a forgó körfürészbe nyúl és igy sérti meg kezét.

Ennek elháritására a Fleck & Söhne-czég védőszerkezettel szereli fel az ilyen ingó körfürészeket (l. 28. és 29. ábrát).

A védőszerkezet három födő szegmentből áll, amelyek a fürészlapnak nem dolgozó részét mindig teljesen födik.

A három födő süveg közül egy rögzitett, kettő pedig a körfürész tengelye körül elforoghat.

A szerkesztő a körfürész tárcsáját a tengelyen átmenő vizszintessel két részre osztotta és a körfürész tárcsa felső részét egy félkörü szegmenttel burkolta be (28. ábra oldalnézet és a 29. ábrán a világos félköralaku süveg). Ezt a burkoló szegmentet a lengő karhoz el nem mozdithatóan erősitette oda. Ezzel a körfürészbe való nyúlást háritotta el. Ezen a rögzitett szegmenten kivül alkalmazott a szerkesztő két, a körfürész tengelyére foroghatóan függesztett szegmentet is. Utóbbiak a 29. ábrán sötéten látszanak. Az egyik lazán felfüggesztett burkoló süvegre (l. 28. ábra oldalnézet) a munkás felől szántalpalaku villa van erősitve, amely a körfürész üresjárásakor és munkán kivüli időszakban a körfürész asztalán nyugszik. A villa elől fölhajló szántalpszerü alakitása pedig megengedi, hogy a vágandó deszkát akár alátolják, akár a deszkára fölcsuszhasson és ezzel annyira emelje a munkás

felől födő szegment elejét, hogy a körfürésznek a fogai a vágandó deszka magasságáig szabadon mélyedhessenek a fába, mig a deszka magassága fölött levő valamennyi fog födött, úgy, hogy azok a munkást meg nem sérthetik.

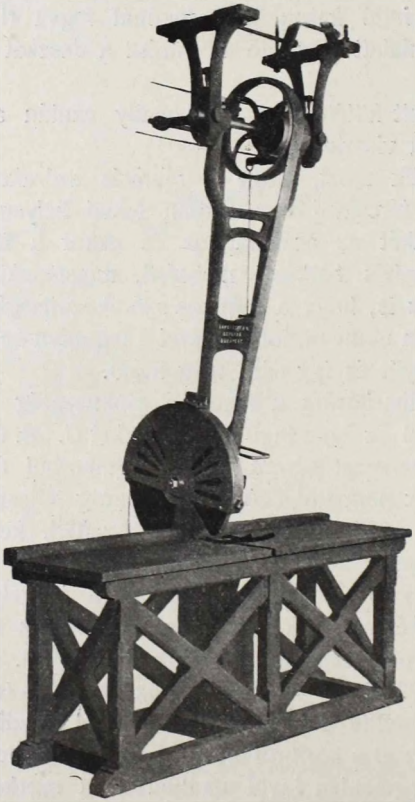

29. ábra.

Ingafürészgép védőkészülékkel.

Az ingafürész karját visszahúzó súly igazitásakor a kezelő munkás a körfürésztárcsának hátul alul, a rögzitett félkörü süvegtől nem födött részéhez, érhet és ott esetleg megsértheti magát.

Ennek elháritására a körfürésznek az asztal mögött levő alsó részét, amelyet a félköralaku rögzitett süveg nem burkol, a második forgós süveg födi.

A 28. ábra oldalnézetén alul látható a hátsó, közel félköralaku forgós süveg, amely a reászerelt nyúlványnyal (peczekkel) az asztal élére támaszkodik. Ha tehát a munkás az ingát előrehúzza, akkor a süveg elülső éle — amelyet az asztal éle tart vissza — egy helyben marad, a süveg fölfüggesztési pontja (a körfürész középpontja) pedig a munkás felé mozog, tehát az alsó mozgós süveg hátul az óramutatóval egyirányban (28—29. ábra) a rögzitett süvegbe belefordul és hátul mindig föd, a fürésztárcsa működő része pedig szabadon vághatja az elébetólt faanyagot. Ez a helyzet a 29. ábrán látható, amely a védőszerkezetet a körfürész kissé előrehúzott helyzetében mutatja be.

A Társadalmi Muzeumban levő, harántos vágáshoz használatos, körfürészekre való védőkészülékek között található a Schmaltz-rendszerü védőkészülék is, amelynek vonalas szerkezeti rajza a 30. ábrán látható.

A védőkészülék egy álló asztalra van fölszerelve, amely alatt levő szánon vagy görgős kocsin a forgó körfürész a munkás felé húzható, vagy ellenkező irányban eltólható. A 30. ábrán csak a körfürész osztóköre van feltüntetve s az ábrán baloldalt elhelyezett rajz a védőkészüléket hátulról ábrázolja. Hátulról nézve, a készüléken, jobb oldalon van egy asztalra csavarral megerősitett oszlop, amely a védőkészüléket tartja és egyuttal a védőkészülék süvegét balanszirozó és a süveggel két drótkötéllel összekötött súlynak is vezetékéül szolgál; a tartó-oszlop tetejére egy keresztartó markolat van fölsrófolva, amelyen a süveget tartó két drótkötél vezető csigája van beágyazva, azonkivül ebbe a markolatba egy függőleges tengelyü prizmatikus lyuk is van bevésve, amelyben a szerkesztő mérnök függőleges irányban egy hosszukás négyszögkeresztmetszetü, a védőkészülék süvegével mereven összeerősitett rudat vezet, úgy, hogy ennek folytán a süveg föl- és lemozgatásakor a védő süveg alsó éle az asztallap sikjával mindig párhuzamos marad (lásd a 30. ábra mind a három nézetét).

Erre a függőleges vezető és tartó rúdra van erősitve

a hosszu, a süveget vizszintesen tartó két rud. (Hátulról és fölülről nézve jobb- és balfelől.) A süveget egy bizonyos magassági helyzetében a kereszttartó markolatán elhelyezett kézikerekes csavarral lehet megerősiteni.

A védőkészülék használata a következő: A munkás úgy állitja be a védőkészüléket, hogy épen csak akkora rés

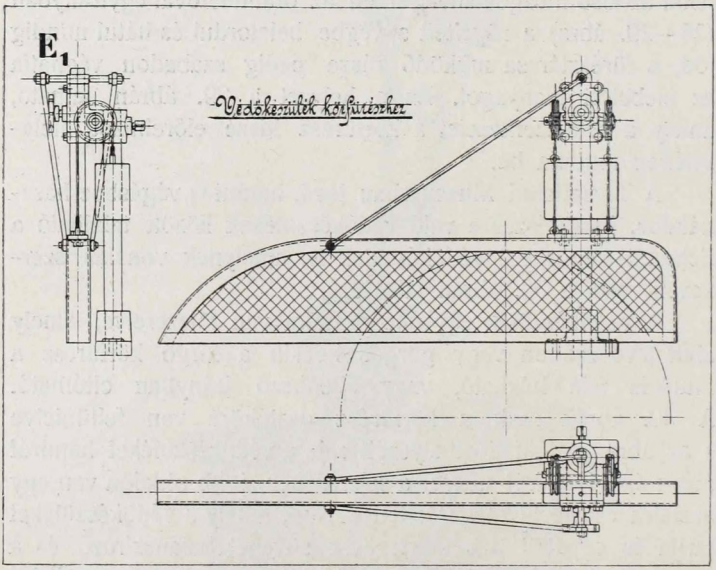

30. ábra.

Schmaltz testvérek védőkészüléke harántos vágásra szerkesztett körfürészgépre.

maradjon az asztal és a védősüveg között, hogy a vágandó deszkát alá lehessen tolni. A süveget ebben a helyzetében azután a kézicsavarral rögzitik. A körfürész ekkor hátul forog (a 30. ábra oldalnézetén jobboldalt), most a munkás előrehúzza a körfürészt, a deszkát harántosan elvágja, az elvágott deszkadarabot pedig oldalt kihúzza a süveg alól. A süveg

tehát megakadályozza, hogy a munkadarab berakásakor, fűrészeléskor, vagy akár az elfűrészelt deszkadarabok eltávolításakor a munkás a körfűrész fogaiba nyúlhasson.

A különleges célokat szolgáló, harántos irányban vágó körfűrészek tárgyalása után áttérünk a körfűrész után leghasználatosabb, de kevésbé veszedelmes famegmunkáló gépek csoportjára, a szalagfűrészekre.

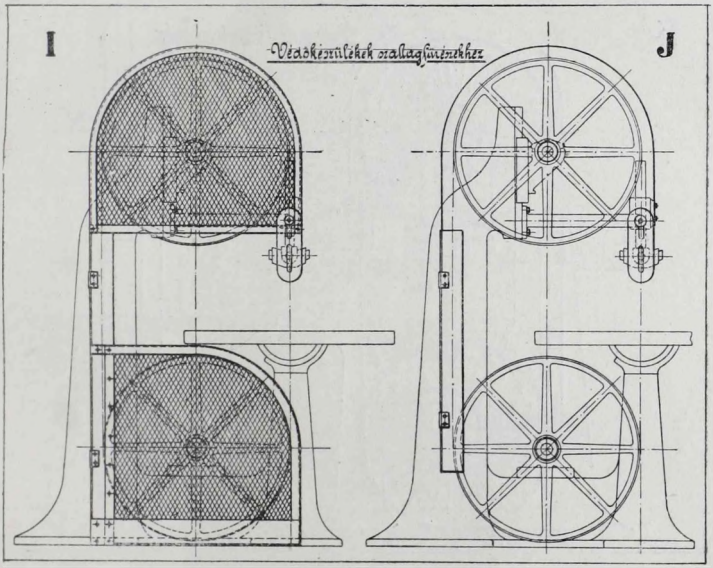

31. ábra.

Szalagfűrészgépek a különféle védőkészülékkel felszerelve.

A szalagfűrészgép (31. ábra jobboldali rajz) főalkotórésze egy alsó rögzitett és egy az alsóval azonos átmérőjü, föl-letolható felső korong, melyeken a végtelen szalagalaku fürészt feszitik ki. A szalagalaku fürész a munkadarabot alátámasztó asztal lapján levő résben fut lefelé. Az alsó korongot akár transzmisszióval és szijjal, akár közvetetlenül a tengelyre kapcsolt elektromotorral az óramutató forgási irányában hajtjuk

és ezzel együtt a két korongon kifeszitett fürészlapot is. A felső korong rugalmasan van fölfüggesztve. Az alsó korong tehát az óramutatóval azonos irányban, jobboldalt lefelé húzva hajtja a fürészt, mig a felső korong csak vezeti és feszíti.

A szalagfürész rendesen a felső korong jobb felső negyedében szakad el és pedig ott, ahol a fürészlap elválik a korongtól.

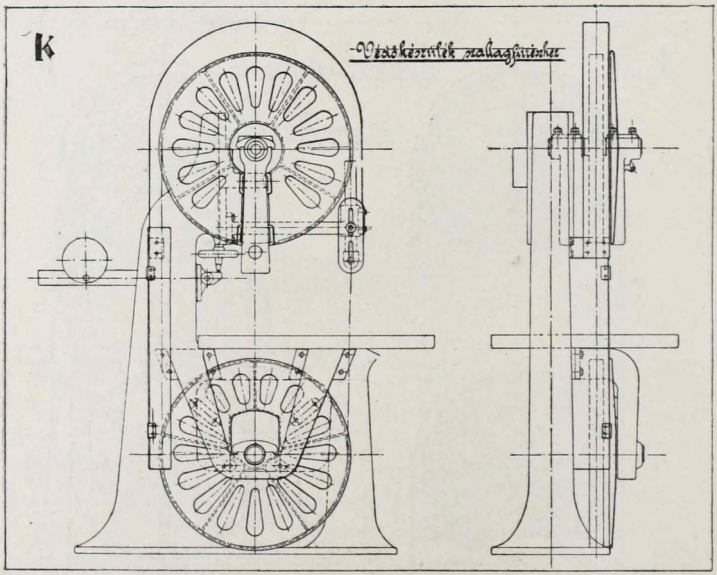

32. ábra.

Villásan beágyazott szalagfürész védőkészülékkel.

Ilyenkor a gyorsan lefelé futó szalag kivágódik és gyakran a kezelő munkás nyakába vagy vállára csapódva, halálosan megsebesitheti.

Ennek elkerülésére a szalagfürész felső korongját vagy egészen, — de mindenesetre onnan, ahol a fürész a korongtól elválik, az asztallaphoz lehetőleg közelérő, fönt ives, pléhből való, majd függőleges, egyenes fából vagy pléhből való és

kivül burkoló födéssel látják el, amely nem engedi a fürészlapot kifelé repülni, hanem az elszakadt penge a résen át egyenesen az asztal alá fut.

Hogy a munkás a korongba és a fürészbe ne nyúlhasson, az asztal alja, a hátul fölfutó fürészpenge és a felső korong is burkolva van (31.—34. ábra).

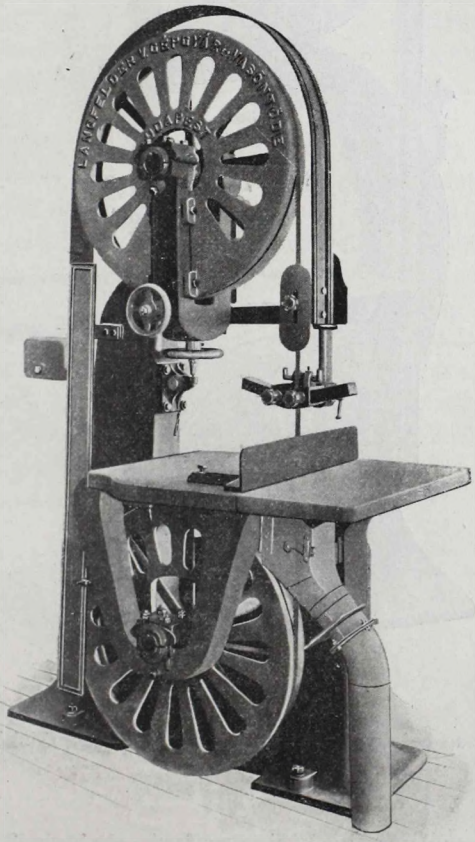

33. ábra.

Villásan beágyazott szalagfürészgép az összes védőkészülékekkel.

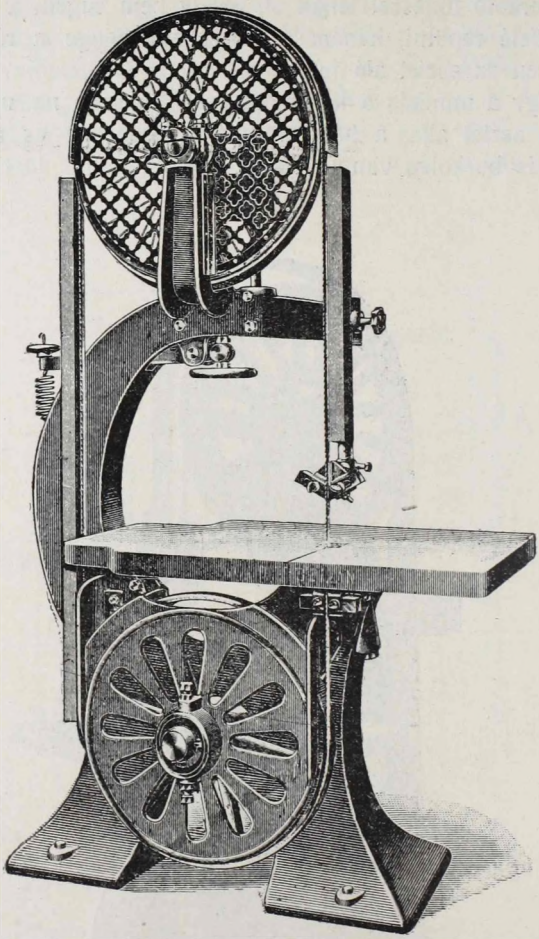

34. ábra.

Villásan beágyazott szalagfürészgép az összes védőkészülékekkel.

A munkadarabnak hirtelen ferde eltolásánál vagy nedves fa vágásánál a fürész pengéje a saját sikjából könnyen kigörbülhet. Az ebből származó szakadás, de főképen a szalag lerántásának meggátlására a fűrészszalagot közvetetlenül az asztal alatt és az asztal fölött mindkét oldalról fapofák között

vezetik. A felső fapofa a fa vastagságának, vagy magasságának változása miatt, magassági irányban elállítható és rendesen annyira közelitik meg a felső vezetőpofákkal az asztallapot, hogy a fát alatta épen csak eltolhassák.

A fürészszalag még úgy is leszaladhat a felső korongról, hogyha a fürészelendő fát túlságosan sebesen előretolják, azaz, ha a pengét túlterheljük. Ennek elháritására a szalag hátsó élét egy foroghatóan beágyazott keményitett aczéltárcsával vagy hyperboloiddal, vagy kezdetleges, de jó szerkezeteknél üvegdarabbal támasztják meg, amelyet az asztallap fölötti tartókarnak alsó fején a két oldalvezetékül szolgáló faducz között erősitünk meg.

A fürész nem működő függőlegesen fölfelé futó fogait fa- vagy pléhburkolattal födik (31—34. ábra), hogy a munkás szórakozottságból vagy más egyéb okból, de kivált kopott pallón történő elcsúszás esetén, a fürészbe ne nyúlhasson, illetőleg belé ne essék.

Olajozás közben a munkás a felső feszitőkorong küllői közé dughatja kezét, munkaközben pedig az alsó korongba kerülhet a lába; ezért úgy az alsó korongot, valamint a felsőt dróthálóval, vagy deszka-, öntöttvas-, pléhburkolattal kell befödni. A 31.—34. ábrán a korongok befödésének különböző módja látható.

(Folytatjuk.)

A csecsemőhalandóság okairól.

Deutsch Ernő, főorvos.

A csecsemőhalandóság ellen küzdő intézmények tárgyalásánál szükségesnek tartom azon tényezők fölemlitését, melyek a csecsemőhalandóságot befolyásolják. Szükséges ezen adatok ismerete, mert csak igy vehetjük a kellő helyen és kellő módon mindazon eszközöket igénybe, melyekkel az elszomoritó és az emberiséget megbélyegző gyermekhalandóság ellen küzdenünk kell.

Hogy a csecsemőhalandóság oly óriási mérveket ölt, ennek egyik főoka bizonyos fokig minden más körülménytől függetlenül a gyermek szervezetének különleges voltában rejlik. E fontos kérdés tárgyalásánál a rendelkezésemre álló hazai adatokon kivül a külföldieket is tekintetbe kivánom venni.

A halálozási statisztika nagy különbségeket mutat föl az egyes *országokban.* Az alant következő táblázat az 1891—1895-ös évek állapotát mutatja:

100 élve szülött közül az első életévben elhalt:

Angliában	15	Magyarországban	28
Ausztriában	25	Norvégiában	10
Badenben	22	Olaszországban	18
Bajorországban	27	Oroszországban	27
Belgiumban	16·4	Poroszországban	20·5
Dániában	14	Skóciában	12
Franczia országban	17	Svájczban	15
Finnországban	15	Svédországban	10
Hollandiában	16·5	Szászországban	28
Irországban	10	Württembergben	25

(*Harald Westergaard* nyomán.)

Johanessen az európai országoknak 1801—1900 közötti csecsemőhalálozását az alant következő képen tüntette föl:

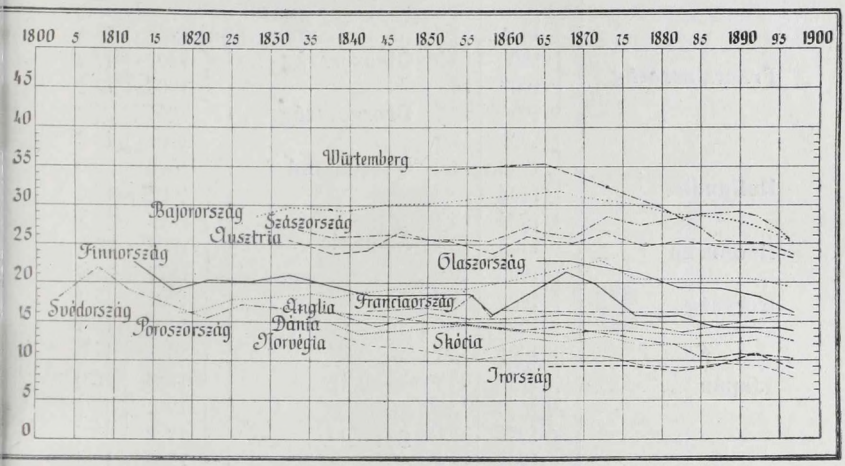

1. ábra.

A II. nemzetközi „gouttes de lait" kongresszus részére készült az alábbi halálozási táblázat:

0—1 évesek halálozása 100 élve szülött után:

Országok	Év	%	Országok	Év	%
Algir	1901	11·6	**Brazilia**	1897	19·3
	1902	11·3		1900	14·5
	1903	10·1	**Cuba**	1901	16·1
	1904	12·7		1902	14·3
Anglia	1901	15·1	**Dánia**	1901	13·4
	1902	13·3		1902	11·4
	1903	13·2		1903	11·6
	1904	14·6		1904	11·2
Ausztria	1901	20·9	**Egyesült-Államok**	1900	9·7
	1902	21·6		1901	—
	1903	21·5		1902	—
Belgium	1901	14·2	**Finnország**	1901	14·4
	1902	14·4		1902	12·9
	1903	15·5		1903	12·7
	1904	15·2			

0—1 évesek halálozása 100 élve szülött után:

Országok	Év	%	Országok	Év	%
Franciaország	1901	14·2	Olaszország	1901	16·6
	1902	13·5		1902	17·2
	1903	13·7		1903	17·2
	1904	14·4	Oroszország	1904	28·0
Hollandia	1901	14·9	Queensland	1901	10·2
	1902	13·0		1902	10·0
	1903	13·5		1903	12·0
	1904	13·7		1897	22·3
Honduras	1903	10·1	România	1898	20·6
	1902	10·0		1899	21·3
Irország	1903	9·6		1901	12·9
	1904	10·0	Skóczia	1902	11·3
	1901	15·1		1903	11·8
Japán	1902	15·4		1904	10·0
	1903	15·2		1901	13·7
	1901	14·0	Svájcz	1902	13·2
	1902	15·2		1903	13·3
Luxemburg	1903	16·0		1904	14·0
	1904	17·8		1901	10·29
	1905	16·2	Svédország	1902	8·64
	1901	20·6		1903	9·28
Magyarország	1902	21·6		1901	14·5
	1903	21·2	Szerbia	1902	15·1
	1904	19·5		1903	15·1
	1901	26·6		1901	10·3
Mexikó	1902	33·2	Victória (Ausztrália)	1902	10·9
	1903	30·8		1903	10·6
	1901	20·7		1901	10·4
	1902	18·3		1902	11·0
Németország	1903	20·4	Uj-Galles	1903	11·0
	1904	19·6		1904	8·2
	1905	20·5		1905	8·1
	1901	9·3		1901	10·2
Norvégia	1902	7·5	Uruguay	1902	10·7
	1903	7·9		1903	—
				1904	8·9

Wappaeus összeállitása szerint (*Allgemeine Bevölkerungsstatistik*) Európában a csecsemők halálozása az első életévben 25·57%, a halva születtek beszámitásával 30—32%, az 1—5 életévben elhaltaké pedig 15·03%.

Hogy *egy országon és egy vidéken* belül milyen különböző a halál pusztitása a gyermekek közt, bizonyitják az alábbi, *Newman* munkájából vett térképek (2. és 3. ábra), melyek közül az egyik Angolország és Welsz gyermekhalálozását mutatja be: 1000 születésre 90—110, 110—130, 130—150,

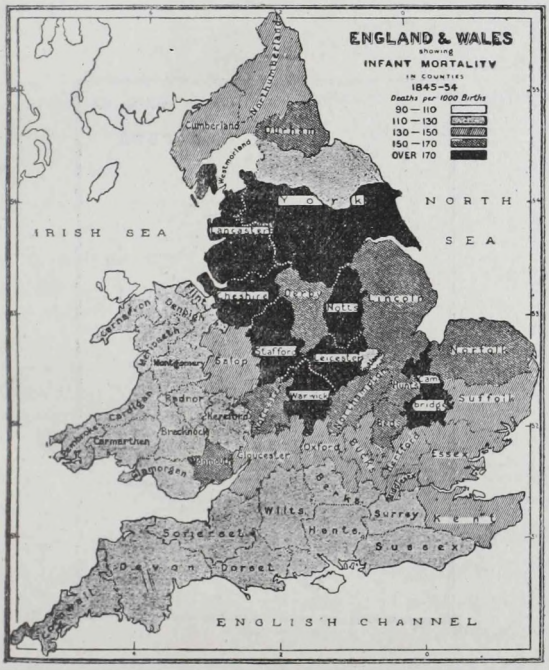

2. ábra.

150—170 és 170-en felüli halandóságot tüntet fel az egyes helyeken, amit a térképen a megfelelő elsötétülés mutat; a másik térkép Bedford vidékére vonatkozólag teszi ugyanezt, 1000 születésre az egyes helyeken 70—90, 90—100, 100—110, 110—120, 120—130 halálozást mutatva föl. (L. a 142. oldalon.)

Magyarországban a statisztikai évkönyv adatai szerint 1903-ban az 5 éven aluliak halálozási százaléka 29·35 volt. Hogy *az egyes megyék* halálozási statisztikája milyen különböző, csak egy példával akarom bizonyitani: Heves-megyében 53·6 gyermekhaláleset jut 100 halálesetre és 39·8 100 élveszülöttre, Pozsony-megyében 29·1 gyermekhalál 100 halálesetre, 22·6 pedig 100 élveszülöttre. Ausztria és Németország

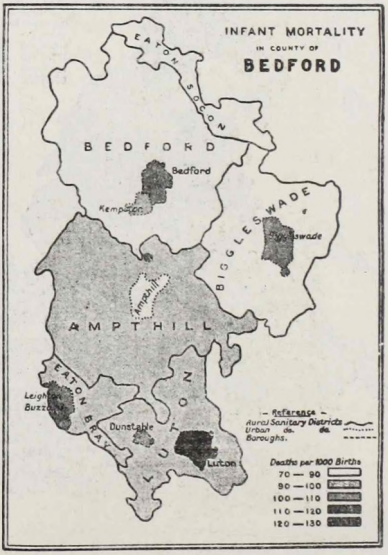

3. ábra.

egyes vidékein a halálozási statisztika különbségeit a *gyári munka* és az azzal járó mesterséges táplálás okozza. Franciaországban a *falusi dajkaság*, Angliában a gyári, Hollandiában a *földmives munka* gyakorol befolyást a halálozásra.

A különbséget város és vidék, iparűző és földmivelő kerületek közt a következő számadatok mutatják.

		Város	Vidék	Különbség
Dánia	1850—1854	29·66	22·68	6·98
Francziaország	1853—1854	35·69	28·56	7·13
Hannover	1854 és 1855	28·70	26·47	2·23
Holstein	1845—1854	29·92	25·29	6·63
Németalföld	1850—1854	36·25	28·90	7·35
Poroszország	1849	36·02	29·47	6·55
Schleswig	1845—1854	27·42	23·42	4·00
Svédország	1851—1854	38·86	24·50	14·36
Szászország	1847—1854	39·88	36·22	3·66
	Átlag	33·60	27·28	6.32

Angliára vonatkozólag részletesebb adataink is vannak:

A halálozás	0—2 év	2—5 év	5—10 év	0—10 év
Angliában átlag	31·58	8·18	4·15	44·91
100,000 lakóval biró városokban	35·12	11·88	4·39	51·39
20,000 lakónál gyérebb városokban	31·49	10·83	4·65	46·79
Ipart üző kerületekben	35·36	7·01	3·54	45·90
Mezőgazdaságot üző kerületekben	24·33	6·99	4·04	35·40

Az „English Sanitary Institutions“ czimü folyóirat 1890-ki évfolyamának 299. oldalán azt olvassuk, hogy „azon arányban, melyben felnőtt nők résztvettek a gyári vagy mezőgazdasági munkában, gyermekeiknek halandósága gyorsan emelkedett; hogy oly kerületekben, melyekben női munka nagy mértékben szerepel, az 1 éven aluli gyermekek halandóságának százaléka 2·25—3-szor oly nagy volt, mint a többiekben; sőt egyes vidékeken sok gyermek halt meg rossz, majdnem gyilkolónak nevezhető bánásmód következtében“. *John Simon* helyesen jegyzi meg, hogy „a gyermekek gyakran halnak meg a hanyag és rossz bánásmód folytán, mely csak az anyák elfoglaltságának tudandó be.“

Amsterdam városa hivatalos statisztikai kiadásából közlöm a nagy városok csecsemőhalálozására vonatkozó alábbi táblázatot:

Város	Lakosság száma	A megelőző évnek 100 élveszülöttjére esett halálozás								
		1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907
London	4.758,218	16·8	15·7	15·0	14·0	13·0	14·4	12·9	12·9	11·4
New-York ...	4.285,435	—	21·4	19·0	19·2	16·8	17·0	16·6	16·5	15·6
Páris	2.735,165	11·0	12·1	11·5	11·1	10·1	11·0	10·6	10·8	10·4
Berlin	2.089,923	22·0	23·9	22·7	17·7	16·7	15·7	24·6	18·5	11·2
Bécs	1.979,003	19·6	20·7	17·4	18·6	16·8	17·6	19·0	17·8	14·4
Szt.-Pétervár	1.505,200	31·9	36·4	35·0	34·1	—	—	27·7	28·8	26·6
Moszkva	1.359,886	36·9	40·7	39·3	36·9	36·7	36·4	26·7	29·7	26·3
Rio de Janeiro	811,443	21·1	17·1	19·1	20·4	19·4	23·6	19·4	17·8	15·9
Budapest ...	802,235	16·7	16·3	14·2	15·1	13·6	14·4	16·1	16·8	15·5
Liverpool ...	746,114	20·1	18·8	18·1	17·5	15·8	19·9	15·2	17·1	14·1
Varsó	704,611	19·1	19·1	19·7	16·1	20·3	19·1	—	19·7	17·2
Kairó	676,785	30·1	33·7	30·6	28·4	29·3	33·9	32·3	33·5	33·0
Nápoly	593,875	14·2	15·1	16·6	15·2	15·3	16·7	—	—	—
Amsterdam ...	564,928	13·3	14·1	12·3	11·6	12·0	10·9	10·9	10·4	8·9
Madrid	556,663	24·0	21·2	20·3	19·4	20·7	18·1	21·9	23·8	19·0
München ...	552,000	27·0	31·8	25·1	23·5	22·8	22·4	21·9	18·5	19·3
Róma	545,610	12·2	12·0	11·5	13·1	19·7	—	15·2	15·1	13·3
Drezda	530,400	20·6	20·1	18·9	16·1	23·3	18·8	20·0	16·6	14·6
Marseille ...	522,500	12·3	9·8	11·3	10·2	16·4	15·7	15·0	18·9	17·9
Lipcse	518,682	22·7	25·1	23·3	18·4	23·2	23·9	22·8	19·3	16·8
Boroszló	486,000	25·3	29·1	27·8	22·0	24·5	24·9	25·2	21·8	22·4
Lyon	472,114	13·7	14·3	13·8	12·0	11·0	13·5	11·4	12·8	11·5
Köln	451,000	25·1	25·6	25·5	21·2	20·5	23·6	21·6	24·3	19·5
Koppenhága ...	439,000	19·8	15·8	17·5	14·8	15·1	15·3	14·6	14·9	12·2
Brüsszel	423,202	17·5	17·3	15·4	12·9	14·7	13·7	14·1	15·5	12·7
Rotterdam ...	396,855	16·8	17·2	16·9	13·5	14·8	13·5	12·6	12.7	10·7
Dublin	390,691	18·2	16·8	16·7	17·8	14·8	17·3	14·3	14·6	15·4
Frankfurt a. M.	340,000	15·3	20·6	15·8	14·4	17·0	17·0	17·2	15·5	—
Stockholm ...	336,019	17·1	14·2	14·7	9·9	11·9	10·8	11·3	10·2	—
Antwerpen ...	316,754	20·4	18·8	16·6	15·2	15·9	10·8	16·7	17·2	16·8
Nürnberg ...	307,700	25·4	30·4	23·4	22·0	24·4	27·3	25·3	23·3	20·7
Bukarest ...	282,071	—	18·4	20·4	19·5	21·4	20·5	21·1	20·5	22·0
Genua	276,037	15·4	18·5	20·2	15·1	14·7	15·3	14·4	14·9	16·4
Düsseldorf ...	265,000	21·0	20·0	21·0	17·6	18·8	20·9	19·5	19·5	14·8
Chemnitz ...	261,214	32·4	40·2	35·0	27·5	28·6	33·0	28·7	26·5	24·2
Stuttgart	261,044	20·5	23·0	19·3	20·8	18·7	19·6	25·3	18·8	15·7
Charlottenburg	259,418	15·5	18·6	18·2	14·0	18·2	17·3	16·8	15·4	13·1
Hannover ...	253,828	18·4	19·3	19·7	15·9	15·4	17·3	15·4	16·0	16·0
Bordeaux ...	251,198	13·3	11·3	11·5	11·3	11·2	10·1	9·3	11·9	6·2
Magdeburg ...	245,824	23·7	26·5	23·6	20·0	22·7	24·7	23·6	22·9	21·4
Essen	245,061	18·6	19·6	16·7	14·0	16·7	16·0	17·2	17·9	13·8
Königsberg i. P.	231,787	24·5	29·0	25·6	16·9	22·0	21·8	25·8	22·6	18·0

Város	Lakosság száma	A megelőző évnek 100 élveszülöttjére esett halálozás								
		1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907
Prága	227,483	15·5	14·3	14·0	17·6	14·1	13·1	14·4	13·1	15·4
Triest	208,661	23·2	23·4	20·0	21·1	19·2	20·3	21·7	19·7	20·9
Zürich	176,729	28·4	16·9	12·8	14·5	10·7	11·8	11·4	11·7	9·5
Mannheim ...	173,266	25·7	28·0	27·2	22·6	23·5	24·1	20·2	19·8	18·8
Strassburg ...	172,880	22·3	24·2	21.4	21·2	22·3	21·2	20·9	19·1	16·7
Altona	172,182	18·8	22·1	23·6	15·3	18·4	17·9	17·4	18·9	16·3
Elberfeld ...	166,531	18·5	18·3	17·1	15·6	17·5	15·8	15·5	12·6	11·2
Gent	163,079	32·6	26·3	23·6	23·5	23·8	26·6	21·1	23·8	20·3
Grácz	154,556	—	—	15·3	14·9	18·6	9·0	14·9	11·9	13·2
Posen	142,000	33·7	47·0	30·5	19·4	23·4	—	29·2	22·8	19·3
Basel...	131,687	14·4	14·4	13·5	13·7	12·0	13·3	17·8	11·9	14·2
Brünn	118,500	—	—	17·4	19·5	20·7	21·4	13·6	12·9	12·3
Genf	116,387	11·9	11·7	11·1	11·3	11·7	11·6	11·2	10·8	10·2
Plauen i. V....	110,978	25·7	26·8	21·4	21·6	18·9	25·7	21·3	21·6	19·7
Wiesbaden ...	104,510	—	—	—	—	—	—	—	15·2	14·4
Krakó	103,836	16·9	14·7	16·0	17·1	13·9	16·0	14·6	14·0	14·0
Lübeck	91,541	20·5	17·0	20·9	13·4	15·5	17·6	17·4	16·9	15·5

A vallás befolyását a gyermekhalandóságra Kőrösy adatai nyomán adom:

Az 1890—1891 közötti években 1000 öt éven alul elhalt gyermek közül katolikus volt 150, luteránus 140, református 133, zsidó 77. Az 1903-iki statisztikai évkönyv szerint 1000 halálesetre 509·2 és 1000 élveszülöttre 343·6 öt éven aluli halálozás esik a katolikusoknál, 398·6, illetőleg 265·87 a zsidóknál.

Schweignak hasonló táblázata szerint:

Az 1. hóban	zsidóknál a haláloz.	százal.	8·3,	keresztényeknél	16·1
2—5. évben	„	„	„	15·0,	„	17·7
3—5. „	„	„	„	45·6,	„	52·8

A csekélyebb halálozási százaléknak oka az, hogy a zsidók egyrészt gondosabb szülők, másrészt ritkábban szegődnek munkásnak vagy napszámosnak.

A statisztika számadatai a *nemzetiség* szerinti különbözetre utalnak. Az 1903-ban megjelent statisztikai évkönyv szerint

a magyar birodalomban 1000 halálesetre illetőleg 1000 élveszülöttre tótoknál 525·0 s 353·4, magyaroknál 498·2 s 342·4, németeknél 469·9 s 319·8 halálozás jutott. *Schweig* adatai szerint a badeni Schwarzwaldban a kelta és baszk eredetüek csekélyebb halálozást mutatnak, mint a germán származékok. A „Report on vital and social statutes in the United States at the eleventh census“ szerint Columbiában a fehérlakosságnál 19, a szineseknél 38 a halálozási százalék.

A *vérrokonságnak* ismert s bebizonyitott a befolyása egyes bántalmak átöröklésére, de a halálozásra gyakorolt befolyását számadatokkal nem lehet kimutatni.

Figyelemreméltó a *hónapok* szerinti különbség is. Ez irányban a Berlinre vonatkozó adatokat idézem:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
32·4	32·5	32·9	33·4	36·6	51·0	54·7	50·4	41·1	34·7	28·3	32·1

Az e táblázatból kitünő nyári maximumot többé-kevésbé minden nagyváros adja. A helyenként észlelhető téli emelkedés a szocziális nyomorral karöltve járó meghülési megbetegedéseknek tulajdonitható.

Szembeszökően tünteti föl ez adatokat az 1893—1897-es berlini statisztikára vonatkozó diagramm (4. ábra), — amely szerint

100,000 gyermek közül naponta átlag meghalt:

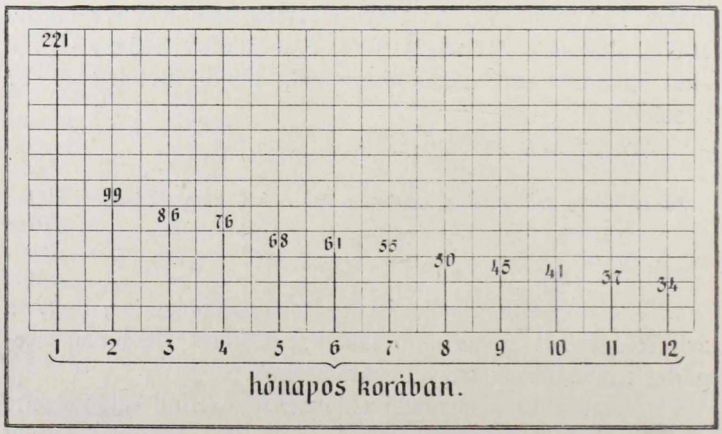

4. ábra.

A csecsemőhalandóságra természetszerüen nagy befolyással van a *táplálás módja*. Az 1878-ban Berlin városában elhunyt csecsemők közül 42·3% lett mesterségesen, 20·7% anyatejjel, 21·5% dajka által, 22·5% pedig vegyesen táplálva. A skandináv félszigeten kivételes a tehéntejjel tartott csecsemő, ennek megfelelően meglepően csekély a halandóság, Dieppeben ellenben a csecsemők 80%-a pusztult el, még pedig 68% gyomorbélmegbetegedésben, — e hely hires a mesterséges táplálás óriási elterjedtségéről. Berlin statisztikai évkönyveiben olvassuk 1895. s 1896. évre vonatkozólag *(Böckh)*, hogy 10,000 csecsemő közül meghalt:

0	hóban	201	anyatejjel	1120	tehéntejjel	táplált	csecsemő
1	„	74	„	588	„	„	„
2	„	46	„	497	„	„	„
3	„	37	„	465	„	„	„
4	„	26	„	370	„	„	„
5	„	26	„	311	„	„	„
6	„	26	„	277	„	„	„
7	„	24	„	241	„	„	„
8	„	20	„	213	„	„	„
9	„	30	„	191	„	„	„
10	„	31	„	168	„	„	„
11	„	39	„	147	„	„	„

E táblázatból az is kiviláglik, hogy a mesterséges táplálás különösen az első élethónapokban veszélyes.

Monot-nak a párisi gyermekvédő-egyesület által kitüntetett művéből* meritem a következő adatokat: 1858—1869 a Chateau Chinon kerületben 33% volt a csecsemőhalandóság, Páris ostroma alatt ugyane kerületben 17%; e különbözetnek oka azon tényben rejlik, hogy a Chateau Chinon-beli nők Párisban az első időszakban dajkáknak szegődtek, mit az ostrom alatt nem tehettek. A Párisból e helyre dajkaságba küldöttek 71%-a pusztult el az első életévben, ezeket mesterségesen táplálták s nem állottak hatósági felügyelet alatt. 26% halt el a departement de la Seine-ben; ezeket a kisdedeket évente háromszor ellenőrizték; azok közül azonban, akiket a gyermekvédő-egylet állandóan megfigyelt, csupán 12%

* De la mortalité excessive des enfants. 1874.

pusztult el. Mühlhausenban 750 anyatejjel tápláltra 188, — 69 mesterségesen tápláltra ellenben 49 haláleset jutott.* *Suelzer* munkájából** idézem a következő számokat: Brightonban az anyatejjel tápláltak közül 62% volt jól, 14% rosszul táplált, a mesterséges táplálékkal fölneveltekre e számok 10 és 64. *Körösy* 1877-ben megjelent munkájában emliti, hogy 450 szopósgyerek közül héttized, 76 mesterségesen táplált közül kilencztizedrész halt meg. Egy évvel később jelent meg *Cregny* dolgozata, mely szerint 235 anyatejjel tápláltra 25, 64 mesterségesen tápláltra 33 halálozás jut. Nagy a különbség, ha külön vesszük a *törvényes és törvénytelen gyermekeket. Böckh* szerint 1885-ben 10,000 csecsemő közül meghalt:

Kor	Törvényes		Törvénytelen	
	anyatejjel táplált	tehéntejjel táplált	anyatejjel táplált	tehéntejjel táplált
0 hó	196	1028	267	1252
1 „	76	580	143	915
2 „	64	544	63	887
3 „	58	478	75	801
4 „	49	441	46	720
5 „	44	424	31	525
6 „	42	444	80	417
7 „	47	325	26	389
8 „	50	282	38	363
9 „	47	259	45	260
10 „	59	218	81	276

Nem is kell bővebben fejtegetni, hogy az úgyis kárthozó mesterséges táplálék a szegények otthonában, oktalanul kezelve, mily veszélyt rejt magában.

A *szülök müveltsége és anyagi helyzete* oly tényezők, melyek döntő befolyással vannak a gyermekhalandóságra. Párisban 1817—1824 között*** 100 halálesetre jutott:

* *Vacher:* Journal de la soc. de stat. de Paris. 1871.
** Über die Ernährung der Säuglinge mit Kuhmilch. 1878.
*** *Oesterlen:* Handbuch der med. Statistik. 1865.

	0—1 éves	0—10 éves
a gazdagok által lakott I. kerületben	17	37
ennek leggazdagabb utczáiban	14	32
a szegények által benépesitett XII. kerületben	25	50
ennek legszegényebb utczáiban	32	59

Az 1880-ra vonatkozó koppenhágai statisztika* a következő érdekes képet nyujtja:

1. Hivatalnokok, orvosok vagy kereskedőknél 24·5% a gyermekhaland.
2. Kisiparosok, kézimunkásoknál ... ... 30·9% „ „
3. Tanitók, zenészek, irodai alkalmazottaknál 27·8% „ „
4. Cselédek, pinczérek, küldönczöknél ... ... 29·8% „ „
5. Napszámosok, gyárimunkásoknál ... ... 31·5% „ „

Harald Westergaard nyomán idézem a következőket: 1864—1873 között Braunschweigban 1000 törvényes gyermek közül meghalt:

Kor	Jövedelem (márkákban)					
	500	500—800	800-on túl	5000-ig	5000—8000	8000-en túl
1 év alatt	219	169	162	192	113	131
1—5 éves	133	100	107	111	59	41

Igen tanulságos Finsbury városának 1905-re vonatkozó statisztikája:

Lakosztályok száma	Népesség száma 1901-ben	Születések száma	Összes betegségi okok folytán		Bélhurut, kanyaró, szamárköhögés, skarlát, diftéria folytán		Koraszülés, elvetélés folytán	
			a gyermekhalálozások száma	a gyerm.-haláloz. 1000 születésre	a gyermekhalálozások száma	a gyerm.-haláloz. 1000 születésre	a gyermekhalálozások száma	a gyerm.-haláloz. 1000 születésre
Egy szobás lakás... ...	14516	532	117	219	28	53	16	30
Két „ „	31482	1216	192	157	51	42	32	26
Három „ „	21280	468	66	141	16	34	21	44
Négy és több szob. lak.	33185	464	46	99	9	19	9	19
Intézetek és egyéb nem nyilvántartott helyek	1000	206	8	39	—	—	—	—
Összesen ...	101463	2886	429	148	104	37	78	27

* *Rubin* és *Westergaard:* Statistik der Ehen, 1890.

Érdekes *Prausnitznek* az emésztőszervek megbetegedései folytán beálló halálozás és a család vagyoni helyzete közt fennálló összefüggést kimutató diagrammja (5. ábra). *Prausnitz* négy kategóriát különböztet meg: I. gazdagok, II. középosztály, III. szegények, IV. nyomorgók.

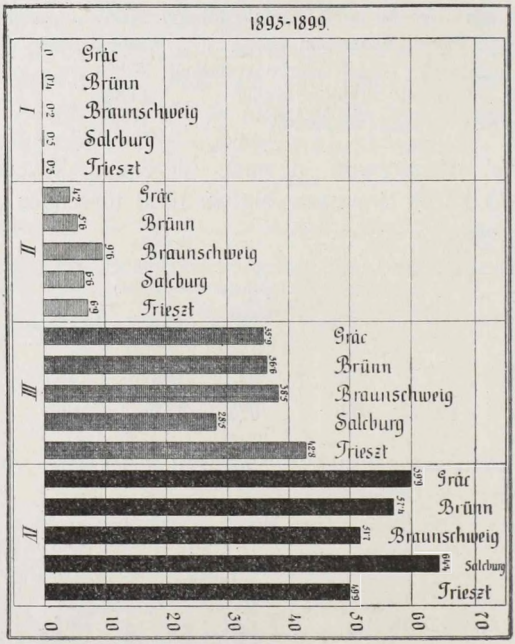

5. ábra.

Meinert 1886-ban Drezdában azt mutatta ki, hogy a gyermekkolera-halálozás közvetlenül a *levegő hömérsékletétől*, közvetve pedig a lakás temperaturájától függ, továbbá hogy a szél, mely a lakás szellőztetését önként eszközli, előnyösen befolyásolja a halálozási százalékot.

Gyári munkásoknál a gyárak különfélesége szerint különböző a statisztika; ismeretesek *Hirt* adatai, amelyek szerint higany s egyéb mérgekkel foglalkozó munkásnők gyermekei mutatják a legnagyobb halandóságot.

Rossz termés, nagy drágaság, keresetben beálló zavarok, mind nagy mértékben befolyásolják a halálozást.

Ezen szomoru képnek teljes ellentétét nyujtja az európai uralkodóházak gyermekhalandósági statisztikája (*G. Sundbärg*): a halálozási százalék az első életévben 6·4, az ötödik életéven innen 12·3, 5—10 életévben 4·5, 10—15 életévben 3·6% (1871—1890).

Igen érdekes és tanulságos, ha az egyes élethónapokra vonatkozó statisztikai adatokat vesszük tekintetbe. Hazánkra vonatkozó ilyen kimutatás 1903-ban jelent meg:

	1 napon	alul	meghalt	1·40%
1—6	„	„	„	3·71%
7—30	„	„	„	6·78%
1—2	hónapon	„	„	5·49%
3—5	„	„	„	4·95%
6—8	„	„	„	3·87%
9—11	„	„	„	3·65%

A berlini 1893—1897. évekre vonatkozó statisztikai adatok szerint 100,000 gyermek közül meghalt:

I. hóban	221	VII. hóban	53
II. „	99	VIII. „	48
III. „	90	IX. „	44
IV. „	80	X. „	42
V. „	65	XI. „	37
VI. „	50	XII. „	34

Érdekesek az első hónapra vonatkozó berlini számadatok. 10,000 gyermekre jutott:

	Törvényes		Törvénytelen		
	fiu	leány	fiu	leány	Összegezve
Halva született	326	268	536	498	330
Halva találtatott	0	0	43	43	86
Meghalt I. napon	121	92	244	207	124
„ II. „	56	40	111	90	56
„ III. „	33	22	66	46	32
„ IV. „	19	15	38	35	20
„ V. „	15	10	32	23	15
„ VI. „	14	12	32	23	15
„ VII. „	16	12	30	28	16
„ I—VII. „	274	203	596	495	284
„ VIII—XV. „	113	88	236	220	119
„ XVI—XXX. „	187	157	516	432	217

Világosan látható e tényekből, hogy az első élethó s annak ismét első napjai mily nagy veszélyt rejtenek magukban. Az utolsó táblázatot pedig egybevetve a táplálkozás befolyásáról összeállitott kimutatással nyilvánvaló lesz, hogy a törvénytelen gyermekek mily óriási hátrányban vannak a törvényesekkel szemben. Utóbbi tény bizonyitására szolgáljon még *Oesterlen*-nek az első életévre vonatkozó összeállitása:

	Év	%		%	
Ausztriában meghalt	1851	22·9	törv.	35·1	törvt. gyerm.
Bajorországban meghalt (fiu)	1835—1851	33·4	„	38·3	„ „
„ „ (leány)	1835—1851	27·9	„	33·8	„ „
Berlinben „	1820—1834	19·9	„	36·8	„ „
Francziaországban „	1840—1857	13·9	„	30·3	„ „
Poroszországban „	1820—1834	17·1	„	23·6	„ „
Stockholmban „	1841—1850	22·2	„	42·2	„ „
Svédországban „	1841—1850	14·4	„	24·8	„ „
Szászországban „	1847—1849	23·0	„	28·9	„ „
Átlag		21·8	törv.	32·5	törvt. gyerm.

Különbséget kell tennünk a városi s vidéken élő gyermekek halandósága közt. Az eltérések a dolog természeténél fogva egységes képet nem nyujthatnak; sok helyütt a vidék jó levegője és kitünő teje szerepel mint előnyös tényező, más helyen a vidéken viszont a munkások nyomora ismét mint döntő, a halálozást elősegitő tényező szerepel, a városok kisdedölő légkörét pedig a jótékony intézmények nagy száma enyhiti. A „Supplement to the fifthy-fifth annual report of the registrargeneral"-ban (1895) olvassuk, hogy 1881-1890-ben Angliában 1000 csecsemő közül nagy városokban 162, kicsinyekben 153, falun 128 halt meg. Poroszországban 1875 s 1876-ban 1000 csecsemő közül meghalt:

Városokban 252·51 törvényes, 448·77 törvénytelen
Vidéken 219·10 „ 362·76 „

Hogy a *lakásviszonyok* mily döntő befolyással vannak, erre vonatkozólag idézem a „The brit. med. Journ." 1877. 845. számát, melyben ki van mutatva, hogy mig London legszegényebb részeiben 1000 csecsemő közül 300 pusztul el, addig a nagylelkü emberbarát *Peabody* által alkotott „Peabody-Buildings" munkásnegyedben a halálozás 145.

E helyen meg kell emlékeznem *Escherich* és *Ploss* munkálatairól is, kik szerint a *magasan fekvő helyek* csecsemőhalandósága nagyobb az alacsonyan fekvőknél, ennek igazolására szolgáljon *Ploss* Szászországra vonatkozó kimutatása:

1000—1800	láb mag.	19% a halálozás	fiuknál,	16%	leányoknál
700—1000	„ „	18% „	„ „	14%	„
400— 700	„ „	16% „	„ „	13%	„

Csak röviden emlékezem meg a *dajkaságba adottak* nagy halálozásáról; 31—73% e csecsemők halandósága a német városokban (*Uffelmann*), 1880-ban Berlin városában meghalt 708 dajkaságba adott csecsemő, közülök 415 gyomor-bélmegbetegedésben.

Ahol *nagy a született gyermekek* száma — ami, sajnos, a szegény embereknél gyakoribb, (hol *Malthus* tanai még nem hódítottak) — ott nagy a halandóság. *Harald Westergaard*-tól vettem át a következő táblázatot:

100 munkás-családnál	15 éves házasság alatt	életben maradt
	1—4 gyermeknél	78%
	5—8 „	66%
	9-nél több „	47%

Minél több a gyermek, annál kevesebb gondozásban részesül az egyes kisded; minél később születik, annál inkább egy elcsigázott, a természetes táplálásra alig képes szülő magzatja, mely tények a nagy halandóságot könnyen magyarázzák.

Westergaard „Die Statistik der Mehrgeburten“ (Allg. Stat. Arch. II. 2. 1892) czimü munkájából kitünik, hogy az ikrek halálozási százaléka rendkivül nagy.

Fontos a halálokok statisztikája is. Hazánkban az utolsó statisztikai adatok szerint (1903) meghalt 7 éven alul:

Gyermekhasmenésben	3,964
Gümőkórban	65,724
Gyermekaszályban	9,042
Veleszületett gyengeségben...	59,522

Angliában és Welszben 1861—1870 között 10,000 élveszülött közül meghalt:

Hasmenés és vérhasban:
145 egy éven aluli, 203 öt éven aluli.
Gyermekaszályban:
40 egy éven aluli, 81 öt éven aluli.
Tüdővészben:
16 egy éven aluli, 45 öt éven aluli.

Berlinben 1870-ben 11,546 csecsemő halt meg (*Albis*); ezek közül:

27·94% gyomorbélbántalomban,
9·04% veleszületett gyengeségben,
1·90% gümőkórban,
11·25% gyermekaszályban.

Az 1900. évi német csecsemőhalálozási statisztikát a 6. ábra mutatja, mely szerint az első életévben 1000 élveszülött közül meghalt:

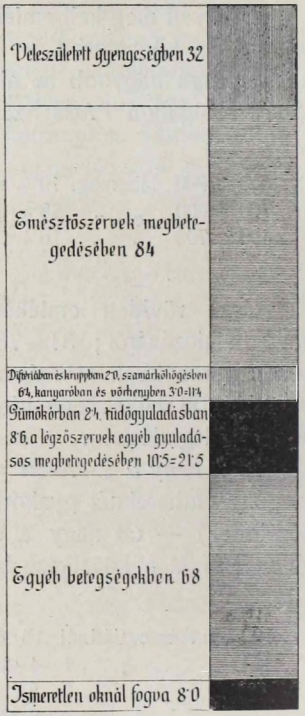

6. ábra.

Hasonló adatokkal szolgál *Budin* következő (7. sz.) ábrája.

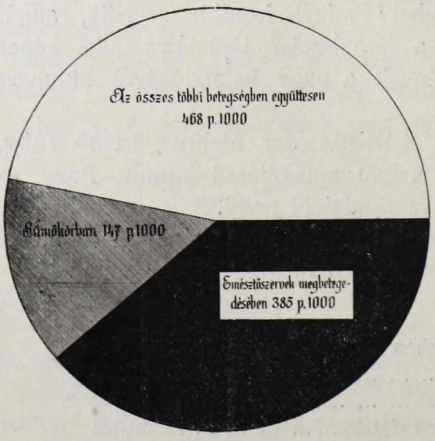

7 ábra.

Hamburg 1904. évre eső halálozását a 8. sz. ábra tünteti fel. Az I-el jelzett görbe a hetenként kimutatható halálozások abszolut számát, a II-es az első életévben észlelt halálozások abszolut számát, a III. az emésztőszervek megbetegedései által

okozott halálozást, a pontozott görbe pedig a hőmérsékre vonatkozó adatokat adják:

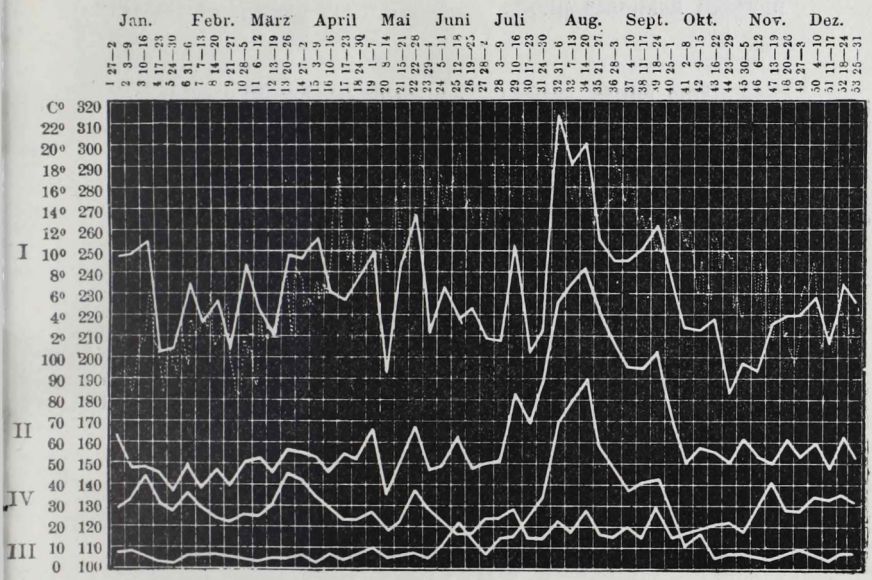

8. ábra.

A táplálás minemüsége és az egyes megbetegedések halálozási százaléka közti összefüggést *Westergaard* 1893—1897-re vonatkozó táblázata mutatja:

Kor	Emésztőszervek megbetegedése			Veleszületett gyengeség			Görcsök		
	Anyatej	Tehéntej	Surrogatum	Anyatej	Tehéntej	Surrogatum	Anyatej	Tehéntej	Surrogatum
0—1 hó	10	32	38	39	46	43	26	10	7
1—2 „	23	52	62	17	24	20	18	8	5
2—3 „	29	52	56	11	17	20	17	11	6
3—6 „	26	50	59	6	12	14	18	12	9
6—9 „	18	42	56	2	6	8	14	12	8
9—12 „	13	30	39	3	4	7	7	12	6

Körösy két, Budapestre vonatkozó, adatát kell e helyen fölemlitenem; szerinte 1883—1890 között 100 nem fertőző megbetegedésre a 0—5 éves gyermekek közül a következő mértékü halálozás jutott:

krup folytán meghalt	53	jómódu,	25	szegény
diftéria folytán meghalt	89	„	40	„
szamárköhögés folytán meghalt	12	„	9	„
kanyaró „ „	21	„	23	„
skarlát „ „	51	„	18	„
himlő „ „	16	„	34	„

és 1881-ben 1000 0—5 éves közül meghalt:

Pinczelakásban	krup folytán	5·3,	egyéb lakásban		3·3
„	diftéria folytán...	4·9	„	„	4·5
„	szamárköhögés folytán	5·5	„	„	2·3
„	kanyaró folytán	10·0	„	„	3·2
„	skarlát folytán...	3·7	„	„	3·1

*

Végül hazánkra vonatkozó adatainkat akarom összefoglalni. 1907-ben elhalt 518,614 egyén, ezek közül 231,498 öt éven aluli és 154,457 csecsemő (44·65% és 29,77%), vagyis minden harmadik elhalt ember halála már csecsemő korában állott be.

Az összes halálozásból egy éven aluli gyermekre esik:

1899-ben	30·03%
1900-ban	32·46 „
1901-ben	31·01 „
1902-ben	31·30 „
1903-ban	29·71 „
1904-ben	29·29 „
1905-ben	29·57 „
1906-ban	29·79 „
1907-ben	29·77 „

Az élveszülöttekhez viszonyitva az egy éven aluli gyermekekre eső halálozást, az eredmény a következő:

1899.	évben	született	644,577	gyermek,	meghalt	134,762	azaz	20·9%
1900.	„	„	655,674	„	„	145,969	„	22·2%
1901.	„	„	636,692	„	„	131,891	„	20·7%
1902.	„	„	658,240	„	„	144,201	„	21·9%
1903.	„	„	628,524	„	„	133,574	„	21·25%
1904.	„	„	641,507	„	„	126,165	„	19·67%
1905.	„	„	620,176	„	„	143,581	„	23·00%
1906.	„	„	733,953	„	„	150,346	„	20·48%
1907.	„	„	740,867	„	„	154,457	„	20·84%

Magyarországon 1907-ben, amely évben 740,867 gyermek született, a házasságon kivül született gyermekek száma 72,628 (9·6%) volt, a halvaszületett gyermekek száma 14,786. Egyéves korát nem érte el 154,457 gyermek (29·77%); egyéves koru gyermek 36,887, kétéves 18,776 halt meg. Életének első napján 8816 csecsemő halt el, hat napos korát 34,244, kéthónapos korát 29,408, öthónapos korát 26,420 csecsemő nem érte el.

Veleszületett gyengeségben 72,567, görcsökben 28,837, sorvadásban 7873, gyomor- és bélhurutban s az emésztőszervek más betegségeiben 30,661 hét éven aluli gyermek halt el, akiknek túlnyomó része kétségtelenül csecsemő volt.

A hét éven aluli gyermekeknek a törvény által kötelezőleg elrendelt gyógykezelésében 50·7%-a nem részesült s az összes elhaltaknak csak 56·1%-ánál állapitotta meg orvos a halálokot.

E számokhoz alig kell magyarázat.

A gyermekhalálozást befolyásoló tényezők áttekinthető összefoglalását adja a 9. ábra.

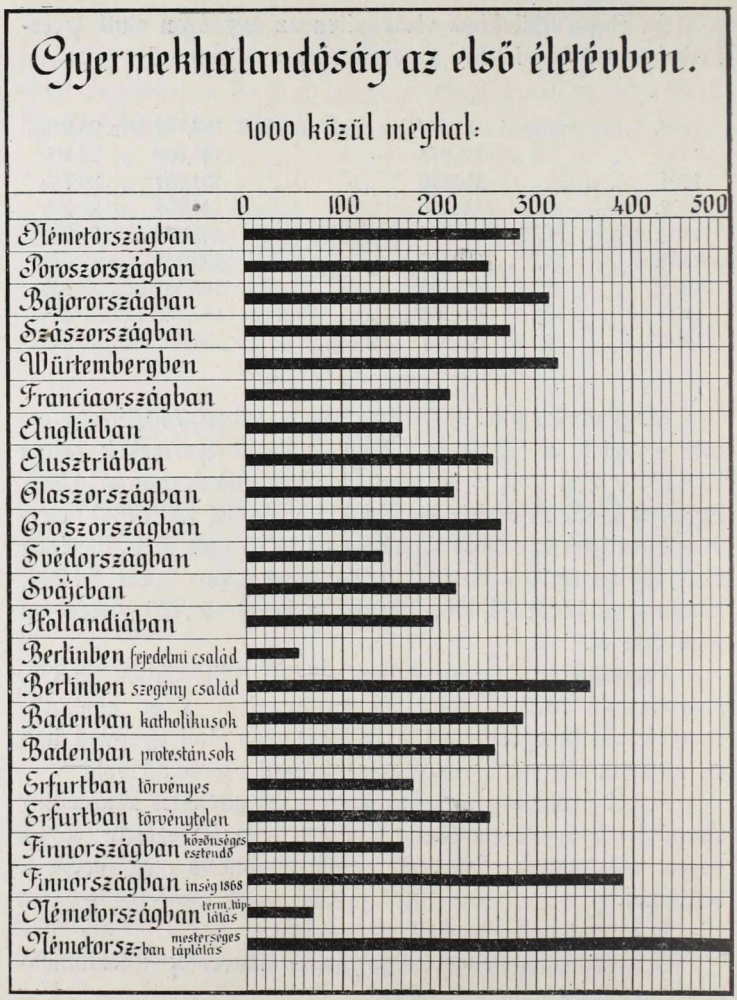

9. ábra.

Minden szónál meggyőzőbb a 10—17. ábra, melyen az egyes országok születési ezrelékei és csecsemőhalálozási százalékai vannak egymással szembeállitva.

Csecsemőszületés és csecsemőhalálozás az európai országokban.

A *felső* vonal az 1000—1000 lakosra jutó élveszülöttek számát jelzi. Az *alsó* vonal a 100—100 élveszülöttre jutó egy éven alóli halálozást jelzi.

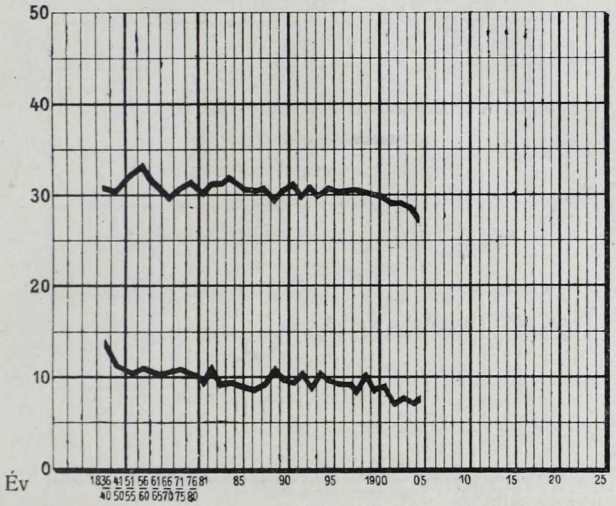

10. ábra. Norvégia.

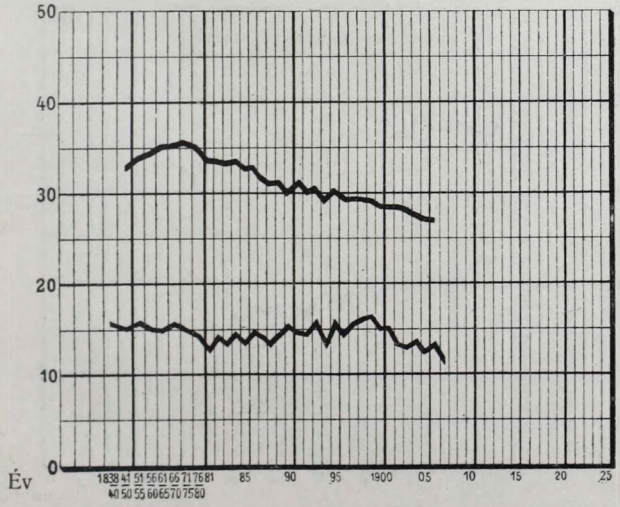

11. ábra. Angolország.

Csecsemőszületés és csecsemőhalálozás az európai országokban.

A *felső* vonal az 1000—1000 lakosra jutó élveszülöttek számát jelzi. Az *alsó* vonal a 100—100 élveszülöttre jutó egy éven alóli halálozást jelzi.

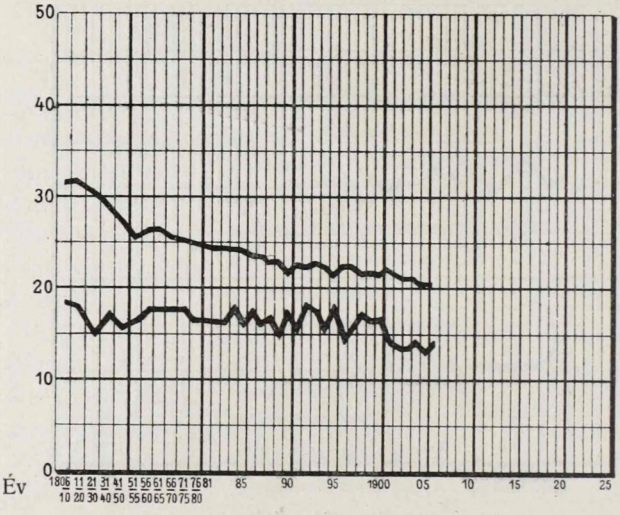

12. ábra. Franciaország.

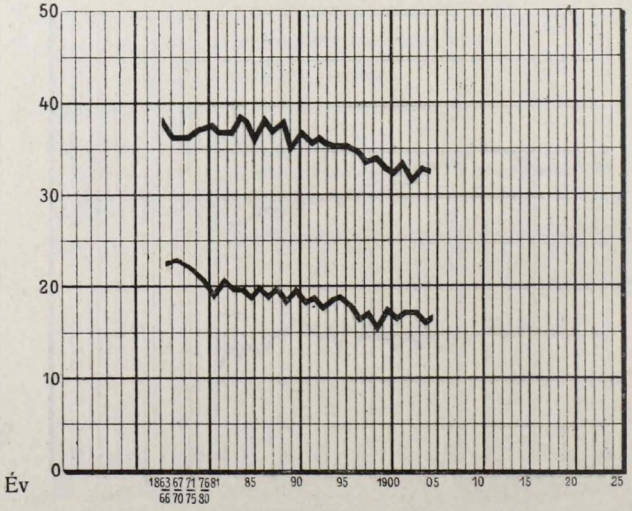

13. ábra. Olaszország.

Csecsemőszületés és csecsemőhalálozás az európai országokban.

A *felső* vonal az 1000—1000 lakosra jutó élveszülöttek számát jelzi. Az *alsó* vonal a 100—100 élveszülöttre jutó egy éven alóli halálozást jelzi.

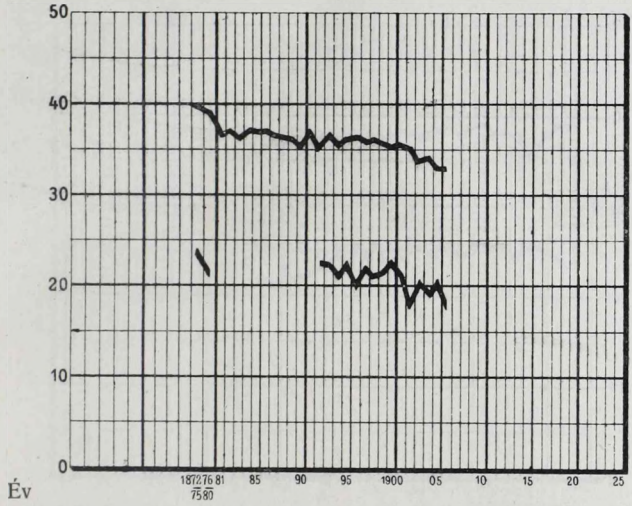

14. ábra. Németország.

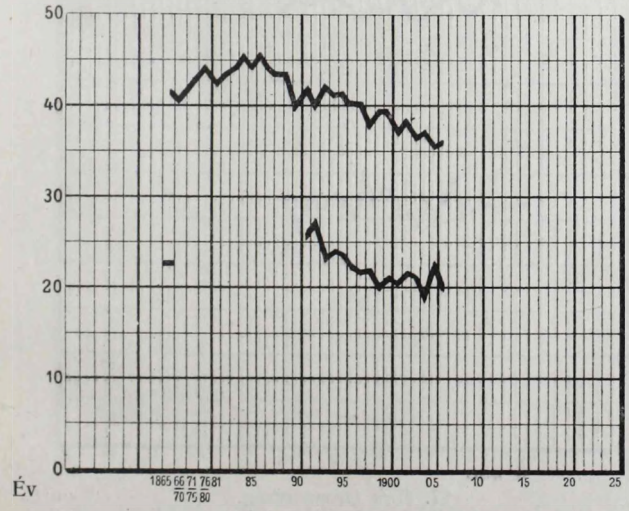

15. ábra. Magyarország.

Csecsemőszületés és csecsemőhalálozás az európai országokban.

A *felső* vonal az 1000—1000 lakosra jutó élveszülöttek számát jelzi. Az *alsó* vonal a 100—100 élveszülöttre jutó egy éven alóli halálozást jelzi.

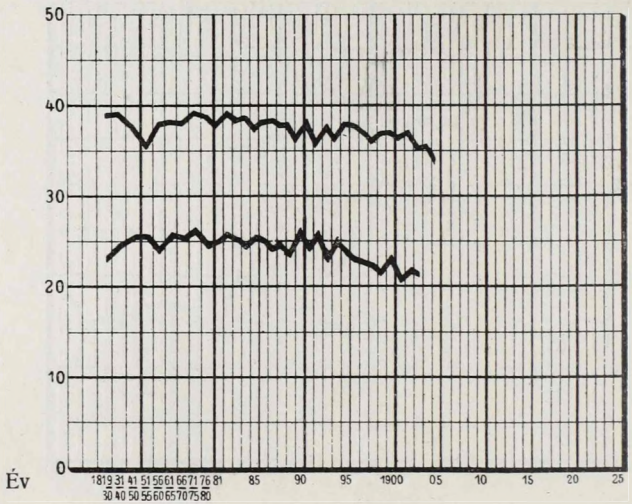

16. ábra. Ausztria.

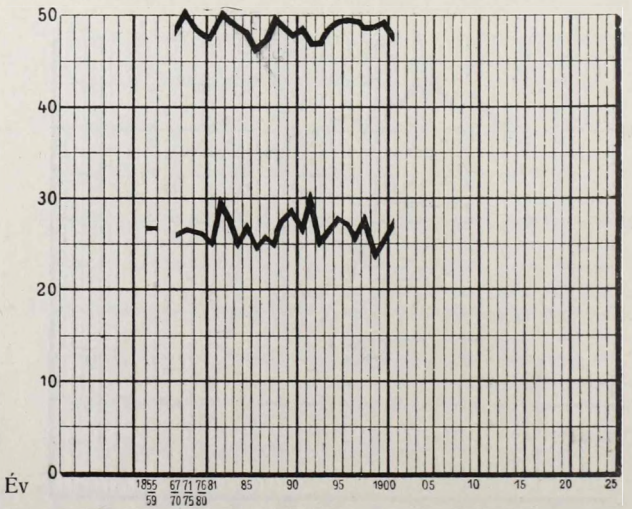

17. ábra Oroszország.
(Lengyelország és Finnország nélkül.)

A fölsorolt számadatok napnál világosabban bizonyitják, hogy ahol nagy a szegénység anyagiakban és műveltségben, ott bő a halál angyalának aratása, ahol jólét és műveltség honol, ott ritkábban szedi áldozatait. Segitsünk tehát a szűkölködőkön, enyhitsük nyomorukat és terjesszük köztük minél nagyobb mértékben a műveltség áldásait.

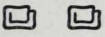

A londoni Britt Társadalmi Muzeum.

Matheson F. James, a muzeum titkára.

A Britt Társadalmi Muzeumnak („British Institute of Social Service") magyar olvasók számára irt jelen ismertetését leghelyesebb lesz a muzeum céljainak rövid előrebocsájtásával kezdeni. A muzeum föladata a szociálpolitikai tevékenység minden ágára vonatkozó adatok gyüjtése, földolgozása és terjesztése aczélból, hogy:

1. ezeket az adatokat hozzáférhetőkké tegye mindazok számára, akik a társadalmi viszonyok javitásán és tökéletesitésén fáradoznak;

2. hogy előmozditsa Nagy-Britanniában a szociális munkálkodás legczélszerübb és legeredményesebb módjait;

3. hogy támogassa mindazon intézményeket és szervezeteket, melyek a társadalmi viszonyok javitását tüzték ki czélul, hogy ezen intézmények és szervezetek együttes munkásságát megkönnyitse és hogy — amennyire lehetséges — megakadályozza azt, hogy a hasonló czélu törekvések különkülön működjenek.

A new-yorki Társadalmi Muzeum igazgatója, dr. Strong Josiah, 1905-ben Londonban járt, röviddel azután, hogy New-Yorkban az Amerikai Társadalmi Muzeumot megalapitotta. Itt dr. Paton I. B.-t sikerült munkatársul megnyernie és most már vállvetve az ügy iránt érdeklődő több férfit és nőt — első sorban Meath grófot — hóditották meg az eszmének. Ezeknek köszönhető a Britt Társadalmi Muzeum megalapitása. A megalapitás után a londoni és a new-yorki Társadalmi Muzeumok továbbfejlesztése egymástól lényegesen eltérő elvek szerint történt, úgy, hogy a két intézet nem áll szerves kapcsolatban egymással. A következőkben a londoni Társadalmi Muzeumot fogom ismertetni.

Talán jó lesz e helyen azt a lényeges különbséget kiemelni, mely az ilyen irányu munkásságot Angolországban

jellemzi a más országbeli hasonló törekvésekkel szemben. Találóan jegyezték meg, hogy Angolországban csak egyetlen elméletet fogadnak el, azt, hogy „semmiféle elmélet sem fogadható el." Az angol gondolkodás idegenkedik a tudományos rendszertől minden téren, kivéve a természettudományokat. Ennek az a következménye, hogy Angolországban közönynyel, sőt egyenesen rossz indulattal fogadják mindama törekvéseket, amelyek a politikai hatóságokra évről-évre nagyobb súlylyal nehezedő szocziális kérdéseknek tudományos vizsgálatát sürgetik. A szónak tágabb értelmében Angolország nem hisz a „nevelés" eredményességében. Ezért a szocziális kérdésekkel foglalkozó tudományos törekvések Angolországban csak magánjellegü, egyéni kezdeményezésüek lehetnek és jelenleg nem számithatnak állami vagy községi támogatásra, sőt még elismerésre sem.

Innen van, hogy a Britt Társadalmi Muzeum egész fennállása óta teljesen és kizárólag azon önkéntes támogatásra volt utalva, melyet sikerült kivivnia attól az ellenszegülő közönségtől, mely vonakodott elismerni az ilyen fajta intézetek czélszerüségét. Nagy hálával tartozunk ezért azon néhány nagylelkü adakozónak, kiknek anyagi támogatása lehetővé tette a muzeumnak, hogy legyőzze a közönség közönyét és hogy munkásságát kiterjesztve, eredménynyel küzdje végig azt a harczot, amelyre kezdettől fogva a viszonyok kényszeritették.

A Muzeum már fennállása második évének kezdetén egy negyedéves „Progress" czimü folyóiratot inditott meg, melylyel sikerült is egy napról-napra szaporodó közönség érdeklődését felkeltenie, miáltal a nyilvános elismerésben is erősödött. A folyóirat egyik leghasznosabb része a minden számban található terjedelmes bibliográfia, a mely a szocziális kérdésekre vonatkozó összes ujabb munkákra kiterjeszkedik. Ez a bibliográfia nemcsak a könyveket, hanem a röpiratokat és a különböző folyóiratokban megjelent értekezéseket és czikkeket is felöleli.

A Társadalmi Muzeum czéljainak az eddigiekben adott vázlatából talán nem tünik ki eléggé, hogy a muzeum működése milyen óriási körre terjed ki. Az alább következő jegyzék fogalmat fog adni a belföldi és külföldi szocziálpolitikai munkásság ama nagy köréről, melyre vonatkozólag a muzeum gyüjtést folytat és adatokat és felvilágositásokat nyujt.

Gyermekhalandóság. A születések gyors bejelentése. Az anyai teendőkre való gyors kioktatás. Tejraktárak. Gyermekmenhelyek.

Gyermekvédelem. Étkezés és ruházkodás. Majálisok és kirándulások. A gyermekmunka korlátozása. Ifjusági egyesületek. A gyermekek orvosi felügyelete. Beteg gyermekek orvosi kezelése.

Nevelésügy. A testi, egészségügyi és házi nevelés. Kereskedelmi szakoktatás. Tanonczügyi bizottságok. Szakiskolák. Szabadban való tanitás. Szünidei iskolák. Óvodák. Játékterek. Ipari és kézműiskolák. Könyvtárak és olvasókörök. Mintaiskolák.

Munkásügy. Szakszervezetek. Veszélyes iparágak. Biztonsági intézkedések. Női munka. Otthon-munka, az u. n. Sweating (kizsarolási) rendszer.

Munkanélküliség. A munkások elhelyezése. Munkástelepek. A munkanélküliek segélyezése. Kivándorlás.

Szocziálpolitikai javitások az ipar terén. Egészségügyi viszonyok. Gyári öltözők. Étkező, olvasó és üdülő helyiségek. Jóléti bizottságok. Nyereségben való részesedés. Nyugdijrendszerek. A takarékosság előmozditása. Betegalapok. Munkástakarékpénztárak és ezeknek összeköttetése üzleti szervezetekkel.

Társadalmi intézmények. Népakadémiák. Munkásistentiszteletek. Társaskörök. Társadalmi muzeumok.

Mértékletességi intézmények. Magasabb rendü szórakozások nyujtása korcsma helyett. Nyerészkedés nélküli üzletvitel. A korcsmai hitel.

Szövetkezeti mozgalom. Takarék- és hitelszövetkezetek. Segélyző-, épitő-, mezőgazdasági és ipari szövetkezetek. Háztartás.

Községi intézkedések. Közös birtokrendszerre irányuló kisérletek.

Közegészségügy. A tej ellenőrzése. A füst csökkentése. Betegek orvosi látogatása stb.

Mezőgazdaság. Munkásoknak kiosztott telekrészek. Kisbérletek. A mezőgazdasági vidékek elnéptelenedése. Falusi kézművesség.

Lakásügy. Városok tervszerü épitése. Túlzsufoltság. Statisztika.

Kertvárosok. A külvárosok gondozása. A városok esztétikája. Parkok, ablakok diszitése stb.

Szegényügy. Csavargás. Az Elberfeldi rendszer. Segélyegyesületek. Aggkori biztositás. Állami biztositás. Önkéntes segélynyujtás szervezése.

Bűnügy. Javitó rendszerek. Borstal-rendszer. Testi nevelés. Kisérleti börtönügy.

Ilyen sokféle irányban működik társadalmi muzeumunk és mint ilyennek az a törekvése, hogy a társadalmi állapotok javitására irányuló különféle tevékenységeknek központja és felvilágositó közege legyen. Ezért törekszik arra, hogy az egész czivilizált világon — a szó legtágabb értelmében — a társadalom javitására irányuló összes tevékenységeknek leggazdagabb tárháza legyen. Ez utóbbi czél elérése különösen Nagy-Britanniában fontos, a hol a társadalom javitására irányuló törekvések egyéni kezdeményezések eredményei és nem egyszer pártszinezetüek, máskor pedig politikai vagy felekezeti jellegüek, miért is gyakran kerülnek egymással ellentétbe, sőt nyilt versengésbe.

Nem hiába hallani sokszor, hogy Angolország többet költ emberbaráti czélokra, mint más országok, noha a segélyben részesülők fejenként átlag kisebb összegeket kapnak. A segélynyujtásnak ez a teljesen magánjellegü, egyéni rendszere szükségessé teszi olyan intézmény létesitését, mely mintegy madártávlatból tekinti át a különféle társadalmi tevékenységeket. Ilyen intézmény a Társadalmi Muzeum. Felülemelkedve az egyes társadalmi alakulatokon, egyrészt elfogulatlanabbul itélheti meg a különféle törekvéseket, mint a felek maguk, a kik a szocziális tevékenység ama bizonyos ágában működnek. Másrészt a társadalom különféle alakulatait egymással érintkezésbe hozza, a hasonló czélu és irányu törekvéseket közös, párhuzamos munkálkodásra egyesiti. Ez utóbbi már a különleges angol viszonyoknál fogva is szükséges. Az angol emberbarátoknál ugyanis azt tapasztaljuk, hogy mindegyikük saját egyéni belátása szerint igyekszik a társadalmi élet egy-egy kérdését megoldani, anélkül, hogy ama kérdésnek a többi kérdésekhez való viszonyát szem előtt tartaná. Egy ilyen központi, felvilágositó közeg létesitésének gondolatával már Bacon „Nova Atlantis"-ában is találkozunk, Angolország

azonban még ma is távol van attól, hogy átértse, hogy tudományos kormányzati rendszer nem képzelhető el egy ilyen felvilágositásokat nyujtó Társadalmi Muzeum nélkül.

Tekintve, hogy a Társadalmi Muzeumnak állami intézménynyé való átalakitásáról egyelőre alig lehet szó, intézetünk legeredményesebben, mint társadalmi intézmény fejtheti ki tevékenységét. Mint ilyen, fontos, hogy pártatlanul és elfogultság nélkül működjék, bármely irányban való állásfoglalástól tartózkodjék és kizárólag arra szoritkozzék, hogy mennél több adatot nyujtson mindama kérdésekre vonatkozólag, melyekben a felek hozzá fordulnak és hogy a nyert adatok alapján azok egyéni véleményüket biztos alapokra épithessék.

Intézetünk e czélok elérésére igen kiterjedt levelezést folytat. Figyelemmel kiséri mindama közleményeket, melyek körébe vágnak s a lehetőség szerint feljegyzi a belőlük merithető adatokat és tanulságokat. Az ügy iránt érdeklődőknek levélbeli megkeresésére pedig készséggel szolgál mindennemü felvilágositással.

Munkásvédelem.

Az olasz földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium az alábbi nemzetközi pályázatot irta ki:

Tekintettel az 1904 január 31-iki 51. számu törvény 37. pontjára, mely a munkásbalesetekre vonatkozik, továbbá ezen törvény életbeléptetésére vonatkozó 13-iki 141. számu rendelet 151. pontjára:

kivánatosnak tartván azon tanulmányok előmozditását, amelyek uj védő-eszközök és készülékek feltalálására irányulnak és amelyek hivatva vannak arra, hogy a munkások személybiztonságát és egészségét a munkájukkal járó veszedelmektől megóvják,

elrendeli a minisztérium a következő nemzetközi pályadijak kitüzését:

1. *Tizezer frank* pályadij az ipari villamos berendezéseknek a földdel való kapcsolását tárgyaló elméleti és kisérleti tanulmányra.

E tanulmányban a legbehatóbban földolgozandók azok a részletek, amelyek tárgyalják:

a) ama jelenségeket, amelyek egy villamos zárókör bármely pontjának a talajjal való érintkezésekor föllépnek;

b) ama hatást, melyet a talaj természete és összetétele a nevezett jelenségekre gyakorol;

c) az áramok minőségének és feszültségének befolyását a nevezett jelenségekre;

d) a földkapcsolásoknak állandó, vagy pedig a túlfeszültség által okozott ellenállóerejét;

e) a földkapcsolások karbantartására és ellenőrzésére szolgáló eszközöket.

E tanulmány minden egyes részletében egyaránt behatóan tárgyalandók a zárókörnek ipari czélu áramai, valamint azok az áramok, amelyek magában a zárókörben végbemenő belső zavaroknak tulajdonitandók.

A tanulmány olaszul vagy franciául irandó.

A tanulmány és azok az eszközök, amelyeket a pályázó javaslatba hoz, kellő tapasztalati tényekkel támogatandók.

A pályázati határidő: 1911 deczember hó 31.

2. *Négyezer frank* pályadij egy a hajtó szijtárcsa mellett elhelyezett oly készülékre, mely a szijnak a tárcsára való elhelyezését a transzmisszió működése közben lehetővé teszi.

Ezen készüléknek azon előnynyel kell birnia az eddig már ismertekkel szemben, hogy alkalmas legyen 100—150 milliméter széles szijak használatára másodperczenkinti legalább is 18 méter kerületi sebesség mellett. Legyen azonkivül a készülék olcsó, teljesen megbizható és gazdaságos, lehetőleg kevés helyet foglaljon el és egyetlen munkás által könnyen kezelhető legyen akkor is, ha a munkás alatta nem foglalhat helyet.

A készülék úgy legyen szerkesztve és olyan alakban és méretben előállitva, hogy hosszabb (gyakorlati kipróbálásra) legyen használható.

Pályázati határidő: 1911 deczember hó 31.

3. *Négyezer frank* pályadij egy hordozható készülékre, a szijaknak oly szijtárcsákra való szerelésére, melyeknek átmérője között csekély a különbség, tengelyeik azonban különböző átmérőjüek.

A készüléknek hozzáférhetőnek, könnyen és gyorsan kezelhetőnek és oly szijak szerelésére kell alkalmasnak lennie, amelyek szélessége legföljebb 150 milliméter, kerületi sebessége másodperczenkint legalább 18 méter. A készülék úgy legyen szerkesztve és oly alakban és méretekben előállitva, hogy hosszabb gyakorlati kisérletekre legyen használható.

Pályázati határidő: 1911 deczember 31.

4. *Kétezer frank* egy készülékre, oly balesetek megakadályozására, melyeknek azon munkások vannak kitéve, akik a fémek hideg megmunkálásánál az ólom-, czink-, vörös- és sárgaréz-rudakat és lemezeket a hengerművek hengerei közé helyezik.

A készülék egyszerü és szilárd legyen, a munkát ne lassitsa és ne akadályozza a lemezeknek másodizben való hengerelés czéljából a felső hengerek közé tételét.

A készülék együtt mutatandó be azzal a géppel, a melyhez tartozik. Azonban oly készülékek is figyelembe vétetnek, melyek bármely nemzet műhelyeiben használatos gépeknél alkalmazhatók. A pályázóknak ez esetben azonban egy külön kérvényt kell a minister iumhoz intézniök, mellékelve azon készülék rajzát és leirását, melylyel a pályázatban résztvenni óhajtanak.

Pályázati határidő: 1910 deczember hó 31.

5. *Tizezer frank* pályadij egy tanulmányra, mely a bőrök szállitásával és megmunkálásával foglalkozó bőrmunkásoknak lépfene elleni védelmi eszközeire vonatkozik.

Ezen eszközök ne csökkentsék a bőr értékét és komoly kisérletekre támaszkodjanak.

A tanulmány olasz vagy franczia nyelven irandó.

Pályázati határidő: 1910 deczember hó 31.

A pályázatra beküldött tanulmányok és készülékek a pályázók tulajdonát képezik; de a ministériumnak joga van a pályázat befejezésével az arra vonatkozó leirásokat és rajzokat nyilvánosságra hozni.

A dijak oszthatatlanok és csak azon pályázóknak adhatók ki, akik teljesen kielégitő megoldásokat adnak.

A dijak az 1904 január 31-iki 51. számu törvény 37. pontja értelmében a munkásbalesetekre szánt külön alapból fedeztetnek.

Későbbi rendeletek fogják megállapitani azon egyéb utasításokat, amelyek a pályázat kivitelére, a jury kinevezésére és a dijak odaitélésére vonatkoznak.

Jelen rendelet a számvevőszéknél bejegyeztetett.

Róma, 1909 deczember hó 1-én.

Cocco-Ortu F. s. k., minister.

Nappali munka a pékműhelyekben.

A frankfurti munkásjóléti társaság a maga pékműhelyeiben, melyekben az általa fenntartott vendéglők és népkonyhák számára készül a kenyér és zsemlye, igen érdekes ujitást kisérlett meg. Már hosszabb idő óta keresték annak a módját, hogyan lehetne a pékműhelyekben a munkások egészségére oly ártalmas éjjeli munkát nappali munkával helyettesiteni. Először a süteményekkel kisérleteztek. Olyan előállitási módot kerestek ugyanis, melynek következtében a sütemény tovább maradjon friss állapotban, mint az a mai előállitási mód mellett lehetséges. A kisérletek nem vezettek eredményre. Ezért most már a fogyasztó közönséggel magával próbáltak szerencsét. A reggelihez olyan zsemlyéket szállitottak, melyek az éjszaka különböző óráiban kerültek ki a sütőkemenczéből. Az eredmény igen meglepő volt. Azok a zsemlyék, melyek négy, illetőleg nyolcz óra előtt hagyták el a kemenczét, alig különböztek frissességben egymástól, mi több, a kilenczórás zsemlyék is még megfeleltek amaz igényeknek, melyeket a „ropogós" zsemlyéhez fűzünk.

Minthogy a munkások az emlitett vendéglőkben és népkonyhákban 6 és 7 óra között reggeliznek, oly zsemlyéket szolgáltak föl, melyek megelőző este 10 órakor kerültek ki a kemenczéből, az ebéd és vacsorához szükséges süteményt pedig délelőtt sütötték. Az uj munkabeosztás ennek megfelelőleg ez volt: 1 órakor délután a munkát 3 pék kezdi meg, akik este 10 óráig a következő napra szükséges összes kenyeret és a reggelihez szükséges zsemlyét készitik el oly módon, hogy utóljára a zsemlyék hagyják el a kemenczét. Ezeket a süteményeket másnap reggel 5 órakor kihordják és körülbelül 7 óráig el is fogyasztják. Reggel 6 órakor a negyedik pék kezdi meg a zsemlyék sütését, melyek délelőtt 10 órakor kerülnek ki a kemenczéből és délig az egyes éttermekben szétosztva az egész napi szükségletet ellátni tartoznak. Ez a negyedik pék egyidejüleg a délutáni sütéshez szükséges kenyértésztát is előkészíti, úgy, hogy a másik 3 délután rögtön munkához foghat.

Ezen ujitás által nemcsak a nappali munka kérdése lett megoldva, de az előbb szokásos 40 órai munka is $27+4=31$ órára szállott le. Nagy a megtakaritás a villanyfogyasztás terén is. Továbbá, tekintve,

hogy az emlitett éttermek vasárnap zárva vannak, 3 pék minden szombaton szabad, a negyedik pedig minden vasárnap. Ez a negyedik azonkivül, hogy reggel 6 órától délelőtt 10-ig dolgozik, nappal a sütemény szétosztását és az elszámolásokat is végzi.

„Szocziális szolgálat" a katonai szolgálat mintájára nők számára.

A svájczi feminista egyesületek nemzeti szövetsége a legutóbbi időben tartotta kongresszusát Chaponnière-Chaix asszony elnöksége alatt Bernben.

A svájczi feministák szövetsége csendesebben működik, mint akár a londoni vagy más országbeliek, csendesebben, de nem kevesebb kitartással és bátorsággal küzd a nők mindama jogaiért és kötelességeiért, melyeket a kongresszus tagjai czélul tüztek ki. Körülbelül tiz éve, hogy megalapitották és azóta valóban nagyot haladt előre: a tagok száma 70-ről 20,000-re növekedett. Mintegy tiz kantonban vannak fiókegyesületei és élénk érintkezésben van Németország, Olaszország, Anglia, Svájcz, Hollandia és az Egyesült-Államok hasonló egyesületeivel.

A szövetség működésének első életjele az volt, hogy követelte, hogy minden nagykoru, hajadon nőnek adják át a svájczi uj polgári törvénykönyv egy-egy példányát. A szövetségtanács és a képviselők testületei nem méltatták e követelést rögtön figyelemre, de a dolog vége az lett, hogy az uj törvénykönyv tizezer példányát adták át a szövetség bizottságának tagjai között való szétosztás czéljából.

A berni szövetségtanács nagytermében, melyben hét napig üléseztek a feministák, ezuttal nemcsak a nők jogairól beszéltek. Hilfiker asszony Zürichből olyan javaslatot vetett föl, melyet a legfiatalabb kongresszisták is nagy komolysággal vitattak és mely a sajtóban is széles és élénk visszhangra talált. Hilfiker asszony azt fejtette ki, hogy a katonai szolgálatnak a férfi állampolgárokra nézve nemcsak ország védelmi czélzata, de nagy nevelő hatása is van. Ez utóbbi hatás különösen azon kölcsönös érintkezésnek következménye, melyben a katonai szolgálat folytán a módosabb rendezett társadalmi visszonyok között élő polgárok más gazdaságilag és társadalmilag alacsonyabb rendü polgárokkal jutnak. Épen ezen szempontból volna kivánatos, hogy a nők is hasonló iskolán menjenek keresztül. Nem arról van szó, hogy női fegyveres csapatokat szervezzünk, hanem Hilfiker asszony javaslata odairányul, hogy minden 18 és 20 év közötti leány egy u. n. „szocziális szolgálat"-ot teljesitsen bizonyos időn keresztül. Ez a „szocziális szolgálat" betegek ápolásában vagy más emberbaráti czélokat szolgáló ingyenes segélynyujtásban állana.

Hilfiker asszony javaslatát az összegyült kongresszisták nagy lelkesedéssel fogadták.

A német gyermekmunka.

A német iparfelügyelőknek legujabb jelentése szerint a német birodalom összes gyáraiban 1908-ban 12062 tizennégy évesnél fiatalabb gyermek dolgozott. Már maga ez a szám is érdekes, mert még ez a kis létszám is csökkenést mutat az előző évben alkalmazott gyermek-munkások számához képest (1907-ben13054 volt). A gyermek-munkásoknak majdnem egy harmada Bajorországból került ki (3933), aminek minden valószinüség szerint az az oka, hogy ott a kötelező iskolázás csak a gyermek 13-ig életévéig terjed. Nagyobbszámu gyermek-munkás található még Württembergben (1246), Elszasz-Lotharingiában (1363) és Bádenben (448). Szászországban, amelyben legfejlődöttebb a gyáripar, nem dolgoztatnak több gyermeket, mint a jóval nagyobb Poroszországban, az előbbiben 2382, az utóbbiban 2491 a gyermekmunkások száma. A többi északi és közép-dél-németországi államban csaknem teljesen mellőzik a 14 éven aluli gyermekeket a gyári munkában. Egész sereg államban (a két Mecklenburgban, a két Schwarzburg herczegségben, Sachsen-Altenburgban, Lippeben, Lübeckben, Hamburgban) egyáltalában nem találtak gyermekmunkást. Az iparfelügyelők jelentése szerint a gyermekvédelmi törvény megsértése miatt 3986 személyt vontak felelősségre.

Az V. kerületi Népház.

A polgármester nagyszabásu épitési programmjába tudvalevőleg felvette egy Népház épitését is. Az uj épület a Lipótváros külső részében, a nagyszámu munkást foglalkoztató gyárak között, a Vág-utczában, közvetlenül a Berzenczei-utczai kis lakások mellett épül és a szegényebb néposztály részére a közjótékonysági és közjóléti intézmények egész sorát fogja magában foglalni Lesz benne külön a férfiak és külön a nők részére foglalkoztató műhely, alvó, társalgó és egyéb helyiségekkel, fürdővel és fertőtlenitővel; továbbá állandó napközi otthon úgy a 2 éven aluli, mint az óvó és tanköteles gyermekek részére. A kulturális szükségleteket egy népkaszinó, felolvasó és előadó termek, népkönyvtár és egy tanácsadó hivatal szolgálják. Végül az egész ház középpontja a konyha lesz, mely a népkonyhát és munkásétkezőt fogja ételekkel ellátni. A Népházat az V. ker. ált. közjótékonysági egyesület fogja kezelni, amely márcz. 20-án tartott közgyülésén e nagyszabásu intézményhez méltóan olykép rendezkedett be, hogy minden intézmény kezelésére egy-egy szakosztályt alakitott. A Népház ez év őszére készül el.

Uj ipari betegség.

Dr. Ehrman, mannheimi orvos, uj ipari betegséget ir le, amelyet 25—30 esetben koksz-, szén-, antracit-műveknél, brikett- és mészkőgyárakban foglalatoskodó munkásoknál figyelt meg. A betegségnek „szurok-bőr" („Pechhaut") elnevezést adott. Ez a bőrbetegség azoknál a munkásoknál fordul elő, akik szurokdarabok fölaprózásával és földolgozásával, továbbá, akik a szurok főzésével és olvasztásával foglalatoskodnak. A szurok pora és a szurok gőze különböző formákban idézhetik elő a szurok-bőrt; előidézhetik ugyanis: 1. a bőrnek a megbarnulását (indián-bőr) és a szem fehérjének szennyes színüvé válását; 2. szurokatkák képződését; 3. szemölcsök keletkezését és a bőr burjánzásait. A betegség azonban leginkább az arczot és a kezet támadja meg. Védekezésül Dr. Ehrman a bőr bekenését és a szem sérülése ellen portól és gőztől védő szemüveget ajánl.

Munka a vándorlók részére.

A mindinkább türhetetlenné váló házi-koldulások megakadályozása czéljából Württembergben 27 műhelyt állitottak fel, melyekben a szükölködő és munkanélkül lévő vándorlók munkát kaphatnak. Ennek fejében a vándorlók lakást és ellátást nyernek s igy, ezután nem lesznek kénytelenek koldulni. A műhelyek berendezését az illető kerületi hatóságok a saját költségvetésükből fedezték, azonban az állam is adott hozzájárulást.

Munkásbiztositás.

A német rokkantsági biztositó intézetek közegészségügyi beruházásai.

A német rokkantsági biztositás kétféle módon is érezteti üdvös hatását. Azonkivül, hogy az elöregedett és munkaképtelenné vált munkások számára meglehetős segitséget biztosit, a felhalmozódott járulék-befizetésekből oly közhasznu intézmények létesülését segiti elő, amelyek igen nagy mértékben előmozditják a munkásjólétet, különösen a munkásegészségügyet. A rokkantsági biztositó intézeteknél t. i. oly nagy tőke halmozódik fel a járulékbefizetésekből, hogy az a takarékpénztárakban csak igen alacsony kamatláb mellett volna elhelyezhető. Ezért a biztositó intézetek inkább városoknak és községeknek adják kölcsön a felesleges pénzösszegeket abból a célból, hogy közhasznu beruházásokra forditsák. A biztositó intézeteket ennél az eljárásnál az a meggondolás vezeti, hogy a köszhasznu intézmények előmozditása — és ezek közé tartoznak: munkáslakások, továbbá a kisvasutak épitése, az utak javitása, az állattenyésztés magasabb fokra való emelése, a takarmányhiány ellen való védekezés, kórházak, népfürdők, vakok számára való intézetek, óvodák, vágóhidak, vizvezetékek, csatornázások, takarék- és fogyasztási szövetkezetek létesitése, alkoholellenes egyesületek támogatása stb. — mind szoros befolyást gyakorolnak egyrészt a munkások kereset-képességének fokozására és ezáltal létfeltételeik javulására, másrészt a közegészségügynek nagymértékü előrehaladására. Mindez összevéve, idő multán az átlagos életkor meghosszabbulását fogja eredményezni, ami a rokkantbiztositó intézetre nézve nagy előnyt jelent, de természetszerüleg nagy előnyt jelent a munkásra nézve is, úgy humanisztikus, mint gazdasági szempontból.

A birodalmi biztositási hivatal nemrég tette közzé jelentését arról, hogy a biztositó pénztárak létesitése óta mennyi kölcsönt folyósitottak 1908 végéig ily közhasznu célokra. Eszerint 1906-ban 64·5 millió márkát, 1907-ben 86·6 és 1908-ban 104·2 millió márka volt a folyósitott kölcsönök összege. Az alábbi kimutatásból látható, hogy mint növekedett a kikölcsönzött tőkék összege az utóbbi hat év alatt és hogy ugyanazon időben mennyit fizettek vissza a már kikölcsönzött összegekből.

Év végén volt	A közhasznu célokra forditott beruházások összege	Ebből visszafizettek	Minden 100 M befektetésre esik visszafizetés	A beruházások összege a visszafizetések levonása után
1903	365·9	29·5	8·1	336·4
1904	418·0	38·5	9·2	379·5
1905	473·7	48·9	10·3	424·8
1906	538·2	58·4	10·9	479·8
1907	624·8	68·8	10·0	556·0
1908	729·0	85·7	11·8	643·3

Hogy aránylik a folyósitott kölcsönök összege a biztositó intézetek összes vagyonához, arról a következő táblázat nyujt felvilágositást. Az 1903-tól 1907-ig tartó öt esztendős időközben igy alakultak a viszonyok:

Év végén	A biztositó intézetek összes vagyona	A beruházásokra forditott kölcsönök összege (a visszafizetések levonásával)	Minden 100 márka vagyonra jut mint beruházási összeg
1903	1084·3	336·4	31·0
1904	1160·4	379·6	32·7
1905	1237·5	428·8	34·3
1906	1318·5	479·8	36·4
1907	1404·1	556·0	39·6

Eszerint tehát a biztositó intézeteknél felhalmozott vagyonnak több mint négy tizedét közhasznu célokra használták fel. A kimutatás szerint munkáslakások, legényszálók és otthonok épitésére 234·4 milliót folyósitottak, mezőgazdasági hitelek nyujtására, kisvasutak épitésére, útépitésre, az állattenyésztés javitására, takarmányhiány enyhitésére 95·8 milliót, különböző jótékony intézetek, mint kórházak és üdülőtelepek, népfürdők, vakok számára való otthont, kisdedóvót, — azonkivül vágóhidak, vizvezetékek, csatornázások és egyéb ilyfajta intézetek, végül takarék- és fogyasztási szövetkezetek létesitésére 340 millió márkát. Ennek $^2/_3$-a városokra, $^1/_3$-a községekre jut. Nem csekélyek azok az összegek sem, amelyeket a biztositó intézetek saját közhasznu intézményeik létesitésére forditottak. Főleg kórházakról, különböző fajtáju gyógyintézetekről, kiváltképen tüdőbeteg-szanatóriumokról, üdülőtelepekről, és rokkantakházáról van ez esetben szó. Ezekre 1908 végéig összesen 53·7 millió márkát költöttek a biztositó intézetek.

Munkanélküliség esetére szóló biztositás Bádenben.

A bádeni nagyherczegségben behatóan foglalkoznak a munkanélküliség elleni biztositással és szó van arról, hogy azt többhelyütt életbeléptessék. Ezért a kormány emlékiratot tett közzé, amely részletesen tájékoztat a külföldön ily irányban eddig szerzett tapasztalatokról és a következő alapelvek figyelembevételét javasolja a munkanélküliség ellen biztositó intézetek szervezésénél: 1. Ameddig az állam nem veszi kezelésébe a munkanélküliség ellen való biztositást, addig ez csak községi úton (Kommunal-Verbände) vihető keresztül. 2. Ajánlatos a községi biztositást először csak az ipari és kézmives munkásokra kiterjeszteni; a biztositás körének további kiterjesztése csak lassankint

viendő keresztül. 3. Ajánlatos a biztositást oly módon szervezni, hogy úgy a szervezett, mint a szervezetlen munkások egyformán részesülhessenek benne. 4. Minthogy a szervezett munkások számára a genti módszer, a szervezetlenek számára a kölni módszer alkalmazása a legelőnyösebb: ajánlatos bizonyos javitások mellett a két módszert egyesitetten használni. 5. Czélszerü a belga példának a követése annyiban is, hogy az ipari központokban létesitett munkanélküliség ellen biztositó pénztárakhoz csatlakozzanak a környékbeli munkáslakta vagy iparűző városoknak a hasonló pénztárai. 6. Ha a szervezetlen munkások nem biztositják magukat olyan számban, amint az a közjólét érdekében, kivánatos volna, törvénynyel fel kellene hatalmazni a városokat, hogy szabályrendeleti úton életbe léptethessék a kényszerbiztositást és az ehhez szükséges járulékokat szedhessék mindazoktól a munkásoktól, akik az illető városokban dolgoznak. 7. Minthogy a munkanélküliség ellen való biztositás a legszorosabb kapcsolatban áll azzal, hogy a munkanélkülinek munkát nyujtsanak: a biztositó intézet működése és a városi munkaközvetitő között a legszorosabb kápcsolatot kell létesiteni és a két intézetet egységesen vezetni. A városi munkaközvetitő intézetet úgy kell szervezni, hogy az egész munkakeresletnek és kinálatnak központja legyen és más munkaközvetitőkkel kapcsolatban az ipari munkáltatóknak és munkásoknak ebbeli szükségleteit azonnal kielégithesse. A városi munkaközvetitő, a városi szükségmunkálatok és a munkanélküliség ellen való biztositó intézet legfőbb vezetése lehetőleg egy kézben egyesitendő.

Szociális egészségügy.

Az alkoholellenes mozgalom 1909-ben.

Dr. Stein Fülöp.

Az elmult évben az alkoholellenes mozgalomnak legjelentősebb mozzanata a londoni nemzetközi alkoholellenes kongresszus volt. Ha végigtekintünk e nemzetközi kongresszusok történetén, akkor különös eredményre jutunk. Az első nemzetközi alkoholellenes kongresszust 1885-ben Antwerpenben rendezte Miss Charlotte A. Gray és ezen az első kongresszuson az angol elem dominált. A kongresszus inkább a „meeting" jellegével birt és összehozta az angol absztinenseket az európai kontinens mértékleteseivel. Tudományos alapja a kongresszusnak nem volt. Ezen kongresszus honositja meg az absztinensmozgalmat az európai kontinensen, ahol mindaddig úgyszólván ismeretlen volt. A mozgalommal karöltve jár egy elkeseredett harcz absztinensek és mértékletesek között, mi maga után vonja a tudományos elmélyedést az alkoholkérdés részleteibe. A mozgalom tisztán tudományos, hygiénikus jelleggel bir. Ennek a jegyében folyik le a zürichi II. és a hágai III. kongresszus. Időközben a skandináv népek mozgalma óriási lépésekkel halad előre és a legközelebbi kongresszus (IV.) nem más, mint tanulmányút az alkoholellenes sikerek hazájába, Norvégiába, illetőleg Krisztiániába. A norvégiai tapasztalatok óriási módon fellenditik az absztinensmozgalmat, a tudományos elmélyedés mind nagyobb arányokat ölt, az angolszász pietisztikus elem a kongresszusokon mindjobban háttérbe szorul, helyébe lépnek az európai kontinens tudományos szaktekintélyei *(Bunge, Forel, Legrain, Baer, Kassovitz, Gruber stb.)*. A kongresszus amellett agitátórikus alakot ölt és nyomában mindenütt fellendül az illető ország alkoholellenes mozgalma. Igy folyik le az V. (Bázel), VI. (Brüsszel) és VII. (Páris) kongresszus.

A VIII. bécsi kongresszus fordulópontot jelent a kongresszusok jellegében, mert ezen a kongresszuson domborodott ki először az alkoholkérdés szocziálpolitikai, illetőleg szocziálhygiénikus jelentősége és ezen jellegét a további kongresszusok (IX. Bréma, X. Budapest, XI. Stockholm) meg is tartották, sőt még jobban kidomboritották. A bécsi kongresszus ránk nézve még annyiban is nagy fontossággal bir, mert ez keltette föl Magyarország érdeklődését az alkoholkérdés iránt és a magyar alkoholellenes mozgalom első szerény kezdetei ezen kongresszus hatásában gyökereznek. Ugyancsak ezen a kongresszuson már igen éles volt a harcz az absztinensek és a mértékletesek között, mely tetőpontját érte el a IX., brémai kongresszuson, amelyen a mértékletesek teljes vereséget szenvedtek. A brémai kongresszus egész Német-

ország érdeklődését felkeltette az alkoholkérdés iránt. A budapesti kongresszuson a mértékletesek és absztinensek közötti harcz már háttérbe szorult és — bár úgy ezen, mint a következő stockholmi kongresszuson a mértékletesek igen nagy számban vettek részt — ezen két kongresszus már úgyszólván csak az absztinenczia jegyében folyt le, és az áldatlan szóharcz absztinensek és mértékletesek között véget ért. A budapesti kongresszus elvitte az alkoholellenes eszméket kelet felé; az itt nagy számban jelenlevő lengyelek és oroszok nagy lelkesedéssel karolták fel az absztinenczia eszméjét, Szerbia alkoholellenes mozgalma pedig egyenesen magyar befolyás és kezdeményezés folytán jött létre. A stockholmi kongresszus óriási méreteivel, az uralkodóház, a kormány, a hatóságok, a hadsereg, a papság, a szervezett munkásság és a tanulóifjuság intenziv részvételével az összes részvevőkre felejthetetlen hatással volt és az alkoholellenes eszmék diadalát jelezte. Ezen a kongresszuson csakis a svéd kapitalizmus képviselői és annak csatlósai nem vettek részt.

Ha mindezt összegezzük, akkor azt kell mondanunk, hogy az első tizenegy kongresszus rendeltetésének csakugyan megfelelt és mindenütt konkrét, kézzelfogható eredményekkel járt. Sajnos, nem állithatjuk ugyanezt a tavalyi londoni kongresszusról is, amely az elfogulatlan részvevők egybehangzó állitása szerint határozott fiaskó volt. Ebben megegyeznek az összes részvevők, tekintet nélkül arra, hogy milyen nemzethez tartoznak és tekintet nélkül arra, hogy absztinensek vagy mértékletesek. A kongresszus az agitáczió szempontjából épenséggel semmi hatással sem volt és teljesen elveszett a milliós város nagy emberforgatagában. Londonon kivül Nagy-Britanniában meg épenséggel nem vettek tudomást a kongresszus üléseiről. Az angol alkoholellenes mozgalom pietisztikus mozgalom, a kongresszus előkészitése pietisztikus kezekben volt és sok kivánnivalót hagyott hátra. De tudományos tekintetben is messze elmaradt elődei mellett és csak egy kimagasló momentuma volt, amely azonban fontosság és jelentőség dolgában kétségtelenül teljesen paralizálta ezen kongresszus hiányait és fogyatékosságait. Ez a momentum *Laitinen*, helsingforsi tanár, »*Az alkohol befolyása az immunitásra*« czimü előadása volt, melyre, minthogy egyáltalán véve az elmult év legfontosabb alkoholellenes mozzanatának mondható, részletesebben akarok reflektálni.

Laitinen már a budapesti és a stockholmi kongresszuson beszámolt állatokon éveken át folytatott kisérleteinek nagyjelentőségü eredményeiről. Ezen kisérletek szerint igen csekély, mindennapos alkoholmennyiségek, 0·1 cm^3 abszolut alkohol egy kilogramm állatra, ami 75 kilogrammos felnőtt férfinél 7·5 cm^3 abszolut alkoholnak felel meg — ennyi pedig a legkönnyebb homoki bor egy deczili terjében van — leszállitják a kisérleti állatok (600—700) vérének hämolytikus képességét, csökkentik ellentálló erejüket fertőző betegségekkel szemben és gyengitik utódjaikat. Laitinen kisérleteit kiterjesztette az emberekre is és a londoni kongresszuson beszámolt 223 különböző koru, nemü és foglalkozásu felnőtt egyénnél észlelt eredményeiről. A kisérleti egyének voltak: egyetemi tanárok, diákok, tanitók és tanitónők, ápolónők, pinczérek és különböző

hivatásu munkások és munkásnők. *A kisérletek azt mutatták, hogy az emberi vörös vértestecskék ellentálló képessége, valamint az emberi vérsavó hämolytikus ereje alkoholélvezet folytán csökken, és hogy a vérsavó baktériumölő képessége tifuszbaktériumokkal szemben az absztinenseknél nagyobb, mint azoknál, kik alkoholt fogyasztani szoktak.*

Annak bizonyitékául, hogy ezen hatás már milyen csekély alkoholmennyiségeknél nyilvánul, röviden közöljük a kisérletek egyikét. Hat asszonynál, kik egész életükön át absztinensek voltak, Laitinen megvizsgálta a vértestecskék ellentálló képességét. Ezen 6 asszony a vizsgálat után 63 napon át naponta 8—10 cm^3 abszolut alkoholt kapott 80—100 cm^3 10%-os bor alakjában. Ezen idő eltelte után ujonnan megvizsgálta a vértestecskék ellentálló képességét és azt találta, hogy ez már ilyen csekély alkoholfogyasztás mellett is — a 6 eset átlagát tekintve — jelentékenyen csökkent.

Már most mi ezen kisérleteknek gyakorlati értéke? A tudomány mai állása szerint a szervezet ellentálló képessége legveszélyesebb ellenségeivel, a bakteriumokkal szemben, a vér alkatrészeinek kvalitásától függ. A súlyos alkoholistánál a fertőzésekkel szemben való ellentálló képességnek csökkenését theoretice már régen az alkoholnak, illetőleg a vér alkatrészeire gyakorolt káros hatásának tudták be. *Laitinen* kisérletei bebizonyitották, hogy ez *a hatás nem, mint azt az alkohol védelmezői állitják, csak az úgynevezett visszaélésnél kezdődik, hanem, hogy az úgynevezett mértékletes és legcsekélyebb adagok mindennapi fogyasztása is gyakorol már ezirányu, habár kisfoku, de világosan és kétségbevonhatatlanul észrevehető befolyást. Világos továbbá, hogy az orvosoknak kötelessége, hogy az alkoholnak ezen vészteljes befolyásából a fertőző betegségek kezelésénél a következtetéseket levonják.*

Laitinen ezen kisérleteit egy ép oly fontos statisztika közlésével egészitette ki, amely statisztikában megállapitotta a szülők alkoholfogyasztásának befolyását az ujszülöttek fejlődésére. Alkalma volt 5845 családnak 20,008 gyermekét megvizsgáltatni és a következő eredményekre jutott: Elvetélés történt és holtan született az absztinenseknél 1·07%, a mértékletes ivóknál 5·26, a mértéktelenéknél 7·11%. A gyermekek közül a születés utáni 8. hónap végén életben volt az absztinenseknél 86·55, a mértékleteseknél 76·83, a mértéktelenéknél 67·98%. Ugyanezen hónap végén a fogazat teljesen hiányzott az absztinensek gyermekeinek 21·5, a mértékletesekéinek 33·9, a mértéktelenekéinek 42·3%-ánál. A fogak átlagos száma a 8. hónap végén kitett az absztinenseknél 2·5-et, a mértékleteseknél 2·1-et, a mértéktelenéknél 1·5-et. Az átlagos súly volt: 1. fiuknál a születés alkalmával 3600, illetve 3570 és 3470 gr; 2. fiuknál a 8. hónap végén 9090, illetőleg 8910 és 8880 gr.; 3. leányoknál a születés alkalmával 3870, 3780 és 3700 gramm; 4. leányoknál a 8. hónap végén 9880, 9810 és 9150 gr. Ezen számok mutatják, hogy a szülők fokozódó alkoholizálásával az utódok elfajulása növekszik. És itt is látjuk kétségbevonhatatlan világossággal, hogy ez *a vészes befolyás nem*

kezdődik a visszaélésnél, hanem már a mértékletes élvezetnél is nagyon észrevehető. Hogy ezirányban még oly kevés az exakt bizonyiték, az csak ama körülménynek tudható be, hogy mindeddig hiányzott az összehasonlitó anyag, illetőleg annak egy része: az absztinens szülők gyermekei. Ezzel a londoni kongresszus minden fontos mozzanata ki volna meritve.

Ha az egyes országok alkoholellenes haladását szemügyre vesszük, akkor meg kell állapitanunk, hogy a társadalmi mozgalom jelentékenyen előrehaladt, első sorban az angolszász *(Egyesült-Államok, Nagybritannia, Britt-gyarmatok)* és a skandináv *(Dánia, Norvégia, Svédország, Finnország)* államokban kivétel nélkül, továbbá *Németország, Svájcz, Hollandia, Belgium, Ausztria, Magyarország, Szerbia, Románia és Oroszországban,* mely utóbbi országban az absztinensmozgalom az utóbbi év folyamán feltünő módon megizmosodott.

Különös jelenség, hogy az úgynevezett román országok az alkoholellenes mozgalom tekintetében mennyire elmaradottak. *Spanyolországban és Portugáliában* egyáltalában véve teljesen ismeretlen a mozgalom. *Francziaországban* a bortőke óriási hatalma sikeresen megakasztja a komoly alkoholellenes mozgalmat és csupán *Olaszország* az, amelyben épen az utolsó év folyamán, *Forel* fáradhatatlan agitácziója folytán a közvélemény intenzivebben foglalkozik az alkoholkérdéssel. De ez is csak Észak-Olaszországra áll, hol a szervezett munkásság nagy tömegekben sorakozik az absztinens eszmék zászlaja alá.

Az egyes államok alkoholellenes törvényhozásáról a következőket jelenthetjük:

Az *angol* parlamentben az év elején tárgyalták az uj italmérési törvényjavaslatot, melyet az alsóház 350 szavazattal 113 ellenében elfogadott, a felsőház azonban 272 szavazattal 96 ellenében visszautasitott. Bár ez számos tiltakozó gyülésre adott alkalmat a lordok ellen, az uj ülésszakon már csak oly törvényjavaslatot nyujtottak be, amely csupán az alkoholistákról való gondoskodással foglalkozik.

Sokkal örvendetesebb képet nyujtanak az *Egyesült-Államok.* Az elmult évben 3 nagy állam, Misszisszippi, Tennessee és North-Karolina, együttvéve 5.940,000 lakossal, törvénybe iktatták a prohibicziót. Ezekenkivül Texas, Arkansas, Jowa, Misszouri, Nebraska, South-Karolina és Uth törvényhozása foglalkozik a prohibiczió intézményével, tiz más állam törvényhozása pedig a lokálopczió törvényével. Teljesen alkoholmentesek ezidőszerint a következő államok: Maine, North-Karolina, Georgia, Misszisszippi, Tennessee, Kentucky, Oklahoma, Kansas és North-Dakota. Misszouri, Illinois, Indiana, Virginia, West-Virginia, Arkansas, Louisiana és Florida államaiban pedig a lokálopczió folytán az összes vidéki kerületek alkoholmentesek és csak a nagy városokban találhatók italmérések. Nagy haladást tanusitottak továbbá Texas, Jowa, Nebraska és Oregon államai, amelyekben a korcsmák ezrei és ennek folytán számos sörgyár és szeszfőzde is beszüntette működését.

A *skandináv* államok közül első sorban megemlitendő *Izland,* mint az első európai állam, mely a prohibiczió intézményét végérvé-

nyesen elfogadta. *Finnországban* a czár a finn parlament által már előzőleg elfogadott prohibicziós törvényt nem szentesitette, mire a finn nép alkoholbojkottal válaszolt. Sajnos, az általános politikai felfordulás Finnországban ezen kérdésben is kifejtette bénító hatását. *Norvégiában* hol a lokálopczió már évek óta oly fényes eredményeket hozott létre a törvényhozás által tervbe vett szigorubb intézkedéseket megakadályozta a franczia kormány közbelépése, mely a franczia alkoholtőke nyomása alatt a norvég értékek visszavetésével fenyegetődzött.

Igen érdekesen alakultak a viszonyok *Svédországban*. A mult év nyarán a Svédországban lefolyt általános sztrájk tartama alatt a svéd kormány a sztrájkoló tömegek hozzájárulásával elrendelte a szeszes italok kimérésének és eladásának teljes tilalmát. Egybehangzóak a vélemények, hogy ez a körülmény nem csekély hatással volt a hatalmas sztrájkmozgalom tartamára és lefolyására. A hivatalos tilalom a sztrájkkal együtt természetesen véget ért, azonban a hullámok, amelyeket a kormány ezen rendelete vetett, nem simultak el és tovább foglalkoztatják a lakosságot, a tudományos köröket, a hatóságokat és a parlamentet.

A sztrájk alkalmával elrendelt alkoholtilalom sikerétől felbuzditva az absztinens-egyesületek népszavazást kezdeményeztek az alkoholtilalom felett. E népszavazás ezidőszerint még teljesen befejezve nincsen, nem is lesz előbb, mint talán egy-két hónap mulva, teljesen megbizható statisztikai kimutatásokat pedig a nyár előtt nem fogunk kapni. A községek és városok nagyobb része azonban már leszavazott és ezek között nincsen egy sem, ahol a lakosság $^2/_3$-része ne szavazott volna a tilalom mellett, sőt egyes helyeken a lakosság $^9/_{10}$-része nyilatkozott a tilalom mellett. Több mint valószinü tehát, hogy a nép szava hatalmasan az alkoholtilalom mellett fog megszólalni, amint ez a tavalyi sztrájk eredményei után nem is lehetett kétséges. Stockholm rendőrségének hivatalos adatai szerint ugyanis az alkoholtilalom első hetének lefolyása után a delirium tremens miatt a nyilvános kórházakban felvettek száma — amely rendes körülmények szerint hetenkint 4–6 esetet tett ki — nullára apadt és ilyen eset, kivéve az első hetet, a tilalom egész ideje alatt nem fordult elő.

Az átmeneti alkohol tilalom legszembetünőbb hatását észlelhetjük azonban, ha a rendőrség jelentéséből az ittasság folytán elkövetett kihágások számát szemléljük 1908. augusztus hó 1-től 1909. augusztus végéig. A számok következőképen alakulnak:

1908 augusztus	1549
1908 szeptember	1581
1908 október	1588
1908 november	1290
1908 deczember	1202
1909 január	1012
1909 február	1062
1909 márczius	1001

1909 április 1403
1909 május 1567
1909 junius 1371
1909 julius... 1471
1909 *augusztus* *168*

Ezen számok teljes jelentőségét csak akkor foghatjuk fel, ha 1909 augusztus havának első három napját, amelyeken az alkoholkimérés még eltiltva nem volt, külön választjuk. Kiderül, hogy a 168 kihágás közül a három „alkoholnapra" 152 esik, a 28 tilalmi napra pedig 16. Tehát alkoholnapokra átlag 50·6, tilalmi napokra 0·57 kihágás jutott. A tilalom megszüntével 1909 szeptember havában az alkoholkihágások száma ismét 1651-re, tehát 55 napi átlagra emelkedett.

Nem csoda, hogy ezen eredmények a közvéleményt nagy mértékben foglalkoztatják. Eltekintve attól, hogy orvosi tudományos körökben az alkoholkérdés egész komplexumának tárgyalása napirenden van és, hogy az absztinens orvosok az egész országot elárasztották egy ép oly lendületes, mint tárgyilagos felhivással az alkoholtilalom érdekében, ugyancsak az absztinensek részéről a svéd parlamentnek két törvényjavaslatot nyujtottak be. Az első törvényjavaslat a lokálopczió keresztülvitelét szorgalmazza, mely szerint az egyes községek megismétlődő népszavazás utján döntsenek a szeszes italok kimérésének engedélyezése, vagy tilalma fölött az illető község területén; a másik törvényjavaslat az egész ország területén a szeszes italok kimérésének és gyártásának teljes eltiltását akarja elérni.

A teljes szesztilalom javaslata a költségvetési bizottsághoz került, mely azt elutasitotta. Innen a javaslat az első kamarához (felsőház) ment, mely teljesen az alkoholérdekeltség — első sorban a göteborgi rendszer részvényeseinek — befolyása alatt áll. Természetes, hogy ezen teljesen konzervativ és reakczionárius testület a bizottság javaslatát magáévá tette és szavazás nélkül napirendre tért a javaslat felett. Ugyanitt bukott meg nagy többséggel a lokálopczió törvényjavaslata is. Bár ennek folytán a javaslatokból egyelőre törvény nem lehet, a második kamara már a jelen év folyamán nagy lelkesedéssel foglalkozott a kérdéssel és kifejezést adott abbeli reményének, hogy az első kamarának bekövetkezendő demokratizálásával ezen javaslatok törvényerőre való emelése biztositva lesz.

Úgy az angol, mint a svéd parlament fényes bizonyitékát adta annak, hogy csak a valódi és teljes demokráczia alapján álló parlament lesz képes az alkoholizmus rákfenéjével megbirkozni.

Ha még megemlitjük, hogy *Németországban* úgy a közvélemény, mint a törvényhozás intenziven foglalkozik az iszákosok gondozásának kérdésével, hogy *Ausztriában* ujból benyujtották a hasonlótárgyu és már évek óta az osztrák Reichsrat előtt fekvő Trunksuchtsvorlage-t és, végül, hogy Magyarországon megnyilt Rákospalotán az első gyógyintézet alkoholisták számára és hogy a magyar parlamentet egy napig foglalkoztatta

Goldis László-nak nagyszabásu és tartalmas alkoholellenes beszéde, akkor körülbelül kimeritettük az 1909. év jelentősebb alkoholellenes eseményeit.

Alkoholmentes italok a vasuton.

A mecklenburg-schwerini vasutigazgatóság körlevelet intézett a vasuti állomások vendéglőseihez, melyben meghagyja, hogy egy üveg szelterszviz (szénsavval telitett viz) ára, még ha 1/4 liternél több is lenne, 10 pfennignél magasabb nem lehet. Czitromos viz 1/4 literes poharanként 15, kis üvegekben 20 pfennigért árusitható. Ahol a vonaton sört árusitanak, ott egyuttal szelterszvizet és tejet is kell árusitani. A nagyobb állomások vendéglőseinek még más alkoholmentes italokat is kell árusitani: pomrilt és alma-pezsgőt 15 pfennigért üvegjét, gyümölcsöt mérsékelt áron. Mindezeket kinálni is kell. A vasuti alkalmazottaknak és munkásoknak az alkoholmentes italokat féláron, az ételeket legfölebb 3/4 árban kell adni, mig alkoholtartalmu italoknál nem jár ármérséklés.

A TÁRSADALMI MUZEUM ÉRTESITŐJE

Második évfolyam 3. szám — *1910 május—junius*

Megjelenik évenkint hatszor, legalább 5 iv terjedelemben. Előfizetési ár egész évre 4 korona. Az előfizetési összegek „A Társadalmi Muzeum Értesitője" kiadóhivatalához (Budapest VI, Csengery-utcza 31), a lap szellemi részét illető közlemények pedig a Társadalmi Muzeumhoz (Budapest V, Mária Valéria-utcza 12) küldendők.

Heverő tőkék a közegészségügy szolgálatában.

Szántó Menyhért, min. oszt.-tanácsos.

A nemzetek vagyonmérlegében nem szokott szerepelni a lakosság munkabirása. Pedig az emberek testi és szellemi munkája az, ami a vagyont létrehozta és a meglévő tőkék közreműködésével folyton növeli és szaporitja. Valamint az egyes család, úgy a nemzet összességének háztartását tekintve a felnőtt emberek munkája szerzi meg a kiskoruak életszükségleteit, mignem azok is a dolgozók sorába állhatnak. Amerika gyors gazdasági föllendülésének egyik leghathatósabb oka az volt, hogy a dolgos kezek ujabb és ujabb millióit kapta készen évenkint, anélkül, hogy azok felnevelésére költött volna. Nehéz volna kiszámitani, mennyire rúg az a veszteség, amit Magyarország ezen a réven szenvedett, de kétségtelen, hogy több száz milliót vesztett évenkint a magyar nemzet vagyona a kivándorlás által. Jóval többet, mint amennyi a hazaküldött pénz.

Az ország vagyonosodásának egyik fő kelléke az, hogy lakosai minél tovább munkabirók maradjanak. A munkabirásnak pedig az egészség az alapja. Könnyü ezt egyes

családoknál megfigyelni. Ahol a családfő 40 vagy 50 éves korában kidől, ritka eset, hogy az öröklött vagyont számottevő mértékben gyarapította volna. Ellenben, amely családnak a feje 60—70, vagy még magasabb életkorban is munkabiró, az rendesen jobb módban hagyja gyermekeit, mint amilyenben ő maga kezdte pályafutását.

Mallet Bernard feldolgozta a hagyatéki illetékek adataiból az Angolországban az 1905. és 1906-ik években előfordult örökségi eseteket.* Eszerint 1000 elhalt egyén közül örökséget hagyott hátra:

	1905-ben	1906-ban
0—5 éves egyén	0·05	0·03
5—10 „ „	0·2	0·4
10—15 „ „	2·4	1·5
15—20 „ „	4·4	3·1
20—25 „ „	24·5	22·7
25—35 „ „	64·3	61·7
35—45 „ „	111·4	108·0
45—55 „ „	145·5	146·0
55—65 „ „	182·3	182·0
65—75 „ „	200·5	194·5
75-ön felül	215·2	203·2

Ezek a számok azt mutatják, hogy a 25 éves koruk előtt elhunytak után csak nagyon ritkán marad örökség; a hagyatékok száma csak a 45-ik életév felé kezd gyakorivá lenni és annál gyakoribb, minél magasabb életkorban hal meg az örökhagyó.

Az örökhagyó életkorával együtt növekedik a hagyaték átlagos nagysága is. Mallet adatai részint bevallás, részint becslés alapján a következők:

---

* Bertillon: Statistique des successions en France et à l'étranger Nancy 1910.

Örökhagyók kora	1905			1906		
	Hányan hagytak örökséget	A hagyatékok összege	Egy-egy hagyaték átlaga	Hányan hagytak örökséget	A hagyatékok összege	Egy-egy hagyaték átlaga
		L	L		L	L
0—5	8	4,275	535	5	2,000	400
5—10	2	6,297	2,759	5	54,390	10,878
10—15	17	7,744	452	11	7,670	697
15—20	43	34,135	787	31	21,090	680
20—25	297	345,290	1,164	270	223,920	829
25—35	1,832	2.124,200	1,161	1,766	1.921,680	1,088
35—45	3,992	8.755,900	2,195	3,942	7.013,750	1,779
45—55	6,554	17.361,000	2,650	6,666	25.017,500	3,753
55—65	10,648	38.861,000	3,650	10,894	43.083,000	3,954
65—75	13,868	65.372,000	4,714	13,740	74.514,000	5,423
75-ön tul	14,454	95.649,000	6,618	14,084	104.586,000	7,426
Összesen:	51,715	228.520,841	4,419	51,414	256.445,000	4,988

Ebből is kitünik, hogy magasabb korban az elhunytak átlag nagyobb örökséget hagynak hátra.

Annak az országnak a lakosai a legvagyonosabbak, ahol az emberek átlaga a legmagasabb életkort éri el. Hasonlitsuk össze ebből a szempontból például Angolországot Magyarországgal. Angolországban az ujszülöttek fele éri el az 53-ik évet, Magyarországban ellenben már 40-ik életévében meghal. Tizezer ujszülött közül a

	Angolországban	Magyarországban
60-ik életévet megéri	4,400	3,500
65-ik „ „	3,600	2,800
70-ik „ „	2,800	2,100
75-ik „ „	1,800	1,300
80-ik „ „	1,000	700

Látnivaló, hogy Angolországban, melynek népe sokkal gazdagabb a magyarnál, az emberek többsége hosszabb életü.*

* Az itt közölt adatok a franczia munkaügyi ministérium nemzetközi népmozgalmi statistikájának 1907. évi közleményéből valók. (Ministère du Travail et de la Prévoyance Social: Statistique Internationale du Mouvement de la Population. Paris, 1907.)

Erre ugyan azt lehetne mondani, hogy Angolországban nincsenek meg az időjárásnak azok a szélsőségei, amik Magyarországban gyakoriak.

Nézzük hát egyazon országnak más-más időszakból vett adatait. Svédországnak másfél évszázadra visszanyuló életkori statisztikája van. Mikép változott a lakosság életkora a lefolyt másfél század alatt, ami alatt tudvalevőleg a közvagyonosodás nagy mértékben emelkedett? Forrásunk a következő négy időszakról mutatja ki a lakosság élettartamát:

Életkor	1757—1763	1816—1840	1841—1855	1891—1900
	évi időszakban az ujszülöttek fele elhalt:			
	33	47	51	63
	éves koráig, — 10,000 ujszülött közül megérte:			
a 60-ik évet ...	2930	3660	4010	5422
a 65-ik „ ...	2350	2963	3315	4819
a 70-ik „ ...	1750	2178	2261	4012
a 75-ik „ ...	1080	1356	1570	2989
a 80-ik „ ...	560	680	786	1834

Szembetünő, hogy a vagyonosodás az élet meghosszabbodásával együtt jár. Százötven évvel ezelőtt Svédország lakosainak fele már 33 éves korában kidőlt a munkából, meghalt; ma pedig 63 éves korában esik ki a svéd munkás kezéből az ásó, kapa, véső, egyszóval a kenyérkereső és vagyongyüjtő eszköz.

Ezek a példák világosan mutatják, hogy a nemzet vagyonosodásának leghathatósabb tényezője az, ha lakosai minél tovább egészségesek és munkabirók maradnak.

A következőkben azokkal a kérdésekkel kivánunk foglalkozni, melyek a lakosság munkabiró életkorának meghosszabbitására alkalmasak. Itt nem a felsőbb tizezer, hanem az alsó milliók — a munkásosztály — körülményeit vesszük csak figyelembe, egyrészt azért, mert a nagyvagyonuaknak van módjuk gondoskodni magukról, másrészt azért, mert a munkásosztály keresetének fokozása nagyobb jelentőséggel is bir a nemzet vagyonosodására.

A munkások munkaerejének föntartására a leghatha-

tósabb eszköz: a jó lakás és élelmezés; egészséges életviszonyok és munkafeltételek; továbbá az életküzdelemtől elválaszthatatlan megbetegedések gyors leküzdése.

Ami a lakás- és élelmezési viszonyokat illeti, tudvalevő, hogy azok sehol sem oly nyomasztók, mint nálunk Magyarországon. A Fővárosi Statisztikai Hivatal igazgatója, Dr. Thirring Gusztáv, nem rég két érdekes tanulmányt tett közzé a budapesti élet drágaságáról. Az egyik tanulmányában összegyüjtött anyagból kiderült, hogy Budapesten a legkisebb, 1—2 szobából álló lakások átlag 40—45%-kal drágábbak, mint pld. Lipcsében, s a középnagyságuak is 20—30%-kal kerülnek többe. Igaz, hogy az utolsó évek folyamán a lakbérek majdnem mindenütt drágultak, de a drágulás aránya és tendenciája nem azonos; többhelyütt csak a nagyobb lakások drágultak, Berlinben az egész vonalon megvan ugyan a drágulás, de ez egyáltalán nem jelentékeny, Boroszlóban csak a legnagyobb lakásoknál tapasztalható mérsékelt áremelkedés. A nagyobb német városokat sorra véve, azok közt egyetlenegyet sem találunk, melyben az egyszobás lakásnál nagyobb lakások bérei a budapestiét elérnék, vagy akárcsak megközelitenék s konstatálhatjuk, hogy a lakásbérek emelkedése az utolsó években sehol sem volt olyan nagy, mint Budapesten.* Az angolországi lakásviszonyokkal nem is lehet a mieinket összehasonlitani.

Másik tanulmányában sorra vette az élelmiszer árait Budapesten és számos külföldi városban és a következő konkluzióra jutott: „Budapesten 10 év alatt az árak husz, harmincz, sőt negyven és ötven százalékkal is emelkedtek. Ez az emelkedés Európa minden nagyobb városában is fellelhető, de az áralakulás kedvezőtlen konjunkturái egy várost sem sujtottak erősebben, mint Budapestet, egy országot sem súlyosabban, mint hazánkat. Ha valahol, úgy tehát nálunk nagy szükség van arra, hogy a hatóságok a drágaság enyhitésére megtegyenek mindent és igy a megélhetést, kivált a vagyontalan osztályoknak, megkönnyitsék.“ **

* Dr. Thirring Gusztáv: Adalékok a drágaság kérdéséhez. Városi Szemle 1908. 104—112. és 197—203. l.

** Dr. Thirring Gusztáv: A drágaságról. Munkásügyi Szemle 1910. 193—197. l.

Az életszükséglet kellékei közül legrosszabbul állunk a lakás dolgában. A rossz lakásviszonyoknak a halálozásra gyakorolt kártékony hatását szembetünően kimutatta Budapest polgármestere mult évi lakásügyi programmjának előterjesztésekor. Eszerint ugyanis Budapest IV. kerületében, hol a népességnek 5%-a lakik zsufolt lakásban, az évi halálozási arány 10,000-ből 11·4; az V. és VII. kerületben, ahol a lakosság 95%-a van zsufolt lakásban, a halálozás 15·3, 15·4;

A doncasteri bányaművekhez tartozó munkástelep.

a X. kerületben zsufolt lakásban él a népesség 19·2%, meghal 20·6%. Angolországnak harmadfélszer annyi a lakosa, mint Magyarországnak, a mienknél kisebb területen. Mily irigylésre méltók az ottani lakásviszonyok a mienkhez képest. Csak egy példát említünk. A *doncasteri* bányaművekben dolgozó bányászok számára a vállalat mostanában munkásházakat épitett. Amint a közölt képekből is látható: a munkáshéztelepnek kertváros jellege van. E házak épitési költsége — az

A doncasteri bányaművekhez tartozó munkástelep.

utczarendezést, csatornázást is beleszámitva — épületenkint 204 £ = 4896 K volt. A lakások heti bére 5 sh.—6·3 sh. = 6—7·56 K között váltakozik. És e kedvező helyzet mellett is ott még mindig a legégetőbb kérdések egyikének tartják a lakásügyet, melylyel minden nagyobb városi hatóság, a nagyobb iparvállalatok s minden vidéknek egy-két közhasznu egyesülete foglalkozik. Meg is látszik az eredménye. Erőteljesebb munkásnemzedék nevelkedik ott, különösen erőteljesebbek a leányok az előbbeni generációnál, a legfőbb munkásbetegség, a tuberkulózis, pedig Angolországban a legutóbbi 25 év alatt minden 10,000 lakos után 24-ről 12-re szállott le, holott Magyarországon még ma is 36, bár nálunk is mutatkozik valamelyes javulás.

Németországnak is jóval nagyobb a népsürüsége, mint Magyarországnak, számos nagy városa, sok gyárvárosa van, mégis jobbak a lakásviszonyai, mint a mieink. Hogyan segitenek magukon?

Minden vidéken, számos városban alakultak közhasznu egyesületek és szövetkezetek munkásházak épitésére. Igy már 1860-ban alakult ilyen egyesület Frankfurtban a „Gemeinnützige Baugesellschaft“ 225,750 forint alaptőkével, az 1907. év végén már egy millió márka alaptőkéje volt. 32 kis családi háza és 49 nagyobb épülete van, melyeket olcsón ád bérbe nagyobbrészt munkásoknak.

Számos helyeken alakultak szövetkezetek családi házak épitésére. A tagok — nagyobbrészt munkások és kishivatalnokok — időközi befizetésekkel vagy üzletrészt vagy takarékbetétet gyüjtenek össze, ehhez a szövetkezet aránylag nagy összegü kölcsönt vesz fel, megkapja saját tőkéjének 2—3, sőt 10-szeresét is és annak segitségével megépiti a házakat. Különösen nagy lendületet vett ily módon a házépités a legutóbbi 10 évben, mióta t. i. a rokkantsági biztositó intézetek felhalmozott tőkéjüket kölcsönkép átengedik a közegészségügyi viszonyokat előmozditó célokra.

Igy pl. a „Hanau“-i közhasznu házépitő társaság 1908-ban 900,000 márka alaptőkéjéhez a kasseli rokkantsági intézettől 183,000 márka kölcsönt kapott. A kasseli tisztviselők házépitő egyesülete (832 taggal) 1.000,000 márka saját tőkéjéhez, ugyancsak a kasseli rokkantsági intézettől

1.600,000 márka jelzálogkölcsönt és még más forrásból 600,000 márkát kapott.

A frankfurti Volks-, Bau- und Sparverein, mely 1899-ben alakult s jelenleg 710 tagja van, 170,000 M. saját tőkéjéhez 2.200,000 M. jelzálog-kölcsönt kapott. Tagjai nagyobbrészt ipari munkások; vannak köztük napszámosok és cselédek is, kishivatalnokok és nagyon kis számmal értelmi foglalkozásuak (2 orvos, 3 ügyvéd, 4 mérnök stb).

A hannoveri tisztviselők egyesülete 120,000 márka saját tőkéjéhez, a hannoveri rokkantsági biztositó intézettől 400,000, a tartományi tüzbiztositó pénztártól 120,000, egy magán életbiztositó társaságtól 200,000, egyéb forrásokból 445,000 márka kölcsönt kapott. A kölcsönkapott tőkék tehát az egyesület tőkéjét tizszeresen meghaladták. Ily módon az egyesület, mely 10 éve hogy fennáll, számos tagját juttatta családi házakhoz, vagy olcsó és egészséges bérházi lakáshoz.

Nálunk a családi házak megszerzése sokkal nehezebb. Akár munkás, akár tisztviselő, akinek nincs elegendő pénze, itt nehezen jut kölcsönhöz, kevesebbet kap és drágábban. Pedig megvannak a tőkék, melyek erre szolgálnának, de másutt hevernek.

Igy például 4 évvel ezelőtt alakult a köztisztviselők nyugdijpótló és segélyző egyesülete, tagjainak száma csak 1251, akik kisebb járadékot biztositottak a maguk vagy özvegyeik számára és már 937,000, tehát csaknem egy millió korona dijtartalékot gyüjtött össze. Ez a tőke pénzintézeteknél és zálogleveleken van elhelyezve 4—4½%-os kamatra. Nem szolgálná-e ez a tőke jobban a czélját, ha az egyesület tisztviselői házak épitésére engedné át? és ily módon előmozditaná a tehetőségéhez képest, hogy tagjai hosszabb ideig maradjanak munkabirók és ne szoruljanak az egyesület-nyujtotta nyugdijra, vagy özvegyi járulékra.

Magyarországon számos nyugdijbiztositó és hasonló segélyegyesület van, melyek a tőkéjüket a közegészségügy szolgálatába állithatnák. Hogy csak egy kisebbet emlitsek, itt van a gazdatisztek nyugdijegyesülete, mely 1893-ban alakult, mindössze 172 fizető tagja van, mégis 700,000 korona dijtartaléka van már.

Számos iparvállalatnak van nyugdijintézete az alkal-

mazottjai részére. Nem volna-e hivatásuk a nyugdijalapban kezelt vagyon segitségével alkalmazottjaikat egészséges lakáshoz juttatni? Nagy mulasztás terheli a szénbánya-vállalatokat. A bányász naphosszat a szabad égtől elzárva, a föld mélyében végzi munkáját, neki legnagyobb szüksége volna arra, hogy munkán kivüli idejét egészséges, jó levegőjü lakásban, kertes házban tölthesse. A bányatársládák vagyona, melyből a rokkanttá vált munkást, vagy családját segélyezik, mintegy 35 millióra rúg, mennyi jó lakást lehetne ennek leköthető részéből épiteni! És mennyi kivánni való van még a bányászlakások tekintetében. A diósgyőri vasgyár szép példát mutatott e téren ezelőtt 25 évvel, fölépitvén a társláda pénzéből az első kertvárost. Azóta kevés követője akadt Magyarországon.

A legkisebb exisztencziáknak nyugdijjal való támogatására alakult 1893-ban a Magyarországi Munkások Rokkantsági és Nyugdijegylete, és 1901-ben a Gazdasági és Cselédsegélypénztár, mindegyikének már 5—5 millió tőkéje van, ami a biztositottak egészségügyének előmozditásán semmit sem lendit. Pedig a mezőgazdasági munkások körében nem kisebb a lakásinség, mint a nagyvárosi iparos-munkásoknál. „Egyes városokban és falvakban a mezei munkás nem szobát, konyhát, hanem csak kamarát vagy istállósarkot bérel és örül ha évi jövedelmének 20%-áért valami zugban meghúzhatja magát. És a jövő fejlődés kilátásai sokkal jobbak az ipari és kereskedelmi góczpontokban, mint a vidéken. A községekben a magánvállalkozás tartózkodik munkásházak épitésétől", mert az ezekbe befektetett tőkét — szükség esetén — nehezebb mobilizálni.*

A legtöbb foglalkozási ágnak megvan a maga nyugdijintézete. A vasuti alkalmazottaknak, a villamos vasutak kocsivezetőinek, a tanitóknak stb. A vasuti és tanitói nyugdijintézet tőkéje meghaladja a 30—30 milliót. Ezeknek egy jókora része természetben kap ugyan lakást, sokan azonban bérben laknak. Azoknak igen jó volna, ha olcsón egészséges lakáshoz juthatnának. De vannak még más közegészségügyi feladatok is, melyeket ezeknek a nyugdijintézeteknek a tőkéjével elő lehetne mozditani.

* Keller Gyula: Gazdasági Munkásházak. A Társadalmi Muzeum Értesitője. 1909. 45. l.

E téren is nagy példák állanak előttünk. Az angolországi nagy munkásszövetkezetek, az úgynevezett „Friendly Society"-k voltak az elsők, melyek a munkából időlegesen kidült, de még nem rokkant tagjaik részére jó levegőjü, napos vidéken üdülőtelepeket (Reconvalescent Homes) épitettek. Az ott tartózkodó munkás két-három hónapi pihenés és jó táplálkozás után úgy összeszedte magát, hogy ismét visszatérhetett munkájához. Nem is tudták a kezdeményezők azt, hogy ők a tuberkulózisnak természetes gyógyitó módját fedezték fel és használták. Ma már terv szerint épitenek üdülőtelepeket Angolországban, nemcsak munkásbiztositó szövetkezetek, hanem más közhasznu intézmények is.

Nagyobb arányu példáját látjuk az ez irányu tevékenységeknek Németországban. A Németbirodalom nagyarányu munkásbiztositó intézményei már a Bismarck-féle konczepczió szerint gondoskodnak róla, hogy a közegészségügy javitására, első sorban pedig a legpusztitóbb népbetegség, a tüdővész ellen, nagy tőkét mozgósitsanak. Az 1889. évi rokkantsági és aggkori biztositási törvény adott erre módot. Felhatalmazza ugyanis az egyes tartományi biztositó intézeteket, hogy olyan betegségek esetén, melyek előreláthatólag hosszu sinylődést hoznának a betegre és ezzel a rokkantsági évjáradék huzamos igénybevétele által a biztositási intézeteknek tetemes pénzáldozatába kerülnének, a gyógyitást is az intézet vegye kezébe, ha ezzel a rokkantság bekövetkezését el lehet háritani, vagy számottevő időre elodázni.

A német rokkantsági biztositás tőkefedezeti rendszeren alapul. A biztositott egyének nem annyit fizetnek be, amennyiből az illető évi szükséglet kitelik, hanem ki-ki hetenkint annyit fizet be, hogy abból az átlagos munkabiró életkor elteltéig akkora tőke gyüljön össze, amennyit az illető egyén a rokkantállományban a még valószinüen hátralévő élet tartama alatt évi járadék alakjában felél. Ily módon minden egyén után tőke gyülik össze és mivel a biztositottak száma 15 millió, máris milliárdokra menő tőkét halmoztak össze. Az 1900. év végéig a németországi 31 munkásbiztositó intézet és 9 nyugdijpénztár a következő összegeket forditották a közegészségügy javitására:

Tüdőbetegeknek szánt népszanatóriumok építésére	36	millió márkát
Egyéb üdülőtelepek és kórházak létesitésére ...	211	„ „
Munkáslakások építésére	151	„ „
Összesen:	398	millió márkát.

1907. év végén ez az összeg már 556 millióra emelkedett.

Más közegészségügyi célokra is adnak pénzt a biztositó intézetek, u. m. városok csatornázására, vizvezetékekre, a nép élelmezését előmozditó és egyéb közhasznu berendezésekre stb. A düsszeldorfi rokkantbiztositó intézet a tüdővész leküzdése érdekében vándormuzeumot tart fenn s küldi kivánatra a községeknek néhány hétre a szükséges ismeretek terjesztésére s tanácsadó állomásokat betegek részére. A danzigi biztositó intézet az alkoholellenes páholyok segitésére is áldoz.

Ezelőtt tizenegy évvel, 1899. év nyarán volt alkalmam a biztositó intézetek működésével a helyszinén megismerkedni. Több helyen láttam erdőben épült üdülőtelepeket. Egy-egy épületben 30—40 ember tartózkodott, csupa kezdődő tüdőbajos. Mindegyiknek a zsebében köpőüveg volt, mert ott megtanitják, miképen kell a családja tagjait és más felebarátját a benne levő kórtól óvnia. A legtöbb beteg itt egy-két hónapi jó táplálkozás, pihenés és orvosi gondviselés után annyira helyreáll, hogy visszamehet a műhelybe és ujra megkezdheti rendes heti járulékainak a fizetését a biztositó pénztárba. Önkéntelenül felmerült az a kérdés, vajjon a biztositó intézetekre nézve pénzügyi szempontból is nem-e előnyös a kór pusztitó erejének a feltartóztatása? Akiket akkoriban kérdeztem, csak annyit válaszoltak, hogy ezt még nem tudják megállapitani, de a humanizmus parancsolja, hogy a kin csak még lehet, segitsenek. Már 1905-ben Gebhard, a Hansa-városok rokkantbiztositó intézetének igazgatója, a párisi gümőkór-kongresszuson 6025 tüdőbajos sorsáról számolt be, akik az 1894—1903. évek közötti időszakban a biztositó intézet költségén szanatóriumokban voltak és a kezelésből teljes munkabirással távoztak el. Ez a munkabirás nyolcz és fél év mulva is megvolt még a gyógyultak 50—60 százalékában; a többieknek is — akik addig kidültek — évekkel meghosszabbitotta az életét és munkabirását. Igy az eddigi eredményből is megállapitotta Gebhard, hogy a biz-

tositó intézeteknek ez a tevékenysége pénzügyi haszonnal járt. A közgazdasági haszon még nagyobb volt, mert több család számára megmentette a családfenntartót és őket is megóvta a fertőzés veszélyétől. Németország nagyobb városaiban a tüdővészhalandóság az utóbbi 30 év alatt 10,000 élő után számitva 34-ről 17-re szállt le; legszembetünőbb a javulás a legutóbbi tiz esztendőben és különösen a 30—60 évesek, tehát a dolgozó és kereső emberek között. Ez alatt a tiz év alatt a Németbirodalom lakossága négyszögkilométerenkint 96·7 lélekről 117·14-ra emelkedett; a szaporodás 8.300,000. Az általános jólét pedig a legalsóbb néprétegekben is szemlátomást növekedett, az egész ország lakossága gazdagodott.

Ez az egy számadat is megmutatja, mekkora anyagi érdek füződik ahhoz, hogy a betegséget lehetőleg elháritsuk; és ha a nyugdijintézetek százmilliót meghaladó tőkéjüknek egy részét ily czélra vennék igénybe, azok többet jövedelmeznének az illető biztositó intézetnek, többet a biztositott tagoknak és jóval többet az országnak, mint amennyit jelenleg kamatoznak.

Igy például a tanitói nyugdijalap évenkint egy félmilliót fizet a tanitók árváira. Jobban járna, ha czélszerü befektetéssel a betegeskedő tanitót meggyógyitaná, életét meghosszabbitaná, a gyermekeknek sem válna kárukra, ha nem szorulnának az árvaházra. Magyarországnak három tuberkulózis szanatóriuma van, az algyógyiban csak az állami vasgyári munkásokat veszik fel; a budakeszíben 10 éves fennállása óta csak kevés számu néptanitót ápoltak, a legtöbbjét a saját költségén. Ha a gyulai szanatórium is csak ily kevésnek nyujthatott segedelmet, akkor a 35,000 néptanitó közül az egy pár ezer tüdőbeteggel vajjon mi lett?

Nem lehet elzárkózni azon szempont elől sem, hogy a nyugdijintézetek nem köthetik le összes vagyonukat ingatlanokban. Kell, hogy rosszabb években is elegendő pénzük legyen. Az is igaz, hogy egy-egy nyugdijintézetnek tagjai nincsenek annyira egy helyen, hogy egy, vagy két szanatórium berendezése vagy más közegészségügyi intézet felállitása a tagok mindegyikére egyforma előnynyel járna. Sokan a távolság miatt sem vehetik igénybe.

Ha a nyugdijintézet egymaga nem létesithet egészségügyi berendezéseket, megteheti azt, hogy a községnek ily

czélra kölcsön adja a pénzét oly kamatra, amelyet ma kap érte.

Kisebb községeinkben, de még sok vidéki városban is e téren sok a tennivaló. Hány helyen van pld. fertőtlenitő készülék a ragály tovaterjedésének megakadályozására? mikor

Hogy csökkent a tifusz okozta halálozás M.-Frankfurtban az 1851-1894. évi időszakban a csatorna és vizvezetéki hálózat kibővitése folytán?

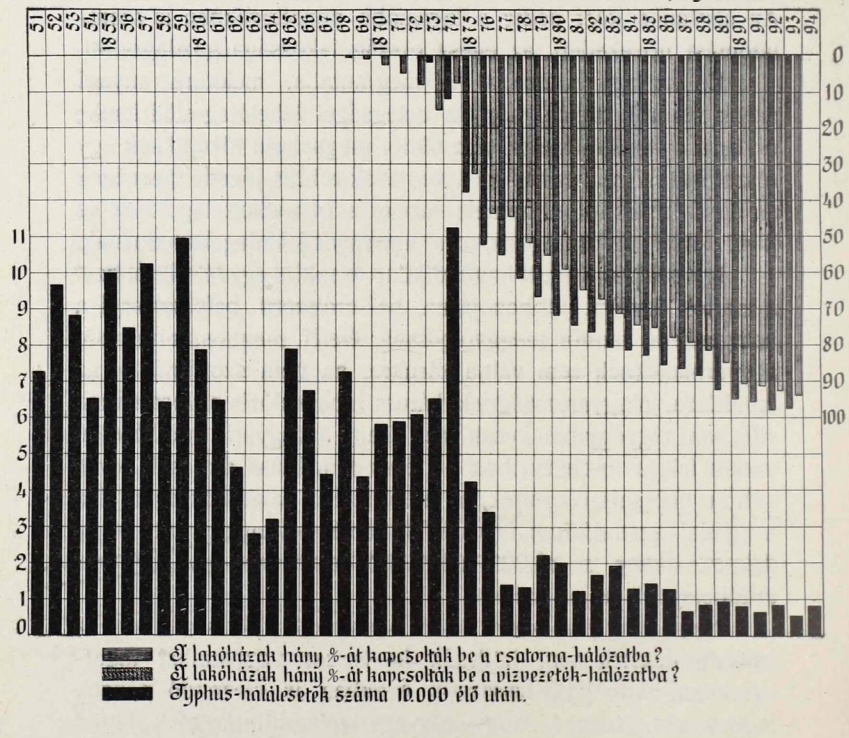

még Budapesten is hiányosan teljesiti — mert nem győzi — a fertőtlenitő intézet ezt a feladatot. Tavaly és harmad éve országszerte számos városunkban tifuszjárvány lépett fel, jeléül annak, hogy a lakott terület és az ivóvize meg van fertőztetve. Hogy a czélszerü csatornázás gyökeresen elháritja a

bajt, arra nézve szembeszökő példát mutat Frankfurt városának esete. Ott 1868-ban fogtak hozzá a csatornázáshoz, de csak a 70-es időkben indult meg a munka nagyobb mértékben. A közölt ábra mutatja, hogy amiként szaporodott a csatornázásba bekapcsolt házak száma, akként szállott le a tifuszesetek száma, mely azelőtt fenyegető pusztitást vitt végbe.

Amely községben artézi kutat kellene fúrni, közvágóhidat berendezni, kórházat s gyermekágyas otthont épiteni stb., ha ezek megvalósitása azon mulik, hogy a községnek nincsen pénze hozzá, a nyugdijintézeteknek kéllene kölcsönt adniok. Bármi kis kamatot hajtson is ez a pénz, hasznukra lesz az egészségügyi viszonyok megjavitásával. Az élet után az egészség a legnagyobb kincsünk és legnagyobb vagyonunk.

Famegmunkáló gépekre való védőkészülékek.

Ifj. Gaul Károly, gépészmérnök, ipari szakiskolai tanár.

Harmadik közlemény.

Egyengető gyalugépekre való védőkészülékek.

Veszedelmesség tekintetében mindjárt a körfürész után következő helyet foglalja el az egyengető gyalugép.

A gyalugépen épen úgy, mint a körfürészen, a megmunkálandó fadarabot ugyancsak kézzel vezetik el a gyalukés fölött.

Ha bármilyen okból megcsuszik a munkás, vagy ha nedves és rosszul hasadó görcsös fánál a perczenkint 2000—4000 fordulatu késtengely nagy erővel visszahajitja a fát és ezáltal a munkás kezét ellöki, ez igen könnyen a forgácsrésbe csuszik, ahol a gyalukések azt többé-kevésbé összeroncsolják úgy, hogy onnan csak csonkán kerül ki. (L. 53. ábra.)

35. ábra.

Védőkeztyü, egyengető gyalugépre.

A kéznek a forgácsrésbe való becsuszásának elkerülésére szolgáló legegyszerübb védőeszköz az úgynevezett védőkeztyü vagy tolódeszka (l. a 35. ábrát és az 52. ábrán a gyalugép asztalán fekvő védőkeztyüt). A védőkeztyü egy fölül keresztirányban szijjal ellátott közönséges keményfából való megfelelő méretü deszkadarab, amelynek alsó lapjából néhány hegyes szög áll ki. A szögek, amidőn a munkás a védő-

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

keztyüt jobb kezére füzve, ezzel a fára támaszkodik, — a gyalulandó deszkába kapaszkodnak, úgy, hogy a munkadarabot a védőkeztyüvel az asztal hosszában a gyalukéstengely résén át tolhatni, anélkül, hogy ez a kézre nézve veszedelmessé válhatnék, mert a kéz nem csuszhatik bele a kések résébe.

A védőkeztyü nagy felülete folytán pedig nem csuszhatik a védőkeztyü felületéhez képest keskeny forgácsrésbe.

A Társadalmi Muzeum gyüjteményében a famegmunkáló telepeknek házilag készitett védőkeztyüjén kivül (35. ábra) a Németországban leginkább elterjedt reszelőtalpu deszkatoló fogantyu és ennèk Angliában használatos alakitása (l. 45. ábrán a gyalugép asztalán) is látható.

A gépszerkesztők zöme a forgácsrésbe való nyulást a késtengely üresjárásakor födetlen forgácsrésnek, — valamint a fa megmunkálásakor a késtengely nem működő részén levő szabad forgácsrés *befödésével* igyekezett megakadályozni, mig a szerkesztők egy másik, csekély töredéke a forgácsrés *kitöltésével* gátolja meg a veszedelmes, nagyarányu kézcsonkitást.

A forgácsrésnek a munkadarabtól el nem takart részét befödő szerkezetek lehetnek olyanok, amelyeket a munkásnak kell — vagy a fa szélességének, vagy vastagságának megfelelően — beállitani, vagy pedig lehetnek olyanok, amelyek működésükkor önműködőleg alkalmazkodnak a megmunkálandó tárgy méreteihez.

Mindkét esetben alakitásuknál fogva, vagy külön arra való szerkezeti részeik folytán meggátolhatják a gyalulandó fadarabnak a késtől (a munkás felé) való visszahajitását.

Az egyengető gyalugépre való védőkészülékeket a következő sorrendben tárgyaljuk:

1. Olyan födésü védőkészülékek, amelyeket a munkadarab vastagságának és szélességének megfelelően külön-külön kell beállitani.

2. A deszka vastagságának a deszka éllapjainak gyalulásánál megfelelően önműködően áll be a készülék, szélesség irányában azonban a fedőt be kell állitani.

3. Födőkészülékek, amelyek a munkadarab méreteitől függetlenül, önműködően födnek.

4. A forgácsrést lehetőleg kitöltő védőkészülékek (kerek vagy hengeres késtengelyek).

A Társadalmi Muzeum gyüjteményében levő Schmaltz Testvérek-féle védőkészülék egy vizszintes fedőlemez, amely a gyalulandó fadarab szélességének megfelelően a forgácsrés

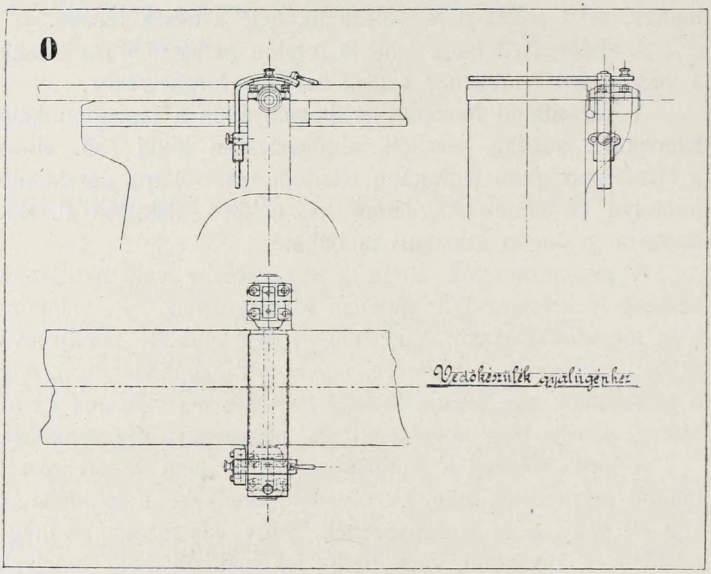

36. ábra.
Schmaltz Testvérek állitható gyalugépfödője.

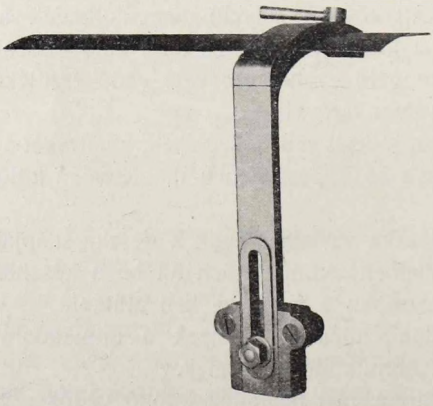

37. ábra.
Schmaltz Testvérek gyalugépre való védőkészüléke.

hosszának (tehát az asztal szélességének) irányában beállítható és ebbeli helyzetében egy fogantyus csavar megszoritásával rögzithető. (L. 36. és 37. ábra.)

Ez a vizszintes fedőlap egy, függőleges irányban a megmunkálandó tárgy vastagságának megfelelően beállitható és a gyalugép csapágykonzolán levő csavarral rögzithető, fölül hajlitott sinbe van befogva. Schmaltz Testvéreknek ez a védőkészüléke esetről-esetre beállitandó. Megvédi a kezet attól, hogy az a forgácsrésbe jusson, de a fa visszahajitása ellen nem nyujt biztosságot.

Ha a deszka lapját gyalulják, akkor a födőlemez fölülről nézve a forgácsrést egészen födi, magassági irányban pedig az asztallap és a födő közt csak a deszka vastagságának megfelelő hézag van, úgy, hogy a munkás nem nyúlhat a forgácsrésbe.

Ha a deszka élét gyalulják, úgy vizszintes irányban a deszka vastagságának megfelelő rést hagynak csak födetlenül, a forgácsrés többi részén pedig a fedőlap az asztalhoz lehetőleg közelre van beállitva.

Úgy magassági, mint szélességi irányban beállitandó a Társadalmi Muzeumban mintában bemutatott Bradbury (Manchester)-féle födőkészülék.

A Bradbury-féle védőkészülék az asztalra erősitett karokra állványozott, fából való forgácsrésfödő, amelyet magassági irányban és az asztal szélességi irányában esetről-esetre külön kell beállitani és rögziteni.

Ehelyütt emlitjük föl az Aldinger-féle nürnbergi ollószerü födőrácsot, amelynek egyik vége a gyalugép jobboldali csapágyára — másik vége pedig a vezetősinre (lénia) van erősitve. (L. 38. és 39. ábra.)

A védőrács a lénia minden helyzetében födi a vezetősin mögött levő, a munkadarabtól be nem takart forgácsrést.

Az egyengető gyalugépre szolgáló védőkészülékek egy másik rendszerébe tartoznak azok, amelyek bizonyos határok közt önműködőleg alkalmazkodnak a gyalulandó deszka magassági méretéhez (vastagságához), mig magas tárgyak gyalulására (deszkát élén gyalulni) nem alkalmasak vagy pedig ily esetben az asztallap szélességének irányában a védőkészüléket külön kell kézzel beállitani.

Ezeknek a védőkészülékeknek födőszerkezetei úgy vannak alakitva, hogy az alájuk tolt deszka maga emeli fel azokat a

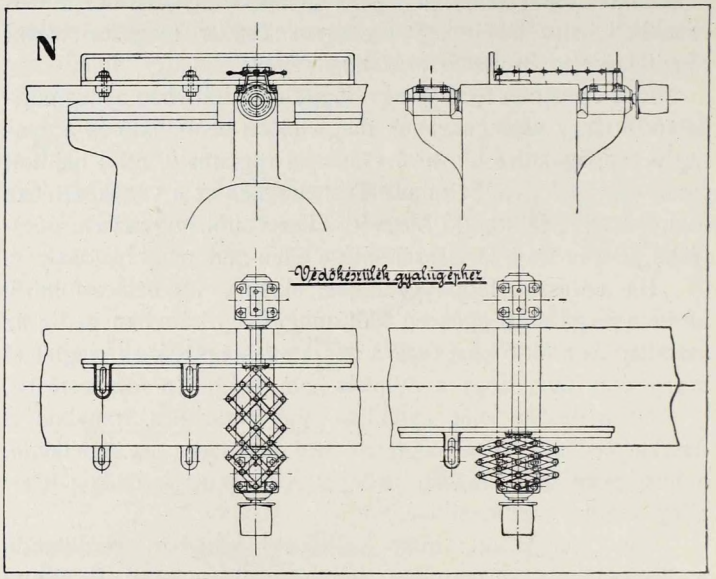

38. ábra.

Aldinger-féle védőkészülék a forgácsrés inaktiv része befödésére.

szükséges magasságra, mig a gép üresjárásakor födőhelyzetükbe önsúlyuktól ereszkednek, illetőleg esnek vissza.

Ilyen a Magyar Fegyver- és Gépgyár r. t. födőhengere (l. 40. ábra), amely a gyalugép hátulsó részén jobb- és baloldalt egy darab görbitett prizmatikus sinből való, egy-egy

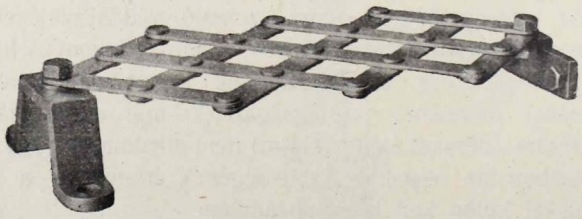

39. ábra.

Aldinger-féle födőrács.

csap körül függőleges sikban kilengő két kar közé van ágyazva, úgy, hogy a nehéz tömör-vasból készült szoritó vagy födőhenger tengelye körül foroghat és tengelye azonkivül a befoglaló karok csapjai körül függőleges irányban ivben lenghet. A gép üresjárásakor a henger közvetetlen a forgácsrés előtt fekszik föl az asztalra, úgy, hogy a henger a forgácsrést a munkás felől elfödi. (40. ábra.)

Gyaluláskor a födőhengert egy, a tartórámáján levő, fogantyuval fölemeljük és a deszka elülső végét alátoljuk. A gyalulás befejezése után a henger saját súlyánál fogva esik vissza födőhelyzetébe. A nyomóhenger magas tárgy gyalulásakor nem alkalmazható, ilyenkor a 40. ábrán pontozva berajzolt helyzetébe fordítják.

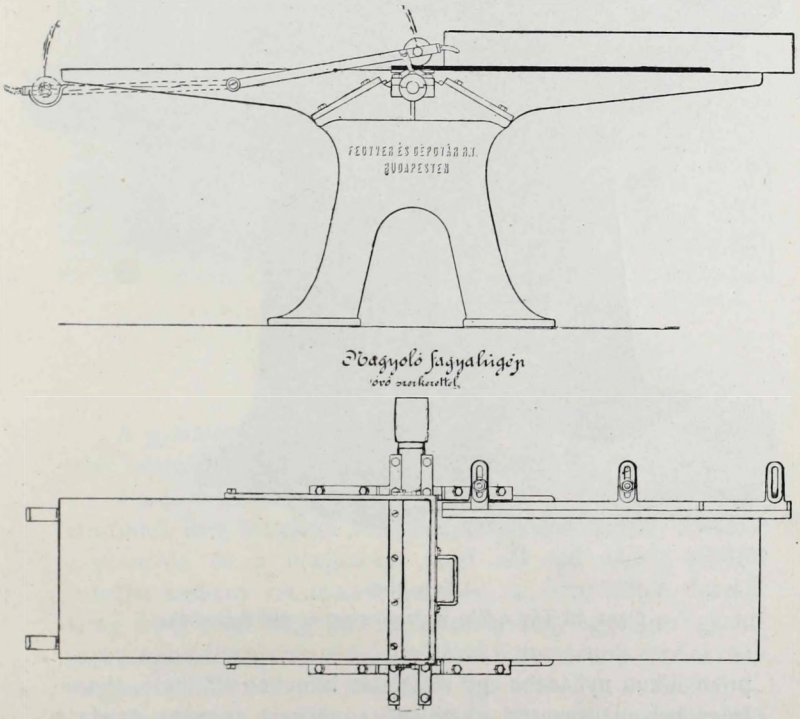

40. ábra.

A Magyar Fegyver- és Gépgyár R. T. nyomóhengeres, egyengető gyalugépre való védőkészüléke.

A Társadalmi Muzeum modelljei között a Ganz és Társa czég egyengető gyalugépre való, szintén nyomóhengeres védőkészüléke is figyelemre méltó.

A gyalugép állványára szerelt függőleges kar (41. ábra)

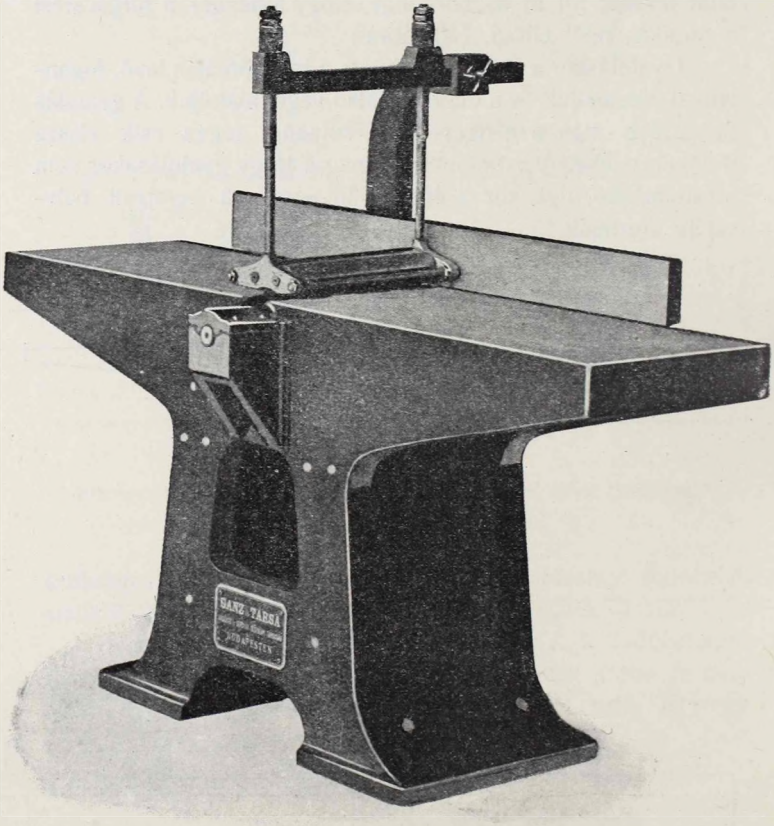

41. ábra.
Ganz és Társa-féle nyomóhengeres védőkészülék.

prizmatikus nyilásába egy vizszintes irányban eltolható, tetszőleges helyen csavarral rögzithető emelőkart dugnak, amely a késtengelylyel párhuzamosan a késtengelyen átmenő függőleges sikban foglal helyet.

Ez a vizszintes kar két helyen át van fúrva és ebbe fölső végén csavarokkal és alátétgyürükkel megakasztott két rúd van dugva. Ezek alul kiszélesednek és a két, egymáshoz közel levő, a forgácsrést elülről és hátulról födő és egyszersmind szoritóhengerek csapjainak befogadására, valamint két merevitőrúd megerősitésére szolgáló lyukakkal vannak ellátva.

A nyomóhengerek (41. ábra) alsó alkotójukkal az asztal fölött mintegy 15—20 mm magasan lógnak.

Ha meggyalulás czéljából deszkát tolnak a hengerek alá, a hengerek a deszkát saját súlyuknál fogva az asztallaphoz nyomják és igy nem kell a munkásnak a deszkát az asztallaphoz kézzel szoritani, amiből igen sokszor baleset származik.

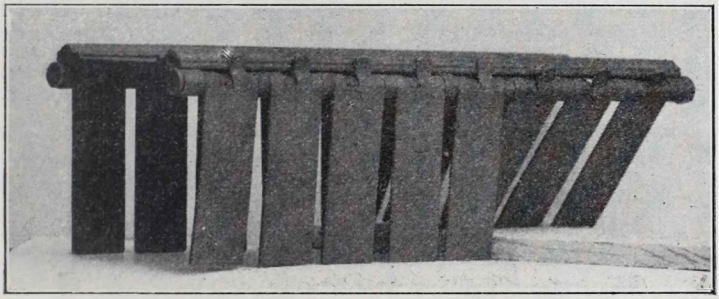

42. ábra.
Navratil-féle védőkészülék.

A gyalulás befejezése után a két henger eredeti helyzetébe leesik, amelyben a forgácsrést födik.

Ha a deszka élét gyalulják, akkor a hengereket tartó vizszintes kart a deszka vastagságával balra tolják. Ilyenkor a vezetősin és a hengereket tartó két rúd között fölülről fedetlen keskeny rés marad, amelyen az élére állitott deszkát végig lehet tolni. Meg kell jegyeznünk, hogy egyengető gyalugépre nyomóhengeres védőkészüléket tudomásunk szerint csak magyar szerkesztők alkalmaztak.

Ugyancsak magyar szerkezet a Navratil-féle billentyüs egyengető gyalugépre való védőkészülék is.

A Társadalmi Muzeum modellben mutatja be a Navratil-

féle védőkészüléket (42. ábra), amely deszkák lapján való gyalulásakor jól használható. Navratil a forgácsrés fölött egy zárt kamrát helyez el, amelynek teteje egy állványra erősitett vizszintes vaslemez, oldalai pedig a régi postaszekrények nyilásait födő billentyükhöz hasonló függőleges, forogható pléhnyelvekből valók. A nyelveket rugók tartják függőlegesen.

A gyalulandó deszkát a munkás a készülék alá tolja, a deszka fölemeli a fölötte levő nyelveket, amelyek a forgácsrés födésén kivül a deszka visszafelé (munkás felé) való mozgását kilincsszerkezetszerüen megakadályozzák.

A Navratil-féle védőszerkezet magas munkadarab vagy deszka élén való gyalulása esetén nem használható.

A következőkben a Ganz és Társa-féle nyomóhengeres védőkészülékhez hasonlóan működőket ismertetjük. Ezeknél a deszka vastagságának megfelelően *szigoruan függőleges irányban* önműködőleg áll be a készülék. A deszka élét a gyaluláskor azonban az asztal szélességi irányában a védőkészüléket a munkásnak kell beállitani.

A Ganz és Társa czég védőkészülékén levő hengereket ezeknél a védőkészülékeknél födőlemezek helyettesitik.

Ezen készülékek szerkezetének elve egyugyanaz, sőt még szerkezeti részleteikben is sok az analogalakitás, ennélfogva együttesen tárgyalhatók.

Goede-, Krummrein és Katz-, Fleck- és egy Kirchner-féle szerkezeten a késtengelyt födő lemezek befogó pofái két függőleges hüvelyben csuszó rúddal vannak függőleges irányban vezetve (l. 43—46. táblát). Mig a Kirchner czég egy másik szerkezetén (47. ábra) a Schmaltz Testvérektől szerkesztett befogókészülékhez hasonlóan alakitott, külön vezetékben föl- és lecsuszó prizma vezeti a befogó pofát.

Az utóbb emlitett védőkészülékek önsúlyának tetemes részét egy csigán átvetett kötélen lógó tömeggel kiegyensúlyozták, úgy, hogy a munkadarabot könnyen lehessen a védőkészülék alá tolni, illetőleg a készülék födőlemezének a munkadarabbal való fölemelésekor ne kelljen nagy ellentállást legyőznie. A forgácsrést födő lemezek alakitását tekintve, a Goede-féle készülék fedőlemeze egy egyszerü hullámosan hajlitott vaslemez (43—45. ábra), amelyet befogó pofái között kézicsavarral rögzithetni. A födő az asztal szélességi irányában

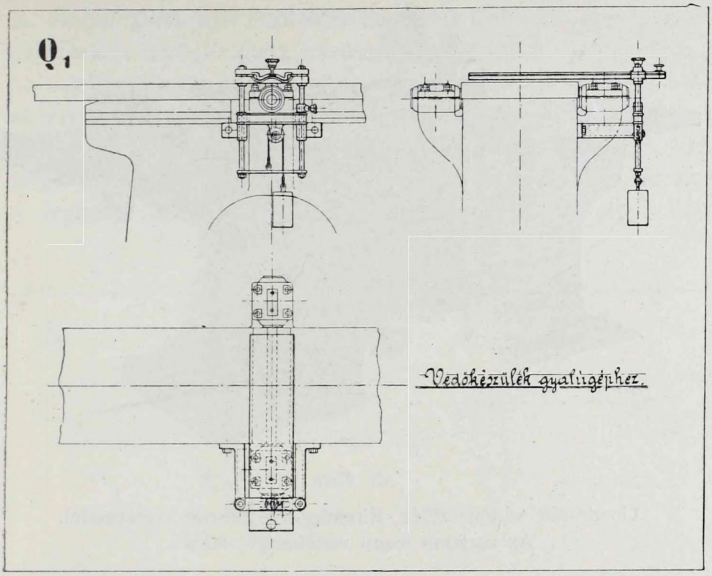

43. ábra.
Goede-féle emelkedő fedőlemezü gyalugépre való védőkészülék.

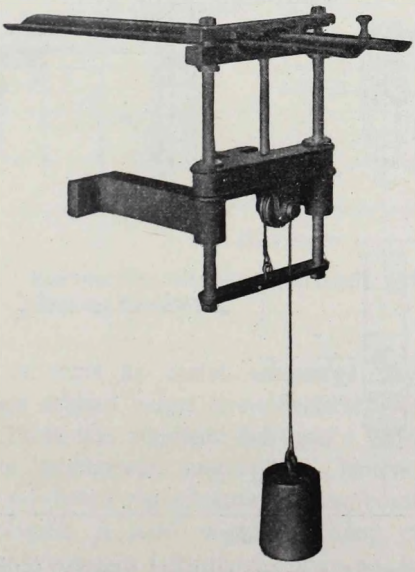

44. ábra.
Goede-féle védőkészülék.

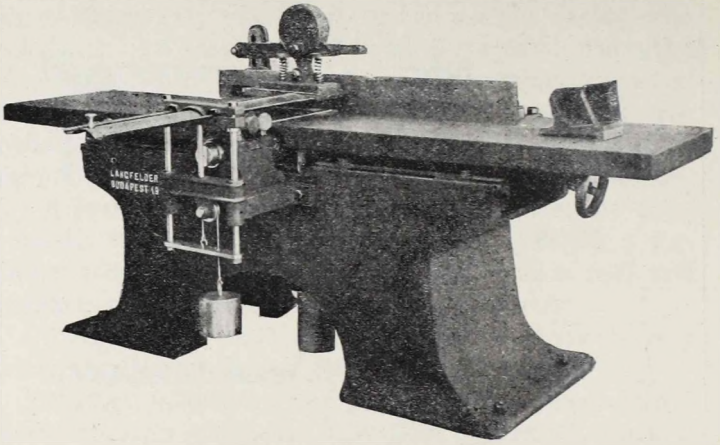

45. ábra.

Goede-féle védőkészülék, Kirchner-féle szoritó szerkezettel. Az asztalon angol védőkeztyü látható.

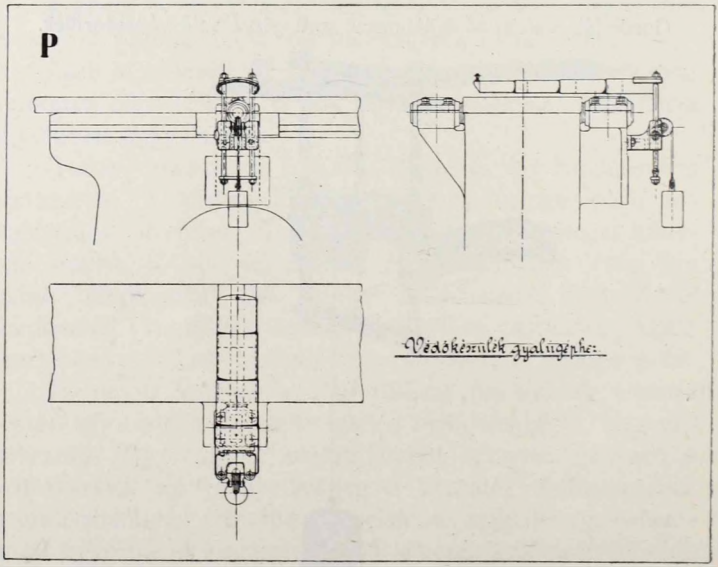

46. ábra.

Kirchner és Krummrein & Katz-féle emelkedő teleszkop fedőlemezü gyalugépre való védőkészülék.

az előbbiekben leirt Schmaltz Testvérek (36—37. ábra) védőkészülékén levő födőhöz hasonlóan beállitható.

A Krummrein és Katz és a Kirchner E. és Társa czég védőszerkezetén (46. ábra) pedig teleszkop- azaz távcsőszerüen egymásba tolódó lemezekből állitották össze a fedőt, úgy, hogy igen vastag munkadarab vagy a deszkát élén gyalulásakor a legbelső lemezre erősitett gombbal a fedőket egymásba

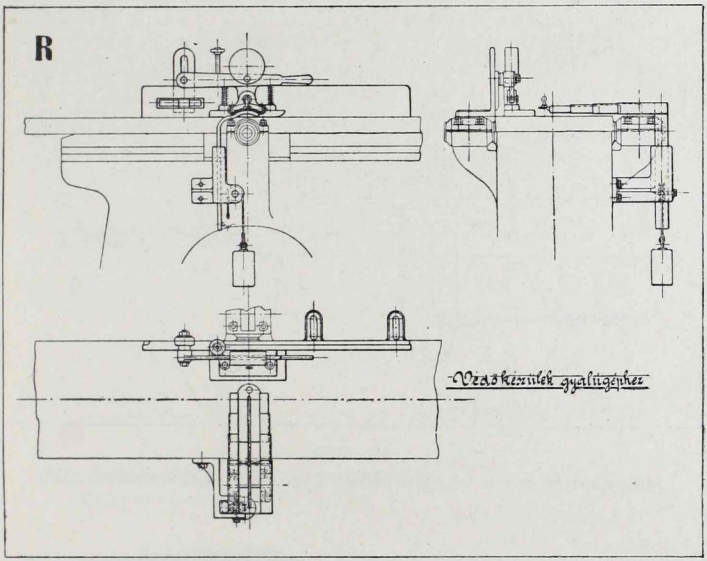

47. ábra.

Kirchner-féle teleszkopszerü fedelü védőkészülék.

toljuk és ezzel az asztal szélességi irányában tetszőleges nagyságu szabad helyet teremthetünk.

A Fleck-féle védőfedő befogása a Goede-féléhez hasonló, de nem hullámosan meghajlitott, hanem sik pléhlemezből való, amelyben a rögzitőcsavar részére hosszu kivágást hagyott a szerkesztő. A fedő végéből néhány czentiméternyi rész csuklóspántszerüen felhajtható, hogy ne kelljen a készüléket a deszka éle gyalulásakor az asztal szélességében elállitani.

A Goede-, Kirchner-, Krummrein és Katz- és Fleck-védőkészülékek hüvelyekben csuszó rudakkal vagy prizmákkal vannak függőleges irányban párhuzamosan vezetve.

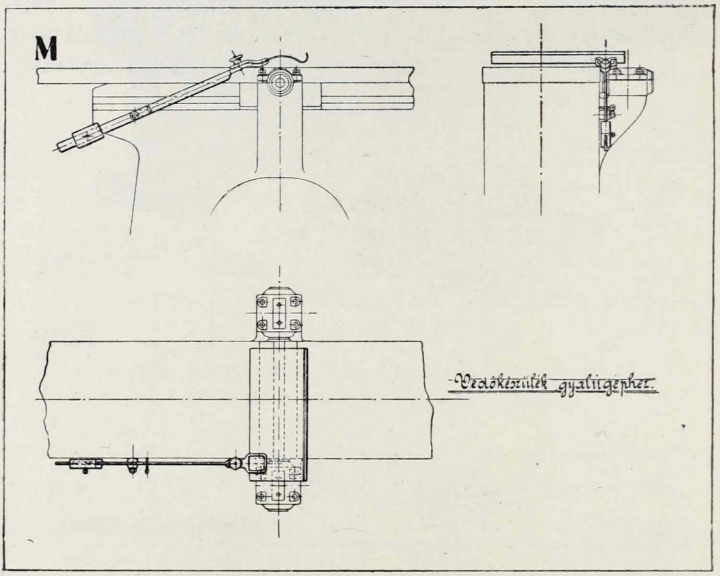

48. ábra.
Aldinger-féle ivben vezetett fedőjü gyalugépre való védőkészülék.

49. ábra.
Aldinger-féle védőkészülék.

Az Erfordia és Aldinger szerkezetei eltérnek a szigoruan függőlegesen vezetés elvétől és megelégszenek a védőfedőnek a függőlegest megközelitő vonalakban való emelkedésével.

Aldinger (48—49. ábra) egy függőleges sikban lengő kétkaru emelőnek a munkás felé érő végére erősitik a fedőt. Az emelő másik karján pedig a kibalanszáló ellensúlyt helyezi el. Az emelő a gyalugép állványán foroghatóan van megerősitve.

A födőt tartó kar hossza akkora, hogy a gyakorlatban rendesen előforduló munkadarab-vastagságoknál a fedő kilen-

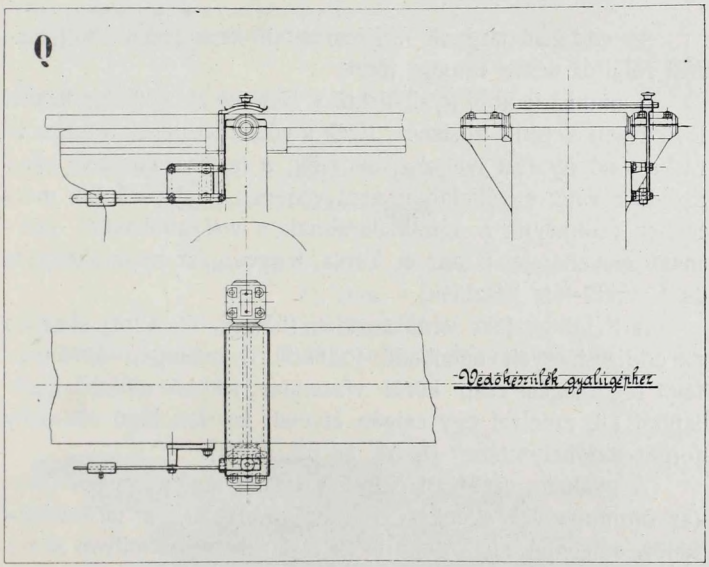

50. ábra.

Erfordia-féle parallelogramm vezetésü gyalugépre való védőkészülék.

gési szöge igen csekély, és igy a szigoruan véve ivben emelkedő fedőlemez pályája megközeliti az egyenest.

Az Erfordia-szerkezeten (50. ábra) a forgácsrés fedőjének függőleges irányban önmagával párhuzamosan való vezetésére parallelogramm-szerkezetet használnak. A parallelogramm-vezetőszerkezet négy egymáshoz parallelogramm alakban csuklóval összekötött sinből áll. A vizszintes oldalakat alkotó

két sin egy-egy csappal foroghatóan van a gyalugép állványára erősítve. A parallelogramm egyik meghosszabbitott függőleges karjára van a forgácsrésfödő erősitve, mig az ellensúly egy vizszintes parallelogramm-oldal meghosszabbitásán foglal helyet. Ennél a szerkezetnél a parallelogramm törvényeiből kifolyólag a függőleges oldalak a kilengéskor is függőlegesek maradnak, ennélfogva a födő a gyalulandó fa vastagságának megfelelően önmagával párhuzamosan emelkedik és sülyed.

*

Az eddigelé tárgyalt forgácsrésfödő-készülékek a forgácsrést fölülről nézve mindig födik.

A munkadarabot gyaluláskor a födő és az asztallap között levő résen vezetik a késhez. Ezek a védőkészülékek a forgácsrésbe való nyulást megakadályozzák, a fa visszahajitása ellen azonban vagy egyáltalában nem védenek vagy csak kis mértékben csökkentik a munkadarabnak a visszadobásból származó elevenerejét (Ganz & Társa, fegyvergyár nyomóhengere és Navratil-féle készülék).

A Schrader-féle védőkészülék (51. és 52. ábra) eltérően az eddig tárgyalt emelkedő födőktől a gyalugép állványán levő függőleges csap körül vizszintes sikban elforgó födőlapból áll, amelyet egy csigán átvetett kötélen lógó ellensúly forgat födőhelyzetébe* (l. 51. és 52. ábrát).

A gyalulás czéljából előretolt deszka maga forgatja balra (az óramutatóval ellenkező forgási irányban) a tárcsaalaku födőt, amelynek mellső éle olyan alaku, hogy bármilyen széles deszkát is gyalulnak, mindig teljesen födi a késtengely nem működő részét.

A födő a forgácsrés befödésén kivül a mellső élnek surlódó kilincs módjára való alakitásánál fogva a munkadarab visszafelé (munkás felé) mozgását is meggátolja azzal, hogy visszamozgáskor a gyalukés fölött levő deszkát surlódó kilincsszerkezet módjára a tárcsa és a vezetősin közé szoritja.

A Schrader-féle védőkészülék tehát a forgácsrés inaktiv részét födi, a munkadarab visszadobását megakadályozza

* Az 51. ábrán a csiga és az ellensúly tévedésből az asztal ellenkező részére van rajzolva.

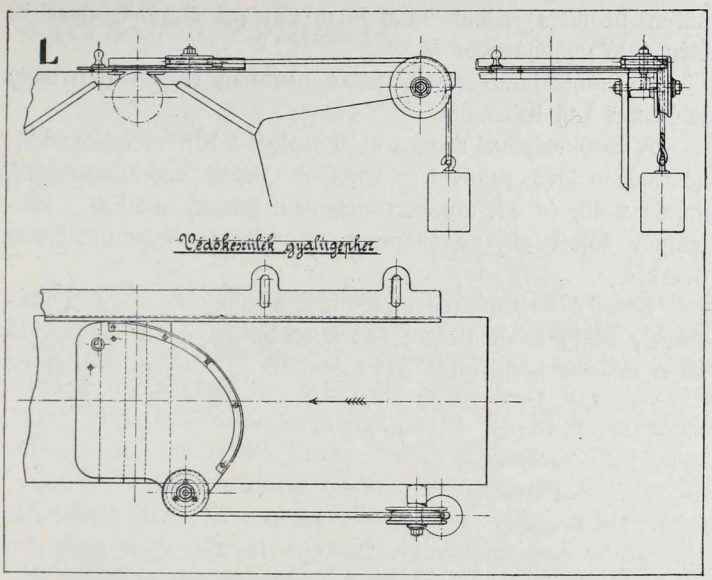

51. ábra.

Jegyzet: A rajzoló az ellensúlyt véletlenül az asztal elülső részére rajzolta. Az ellensúly tényleg az asztal tulsó részén van.

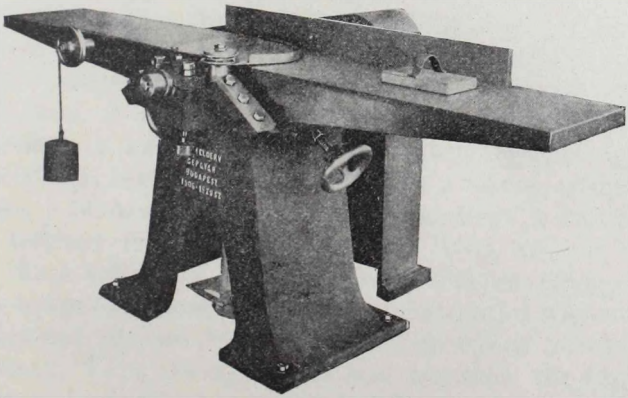

52. ábra.

Schrader-féle védőkészülék, vizszintes sikban elforgó födőtárcsával. Az asztalon védőkeztyü (egyszerü alak).

külön beállitás nélkül használható magas tárgyak, deszkák élén való gyalulásakor is.

A munkadarab előretolására azonban védőkeztyüt vagy tolóléczet kell használni.

A védőkeztyüvel azonos czélt szolgál a Kirchner-féle védőkészüléken levő rugóval és súlylyal ellátott szoritószerkezet, amely a 45. és 47. ábrákon világosan látható módon a késtengely fölött az asztallaphoz nyomja a megmunkálandó deszkát.

Ezzel a készülékkel elkerülheti a munkás, hogy a késtengely fölött, tehát a legveszedelmesebb helyen, a gyalulandó fát a toláson kivül még az asztalhoz is kelljen szoritania.

(Folytatjuk.)

Csecsemőkórházak.

Deutsch Ernő, főorvos.

A különálló gyermekkórház létesitésének egyik legkomolyabb úttörője a franczia *Tenon,* aki már 1785-ben sürgeti, hogy az egyes kórházakban a gyermekek számára külön osztályt rendezzenek be. Ajánlatát ekkor nem fogadták el s csak huszonkét évvel később, a X. év 18-ik floreálján (1802-ben) vált valóra *Tenon* óhaja. A „maison de l'enfant esus"-t ez időben alakitották át gyermekkórházzá. Ebben az intézetben azonban csupán 2—15 éves gyermekeket vettek fel, úgy, hogy teljesen jogosult *Rauchfuss* eme kijelentése: „Ha azonban meggondoljuk, hogy épen a 2—3 életéven aluli gyermekeknél legnagyobb a halálozási százalék, azt kell mondanunk, hogy az intézet működési köre bizonyos mértékben ellentétben állt hivatásával, ha épen az ilyenkoru gyermekek kórházi kezelése elől zárkózott el."

Mi, fiatalok, már csak a könyvekből s az öregek elbeszéléseiből ismerjük a régi „jó" időket, midőn a betegek aprajanagyja, férfi és nő, belgyógyászati és sebészi, fertőző s nem fertőző betegek tarka egyvelegben közösen tanyáztak a kórtermekben. A tudomány haladása fokozatosan elkülönitette egymástól a különböző betegeket, a belgyógyászat hatásköréből más kezekbe ment át a gümős-, a rákos-, az orr-, a gége-, a fül-bántalmakban szenvedők kezelése; a szemészet és szülészet felszabadultak a sebészet védő szárnyai alól.

Ez a különválás az alaposabb tudományos megfigyelés és a betegek gondosabb kezelése érdekében történt, a gyermekgyógyászat azonban e szempontból kissé maradi elbánásban részesült. Pedig manapság már nem képezheti vita tárgyát, hogy a csecsemőkkel ép úgy külön kell foglalkoznia az orvostudománynak és a társadalomnak, mint ahogy külön foglalkozik az iszákosokkal, hülyékkel és gümőkórosokkal. „Az infans

nondum homo" („a csecsemő még nem ember") elve nem fogadható el.

Aki a gyermekkórházak beléletével ismerős, még a közelmultban is gyakran tanuja lehetett azon megrázó jelenetnek, midőn a szerencsétlen anya súlyosan beteg magzatjával hiába könyörög felvételért, elutasitják s megkezdődik a szánalomgerjesztő vándorlás egyik rendelésről a másikra. A csecsemőt pedig sehol sem veszik fel, mert az intézeteknek a csecsemők számára nincs megfelelő berendezésük, aminthogy e czélra nem is bocsátanak a rendelkezésükre kellő anyagi segitséget.

Ha azután egy ilyen anya a kétségbeesés által kergetve, a bűn ösvényére téved, feljajdul a társadalom, felsir a sajtó s minden jog s igazság nélkül ostorozzák a kórházakat s vezetőiket, ahelyett, hogy az állapotok javitása czéljából mozgalmat inditanának.

Schlossmann talán kissé túlozva, de alapjában véve helyesen jegyzi meg:

„Az a hanyagság, egykedvüség és nemtörődömség, amivel a mi korunk ezt a könnyen megoldható kérdést szemléli, az eljövendő korok embere számára ép oly érthetetlen lesz, mint a mi számunkra a régi boszorkánypörök és a szerencsétlen elmebetegeknek ördögűzéssel való gyógyitása."*

A kifogások, amelyeket a külön csecsemő-osztályok és kórházak berendezése ellen hangoztattak, kissé különösek. Voltak olyanok, akik a nagy csecsemő-halandóságban a gyermektültermelés ellen szolgáló „biztonsági szelepet" láttak; mások a gyermekkórházakban eddig is elért eredményeket kielégitőknek tartják; mások ismét *Henoch*-chal azt mondják: a gyermekkórházakban nem is volna szabad csecsemőket felvenni; ezek gondozását csak oly intézetek láthatják el, amelyek megfelelő dajkákkal is rendelkeznek; végre sokan a kórházi csecsemőanyag ijesztő halandóságával érvelnek a csecsemőkórházak rendszeresitése ellen.

A csecsemőhalandóságról mint „biztonsági szelep"-ről beszélni erkölcstelen s művelt emberhez nem méltó. Aki a gyermekkórházakban a többi gyermekek közt kezelt csecsemők

* Ueber Errichtung und Einrichtung von Säuglingskrankenanstalten. Arch. f. Kinderheilk. Bd. 33, H. 3—6.

halálozási százalékával meg van elégedve, annak a gyógyitás és a humanizmus terén valami nagy ambicziói nem lehetnek. *Henoch* szerint a csecsemő-osztályok létesitésének lehetősége a dajkák beszerzésétől függ s ezt a nagy anyagi áldozatoknál fogva „pium desiderium"-nak tartja. Manapság bebizonyitott tény, hogy a beteg csecsemő-anyag ellátása nem drágább más betegekénél, sőt, amint fejtegetéseim folyamán kifejteni alkalmam lesz, a kiadások java részét a különböző jövedelmek — a jótékony adományokat számba sem véve — teljesen fedezik. A csecsemő-osztályok alapitását illetőleg csatlakoznunk kell *Rauchfuss* következő állitásához. „Ha figyelemmel kisérjük a gyermekkórházak fejlődésének történetét, kiderül, hogy a legtöbb szerény kezdetből fejlődött ki azzá ami és csak nagyon kevés volt fejlődésre képtelen. Lassan, de állandóan fejlődtek ezek az intézetek s egyik-másik esetben csaknem észrevehetetlen kezdetből hatalmas, a kor minden igényének megfelelő intézet alakult ki."*

Bővebben kell foglalkoznunk a csecsemőkórházakban észlelhető nagymértékü halandósággal, amelyről régebben *Finkelstein* a következőképen nyilatkozott: „Mire jó a pénz- és munkabeli áldozatkészség, mire jó az odaadó fáradozás, ha — végső elemzésben — amit alkotunk, nem más, mint egy nagy hullaház."**

A helyzet manapság már nem oly kétségbeejtő. Közel van s részben már meg is jött az az idő, amidőn szánakozó mosolylyal emlékezünk vissza azokra az állapotokra, amelyek a csecsemőkórházakban egészen a mult század végéig uralkodtak, ugyanazzal a szánakozó mosolylyal, amivel a modern sebészek emlékszenek vissza az antiszepszis előtti s a szülészek a Semmelweist megelőző s két évtizeden át még őt követő korszakra. Már manapság is kijelenthetjük, hogy teljesen elavult *Finkelstein* még nem túlságos régen hirdetett álláspontja, amely szerint — a „primum non nocere" elve alapján — a csecsemőket minél előbb bocsátották ki a kórházból.

---

* Gerhardt: Handb. d. Kinderkrankh. 1877. Bd. I. S. 47.

** Ueber Morbidität und Mortalität in Säuglingspitälern und deren Ursachen. Zeitschrift f. Hygiene und Infectionskrankheiten 1898. S. 125.

Mik is azok a tényezők, melyek a „lasciate ogni speranza" mottót iratták a csecsemőosztályok kapujára? A szerzők javarésze a mesterséges táplálás rovására irja a nagy halandóságot. Részben igazat adunk nekik, de csak részben. A kórházi fertőzéseket kell első sorban okolnunk, amint azt *Finkelstein* oly szépen fejezi ki: „Mint valami mérges fuvalat suhan végig a betegszobákon."

E veszedelem kikerülése pedig nem boszorkányság, csak szem előtt kell tartanunk *Baginsky* vizsgálatait, aki az állitólag tisztán tartott szopókákon s az ápolók kezein kórokozó bakteriumokat talált.

Mielőtt a csecsemőkórházak berendezése s szervezése alapelveivel foglalkoznék, néhány szóval meg szeretnék emlékezni amaz intézményekről, amelyeken belül, vagy amelyekkel kapcsolatban beteg csecsemők ápolására szánt külön kórosztályokat létesitettek. Sok helyen a lelenczházaknak van bizonyos mértékben csecsemőkórház jellege. Ennek az elvnek az általánositását kivánja *Genersich* (Közegészségügyi Kalauz, 1902). Ilyen jellege van a magyar állami gyermekmenhelyeknek s a brüsszeli lelenczháznak.

A lebetegedési otthonokkal kapcsolatos csecsemőosztályokon a kisdedek könnyü szerrel juthatnak *Henoch*, „pium desiderium"-ához: a természetes táplálásához; ez intézetekben az orvosi személyzet egyoldalu kiképzése lehetne az egyetlen szóbajöhető hátrány. A gyermekkórházakon belül szervezett csecsemőosztályok vagy az önálló csecsemőkórházak volnának azonban a tudomány jelen állása és a czélszerüség szempontjából a leginkább megfelelőek.

Külföldi személyes tapasztalataim és az e kérdésre vonatkozó irodalmi adatok rövid összegezése az, amit a következőkben a csecsemőosztályok berendezéséről s szervezéséről fel fogok emliteni. A beteg csecsemők részére épitett kórtermekben egy-egy csecsemő számára — tekintetbe véve a kisdedek élénk anyagcseréjét — ép oly légmennyiséget kell számitani, mint egy felnőtt beteg részére. *Heubner* szerint egy-egy kórszobára négynél több csecsemő semmi esetre sem juthat; ezzel szemben *Schlossmann* régi intézetében egy-egy ágyban három csecsemőt helyezett el s eredményei mégis minden tekintetben kielégitőknek mondhatók. *Grancher* „service anti-

septique de médecine„-je („fertőzésmentes kezelése“) e kérdésben uj korszakot jelent. E kiváló franczia tudós azt ajánlja, hogy az antiszeptikus eljárást ne csak a sebészet, hanem a belgyógyászat terén is kövessék. Hogy ez eljárás mennyire helyes, azt 10 évre visszamenő statisztikájával kétségbevonhatatlanul igazolja. Munkájából a következő jellemző részletet óhajtom az olvasó emlékezetébe vésni: „a mi kórtermeinkben, minthogy a gyermekek nem köpködnek és por sincs: a levegő által való fertőzés lehetetlen. Ellenben igenis

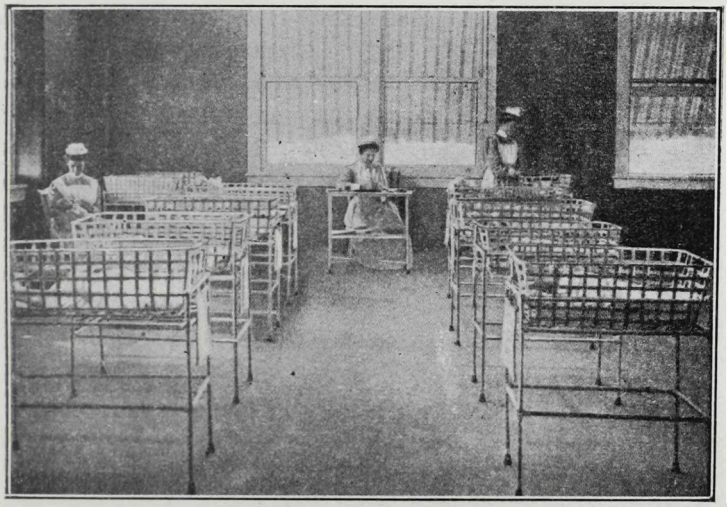

Kórterem a csecsemő-kórházban.

bekövetkezhetik a fertőzés bármelyik betegség esetében, ha közvetett vagy közvetetlen *tárgyi* érintkezés esete forog fenn“. Hogy ezt megakadályozza: *Grancher* az u. n. „box-rendszert“ léptette életbe. E szerint az egyes ágyakat vagy 2·70 cm magas üvegfalak, vagy 1·25 cm magas „paravent metallique“-ok (spanyol falak) választják el egymástól. Ez azután figyelmeztetőül szolgál az orvos és ápoló személyzet számára, hogy uj beteghez ért, akinek megérintése előtt kabátot kell váltania s meg kell mosnia a kezét. *Finkelstein* a berlini „Kinder-

Asyl"-ben barriérekkel választja el az egyes ágyakat, ami a czélnak teljesen megfelelő s a „box"-oknál mindenesetre olcsóbb. E rendszer mellett *Finkelstein* szerint „a gyermekekkel való közlekedésben az aszepszis elve, amennyire csak lehetséges, érvényesül."

A csecsemő-osztályokon különösen nagy gondot kell forditani a velükszületett gyengeségben szenvedő kisdedekre. Erre nézve utalok a második gyermekvédő kongresszuson tartott előadásomra, amelyben a velükszületett gyengeségben szenvedőknek a szülési klinikákon való szomoru helyzetét ecseteltem. A gyermekkórházakat e szempontból jelenleg már jobban rendezik be. Mint az emlitett dolgozatomban s az 1902. évben megjelent „Gyermektherapiá"-ban (23. oldal) jeleztem: a velükszületett gyengeségben szenvedő csecsemők ellátására a rendelkezésre álló anyagiak szerint sokfélét tehetünk. A gyenge kisdedeknek alacsony hőmérséklete ellen való küzdelemben a legprimitivebb eszköz a melegitő-palaczk s a vatta-begöngyölés; már előnyösebb a thermophor-párna; haladást mutat a *Fürst*-féle kettősfalu láda; a modern aszepszisnek a *Lyon*-féle couveuse felel meg leginkább, a tudomány jelen állása szerint azonban legideálisabb a „sale incubatrici" berendezése, amelynek áldásdús működését tanulmányozni alkalmam volt a firenzei „Spedale Dei Innocenti"-ben, ujabban pedig *Moser* wieni osztályán. *Budin* kiemeli a veleszületett gyengeségbe szenvedők fertőzésre való nagy hajlamosságát, úgy hogy, az „egészséges gyengék" „debiles sains" és a „gyanus vagy beteg gyöngék" „débiles suspects ou malades" külön elhelyezését tartja kivánatosnak. *Bamberger* Párisban „pouponnière" név alatt szervezett egy csecsemő-osztályt, amelyen javarészt velükszületett gyengeségben szenvedőket kezelnek; itt egészben 17% a halálozás.

A fürösztés kérdésére is ki kell e helyen térnünk. A fürdőkád ugyanis igen fontos szerepet játszhatik a fertőzés terjesztésében, azonkivül a csecsemők a fürdőhelyiségbe vitelkor könnyen meg is hülnek.

Szerény véleményem szerint kerekeken nyugvó s igy egyik „box"-ból a másikba tolható üvegkádak alkalmazása volna a legelőnyösebb. Pólyázó-asztalok, mint a fertőzés terjesztői, mellőzendők; minden csecsemőt a saját ágyában

tegyünk tisztába. Szükségtelen kiemelnem, hogy minden boxon belül külön kórházi-kabát (orvos s ápolónő részére), mosdótál, torok-, kenőcs-, lapocz, hőmérő, orvosságos-kanál, az orr, a száj, a szemek, a végbéltáj tisztántartására szolgáló kendőcskék, viaszosvászon-betét s nagyszámu pelenka nélkülözhetetlenek.

A pelenkaváltás gyakoriságáról *Epstein* a következőket jegyzi meg: „A gyakorlat határozottan azt mutatja, hogy a szegény családok gyermekei és a lelenczek halandósága

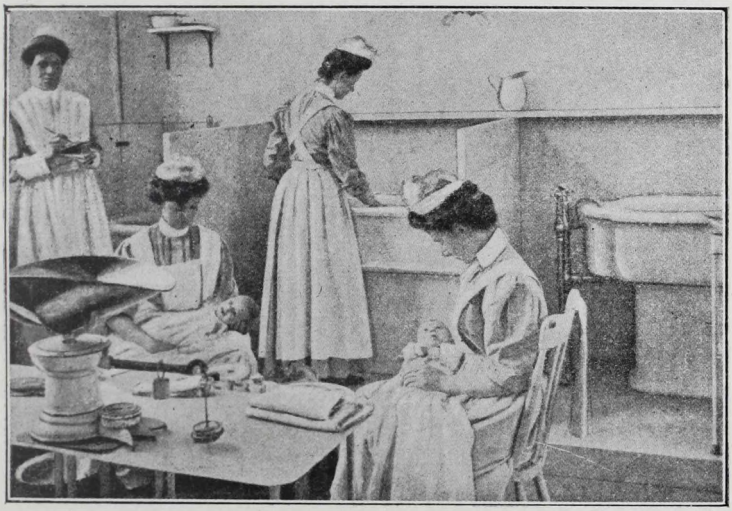

Csecsemők fürösztése, öltöztetése és sulymérése

összefügg a naponkint elhasznált pelenkák számával.“ Ez annál is inkább természetes, mert a csecsemők általában hajlanak a fertőzésre, azonkivül az előbb emlitettek a legtöbbször örökölt bujakórban szenvednek.

Hogy az orvosi s ápoló-személyzet részére megfelelő helyiségek berendezése szükséges, azt hangsúlyozni teljesen felesleges.

Florence Nightingale 1863-ban megjelent „Notes on hospitals“ czimü munkájában azt kivánja, hogy minden gyer-

meket külön ápoló lásson el. Hogy ez megvalósitható legyen, azt ajánlja, hogy a gyermekeket felnőtt betegek között helyezzék el. Ilyenformán a lábbadozó betegek is foglalkozhatnának gyermekápolással.

Nightingale kivánságának első része jogosult, de a keresztülvitel módozata mai nézeteink szerint teljesen téves. *Rauchfuss** 2—4 ágyra 1 szolgálót, 12—20-ra 1 tanult ápolónőt követel. *Biederl*** 1 ápolónőre csak 2—3 csecsemőt bizna. *Baginsky* négyet.*** *Schlossmann* 42 csecsemőre 13 ápolónőt, 12 dajkát és 2 szolgálót (27 személyt!) javasol.

Az ápoló-személyzet kérdését manapság, nézetem szerint, két szempontból kell megvilágitani. Az első: az olcsó s nagyszámu ápolók beszerzésének kérdése, a második, hogy a szerzők által követelt ápolószemélyzet száma nem túlhajtott-e? Az ápolónők szerzésének csak egy helyes módja van s ez: az ápolónők tanfolyamokon való kiképzése. Ezzel a módszerrel megbizható és kellően kiképezett ápolónőket nevelünk az intézetnek s a nagyközönségnek, amelynek körében útonútfélen hallhatjuk a panaszt, hogy kellően kiképzett dajkákat alig kapni s ha egyre szert akarnak tenni, Angliából hozatják. A kiképzésre leginkább az árvaházak leány-növendékei lennének alkalmasak. E rendszert *Schlossmann* Drezdában, *Siegert* Strassburgban honositotta meg s vele minden tekintetben meg vannak elégedve. Legtöbb ápolónőt a „Babies hospital of the city of New-York" képez ki. Hogy az ápolónő-képzés az intézet részére anyagi haszonnal jár: az természetes. A tanitvány az előadásokért tandijat fizet s bizonyos összeget fizet a család is, amely dajkát kap a csecsemő-kórházból. Hazánkban ez irányban *Bókay János* tanár kisérletezett először, még pedig kitünő eredménynyel. Ujabban a „Gondviselés" nevü egyesület és az állami gyermekmenhelyek fejtenek ki hasonló tevékenységet.

Az ápoló-személyzet kellő kitanitása s első sorban a „service antiseptique" („fertőzésmentes kezelés") keresztül-

* Handbuch der Kinderkrankheiten, 1877. Bd. I., Gerhardt.

** Sitzungsbericht des VIII. internat. hygien. Kongresses. Bd. III., S. 206.

*** Die Säuglinkskrankenpflege in grossen Städten. Berl. Wochenschrift 1897. 19. sz.

vitele maguk után vonják annak a lehetőségét, hogy az ápolószemélyzet nagy számát csökkentsük.

Grancher szavaira hivatkozom: „Ahol a betegápoló nem föltétlenül tiszta, ott a kapu nem vet gátat a fertőzés behatolásának. Föltétlen tisztaság mindenütt és mindenben! *Ezzel:* elszigeteljük a betegségeket, sőt félig már meg is gyógyitottuk azokat s a legszebb eredményekhez jutunk; *enélkül:*

Tejkonyha a csecsemő-kórházban.

hiábavaló a leggondosabb elszigetelés is, nem akadályozható meg a fertőzés.“

Finkelstein ezek alapján már csak 8 csecsemőre számit 1 ápolónőt, de a gyermek-ápolónők számára irott utasitásaiban* (amelyet szivességből rendelkezésemre bocsátott) a következőket emeli ki: „Az ápolónőnek sohsem szabad arról

* Instruktion für die Wärterinnen des Kinderasyls.

megfeledkeznie, hogy nagyon sok gyermekbetegség, különösen a bélhurut, fertőzőképes a többi csecsemőre nézve is. A fertőzés megtörténhetik, ha az ujjakról, bepiszkolt ruhadarabokról vagy más egyébről, ami a gyermek testével érintkezésben volt, néha észrevehetetlen kicsi bőrhámlások, ürülékmaradványok stb. elkenődnek."

A csecsemő-kórház vagy osztály szervezésének és ellátásának legfontosabb problémája természetesen a kisdedek táplálása. *Baginsky* erre nézve a következőket állitja: „A tudomány haladása, amely közelebbről megismertette velünk egyrészt az emésztés végbemenetelét, másrészt az állati tej kémiai és fizikai tulajdonságait, a tejnek a különböző kezelés szerinti változatait (zsirostej, pepton-készitmények, stb.) végül a tejet helyettesitő tápanyagokat — egy bizonyos mértékig lehetővé tette, hogy az anyatejet nélkülözzük." * Ez az állitás azonban nem állja meg teljesen a helyét, mert tagadhatatlan és nézetem szerint manapság az orvosok közt vita tárgyát sem képezheti, hogy a mesterséges táplálás tulajdonképen természetellenes eljárás.

A mesterséges táplálás alkalmazása esetén azonban megvalósithatjuk *Biedert* kedvencz eszméjét, a kisérleti táplálkozási állomást, amelynek végczélja a csecsemőtáplálás bonyodalmas kérdéseinek megvilágitása volna. *Keller* charlottenburgi intézetében részben megvalósitotta a gyermekorvosok e régi kivánságát, aminek fontosságát eléggé jelemzik dr. *Szontágh* Félix szavai: „Hogy e megoldás mit jelentene, hogy mennyi üdvöt s áldást rejtene magában, azt orvosok gyülekezete előtt fejtegetnem szükségtelen." **

A csecsemő-kórházak tehéntejjel való ellátásának módozatai különbözőek és az intézetek anyagi helyzetétől függnek. Az ideál a csecsemő-kórháznak egybekötése mintaistállóval, ahol a gyermektejet egészséges tehénanyag szolgáltatja.

Rochard az „Encyclopédie d'hygiene"-ben találóan jegyzi meg: „A csecsemővédelem mindenekelőtt abban áll, hogy

---

* Baginsky: Säuglingskrankenpflege in grossen Städten. Berl. klin. Wochenschrift 1897.

** A csecsemő táplálásáról szóló tan mai állása. Magyar Orvosi Archivum 1902. 2. füzet.

biztositjuk a kisdednek az ő *igazi* táplálékát: az anyatejet — és azt az anyai gyöngédséget, amelyre ép oly szüksége van, mint magára a tejre.“ E kijelentés nemes idealizmusra vall, de manapság, sajnos, még alig valósult meg belőle valami; az „Uebermensch“ korszakban még mindig inkább védelmezi a törvény a szoptató állatot s kölykét, mint a teremtés koronáját s szülöttjét.

Tejkonyha a csecsemő-kórházban.

Akik csecsemőkórházak s osztályok szervezésével foglalkoznak, azok közt általános az a vélemény, hogy óriási előny, ha mesterséges táplálék mellett természetes is nyujtható a kisdednek. A női tej szerzésénél azonban ismét az anyagi körülmények a döntők. Ha dajkatartásra hely s pénz nincs, a rendelésen jelentkező anyák tejét lehet részben lefejni s palaczkból nyujtani a csecsemőknek. Érdekesek e szempontból azok a kisérletek, amelyeket néhány hó óta Bécsben konzervált (budenisált) tehéntejjel végeznek. Ha egy anya

csecsemőjével együtt kér felvételt, az osztályon több csecsemő szoptatására s gondozására kötelezhető. *Budin* és *Schlossmann* vizsgálatai szerint egy jó dajka emlői gyakorlat útján 2—3 liter tejet képesek naponta elválasztani. Vegyes táplálás mellett ez esetben egy szoptató nő saját gyermekén kivül még 3—4-et táplálhat. Az anyatej kellő adagolása czéljából táplálás előtt s után súlyméréseket kell végezni, „mert — mondja Schlossmann — az anyatej értékes nedü, melyet nem szabad kihasználatlanul a pelenkában viszontlátnunk."

A dajkaszerzés kérdésének megvilágitásánál ismét a drezdai intézetet kell előtérbe helyeznem. *Leopold* tanár fáradozásainak köszönhető, hogy a leányanyák egy része dajkának szegődik a csecsemő-kórházba és ott saját gyermekén kivül néhány beteg csecsemőt is táplál, aminél tekintetbe veszik emlőinek elválasztóképességét és tejének minőségét. 2 hó multán, esetleg előbb is, a dajka saját gyermekét elválasztja s fizetés mellett továbbszolgálja az intézetet, vagy magánfelekhez szerződik. Ilyenformán az a család, aki a csecsemő-kórházból vesz dajkát, csekély anyagi áldozat mellett a gyermek erőbeli állapotának megfelelő és a csecsemő gondozásába beavatott nőt kap a házába. Maga az a tény pedig, hogy e dajkákért, vagy a mesterséges táplálékért fizetni kell: semmi esetre sem tekinthető üzérkedésnek; sőt ellenkezőleg: orvosnak, laikusnak egyaránt be kell látnia menynyire áldásdús működés ez.

A dajkák gyermekeit kipróbált s szigoru ellenőrzés alatt álló tápszüléknek adják át, amit nálunk az állami gyermekmenhelyek keretében könnyen meg lehetne valósitani. A szigoruan keresztülvitt ellenőrzés s a tartásdijnak az intézet részéről való kifizetése (a magánfél szerződésileg kötelezi magát, hogy a dajka fizetésének egy részét havonkint az intézetnek küldi be), az idők folyamán kitünő s minden tekintetben megbizható tápszülék kiképzéséhez vezet.

A csecsemő-kórházak az orvosképzésben is fontos szerepet játszanak. Gyakran még azok az orvosok sem szerezhetnek kellő ismereteket az ép és beteg csecsemő táplálásának rendkivül fontos kérdésében, akik hosszu ideig voltak gyermekkórházakban. „A csecsemő-kórházak, amelyek egyesitik a gyakorlatot az elmélettel, a legalkalmasabbak arra, hogy a

tudomány haladását gyakorlati téren hasznositsák és épen ezért a csecsemő-kórházak a mindennapi élet szükségletében gyökeredznek“ — ezt mondja *Flachs* és teljesen igaza van.

Ha tekintetbe vesszük Budapest óriás csecsemő-halandóságát, váltig elmondhatjuk *Budin*-nel, mit ő Párizsról panaszol: „Ha valaki Párizs térképén jelképezni akarná az itteni gyermek-halálozást és pedig annál sötétebb szinekkel, minél nagyobb mértékü a halálozás: egy nagy fekete kört kellene húznia a város körül.“ Ez a helyzet minálunk is és csak annál inkább csatlakoznunk kell *Siegert* kijelentéséhez: „Ha *Henoch*-nak egyelőre meddő vágyakozása — a kizárólag anyatejjel való táplálás — hamarosan mindenütt valóra válna, ha akadnának felvilágosodott és bőkezü jóltevők és áldozatkész orvosok: nem maradna el az eredmény és jutalom.“ A mi állami s társadalmi gyermekvédelmünk, mely örvendetesen fejlődik, jogot ad arra, hogy az eredményeket már ne a messze jövőben lássuk.

A budapesti ipari munkások halandósága.

Dr. Bród Miksa.

Az ipari munkások megbetegedési és halálozási aránya sokkal magasabb, az *átlagos* élettartama pedig jóval alacsonyabb, mint a más foglalkozásuaké. Hogy milyen rövid az ipari munkásoknak átlagos élettartama, annak bizonyitására csak az itt következő néhány statisztikai adatot kivánom felsorolni: *Popper* 3500 elhalt kézművesnek, iparosnak életkorát tanulmány tárgyává tévén, azt konstatálta, hogy átlagos élettartamuk 46 év volt. Az elhaltak korát foglalkozás szerint vizsgálva, megállapitotta, hogy:

a kovácsok átlagos élettartama ... ... 41·7 év,
a lakatosok „ „ ... ... 36·0 „
a nyomdászok „ „ ... ... 32·8 „
az aranyverők, sárgarézművesek
(bronzmunkások) átlagos élettartama 30·6 „ volt.

Angol adatok szerint a fémpor és csiszolópor keverékének kitett fémköszörüsök 69%-a nem éri el a negyvenedik esztendőt. A porszivó gépekkel ellátott német tűgyárakban a tűköszörüsök átlagos élettartama 50 év, ellenben azon angol tűgyárakban, ahol a veszélyes por kellőkép való eltávolitásáról nem gondoskodnak, a tűköszörüsök átlag csak 35—40 évet élnek. Az e folyóirat hasábjain eléggé ismert *Sommerfeld* berlini egyetemi tanár, a kőpornak a kőfaragómunkásokra gyakorolt káros hatása tekintetében azt mondja,

hogy: „Aki a kőfaragó mesterséget 15 éves korában kezdi, az annak átlag 21 évi munka után áldozatául is esik; aki pedig évről-évre kizárólagosan csakis homokkővel dolgozik, az már 19—20 év mulva pusztul el ezen foglalkozása következtében." *Hirt*, aki az iparegészségügy terén igazán korszakalkotó munkát végzett, egy sziléziai városban, ahol 500 üveges-munkás dolgozott, azt találta, hogy ezen munkásoknak, ha 15 éves korukban kezdték a munkát, az átlagos élettartama csak 30 év volt.

Végigmehetnénk az összes iparágakon és a külföldről szerzett statisztikai adatoknak óriási halmazával bizonyithatnók, hogy az ipari munkásoknak átlagos élettartama valamennyi kulturállamban megdöbbentően rövid, ámde bennünket első sorban a hazai, különösen pedig a budapesti ipari munkásokra vonatkozó viszonyok érdekelnek. Sajnálattal kell megállapitanom, hogy a budapesti ipari munkásoknak átlagos élettartamát illetőleg sehol és semmiféle pontos és megbizható feljegyzést kutatásaim daczára sem találtam. Minthogy pedig a profilakszis szempontjából rendkivül fontos, hogy teljesen tájékozottak legyünk ama veszélyekről, amelyek az ipari munkások életét oly sok oldalról fenyegetik, indittatva éreztem magamat arra, hogy mint a budapesti kerületi munkásbiztositó pénztárnak statisztikusa, első sorban kikutassam és kiszámitsam azt, hogy az egyes szakmák szerint mekkora a budapesti ipari munkásoknak átlagos élettartama. Jól tudom, hogy egy évnek számadatai még nem adnak biztos alapot a halandóságra és az átlagos élettartamra vonatkozólag, mindazonáltal ezen számadatok alapján egynémely tekintetben mégis megközelitően helyes képet alkothatunk magunknak ama szomoru életviszonyokról, amelyek között a budapesti ipari munkások átélik rövid életüket.

A budapesti kerületi munkásbiztositó pénztárnak átlagos taglétszáma (a családtagokat, tehát a feleséget, gyermekeket stb. bele nem számitva) 1909-ben kerek számban 200,000 volt, akik közül meghalt 1862 férfi és 417 nő, tehát összesen 2279 tag. Az elhaltak átlagos élettartamát a következő táblázat mutatja:

Az átlagos élettartam volt	Év	Hó	Nap
Valamennyi halálesetet tekintetbe véve	39	7	14
Azoknál, akik tüdővészben haltak el	33	5	25
A napszámosoknál	43	5	23
A tüdővészben elhalt napszámosoknál	40	7	22
A gyári munkásoknál	37	9	15
A tüdővészben elhalt gyári munkásoknál	32	6	3
A kovácsoknál	46	5	26
A malommunkásoknál	46	3	7
A pinczéreknél	43	—	—
A kocsisoknál...	42	9	2
A kőmiveseknél	40	11	1
A czipészeknél	39	10	14
Az asztalosoknál	36	1	5
A nyomdászoknál	35	11	13
A festőknél és mázolóknál	35	8	29
A szabóknál	34	4	4
A lakatosoknál	32	9	2

Ezek a most felsorolt számadatok természetesen évről-évre változnak aszerint, amint a munkások életviszonyai kedvezőbbek lesznek, vagy pedig kedvezőtlenebbekre fordulnak.

Ez alkalommal nem bocsátkozhatom a munkások egészségét és életét fenyegető ártalmaknak és ezek elháritási módjának részletes ismertetésébe; azonban az alább következő táblázataimnak helyes értelmezhetése czéljából szükségesnek tartom, hogy nagy vonásokban rámutassak ama, részint közvetlenül a foglalkozásból eredő, részint pedig a foglalkozással kapcsolatos körülményekre, amelyeknek együttes hatása juttatja az ipari munkásoknak ezreit időnek előtte korai sirba.

Ismeretes dolog, hogy a budapesti munkások olyan lakásviszonyok között élnek, mint amilyen viszonyok között egyetlen művelt államnak munkásai sincsenek. Nem ide tartozik annak kutatása, hogy honnan eredtek ezek a viszonyok, de el nem tagadható, hogy ama száraz és ellenőrzés mellett feldolgozott objektiv statisztikai adatokról, amelyeket néhány évvel ezelőtt a budapesti kerületi általános munkásbetegsegélyző pénztár megbizásából a budapesti munkások lakásairól felvettem, a legnagyobb megdöbbenés hangján beszéltek az angol, német és osztrák szakkörökben. Egy lépéssel sem térve le a tárgyilagos kritika útjáról, konstalálhatom, hogy sehol sem ölt az albérleti és az ágyrajáró rendszer olyan mérvet, mint Budapesten. Mig ezek a lakásviszonyok meg nem változnak, teljesen meddő marad a tuber-

kulózis, a nemi betegségek, az alkoholizmus és az erkölcsök elvadulása ellen irányuló minden küzdelmünk.

Felfogásom szerint a gümőkór ellen való védekezés szempontjából első sorban a lakásviszonyok megjavitására van szükség és csak másodsorban arra, hogy szanatóriumok, gondozó intézetek és erdei üdülőtelepek létesitessenek. Hiszen a szaktudósok egy része állandóan azt vitatja, hogy a gümőkór tulajdonképen lakásbetegség és a gümőkór ellen való harczot sikerrel csak akkor lehet felvenni, ha mindenkire elegendő levegő jut. Törvényeink szerint minden egyes személyre 10 köbméter légtérnek kell jutnia, a tudomány álláspontjára helyezkedve azonban minimálisan 20 köbmétert kell kivánnunk. És ezzel szemben mit látunk a budapesti munkáslakásokban? Azt, hogy a munkások tizen, sőt tizenöten összezsúfolva laknak egy-egy udvari szobácskában, amelyben itt-ott egy-egy személyre alig jut több mint 2—3—4 köbméter levegő. Ilyen körülmények között egyáltalán nincs mit csodálkoznunk afölött, hogy a budapesti kerületi munkásbiztositó pénztár 1909 évben elhalt férfitagjai közül 46·45%, női tagjai közül pedig 50·84% esett a tüdővésznek áldozatául. Egyébiránt azokról, akik tüdővészben és általában a légzőszervek megbetegedéseiben haltak el 1909-ben, az itt következő táblázat nyujt felvilágositást:

Hó	Elhalt tüdővészben						Elhalt általában a légzőszervek megbetegedéseiben					
	férfi		nő		együtt		férfi		nő		együtt	
	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%
Január	71	55·90	17	43·59	88	53·01	80	62·99	20	51·28	100	64·24
Február	105	65·22	21	47·73	126	61·46	128	79·50	25	56·82	153	74·63
Márczius	78	45·09	16	50·00	94	41·77	106	61·27	18	56·25	124	60·49
Április	103	55·98	17	58·62	120	56·33	118	64·13	21	72·41	139	65·25
Május	92	51·68	16	42·10	108	50·00	107	60·11	22	57·89	129	59·72
Junius	72	41·37	23	62·16	95	45·02	86	49·42	23	62·16	109	51·65
Julius	56	38·62	18	56·25	74	41·80	66	45·51	19	59·37	85	48·02
Augusztus	61	43·57	19	57·57	80	46·24	71	50·71	19	57·57	90	52·02
Szeptember	54	41·86	17	56·66	71	44.65	66	51·16	17	56·66	83	52·26
Október	47	36·15	17	47·22	64	38·55	60	46·15	20	55·55	80	48·19
November	50	32·05	11	34·37	61	32·44	72	46·15	17	53·12	89	47·34
Deczember	76	46·06	20	57·14	96	48·00	95	57·57	23	65·71	118	59·00
Jan.—Decz. Összesen	865	46·45	212	50·84	1077	47·26	1055	56·66	244	58·51	1299	56·99

Ezen táblázatból kitünik, hogy a 2279 haláleset közül 1077 a tüdővészre és a tüdővészeseknek beleszámitásával összesen 1299 a légzőszervek megbetegedéseire esik. A haláleseteknek nagyobbik fele (56·99%) tehát a légzőszervek megbetegedése következtében állott be, aminek magyarázatára röviden a következőket emlitem fel: *Gruber* müncheni tanár a munkások hulláit bonczolva, azt találta, hogy azoknak 93, 95, sőt 98 százaléka gümőkórosan volt fertőzve. Alig akad tehát olyan ipari munkás, akinek a tüdője a gümőkórtól teljesen mentes volna. Tekintettel arra, hogy a munkáslakásokban egészségesek és betegek együtt laknak, sőt sokszor ketten és hárman ugyanazon egy ágyban is alusznak, egyáltalán nem meglepő, hogy közöttük a megbetegedések száma olyan nagy arányban emelkedik. És azt sem szabad figyelmen kivül hagynunk, amit a munkáslakások vizsgálata alkalmával oly gyakran tapasztaltam, hogy az éjjeli gyári munkára alkalmazott ágyrajáró munkások reggel ugyanarra a szalmazsákra feküsznek le, amelyről a tüdővészes beteg munkás csak az imént kelt fel.

Messze eltérnék kitűzött tárgyamtól, ha részletesen fel akarnám sorolni mindazon egyéb ártalmakat is, amelyek a munkásokat állandóan környezik. Talán elég annyit emlitenem, hogy mindezek útján a *foglalkozásból* eredő igen sok baj és egészségi károsodás fenyegeti a munkásokat, ez ártalmak azonban nem teljesen elkerülhetetlenek s a védekezési szabályoknak figyelembe vétele mellett csökkenthetők.

És ha még a közvetlenül a foglalkozásból eredő káros behatásokat is módunkban áll megenyhiteni, mennyivel inkább kötelességünk minden igyekezetünket arra forditanunk, hogy a foglalkozással kapcsolatos káros tényezőknek számát lejebb szállitsuk. Némi tájékoztatás czéljából felemlitem ezen tényezők közül az alacsony munkabéreket és ezeknek következményeként a már ismertetett és a hygiéne követelményeinek meg nem felelő lakásviszonyokat és a budapesti munkások nagy tömegeinek minden kritikán alul való rossz táplálkozási viszonyait. Ha ezekhez hozzávesszük a szervezet lassu, de biztos megőrlésével járó túlságosan hoszszu munkaidőt; azt az alacsony korhatárt, amely mellett ipartörvényünk szerint a szolgabiró, vagy rendőrkapitány engedélyével még a 12 élet-

évet el nem ért gyermekek is ipari munkára foghatók; ha tekintetbe vesszük, hogy a nők éjjeli ipari munkájának tilalma még nincs hatályban és a gyermekágyasok még most sem részesülnek hathatósabb védelemben; és ha meggondoljuk, hogy — mint ezt az iparfelügyelők évi jelentései bizonyitják — a serdülő korban lévők munkaerejének kihasználása mily óriási arányokat ölt: szinte meglepőnek kell találnunk, hogy a tüdővész nem visz végbe még nagyobb pusztitást munkásaink sorában.

Az 1909. évi halandóságról foglalkozás és tüdővész szerint a következő táblázat nyujt felvilágositást:

Foglalkozási ágak	Meghalt összesen	Meghalt tüdővészben	A tüdővészben elhaltaknak %-a ezen foglalkozási ágban
I. Bányászat	3	—	—
II. Vas- és fémipar	216	104	48·14
III. Gépgyártás	106	54	50·94
IV. Kő-, agyag- és üvegipar	41	22	53·65
V. Fa- és csontipar	146	94	64·38
VI. Bőr-, sörte- és ruggyantaipar	26	11	42·30
VII. Fonó- és szövőipar	9	4	44·44
VIII. Ruházati ipar	203	127	62·56
IX. Papiripar	31	17	54·83
X. Élelmezési- és élvezeti ipar	99	41	41·41
XI. Vegyészeti ipar	17	7	41·17
XII. Épitő ipar	159	67	42·13
XIII. Sokszorositó- és műipar	60	35	58·33
XIV. Szállodás-, kávés- és fürdőipar	69	33	47·82
XV. Kereskedelmi és nem szorosan vett ipari foglalkozás	194	72	37·11
XVI. Kertészet	13	4	30·76
XVII. Közlekedés	124	46	37·25
XVIII. Gyári munkás	438	222	50·68
XIX. Napszámos	212	82	38·67
XX. Házi teendő	73	16	21·91
XXI. Ismeretlen foglalkozás	40	19	47·50
Összesen	2279	1077	47·26

A felsorolt számadatokból már első megtekintésre világosan látható az a feltünő tény, hogy a tüdővészben való

halálozásnak aránya legmagasabb a fa- és csontiparban, a ruházati iparban és a sokszorosító és műiparban. A fa- és csontiparban elhaltak között volt 92 asztalos, akik közül meghalt tüdővészben 58, vagyis az elhalt asztalosoknak 63·04%-a esett áldozatául a tüdővésznek. A ruházati iparcsoportban elhaltak között volt 73 szabó, akik közül meghalt tüdővészben 52, ami 71·23%-nak felel meg és végül a sokszorosító- és műipari csoportban elhaltak között volt 35 nyomdász, akik közül meghalt tüdővészben 26, azaz 74·28%.

Hogy a budapesti asztalosok, szabók és nyomdászok között a tüdővészben való megbetegedés és halandóság igen nagyarányu, azt egynémely rendelkezésünkre álló adatból eddig is sejtettük ; azt azonban, hogy az elhalt asztalosoknak több mint fele, és az elhalt szabóknak és nyomdászoknak majdnem háromnegyed része tüdővészben pusztul el, eddig nem láttuk tisztán. Valószinüleg lesz még alkalmam arra, hogy e folyóirat hasábjain részletesen kifejtsem azon okokat, amelyek ebben a három iparcsoportban a fenyegető veszélyeket oly nagy mértékben idézik elő, egyelőre csupán annyit kivánok megjegyezni, hogy az asztalosoknál a tüdővész *első sorban* a kedvezőtlen műhelyviszonyokkal hozható összefüggésbe. A szabóknál a szaktudósok egy része a tüdővészt egyenesen a foglalkozásnak (hajlott testtartás stb.) hajlandók tulajdonitani, amit én a magam részéről a leghatározottabban tagadok, ellenben azon véleményen vagyok, hogy a tüdővész azért terjed oly rohamosan a szabók között, mert az úgynevezett „otthonműhelyek“ a legminimálisabb egészségi követelményeknek sem felelnek meg. Sehol sincs az otthonmunka oly nagy mérvben elterjedve, mint a szabók között. Az otthonmunkát pedig jellemzi az alacsony munkabér és a tulságosan hosszu munkaidő. A szabók tehát túlhosszu ideig dolgoznak és csekély keresetüknél fogva nagyon rosszul táplálkoznak, ami szervezetük erejét nagyon megviseli. Az otthonmunkások műhelyében pedig nemcsak dolgoznak, hanem mosnak, főznek, étkeznek és alusznak is, amely körülmény jelentékeny mérvben súlyosbitja a munkásokat érhető egészségi károsodást. Minthogy pedig a nyári hónapok kivételével állandóan zárt ajtók és ablakok mellett dolgoznak, fokozottabb mértékben vannak kitéve annak, hogy tüdővészes társaik beszáradt és szétpor-

ladó köpetét beleheljék. Hogy melyek a védekezésnek módjai, annak megbeszélése már nem tartozik ezen ismertetésemnek keretébe.

Ami végül a nyomdászokat illeti, kétségtelen ténynek vehetjük, hogy náluk az idült ólommérgezés meggyengiti a szervezetnek ellentállási képességét, minek folytán ez alkalmasabbá válik a tüdővész baczillusának a befogadására. Ettől eltekintve, az iparfelügyelők évi jelentései szerint is a műhelyviszonyok, kivált a kisebb nyomdákban, annyi sok kívánni valót hagynak hátra, hogy teljesen illuzoriussá válik a nyomdászoknak azon törekvése, hogy a tüdővész ellen sikerrel védekezhessenek.

Ezek után már most az a kérdés merül fel, hogy mekkora a munkásoknak halandósága a taglétszámhoz viszonyitva. Erre vonatkozólag a következő táblázat nyujt felvilágositást:

Hó	Taglétszám	10,000 tag közül hány halt meg?	10,000 tag közül hány halt meg tüdővészben	10,000 tag közül hány halt meg általában a légzőszervek megbetegedése miatt?
Január 1-én	168351	9·81	5·20	5·91
Január 31-én	169853			
Február	171106	11·98	7·36	8·94
Márczius... ...	186742	10·97	5·03	6·64
Április	194826	10·91	6·15	7·13
Május	200536	10·77	5·38	6·43
Junius	200959	10·49	4·72	5·42
Julius	205882	8·59	3·59	4·23
Augusztus ...	210364	8·22	3·80	4·27
Szeptember ...	217122	7·32	3·27	3·82
Október	222320	7·46	2·87	3·59
November ...	222959	8·43	2·73	3·99
Deczember ...	194699	10·27	4·93	6·06
Átlagos létszám	197363	115·47	54·56	65·81

Budapesten 1895-ben 10,000 lakóra átlag 45·8 és tiz év mulva, azaz 1905-ben a székesfőváros statisztikai évkönyve szerint még mindig átlag 40·9 tüdővészben való haláleset jut. 1908-ban a gümőkórban való halálozás a fővárosban 10,000 lakóra átlag 35.99 és tisztán a tüdővészben való halálozás

31·35 volt. Kétségtelen, hogy ez a javulás igen örvendetes dolog volna, ha a főváros lakosságának minden rétegére egyformán vonatkoznék, ámde a fentebbi táblázat világosan azt mutatja, hogy minden 10,000 élő munkásra nem 31·35, hanem 54·56 (!) tüdővészben való haláleset jut, ami igen szomoru bizonyitékát képezi a tüdővész ellen való küzdelmünk meddő, vagy legalább is nagyon lanyha voltának.

Németországban szálló igévé vált, hogy a gümőkór ellen való küzdelemben a betegsegélyezés a leghatalmasabb fegyver. Ennek segélyével sikerült a tüdővészben való halandóságnak arányát, amely 1882-ben, a tuberkulózis baczillusának felfedezése idején 10,000 élőre számitva még 34·6 volt, 1904-ben 19·1-re leszállitani. Egész Németország sürüen be van hálózva a tüdővészes betegek gyógyitására szolgáló szanatóriumokkal, gondozó intézetekkel és erdei üdülőtelepekkel. Az 1908. évi hivatalos kimutatás szerint 99 népgyógyintézetben kezelték a tüdővészes betegeket. Ezen intézetekben összesen 10,539 ágy állott rendelkezésre, még pedig 6500 ágy férfiak és 4039 nők számára. A 99 népgyógyintézeten kivül még 36 magángyógyintézet (2175 ágygyal) foglalkozott a felnőtt tüdővészes betegeknek a gyógykezelésével. Tüdővészes gyermekek számára még külön 18 gyógyintézet volt Németországban a mondott évben, összesen 837 ágygyal. A görvélykóros és gümőkórra hajlamos gyermekeknek még külön 73 intézet áll rendelkezésükre 6843 ágygyal. Mivel tartózkodni kivánok a további részletezéstől, csak röviden emlitem meg, hogy Németországban ezen felsorolt gyógyintézeteken kivül még 175 gondozó intézet és 82 erdei üdülőtelep száll sikra a veszélyeztetett munkások egészségének megvédelmezése és helyreállitása érdekében. Nemcsak az állam küzd a leghathatósabb eszközökkel a tüdővész ellen, hanem részt vesz a harczban a község is és a társadalomnak minden rétege, minden osztálya. És ennek a küzdelemnek jóformán végrehajtó közegei a betegsegélyző pénztárak. És ezzel szemben mit látunk nálunk? Néhány buzgó és szinte önfeláldozó apostoltól eltekintve, mindenütt néma csend uralkodik, ami aztán meg is látszik az eredményen, mert hiszen 1891-ben minden 10,000 élőre 37 tüdővészes haláleset jutott és 17 év mulva, azaz 1908-ban ez az arányszám még mindig 35·36.

Az elhaltak életkorát a következő táblázat mutatja:

Férfi

12–15	16–18	19–20	21–25	26–30	31–35	36–40	41–45	46–50	51–55	56–60	61–65	66–70	71–80	81–85	87	90	93	Összesen
éves																		
25	100	83	196	209	223	178	167	148	170	135	90	59	71	5	1	1	1	1862

Nő

13–15	16–18	19–20	21–25	26–30	31–35	36–40	41–45	46–50	51–60	61–70	71–80	81	87	Összesen
éves														
14	51	29	71	42	35	21	18	23	52	37	22	1	1	417

Ezek a számadatok azt mutatják, hogy az elhalt férfiak közül 1014 nem élte túl a 40-ik életévet, ami 54·45%-nak felel meg; ami pedig az elhalt nőket illeti, ezek közül 263, azaz 63·06% nem élte túl a 40-ik esztendőt.

Mielőtt, az ügy nagy fontosságához mérten aránylag rövid, ismertetésemet befejezném, még azt a megjegyzést kívánom tenni, hogy tagjaink közül igen sokan estek áldozatául a tüdővészen kivül egyéb fertőző betegségeknek is, igy például hasi hagymázban meghalt 42 férfi és 8 nő, vagyis összesen 50 tag (2·19%). Rákbetegségben meghalt 61 férfi és 19 nő, vagyis összesen 80 tag (3·51%). A rákbetegek közül gyomorrákban szenvedett 31 férfi és 8 nő, összesen 39 tag. A szervi szivbajokban és májlobban meghaltaknak a száma is igen jelentékeny, ami *részben* a munkásoknak még mindig szünni nem akaró alkoholizmusával hozható összefüggésbe.

A bemutatott halandósági statisztikával az adott viszonyokhoz mérten arra törekedtem, hogy rámutassak ama veszélyekre és káros befolyásokra, amelyek a budapesti ipari munkások munkaképességét, egészségét és életét fenyegetik, adandó alkalommal pedig rajta leszek, hogy részletesen és behatóan megismertessem azon eszközöket és módokat, amelyeknek segitségével ezeket a veszélyeket csökkenteni, illetve a munkások egészségét és életét a mostaninál hosszabb időtartamra biztositani lehetne.

Munkásvédelem.

A Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesülete.

Sajnos, még mindig csak kevesek által ismerve és támogatva folytatja működését a Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesülete. A fiatal egyesület ott kivánja kezdeni a reformokat, ahol a munkás legnagyobb kincsének, egészsége és testi épségének megóvásáról van szó.

Ezt tanusitja az 1908. évi működéséről nemrég megjelent évi jelentése is.*

Programmjához hiven az egyesület tárgyalta az ólomkérdést. Örömmel kell látnunk, hogy az egyesület ezt a kérdést, mely az iparosok széles rétegeit érdekli, napirendre tűzte és reméljük, napirenden is tartja mindaddig, mig az megfelelő megoldást nyer. Az egyesület az 1908. év folyamán főkép eme kérdés egyik részével, az agyagiparban előforduló ólommérgezéssel foglalkozott, mely kérdést egyébként a sajnos oly korán elhunyt dr. *Chyzer* Béla e folyóirat olvasói előtt is kifejtette. Most azon a sor, hogy az egyesület az ólommérgezések veszélyének kitett egyéb iparágakban is oly határozottan felderitse a veszély mivoltát és a segitség módját, mint ahogy ezt az agyagiparra vonatkozólag tette. Nevezetesen a mázolóipar és a nyomdászipar helyzetét kell a jelzett szempontból megvilágitania. Ezután pedig remélhetőleg a kivánatosnak felismert reformok keresztülvitelére fogja erejét forditani. Amint az egyesület évi jelentéséből kitünik, a kereskedelemügyi kormány már több izben szükségesnek találta az egyesület véleményét meghallgatni.

Az évi jelentés beszámol azokról az esetekről, melyekben az egyesület a kereskedelemügyi ministernek véleményt adott. Ezek között találjuk a vasárnapi munkaszünetről szóló törvényjavaslatot, melyben az egyesület főkép a női és gyermekmunkások vasárnapi munkaszünete mellett foglalt állást és a felnőtt munkások számára az ünnep- vagy vasárnapon kivételesen teljesitett munka fejében megfelelő anyagi kárpótlást javasolt. Bőven foglalkozott az egyesület az ipartörvény tervezetével** is, melyről négy estén át munkaadók és munkások részvétele

---

* A Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesülete és annak 1908. évi működése. Budapest, 1909.

** Az ipartörvény ujjáalkotása. A Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületének dr. *Gaal* Jenő főrendiházi tag elnöklete alatt 1908. évi november és deczember hava folyamán az uj ipartörvénytervezet munkásvédelmi részeire vonatkozólag folytatott tanácskozásai. Budapest, 1909.

mellett behatóan tanácskozott és amelynek eredményeit külön füzetben is közzétette. Eme tanácskozásokat természetesen inkább csak a tervezetben megnyilvánuló elvi szempontok megvitatásának szentelték.

Tanácskozásra hivta meg a kereskedelemügyi minister az egyesületet még egy igen fontos kérdésben: a fehér- (sárga-) phosphornak a gyufagyártásnál való felhasználását illetőleg kibocsátandó tilalom tárgyában. E kérdésben a bázeli nemzetközi központ sürgetésére, azonkivül ama kutatásoktól indittatva, melyek kideritették, hogy hazánkban a phosphornekrozis előfordulása nem tartozik a ritkaságok közé, az egyesület felterjesztést intézett a kereskedelemügyi ministerhez.

A Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületének munkássága még sok más irányban is kiterjedt. Csak azt akarjuk kiemelni, hogy mint egy nagy nemzetközi intézmény egyik osztályára, a Törvényes Munkásvédelem Nemzetközi Egyesületének magyar osztályára, igen sok teendő háramlik a hazai munkásviszonyokról szóló adatok gyüjtése szempontjából.

H. F.

A teherhordás korlátozása gyermek- és női munkánál.

Francziaországban ujabban ministeri rendelettel szabályozták, hogy a 18 esztendőn aluli gyermekek, ifjumunkások és a nők mennyi terhet hordhatnak. A rendelet az ipari műhelyekre, gyárakra, bányákra, konyhákra, üzletekre stb. egyaránt érvényes s nem tesz különbséget a közüzemek és magán-üzemek között s az iparoktató jelleggel biró intézetekre épúgy vonatkozik, mint a jótékony intézetekre. A rendelet a következő táblázat szerint szabályozza a teherhordást:

1. Kézzel való szállitás esetében:

Fiuk:

14 éven alul	10 kg.
14—15 évesek	15 „
16—17 évesek	20 „

súlylyal terhelhetők meg.

Leányok vagy asszonyok:

14 éven alul	5 kg.
14—15 évesek	8 „
16—17 évesek	10 „
18 évesek, vagy annál idősebbek...	25 „

súlylyal terhelhetők meg.

2. Sineken tolható kocsin való szállitás esetében:

Fiuk:

14 éven alul	300 kg.
14—15—16 vagy 17 évesek	500 „

súlyt szállithatnak, beleértve a kocsi súlyát is.

Leányok vagy asszonyok:

16 éven alul ... ... 150 kg.
16—17 évesek ... ... 300 „
18 évesek és annál idősebbek... ... ... 600 „
súlyt szállithatnak, beleértve a kocsi súlyát is.

3. Taligán való szállitás esetében:

Fiuk:

14—15—16 vagy 17 évesek ... ... 40 kg.
súlyt szállithatnak, beleértve a taliga súlyát is.

Leányok és asszonyok:

18 évesek és annál idősebbek... ... ... 40 kg.
súlyt szállithatnak, beleértve a taliga súlyát is.

4. Három- vagy négykerekü kocsin való szállitás esetében:

Fiuk:

14 éven alul ... ... 35 kg.
14—15—16 vagy 17 évesek ... ... 60 „
súlyt szállithatnak, beleértve a kocsi súlyát is.

Leányok vagy asszonyok:

16 éven alul... ... ... 35 kg.
16 évesek s annál idősebbek ... ... 60 „
súlyt szállithatnak, beleértve a kocsi súlyát is.

5. Kétkerekü kocsin való szállitás esetében:

Fiuk:

14—15—16 vagy 17 évesek ... ... 130 kg.
súlyt szállithatnak, beleértve a kocsi súlyát is.

Leányok vagy asszonyok:

18 évesek és annál idősebbek ... ... 130 kg.
súlyt szállithatnak, beleértve a kocsi súlyát is.

6. Háromkerekü bicziklin való szállitás esetében:

Fiuk:

14 vagy 15 évesek ... ... 50 kg.
16 vagy 17 évesek ... ... 75 „
sulyt szállithatnak, a kocsi súlyát is beleértve.

Taligázásra, vagy kétkerekü kézikocsin való szállitásra tilos a 14 évesnél fiatalabb fiukat alkalmazni, leányok és asszonyok pedig ilyen munkára egyáltalában nem alkalmazhatók.

Tilos azonkivül az asszonyokat 3 hétig lebetegedésük után bárminemü huzó, vonó, szállitó munkára alkalmazni. Ez a tilalom azonban csak akkor érvényes, ha az illető nő lebetegedésének napját a munkáltatónak bejelentette.

Gyári munkások osztalékrészesedése Angliában.

A hivatalos „The Board of Trade Gazette" közlése szerint 1909 junius végéig 62 vállalat juttatott munkásainak osztalékot a nyereségből. A munkások összes száma e vállalatoknál 1908 julius 1-je és 1909 junius 30-ika között 73,297 és 79,660 között váltakozott. 1907/8-ban, ugyanezen időszakban 51 vállalat juttatott a munkásainak nyereséget az osztalékból; a munkások száma ekkor 56,011 és 60,282 között ingadozott. A munkásoknak juttatott osztalékról 47 jelentés ad felvilágositást és pedig:

Az osztalék nagysága a munkabér hány %-a?	Hány esetben fizettek ilyen osztalékot?	Az alkalmazottak átlagos száma	Hányan részesültek osztalékban?
1—2	2	258	247
2—3	7	20,534	15,347
3—4	4	14,393	2,386
4—6	15	6,007	4,927
6—8	6	7,716	7,300
8—10	1	125	103
10—12	4	557	210
12—16	2	2,359	1,851
több mint 40%	1	120	55
köz. adatok nélkül	5	1,587	—

* *

Ugyancsak nyereségrészesedést juttat munkásainak a Sunlight szappangyár Olten-ben (Svájcz), amely a hasonló nevü angol gyárnak egyik fiókalapitása. E gyárban a munkások nyereségrészesedését a következőképen határozták meg:

Nyereségrészesedésben azok részesithetők, akik betöltötték 25-dik életévöket és legalább 5 esztendő óta szorgalmasan dolgoznak a gyárban.

Ezek a munkások évenkint ingyen egy részesedési szelvényt kapnak, aminek az értéke körülbelül 10%-éka az előző évi bérük összegének. Ezek a szelvények ugyanazon osztalékra jogositanak, mint a közönséges részvények, levonva a kifizetendő összegből 5%-ot a gyárba fektetett tőke kamata fejében. A részesedési szelvényt elveszti az, aki a gyárból kilép, vagy akit hanyagsága folytán elbocsátanak. Ha a munkás betegsége miatt munkaképtelen lesz: részesedési szelvényeit elsőbbségi részvényekre cserélik be, amelyek legfeljebb 5%-os kamatot hajtanak. A munkás halála esetén hátramaradottjai ugyancsak ilyen elsőbbségi részvényeket kapnak.

A részesedési szelvényeket az irodafőnök, vagy a műhelyvezető ajánlatára, a vezérigazgató osztja szét. Női munkások szintén részesülhetnek részesedési szelvényekben. Ha valaki nem kapott volna részesedési szelvényt, jóllehet véleménye szerint megérdemelte volna: jogában áll e miatt felszólalni. 5000 munkás és alkalmazott közül eddig körülbelül 1300-nak van ily szelvénye.

A gyári nővér.

A nagyobb külföldi gyárak, a melyek rendszerint kifejlett munkásjóléti berendezésekkel dicsekedhetnek, e munkásjóléti intézmények ellátására mellékfoglalkozásként, vagy pedig külön e czélra szervezett állással igen gyakran titkárt alkalmaznak. E titkár föladata a munkásjóléti intézményeknek kezelésén kivül a munkások kivánságainak a gyáros elé való juttatása és viszont, esetleg a két fél ellentétes véleményének összhangzatba hozatala, végül a munkások jogi felvilágositása. Amint azonban nőttek a gyárak és nőtt az azokban alkalmazott női személyzet száma, szükségesnek mutatkozott, hogy ezek számára külön női titkári állást szervezzenek. Ezeknek a népies elnevezése a „gyári nővér". E titkárnők szocziális hasznát élénken jellemzi *Günther Wagnernek,* egy nagy festékgyár tulajdonosának — akinél már évek óta működik női titkár — a következő nyilatkozata:

„A titkárnőt, akinek kötelessége a nálam alkalmazott munkásnők ügyes-bajos dolgával foglalkozni, a munkásnők gyakran keresik fel tanácsért és segitségért. Gyakran lép fel közvetitőül a munkásnők és az orvosok vagy a gyárvezetőség között és lehetőleg igyekszik a munkásnők érdekét szolgálni. Ugyancsak ő gyakorolja a felügyeletet a gyári konyha és a gyári fürdő felett, ő ügyel a ruhatár tisztántartására, a virágok gondozására — minden műhelyablakban van virág — ő látogatja meg a beteg munkásnőket, gondoskodik ezeknek gyermekeiről és előterjeszti a segélyezési javaslatokat, stb.

A titkárnőnek az alkalmazása az én gyáramban igen jól bevált és tapasztalatom szerint, ha az ilyen titkárnő kellő módon és kellő tanultsággal teljesiti kötelességét: a személyzetnek és a vállalatnak egyformán hasznára van".

Most már számos gyár alkalmazza a női titkárokat Németországban. Azonban természetesen e feladatuk ügyes teljesitéséhez nem elég a jó szív és a buzgó odaadás, hanem szükséges az alaposabb kiképzés a szocziálpolitika mezején, épen úgy, mint a betegápolás és a gyári üzem természetéből. Németország gyárai munkásjóléti berendezésének kiváló fejlettségét semmi sem bizonyitja jobban, mint hogy az evangelikus diakonissa egyesület Berlin-Zählendorfban külön tanfolyamot nyitott oly nők számára, akik szocziális titkárságot akarnak vállalni. A gyakorlati munkásvédelmen kivül a tanfolyamon résztvevők elméleti előadásban részesülnek a polgári jogból, a gyám- és családjogból, a gondnoksági törvényből, a neveléstanból, a lélektanból, a munkásvédelmi és munkásbiztositási törvénykezésből, az egészségügyből, a lakás hygieniából, a nemzetgazdaságból, a könyvvezetésből, a szövészetből stb.

A munkaváltogatás, mint a baleset és az ipari betegség elháritásának egyik módja.

Az ipari szerencsétlenségek elég gyakran származnak abból a körülményből, hogy az ipari munkás sohasem változtatja tevékenységét. A munkás hamar megszokja a reá bizott munkát; mindig kevesebb figyelemmel, mindinkább gépies módon végzi azt abban a hitben, hogy nagy gyakorlottsága következtében semmiféle szerencsétlenség sem érheti, jóllehet akárhányszor sokféle veszedelem fenyegeti. A munka megszokottsága folytán egyszersmind a munka minden érdekeltsége elvész a munkás számára. Igyekszik, hogy minél hamarabb készen legyen vele, amivel együtt jár, hogy a legegyszerübb elővigyázatot is mellőzi, minthogy az némi időpazarlásba kerül és igy a munka elkészültét hátráltatná. Ennek az eljárásnak a következménye pedig — előbb vagy utóbb — szerencsétlenség. Igen gyakran megesik az is, hogy a munkálatok rendes végzése közben történik valami véletlen, ami szerencsétlenséget idézhet elő. Ha a munkás figyelmesen dolgozik és megőrzi lélekjelenlétét: a szerencsétlenséget elháritja. Ha azonban ilyen véletlen olyan munkásnál fordul elő, aki minden gondosság nélkül és egészen gépiesen dolgozik: a szerencsétlenség el nem háritható. Ez az állapot pedig igen könnyen bekövetkezik azoknál a munkásoknál, akik mindig egy és ugyanazon munkát végzik; gyakori tapasztalás, hogy ezek nem hallgatnak előljáróik figyelmeztetésére és egyáltalában nem forditják munkájukra azt a gondot, amit kellene.

Mindez amellett szól, hogy az ipari munkálatoknál, amennyire azt a viszonyok megengedik, az egyes munkásoknak a munkakörét rendszeres időközökben váltogassák. Különösen fontos volna ez — balesetek elkerülése szempontjából — oly munkálatoknál, amelyek fokozott figyelmet követelnek. Az ilyen munkák végzéséhez azokat a munkásokat kellene váltogatva felhasználni, akik különös gondosságot tanusitanak munkaközben és valamely szerencsétlen véletlen alkalmából már bebizonyitották, hogy megőrzik lélekjelenlétüket.

Még hasznosabb volna a munkások váltogatása azoknál a munkálatoknál, amelyeknél a munkások kárt okozó port vagy mérges gőzöket, gázokat lehelnek be. Ugyanez áll azokra a munkásokra is, akik mérgekkel vagy nedvességben dolgoznak. Valószinü, hogy ez az eljárás az ipari betegségek kifejlődését nagymértékben meggátolná, — ha pedig a munkás már beteg, a betegség további elhatalmasodását megakadályozná.

Mellékesen megjegyezhetjük, hogy a munkaváltoztatás még más szempontból is előnyös volna, még pedig úgy a munkásokra, mint a munkáltatókra. Némelyik munkás lassan és lanyhán dolgozik, mert munkája nem érdekli. Egy másik munkánál, amelyiket szivesebben végezne: szorgalmával és kitartásával kitünne. Azonkivül a munkaváltoztatás alkalmat nyujtana a munkásnak arra is, hogy különböző munka-módszereket és technikát ismerjen meg, ami növelné intelligenciáját, kézi ügyességét és használhatóságát előmozditaná. E rendszer mellett halál esetén azonnal volna helyettese a szerencsétlenül járt munkásnak.

(Zeitschrift für Gewerbe-Hygiene, Unfall-Verhütung und Arbeiter-Wohlfahrts-Einrichtungen.)

Gyári helyiségek fütése.

A gyári helyiségeket, műhelyeket, tudvalevőleg nem szokták a lakáshoz hasonlóan füteni, minthogy a munkásokat a munkaközben való mozgás eléggé melegiti. Ezzel szemben gyakran ki vannak téve a munkások annak, hogy lábuk meghül. Sokszor megtörténik ugyanis, hogy a munkások egy helyben állnak, mig karukkal és kezükkel dolgoznak.

Hogy a padlónak a hőfokát kellőleg felmelegitsék, egy amerikai gyár Ithakában (Egyesült Államok) római módszer szerint melegitette fel a padlót, természetesen a mai technikai eszközök felhasználása mellett.

A padlóban ugyanis, betonburkolással ellátva, melegitő csöveket helyeztek el, amelyeken vagy a gépek fáradt gőze, vagy meleg levegő áradt keresztül. Ily módon sikerült a padló felmelegitése, anélkül, hogy a terem hőmérsékletét túlságosan fokozták volna.

Munkásbiztositás.

A munkanélküliség esetére szóló biztositás terjedése.

A munkásbiztositás legujabb ága, a munkanélküliség esetére szóló biztositás, mind nagyobb tért hódit magának. Németország és Svájcz legtöbb nagy városában élénken foglalkoznak ez eszme megvalósításával; az alábbiakban ismertetjük a legujabban alakult biztositó intézeteket.

E folyóirat hasábjain emlitettük már (Társ. Muz. Ért. I. évf. III. szám), hogy Basel kanton is tervbe vette ilyen intézet létesitését s közöltük is annak tervezetét. Minthogy ez a tervezet a legjelentősebb kisérlet arra nézve, hogy a genti és kölni rendszert egyesitsék és mivel a tárgyalások folyamán — 1909 deczemberben törvényerőre emelkedett — módositották is, főbb pontjait az alábbiakban közöljük:

A biztositó pénztárnak *minden bérmunkás* tagja lehet, nemi különbség nélkül, aki Basel kantonban legalább hat hónap óta állandó lakos, 17-ik életévét betöltötte és valamely államilag segélyezett magánbiztositónak nem tagja. A tagok havonta fizetik járulékaikat, amely foglalkozásuk, bérük és családi viszonyaik szerint különböző lehet. A biztositott tag vétlen munkanélkülisége esetén az állami munkaközvetitő iroda részéről előnyben részesül a többi munkanélkülivel szemben; ha munkát nem kaphat s hat hónapon keresztül pontosan teljesitette kötelességét, munkanélkülisége 4-ik napjától kezdve segélyre jogosult. Ez a segély legföllebb $^2/_3$-a lehet rendes bérének és egy évben legfeljebb 70 napon keresztül folyósitható. A segély szintén váltakozhatik a foglalkozás, bér és családi viszonyok szerint és hosszabb ideig tartó munkanélküliség esetén, a 35. segélyezési nap után csökkenthető. Ha a munkanélkülinek közvetitett hely eléréséhez utazás szükséges: az utazási költséget megtéritik.

A munkaközvetitésben való elsőbbség és a segélyezés jogosultsága elvész a munkából való önkéntes kilépés esetén; ha a biztositottat saját hibájából bocsátották el; sztrájk, kizárás, betegség, szerencsétlenség esetén; ha a fölajánlott állást a munkanélküli ok nélkül visszautasitja, végül: hamis tények bejelentése, illetőleg a pénztár félrevezetése esetén.

A biztositottak nem kötelezhetők arra, hogy sztrájk vagy kizárás következtében megüresedett állásokat töltsenek be.

A pénztár berendezésének és a fenntartásának költségét az *állam* viseli; ugyancsak az állam folyósitja a segélyezésekhez szükséges segitséget. Erre a czélra 35,000 fr. évi segélyt irányoztak elő. A pénztár ügyeit a kanton kormányzó tanácsából és a biztositottak közül egyenlő

számban választott bizottság vezeti; a bizottság elnökét a kanton tanácsa nevezi ki. A járulékok, valamint a segélyek összegét, az utiköltségek megtérítését stb. rendeleti úton szabályozzák.

Ily módon biztositották a szervezetlen munkások számára a munkanélküli segély lehetőségét. A szakszervezetek segélyezésével pedig a szervezett munkásoknak munkanélküliség esetére való biztositását mozditják elő.

Segélyben csak azok a szakszervezetek részesülhetnek, amelyeknek legalább 50 tagjuk van, tagjaiknak munkanélküli segélyben való részesitését az állami biztositó-intézetével azonos föltételekhez kötik s munkanélküli segélyül ugyancsak a munkabérnek legfeljebb $^2/_3$-ad részét évenkint legfeljebb 70 napon keresztül folyósitják. Az állami segitség 2 részre oszlik: Az egyik — a tagok által befizetett járulékok 20–40%-a — tartalékalap létesitésére szolgál; e segitség megszünik, ha tartalékalap bizonyos összeget elér. A második rész — a kifizetett járadékok 30–60%-a — teljes egészében, vagy csak részben a szakszervezet kiadásainak fedezésére szolgál, avagy egy külön tartalékalap létesitésére szolgálhat. Ez a segitség is megszünik, ha a pénztár vagyona egy bizonyos összeget elér.

A törvény egyelőre három esztendőre szól. E három év letelte után a kanton kormányzótanácsa köteles a nagy tanács elé beszámolót terjeszteni arról, hogy a kétféle segélyezés hogy vált be s vajjon a törvény revizióra szorul-e?

A törvényhez kiadott rendelet csupán a bérre való tekintettel szabályozta a fizetendő havi járulékokat. És pedig:

4·50 fr. napi fizetésig a havi járulék 60 centime,
4·50–5·50 fr. napi fizetésig a havi járulék 80 centime,
5·50 fr. napi fizetésen felül a havi járulék 1 fr.

A járulékok mindig előre fizetendők. Aki járulékával 3 hónapon keresztül hátralékban marad és azt az irásbeli figyelmeztetés daczára sem törleszti, a pénztár kötelékéből törlik. A már addig befizetett járulékot ez esetben nem kapja vissza. Ha azonban egy évig tagja volt a pénztárnak, járulékait rendesen fizette, segélyt egyáltalában nem vett igénybe és Basel-kantonból elköltözik: ennek szabályszerü bejelentése után a befizetett járulék felét visszakapja. Ha a tag meghal, úgy hozzátartozóinak van erre az összegre igényük.

A munkanélküliek számára fizetendő segélyt a munkabér és a munkanélküli családi állapota szerint szabta meg a rendelet és pedig:

a) A családnélküli biztositott számára a segély:
4·50 fr. napi fizetésig 1 fr.
4·50—5·50 fr. napi fizetésig 1.20 fr.
5·50 fr.-nál nagyobb napi fizetésnél 1.40 fr.;
b) A családos munkanélküliek számára a segély:
4·50 fr. napi fizetésig 1·60 fr.,
4·50—5·50 fr. napi fizetésig 1·80 fr.,
5·50 fr.-nál nagyobb napi fizetésnél 2 fr.

A rendelet szerint a munkanélküli segélyt az első 35 napon teljes egészében, a következő 35 napon pedig ennek felét folyósitják. A napi segélyek kifizetése aszerint a bér szerint történik, amely után a munkás legutóbb járulékát fizette. Ha a munkanélküli tagnak utaznia kell a közvetitett munkahely elérése czéljából: 300 km-nyi körzeten belül utazási költségét megtéritik, továbbá 2—5 órai utazásnál 1 fr., 5 óránál hosszabb utazásnál 2 fr. utisegélyt kaphat. Hogyha a munkanélküli nem családos, hozzátartozókról nem kell gondoskodnia és a közvetitett munkahelye nincs távolabb mint 25 km-nyire Baseltől, az intézet vezetősége ragaszkodhatik hozzá, hogy a biztositott, tekintet nélkül életkorára, a közvetitett állás elvállalása czéljából elutazzék; ha azonban a munkahely több mint 25 km-re, de legfeljebb 300 km-re van Baseltől: az intézet vezetősége csak az esetben ragaszkodhatik a hely betöltéséhez, ha a munkás 50 éves még el nem mult.

* *

Mühlhausen i. E. város szintén létesitett munkanélküliség esetére biztositó intézetet. Ez intézet a genti rendszer elvein alapul. A város egyelőre 3 esztendőre biztositotta a munkásszervezetek számára a kifizetett segélyeknek részbeni visszatérítését; és pedig a segély 70%-át, ha a segélyzett munkás családnélküli, 80%-át, ha a munkás családfentartó; a város részéről kiutalványozandó segély azonban a naponkinti egy márkát meg nem haladhatja. A szervezetlen munkások számára szolgáló biztositó-intézet fölállitása folyamatban van.

Hasonló elvi alapon rendezte a munkanélküliség ellen való biztositást *Genf-kanton* is, amely a szakszervezeteknek a kifizetett segélyek 60%-át téríti meg; az egy-egy segélyezettre jutó napi összeg korlátozása helyett azonban a segélyezés időtartamát korlátozza, amenyiben egy-egy tag után évenkint 60 napra biztositja a segély visszatérítését. A szakszervezetek kötelesek a munkanélküliség esetére szóló segélyezésekről külön elszámolást vezetni s ez elszámolások alapján utólagos negyedévi részletekben kapják meg az állami segélyt.

Munkanélküliség esetére biztositó intézetet létesitett 1910 márczius 17-én hozott határozatával *Freiburg i. Br.* városa is. A város a munkanélküliség esetére egyrészt azáltal akarja biztositani a munkásokat, hogy a szükségmunkálatokat a munkanélküliek számára tartja fenn. Mindazokat a munkásokat, akik foglalkozásuknál és testi erejüknél fogva (mint a földmunkások, az épitőmunkások stb.), az ily munkák elvégzésére alkalmasak: e munkálatoknál foglalkoztatja. Másrészt önkéntes biztositó intézetet létesit, amelynek czéljaira a városi tanács az 1910. évre 3000 márkát szavazott meg.

A biztositó intézet segélyeiben az épitőmunkások kivételével mind a szervezett, mind a szervezetlen munkások részesülhetnek. A szervezett munkásokat szakszervezeteik útján segélyezi a város és pedig oly módon, hogy a szakszervezeteknek a kifizetett munkanélküli segélyek 50%-át visszatériti. A szervezetlen munkások biztositásánál uj módszert kisérelnek meg. A városi munkaügyi hivatal ugyanis takarékkönyvecs-

kéket ad ki, amelyekbe takarékbélyegek ragaszthatók. E bélyegeket ugyancsak a város árulja. Ily módon e könyvecskékre összesen legfeljebb 40 márka helyezhető el. A szervezetlen munkások közül már most azok kapnak a város részéről segélyt, akik ily módon takarékoskodtak; kapják pedig annak a takarékbetétnek, amely a munkanélküliség kezdetén a könyvre el volt helyezve, az 50%-át. Mig azonban egyébként a takarékoskodónak szabad rendelkezési joga van takarékbetétje fölött, a munkanélküliség ideje alatt vagy csak meghatározott részleteket — naponkint 1 márkát — vonhat el takarékbetétjéből (amely esetben ehhez hozzáadják a város segitségét), vagy az egész összeget egyszerre kell kivennie, amely esetben azonban a város nem ad segélyt.

Segélyben csak az a munkás részesülhet, aki munkanélküliségének oka nem volt és legalább egy esztendő óta Freiburgban lakik; sztrájk, kizárás, betegség, szerencsétlenség, vagy rokkantság esetén munkanélküli segély nem adható.

A város legfeljebb 40 munkanélküli napra biztositja a segitséget az egy napra eső segitség azonban egy márkánál több nem lehet.

A segélyt a munkanélküliségnek 6 nappal a munkanélküliség bejelentése után fizetik, még pedig csak azokra a napokra, amelyeken a segélyezett a városi hivatalban jelentkezik.

* *

A munkanélküliség esetére biztositó pénztárak ily erős terjedése mellett, azt hisszük, érdekes lesz egy beszámolót is közölnünk, annál is inkább, mert minden ilyen biztositó intézet alapitása esetén nagy vitát szokott kelteni az a kérdés, hogy vajjon nem fogja-e növelni az intézet a hivatásos munkakerülők számát? A strassburgi biztositó intézet beszámolója e szempontból is, egyébként is annál érdekesebb, mert már három éves multra tekinthet vissza. Ez volt az első német város, amely munkanélküliség esetére biztositó intézetet létesitett, még pedig a genti rendszer alapelvei szerint. Az 1909-ik évről szóló beszámoló szerint a strassburgi biztositó intézetnek 32 munkás-szövetség volt a tagja, azonkivül a magánhivatalnokokat is biztositotta. Ez évben összesen 674 munkanélküli tag segélyezéséhez járult hozzá a város 5998·23 márkával s ezuttal először történt, hogy az e czélra szánt 5000 márka hitelt túl kellett lépni.

Azonban ez évben a szövetségek munkanélküli-segély kiadásai is erősen megnövekedtek: mig ugyanis 1908-ban 14327·06 márkát fizettek ki e czimen, addig 1909-ben ez összeg 22900·80 márkára emelkedett, úgy, hogy a város 26·2%-kal járult hozzá a munkás-szövetségek által kifizetett munkanélküli segélyekhez. A város legnagyobb összeggel a könyvnyomdászok szervezetét segélyezte, (1434 márka), akik között igen nagymértékü volt a munkanélküliség a szedőgépek alkalmazása folytán.

A biztositó intézet kebelében vizsgálatot folytattak a munkanélküliek jelleme és technikai képzettségének kikutatása czéljából. 422 munkanélküli munkás körülményeit vizsgálták meg alaposabban és ezek közül csak 35 olyan munkást találtak, aki nem elégiti ki az igényeket. E 35

munkás közül 11 iszákos volt és rendszeres hétfői munkakerülő, mig a többi huszonnégynek a munkaképzettsége volt hiányos túlságosan ifju, vagy túlságosan öreg koruk miatt, vagy pedig a rossz kiképezés következtében. Egyébként a beszámoló megállapitja, hogy a biztositó intézet semmiféle nehézséggel sem küzdött és a szakszervezetekkel való viszonya barátságos maradt. A közölt adatokból pedig az is kitünik, hogy a foglalkozásszerü munkakerülést a biztositó intézet egyáltalában nem mozditotta elő.

A biztositásnak a hatása általában abban mutatkozott, hogy a szakszervezetek megerősödtek. A beszámoló évében — 1909-ben — a taglétszámuk 5115 volt, mig a mult évben csak 4872 tagot számláltak. A munkanélkülieket szükségmunkálatoknál is alkalmazták; ezekre nézve megállapitották, hogy ezekre a város jóval többet költött, mint amennyi értéke a végzett munkának volt.

Ami a strassburgi biztositási rendszer további kiépitését illeti, a beszámoló összeállitója — *Dominicus* városi tanácsos — azon a véleményen van, hogy a mai rendszer tovább is föntartandó a tanult munkások számára, amellett azonban kivánatosnak látszik, hogy az épitő iparban alkalmazottak számára, városi rendelettel, kényszerbiztositást léptessenek életbe.

A munkanélküliség Nürnbergben.

Nürnbergben 1908 deczember 10-én, 1909 julius 29-én, továbbá 1910 január 11-én és 12-én megszámolták a munkanélkülieket.

A számlálások szerint munkanélküli volt:

1910	1909	1908
1526	1597	2513

A munkanélküliek közül:

	1910	1909	1908	1910 %	1909 %	1908 %
Ipari munkás volt (a bányaművelést és épitőipart is beleszámitva)	1269	1394	2130	83·16	87·31	84·77
Kereskedelmi és közlekedési alkalmazott volt (ideértve a vendéglőiket is)	199	140	278	13·04	8·76	11·06
Mezőgazdasági és erdészeti munkás volt (beleértve az állattenyésztést és halászatot is)	33	40	46	2·16	2·50	1·83
Házimunkás és változó foglalkozásu volt	7	11	36	0·46	0·68	1·43
Egyéb foglalkozásu volt ...	18	12	23	1·18	0·75	0·91
	1526	1597	2513	100·00	100·00	100·00

Családi és nemi állapot szerint a következőleg oszlottak meg a munkanélküliek:

	férfi	nő	összesen	1910 %	1909 %	1908 %
Legény vagy hajadon ...	970	66	1036	67·89	60·95	64·70
Nős vagy férjezett	427	20	447	29·29	35·32	32·83
Özvegy	23	8	31	2·03	2·38	2·03
Elvált	4	3	7	0·46	0·56	0·44
Külön élő	3	2	5	0·33	0·81	0·00
	1427	99	1526	100·00	100·00	100·00

Életkor szerint a következőleg oszlottak meg a munkanélküliek:

	férfi	nő	együtt	1910 %	1909 %	1908 %
20 éven aluli	363	21	384	25·16	24·30	21·93
20—25 éves	360	29	389	25·49	22·92	26·22
25—30 „	211	13	224	14·68	14·97	17·59
30—35 „	175	14	189	12·38	13·27	11·94
35—40 „	96	10	106	6·95	6·95	6·37
40—45 „	65	3	68	4·46	5·63	5·25
45—50 „	61	4	65	4·26	4·76	3·90
50—55 „	47	3	50	3·28	2·44	3·10
55—60 „	29	2	31	2·03	3·01	2·31
60—65 „	11	—	11	0·72	1·25	0·87
65—70 „	9	—	9	0·59	0·50	0·40
70—75 „	—	—	—	0·00	0·00	0·12
	1427	99	1526	100·00	100·00	100·00

A munkanélküliség eltartott:

	férfi	nő	együtt	1910 %	1909 %	1908 %
1 naptól 1 hétig	177	12	189	12·38	16·22	8·99
1 héttől 2 „	173	11	184	12·06	13·59	11·10
2 „ 3 „	165	10	175	11·47	9·27	7·24
3 „ 4 „	118	6	124	8·13	9·52	8·24
4 „ 6 „	174	17	191	12·52	11·90	12·85
6 „ 8 „	117	6	123	8·06	6·70	9·51
8 „ 13 „	219	17	236	15·46	14·71	23·96
13 „ 26 „	187	10	197	12·91	8·83	11·58
26 „ 1 évig	69	9	78	5·11	5·82	5·33
1 évnél tovább	28	1	29	1·90	3·38	0·96
Ismeretlen ideig	—	—	—	0·00	0·06	0·24
	1427	99	1526	100·00	100·00	100·00

A munka elhagyásának okául adták:

	férfi	nő	együtt	1910 %	1909 %	1908 %
A munkás mondott fel:						
a bérviszonyok miatt ...	84	4	88	5·77	11·46	4·58
egyéb, közelebbről meg nem jelölt okok miatt ...	153	30	183	11·99	16·16	10·19
A munkáltató mondott fel:						
üzemredukczió (munkahiány) miatt	943	37	980	64·22	49·41	64·03
egyéb, közelebbről meg nem jelölt ok miatt ...	76	6	82	5·38	7·26	4·26
A munkást elbocsátották:						
az üzem megszüntetése vagy elhelyezése folytán	18	—	18	1·18	1·50	1·15
csőd következtében ...	4	—	4	0·26	0·19	0·24
Sztrájk vagy kizárás miatt	7	2	9	0·59	5·13	5·09
Ideiglenes vagy szezonmunka befejeztével ...	29	1	30	1 97	0·94	3·14
Katonasághoz való bevonulása folytán (elbocsátása óta nem kapott még állást)	15	—	15	0·98	0·56	1·07
Fogság miatt (szabadulása óta nem kapott még állást)	3	1	4	0·26	0·06	0·24
Betegsége folytán (munkaképessége visszanyerése óta nem kapott még munkát)	86	17	103	6·75	7·14	5·85
Önálló volt, most kereset után néz	5	1	6	0·39	0·00	0·00
Ismeretlen	4	—	4	0·26	0 19	0·16
	1427	99	1526	100 00	100·00	100·00

Gyermekvédelem.

A munka befolyása a test növekedésére.

Az olasz munkaügyi hivatal megbizta *Loriga* tanárt, hogy vizsgálja meg és dolgozza fel a munkának a gyermekek testi növekedésére való hatását. *Loriga* tanár e vizsgálatai most jelentek meg könyvalakban. A czime: A munka befolyása az emberi test növekedésére. * A növekedés általános törvényeinek vázolása és azoknak a jellemvonásoknak a tárgyalása után, amelyekre a méréseket alapitják (a test hosszusága, a test súlya, mellbőség, izom-erő stb.), a szerző általában a higiénikus életviszonyoknak, azután különlegesen a munkának a növekedésre való befolyását tárgyalja.

E czélra *Loriga* tanár egész sereg dolgozó és nemdolgozó gyermekekre vonatkozó antropometrikai kutatást használt föl. Ezek az adatok olasz, angol, északamerikai és orosz gyermekekre vonatkoznak. Mindezekből az tünik ki, hogy a fárasztó vagy az egészségtelen munka a gyermekek növekedését határozottan befolyásolja, és pedig annál jobban, minél inkább foglalkoztatják a gyermeket. A dolgozó és nemdolgozó gyermekek növekedésében a legnagyobb különbség azokban az években észlelhető, amelyekben a test a leggyorsabban növekszik. Az emberi test növekedése általában a 18-dik életévig tart s igy a 12 éves gyermekek ipari munkája s a 13 és 14 éves gyermekek bányamunkánál való foglalkoztatása ellentétben áll azokkal a követelményekkel, amiket a fiziologia szempontjából fel kell állitanunk. Azonban, nemcsak a növekedésre gyakorol a munkáltatás káros befolyást, hanem egyébként is árt a testnek, pl. a hátgerincz elgörbülését, az egyes testrészeknek aránytalan megnövekedését stb. idézheti elő.

Loriga tanár ennélfogva azt követeli, hogy a gyermekmunkát legalább is a 15-ik életév betöltéséhez kössék. Ennél fiatalabb gyermekek legfeljebb tanonczok lehessenek, azonban a munkakörük a legszorosabb értelemben ennek a minőségüknek feleljen meg. Követeli továbbá az ifju munkások számára a maximális munkaidő meghatározását és a rendszeres orvosi vizsgálatot, amelynek alapján az orvos határozzon afelől, vajjon a gyermekek további foglalkoztatása az illető munkánál megengedhető-e.

Külön foglalkozik a könyv a terhes nők munkájával, illetőleg annak a magzat fejlődésére való hatásával. *Loriga* tanár szerint e szempontból is káros tények állapithatók meg. Dolgozó nőknek a gyermekei általában kisebb súlyuak születésükkor, mint azoknak az asszonyoknak

---

* *Lavoro die fanciulli e crescenza del corpo.* Uffcio del Lavoro, Roma 1910.

a gyermekei, akik terhességük utolsó szakában ipari munkával nem foglalkoztak. E gyengébb gyermekek között azután természetesen nagyobb a halálozás. Ezenkivül a terhességük idején dolgozó asszonyok igen gyakran elvetélnek vagy halottat szülnek, nem is beszélve arról, hogy egyes foglalkozási ágak, amelyek ólom-, foszfor-, higanymérgezéssel stb. járnak együtt, igen káros befolyást gyakorolnak a születendő gyermekre.

Iskolásgyermekek nyári vándorlása.

Mióta Németországban felismerték a tanulók kirándulásainak és hosszabb vándorlásaiknak jótékony hatását, a városokban egész sereg egyesület alakult, amelyek tervszerüleg, arra hivatott vezetők alkalmazása mellett, fejlesztik a gyermekeknek ezt a vándorlását. Mig azonban eddig ezek az egyesületek csak a magasabb tanintézetek diákjai számára rendezték a kirándulásokat — a berlini egyesület a népiskola tanulóit is igyekszik ebbe belevonni. Minthogy ez egyesületnek egy Bleichröder-féle 200.000 márkás alapitvány kamatjövedelme áll a rendelkezésére, a mult évben 2423 tanulót — fiut és leányt — vegyesen vihetett el egy hat napos szünidei turistaútra. A frankfurti népiskolai tanulók turista-kirándulása számára ugyancsak 100.000 márkás alapitvány áll az ottani egyesület rendelkezésére. Másutt, pl. Charlottenburgban és Schönebergben, a városi költségvetés biztosit segitséget ily czélra. Az egyesületek ujabban szövetség alakitásán fáradoznak s eddigi nagy elterjedtségüket mi sem bizonyitja jobban, mint hogy a mostanában megtartott gyülésükön, amelyen e kerdést tárgyalták, az egyesületek részéről 500 jelentek meg.

Szociális egészségügy.

A lakásügy fejlődése 1909-ben.

A munkásjóléti intézmények között a lakáskérdés az, melynek minél kielégitőbb ellátását a legtöbb oldalról egyhanguan és őszintén óhajtják. A csak kissé felvilágosultabb munkaadó épúgy a maga érdekében állónak ismeri fel munkásainak egészséges és olcsó lakásokkal való ellátását, mint maga a munkás, akire nézve ez gyakran életfeltétel. Ezért nincs ma már kulturállam, melyben az állam, a városok, a munkaadók, sőt néhol maguk a munkások egyesületei, vagy más közérdekü lakásépitő egyletek ilynemü alkotásaival ne találkoznánk. E tevékenység némely országban már több mint félszázados multra tekinthet vissza, azonban még ily államokban is folyton erősbödik.

Az elmult év szintén meghozta e téren mindenütt a maga uj alkotásait, amelyek között a hazánkbeliekre sok okunk van büszkéknek lennünk.

Magyarországon az 1909. év a munkáslakáspolitika addig csenevész palántájának megizmosodását jelenti. Az állam és a főváros egyaránt külföldön is jelentékeny méltánylásra talált tevékenységet kezdettek meg, mely már a folyó évben egyes vidéki városokra is megtette hatását, sőt egy országos lakásreform-egyesület megalakulása is igen biztató módon halad előre.

A gazdasági munkásházak állami támogatásáról szóló 1907. évi XLVI. törvényczikk által nyujtott segitség igénybevételével* 1909. év végéig 3200 ház készült el, további 8500 háznak a jelen év folyamán való felépülése pedig szintén biztositva van. Maguknak a házaknak leirását ismerik olvasóink *Keller* hivatkozott czikkéből, amelynek adatai fölmentenek bennünket azok ujabb ismertetésétől.

A házadóról szóló 1909. évi VI. törvényczikk adómentességet biztosit azokra a munkáslakásokra, melyeket a községek (városok) épitenek. Ez az adómentesség mindaddig fennáll, amig a kérdéses lakások a község tulajdonát képezik, illetőleg csak annak az évnek a végével szünik meg, amelyben a munkáslakás vételárát az illető munkás teljesen törlesztette. A törvény csak 1910 január 1-én lépett életbe, hatása is csak most kezd érezhetővé válni.

A m. kir. államvasutak budapesti gépgyára a X. ker. Delej-, Simor-, Szapáry- és Golgotha-utczáktól határolt telken egy 648 lakást

---

* Lásd *Keller* Gyula: *Gazdasági munkásházak.* (Társadalmi Muzeum Értesitője I. évf. 1. szám.)

magában foglaló épületet emelt munkásai részére; e lakásokból 628 egy szoba-konyhás, 10 kétszobás és 10 háromszobás lakás van. A háromszobás lakásokat gépgyári tisztviselők, a kétszobásokat előmunkások lakják, mig az egyszobás lakások a gyár többi munkásai részére vannak fentartva, mások nem nyerhetvén lakást az épületben.

A lakásokon kivül van még egy óvodahelyiség is az épületben, mely azonban 60 gyermeket lévén csak képes befogadni, távolról sem elegendő a lakók gyermekei részére; a gyermekeket a gépgyár által alkalmazott óvónő gondozza. Van továbbá az épületben egy étkezőterem a nőtlen munkások részére, hol ebédjüket elkölthetik; korán reggel a főváros környékéről beérkező munkások is itt töltik idejüket a gyári munkaidő kezdetéig. Az épületben kantin is van, melynek bérlője hétköznap 11-kor, szombat és ünnepnap este 12-kor zárja üzletét. Az épületben levő vasuti fogyasztási szövetkezetnek a lakók mindannyian tagjai és élelmiszereken kivül jövőben a tagok ruházkodási szükségleteinek kielégitését is tervezi. A szintén az épületben levő gőzfürdőt a lakók 20 fillérért, a kádfürdőket 30 fillérért használhatják. A mosókonyha 24 teknővel van berendezve.

Maguk a lakószobák 5·6 méter hosszuak, és 4·3 méter szélesek világosak; úgy a szoba, mint a konyha a vállalat által adott légszeszlámpával van felszerelve, a konyhához azonkivül takaréktűzhely és légszeszforraló is van. Minden lakáshoz külön klozet és veranda tartozik.

A lakások bére a következő: az egyszobás lakásoké a földszinten 284, az I. és II. emeleten 260, a III. és IV. emeleten 252 korona; a kétszobásoké 360—424 korona közt változik. A gyári tűzoltóság tagjai 20 százalék engedményt nyernek lakbérükből.

A kispesti állami munkáslakásokra nézve *Viráhnak* Értesitőnkben megjelent részletes ismertetése után * még csak annyit jegyzünk meg, hogy 1910 május havában 110 lakás áll használatban, augusztus havára pedig összesen 650 lakás lesz lakható. A telep maga művészi hatásánál fogva is igen szép látnivaló.

Budapest székesfőváros tanácsa 1909 márczius havában a budapesti lakásszükség megszüntetésére egy hatósági lakásépitési programmot terjesztett a közgyülés elé, mely 95 millió korona költségen öt év alatt 6000 lakás épitését javasolta. A közgyülés egyelőre az első évre 31 millió koronát szavazott meg, mely összegből a kormányhatósági jóváhagyás után 21 millió korona volt igénybevehető és eddig 16 millió koronát használt fel ez épitkezéseire a főváros.

Mult évi augusztus 1-én a IX. ker. Gyáli-út 21. szám alatt levő bérházaiban 176 lakást, a VI., IX. és X. kerületben épült földszintes munkásházakban 1909 november havában 360 lakást adott bérbe. 1910 február 1-én ujabb 147, május 1-én pedig 162 lakás volt a használatnak átadható. 1910 augusztus 1-én a többemeletes bérházakban 85

---

* *Virágh* Andor: *A kispesti állami munkástelep.* Társadalmi Muzeum Értesitője. II évf. 1. szám.

lakás válik lakhatóvá, a népszállóban és a közjótékonysági intézetben pedig 510 hálófülke. A főváros által emelt uj iskolák a régi magánbérházakból kiköltözvén, ezáltal 300 lakással szaporodik a lakások száma.

A hatósági lakások bérei a földszintes egyszobás lakásokra 200, a kétszobásokra 340, a többemeletes bérházakban az egyszobásokra 300, kétszobásokra 500, háromszobásokra 900 koronát tesznek.

Ausztriában *Philippovich* tanár 1894-ben még azt volt kénytelen megállapitani, hogy a nyugati államoknak a lakásügy terén kifejtett nagyszabásu tevékenysége náluk még a legcsekélyebb gyökeret sem verte; a munkáslakásokról szóló 1892. évi törvénynek semmi hatása sem mutatkozott és ezért tiz év multán reformálni kellett. Valójában csak az 1906-ban megalakult osztrák lakásreform-egyesület (Zentralstelle für Wohnungsreform in Österreich) keltette fel az általános érdeklődést a lakáskérdés terén mutatkozó teendők iránt, amelyhez az állam részéről az 1908-ban felállitott közmunka-minitériumban egy lakásügyi osztály felállitása is járult. Ez ügyosztály teendőiül a ministertanács a következőket jelölte ki: törvényhozás és közigazgatási intézkedések; részvétel az e téren való adótörvényhozásban; szervező rendszabályok és a hitelügy előmozditása a lakásügy terén. Az ezen ügyosztály részére készült költségvetés első sorban a lakásstatisztikáról, egy Bécsben emelendő mintaműhelybérház létesitéséről, a lakáskérdés általános terveinek és programmjának kidolgozásáról, a tartományok és községek pénzügyi részvételével való minta-lakóházak épitésének előmozditásáról gondoskodott.

Az állam és Bécs város részvételével 1909 augusztusában nyilt meg Bécsben (VI. Mollardgasse 85) egy műhelybérház, melynek négy traktusa közül egyben csak lakások vannak (45 lakás). A többi három traktus 120 műhelyt tartalmaz, melyek az ipari egészségügy minden követelményének tekintetbevételével készültek. A műhelyekbe légszesz és villanyáram van bevezetve, amelyek úgy világitásra, mint erőművi czélokra felhasználhatók. Kellő felszerelésü orvosi rendelő-helyiség is van az épületben, melynek összes épitési költségei 1.850,000 koronára rúgnak, amely összeghez még a teleknek 400,000 koronányi értéke is hozzáadandó.

Az elmult évben kezdették meg a második bécsi legénységi szálló épitését (XVII, Wurlitzergasse 89), mely összesen 890 hálófülkét tartalmaz. Helyiségei a következők: dohányzók terme (92 ülőhelylyel), nem dohányzók terme (ugyanannyi ülőhelylyel), olvasóterem (88 ülőhelylyel), dolgozószoba (iróasztalokkal és 18 ülőhelylyel), látogatószoba és étterem (352 ülőhelylyel); ezenkivül megvannak a szokásos gondnoki és felügyeleti helyiségek, továbbá konyhák, fürdők, a podgyászraktár, a kerékpárraktár, külön szekrények, öltözőhelyiségek, néhány műhely (fodrász, czipész, szabó, tisztitó), orvosi rendelő-helyiségek, kórterem, fertőtlenitő stb. Ez az intézet teljesen a Rowton-houses ismert rendszere szerint van berendezve.

Az osztrák lakásreform-egyesület a lakásfelügyeletre törvénytervezetet dolgozott ki, mely azonban még nem került a törvényhozás elé

A közhasznu lakásépitések hitelkérdéseinek előbbrevitele Ausztriában szorosan összefüggvén a házadóval, a kormány a mult év októberében számos javaslattal állt elő. Tervezetet dolgoztatott ki továbbá a kormány az értékemelkedési adónak a községekben való behozatalára, a községek, illetőleg tartományok javára eső jövedelemmel.

Intézkedés történt az 1910. évben megejtendő általános népszámlálás alkalmával egy lakásstatisztikai felvételre.

Néhány év óta a közhasznu épitkezés is oly mértékben föllendült, hogy a munkáslakások évi szaporulata több ezerre rúg.

A **Német-birodalomban** az elmult évben a városrendezés terén erős haladást tapasztalhatunk; az épitési szabályzatokat igen sok város alakitotta át oly irányban, hogy azok a lakosság egészséges és olcsó lakásviszonyaira vezessenek A fejlődő városrészek ma már mindenütt modern városfejlesztési és rendezési tervek szerint épülnek ki, melyeknél a lakásügy követelményeit első sorban veszik tekintetbe.

Szászországban kormányrendelet irja elő a járási főnökségeknek, hogy a községekben a lakásfelügyelet behozatalát sürgessék. E téren azonban Bajororszag és Hessen mutatja a legnagyobb haladást, ahol állami lakásfelügyelők állanak a helyi hatóságok segitségére.

Az értékemelkedési adó, melyet a telekpolitika lényeges tényezőjének szeretnek tekinteni, 1909 január 1-én 161 községben (városban) és 4 járásban állott fenn. Bajorországban, Hessenben és Oldenburgban a törvény szabja meg a községek részére e részben a követendő irányelveket.

A közhasznu lakásépités terén az államnak, városoknak és egyesületeknek a régebbi mederben folyó tevékenységén kivül az országos biztositó intézetek voltak azok, amelyek a legnagyobb arányu tevékenységet folytatták, amennyiben 1909 év végéig 280 millió márkát (1909 folyamán 42 millió márkát) forditottak lakásépitkezésekre.

Franciaországban az olcsó lakásokról szóló 1906 április 12-iki törvény kellő végrehajtására helyi bizottságok ügyelnek fel; ily bizottságok alakitása ma már kötelező és 1908 folyamán végre országszerte meg is alakultak a bizottságok, melyek száma most 113-at tesz. Az 1909-iki állami költségvetésben 20000 franknyi összeg volt felvéve az élénkebb tevékenységet kifejtő bizottsági tagok megjutalmazására; a a kormány ez intézkedésétől általában sokat várnak az eléggé elhanyagolt franczia lakásviszonyok javitása terén.

Az 1909 julius 13-iki törvény a családi otthon mentesitéséről intézkedik; a mentesitett családi ház és hozzátartozó belsőség értéke nem lehet több 8000 franknál.

A törvényhozáson kivül a lakásépitő társaságok is előmozditották az olcsó lakások lakások épitését; 1909 január 1-én a részvénytársaságoknak 14 millió frank vagyonuk és 17 millió franknyi ingatlanuk volt, a szövetkezeteknek 9·5 millió frank vagyonuk és 10 millió frank ingatlanuk volt.

Az 1906 április 12-iki törvény felhatalmazza a takarékpénztárakat és jótékonysági irodákat, hogy az olcsó lakások épitésére alakult

társaságok részvényeiből $^2/_3$-rész erejéig vásárolhassanak. A fölhatalmazásnak eddig inkább csak az illető lakásépitő-vállalat iránt való bizalomkeltés az eredménye és ebben van a jelentősége; maguk a jegyzett összegek nem mondhatók magasaknak. Továbbá még munkáskertekbe is fektethetik ez intézetek vagyonukat. 1909 január 1-én e téren az állapot a következő volt: házakban 5 millió frank, munkáskertekben 40.000 frank.

Nagybritánniában a legutóbbi ötven év alatt huszonnyolcz lakásügyi törvényt hoztak és a törvényhozás e bőséges gondoskodása daczára még mindig sok az egészség legelemibb követelményeinek sem megfelelő lakás; a franczia munkáslakás-viszonyoknál ugyan hasonlithatatlanul jobbak Angliában az állapotok, azonban még ott is egyes városrészekben a zsúfolt és elhanyagolt házak egész tömegével találkozhatunk. Azon számos ok közül, mely ez állapotokat előidézi, legfőbbül az épitési szabályzatok enyhe voltát jelölhetjük meg, mely, mig egyfelől a könnyü modoru épitkezés megengedésével a lakások olcsóságát teszi lehetővé, másfelől oly hamar omladozó, pusztuló és egészségtelenné váló házakat eredményez a hanyagabb, vagy kapzsibb háztulajdonosoknál, amilyeneket Budapesten keresve sem találunk. Mig nálunk drága és zsúfolt, de jól épült és önmagukban elég egészséges lakások képezik az uralkodó tipust, addig Angliában fölös számmal vannak olcsó, kevésbé sürün lakott, de gyorsan romló és épitkezésüknél fogva egészségtelen munkáslakások.

A legutóbbi időkig az 1890. évi törvény rendelkezései voltak érvényben, melyeken az azóta hozott rendelkezések csak csekélyebb változtatásokat tettek, mig végre az 1909. évi lakásügyi és várostervezési törvény (Housing and town planning act, 1909) uj lendületet adott a lakásreformnak. E törvény módot ad a helyi hatóságoknak földterületek szerzésére; kiterjeszti az önkormányzati hatóságok hatáskörét a magánháztulajdonosok ellen való eljárás és hatósági lakásépités tekintetében; javitja és gyorsitja a lakhatatlan épületek bezárására és lerombolására irányuló eljárást. Előirja továbbá a törvény a város (városrész) tervezés kellékeit, a lakásfelügyelő személyzet kötelességeit.

Dr. Sidó Zoltán.

A IX. nemzetközi lakáskongresszus.

Az osztrák Zentralstelle für Wohnungsreform meghivására folyó év május 30-ától junius 2-áig tartották Bécsben a IX-ik nemzetközi lakáskongresszust. A kongresszuson igen számosan vettek részt, csaknem valamennyi európai állam hivatalos kiküldöttel képviseltette magát; Magyarország részéről mintegy 40-en jelentek meg. A kongresszust dr. Klein, volt osztrák igazságügyminister, nyitotta meg. Beszédében a kongresszus fontosságát és czélját fejtegette. A napirend tárgya a következő négy kérdés volt: 1. Az eddigi tapasztalatok milyen tanulsággal szolgálnak a községi lakáspolitika jövője számára? Hogyan oldja meg a községi lakáspolitika a maga feladatait? 2. A közhasznu épitkezések

számára szolgáló hitel fedezése. 3. Kislakásokat vagy bérházakat ajánlatosabb-e inkább építeni? 4. Hogyan lehet a kislakások építkezési költségeit mérsékelni?

Az első pont tárgyalását dr. *Weber*, főpolgármester (Ulm) összefoglaló előadása vezette be. Előadása a következő gondolatmeneten alapult; 1. Az állam anyagi segitsége és a telekérték-emelkedési adó életbeléptetése mellett első sorban a községek hivatottak — és eme segitségekkel képesek is — arra, hogy az olcsóbb néposztályok lakásszükségletét — első sorban munkásházak épitésével — kielégitsék. A község épitette házakkal való nyerészkedést lehetetlenné kell tenni. 2. Amennyiben a község saját kezelésében nem épitene kis lakásokat, támogassa az ilyczélu közhasznu egyesületeket és épitő-szövetkezeteket. 3. A községnek gondoskodnia kell arról, hogy telkei legyenek. 4. Ajánlatos a közlekedési üzemeknek községi kezelésbe való vétele. 5. A telkek értéknövekedésének megadóztatása a községek előjoga legyen.

A napirend második pontja a közhasznu épitkezések számára szóló hitel szervezésének kérdése volt. Erre vonatkozólag dr. *Rauchberg* (Prága) terjesztette elő beszámolóját:

A lakáskérdés első sorban pénzkérdés. A pénzpiacznak a jelzálogintézetek, a takarékpénztárak, az állami és magánbiztositó-intézetek, az árvapénztárak és más hasonló intézetek évenkint sokkal nagyobb pénzösszeget bocsátanak rendelkezésére, mint amennyire az épités szempontjából szükség volna. Ennélfogva nem a tőkehiány okoz nehézséget, hanem az, hogy eddig még nem találtak elég alkalmas módot arra, hogy ezek a tőkék — ilyen formában való elhelyezésük esetén — kellőleg gyümölcsözők legyenek. A közhasznu épitkezést nem elégiti ki a pupilláris biztositéku hitel, hanem a tőkeszükséglet 85—90%-ig terjedő kölcsönre van szüksége, fölmondhatatlan, hosszu lejáratu és olcsó kölcsön alakjában. Minthogy ilyen kölcsön nehezen szerezhető: az államnak és községnek kell segitségül jönnie, és pedig olyképen, hogy vagy ők maguk szolgáltatják a kölcsönt, vagy pedig kezeskednek érte. Az állam segitsége lehet közvetlen vagy közvetett. A közvetlen segitség állami biztositéki alap létesitésével történhetik, a közvetett segitség esetében pedig az állami hitelintézetek, az állami takarékpénztárak, az állami járadékbankok stb. az állam kezessége mellett nyujtanának kölcsönt. Minthogy az ilyenforma hitelszervezés egységes vezetést kiván, az előadó azt ajánlotta, hogy állami lakásügyi hivatalt létesitsenek szakértő tanácsosok bevonásával.

A napirend harmadik pontjára nézve, hogy kislakásokat vagy bérházakat ajánlatosabb-e inkább épiteni, dr. *Fuchs* tanár (Tübingen) terjesztette elő szakvéleményét. Fuchs tanár határozottan a kislakásos épitkezés mellett foglalt állást. Nemcsak erkölcsi és egészségügyi, hanem gazdasági szempontból is ennek adja az elsőséget. Ahol jelenleg inkább hajlanak a nagy bérház-épitkezések rendszeréhez, ott a beépitési terv és az épitési szabályzat határozmányai okozzák ezt. A lakásépités reformjának egyik czélja az kell hogy legyen, hogy a bérkaszárnyák a jövőben a városi épitkezésekben egyáltalában ne szerepeljenek, legfeljebb a városok belsejében a nagy áruházak környezetében.

Dr. Fuchs tanár előadását kiegészitette *Mayreder* tanár (Bécs) értekezése, aki azt fejtegette, hogyan lehet a kislakások épitkezési költségeit mérsékelni? Mayreder tanár erre vonatkozólag a következőket ajánlja: 1. Az épitési szabályzat külön állapitsa meg a követelményeket a kislakásos épitkezés és külön a bérkaszárnyák számára. 2. A városi épitési tervek készitésénél tekintetbe veendő a kislakásos területek kijelölése az utczák alkalmas elhelyezésével és méretezésével. 3. Az épitési szabályok és tervek az épitkezésben oly fokozatokat állapitsanak meg, hogy épitkezési zónák és osztályok által csökkenő lakássürüséget lehessen elérni.

A két utolsó előadást követő vita során a kongresszus többsége az egy-családos házak mellett foglalt állást, néhányan azonban, tekintettel a nagyvárosi magas telekárakra, a többemeletes bérházak épitését javasolták. Fuchs professzor zárszavában szembeszállt ezzel a véleménynyel. Szerinte nincsen abban semmi lehetetlenség, hogy a nagy városok felhagyjanak a tömeglakások épitésének módszerével. A lakáserkölcsök változnak: a népesség szabadabb lakás után vágyakozik és a szükös városi lakásokból kivándorol, amire nevezetes példa Berlin. Amint — ugymond — megvan a fiziológiai minimuma az élelmi szükségletnek, úgy megvan a szocziológiai minimuma a lakásszükségletnek is, amire mindenütt ügyelni kell.

Adatok a németországi alkoholfogyasztásról.

A német statisztikai hivatal megállapitása szerint Németországban az utolsó 10 esztendőben, úgy a pálinka-, mint a sörfogyasztás csökkent, ha mindjárt a csökkenés nem is mutatkozik egyenletesnek. Mig ugyanis 1900-tól 1905-ig a fejenkinti pálinkafogyasztás 4·4 literről 3·7 literre szált alá, 1909-ig ismét 4·2 literre emelkedett, úgy, hogy a tiz esztendős időszak végén, a fejenkénti pálinkafogyasztás csak 0·2 liternyi csökkenést mutat. A sörfogyasztásnál a csökkenés sokkal nagyobb: mig ugyanis 1900-ban a fejenkinti fogyasztás 125·1 liter volt évenkint, 1908-ban már csak 111·2 liter sör jutott egy-egy lakosra. Eszerint csaknem 13 literrel csökkent a fejenkénti sörfogyasztás. Mindamellett a német köz-viszonyokat tekintve, ez túlságosan sokat nem jelent Amint ugyanis a német statisztikai évkönyv megállapitja, még mindig „évenkint csaknem három milliárdot adnak ki Németországban alkoholos italokért, tehát kétszerannyinál is többet, amennyibe a szárazföldi és tengeri hadsereg kerül, négyszerannyinál is többet, mint amennyibe a munkásbiztositás kerül és körülbelül ötször annyit, mint amennyit a nyilvános népiskolákra forditanak.“

Ezt a statisztikát kiegészíti a legujabb, Elszász-Lotharingia alkoholfogyasztásáról megjelent kimutatás. Elszász-Lotharingiában 1908-ban a népességre fejenkint 110 liter sör jutott, szemben a birodalmi 111·2 liter sör átlagával, itt azonban nagymértékü a borfogyasztás is. 1876-tól 1908-ig körülbelül 57·3 liter borfogyasztás jutott minden elszászi lakosra,

ez a mennyiség azonban 1904 és 1908 között 53·4 liter fejenkénti borfogyasztásra szállt alá. Ez a csökkenés talán tetemesnek látszik, pedig csekély a francziaországi állapotokhoz képest, ahol 1900-ban még 180 liter bor jutott minden egyes lakosra, mig 1908-ban már csak 166 liter és az olaszországi állapotokhoz képest, ahol 1900-ban 104·6 liter bor jutott fejenkint minden lakosra, mig 1905-ben csak 85·5 liter.

A németországi alkoholfogyasztásnak ez a csökkenése is azonban annak a céltudatos és erős alkoholellenes mozgalomnak az eredménye, amelyet Németországban már hosszu idő óta folytatnak. Épen ezért érdekesnek találjuk feljegyezni azokat az adatokat, amelyeket legujabban közöltek egy vándorló alkoholellenes kiállitásról, ami szintén egyik jelentős eszköze a német alkoholellenes küzdelemnek. E kimutatás szerint egy ilyen kiállitás 13 középnagyságu várost látogatott meg. Összesen 109,603 látogatója volt; ezek között 34,288 tanuló a népiskolákból, a továbbképző iskolákból és a középiskolákból, továbbá 3650 látogató a katonaság köréből. Átlagosan naponta 1083 volt a látogatók száma, egyébként 571 és 1650 között ingadozott ez a szám. Átlagosan a 13 városban a lakosságnak 26%-a, tehát több mint 1/4-e ment el a kiállitásra. A kiállitáson természetesen magyarázatokban részesitették a látogatókat és hogy mennyire mély hatást gyakorolt a nézőkre, azt legjobban bizonyitja az a tény, hogy a kiállitás alatt a rendkivül olcsó alkoholellenes iratkákból 1632·30 márkát vettek be.

A részegeskedés ellen.

Ismeretes, hogy több német városban hatósági beavatkozással igyekeztek a részegeskedésnek gátat vetni, amennyiben a közismert részegeskedőket rendőrileg nyilvántartották, s ezeknek nevét a korcsmárosokkal közölték. Ez a módszer azonban nem igen vált be. Az illetőkben hibájuknak ez a nyilvánossá tétele elkeseredést és daczosságot keltett és csak még inkább ösztönzésül szolgált az ivásra. Ez okoknál fogva *Bielefeld* városa uj módszert alkalmazott: a rendőri beavatkozás helyett női felügyelőnői állásokat rendszeresitett. A felügyelőnőknek az a kötelességük, hogy az iszákosoknak utána nézzenek és ezeknek mértéktelen alkoholfogyasztását lehetőleg megakadályozzák. Az iszákosok ily módon nincsenek a közmegvetésnek kitéve s az asszonyi tapintatosság Bielefeldben sokkal jobb eredményhez vezetett, mint a rendőrség közbelépése.

A TÁRSADALMI MUZEUM ÉRTESITŐJE

Második évfolyam 4. szám — *1910 julius—augusztus*

Megjelenik évenkint hatszor, legalább 5 iv terjedelemben. Előfizetési ár egész évre 4 korona. Az előfizetési összegek „A Társadalmi Muzeum Értesitője" kiadóhivatalához (Budapest VI, Csengery-utcza 31), a lap szellemi részét illető közlemények pedig a Társadalmi Muzeumhoz (Budapest V, Mária Valéria-utcza 12) küldendők.

A „Morzsabazár."

Özv. Báthory Nándorné.

Midőn az elmult nyáron Németországba indultam, eleve tisztában voltam afelől, hogy itt nem vár rám az a meleg ragyogás, amit az olasz ég áraszt, nem bájol el az a finom izlés, művészi elrendezés, ami hasonlithatlanná teszi Franciaországot és a világ csucspontjává emeli Párist; itt oly sajátos helyi vonások sem fognak megragadni, mint Hollandiában, itt a természet is mostohább, mint bárhol másutt, mi fog hát engem mindezekért kárpótolni?

Elraktároztam odahaza előbbi utazásaim valamennyi kedves, felejthetetlen benyomását, nem vittem magammal egyebet, mint nyitott szemet, érző szivet, — és hála Teremtőmnek, valóságos kincsesbányájára leltem Németországban a szocziális munkásságnak, a népjóléti intézményeknek.

Ezek közül a szorgoskodó, aprólékos gonddal mindent megőrző, megbecsülő német népnek igazi tipikus alkotása a „*Brockensammlung*", mondjuk „Morzsabazár"!

Hamburgban láttam először ilyet. A lübecki pályaudvar közelében a Spalding-utczában van a „Verein Hamburger Brockenhaus"-nak nagybetüs czimtáblája. Czélja, hogy a tehetős osztály áldozat nélkül segitse a szegényt. Felhivásokat bocsát ki a lapokban, gyakran, változatosan, megindítóan irt felhivásokat és kéri a közönséget, hogy *kiselejtezett*, tehát nem

hasznavehetetlen dolgait ajándékozza az egyesületnek. Gyüjtenek pedig: ruhanemüt, szövetdarabokat, foltnakvalót, ócska prémet, fehérnemüt, katonafelszerelést, czipőt, csizmát, harisnyát, keztyüt, kalapot, ernyőket, butort, kosárholmit, gyermekkocsit, lámpát, üveget, porczellánt, érczholmit, képrámát, ládát, kézi táskát, konyhaeszközöket, könyvet, ujságot, szóval mindazt, ami egy uri háztartásban össze szokott gyülni és ott hever használatlanul padláson, pinczében.

A hamburgi morzsabazár bejárója.

Akinek szivét meginditja a felhivás, az levelező-lapon tudatja az egylettel, körülbelül mi az adománya és a vezetőség saját fuvarával elhozatja, raktáraiban osztályozza és bámulatos olcsó áron eladja.

Első látogatásom alkalmával a fal mellett egymás tetején és egymás mellett 24 jókora láda sorakozott vastag fehér porczelláncsészékkel telten. Nem volt egyéb bajuk, csak a csészék rendes betegsége, a fületlen állapot bántotta őket. Egy nagy hotel ajándéka volt ez az ezeren felül való findzsa.

A hamburgi morzsabazár raktárai.
Kiselejtezett és a bazárnak ajándékozott holmik

Mint a sáskák estek a prédának Hamburg szegény asszonyai és vásárolták 4 darabját 6 fillérért. Egy szövetszoknya 24 fillér, egy férfifelöltő 1·20 fillér, egy téli kabát 3½ korona, 4 gallér 12 fillér, nagy bőrkanapé 2½ korona, egy könyv 12 fillér, a nagyon elterjedt „Woche“ képes hetilap egy-egy száma 1 fillér. És még ebből a potom árból is engednek, ha arra méltó szegénynyel állanak szemben, csak azon igen helyes elvükből nem engednek soha semmiképen, hogy ingyen, ajándékba

A hamburgi morzsabazár elárusitó helyisége.

nem adnak; nyilvánvalóan, mert nem akarják az alamizsna energia sorvasztó befolyásával még alább szállitani szegényeink erkölcsi nivóját.

Ugy látszik, a hamburgi Brockenhaus intézősége jól szivébe véste Emerson arany mondását: „A jótékonyság nehezen hajózható, szükmedrü folyó, legyen hajód erős és érts az evezéshez“. Ők igyekeznek megtanulni a helyes evezést és amidőn beszámolnak karácsonyi jótékonykodásukról, úgy látom, hogy hajójuk czélhoz is ér.

Eltértek a jótékony bazároktól, a gyüjtőivektől, sőt eltértek a nyilvános karácsonyi ünnepélyektől is, midőn az adakozás egyuttal megszégyenitės, midőn a gyermek korán megtanulja, hogy joga van várni a sült galambot. A hamburgiak egy szép iratban számolnak be egész évi munkálkodásuk legérdekesebb, legfeltünőbb eseteiről és e röpirat jövedelméből látják el sok gyermekes szegényeiket karácsony estéjén ruhanemüvel, ételnemüvel, játékkal és néha pénzzel is. Tavaly 1200 nyomorgó csa-

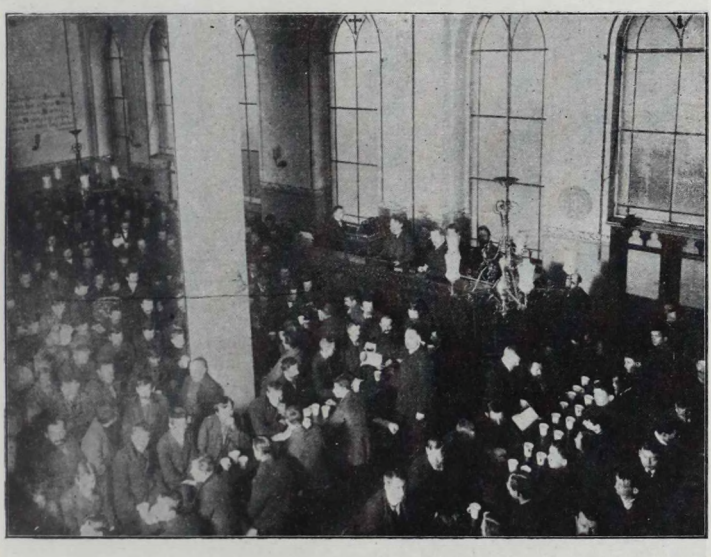

A berlini „Munkanélkülieket Támogató Egyesület" temploma. A munkanélküliek ingyenes reggelit kapnak.

lád karácsonyát deritette fel adományuk, melyet kendőbe kötve küldenek a házhoz, hogy a szülők oszthassák szét a gyermekek között.

Természetes dolog, hogy bár ingyen kapják a holmit és pénzért adják el, a fuvarozás, lakbér, kezelési költségek, nyomtatványok és hirdetések révén erős deficzittel dolgoznak. A tavalyi év zárószámadása szerint minden felsorolt kiadás 24,512 márkát tett ki, az eladott holmi árából pedig befolyt 18,035 márka.

Berlin sok morzsabazárja közt legelől áll a „Verein für Arbeitslose“ ackerstrasse-i telepe. E nagy intézmény minden tekintetben haladást mutat.

Hamburgban önkénytelenül aggályaim támadtak, vajjon nem melegágya-e a sok ócskaság mindennemü járványnak? Itt elsőbben is a hatalmas fertőtlenitő kazánhoz vezettek, hol

A berlini „Munkanélkülieket Támogató Egyesület“-ben.
Papirválogatás.

24 óráig járja át minden házi használatra szánt holmit a formalin gőze. Ott sok törött, félig-meddig használhatlanná vált holmi pocsékolódott el, itt minden a javitó-műhelybe kerül, hol az egyesület menhelyeiben meghuzódó munkanélküliek ilyen módon foglalkozásra lelnek.

Midőn a hatalmas intézményt meglátogattam, épen akkor érkezett a kapu alá gyüjtő utjáról egy fuvar. Óriási zsákokban

hozták haza a sok irodában összegyüjtött papirt (a legtöbb üzlet és iroda papirkosarát ők üritik ki) és boritották ki az ideiglenes raktárba, hol védettjeik szorgos keze válogatta külön-külön a kartonpapirt és zsineget, mert az drágábban kél el. A papirt a papirgyárak veszik meg, e jövedelem-forrás körülbelül a fuvar fenntartására szolgál.

A magánosoktól összegyült holmi pedig rögtön lekerül a földalatti fertőtlenitő kamrákba. Maga a kazán elemészti

A berlini „Munkanélkülieket Támogató Egyesület"-ben.
A kijavitott czipők tisztitása.

mindazt a sok hulladékot, mi ily ócskaságok kezelésénél halomra gyül, tehát a fűtés költségét kisebbiti.

Ezután minden holmi a maga osztályába kerül. Van asztalos-, lakatos-, bádogos-, érczmunkás-, kárpitos-, mázoló- és czipészműhely, hol mindaz, ami javitásra szorul, munkanélküli mesteremberek keze alatt ujjászületik.

Az üzlet valóságos országos vásár benyomását kelti. Ezer mindenféle holmi kerül eladásra még mindig igen-igen olcsó

áron. Egész könyvtárakat kapnak ajándékba, sokszor távollakó örökösök az elhunyt egész lakberendezését utalják ide, igy eshetik meg, hogy nem egy igen értékes régiséget mutattak nekem könyvben, himzésben, amelyek fölött a muzeumokkal vannak alkudozásban.

Hogy kik a vevőik? Tisztes munkáscsaládok szerzik innen be butorukat, ruháikat; tudományszomjas fiatal munkások és tanulók buvárkodtak a könyv- és ujságpolczok körül. Átlag 10 fillér a könyvnek darabja.

Amott egy asszony rongyos ruhájához foltot keres, itt gyári lány gyászkalapot próbál, ifju jegyespár nézdegél a butorok körül, mig egy idősebb munkás örömtelt mosolylyal viszi a gáztűzhelyet haza, talán felesége nevenapjára.

Persze, ezen intézmény sem győz eléggé védekezni a pióczáktól, a rajta élősködni akaró viszonteladóktól. Ezért a nagyobb tömegben vásárló lakását feljegyzik és kötelezvényt iratnak vele alá, hogy nem adja tovább, de türi, ha ellenőrző látogatást tesznek nála.

Ha elgondolom, mily apró eszközökkel mennyi jót tehetnénk, hány szegény háztartás megalapitásában segédkezhetnénk, a ruházkodás nehéz, nagy kérdésében megoldást kinálhatnánk, akkor igazán a társadalom létalapja, a bensőséges, nyájas otthon érdekében óhajtanám itt Budapesten is egy ily intézmény létesitését.

Mennyi avult holmink hever használatlanul, hogyan herdáljuk el pár fillérért régi butorunkat, divatját mult még szép és jó ruhánkat, mint telik a padlás és pincze üres üveggel, törött lábu székkel, csorba tállal, hogy költözködéskor kétségbeesve törjük fejünket, mi legyen velük.

Bár jönnének ilyenkor az alázatosan kérő levelező-lapok, mily szives-örömest cselekednénk jót, ha egyébért nem, hát a magunk megkönnyebbüléséért is!

A Gyermektanulmányi Muzeum.

Ballai Károly.

Magyarországi muzeális intézményeink száma a *Gyermektanulmányi Muzeum*-mal fog gyarapodni, melynek alapitását a Magyar Gyermektanulmányi Társaság ez évi január hó 7-én tartott ülésén határozta el. Ezen elhatározásában az a czél vezette a Társaságot, hogy munkásságának, a rendes és rendellenes fejlődésü gyermek testi és szellemi folyamatainak minden oldalu tudományos vizsgálatának eredményeit necsak élőszóval, népszerü-tudományos előadások tartásával terjessze, necsak folyóiratában, *A Gyermek*-ben, tegye közzé, hanem minél szemlélhetőbben, *kézzelfoghatólag* mutassa be. Erre a czélra a legalkalmasabb eszköz a *muzeum*. Ugyanis a muzeumnak nemcsak az a feladata, hogy valamely ismeretkört, vagy az egész művelődést felölelő gyüjteményeket *megőrizzen* (konzerváljon), hanem a gyüjtemény tárgyainak helyes kiválogatásával és megfelelő módon való rendezésével, illetőleg feldolgozásával a *muzeum tanitó jellegét* is ki kell domboritani. Nagy hatása van ugyan az élőszóval tartott előadásnak; úgyszólván nélkülözhetetlen eszköz, különösen annak, aki mélyebben akar valaminek az ismeretébe hatolni, a nyomtatott betü, a könyv; de ezek közül egyik sem ér fel a muzeum *közvetlenségével*, ahol megtestesitve látja az érdeklődő azt, amiről előadást hallgatva, vagy könyvet olvasva talán sekély nyom maradna meg lelkében. Jól megszemlélni, esetleg megtapogatni valamit, alkalmas arra, hogy arról oly tiszta, határozott képet, vagy oly erős benyomást szerezzen, amely képet, illetőleg benyomást nem egykönnyen homályosithatja el egy később befogadott képzet, vagy benyomás ereje.

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság ezt az eszközt is fel akarja használni, hogy bevigye az egyén, a család tudatába, szóval a *köztudatba*, a gyermek helyes és alapos ismeretét;

hogy meggyőzze az egyest és a testületeket egy tudományos alapon nyugvó iskolai és oktatási rend szükségességéről, mert hiszen nem a gyermek van az iskoláért, hanem ellenkezőleg, az iskola a gyermekért.

E célnak megfelelően a Gyermektanulmányi Muzeum feladata, hogy *a magyar gyermek képét, jellemét és azt a kulturális szinvonalat, amelyen jelenleg él, bemutassa.* Miért is a Gyermektanulmányi Muzeumban összegyüjtjük mindazokat az adatokat, eszközöket és tárgyakat, amelyek a magyar gyermek testi és értelmi életének, fejlődésének meghatározói és tevékenységének maradandó jelei, amelyek a magyar gyermeket minden vonatkozásban, minden oldalról bemutatni alkalmasaknak mutatkoznak.

A gyermek ismeretéről szóló tudomány, a gyermektanulmány, amely a rendes és a rendellenes fejlődésü gyermekek testi és lelki fejlődésének menetét, az azt elősegitő, illetőleg gátló tényezőket, okokat, továbbá a felnőtt ember tipusával szemben a gyermek-tipust kivánja megállapitani, több más tudományággal, különösen az embertannal, a néprajzzal, a lélektannal szorosabb vonatkozásban van. Ezen tényből következik, hogy a Muzeum szervezetének megállapitásánál tekintet fordítandó az illető tudományágak nyujtotta szempontokra is. Ennek megfelelőleg a *Gyermektanulmányi Muzeum*-nak három osztálya lesz és pedig:

1. A gyermektanulmányi osztály;
2. a néprajzi osztály;
3. a pedagógiai osztály.

Lássuk egy kissé részletesebben az egyes osztályok feladatait.

I. *A gyermektanulmányi osztály.* Ez az osztály felöleli mindazon adatokat, amelyek a rendes és rendellenes fejlődésü gyermek lelki tartalmára, életjelenségeire, egyéniségére, valamint a lelki fejlődés tényeire, fokozataira vonatkoznak. Ezeknek bemutatására kiszemelt tényeket és adatokat, miután ezeket szigoruan tudományos módszerekkel lehet megállapitani, a M. Gyermektanulmányi Társaság szakosztályai: *a kisérleti-, az adatgyüjtő-,* valamint *a pedagógiai szakosztályok* fogják összeállitani.

Ugyanezen osztály másik nagy csoportjának anyagát,

amely a gyermekek ösztönszerü, önmaguktól minden irányitás és segités nélkül készitett rajzait és egyéb kézimunkáit foglalja magában, a Társaság *fiókköreinek** bevonásával országos gyüjtés utján szerezzük be.

Az ösztönszerü gyermekrajzoknak és kézimunkáknak nagy jelentősége van, amennyiben azok a gyermek lelkét leginkább foglalkoztató értékesebb képzeteinek, gondolatainak megrögzitései. De nemcsak a gyermeki lélek ismeretéhez és a rajzolás módszeréhez nyujtanak azok nagyon becses adatokat, hanem a művészet- és a művelődéstörténet kezdetleges korának megértéséhez is, különösen az irni-olvasni nem tudó felnőttek össztönszerü hasonló munkáival együtt, nagyban hozzá fognak járulni.

II. *A néprajzi osztály.* A Gyermektanulmányi Muzeum feladatának elemzése sok megegyezést mutat a néprajzi muzeum feladatával. Ámde a gyermektanulmány közelebbi rokonságot is tart a néprajzzal, amennyiben a gyermek körülbelül azon a műveltségi fokon van, mint az iskolázatlan felnőtt. Épen ezért ezen osztály keretében összegyüjtjük az iskolázatlan, a kezdetleges műveltségü felnőttek mindazon eredeti nem iparszerüleg gyártott kézimunka termékeit és ösztönszerü rajzait, amelyek a fentebb jelzett *megegyezésre rámutatnak* és gyermektanulmányi szempontból értékesiteni lehet.

Nagyon természetes, hogy a Gyermektanulmányi Muzeum nem lehet fiók-néprajzi muzeum. Gyüjteményeiből ki is rekesztünk minden olyan néprajzi gyüjteményt, amely főképen a felnőtt ember tipusának jellemzésére szolgálnak. Igy ezen osztály anyaga azokból a tárgyakból fog állani, amelyeket ugyan felnőttek, de a gyermekek számára készitenek, mint pl. baba, kocsi, hangszer stb.

III. *A pedagógiai osztály.* Ezen osztályban a gyermek játékait, zenei játékszereit, általában az oly játékszereket gyüjtjük, amelyek a gyermek nevelésére, valamint művelésére különösen alkalmasak. Helyet kapnak ebben az osztályban

---

* Eddig a következő kulturális góczpontokon van a Gyermektanulmányi Társaságnak fiókköre (alakulásuk sorrendjében): Szolnok, Arad, Nagyvárad, Pécs és Nagybecskerek; legközelebb Szegeden és Lőcsén fog ilyen megalakulni.

még a gyermek testi gondozására vonatkozó eszközök, tárgyak stb. gyüjteményei is.

Nagyobb csoportját fogják képezni a pedagógiai osztálynak azok a rajzsorozatok, amelyek a rajzoktatás (művészi nevelés) ujabb, modernebb módszerének megállapitására törekvő kisérleteket mutatják be.

*

Ezekben jeleztük azokat a feladatokat, amelyeknek megoldásán lelkes komolysággal óhajtunk dolgozni. „1. Szolgálni akarjuk a Gyermektanulmányi Muzeummal a *tudományt,* mert a gyermeki produktumok tömegét hozzuk össze, amelyekkel az e téren folyó, elemző módszerü kutatásokat könnyitjük meg. 2. Az egész nagy társadalom érdeklődésének középpontjába a gyermeket akarjuk helyezni, fel akarjuk hivni a nagyközönség figyelmét a gyermek társadalmi helyzetére s igy a gyermek összes testi és szellemi érdekeinek védelmét és fejlesztését, ezáltal pedig az egész nemzet jövőjét és kulturális haladását akarjuk szolgálni.“*

A Gyermektanulmányi Muzeumban megnyilvánuló *társadalmi* tendenczia alapján Muzeumunkat a *Társadalmi Muzeumban, mint annak egyik önálló osztályát helyezzük el.* Ily módon az állam által ugyancsak a Társadalmi Muzeumban elhelyezendő »*Állami gyermekvédelmi gyüjtemény*«-nyel Muzeumunk *a gyermek életének társadalmi vonatkozásaival* fog kiegészülni.

A gyüjtés keretei. Az előbbiekben ismertetett három osztály anyagának összegyüjtése és feldolgozása nagy munkát hárit a M. Gyermektanulmányi Társaságra. De reméljük, hogy lelkes és buzgó munkatársaink, akik országszerte serényen folytatják már is az anyaggyüjtést, továbbra is nagy segitségünkre lesznek, mert azokat a nagy célokat, amelyeket e Muzeum alapitásával kitüztünk, csak gyűjtőink buzgó közreműködésével fogjuk megközelithetni.

A gyüjtés kereteit egyelőre a gyermek és az iskolázatlan felnőttek ösztönszerü rajzaira, valamint ösztönszerü kézimunkáira korlátoztuk. Szükséges e korlátozás egyrészt a

* L. az adatgyüjtő szakosztály 1910. V. 12-iki jegyzőkönyvét.

gyüjtés egyöntetü vezetése czéljából, de szükséges főleg azért is, hogy munkatársaink tevékenységét egy irányba terelve, az elérhető eredményt biztositsuk. Nagy súlyt helyezünk a kezdetleges műveltségü egyének ösztönszerü dolgaira, mert az irni-olvasni nem tudók (analfabéták) nagyobb számánál fogva, sajnos, abban a helyzetben vagyunk, hogy ezekből oly gazdag gyüjteményt hozhatunk össze, amilyent a nyugati kulturállamokban nehezen, vagy épen soha sem lesznek képesek összeállitani.

*A gyermektanulmányi osztály anyagának gyüjtése.** Ezen osztály anyagának gyüjtésére a következő utasitások szolgáljanak felvilágositásul:

A) Az ösztönszerü rajzok.

A gyermekek ösztönszerű (primitiv) rajzai közé számitjuk azokat,

a) amelyeket a gyermek *akár emlékezetből, képzelete szerint, akár természet után* külső befolyástól menten, természetes benyomás hatása alatt, valamely *szabadon választott témáról ötletszerüen készit;*

b) amelyeket a gyermek valamely *feladott témáról, de a saját képzelete* szerint utasitás nélkül készit; ilyen témák lehetnek egyes tárgyak, személyek, cselekvések, jelenetek;

c) idetartoznak még elmondott mesék, történetek a gyermekeknek saját képzelete szerinti, szabad illusztrációi.

Az *a)* pont alattiak, mint a gyermek lelki tartalmának természetes megnyilatkozásai, leginkább alkalmasak a gyermeki lélek egyéni tartalmának s fejlettségének vizsgálatára; a *b)* és *c)* pont alattiak különösen iskolákban és kisdedóvókban készithetők s e rajzok, mint tömegeknek ugyanazon téma szerint készült rajzai, alkalmasak *a fejlődési fokozatoknak összehasonlító vizsgálatára.*

Ellenben nem sorolhatók az ösztönszerü rajzok közé:

a) a másolások;

b) azon rajzok, amelyek kivitele előrajzolás, vagy utasitás szerint történt.

Azonban azok a gyermekrajzok, amelyek, habár *a rendszeres rajzoktatás keretében, de teljesen szabadon,* minden utasitás nélkül készültek, ide tartoznak.

---

* A következő részt *A Gyermektanulmányi Muzeum szervezete és az anyaggyüjtés szabályai* czimü füzetből közöljük, amelyet a M. Gyt. T. adatgyüjtő szakosztálya megbizásából *Nagy* László és *Ballai* Károly szerkesztettek. A füzettel és a szükséges felvilágositással szivesen szolgál a Muzeum elnöksége (Budapest, VIII, Üllői-ut 16/B.) s a Gyermektanulmányi Társaság a gyüjtéssel járó készkiadásokat is megtéríti.

Az óvókban és iskolákban a rajzok készittetése a következő terv szerint történjék:

a) A gyermekek szabadon választott témákról emlékezetből, vagy természet után rajzolnak (festenek);

b) a gyermekek kijelölt tárgyakat rajzolnak (festenek) emlékezetből, u. m. *embert, asszonyt, lovat (vagy más állatot), lovast, szekeret, vonatot, hajót, házat, templomot, várat, fát, kertet, vidéket;*

c) a gyermekek feladott jeleneteket rajzolnak, pl. *a ló leveti a lovast, a kutya megharapja az embert, a tehén feldöfi az asszonyt, a katona a csatában, a mama gyermekeivel sétálni megy, a korcsolyázás stb.* Vagy rajzolják le, *mit láttak a czirkuszban, a komédiában, a vásárban;*

d) a gyermekeknek történetkét, mesét mondunk el, amelynek egy vagy több jelenetét a gyermekek saját választásuk és képzeletük szerint lerajzolják (lefestik). Ily mesék lehetnek: *Farkas és Piroska, Jávorfa, Hófehérke,* stb.

A rajzok készitésénél a következőket kell szem előtt tartani:

1. Minthogy *fontos a rajzok hitelessége*, azért a gyermekek a rajzokat ne otthon, hanem az iskolában (az óvóban) a tanitók (az óvók) közvetlen felügyelete alatt készitsék;

2. festéskor a gyermekek maguk válasszák meg a szint utbaigazitás nélkül;

3. egyformaság kedvéért czélszerü a gyermekekkel negyedrét iv papirra, illetőleg ennek egyik oldalára rajzoltatni;

4. a rajzlapon mindegyik rajzhoz irjuk, vagy a gyermekekkel *irassuk oda azt a jelentést, amelyet a gyermek a rajznak s a rajz egyes részeinek tulajdonított.* Esetleg jegyezzük meg a rajz készitésének módját is;

5. minden gyermek rajzára irja nevét, életkorát, anyanyelvét, atyja foglalkozását, valamint a rajz készitésének dátumát;

6. ezen adatokat folytatólag egészitse ki még a tanitó (óvó) a a következő adatokkal:

a) esetleges megjegyzés a gyermek érzékszervi vagy elmebeli fogyatkozásáról;

b) a gyüjtés módja (szabad, vagy feladott téma, mi volt a téma);

c) tanult-e a gyermek rajzolni;

d) a lakóhely neve s rövid jellemzése (hegyes, dombos, sik, mocsár, folyóviz, tó); mi a lakosok nyelve;

e) az egyidőben gyüjtött rajzok csomagjára rávezetendő még: az iskola (óvó) czime, a gyüjtő neve, a gyüjtés dátuma.

Megjegyzés. A gyógypedagógia intézetekben az ösztönszerü rajzok gyüjtésének módja az intézetek neme szerint különböző. Ezért a gyüjtés módjáról általános utasitás nem adható. Csupán annyi mondható, hogy az előbbi utasitások szem előtt tartandók s a viszonyok szerint módositva alkalmazandók. E rajzokat szintén el kell látni pontos adatokkal. *Fontos a gyermek abnormitása természetének megjelölése.*

Családok rajzgyüjteményei igen becsesek, különösen azon esetben,

ha azok egy gyermek ösztönszerü rajzolásának hosszabb időn át való fejlődését tüntetik fel. A családokban a gyermekrajzok gyüjtése általában ugyanazon szabályok szerint történik, mint az óvókban és iskolákban. Azonban a következő utasitások különösen szem előtt tartandók:

1. A gyermeket engedjük szabadon választott témák szerint rajzolni (festeni); témát leginkább csak akkor adjunk, ha azt a gyermek kéri, festéskor a szin megválasztását is a gyermek szabad választására kell hagyni;

2. az előrajzolás mellőzendő. Ha azonban előrajzolás történt, akkor az előrajz is melléklendő a gyermekrajzhoz;

3. épen igy gondosan megjelölendő a feladott téma s az a jelentés, amelyet a gyermek ösztönszerü rajzának tulajdonitott;

4. a rajzok ugyanazon adatokkal látandók el, amelyek az iskolai rajzgyüjteményekre nézve megkivántatnak (az iskolára vonatkozó adatok kivételével).

A fejlődés megállapithatása végett különös gond forditandó *a gyermek korának* (év és hó) *és a rajz készitése idejének pontos megjelölésére.*

B) Az ösztönszerü kézimunkák.

E csoport keretébe tartoznak mindazon kézimunkák, amelyeket a gyermekek játék, avagy valamely gyakorlati czél kedvéért a *maguk ösztönükből, szabadon készitenek;* oly munkák tehát, amelyek a gyermekek teremtő képzeletének önkénytelen termékei.

Ennélfogva gyüjtés tárgyai lehetnek:

1. Mindazon tárgyak, amelyeket a gyermekek *játékaik* közben ötletszerüen agyagból, papirból, fából, szövetből, czirokból, kukoricza-csutkából, szalmából, vesszőből, fonálból, magvakból, gyümölcshéjakból, fémből s egyebekből készitenek;

2. a gyermekek önkészitette *ősi játékszerei,* u. m. a labdák, csigák, pinczkák s egyebek; *hangszerei,* u. m. hegedük, kelepelők, brúgók, sipok, trombiták, dorombok stb;

3. a gyermekek homok-, kavics-, tégla- és deszkaépitményei;

4. a gyermekek földre, homokba, falra vetett rajzai.

Ide tartoznak ugyan, de külön osztályt alkotnak a következő készitmények:

1. A gyermekek oly alkotásai, amelyek a kisdedóvókban, a népiskolákban a kézifoglalkoztatással, a kézimunka-oktatással kapcsolatosan készültek ugyan, *de szabadon,* utasitás, megkötöttség nélkül;

2. gyakorlati eszközöknek, pl. gépeknek tökélylyel keresztülvitt utánzatai, vagyis az u. n. gyermeki *remekmunkák.*

A gyüjtés szabályai.

a) Fontos a gyüjtött tárgyak és adatok hitelessége.

Ezért szükséges, hogy a gyüjtő közvetlenül a gyermekektől szerezze meg a tárgyakat; legjobb, ha a gyermekek a gyüjtő előtt készitik azokat. Ha szülők, vagy más egyének szolgáltatják a gyüjtőnek a tár-

gyakat, úgy kérdésekkel kell meggyőződni a tárgyak és adatok hitelességéről.

b) Minden tárgyhoz czédula melléklendő, amelyre rájegyzendő :

α) a gyermek neve, életkora, iskolája czime, osztálya, atyja foglalkozása, anyanyelve, a készítés dátuma;

β) gyüjtő neve, állása, lakása.

γ) *különösen fontos, hogy feljegyeztessék a gyüjtött tárgy jelentése s azon motivumok, amelyek a gyermeket annak elkészítésére inditották;*

c) A gyermeknek önkészitette tárgyai, játékszerei a maguk teljes épségükben és eredeti összeállításuk szerint küldendők be a Muzeumba.

d) Azon készitményekről, amelyek részint terjedelmüknél fogva, részint természetüknél fogva a tönkremenés veszedelme nélkül nem szállithatók, *pontos rajzok,* illetőleg *fényképfelvételek készitendők.*

A rajzokat, fényképfelvételeket szintén el kell látni a fentjelzett adatokkal.

e) *A gyermekek korhatára, ameddig az ösztönszerü rajzok és kézimunkák tőlük gyüjtendők, a betöltött 15. év.*

A néprajzi osztály anyagának gyüjtése.

Ezen osztály tárgyainak gyüjtéséről részletes utasításokat csak később, külön füzetben fogunk közrebocsátani, jelenleg gyüjteményeinknek csak az egyik csoportjára vonatkozó szabályokat adjuk ki. Ez a csoport pedig magába foglalja *az iskolázatlan felnőttek primitiv rajzainak sorozatait.*

Ugyanis a müveletlen (analfabéta) felnőttek primitiv rajzainak *fejlődéstani jelentősége van* s e rajzok a gyermekek ösztönszerü rajzaival összevetve pl. a művészetek fejlődésére, sőt eredetére irányuló kutatásokban felvilágositó adatokat szolgáltatnak, másrészt ezen rajzoknak gyermektanulmányi értékük is van, mert a gyermekrajzok lélektanának számos homályos és vitás problémáját épen az analfabéta felnőttek rajzaival lehet megvilágitani, illetőleg magyarázni.

Az analfabéta felnőttek primitiv és ösztönszerű rajzainak gyüjtését pedig annyival is inkább megkezdjük, mert ezekből a Magyar Gyermektanulmányi Társaság adatgyüjtő osztályának már is igen értékes gyüjteménye van.

Az analfabéta felnőttek rajzai gyüjtendők :

1. Az analfabéta tanfolyamokon résztvevő egyénektől ;

2. egyes katonai csapatok analfabéta-tanfolyamain résztvevő katonáktól ;

3. oly iskolázatlan egyénektől, akik valamilyen művészi készséget, pl. a faragásban, vagy más különösebb képességet árulnak el.

Megjegyzendő: Rajzolás szempontjából analfabétáknak tekintjük azokat a felnőtt egyéneket, akik : 1. iskolába egyáltalában nem jártak ; 2. ha jártak, akkor csak a népiskola első három évfolyamát végezték el s rajzolni nem tanultak.

A gyüjtés.

Az analfabéta felnőttek rajzai gyüjtésének két módja van. Az egyik a *tömeges gyüjtés*, a másik *az egyéni gyüjtés*.

A tömeges gyüjtés történhetik polgári és katonai analfabéta tanfolyamokon. Az egyéni gyüjtésre pedig oly egyének rajzai alkalmasak, akiknek valamely művészi, vagy más tehetségük van.

A) A tömeges gyüjtés módja.

Habár a felnőtteknél is követhetjük azt a módszert, amelyet a gyermekeknél szoktunk követni, t. i. hogy tetszésükre bizzuk a rajzok témáinak megválasztását, mindamellett czélszerübb a felnőtteknek kész feladatot adnunk, mert tőlük sokkal nehezebb ösztönszerü rajzokat kapunk, mint a gyermekektől. Czélravezető a feladatokat úgy, mint a gyermekeknél, valamely mese, vagy történet keretébe foglalni, mert általában jól ismert tény az, hogy a mesének a rajzoló kedvre ösztönző hatása van.

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság *adatgyüjtő osztályának elnöke, Nagy László*, kaszárnyákban az analfabéta katonáktól nagyobb gyüjteményt szerzett. E gyüjtés módját, mint amely már alapos próbán ment keresztül, ajánljuk gyüjtőinknek követendő példa gyanánt.

E czélból megismertetjük tehát azt a hét feladatot és azt a rövid történetet is, amelynek kapcsán a gyüjtés történt.

I. Az ember.

Rajzoljon mindenki egy embert úgy, amint az embert elgondolja. Nem baj, ha a rajz rosszul sikerül is.

II. A férfi és a nő.

Rajzoljon mindenki egy férfit és egy asszonyt.

III. A lovas.

Történetet mondok:

Annak az embernek és asszonynak, akiket az előbb lerajzoltak, fia született. Mikor a fiu megnőtt, szeretett lovagolni. Ha a mezőn vagy otthon megszerezhetett egy lovat, rákapott és lovagolt rajta. „Igy ni!“ — mutatja.

Rajzolják le, hogyan lovagolt a fiu.

IV. A ló leveti a lovast.

A fiut gyakran intette atyja, hogy ne lovagoljon annyit, mert egyszer csak baj lesz. De a fiu nem hajtott atyja szavára.

Volt egyszer az atyjának egy hamis lova. A fiu erre is ráült. De a ló megharagudott, toporzékolt, azután felágaskodott s a fiu leesett róla.

Rajzolják le, hogyan vetette le a ló a fiut.

V. A csatában.

Mikor a fiu emberré nőtt, katona lett. Kiütött a háboru és a fiut is elvitték a háboruba. Nagy csata volt. Dörgött az ágyu, ropogott a puska, a fiu vitézül harczolt, kardjával csak úgy apritotta az ellenséget.

Rajzolják le, hogyan harczolt a fiu a csatában.

VI. Szekéren és vonaton.

Vége lett a háborunak. A kapitány megdicsérte a fiut: „Jó katona voltál fiam, vitézül harczoltál. Most már haza is mehetsz."

A fiu megörült, azonnal el is indult, de nagyon messze volt hazulról. Az utnak felét vonaton, a másik felét szekéren tette meg.

Rajzolják le, hogyan utazott haza a fiu.

VII. Ház kerttel.

Mikor a fiu hazaérkezett, nagy örömmel fogadták. Körülvezették a házban s mindent úgy talált, mint régen volt. Azután kiment a kertbe s ott is mindent a régiben talált.

A fákon énekeltek a madarak, rajt voltak még a régi fészkek s a gyümölcsfákon a gyümölcsök csüngtek alá.

Azután nagy lakomát csaptak s a fiu többet nem ment el hazulról.

Rajzolják le a fiu házát kerttel.

Ezen rajzok gyüjtésének szabályai.

1. *Fontos, hogy a gyüjtők a rajzoló analfabétákat ne befolyásolják (ne szuggerálják).* Épen azért a kiválasztott mesét, vagy történetet a lehető legegyszerübb módon s tárgyilagosan mondják el. Amennyiben az előbbi történettől eltérő más mesét, vagy történetet mondanak el, ugy kérjük annak szövegét is a rajzokhoz mellékelni.

2. Minden rajz számára külön-külön negyediv fehér papiros osztandó ki.

3. Az első rajzra rávezetendő:

a) a rajzoló neve,
b) életkora,
c) foglalkozása,
d) lakóhelye (megye),
e) járt-e iskolába,
f) esetleg hány osztályt végzett,
g) tanult-e rajzolni.

A többi 6 rajzlapra elégséges csak a rajzoló nevét rájegyezni.

Azonkivül az összes gyüjtéshez melléklendő a gyüjtő nevét, állását és lakóhelyét, valamint a gyüjtés dátumát feltüntető czédula.

4. A rajzoknak egyes kétes jelentésü részleteinek a jelentése a rajzolótól megkérdezendő s a nyert magyarázat a rajzra feljegyzendő.

5. Megengedhető még az is, ha az idő engedi, hogy az analfabéták utoljára szabadon választott téma szerint rajzoljanak.

B) **Az egyéni gyüjtés.**

Ugyanezen *hét feladat* a *müvészi készséggel rendelkező analfabétáknak* is feladható, azonban ezeknél mégis nagyobb súly helyezendő a szabadon választott tárgyu *ösztönszerü rajzolásra.*

A magyar gyermek tipusai.

Az az állandó érdeklődés, amelylyel nemcsak a szak-, hanem a nagyközönség is figyelemmel kiséri Muzeumunkat s az ország legkülönbözőbb területeiről jelentkező gyüjtők nagy száma már is mutatja a Gyermektanulmányi Muzeum jelentőségét és nagy jövőjét. De maga a Muzeum vezetősége is serényen dolgozik, hogy ujabb és ujabb területet vonjon be kutatási körébe, hogy ujabb és ujabb anyag beszerzésére megtehesse a szükséges előkészitő intézkedéseket. Igy a legközelebb meginditjuk a magyar gyermekről való hiteles (en face és profil) fényképfelvételek eszközlését, illetőleg gyüjtését, 1. a név; 2. a nemzetiség; 3. a szülőhely; 4. a kor; 5. a legkiválóbb embertani jellegek, valamint 6. a legfontosabb méretek felsorolásával.

Amikor a fenti adatokkal ellátott fényképek alapján a magyar gyermek tipusait óhajtjuk összeállitani, a munkánkban mindig megnyilvánult társadalmi tendenciát, ezen összeállitásban is érvényesiteni törekszünk. Igy pl. az összeállitásban még a következő szempontokat vesszük figyelembe: az embertani adatok közé már besorozott nemzetiséget; a szülők társadalmi állását (foglalkozását) és vagyoni helyzetét (szegény, módosabb, gazdag stb.), valamint a gyermek testi és szellemi kifejlődésének mértékét. Ennek megfelelőleg a már kivánt adatokat a következőkkel kell még kiegésziteni: 7. a szülő társadalmi állása (foglalkozása) és vagyoni helyzete; 8. a gyermek testileg fejletlen, közép kifejlődésü, vagy jól kifejlett; 9. szellemileg normális, vagy abnormális.

Ezekben vázoltuk a *Gyermektanulmányi Muzeum* szervezetét, az anyaggyüjtés szabályait és az ujabban kitüzendő feladatait.

Hiányos maradna ezen ismertetés, ha Muzeumunk anyagának ezidőszerinti állapotáról röviden be nem számolnánk.

A Gyermektanulmányi Muzeum alapja *Nagy* Lászlónak mintegy 1000 drbból álló ösztönszerü gyermek- és analfabéta

katona rajzgyüjteménye. Ezenkivül a nagyobb és értékesebb gyüjtemények közül felemlitjük *Streitmann* Antal, a nagybecskereki közs. gimnázium tanárának mintegy 6000 drbból álló gyermekrajz gyüjteményét; nagyon becses még a f. é. julius hó 6-án bezárt *lőcsei első országos kisdedóvói kiállitás* gyermektanulmányi anyaga, amelyet a kiállitási elnökség és a kiállitók előzékenységéből sikerült Muzeumunk számára megszereznünk. E kollekczió kiemelkedő csoportjai a *budapesti* kisdedóvók ösztönszerü anyaga, valamint a Bács-Bodrog m. óvónőinek, különösen *Takácsné Berényi* Ilona ó-verbászi áll. kisdednevelő gyermek- és analfabéta felnőttek ösztönszerü kézimunka gyüjteménye.

Megemlitem még a pedagogiai osztály alapját képező 60—65.000 drbból álló *Györgyi* Kálmán-féle rajzgyüjteményt, amelyeket a rajzoktatás és a rajzolási készség mai állapotának megállapitása szempontjából az összes állami elemi iskolákban gyüjtöttek.

Famegmunkáló gépekre való védőkészülékek.

Ifj. Gaul Károly, gépészmérnök, ipari szakiskolai tanár.

Negyedik közlemény.

Az eddig leirt egyengető gyalugépekre való védőkészülékekétől teljesen elütő alapeszméből indultak ki a kerek (hengeres) késtengely szerkesztői.

Amint az 53. és 54. ábrán látható, a négyszögkeresztmetszetü késtartó-tengely bizonyos helyzeteiben a forgácsrés

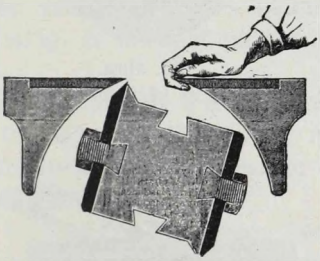

53. ábra.
Négyszögkeresztmetszetü késtengely harántos metszete.

54. ábra.
Gyalugépbe való négyszögletes késtengely.

akkora, hogy a munkás egész kezefeje is könnyen belécsuszhatik. Onnan pedig csak megcsonkitva kerül ki.

Ezt a nagy forgácsrést a késtengely keresztmetszetének körré való alakitásával alig nehány mm-re redukálták, úgy, hogy a munkás keze nem csuszhatik annyira mélyen a forgács-

résbe, hogy a kés ujjait, sőt az egész kezefejét is leroncsolhassa (55. és 56. ábra), vagyis legrosszabb esetben néhány mm-nyit gyalul, azaz horzsol le ujjaiból a gyorsan forgó kés.

A körkeresztmetszetü késtengely szerkezete természetesen elüt a négyszögkeresztmetszetüétől.

A négyszögkeresztmetszetü késtengelyre a vastag aczélból való gyalukést csupán csavarokkal szoritották rá (53. és 54. ábra).

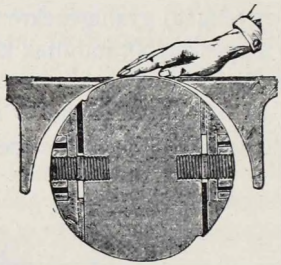

55. ábra.
Carstens-féle hengeres késtengely keresztmetszete.

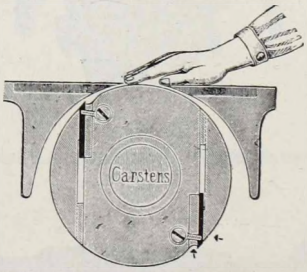

56. ábra.
Carstens-féle hengeres késtengely, oldalról (homloklapján) nézve.

A kerek késtengelyen a pengék vékonyak (tehát olcsóbbak is) és egy-egy, az 55. és 56. ábrákon látható, körszelvénykeresztmetszetü henger-födővel szoritják a késeket a tengelyre. A födőt pedig besülyesztett fejü csavarokkal (55. ábra) erősitik magára a kés tengelyére.

Mai nap már sok czég készit kerek késtengelyt (hazánkban Langfelder, Németországban Carstens, Kirchner, Krumm-

rein & Katz, Frankfurti Gépgyár R. T. stb). Természetesen mindegyik gyártmány, ha csekélységgel is, de elütő a másiktól.

A Társadalmi Muzeum a külföldi készitmények közül a Carstens-féle (Nürnberg) hengeres késtengelyt szerezte meg gyüjteménye részére.

A Carstens-féle késtengely a már általánosságban emlitett szerkezeti részeken kivül, a gyalukések alatt még külön állitható födővassal és homloklapjain egy-egy kis vaskallantyuval is el van látva.

A födővassal (más néven forgácstörővas) a legyalulandó forgácsok hosszuságát lehet tetszés szerint változtatni, a homloklapokba beeresztett és reásrófolt kallantyukkal pedig az esetleg gyengén befogott késnek a czentrifugális erőtől okozott kirepülését akadályozhatni meg.

A hengeres késtengelynek a forgácsrés kisebbitésén és igy a forgácsrésbe való veszedelmes becsuszás elháritásán kivül, munkásbiztonsági és műszaki szempontokból még más előnyei is vannak.

A megmunkálandó fadarab a kés elfordulásakor a tengelyre fölfekszik, (a négyszögünél a tengely nem támaszt alá), ami kisméretü fadarabok megmunkálásakor a biztos vezetés szempontjából igen fontos.

Azonkivül a födővasat a kés éléhez közel lehet állitani. Ilyenkor a lehasitott forgács rövidebb darabokra törik, a munkadarab pedig nem hasad be és a gyalu kése szivós fa gyalulásakor sem löki vissza a munkás felé a munkadarabot. Ezzel tehát elháritjuk a munkadarab visszahajitásából származó esetleges baleseteket is.

Ha még azt a tényt is megemlitjük, hogy a hengeres késtengely védő funkcziója teljesen független a munkás kényekedvétől, a gyalugép asztalát pedig teljesen szabadon hagyja, a munkást abszolute nem gátolja munkájában, a gyalulandó fadarabok változó méreteihez nem kell külön beállitani, azonkivül — késeinek olcsóságánál fogva, továbbá, minthogy a kés anyaga majdnem teljesen kihasználható — gazdaságilag is előnyös: nyilvánvaló, hogy ez a készülék határozottan a gyalugépre való védőeszközök legjobbjai közé sorolható.

* * *

A gyalugépek egy másik fajtája, a vastagsági gyalugép, amely az egyik lapján egyengető gyalugépen már többékevésbé simára legyalult deszkák vagy pallók kellő vastagságra való legyalulására szolgál.

Az adott vastagságra legyalulandó deszkát, már némileg simára gyalult lapjával lefelé, a vastagsági gyalugép asztalára fektetik (l. 57. ábra oldalnézet jobb felsőrajz) és az etető-

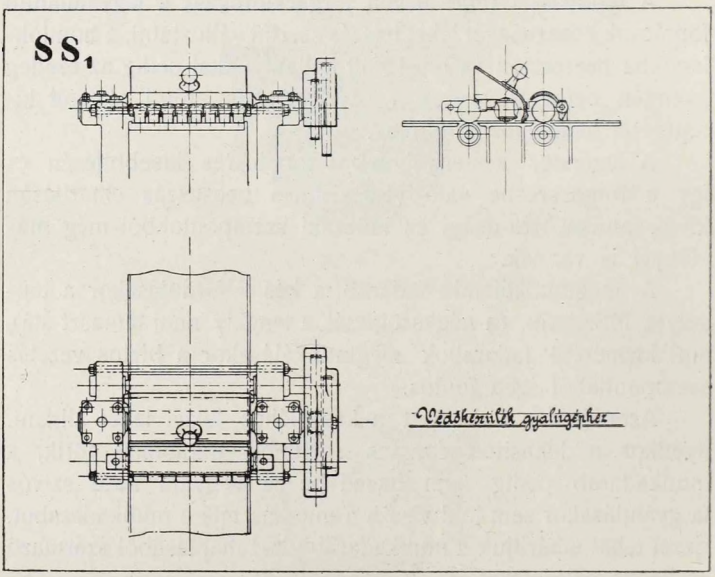

57. ábra.
Vastagsági gyalugép védőfedőkkel és a visszadobás ellen védő kilincssorral.

henger közé (az ábrán jobbról balra) tolják. Az etető-hengerek a közéjük kerülő deszkát a gyalukés alá továbbitják. Az etetés vagy táplálás tehát önműködő.

A gyalukés az asztal fölött forog. Az asztal pedig az 58. ábrán jobbra látható kézikerékkel kényelmesen süllyeszthető vagy emelhető, aszerint, amint kisebb, nagyobb vastagságu deszkát vagy pallót kell meggyalulni. A deszka a kés mögött

a sima kihuzó hengerek közé kerül, úgy, hogy a munkásnak nem kell a veszedelmes késtengely közelébe nyulnia.

Úgy az etető-hengerek, mint a késtengely a munkás felől burkolva van. (L. 57. és 58. ábrát.)

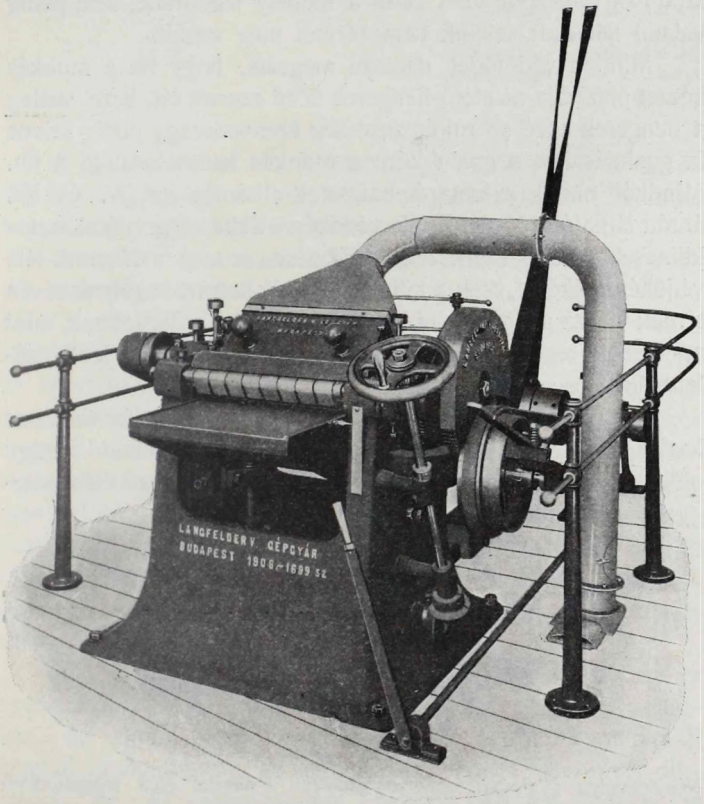

58. ábra.

Vastagsági gyalugép védőfedőkkel, porelszivóval és a visszadobás ellen védő billentyüszerü kilincssorral.

A munkás kezét tehát sem az etető-hengerek, sem a gyalukések nem sérthetik meg.

Az etető-hengerek és a gyalukés-burkolatok tisztitás és beállitás czéljából fölhajthatók.

A gyalukés burkolata a gép hátsó része felé nyitott (l. 57. ábra oldalnézet jobbra fönt) s igy a forgácsok a gép hátsó része felé, tehát nem a kezelő munkás felé repülnek.

A Társadalmi Muzeumban erre a forgácsszóró nyilásra por- és forgácsszivó készülék van szerelve, úgy, hogy sem az ártalmas fürészpor nem kerül a műhely légkörébe, sem pedig valami lehasadt szilánk nem sérthet meg senkit.

Minden védőfödél daczára megesik, hogy ha a munkás kézzel piszkálja az etető-hengerek közé szorult fát, keze esetleg a hengerek közé szorul és zuzódást szenved vagy pedig szivós fa gyalulásakor a gyalu kése a munkás felé visszalöki a fát. Mindkét okból származó balesetet elháritja az 57. és 58. ábrán látható, a Navratil-féle védőkészülékhez hasonló akasztó-kilincsekből álló szerkezet. Működése azonos a Navratil-féle védőkészülékével, csak a kilincsek rugók helyett önsúlyuk révén térnek vissza a függőleges helyzetbe és jóval szilárdabbak, mint amilyenek a Navratil-féle egyengető gyalugépen levő billentyük.

Megemlitjük még a Társadalmi Muzeum gyüjteményében levő négytengelyü párkánygyalugépet, amely a fát mind a négy oldalán egyszerre gyalulja meg. A deszkát kétoldalt élén meggyaluló késtengely az 59. ábrán látható.

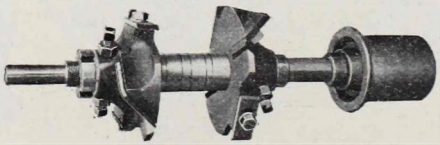

59. ábra.
Négytengelyü gyalugép tengelye, amelyen a deszka éleit megmunkáló késfejek és kések befogása látható.

A gép táplálása automatikus, a kések pedig védőfödővel vannak burkolva, úgy, hogy a balesetek okai: szabadon forgó késtengely, röpülő, lehasadt szilánkok stb. ki vannak küszöbölve.

(Folytatjuk.)

Csecsemők intézeten kivüli ellátása.

Deutsch Ernő, főorvos.

„Az összes lények között egyetlen érdemli meg minden esetben a segitséget: — a gyermek, mivel szerencsétlenségeért sohasem felelős."
Dumas.

A gyermekek az élet képmásai. A piros pozsgás apróságok az egészség mintaképei és mégis köztük van a halál angyalának leggazdagabb aratása.

A nyomor és a tudatlanság rossz tanácsadók. A szegénység eltompitja az anya legszentebb érzéseit és ha föl is lángol néha a női lélek legideálisabb megnyilatkozása: a babona, a kuruzslás káros irányba tereli az anyai sziv törekvéseit. Ki ne látott volna csecsemőt az utczasarkon koldusasszony ölében undort gerjesztő üvegből valami tejszerü kotyvalékot szopni? Azzal az egy-két korty tejjel ez az asszony az éhhaláltól akarja szegény gyermekét megmenteni, pedig nem egyszer valósággal megöli, mert az elromlott tejjel, a tisztátalan palaczkból a halál csiráját adja be a kisdednek. Ha nagy az ilyen kisded ellentálló képessége, keresztülvergődik az első életéven és elgörbült tagokkal, halványan, ránczos arczkifejezéssel beáll a koldusnemzedék egy uj tagjának.

Világszerte hallatszik a jajszó: küzdenünk kell a szegény gyermekek javáért, küzdenünk kell nemcsak szivünk sugallata, de agyunk parancsszava szerint is; mert nemcsak érzelmi momentumok, az emberszeretet örök törvényei diktálnak, de az államhatalom nemzetgazdasági érdekei is megkivánják az emberanyag értékének megvédését. Az a küzdelem, melyet az emberiség a szegénység és tudatlanság ellen viv, fogja megmenteni a jövőnek a kisdedeket.

Ez a mozgalom szülte a gyermekvédő-ligákat Franciaországban, Németországban, Ausztriában és nálunk. E ligák működése eleinte a gyermekhigiéne népszerüsitésében merült ki: előadást tartottak, röpiratokat osztogattak a nép között, melyekben rámutattak néhány általánosan elterjedt szokás

Csecsemők mérése, vizsgálata és tejkiosztás a párisi „Dispensaire de Belleville"-ben.

káros voltára s figyelmeztettek az azok helyett követendő helyes eljárásra. Különösen a mesterséges táplálás és — ha már ez egyáltalában szükséges — a mesterséges táplálás helytelen módjai ellen küzdöttek. A tanitás, a felvilágositás nem hullott terméketlen talajra, ezzel egyszersmind azonban az is kiderült, hogy meglévő formájukban a ligák vajmi keveset tehetnek a csecsemőkért. A felvilágositások nyomán ugyanis mind gyakrabban hangzott el a panasz: „Hogyan tápláljuk gyermekünket tejünkkel, ha a nyomortól és betegségtől elcsigázott szervezetünk e föladat keresztülvitelére képtelen? Mily módon juthassunk az orvosrendelte jó minőségü tejhez, ha nincs pénzünk beszerzésére? És ha van néhány

A madridi „Les consultorios de ninos de Pecho."

fillérünk, milyen kotyvalékot adnak tej néven az üzletekben?" Nyilvánvalóvá lőn, hogy nem elég a tanitás, segitségére is kell sietni az anyáknak, segélyezni, támogatni kell őket, hogy követhessék a jó tanácsot.

A francziák, a gyakorlati élet emberei, nem is maradtak tétlenül. A női klinikákon felállitották az anyák iskoláját (École des méres), majd kibővitették ezeket a csecsemő rendelő-intézetekkel (Consultation des nourrissons), amelyeken a szoptató nőket nemcsak jó tanácsokkal látják el, de anyagi segélyben is részesitik őket.

Ezzel azonban csak a klinikákon szülő nők jutottak segélyhez, holott törődni kellett az anyáknak azzal a nagy

tömegével is, akik nem a klinikán szülnek. E czélt szolgálták a klinikáktól függetlenül lassankint megalakuló rendelő-intézetek. Ezek az intézetek különféle anyagi előnyök nyujtásával igyekeztek az anyákat rávenni, hogy maguk táplálják csecsemőiket. Tápjegyeket és ruházatot, fehérnemüt osztogatnak ez intézetek, azonkivül még külön jutalomban is részesül az az anya, akinek a csecsemője szépen fejlődik.

Az anyatejjel való táplálás további fejlesztését szolgálják Németországban és Francziaországban az anyaság esetére biztositó intézetek. (Milchkasse, mutualité maternelle.) A bizto-

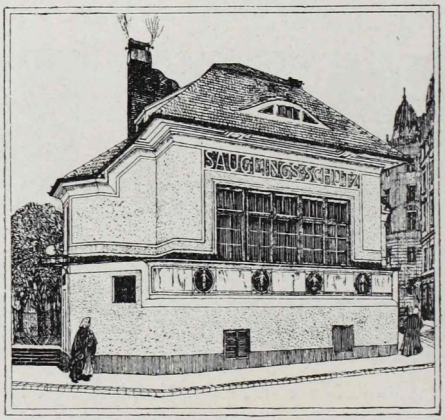

A wieni „Säuglingsschutz“ épülete.

sitás úgy történik, hogy az anya terhességének ideje alatt járulékot fizet a pénztárba s a szüléskor a befizetett összeget jutalommal megtoldva kapja vissza az esetben, ha képes a szoptatásra, ha pedig nem: csecsemője számára mesterséges táplálékot szolgáltatnak. Azonban, sajnos, a munkásasszonyok napestig a gyárakban, műhelyekben foglalatoskodnak s igy ezek, ha meg is volna a jóakaratuk, képtelenek gyermeküket önmaguk táplálni. Hogy ezen a bajon segitsenek: a csecsemővédelmet szolgáló egyesületek megkisérelték, hogy ez anyák számára a gyárhoz, vagy műhelyhez közelfekvő lakást biztositsanak, ami lehetővé tette, hogy az anyák napközben is

foglalkozzanak gyermekükkel. Ha ez lehetetlen, akkor az anya reggel, délben s este és éjszaka szoptatja a gyermekét, a közbeeső időre pedig az illető intézet gondoskodik mesterséges táplálékról. Hasonló módon gondoskodik azokról a csecsemőkről is, akiket anyjuk nem tud kellőleg táplálni, mert kevés a teje.

Nagyon sok olyan anya van azonban, akit megbetegedés vagy alkati hiba egyáltalában képtelenné tesz arra, hogy

Tejlerakodás a tejkiosztó előtt. (Izabella-utcza 42.)

gyermekét szoptassa. E szerencsétlen anyákat és kisdedeiket segiti a francziák által oly szellemesen „gouttes de lait"-nak („tejcsepp") nevezett intézmény.

Rendkivül nagy ennek az intézetnek a jelentősége. Az üzletekből vagy akár a termelőktől beszerezhető tej ugyanis nem tiszta, s igy az esetek igen nagy számában beteggé teszi a gyermeket, sőt halálát idézi elő. A „tejcsepp" intézetek ellenben tisztán tartott tejet juttatnak a csecsemőknek.

A tejet zárral ellátott palaczkokban osztják ki és a tej mennyisége a csecsemő életkorához igazodik. Az intézetek javarésze gummi-szopókákkal is megajándékozza az anyákat.

A kőbányai fiók homlokzata.

Hetenkint vagy kéthetenkint megmérik a kisdedek súlyát; a gondos anyákat megdicsérik és megjutalmazzák, a hanyagokat megszégyenitik és megdorgálják. A beteg gyermeket orvossággal látják el. Úgy a csecsemő-rendelő-intézetek,

valamint az ingyentej-intézetek is rendszerint anyákat oktató iskolával kapcsolatosak.

Nagyjelentőségü és veszedelmes időszak a csecsemő életében az elválasztás ideje. Ha ez helytelen módon történik, akkor — különösen forró nyáron — rendkivül sokszor okoz halálos kimenetelü gyermekkolerát. E veszedelem ellen is küz-

Az Ingyentej-Egyesület tejkonyhája.

denek az ingyentej-intézetek. Jó minőségü tejet, makk-kávét, kakaót, gyermek-kétszersültet adnak, utasitják az anyákat, hogy ezeket hogy használhatják fel a legczélszerübben és ezzel nagy mértékben hozzájárulnak ez időszak veszélyeinek megszüntetéséhez.

A csecsemők közvetlen veszedelme azonban nemcsak életük első hónapjaira szoritkozik, hanem kiterjed a kora

fiatalság első életéveire is. Ehhez képest az ingyentej-intézetek sem korlátozzák segélyüket csupán a gyermekek csecsemő korszakára, hanem azt a lehetőség szerint tovább is kiterjesztik.

Ki ne ismerné például az apró, elgörbült lábacskáival nagy kinnal vánszorgó, szögletes koponyáju, behorpadt mellkasu, angolkóros gyermekeket, kik kellő táplálás és gyógykezelés hijján néha a legcsekélyebb megbetegedésnek áldo-

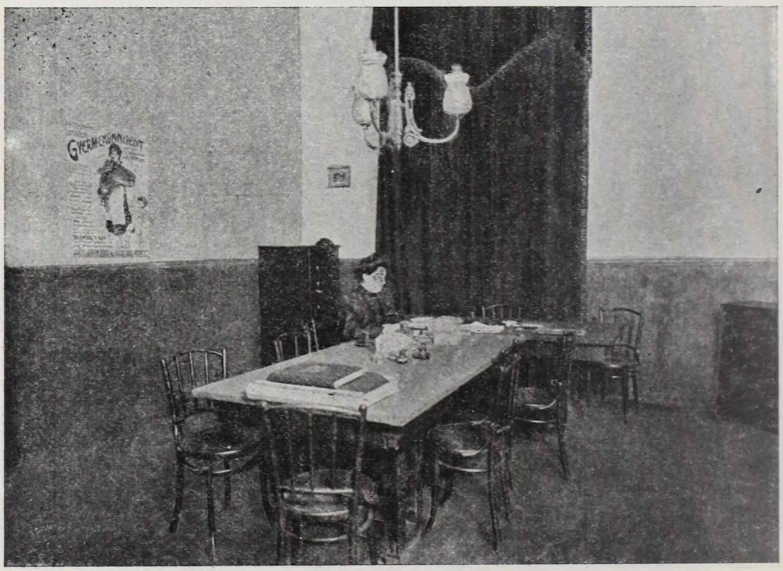

Az Ingyentej-Egyesület irodahelyisége.

zatául esnek. Ezek védelmére alapitották Olaszországban a „pii instituti dei rachitici"-ket, amelyek tejen kivül csukamájolajat és phosphort juttatnak az apró sinylődőknek.

Az emberiséget tizedelő gümökór leküzdésére szervezték a franciák a „dispensaire des tuberculeux"-ket. Ezek az intézetek tejet, csukamájolajat, tuberkulint és kreosotot adnak a gyermekeknek és igy küzdenek az irtó kórság ellen.

A pinczelakások sötét oduinak terméke a görvélykór.

Duzzadt mirigyek, megvastagodott orr és ajkak, gyuladt szemek éktelenitik el ilyen esetekben a gyermekeket. Gyógyitásukra ismét a tej a legalkalmasabb, megfelelő gyógykészitményekkel (jód, vas, arzén és csukamájolaj) egybekötve. A budapesti intézet különös gondozásban részesiti ilyen betegeit.

Nem feledkeznek azonban meg a tejkiosztó intézetek az egészséges iskolás gyermekekről sem. Az éhség nem segiti, hanem akadályozza a tanulást s ezért az éhes iskolásgyer-

Váróterem az Ingyentej-Egyesület tejkiosztójában. (Izabella-utcza 42.)

mekeknek is osztogatnak tejet. A budapesti Ingyentej-Egyesület is igy jár el. Svájczban a szünidei gyermektelepekkel kapcsolatosan szervezték a tanulók tejjel való ellátását: azok a gyermekek ugyanis, akiket nyáron át üdülni visznek, télen át tejet kapnak (Milchkinder). Angliában és Amerikában a népkonyha mintájára rendeztek be ily intézeteket.

Az ingyentej-intézeteknek tehát nagy a munkaköre. A különböző feladatokat, amikre futólag rámutattunk, külföldön

mind külön-külön intézetek látják el. A budapesti intézet az egyetlen, amely mind ezeket a munkákat egyesitve végzi.

Az ingyentej-intézetek részben orvosi felügyelet mellett működnek, részben anélkül. Az orvosi felügyelet hiánya azonban akárhányszor súlyosan megboszulja magát. Orvosi kezelés nélkül pl. könnyen megeshetik, hogy a szoptatásra alkalmas nő mesterséges táplálékot kap kisdede részére, vagy hogy a gyermek-kolerában szenvedő kisded jótékonyság czimén tejet kap, holott ez a számára halálos méreg.

Az ingyentej kiadásainak fedezéséről többféleképen gondoskodnak. Angliában a „milk depot" városi intézmény; Franciaországban a „gouttes de lait" szegénynek, gazdagnak egyaránt juttat tejet; a nyomorgónak ingyen, a munkásnak beszerzési áron, a jómódunak drága pénzen s ily kezelés mellett az intézet jövedelme a kiadásokat is fedezi. Az intézmények javarésze állami s városi segitség mellett jótékony emberek adományaiból tartja fönn magát.

* * *

A budapesti Ingyentej-Egyesületet is lelkes emberbarátok alapitották. Megalapitása első évében még csak a gyermekek téli nyomora ellen küzdött. November 16-ikán kezdte meg az egyesület a működését és márczius végéig osztogatott reggel és délután az intézet helyiségében jelentkező gyermekeknek 1/4 liter tejet és egy zsemlyét. A tejet is, a zsemlyét is a helyszinen kellett elfogyasztani.

Az egyesület helyisége ezidőben egy tejkonyhából, egy kiosztó- és egy váróteremből állott.

1902 julius 1-én jelentékenyen kibővült az egyesület munkaköre. A meglevő tejkiosztóhoz ekkor kapcsolták az orvosi rendelőintézetet a szoptató-asszonyok, csecsemők és beteg gyermekek számára. Evvel egyidejüleg megkezdték a csecsemők és beteg gyermekek számára szolgáló tejkiosztást. Az intézetnek emez uj munkaköre természetesen az egész évre, megszakitás nélkül kiterjedt.

Mindössze egy esztendő óta állott fenn ekkor a tejkiosztó-intézet, de működésének első perczétől kezdve nyilvánvaló volt, hogy mennyire hézagpótló és hogy mily nagy szükség van rá. Az alább részletezendő statisztikai adatok szemléltetően

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

tárják ezt elébünk. Épen ezért a város külterületein is igyekezett az egyesület tejkiosztó-helyiségeket felállitani. Az első fiókhelyiséget Kőbányán nyitották meg — 1902 deczember 16-ikán, — a másodikat Ó-Budán, 1907 őszén. Ime a tej- és zsemlyekiosztásról szóló kimutatás 1901 nov. 15-től 1910 május 1-ig:

Év	Forralt tej 0·25 l.-es adatokban	Székely-féle csecsemőtej 0·2 l.-es palaczkokban	A téli hónapokban kiosztott zsemlyék száma
1901	91700[1]	—	87560[8]
1902	316150[2]	107372[5]	219175[9]
1903	524380[3]	60671[6]	196450[10]
1904	531320	48576	173550[10]
1905	652280	37910	148750[11]
1906	518190	30144	93400[12]
1907	341072[4]	14665[7]	131700[13]
1907/908	675550	32146	129050[14]
1908/909	1015532	34149	149700
1909/910	1204640	25680	125220

[1] nov. 15-től decz. 31-ig. [2] jan. 1-től márcz. 31-ig és okt. 15-től decz. 31-ig. [3] egész éven át; a következő esztendőkben szintén. [4] máj. 1-ig. [5] jul. 1-től decz. 31-ig. [6] egész éven át; a következő esztendőkben szintén. [7] máj. 1-ig. [8] nov. 15-től decz. 31-ig. [9] jan., febr., márcz., decz. [10] jan, febr., márcz., nov., decz. [11] jan., febr., márcz, decz. [12] jan., febr., nov. 15-ig. [13] 1906. nov. 15-től 1907. márcz. 31-ig. [14] a téli hónapokban; a következő esztendőkben szintén.

Az egyesületnek jelenleg is három tejkiosztója van és pedig a város belsejében: VII, Izabella-utcza 42. sz. alatt, Kőbányán a Szent László-tér 4. sz. alatt és Ó-Budán a Szent Endrei-utcza 21. sz. alatt. Ezek közül csecsemőrendelő van az Izabella-utczai és ó-budai tejkiosztóban (ez utóbbi csakis ezt a czélt szolgálja), mig a nagyobb gyermekek az Izabella-utczai és kőbányai intézeti helyiségben kapnak tejet. A csecsemő rendelő intézet az anyának ad ingyen tejet, ha gyermekét szoptatja; ha pedig a gyermek mesterséges táplálásban részesül, akkor az kap 0·2 l. Székely-féle gyermektejet.

Orvosi szempontból az Egyesület főtörekvése a természetes csecsemőtáplálás erőteljes hirdetése és elterjesztése volt. E czélt szolgálta az orvosi rendeléseken megjelent anyák kioktatása épen úgy, mint azok a kis röpivek, amiket az Egyesület helyiségében osztogattak és amely 28 rövid pontban utasitást ad az anyáknak a csecsemők gondozására. A természetes táplálás előnyének ez a hirdetése nem is maradt eredmény nélkül, amint az alább közölt két statisztikából is látható, amely a csecsemők számáról és táplálásáról nyujt felvilágositást.

Az általában bemutatásra került gyermekek számáról tájékoztat az alábbi statisztika:

Év	Bemutatott gyermekek száma	Ezek közül							
		Csecsemők	Nagyobb gyermekek	Fiuk	Lányok	Egészségesek	Betegek	Törvényesek	Törvénytelenek
1902/907[1]	6581	4462	2119	3459	3122	1299	5282	5090	1491
1907/908[2]	1470	979	491	774	696	271	1199	1132	338
1908/909	1460	1037	423	775	695	448	1012	1144	316
1909/910	1491	1123	368	769	722	464	1027	961	530

A gyermekek táplálásáról ad felvilágositást a következő statisztika:

Táplálásának módja	A csecsemők							
	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a
	1902/907		1907/908		1908/909		1909/910	
Anyatejet kapott	2563	57·4	741	75·8	773	74·5	920	81·9
Mesterséges táplálékot kapott	1013	22·7	136	13·9	150	14·5	103	9·2
Vegyes táplálékot kapott	321	7·2	11	1·1	29	2·8	15	1·3
Elválasztatott	502	11·3	47	4·9	46	4·4	37	3·3
Visszautasittatott	63	1·4	44	4·5	39	3·8	48	4·3
Összesen ...	4462	100·0	979	100·0	1037	100·0	1123	100·0

[1] 1902 jul. 1-től 1907 ápr. 30-ig.

[2] Május 1-től május 1-ig; a következőknél szintén.

A táblázat világosan mutatja, hogy az Egyesület működése évről-évre erőteljesen előmozditotta az anyatejjel való táplálás terjedését, ami természetesen évről-évre csökkentette a mesterséges módon való táplálások számát. A mesterséges táplálás alkalmazását részben az asszonyok gyarló egészségi állapota és elfoglaltsága idézte elő, részben az a tény akadá-

Orvosi rendelő szoba az Ingyentej-Egyesületben.
(Izabella-utcza 42.)

lyozta a természetes táplálást, hogy a gyermeket már elválasztás után mutatták be.

Az orvosi rendelőintézet másik főczélja az volt, hogy az anyákat rászoktassa kisdedüknek az Egyesület helyiségében való rendszeres — kéthetenkénti — bemutatására, amely alkalmakkor a csecsemőt megmérik, orvosi vizsgálatnak vetik alá és a tapasztaltak alapján utasitásokat adnak az anyának.

Hogy ez mennyire sikerült — arról a következő táblázat nyujt felvilágositást:

A csecsemők rendszeres bemutatásának időtartama volt	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a
	1902/907		1907/908		1908/909		1909/910	
12 hónap	669	14·7	243	24·8	265	25·5	328	29·2
11 „	707	15·9	174	17·8	158	15·2	174	15·5
10 „	578	12·9	143	14·6	151	14·6	158	14·1
9 „	514	11·5	98	10·0	107	10·3	102	9·1
8 „	362	8·2	79	8·2	65	6·3	71	6.3
7 „	358	8·2	45	4·6	65	6·3	74	6·6
6 „	318	7·1	53	5·4	76	7·3	62	5·6
5 „	271	6·0	51	5·2	47	4·6	47	4·2
4 „	237	5·3	32	3·2	40	3·9	33	2·9
3 „	167	3·8	25	2·6	33	3·2	28	2·5
2 „	153	3·6	18	1·8	26	2·5	25	2·2
1 „	128	2·8	18	1·8	4	0·3	21	1·8
Összesen ...	4462	100·0	979	100·0	1037	100·0	1123	100·0

A táblázatból világosan kitünik, hogy évről-évre növekedett azoknak az anyáknak a száma, akik egész éven át rendszeresen bemutatták csecsemőjüket az orvosi rendelőintézetben. Ez az eredmény annál is inkább nagyra becsülendő, mert emellett általában a 9—10—11 hónapig tartó bemutatások száma sem csökkent.

A rendeléshez az asszonyok több oknál fogva ragaszkodtak: a tejen kivül erősitő- és gyógyszereket is adott az Egyesület az anya és a nagyobb gyermekek számára is — viszont a csecsemő rendszeres bemutatásának elhanyagolása a tej-utalvány megvonásával járt.

Hogy mindez mit jelent a csecsemők egészségi állapota szempontjából, azt bizonyára nem szükséges ismételten fejtegetni. Mélyebb bepillantást enged azonban az eredményekbe a következő táblázat, amely a betegségek nemei szerint is

együttesen ismerteti a beteg csecsemők és nagyobb gyermekek számát:

A gyermekek betegségének neme	A beteg gyermekek száma			
	1902/907	1907/908	1908/909	1909/910
Idegbetegség	74	14	17	18
Érzékszervek megbetegedése	225	43	39	73
Légzőszervek „	1755	431	396	364
Vérkeringési szervek megbetegedése	11	10	5	6
Emésztő szervek „	2017	390	312	305
Húgy- és ivarszervek „	39	5	7	6
Bőr- és sejtszövet „	439	76	54	54
Sebészi bántalmak	31	11	16	18
Hevenyfertőző megbetegedés	122	32	17	11
Idült fertőző „	229	25	15	20
Általános táplálkozási zavarok...	221	138	120	140
Ujszülöttek megbetegedése	119	24	14	12
Összesen	5282	1199	1012	1027
Azaz a bemutatott gyermekek	80·2%	81·5%	69·3%	68·8%

Látnivaló, hogy a csecsemők és gyermekek megbetegedési aránya csökkenőben van, ami nyilvánvalólag összefügg az Egyesületnek a természetes táplálást terjesztő működésével, továbbá a tiszta és jó mesterséges táplálék osztogatásával, végül az orvosi rendelő intézettel. Minthogy azonban a gyermekek jelentékeny része már betegen kerül bemutatásra, tulajdonképen a halálozási arányszám világitja meg inkább az Egyesület működését. És ami ezt illeti: a rendeléseken bemutatott és a legszegényebb néposztályból származó *csecsemőknek* az emésztési megbetegedések következtében beállott $4^1/_2$%-os és egyéb „ „ „ közel 4%-os halálozása a fővárosi átlagos csecsemőhalálozással összehasonlitva valóban elenyészően csekély.

Mint már emlitettük, az Egyesületet jótékony emberbarátok alapitották és tartották fenn az első években. Fentartásának költségeit javarészt tovább is ezek viselték és viselik, 1906 óta azonban a főváros is segélyezi az Egyesületet,

az ó-budai fiók megalapitását pedig a belügyminisztérium segitette elő évi 7000 koronányi segélylyel. Az Egyesület évi költségvetése 45—47000 K között ingadozik.

Az Egyesület alapitó tagjainak, a fővárosnak és a belügyminisztériumnak az anyagi segitsége azonban nem elég az Egyesület kiadásainak fedezésére. Épen azért az Egyesület az egyes magánemberek jótékonyságát is örömmel fogadja és azokat, akikről a vezetőség tudta, hogy az Egyesület működése

Tejkiosztás csecsemők részére az Ingyentej-Egyesületben. (Ó-Buda.)

iránt érdeklődéssel viseltetnek, kedves és elmés módon emlékeztették az Egyesületre. Igy például a fiatal anyáknak emlékkönyvet küldtek, amely a kisded testi és szellemi fejlődésére és az Egyesületre vonatkozó adatokon kivül *Ignotus* egy versét is közölte. A vers czime „A tejkiosztóbeli kisbaba üdvözlete az uj babához", tartalma pedig az, hogy a jómódu szülők kicsiny gyermeke gondoljon apróbb, csenevész testvérkéire, akik egy-egy pólyaszalagocska árából eledelt, orvos-

ságot nyerhetnek az Ingyentej-Egyesülettől. Az adománygyüjtés egy másik módja, hogy a jobbmódu gyermekeket születésük napja alkalmával egy emlékszivecske kiséretében a következő sorokkal keresik fel:

Születésed napjának családod örvend, ajándékkal halmoz el, születésemnek évfordulóját még szüleim is elfeledték és étlenszomjan volnék az örömnapon, ha nem lennének jó emberek, kik éhségem és szomjuságom csillapitják. Jólléted egy morzsáját juttasd azon intézménynek, mely nyomoruságunkban egyetlen vigaszunk, kérésünket ajánld jó szüleid figyelmébe, e mellékelt szivet pedig fogadd jó kivánságaink tolmácsaként.

Testvérei és társai nevében

szivélyesen üdvözöl

X. Y.

Az Egyesület magánosok részéről való segélyezésének harmadik módja a koszoru-megváltás, végül a negyedik az utczán és az üzletekben, továbbá a magánosoknál elhelyezett gyüjtőperselyek, amelyek czukor- és pénzgyüjtésre szolgálnak. A perselyekbe gyülő czukrot gyári módon értékesitik az egyesület czéljaira. Külön meg kell még emliteni végül a gyógyszerészeket, droguistákat, a bel- és külföldi vegyészeti gyárakat és a belföldi fürdők ásványviz lerakatait: a gyógyszerek ingyenes osztogatását javarészt ezeknek az áldozatkészsége teszi lehetővé.

A rendkivül nagyszámu jótékony intézetek azonban szétforgácsolják a társadalom jótékonyságát. Sok mindenfélére juttatnak; de épen ezért semmire sem jut annyi, hogy igazán segithetnének a fenforgó bajokon. Épen ezért az Ingyentej-Egyesület már kezdettől fogva annak az iránynak a szolgálatába szegődött, amely azt hirdeti, hogy a különböző jótékonysági egyesületek karöltve működjenek, ha már egyáltalában nem egy központi iroda intézi a segélyezéseket. Az Ingyentej-Egyesület erejétől telhetőleg ezt az elvet úgy igyekezett keresztülvinni, hogy a tehetősebb egyesületek segélyét ő maga vegye igénybe, viszont a hasonlóczélu, de szegényebb egyesületeket ő támogatja természetben kiutalt adományokkal. E felfogás terjesztésének eredménye volt, hogy a Gyermekvédő-Liga 1950 koronát adományozott az egyesületnek az ó-budai fiók berendezésére, viszont az Ingyentej-

Egyesület az Általános Közjótékonysági Egyesület ó-budai Bölcsődéjét a szükséges tejjel látja el; továbbá az Országos Anya- és Csecsemő-Védő Egyesület részéről az Ingyentej-Egyesülethez átutalt anyákat és csecsemőket a kellő támogatásban részesiti.

* * *

Látnivaló a föntebbiekből, hogy az ingyentej-intézetek működési körében — mindenesetre a kényszerüségtől hajtva — a mesterséges táplálék-nyujtásnak is jut szerepe. Ez indokolttá teszi, hogy néhány szót ejtsünk magának a mesterséges tápláléknak — a tehéntejnek — problemájáról.

Rendkivül sokat kutattak e téren és a kérdés irodalma is igen nagy; mégis messze távol állunk még a kérdés végleges megoldásától. A kérdéshez hozzászólók javarésze egy pontban egyetért és ez az, hogy a feldolgozásra kerülő tej nyerése aszeptikus legyen. Ez nagy technikai nehézségekkel jár, ezek a nehézségek azonban, bár csak nagy anyagi áldozatok árán, de leküzdhetők.

De amint a túlhajtott sebészi asepsis a nagy, sőt kisebb műtétek keresztülvitelét is a mindennapi gyakorlat mezejéről elterelte az ideális asepsist biztositó intézetek keretébe, úgy az aseptikus tejtermelést is külön intézetek feladatává tették. Néhány esztendeje azután egy kiváló német sebész egyszerü viszonyok közt primitiv eszközökkel elért jó eredményeiről számolt be és erre hivatkozva felhivta a figyelmet arra, hogy a túlhajtott követelmények által elriasztott nagy orvosi közönséget ismét vissza kell hóditani legalább is a mindennapi u. n. kis sebészet gyakorlására. Ugyanigy állunk a tejtermeléssel is. A nagyrészt gyakorlati tudással nem rendelkező, a tehenészetet csupán hallomásból vagy könyvekből ismerő hygiénikusok, orvosok oly követelményekkel léptek fel, melyek a gyakorlatban vagy nem vihetők keresztül, vagy csak oly nagy anyagi áldozatok révén, melyek az eladásra kerülő anyagot csupán a felső tizezrek gyermekei számára teszik elérhetővé. Már pedig a szegény néposztály kisdedeit szolgáló, az adakozó társadalom által fentartott intézetnek ez nem felelhet meg s a kellő minőségü tej lehetőleg olcsó megszerzése épen ezért égetően fontos

kérdés. A következőkben csoportositom tehát azokat az elméleti kutatásokból leszűrődött követelményeket, amelyek gyakorlatilag elég könnyen keresztülvihetők és túlságos anyagi áldozatot sem követelnek.

Fontos az állatfaj megválasztása. Erre nézve azonban általánosérvényü szabályt nem lehet felállitani, mert természetszerüen minden országnak megvan a kedvelt tehénfajtája, melyet legfeljebb okszerü keresztezés utján nemesit.

Csecsemők csoportja az Ingyentej-Egyesületben.

A külföldi tiszta fajtáju tehenek drágaságuknál s esetleg nehéz aklimatizálódásuknál fogva a mi szempontunkból számitásba nem jöhetnek. Hazánkban igen jó és aránylag olcsó állatanyagnak bizonyult a bonyhádi származásu tehén.

Nagyon fontos a tejelő állatok egészségi állapota. A csecsemők táplálása szempontjából legfontosabb tehénbetegség a gümőkór. A tehenek nagy %-a gyöngykóros s minthogy igen sokszor tőgyük is beteg, tejük tuberkulozis baczillusokkal fertőzött. Az állam föltétlen kötelessége a tehénállomány

gyöngykórja ellen a legerélyesebb eszközökkel küzdeni; amit első sorban a tuberkulinoltás hatósági keresztülvitele, a gyanus állatok elkülönitése, a betegek bejelentése és kisajátitása, az istálló kötelező fertőtlenitése, csupán egészséges állatoktól származó borjuk felnevelése dajkával vagy paszteurizált tejjel s elválasztásuk után a tuberkulin-reakcióval való kipróbálásuk szolgál.

Ezenkivül a tuberkulozis mellett a többi megbetegedéseket is szem előtt kell tartani.

Az istálló ne legyen a városban, mert — *Schlossmann* szavait czitálom — jó dajkát nem a fegyházban, jól tejelő tehenet nem a városi zárt istállóban keressünk, hanem ott, hol alkalom van az állatok szabad levegőben történő jártatására.

Az állat takarmányozásánál kerüljük a bélpuffadtságot és hasmenést előidéző tápanyagokat, mert ezek hasonló tüneteket idéznek elő a tejet élvező csecsemőnél is. Ne nyujtsunk oly takarmányt, melynek izanyagai átmennek a tejbe, mert csirákban szegény tejben az idegen iz feltünően jól érezhető. A rossz ivóviz káros hatást gyakorol a tej összetételére s igy közvetve ártalmas befolyást gyakorolhat az állat tejét ivó kisdedre is. A takarmány és viztartályok kellő tisztántartása a tápszerek bacteriumtartalma szempontjából nagyfontosságuak.

Schulz és *Backhaus* vizsgálatai bebizonyitották, hogy ha az asepsis szabályait mellőzik, rögtön fejés után 200,000—300,000 bacterium található 1 cm^3 tejben, *Miguel* és *Freudenreich* kimutatták, hogy ha a frissen fejt tejben a bacteriumok száma 9300, úgy ezek mennyisége 3 óra alatt megkétszereződik, 6 óra alatt meghuszszorozódik, 9 óra multán számuk 1.000,000 s 24 óra lepergése után 857.000,000-ra szaporodnak fel; ugyanez a tej 15° mellett 15 óra lefolyása után 100.000, 25° mellett 72.000,000, 35° mellett 165.000,000 bacteriumot tartalmaz. E számadatokból az következik, hogy az aseptikusan nyert tejet rögtön le kell hütenünk s a tej nyerése és kiosztása közt lefolyó időt lehetőleg meg kell röviditeni.

Valamint tiszta műtőteremben, *tiszta* műtéti területen, *tiszta* eszközökkel kell a műtétet végezni s a sebet az asepsis szabályai szerint kell tovább kezelni, ugyanúgy *tiszta* istálló-

ban, a tőgy alapos lemosása után, egészséges fejő (nemcsak ő, de családja is ment legyen heveny vagy idült fertőző betegségektől), tiszta kézzel, tiszta edénybe fejjen, azután pedig rögtön következzék a szűrés, a kellő lehütés, a megfelelő edényekben történő szállitás, (nyári időben hűtőkocsikban vagy legalább *Fleischmann*-féle hűtőkkel ellátott edényekben), a központban pedig a feldolgozás gyorsan s a kellő tisztasággal történjék, a fogyasztóhoz történő szállitás s a tej feldolgozása között lefolyó idő pedig lehetőleg rövid legyen. Egy éven belül többször meszelt istálló teljesen megfelelő, a drága zománcz nélkülözhető. A tőgy tisztitásánál azon arany középutat kell megtartani, amely biztositja a szükséges tisztaságot, anélkül, hogy a tőgy megbetegedését vonná maga után. Ennek a feltételnek egyaránt megfelel a vizes lemosás, valamint a *Guillebeau*-féle eljárás. A fejő kezeinek tisztasága nézetem s mások tapasztalatai szerint is több biztositékot nyujtanak, mint a fejőgépek, melyeknek tisztántartása óriási gondot követel s a bennük esetleg pangó tejmaradékok a bacteriumok szaporulatára vezethetnek. Bacteriologiai szempontból nagyfontosságu a tejtartály anyaga. 1 gm. tejben 279.000, 1696 illetőleg 1105 a bacteriumok száma, aszerint, hogy a tejet fa-, pléh-, vagy zománczozott anyagból készült edényben tartják.

Igen fontos s elengedhetlen követelménynek tartom az istálló, a tejnyerés és feldolgozás hygiénéjének hivatalos, szakszerü ellenőrzését s nem tartom elegendőnek a kizárólagosan a központokban eszközölt tejvizsgálatot. Az ellenőrző közegek gyakorlati és elméleti kiképzésére a mostaninál nagyobb súlyt kell fektetni.

Nagy fontossággal bir az aseptikusan nyert tej feldolgozása csecsemők számára. Más megitélés alá esik az egyes csecsemő ellátása családi körben, avagy kórházban, hol vélük külön-külön tüzetesen lehet foglalkozni s más az eset a nagy forgalom lebonyolitására hivatott tejkonyháknál. Tagadhatatlan s az elméletben és gyakorlatban egyaránt helyesnek bizonyult elv az, mely a csecsemő mesterséges táplálásának megoldásába is belevitte az individualizálás elvét, mely a therapiában is mint az egyedül eredményes eljárás győzedelmeskedett. Intézetekben azonban, hol naponta

néhány száz kisded ellátásáról van szó, a táplálék összetételét egyénenkint meghatározni majdnem lehetetlenség. Évekre visszamenő s ezrekre kiterjedő tapasztalataim arra tanitottak, hogy a nagyforgalmu tejkonyhákban a kellő minőségü tejből egyik vagy másik módon elkészitett egyenletes összetételü csecsemőtáplálékot a *Budin*-féle elv szerint adagoljuk s a havonta kétszer végzett súlymérés adatai alapján a tej egyik vagy másik alkatrésze által okozott káros hatást az individualizáló eljárás utján küszöböljük ki.

Nagyobb gyermekek az Ingyentej-Egyesületben.

Természetesen a betegek diétetikus kezelésnél mindennemü készitmény a rendelő orvos rendelkezésére álljon. A leghelyesebb, de legdrágább, ha ivásra kész alakban nyujtjuk a táplálékot, illetőleg a diétetikus gyógyszert, olcsóbb, ha az anyagot adjuk át az asszonyoknak és az elkészitést reájuk bizzuk.

Nagy szocziálhygiénikus eredmény tehát csak az esetben érhető el szerény véleményem szerint, ha egy központi nagy tejkonyha látja el a kellő számu rendelő intézeteket a kivánt

minőségü és mennyiségü tejjel. Ha e tejkonyha az összes szakközegek (gyermekkórházak, menhelyek, rendelő-intézetek és szakorvosok) szövetkezeti felügyelete és erkölcsi támogatása alatt áll, úgy ez akár állami, akár városi, vagy magánvállalkozás utján könnyen megoldható.

A csecsemőgondozó intézetek bizonyos fokig a helyi viszonyokhoz alkalmazkodjanak. Városban például tejkiosztó intézetet fogunk berendezni, falun, hol majdnem mindenkinek van tehene, kioktatjuk a népet, hogy a jó tejet családjának szánja; e szempontból igen érdekes egy lotharingiai tejmérés[1] s egy nassaui paraszthaz[2] felirata. Falun berendezhetünk egy tejkonyhát, amelyben minden asszony a reggel fejt tejet sterilizáltathatja.

Igy és csakis az ily nagyméretüen szervezett tejkiosztó intézetek fognak olyan hatást kifejthetni, hogy lényeges befolyást gyakorolhatnak a gyermekhalandóságra, amit eddig épen kis számuknál fogva nem érhettek el (épen ugy, miként a tüdőbeteg szanatoriumok a tüvővészszel szemben) s ami többeket, köztük *Cerny* boroszlói tanárt[3] is, arra birt, hogy a tejkiosztó intézeteket fölöslegeseknek mondják. Akkor majd mindenütt érvényessé lesz *Budin* kifejezése, amit halála közeledésekor a párisi általa alapitott Consultation de nourissons-ra vonatkozólag használt barátaihoz irt levelében: „Mes chers amis, je vous confie le sort des petits enfants de France!"

---

[1] „Erst dem Kind, Was übrig sei,
Dann dem Rind; Zur Molkerei".

[2] „Wer seine gute Milch verkauft
Und mit den Kindern schlechte sauft,
Wer Butterlieferante ist
Und selber Margarine frisst
Und hierher zu klagen liebt,
Dass er verschleudern muss die Körner,
Der ist ein Rindvieh ohne Hörner."

[3] A német orvosok és természetvizsgálók drezdai vándorgyülésén (1907) *Trump* müncheni gyermekorvos ellenkező szellemü adataival szemben. — Némelyek az eredmények megbizható voltát vonják kétségbe, azt állitva, hogy a gyermekanyag hullámzása ellenőrizhető nem lévén, a megbetegedést és halálozást feltüntető számadatok a valóságnak nem felelhetnek meg. A kéthetenkénti sulymérések és az azok elmulasztásával együttjáró tejutalvány elvonása azonban a visszaéléseket lehetetlenné teszi és biztositja statisztikánk pontosságát.

Egy budapesti legénységálló.

Konth Árpád, máv. mérnök.

A vasuti üzemben mindenütt nagy fontossága van annak, hogy a pálya fenntartásának munkálatai a legcsekélyebb részletekre kiterjedő figyelemmel és pontossággal végeztessenek el, az esetleg előforduló zavarokat pedig haladék nélkül, a nap bármely szakában el lehessen háritani.

A munkának ebből a természetéből két dolog szükségessége következik : egyrészt az, hogy a munkások kellő kiképzésben részesüljenek, másrészt, hogy bármely időben kellő számban rendelkezésre álljanak.

Az első czélt szolgálja a m. kir. államvasutaknál a munkásoknak pályafelvigyázókkal való kioktatása, ami a kellő eredmény elérése végett vasuti mérnökök ellenőrzése mellett történik. A másik czélra a munkások együttartása, a pálya közelében egy csoportban való letelepitése a legalkalmasabb eszköz. Ennek azonban az a nehézsége van, hogy még a Budapest környékén levő pályák munkásai is sokszor nagy távolságban laknak, számosan pl. Eger vidékéről valók, hol házuk és kevés földjük van, mely azonban megélhetésükre nem lévén elegendő, napszámba kénytelenek állani és szivesen bocsátják munkaerejüket az államvasutak rendelkezésére. Természetesen az nem volna kivánatos, hogy otthon kis ingatlanukat eladják és a vidékről a fővárosba költözzenek. Ellenkezőleg az államvasutak vezetősége arra keresett módot, hogy ezt a nehézséget, mely a munka és az állandó lakás helye között levő távolságból ered, legyőzze. Ez az általánosan „legénységálló“ elnevezés alatt ismeretes lakástipus alkalmazásával sikerült is.

Ilyen „legénységálló“ több forgalmi góczponton épült már s a következőkben a Budapest-Ferenczváros személypályaudvar tőszomszédságában levőt mutatom be.

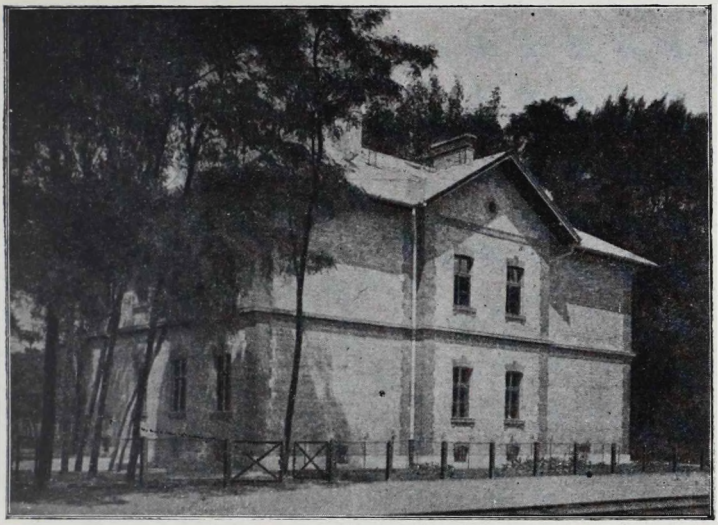

A Budapest-ferenczvárosi legénynszálló.

Az épület 55 munkás elhelyezésére elegendő, kik állandó lakóhelyükről hétfőn a kora reggeli órákban érkeznek a fővárosba, ahol szombat estig maradnak, amikor is ujra visszatérnek családjuk körébe.

Mint a laktanya külsejét feltüntető képünk mutatja, az épület egyemeletes. A földszinten egy nagyobb és egy kisebb hálóterem, a konyha, mosdóhelyiségek és fürdőszoba vannak, az emeleten ugyanezek a konyha kivételével. A pinczehelyiségekben a mosókonyhát és a fürdőszobához tartozó fütőberendezéseket találjuk. A fürdőszobához tartozó fütőberendezésből a meleg viz felnyomódik a fürdőszobában elhelyezett viztartályba, ahonnét csöveken ágazik el minden kádhoz. A fürdőszobák kádai zománczozott bádogból készültek igen jó minőségben. Az egész fürdőszoba mondhatni kristálytiszta. A munkásokra nézve kötelező a fürdés és az alapos tisztálkodás a legénynszállóba való elhelyezésükkor, azonkivül pedig hetenként legalább egyszer, de lehetőleg kétszer minden munkásnak meg kell fürödnie. Ez és azonkivül, hogy a szobájukban és a mellékhelyiségekben a legnagyobb tisztaságot kell fentartaniok, továbbá, hogy a megfelelő időközökben kötelesek alsóruhát váltani: állandó tisztaságra és rendre szoktatja a munkásokat.

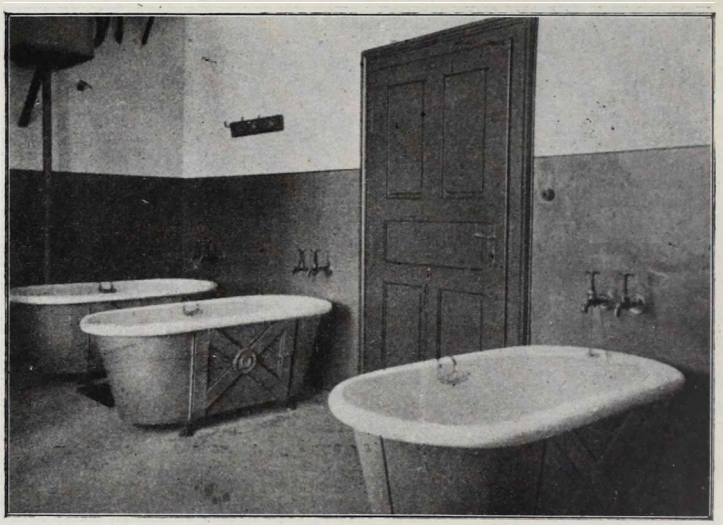

Fürdőszoba a legénységi szállóban.

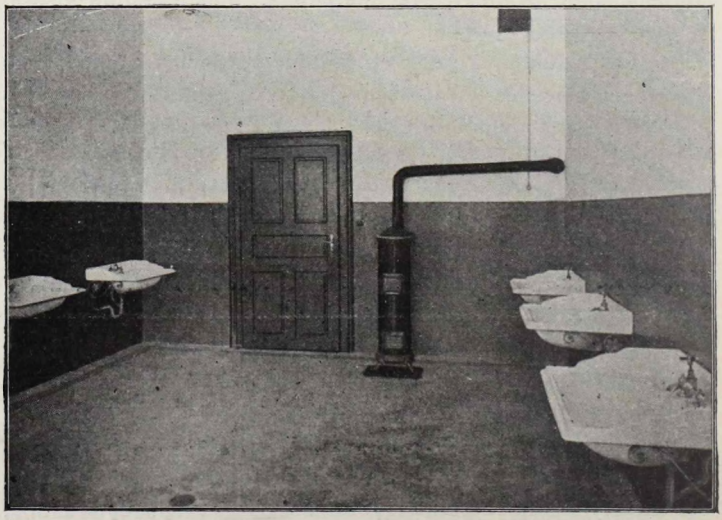

Mosdószoba a legénységi szállóban.

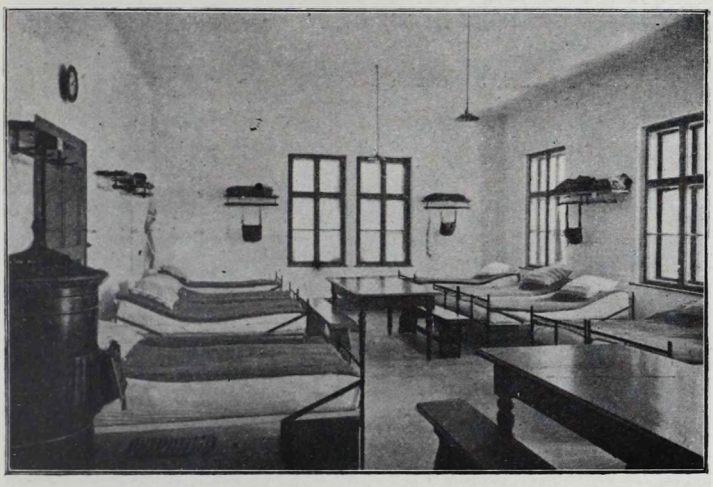

Hálóterem a legényszállóban.

A mosdóhelyiség porczellántálakkal van felszerelve és hideg és meleg vizet szolgáltató csappal van ellátva.

A konyha tágas és világos. A takaréktűzhely-forraló etageszerüen van elhelyezve, úgy, hogy egyszerre valamennyi munkás megfőzheti az ételt, amit vagy külön-külön készitenek el, vagy valamelyik ügyesebb, a főzésben járatosabb társuk valamennyi számára együttesen főz meg. A főzőedények a munkások tulajdonát képezik, de ezeknek a rendbentartására is szigoruan ügyelnek. A főzéshez szükséges faanyagot a Máv. ingyen bocsátja a munkások rendelkezésére.

A háló-helyiségek nagyok, világosak, tiszták, kellő szellőztető-készülékük is van és vaságyakkal szerelték fel őket. Az ágy felett polcz és fogas van, az ágy előtt pedig egy elzárható láda a munkás holmija részére. A munkás-lakosztályban mindenütt rendkivüli tisztaság honol. A padló mozaikczementből van, ami felette megkönnyiti a tisztántartását. A szobák fütése Meidinger-kályhákkal történik. A rendre és tisztaságra állandóan egy munkás ügyel fel, aki, ha valami rendellenességet vesz észre, azonnal figyelmezteti annak okozóját, hogy azt hozza helyre.

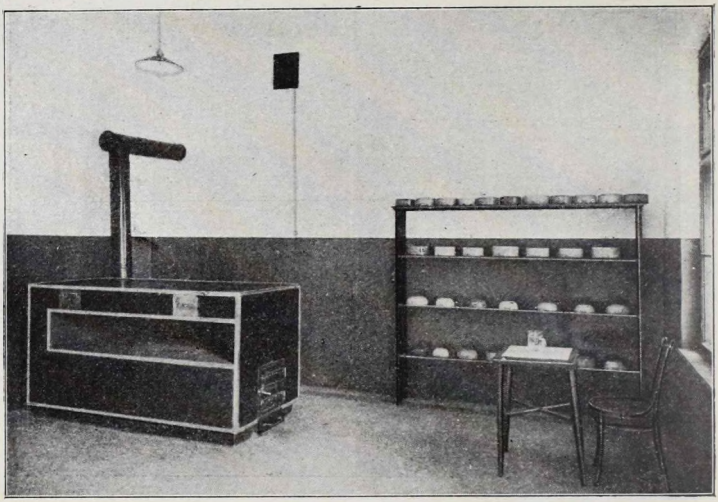

Konyha a legénységállóban.

Az épület 56,000 koronába került, évi kiadása 200 kor. vizdij, 150 korona villanyvilágitás. A fűtése csak 500 koronába kerül, ami feltünően kevés, minthogy használt vasuti talpfákkal fütenek.

Az épület rendbentartására ügyelő munkás évi fizetése 1000 korona. Átlag 400 koronába kerül az épület évi jókarbantartása. Ezeket tekintetbe véve, egy munkásra eső napi kiadás átlag 30 fillér.

Jó volna talán valami közöskonyha rendszert meghonositani, hogy ne kelljen magának a munkásnak az ételt megfőznie: ennyi az, amennyivel ezt a kis intézményt még javitani lehetne, amely egyébként kitünően megfelel czéljának.

Szociálpolitika.

A külföldi szocziális törvényhozás az 1910. év első felében.

Az 1909. év végén és 1910. év első felében hozott és kiadott nevezetesebb szocziálpolitikai törvényeket és rendeleteket az alábbiakban ösmertetjük:

Ausztria. 1909 deczember 28-án törvénynyel szabályozták a *munkaidőt és a zárórát a kereskedelmi és hasonló üzemekben.*

A törvény elrendeli, hogy a kereskedésekben, a szövetkezetekben és szállitó vállalatoknál alkalmazott segédmunkásoknak legalább is 11 órai megszakitatlan pihenőidejük legyen; a szállitó vállalatoknál alkalmazott kocsisok pedig legalább is 10 órai szünetben részesitendők. A napi munkaidő ennélfogva nem lehet több 13, illetőleg 14 óránál. Az ebédidő lehetőleg $1^1/_2$ órás legyen. Az üzletek s az ahhoz tartozó különböző helyiségek esti 8 órától reggel 5 óráig zárva tartandók. Az élelmiszer-üzletek azonban esti kilencz óráig nyitva tarthatók. A törvény azt is elrendeli, hogy a helyiségekben a segédmunkások számára elegendő ülőhely legyen.

A kereskedelmi és másfajta irodák hivatalnokainak a munkaviszonyait szabályozza egy másik törvény. E törvény hatálya alá tartoznak többek között a pénzintézetek, a biztositó-intézetek, az ügyvédek, a közjegyzők, a szabadalmi ügyvivők stb. irodáinak a tisztviselői is.

A törvény a fizetési és munkafeltételek megállapitását a kölcsönös megegyezésre bizza, azonban kimondja, hogy a tisztviselőnek joga van 6 heti fizetésére betegség, vagy szerencsétlenség, 4 heti fizetésére katonai szolgálata esetén, ha az ennél az időnél tovább nem tart, továbbá joga van fizetése élvezetére akkor is, ha fontos és a tisztviselő személyét érdeklő ügyek miatt rövid ideig az irodától távol kell maradnia. Ha a szolgálatban való akadályoztatás időtartama nem hosszabb, mint az előbb emlitettük: a tisztviselő a szolgálatból emiatt nem bocsátható el. Ha távolléte alatt felmondanak neki: jogai az előbb emlitett időtartamra érintetlenül megmaradnak, ha a szolgálati viszony előbb szakadna is meg. A törvény minden tisztviselő számára évenkinti szünidőt biztosit, fizetésének teljes élvezete mellett, és pedig:

6 hónapi szolgálat után legalább 10 napi
5 évi szolgálat után legalább 2 heti
15 évi szolgálat után legalább 3 heti

szünet jár minden tisztviselőnek, amibe az esetleges betegség miatt mulasztott idő be nem számitható, a katonai szolgálat azonban igen.

A törvény kötelezi az iroda tulajdonosát, hogy a hivatalnokok számára szolgáló helyiségek tiszták, világosak, az egészségügyi követelményeknek megfelelőek és hogy télen kellően fütöttek legyenek. Gondoskodni kell továbbá az alkalmazottak számára elegendő ülőhelyről. A tulajdonos ügyelni tartozik arra is, hogy az alkalmazott erkölcsi érzékét semmiféle megbántás ne illesse.

A munkaviszony megszakitását illetőleg nevezetes annak megállapitása, hogy a felmondási idő egy hónapnál kevesebb nem lehet; az ellenkező kikötés semmis. 5 évnél hosszabb időre kötött szerződés az 5 év letelte után csak 6 hónapi felmondás mellett bontható fel. A felmondás után az iroda tulajdonosa köteles kellő időt az alkalmazott rendelkezésére bocsátani, hogy az más állás után nézhessen. E szabadságolás fejében az alkalmazott fizetéséből semmi sem vonható le. Csőd esetén az alkalmazott a csődmegnyitást követő első hónap alatt felmondás nélkül elhagyhatja a helyét, mig a csődtömeggondnok az alkalmazottal való megegyezés alapján vagy a törvény előbb emlitett rendelkezése szerint mondhat fel. Halál esetén az alkalmazottnak átengedett lakás, ha az alkalmazott családos, egy hónap alatt, egyébként 14 nap alatt üritendő ki. Az alkalmazott azonnal elhagyhatja helyét, ha az iroda tulajdonosa vonakodik az alkalmazott életét, egészségét vagy erkölcsét biztositó kötelezettségének eleget tenni.

A verseny ellen biztositó szerződés sokat vitatott kérdésében a törvény a következő álláspontra helyezkedett: az olyan szerződés, amely az alkalmazott szolgálati idejének lejártával annak keresőképességét korlátozza, érvénytelen, ha az alkalmazott a szerződéskötéskor kiskoru volt, vagy ha az alkalmazott fizetése a szerződési idő lejártával az évi 4000 koronát nem haladja túl. Magasabb fizetés mellett az ilyen szerződés csak abban az esetben nem érvénytelen, ha az alkalmazott működési körét a tulajdonos szakmájában korlátozza, a korlátozás egy esztendőnél tovább nem tart és ez nem gördit méltánytalan nehézséget az alkalmazott további boldogulásának az utjába.

A törvény felhatalmazza a kormányt arra, hogy az alkalmazottak vasárnapi munkaszünetét és munkaidejét rendeleti uton szabályozza. Ugyancsak rendeleti uton az iparfelügyelők bizhatók meg azzal, hogy az ezen törvényben foglalt utasitások a tulajdonosok részéről való betartására felügyeljenek.

A nők éjjeli munkájának eltiltására vonatkozó nemzetközi egyezményt 1910 junius 3-ikán kelt határozatával hajtotta végre az osztrák képviselőház. A törvény szerint a 18 éven aluli munkásnők számára kivétel nélkül tilos az éjjeli munka, a 18 éven felülieknél az éjjeli munka csak elemi csapás esetén, továbbá a szezónmunkát végző munkásnőknél évenkint legfeljebb 40 napon keresztül engedélyezhető, még pedig úgy, hogy a munka bevégzése este 10 órakor történjék, a pihenő idő pedig 10 óra legyen.

Belgium. Az 1909 decz. 31-iki törvény a *bányamunkások munkaidejét* szabályozta. A törvény szerint a rendes napi munkaidő nem lehet több, mint kilencz óra. A kilencz órai időtartam a munkáscsoport

első emberének a tárnába való leszállitásától, ugyanazon csoport első emberének a föld felszinre hozataláig számitandó. A munkaidő legföljebb egy órával hosszabbitható meg, de csak kivételes szükség esetén; viszont a nedvességben, vagy nagy melegben, vagy nagy vizben dolgozó munkások munkaideje megrövidithető.

Északamerikai Egyesült-Államok. Elvi szempontból igen fontos döntést hozott az utóbbi időben az Egyesült-Államok főtörvényszéke. Illinoisban 1909-ben törvényt hoztak, amely a *munkásnők napi munkaidejét* 10 órára korlátozta. A törvényt azonban az Egyesült-Államok törvényszéke megsemmisitette azzal az indokolással, hogy ellentmond az alkotmány alapelveinek, amely a nők számára is biztositja a szerződési szabadság jogát. Folyó év április 24.-én a legfőbb bíróság azután megsemmisitette ezt az itéletet a következő indokolással: „Minden férfi előtt ismeretes — és amit mint férfiak tudunk, azt mint birák sem tagadhatjuk le, — hogy az asszonyt testi szervezete és az anyaság erősen hátráltatja létért való küzdelmében; tudjuk, hogy amig a férfi naponkint 10 óránál többet is dolgozhatik anélkül, hogy ennek kárát látná, a nő ezt nem teheti, különösen akkor nem, ha anyai kötelességeinek is eleget kell tennie; tudjuk, hogy a férfi naponkint 10 óránál többet is dolgozhatik állva anélkül, hogy ez testi szervezetének megártana, mig azt a nő nem teheti meg és hogy ha a nő naponkint 10 óránál többet dolgozik állva és fárasztó kézimunkát végez: ez aláássa egészségét. Minthogy pedig gyönge asszonyok nem szülhetnek erős gyermekeket: az összességre nézve rendkivül fontos, hogy az állam a neki szükségesnek látszó rendszabályokat léptesse életbe, hogy megvédje a nőket mindazoktól a káros hatásoktól, amelyek a túlhosszu, fáradságos és az egészségre káros munkával velejárnak. Nyilvánvaló mindebből, hogy amidőn a törvényhozás a munkaidőt 10 órára korlátozza a gyárakban, egyéb gépüzemü helyeken és a mosódákban, nem törekszik egyébre, mint arra, hogy a nők egészségét megvédelmezze és hogy az utódok egészségét biztositsa. Ilyenformán a törvényhozásnak ez az intézkedése egyenesen a nép egészségét és az általános jólétet mozditja elő és nem szenvedhet kétséget, hogy az ilyen törvényes beavatkozás az államnak jogai közé tartozik."

Francziaország. A *gyermekágyas nők* védelmére vonatkozólag 1909 október 9-én a következő törvényt hozták:

„A munkásnő a lebetegedése előtt és után való időszakban összesen nyolcz hétre munkáját abbanhagyhatja. A munka abbahagyása a munkáltató számára nem szolgálhat okul arra, hogy a munkaviszonyt felbontsa. Ha ezt megtenné: az alkalmazott munkásnőnek kártéritési igénye van. A munkásnő a munkáltatónak köteles távolmaradásának okát bejelenteni. Minden ezzel ellenkező megállapodás érvénytelen. A munkásnő az elsőfoku bíróság által részesül jogorvoslatban."

Az 1909 decz. 7-ikén kelt törvény a *munkások bérfizetését* szabályozza. A bérfizetés az ipari és kereskedelmi munkásoknál legalább is kéthetenkint, a hivatalnokoknál legalább is havonkint történjék. Tizennégy napnál tovább tartó akkordmunkánál kéthetenkint fizetendő

a munkás; tizennégy nappal a munka szállitása után pedig a munkás teljesen kifizetendő. A fizetés nem történhetik munkaszüneti napon, sem pedig italmérésben, vagy egyéb elárusitó helyiségben.

A folyó év márczius 25-dikén kelt törvény eltiltja, hogy a *munkáltató üzemével kapcsolatosan* élelmiszer-, vagy egyéb *kereskedést* állitson fel és munkásait közvetett vagy közvetlen úton arra kötelezze, hogy ott vásároljon. A már fennálló ilyenfajta üzletek két év alatt bezárandók. A törvény hatálya alól kivételt képeznek: ha, a munkással kötött szerződés szerint, a munkáltató annak lakást, élelmezést és pénzfizetést ad, vagy, ha a munkáltató a munkásnak a szükségleti czikkeket beszerzési áron szolgáltatja ki, — végül bizonyos feltételek mellett az állam felügyelete alatt álló vasutak és néhány ipari vállalat elárusitóhelyei.

Az 1890 julius 8-iki, 1906 julius 13-iki és az 1907 julius 23-iki törvények szerint a *bányamunkások bizalmi férfiai* kötelesek a hatóságnak jelenteni, ha olyan eljárás jut tudomásukra, amely a bányamunkások biztonságát, a heti szünnapról szóló rendelkezést, vagy pedig az egészségügyi szabályzatot sérti. Egy ujabb törvény, amely folyó évi márczius 12-én kelt, a munkások bizalmi férfiainak ezt az ellenőrzési kötelezettségét kiterjeszti. Ezentul ugyanis jelentést kell tenniök arról is, ha azt tapasztalnák, hogy a gyermekek és kiskoru nők munkáltatása körül valamely szempontból a törvényt megsértik.

A *bányamunkások munkaidejét* az 1905-iki törvény szabályozta. Eszerint a napi munkaidő a bányában nem lehet több 9 óránál, a törvény életbeléptetése után 2 évvel pedig nem lehet több $8^1/_2$ óránál. E törvényt már 1907-ben olykép módositotta a képviselőház, hogy a napi munkaidő nem lehet több, mint 8 óra és csak a szállitó személyzeté legfeljebb 9 óra. Ehhez a javaslathoz most azután a szenátus is hozzájárult.

A munkások aggkori biztositásáról Munkásbiztositás czimü rovatunkban számolunk be.

A franczia munkaügyi minister 1909 decz. 27-iki rendelete szerint mindazon üzemekben, ahol a munkásokat az ólommérgezés veszélye fenyegeti, rendszeres orvosi felügyelet léptetendő életbe. A rendelet felsorolja mindazokat az üzemeket, amelyekben *ólommérgezés* veszélye fenyegeti a munkásokat; ezekben a munkások csak oly orvosi bizonyitvány alapján vehetők fel, amely szerint a munkáson ólommérgezés tünetei nem találhatók fel és semmiféle olyan betegségben nem szenved, amely az ólommérgezés iránt fogékonynyá tenné. A munkás alkalmaztatása után egy hónappal ismét orvosi vizsgálat alá vetendő és állásában csak úgy tartható meg, ha ekkor is és minden következő negyedévben egy ujabb orvosi vizsgálat teljesen egészségesnek találja. E vizsgálatokon kivül még külön is megvizsgálandó a munkás, ha ezt kérelmezné. Az orvosi vizsgálatok diját a munkáltató tartozik fedezni.

Ugyancsak a munkaügyi minister ez évi márczius hó 7-én kelt rendeletével eltiltotta a 18 éven aluli fiuk alkalmazását az *akkumulátor-gyárakban* az ólommunkálatoknál, úgyszintén a kerámiai *szinkőnyomó üzemekben* porrá tört száraz festékek használata esetén. Egyidejüleg azt is eltiltotta a rendelet, hogy az emlitett vállalatoknál

egyáltalában foglalkoztassanak kiskoru lányokat vagy asszonyokat, ha a műhelyekben munkaközben por fejlődik.

A gyermekek és nők teherhordásáról szóló rendelettel már foglalkoztunk az „Értesitő“ 1910. évi harmadik számában.

Görögország. Az 1909 deczember 3-iki törvény elrendelte a *vasárnapi munkaszünetet* az összes ipari és kereskedelmi üzemekben. A törvény alól számos esetben engedélyezhető kivétel, azoknak a munkásoknak azonban, akik vasárnap három óránál többet dolgoznak, a következő vasárnapon teljes vagy két köznapon hat-hat órai szabadság adandó.

Hollandia. Figyelemreméltó javaslatot terjesztett elő a hollandiai kormány a kamarának *a sütödék vasárnapi és éjjeli munkaszünetéről.* A törvényjavaslat eltiltja a sütődékben a vasárnapi és az éjjeli munkát. Az éjjeli munkaszünet tartama legalább nyolcz óra legyen, megszakitás nélkül, az esti nyolcz és reggeli hat óra között lefolyó időközben. A szombati napokon, továbbá évenkint legfeljebb tizszer, előleges bejelentés mellett, az éjjeli munkaszünet utolsó két órájában is engedélyezhető a munka végzése, legföljebb háromszor évenkint pedig még külön három-három órai éjjeli munka engedélyezhető. Az ilyen éjjeli munkát követő napokon azonban tilos a munka folytatása. A törvény egy péktanács szervezését rendeli el, amely megállapitja, hogy az éjjeli idő (esti nyolcz és tiz óra között) mikor kezdődik és az emlitett kivételes éjjeli munkák engedélyezéséről határoz.

Japán. A japán kormány törvényjavaslatot terjesztett elő a kamarának, amely a *gyári munkát* szabályozta volna. Azonban a javaslattal szemben, amely korlátozni akarta a gyermekeknek és a nőknek a gyárakban való alkalmazását és az államnak erős beavatkozást biztositott volna a gyári üzemekbe, oly ellenszenv nyilatkozott meg a képviselők körében, hogy a kormány a javaslatot visszavonta.

Német birodalom. Folyó év május 4 dikén szavazta meg a német birodalmi gyülés *a munkaközvetitésről* szóló uj törvényt, amely kizárólag az iparszerüen üzött munkaközvetitésről rendelkezik. A törvény a munkaközvetités jogát engedélyhez köti, amely meg is vonható. A munkaközvetitőnek tilos italmérést tartani, továbbá ruhával és élelmiczikkekkel kereskedni. A közvetitésért jutalék fizetendő, aminek azonban csak legföljebb a felét fizetheti a munkakereső.

A német *szövetségtanács* folyó év junius 4-ikén rendeletet bocsátott ki, amely szerint a *majorokban* és a *tejsterilizáló-üzemekben* a 16 éven felüli munkásnők munkaideje ezentúl reggeli 4 óra és este 9 óra közötti időszakban legyen, szemben az 1904 junius 10-iki rendelettel, amely a munkát reggeli 4 óra és esti 10 óra között engedélyezte. Azoknak a munkásnőknek, akik esti 8 óra után is dolgoznak, délidőben legalább is 3 órai szünet adandó. A régebbi rendelet ugyanezt a szünetet az esti $8^1/_2$ óráig dolgozók számára biztositotta.

Szászország. Folyó év április hó 9-ikén a szász kamara törvényjavaslatot fogadott el, amely szerint 1912-től kezdve minden kerület számára két, lehetőleg *a munkásság soraiból kinevezendő iparfelügyelő-*

segéd alkalmazandó, akik a kerületi főnökségnél az iparügyi tanács alá rendelendők. Amennyiben később növelnék az iparfelügyelői személyzetet, a munkások köréből kinevezett segédfelügyelők száma is növelendő.

Berlin építésügyi bizottsága kimondotta, hogy a jövőben a mázolómunkálatoknál tilos az *ólomfehér* használata s annak helyébe czinkfehér és gyémántfehér (lithofon) használandó; azonkivül további meggondolás tárgyát fogja képezni egyéb ólomtartalmu festékek eltiltása is.

Hasonló határozatot hozott *Charlottenburg* építési bizottsága is, amely vizsgálatot rendelt el abban az irányban, hogy pótolható-e az ólomfehér másfajta fehér festékkel? A vizsgálat kideritette, hogy, ha a többi fehér festék nem is pótolja tartósság szempontjából *valamennyi esetben* az ólomfehér-festéket, de semmi esetre sem maradnak annak tartósság szempontjából annyira mögötte (ezt különben is csak a viharnak kitett mázolásokról állitották), hogy pénzügyi szempontból ragaszkodni kellene az ólomfehér használatához, szemben azokkal a káros hatásokkal, amelyeket használata kétségtelenül előidéz. Ennélfogva ajánlatos a város épitkezéseinél az ólomfehér használatát megtiltani. E vizsgálat után 1909 november havában a berlini festők, mázolók és lakkozó-munkások szövetsége azzal a kérelemmel fordult Charlottenburg város tanácsához, hogy tiltsa el az ólomfehér használatát. E kérelemre vonatkozólag az épitésügyi bizottság f. é. februárjában a következő határozatot hozta:

„A mai naptól kezdve tilos bármiféle városi épitkezésnél ólomfehérfestéket használni. A bizottság egyébként csatlakozik a berlini épitésügyi bizottság határozatához. Három év eltelte után közlendő a bizottsággal ólomfehér-festékhasználat eltiltásának az eredménye".

Norvégia. 1910 január 1-én uj *gyártörvény* lépett életbe. A törvény minden fajtáju géperővel dolgozó vállalatra érvényes, azonkivül a bányákra és kohókra is, továbbá mindazon kéziüzemü telepekre, amelyekben legalább öt munkás dolgozik. A törvény részletesen intézkedik a munkások biztonságáról. Tilos a bányákban 16 évesnél fiatalabb koruaknak és a nőknek az alkalmazása. Tilos továbbá 14 évesnél fiatalabb gyermekek alkalmazása azokban az üzemekben, amelyeket a törvény megjelöl. Könnyebb fajta munkára orvosi jóváhagyás mellett 12 éves gyermekek is alkalmazhatók, de ezeknek napi munkája csak 5 óra lehet. A munkaidőre vonatkozólag a törvény kimondja, hogy a 18 éven aluliak éjjel (esti 8 órától reggeli 6 óráig) egyáltalában nem dolgozhatnak, nappal pedig 10 óránál nem dolgozhatnak tovább, csak kivételesen a 16 éven felüliek. Nyolcz óránál továbbtartó munkánál legalább is egyórai ebédidő adandó, ez idő alatt a munkások nem tartózkodhatnak a munkatermekben.

A vasárnapi munkaszünetet csak a gépüzemü műhelyekre vonatkozólag rendeli el a törvény. A vasárnapi munkaszünet szombat este 6 órától vasárnap este 10 óráig tart. Ahol állandó munka folyik, tilos ugyanazt a munkást két egymásra következő vasárnap foglalkoztatni. Gyermekágyas asszonyok hat hétig lebetegedésük után nem dolgozhatnak.

Mindenütt, ahol legalább 10 munkás dolgozik, munkarend függesztendő ki, amelynek a pontjaihoz a munkások megbizottjaik utján

hozzászólhatnak. A munkarendet a munkaügyi tanács hagyja jóvá, ha azonban a törvénynyel ellenkező, avagy a munkások szempontjából méltánytalan határozatokat foglalna magában: a tanács ezt megsemmisítheti.

A törvény rendelkezéseinek betartására az állami iparfelügyelőkön kivül külön bizottságok is ügyelnek. Ezeket a bizottságokat a községek választják. A bizottság legalább is 4 tagból áll s ezek közül egy orvos, egy nő és egy munkás. A megválasztandó munkást a munkások jelölik ki. Ezeknek a bizottságoknak a hivatali ideje 3 évig tart. A bizottságok legalább is félévenkint kötelesek egyszer bejelentetlenül meglátogatni az ipari telepeket; felülvizsgálati munkájukban őket megakadályozni nem szabad. A bizottság jogosult utasitásokat adni és lehetőleg az illető kerület iparfelügyelőjével egyetértőleg kell eljárnia.

A törvény elrendeli a munkaügyi tanács alakitását, amely öt tagból áll, akik közül kettő munkás; a két munkás közül az egyiket a kormány nevezi ki, a másikat az országgyülés választja 3 évre. A munkaügyi tanács feladata, hogy az iparfelügyelet és a gyáritörvény végrehajtására a kormánynak előterjesztéseket tegyen; dönt affelett, hogy valamely üzem a gyáritörvény hatálya alá tartozik-e és engedélyezi a munkarendet.

A gyáritörvény áthágásáért nemcsak a munkáltató, de a munkás is büntetendő, ha a törvénynek azon pontjait sérti meg, amelyek a testi épség biztositására, a gyermekek, ifjukoruak és nők alkalmazására, az ünnep- és vasárnapi munkaszünet megtartására és az erkölcsi viseletre vonatkoznak. Büntetendő az a szülő, aki megengedi, hogy gyermeke a törvény rendelkezésének ellenére dolgozzék.

Olaszország. Az olasz kormány folyó év márczius 3-ikán törvényjavaslatot terjesztett a szenátus elé, amely felhatalmazza, hogy a *fehérfoszfor eltiltásáról* szóló berni egyezményhez hozzájárulhasson és azt teljes egészében keresztülvihesse.

Románia. Az ujabban a törvényhozás elé terjesztett és a már elfogadott számos szocziálpolitikai törvényjavaslatból a következők a nevezetesebbek:

A folyó évi április 10-én hozott törvény értelmében Romániában minden ipari vagy kereskedelmi alkalmazott és tanoncz minden *vasárnap*, azonkivül bizonyos *ünnepnapokon* 24 órai teljes *munkaszünetben* részesitendő. Azoknál az üzemeknél és üzleteknél, amelyek állandóan üzemben vannak, a munkások csoportonkint részesitendők a 24 órás munkaszünetben. A törvény áthágása pénzbüntetést von maga után.

Ugyanebben az évben szabályozta a román törvényhozás a munkáltató és munkás közötti *munkaviszony* kérdését is. A törvény szerint a munkás csak egy bizonyos időre vagy csak egy bizonyos munkára szerződhetik. A feleség vállalhat munkát férje beleegyezése nélkül is. A kiskoru 16-ik életévéig nem vállalhat munkát szülei vagy törvényes gyámjának beleegyezése nélkül.

A munkáltató köteles a munkatermek higiénikus berendezéséről gondoskodni és a gépeket baleset elháritására szolgáló védőkészülékekkel ellátni. A munkáltató nem kötelezheti a munkást arra, hogy az ő sze-

mélyét illető munkákat végezzen, sem arra, hogy 24 órán belül 10 óránál többet dolgozzék; kiskoruak (16 éven aluliak) csak 8 órát dolgozhatnak.

A munkások béréből csak a rosszul végzett munka okozta kár megtérítése és a biztositó-pénztáraknak járó illetékek vonhatók le. Úgy az állami, mint a magánüzemek, ha tiz munkásnál többet foglalkoztatnak, kötelesek román nyelven fogalmazott és a ministerium által jóváhagyott munkarendet megállapitani. A munkásoknak szabadságukban áll a munkarend ellen a ministeriumnál felszólalni; a felszólalónak nevét a ministerium köteles titokban tartani.

Minden kerületben kötelesek a kereskedelmi kamarák ingyenes munkaközvetitőt felállitani, amelyeknek a működését a ministerium ellenőrzi.

Minden gyárban és műhelyben segélypénztár állitandó fel, amely segélyezi a munkást a saját, avagy feleségének vagy gyermekének betegsége esetén, továbbá elhalálozás vagy szülés esetén. A segélypénztár számára a munkások bérének 2%-a kerül levonásra és ugyanennyit fizet a munkaadó is. A járulékokon kivül a segitő pénztárt illetik a munkásokat érő pénzbüntetések, úgyszintén más bevételek is. A törvény felhatalmazza a kormányt arra, hogy ezekből a befolyó összegekből az állam egész területére kiterjedő biztositó-pénztárt szervezzen.

A törvény elrendeli, hogy mindenütt, ahol szükséges, munkaügyi és ipartanácsot állitsanak fel, amely egyforma számu munkáltatókból és munkásokból álljon, amelyeknek tagjait a minister 3 évre nevezi ki és amely általában minden az iparra vonatkozó kérdéssel, de különösen a munkaszerződésekkel kapcsolatos kérdésekkel foglalkozzék. Hogy a munkabeszüntetések lehetőleg elkerülhetők legyenek: minden, a munkáltató elleni, panasz e tanács elé terjesztendő, amely azt legfeljebb 24 óra alatt a munkáltató elé köteles terjeszteni, aki viszont legfeljebb 48 óra alatt a panaszokra nyilatkozni köteles. Ha a munkáltató a munkások követeléseit nem teljesiti, de beleegyezik abba, hogy a vitás kérdéseket választott bíróság intézze el, úgy a munkáltató és a munkás képviseletében egy-egy tag ül össze választott bíróság gyanánt, elnököt közösen választanak. A választott bíróság köteles legfeljebb 3 napon belül határozatot hozni, amelynek a felek kötelesek magukat alávetni. Ha azonban a munkáltató sem a munkások követeléseit el nem ismeri, sem pedig választott bíróság alakitásához hozzá nem járul, úgy a munkásoknak meg van a joguk sztrájkba lépni, amennyiben az egyes üzemekben alkalmazott munkások többsége titkos szavazással ehhez hozzájárul. A szavazás érvényességéhez megkivántatik, hogy a munkásoknak legalább is egyharmadrésze szavazzon, 18 éven aluli munkásoknak nincs szavazati jogosultságuk. A szavazás minden héten megismételendő és aszerint, hogy a sztrájk mellett vagy az ellen szavaznak: a sztrájk tovább folytatható vagy megszakitandó.

Ugyancsak törvénynyel szabályozták a kazánoknak, gépeknek, a mechánikai és a villamossági berendezéseknek *biztonsági* és az ipari műhelyeknek *egészségügyi* szempontból való felülvizsgálását. A törvény

kötelezi az ipari műhelyek tulajdonosait, hogy a vállalat üzembehelyezése előtt értesitsék az ipari és kereskedelmi ministeriumot, hogy ennek kiküldöttje megvizsgálhassa, hogy a műhely berendezése és a gépek felszerelése megfelel-e a törvényes előirásoknak. E vizsgálaton kivül az üzemi berendezés a munkálatbahelyezés után is időnkint megvizsgálandó.

Svédország. Az 1909 november 20-iki törvény a nők *éjjeli munkáját* szabályozza a berni nemzetközi egyezségnek megfelelően. A törvény elrendeli, hogy a munkásnők legalább is tizenegy órai megszakitatlan munkaszünetben részesüljenek. Az esti tiz órától reggeli 5 óráig terjedő idő ez időtartamba beletartozik. Szezón-munkáknál egy évben legfeljebb hatvan napon keresztül tiz órára csökkenthető a pihenő idő.

Az 1910 január 1-én életbelépő törvény szerint valamennyi város és község tanácsának joga van elrendelni, hogy az *elárusitó üzleti helyiségek* csak reggel 7 órakor nyithatók és este 8 órakor már bezárandók. Az élelmiszer-üzletekre vonatkozólag a nyitási és zárási határidő reggeli 6, illetőleg esteli 9 óra s ugyancsak este 9 óráig tarthatók nyitva a *dohány- és ujságárudák* is. Szombaton és ünnep előtti napokon, továbbá karácsony előtt két hétig az üzletek este 9 óráig, illetőleg — az élelmiszer-üzletek, stb. — este 10 óráig tarthatók nyitva.

Hazai szocziálpolitikai események.

Hazánkban az elmult félév sem volt a törvényes munkásvédelem fejlődésére kedvező. Törvényhozási intézkedést a szocziálpolitika terén nem mutathatunk fel. Régebbi ilynemü törvényeink alapján azonban tovább folyt a tevékenység úgy hivatalos oldalról különösen a lakásügy terén, mint társadalmi úton a munkásvédelem különböző ágaiban.

Első sorban a *szocziális egészségügy* terén történtekről emlékezünk meg, ahol a főváros két intézkedésére mutathatunk rá. Ezek egyike a főváros tanácsának az a rendelkezése, hogy a Törvényes Munkásvédelem Nemzetközi Egyesülete kérelmére a fővaros lakás- és iskolaépitési programmjának mázolómunkáira kötött szerződésekben az ólomfehérfestékek alkalmazását eltiltotta, illetőleg korlátozta. A szerződések illető pontja igy szól: „Ólomfehérfestéknek a helyiségek belsejében való alkalmazása tilos; az épület külső felületein az használható ugyan, de a festék nem poralakban, hanem olajjal keverve juttatandó a munkás kezébe. E kikötések be nem tartása esetén a székesfőváros tanácsa az egész munkát a vállalkozótól elvonhatja."

A fővárosnak a szocziális egészségügy körébe tartozó másik intézkedése az *iskolanővéri* intézmény életbeléptetése. A főváros tanügyi osztályának február hó 7-én a tanácshoz tett jelentése szerint eddig egyelőre egy iskolában tettek kisérletet ezzel az intézménynyel; minthogy az itt tapasztaltak sikert mutatnak, az ügyosztály nyomban hozzáfogott az iskolanővéreknek a főváros minden egyes iskolájában való

alkalmazása előkészitéséhez. Az iskolanővér működési köre a következő: A kellő létszámra szaporitott iskolaorvosok minden egyes tanulót megvizsgálnak az iskolában havonkint egyszer. A megvizsgált gyermek állapotáról aztán az iskolanővér értesiti a szülőket, még pedig szóbelileg, a szülők lakásán. Igyekszik őket gyermekük kezeltetésére rábirni, ha pedig azt tapasztalja, hogy erre anyagi helyzetüknél fogva képtelenek, jelentést tesz az ügyosztálynak, mely a gyermek gyógyittatásáról gondoskodik.

A munkásbiztositás terén első sorban a kereskedelemügyi minisiteriumnak az Állami Munkásbiztositó Hivatalhoz január 26-án intézett azon rendeletéről kell megemlékeznünk, hogy a munkaközvetitésnek a pénztárak megbizásából az ipartestület által való ellátására vonatkozó egyezségeknek egységes alapon való létesitésére egy, a főbb szempontokat magában foglaló, mintát adjon.

Ugyancsak január havában jóváhagyta az Állami Munkásbiztositó Hivatal a kerületi munkásbiztositó pénztáraknak az alapszabálytervezeteit és egyben elrendelte, hogy a pénztárakat az uj alapszabályok alapján szervezzék ujjá.

A lakásviszonyok javitása terén kifejtett tevékenység köréből többször volt alkalmunk ismertetni a kispesti állami munkáslakástelep munkálatainak előhaladását, melyről itt még csak annyit jegyzünk meg, hogy ez évi augusztus hó 1-ére 650 lakás van lakható állapotban.

A főváros a folyó év első felében a IX. ker. Ernő-, Telepy-, Ranolder- és Tűzoltó-utczák közt 115, a VI. ker. Váczi-út és Janicsár-utcza sarkán 32, a IX. ker. Gyáli-út és Kén-utcza között 160 földszintes kislakást adott át rendeltetésének, augusztus 1-ére pedig az V. ker. Berzenczei-utcza 46, 48, 50. és 52. számu négy, a VIII. ker. Alföldi-utcza 16. és 18. számu, valamint a Köztemető-út és Alföldi-utcza sarkán épült három, a IX. ker. Üllői-út 119. számu egy és a X. ker. Hungária-út, Juranics-, illetőleg Szörényi-utczák sarkán épült két, összesen tiz kislakásos bérházat fejez be 791 lakással, melyekre a január végén tartott előjegyzés alkalmával négyezren jelentkeztek.

Vidéki városaink közül Nagyvárad város élelmezési és lakásügyi bizottsága küldött ki a lakásviszonyoknak a helyszinen való tanulmányozására egy albizottságot, mely végzett munkájáról január havában terjesztette elő jelentését.

Az albizottság 352 lakást tekintett meg. A megtekintett lakásokon kivül a nagyváradi munkásság körében 2300 kérdőivet bocsátott ki és igy részben közvetlenül, részben közvetve a nagyváradi lakásokra vonatkozó tekintélyes anyag birtokába jutott. A kiadott kérdőivekre beérkezett feleletek a nagyváradi munkásság szellemi nivójáról szomoru képet nyujtanak. A beérkezett kérdőivekre adott feleleteknek alig több mint egy negyede volt használható, amennyiben csak 653 kérdőiv kitöltése volt részben megfelelő. E feleletekből szerzett tapasztalatok arra késztették a bizottságot, hogy az egyes lakásokban a lakás vizsgálása közben a lakók általános értelmiségére vonatkozó kérdéseket is intézzen, miáltal a vizsgálat egész szociológiai felvétellé bővült. Első sorban az-

iránt érdeklődtek a bizottság tagjai, hogy a munkások mit olvasnak. A feleletek 80%-a: „semmit." Az olvasók 90%-a viszont csak krajcáros lapot olvas.

A kiküldött albizottság feladatát nem tekintette megoldottnak azzal, hogy a nagyváradi lakásviszonyokra vonatkozó anyagot összegyüjtse és bemutassa. Minden társadalmi viszonyokra vonatkozó anyaggyüjtésnek csak akkor van értéke, ha vagy az abszolut jó, vagy más országok relative jobb viszonyaival hasonlitható össze. Erre való tekintettel az albizottság a külföldi viszonyokat is tanulmánya tárgyává tette. A külföldi viszonyok rövid ismertetése után Budapest lakásviszonyaira hivatkozik az albizottság jelentése, melyek, mint számos hivatalos jelentés és a napi sajtó, valamint a szakirodalmi szemlék sokat tárgyalt anyaga, közismertek. Vidéki városaink közül adatok hiányában csak Marosvásárhelyről emlékezik meg a jelentés, felhozva, hogy ott az egyszobakonyhás lakások átlagos hetibére 2 korona; a lakások átlagos alapterülete pedig 19 négyzetméter.

Az egészségügyi szempontokra való tekintettel a lakáskérdés legnevezetesebb része az, hogy egy-egy személyre hány köbméter levegő jut. E szempontból vizsgálva a fenti adatokat, azt látjuk, hogy Nagyváradon igen tekintélyes számban vannak olyan lakások, melyek összes köbtartalma vagy esetleg szobája a 10 köbmétert nem haladja meg. A kisebb lakásoknak majdnem fele 20 köbméteren alul marad; egy-egy ilyen lakásban tehát egy személyre sokszor 5 köbméternyi levegő sem jut. Ezt a szomoru tapasztalatot megerősiti dr. Grósz Menyhértnek, a tüdőbeteg rendelő-intézet főorvosának 1908. évi jelentése, amelyben a tüdőbetegek lakásviszonyairól is szólván, az általa megvizsgált 72 lakás közül 7 olyat talált, melyben egy személyre 5 köbméter levegő sem jut.

A lakásbéreknek a bérlők jövedelmével való összehasonlitása azt a szomoru eredményt mutatja, hogy a bérek a lakók jövedelmének 15—25%-át teszik, Ujváros városrészben pedig a konyhanélküli lakásoknál ez az arány 40%-ig is felmegy.

Az itt előadottakon kivül még megjegyzi a jelentés azt, hogy a lakások kicsiségüktől, alacsonyságuktól, régiségüktől, nedvességüktől és dohosságuktól eltekintve, igen sokszor a bennük lakókra, düledező voltuknál fogva, egyenesen és közvetlenül életveszélyesek, amint azt a Nagyvárad városi rendőrségnél fekvő rendőri jelentésekből megállapithatni, amelyek szerint 1909. év tavaszán 34 olyan épületet, illetve lakást talált a rendőrség, amely düledező s amelyből ennek következtében a lakókat sürgősen ki kellett volna telepiteni. Ezirányu hivatali kötelességének azonban a rendőrség abból az okból nem tehetett eleget, mert nem volt olyan lakás, sem magán-, sem szükség-, sem közlakás, ahol a bedüléssel fenyegető lakásokból kitelepitett lakók elhelyezhetők lettek volna.

„Mindezekből kétségtelen", mondja a jelentés, „hogy Nagyvárad alsó néposztályának lakásviszonyain a legsürgősebben javitani kell.

E javitásnak a módja nem lehet más, mint hogy a város épitsen a munkások részére az egészségügyi követelményeknek megfelelő s

emellett olcsó lakásokat. E kötelességének annál is inkább megfelelhet, mert a kormány Nagyváradnak is nyujtana úgy, mint más városoknak is nyujtott, erre a czélra segélyt.

Ennélfogva javasoljuk, hogy a város tanácsa olcsó munkás- és szükséglakások épitése érdekében sürgősen tegyen javaslatot a törvényhatósági bizottságnak."

A bizottság munkájának már megvan az eredménye. Nagyvárad törvényhatósági bizottságának márczius havi közgyülése elhatározta, hogy 673,873 korona költséggel 124 kislakást épit. Ebből 52 egyszobás, 44 egyszerübb kétszobás, 28 kényelmesebb kétszobás lakás. Az egyszobás lakás évi bérét 140 K-ban, az egyszerü kétszobásét 180 K-ban, a kényelmesebb kétszobás lakását 220 K-ban állapitotta meg. Az épitendő kislakások tulajdonát a város tartja meg, hogy általuk s a később épitendők által mindig befolyást tudjon gyakorolni a lakáspiaczra. A város a telek értékét és az évi fentartási és kezelési költségeket a lakbér összegének megállapitásánál figyelembe nem vette és ezeket a házi pénztárból fedezi. A kislakások költségeinek egy részét, számszerint 200,000 K-t, az államtól kéri segélyképpen.

A lakáskérdés iránt immár hazánkban is tapasztalható érdeklődés jele volt a bécsi IX. nemzetközi kongresszuson a magyar kiküldöttek és magános érdeklődő egyének nagy száma is. A kongresszus lefolyásáról mult számunkban emlékeztünk meg.

A Magyar Közgazdasági Társaság az év első hónapjaiban vitát rendezett a budapesti lakásviszonyok javitásában követendő eszközökről; a vita eredményeül a hatósági lakásépités, a lakásépitő egyesületek alakulásának és működésének előmozditása, a lakásstatisztika készitése, a lakásfelügyelet, a kötelező hatósági lakásközvetités és e tevékenység elvégzésére egy városi lakáshivatal felállitásának szükségességét jelölhetjük meg.

A munkanélküliség ügyében ez év szeptember havában Párisban tartandó kongresszus előkészitésére január 30-án a budapesti tudományegyetem közgazdasági szemináriumi termében megalakult a magyar nemzeti bizottság, mely junius havában a magyarországi munkanélküliségi állapotokról, a munkaközvetités állásáról és a munkanélküliségi statisztikáról a kongresszusra küldendő jelentéseket is elkészitette.

Itt emlékezünk meg az Országos Kivándorlási Ligának január 29-én történt megalakulásáról, mely a Délmagyarországi Közművelődési Egylet buzgólkodása folytán jött létre. A Liga feladatául a társadalom támogatásának igénybevételével a kivándorlás korlátozását és a visszavándorlás elősegitését tűzte ki.

Végül megemlékezünk még a Törvényes Munkásvédelem Nemzetközi Egyesülete magyarországi fiókjának junius hó 19-én tartott közgyüléséről, mely egyrészt a magyar szocziálpolitika eddigi fejlődéséről, másrészt a külföldi szocziálpolitika irányairól számolt be.

Dr. Sidó Zoltán.

Munkásvédelem.

A munkások védelme a bánya hősége ellen.

George I. *Young*, a nevadai egyetemen a bányászat és kohászat tanára egy nemrég tartott előadásában igen érdekesen nyilatkozott arról, hogy a hőség és nedvesség mennyiben gyakorol káros hatást a bányászok munkaképességére.

Hogy a forró hőmérséklettel biró zárt helyiségekben való dolgozás káros hatással van a munkások egészségére, ez eddig nem volt teljes bizonyossággal állitható, ha bizonyos is volt különben, hogy a magas hőmérséklet a munka intenzitását időnkint lényegesen befolyásolja. A munkaképességnek a munka közben való csökkenésére azonban nemcsak a hőmérsékletnek, hanem a levegő nedvességtartalmának is van befolyása. Száraz levegőben a hőség inkább elviselhető mint nedvesben, mely utóbbi már rövid munka után a test hőmérsékének emelkedését idézi elő. Ezt az okozza, hogy a test fölületén képződő izzadságnak elpárolgását a nedves levegő lassitja, a nedvességgel telitett levegő pedig teljesen elnyomja. A párolgás tudvalevőleg jelentékeny melegmennyiséget von el az emberi testtől, miáltal a test hőmérsékletét kedvezően befolyásolja. Hiszen minden orvosi ismeret hijján is tudjuk, hogy milyen kedvező hatással van a munkásra a karnak és a fejnek hideg vizben való gyakori lehütése, a hüvösebb helyen tartott pihenő és a hideg viz élvezete. A rendkivül forró hőmérsékletü helyiségekben a munkásokat igen helyesen állandóan gummicsövekből jövő hideg vizzel locsolják. Természetes, hogy attól is kell tartani, hogy a munkás könnyen meghülhet. Épen ezért szükséges, hogy a helyiség változtatása és hidegebb helyeken való keresztülmenés alkalmával rendesen meztelen felsőtestüket vastag kabátba burkolják. Munka után váltogatva forró és hideg zuhanyok ajánlatosak, amelyek a legtöbb bányavállalatnál különben is bőségesen állnak a munkások rendelkezésére.

Young tanár arra az eredményre jut, hogy csakis mintegy 45° hőmérsék és 50% közepes nedvesség mellett kezd nehezedni a munka. A szellőztetés fokozása a nagyobbfoku nedvességet csak kis mértékben csökkenti. 35° hőmérsékletet nedvességgel telitett levegőben még perczenkint 120—150 m erős szél mellett is csak nehezen lehet elviselni. A levegő pára-tartalmára tehát nemkevésbé kell ügyelni, mint a hőmérséklet magasságára.

A bécsi távbeszélő központ közös kávékonyhája.

A bécsi telefon-központ személyzete 1905. év januárjában önkéntes adományokból (10 fill.—20 K) gyüjtött pénzzel átvette a hivatali épületben lévő kávékonyhát, amelyet előzőleg a szolganők a saját számlájukra kezeltek. Az aláirási iv a befizetések visszafizetését kilátásba helyezte és tényleg, az átvétel után körülbelül 1 év mulva, ez már lehetővé is vált. Az átvétel óta a központban alkalmazott személyzet száma megkétszereződött, s ezzel a kávékonyha teljesitőképességét is fokozták. A központban ma 200 férfi és 800 női alkalmazott van.

A kávékonyha személyzete 2 pénztárosnőből áll, (kik a felügyeletet gyakorolják s a nyersanyagot kezelik) továbbá 3 asszonyból, kik a főzést s a kimérést végzik, végül egy mosogatóasszonyból, aki az edények tisztitásáról gondoskodik.

Eladásra a következő meleg és hideg italok kerülnek:

Tej édesen, hideg vagy meleg	1/4 liter	= 7	fillér
„ savanyuan (aludtan)	1/4 „	= 8	„
Kávé barnán (Melange) 4 drb. czukorral	1/4 „	= 11	„
„ „ „ kicsiny, 2 drb. czukorral ...	1/8 „	= 6	„
„ fekete, kicsiny adag, 2 drb. czukorral	1/8 „	= 8	„
Csokoládé, 1 tábla, tejben	1/4 „	= 18	„
„ 1 tábla, nyersen		= 10	„
Tea üresen, 5 drb. czukorral	1/4 „	= 8	„
„ czitrommal és 5 drb. czukorral	1/4 „	= 9	„
„ tejjel vagy 1/2 adag rummal és 5 drb. czukorral	1/4 „	= 12	„
„ 1/1 adag rummal vagy tejjel és fél adag rummal, 5 drb. czukorral	1/4 „	= 14	„
Czitromosviz, hideg vagy meleg és 4 drb. czukor	1/4 „	= 7	„
Szikviz, 1 pohár	2/10 „	= 5	„
„ czitrommal vagy gyümölcsszörppel	2/10 „	= 9	„

Eladnak ezenkivül péksüteményt is darabonként 4, 6 és 10 fillérért, valamint czukrászsüteményt (darabonként 12 fillérjével) naponta 8—10 korona árát. Az összes fölhasznált nyersanyagot elsőrendü minőségben, a legjobb czégektől szerzik be. Az edényt, a poharakat, a kanalakat stb. a tiszta haszonból vásárolják, hasonlóképen a pénztárosnők és az asszonyok is a konyha jövedelméből nyerik fizetésüket. A ruhatárosokat és teremszolganőket tulajdonképen való szolgálatuk keretében a kávékonyhában is igénybe veszik, s ehhez képest évente kétszer kisebb jutalmat kapnak a konyhaintézőség fölöslegeiből. Ez a gazdasági beosztás lehetővé tette körülbelül 1000 korona összegü tartalékalap gyüjtését, jóllehet, egyes fontos nyersanyagok (czukor, tej) ára, továbbá az alkalmazottak fizetése és a kisegitő ruhatárosok és teremszolganők jutalma 1905 óta számbavehetően emelkedett. A tartalékalapból körülbelül 500 korona a pénztárban van, mint kezelőpénz, 500 korona pedig a

postatakarékpénztárban van letétben. — Az évi zárszámadások a következő összegeket mutatják ki:

Év	Bevétel:	Kiadás:
1905	20,610·66 K	20,430·18 K
1906	25,001·44 „	24.606·94 „
1907	29,054·87 „	28,757·94 „
1908	35,336·81 „	35,240·61 „
1909	37,291·79 „	37,458·60 „

Az emelkedő bevételekkel fokozott mértékben emelkedő kiadások állnak szemben, és 1909-ben — ezuttal először — a kiadások teljes összegükben elnyelték a bevételeket, sőt némi deficzit (166·81 K) mutatkozott. Ennek oka a növekedő kereslet mellett a tejnek és különösen a czukornak áremelkedésében, továbbá az ujévi ajándékok (remuneráczió) növelésében keresendő. Éppen ezért a hiányt a tartalékalapból pótolták és az eladási árakat nem emelték.

Az eddig évenkint kifizetett munkabérekről és remuneráczióról a következő táblázat nyujt felvilágositást:

Év	Munkabér	Remuneráczió
1905	1321·40 K	78·— K
1906	1396·67 „	160·— „
1907	1325·87 „	225·— „
1908	2095·— „	470·— „
1909	2686·60 „	540·— „

A legfőbb szükségleti anyagokból elfogy naponta: 7—8 kiló pörkölt kávé, 12—16 kiló koczkaczukor, ½ kiló csokoládé és 120—130 liter teljes tej. A kávét naponta frissen pörkölve szállitják, őrlése a konyhában történik egy villamos erővel hajtott kávédarálóban, kifőzése pedig ugyanott atmoszférikus kávégépekben, 3 literes adagokban.

Tejes kávé — a legfőbb fogyasztási czikk — 24 óra alatt átlag 300—350 nagy adag (à ¼ l.) és 200—250 kis adag (à ⅛ l.) fogy el, gyümölcsszörp nyáron naponta 100—120 adag, tej 80—100 adag.

A kávékonyha vezetése egy konyhaintéző-bizottság feladata. Ez áll: a hivatal igazgatójából, ennek helyetteséből, a központ gazdasági intézőjéből (ki az elszámolást és a pénzkezelést intézi) — továbbá 5 tisztviselőnőből, kiket kartársnőik választanak. A kávékonyha mindenfajta anyagi ügyeit ez a bizottság intézi.

A konyha berendezéséhez szükséges bútorokat a posta- és távirdaigazgatóság saját költségére szerezte be, hasonlóan egy gázfőzőkészüléket 3 lánggal. A gázfogyasztás költségeit szintén a postahivatal viseli.

A kávékonyha mellett egy buffet van, melyben különböző ételek (sonka, hús, olajos halak, kolbászfélék, tojás, vaj, sajt, meleg kolbászkák, gyümölcs és bonbonok) kaphatók meghatározott ár szerint, továbbá sör és bor is. Ez a buffet-üzem magánvállalkozónak van kiadva. A kávékonyha fönnállása óta azonban az az örvendetes tény tapasztalható,

hogy a bor és sör fogyasztása nagyon szerény keretekben mozog és mindinkább visszafejlődik. Legnagyobb befolyása van erre azon körülménynek, hogy egy csésze kávé vagy tea kevesebbe kerül, mint egy pohár bor vagy sör; azonkivül befolyással van erre az a körülmény is, hogy a kávékonyha reggel 5 órától este 10-ig és éjjel $^1/_2$2-től $^1/_2$3-ig van nyitva, mig a buffet csak d. e. 8—12-ig és d. u. 2 -7 óráig (ünnepnapokon csak d. e. 8—11-ig) áll a személyzet rendelkezésére.

Kivánság szerint a teát rummal is lehet inni, és pedig egy gyen-

A bécsi távbeszélő központ közös kávékonyhájának étkezője.

gébbfajta rum az, melyet a teához kiszolgálnak, apró üvegcsékben; egynél több üvegcse kiszolgáltatása azonban tilos.

Egyébként rummal a teát főleg a női személyzet fogyasztja az időszakosan föllépő és lázzal s egyéb hasonló bajokkal kapcsolatos gyöngélkedés alkalmával. Még eddig egyáltalán nem fordult elő visszaélés a szeszes italok élvezete körül és mindaddig, mig lehető lesz kitünő minőségü tejes kávét olcsón adni és az alkoholtól való tartózkodást anyagilag is előnyössé tenni: az alkoholfogyasztás hathatós visszaszoritása mintegy magától fog bekövetkezni.

Adalék a házi-ipari munkához.

A bajorországi szakszervezetek szövetsége ez évi julius 22-ikén tartotta közgyülését Bayreuthben. A közgyülés rendkivül módon nyert érdekességében azáltal, hogy a napirend egyik pontjánál, amely: A Felső Frankvidéki házi-ipari munkások helyzete volt — az előadók nemcsak személyes benyomásaikat adták elő és az ott honoló nyomoruságot ecsetelték, hanem tényleges bizonyitékokat is hoztak magukkal az az ottani viszonyokról. Az előadók ugyanis bemutattak himző- és szövőipari termékeket, amelyekhez csatolták a bérszámlát is. A bemutatott anyag között volt a többi között egy igen szép himzésü takaró, mellette a következő magyarázattal:

Munkaidő: 85 óra.
Munkabér: 9.— márka.
Munkabérből leszámitandó az elhasznált himzőanyagért: 2.20 márka.
Tiszta munkabér: 6.80 márka.
Egyórai munkaidőre eső bér: 0.08 márka
A közvetitő nyeresége: 6.— márka.
A nagyvárosi üzletekben az eladási ár: 40.— márka.

Megjegyzendő még, hogy a munka rendkivül fáradságos volt, a gyermekek segitségével, meggörnyedve, szük, fülledt levegőjü szobában, szemrontó világitás mellett készült.

Munkásbiztositás.

A franczia aggkori munkásbiztositás.

A jelen évi április 5-iki törvénynyel végre Francziaország is megvalósitotta a munkások aggkori biztositását. A biztositás hatálya kiterjed az ipar, kereskedelem, szabad foglalkozások, mezőgazdaság, házi cselédség, az állami, megyei és községi szolgálat mindazon mindkétnemü alkalmazottaira, akik katonai, vagy polgári nyugdijra igényt nem tarthatnak. Az aggkori nyugdij összege a biztositottak kötelező és önkéntes befizetéseiből, a munkaadók járulékaiból és az állam életfogytig fizetett pótjárulékaiból származik.

A biztositottak a következő tételeket fizetik: évenkint kilencz frankot a férfiak, hatot a nők és 4·50 frankot a 18 éven aluliak; egy felnőtt férfi tehát egy munkanap után három centimes-mal járul nyugdijához.

A munkások befizetéseit a munkaadó levonja a munkabér kifizetésekor. Minden biztositott dijtalanul személyazonosságát bizonyitó igazolványt kap, melyre a járulékok bélyegek alakjában felragasztva rovandók le.

Minden olyan munkás biztositása kötelező, kinek évi jövedelme 3000 franknál nem több, de biztositathatja magát mindenki, ki évi 5000 franknál többet nem keres. Az első csoportba tartozó egyének száma tiz és fél, a másodikba tartozóké hat millióra rug.

A munkáséval egyenlő összeget fizet a munkaadó is. A munkaadó járuléka csak őt magát terhelheti, a munkásokkal kötött és ezzel ellenkező szerződés érvénytelen. A fazón-, darab-, akkord- és otthonmunkásokra vonatkozólag később kibocsátandó kormányrendelet fog intézkedni.

Aki az érvényben lévő lakásügyi törvények alapján családiház épitésére, vagy kisbirtok szerzésére kötelezte magát, felmentendő a külön biztositástól.

Az állam pótjáruléka a 65 éves egyénnél 60 frankot tesz ki.

A nyugdij élvezete rendszerint a 65. életévben kezdődik, azonban minden biztositottnak jogában áll 55 éves korában kérnie a nyugdij folyósitását, ez esetben azonban csekélyebb lesz.

A nyugdij összege nincs határozott összegben megállapitva, hanem a belépés évétől függ, úgy, hogy a 15 éves korában belépő munkás 65 évét elérve évi 382·15 frank, a 20 éves korában belépő 330·07 frank, a 30 éves korában belépő pedig 239·78 frank nyugdijat élvez.

Ha a biztositott a nyugdij élvezete előtt meghal, 16 éven aluli

gyermekei három és több gyermeknél hat hónapon át, két gyermeknél öt hónapon át, egy gyermeknél pedig négy hónapon át ötven frankot kapnak; a gyermekten özvegy, vagy ha gyermekei 16 évesnél idősebbek, három hónapon át élvezi az 50 frankos segélyt.

Akik teljesen munkaképtelenekké váltak, bármely korban igényt tarthatnak nyugdijuk folyósitására.

A biztositást elsősorban a nemzeti aggkori nyugdijpénztár, továbbá a különböző munkás- és munkaadó-szervezetek segélypénztárai vállalhatják el, ez utóbbiak kezelési költségeihez az állam szükség esetén hozzájárul.

A törvényre legközelebb még visszatérünk.

Szerényebb anyagi viszonyok között élő német családok háztartásai.

A német császári statisztikai hivatal munkásstatisztikai osztálya »*Szerényebb anyagi viszonyok között élő családok háztartási számadásai a Németbirodalomban*« czimen nemrégen egy vaskos kötetet adott ki.[1]

Nevezett hivatal egy sereg magánemberrel, közöttük sok tanárral és közepesfizetésü hivatalnokkal lépett összeköttetésbe. A városi hivatalok részéről beszolgáltatott 728 évi számadáshoz, (amelyek tanárok, kereskedők, hivatalnokok és munkások háztartási kiadásairól szólottak), ilymódon még 125 más számadás csatlakozott, úgy hogy a földolgozás alapjául mintegy 853 egy éven át pontosan vezetett számadási könyv szolgált. Az egyes városok különböző mértékben vannak e számadásokban képviselve. Hamburg maga 179 drb évi számadással szerepel, melyhez Berlin és Drezda 67-el, Schöneberg 52-vel, Nürnberg 45-el csatlakozik. A többi város részéről beszolgáltatott számadási könyvek átlagos száma 10, 20, 30. Igen értékes a császári statisztikai hivatalhoz közvetlenül beérkezett könyvek egy része, mert ellentétben a többivel a középnagyságu és kis város, továbbá az alföld viszonyait tünteti föl. 2000 lakosnál kevesebbel biró helységekre 20 számadási könyv esik, természetesen nagyrészt tanároktól és hivatalnokoktól származók.

A szakszervezetek támogatása a jelen esetben is nagy mértékben bevált. Némely esetben magánhivatalnokok egyesületei, másokban ismét betegpénztárak, munkaadók, szövetkezetek és mások szolgáltattak adatokat. A kötetben különösen két táblázatnak van kiváló érdekessége. Az egyik a családok *vagyoni viszonyait* veszi alapul, amelyek mértékéül a kiadásokat veszi, már azért is, mert a számadási könyvek ezekről mindenesetre pontosabb adatokat tartalmaznak mint a bevételekről. Ez alapon a következő csoportositást találjuk. Családok, amelyeknek összes kiadása 1200 márkánál kevesebb, amelyeknek összes kiadása 1200—1600, amelyeknek 1600 — 2000, amelyeknek 2000 — 2500, amelyeknek 2500—3000, amelyeknek 3000—4000, amelyeknek 4000—5000 márka között ingadozik, — végül, amelyeknek összes kiadása az 5000 márkát meghaladja. A legnagyobb rész: 171, 234, 190, 103, 102 család a 2—6 csoportban van, mig a legelső és utolsó előtti csoport csak gyöngén (13—34), a legutolsó

[1] »*Erhebung von Wirtschaftsrechnungen minderbemittelter Familien im Deutschen Reiche*«, 2. Sonderheft zum Reicharbeitsblatte, Berlin (Carl Heymanns Verlag, 1909.

és legtöbb kiadással biró ellenben már alig számottevően (5) van képviselve. A következő táblázatból épen ezért e három csoportot, melyekben a véletlennek szerepe is különösen nagy, el is hagyjuk.

Vagyoni helyzet	Családok, amelyeknek összes kiadása									
	1200–1600		1600–2000		2000–2500		2500–3000		3000–4000	
Átlagos kiadások:	márkákban	százalékokban	márkákban	százalékokban	márkákban	százalékokban	márkákban	százalékokban	márkákban	százalékokban
Étkezésre ...	784$_{51}$	54$_{6}$	918$_{19}$	51$_{0}$	1063$_{90}$	48$_{1}$	1157$_{99}$	42$_{7}$	1290$_{63}$	38$_{1}$
Ruházatra ...	136$_{29}$	9$_{5}$	207$_{42}$	11$_{5}$	278$_{95}$	12$_{6}$	387$_{54}$	14$_{3}$	475$_{87}$	14$_{0}$
Lakásra ...	247$_{46}$	17$_{2}$	323$_{56}$	18$_{0}$	389$_{18}$	17$_{6}$	489$_{66}$	18$_{0}$	626$_{75}$	18$_{5}$
Fütés és világitásra ...	69$_{84}$	4$_{9}$	80$_{26}$	4$_{5}$	87$_{99}$	4$_{0}$	106$_{8}$	3$_{9}$	123$_{70}$	3$_{6}$
Egyebekre	199$_{19}$	13$_{9}$	272$_{50}$	15$_{0}$	392$_{74}$	17$_{7}$	571$_{64}$	21$_{1}$	869$_{75}$	25$_{8}$
Összesen	1074$_{18}$	100$_{0}$	1801$_{95}$	100$_{0}$	2212$_{76}$	100$_{0}$	2713$_{64}$	100$_{0}$	3386$_{10}$	100$_{0}$

Kétségtelen, hogy az egyes csoportokban a legnagyobb különbségeket találhatjuk: foglalkozás, család nagysága, lakóhely és sok más egyéb tekintetbevételével. A kutatások azt mutatják, hogy a kiadások a legnagyobbak a tanárok és közepesfizetésü hivatalnokok családjainál (átlag 79 tanárnál 3426$_{76}$ márka, 139 közepesfizetésü hivatalnoknál 3052$_{03}$ márka); talán némi statisztikai szabadsággal azt állithatnók, hogy a 3000–4000 és a táblázatunkban elhagyott 4000–5000 és 5000 márkán felül költekező családok jó részben a tanárok és közepes hivatalnokok közül kerülnek ki. Ezen esetben, anélkül, hogy nagy hibát követnénk el, a fennmaradó, mintegy 700 családot, a szorosabb értelemben vett munkásokhoz tartozóknak tekinthetnők, kereskedőket, magánalkalmazottakat és alsó hivatalnokokat beleértve, úgy, hogy a még fennmaradó jobb módban élő, mintegy 90–100 család már nem igen befolyásolná a képet.

Ha a fennebb közölt táblázatot jobban szemügyre vesszük, a következő megfigyeléseket tehetjük:

Az *étkezésre* forditott kiadások az összes kiadásokhoz viszonyitva, növekedő kiadások mellett folyton *csökkennek*, még pedig a négy, ránk nézve fontos első csoportban 54$_{6}$%-ról 42$_{7}$%-ra szállnak le. Ellenben a *ruházatra* forditott kiadások úgy százalékban, mint abszolute véve, *növekednek*, még pedig a négy első csoportban 9$_{5}$%-ról 14$_{3}$%-ra emelkednek.

Érdekesek a *lakásra* forditott kiadások, melyeknek nincs határozott irányvonala, 1200—1600 márka kiadás mellett az összes kiadások 17$_{2}$%-át teszik ki, 1600—2000 márka mellett már 18%-ra emelkednek, 2000—2500 márka mellett 17$_{6}$%-ra esnek, mig 2500—3000 márka mellett ismét 18%-ra emelkednek. Mindezen értékeket többé-kevésbé állandóaknak tekinthetjük, úgy, hogy azon eredményre juthatunk, hogy

a lakásra forditott kiadások körülbelül ugyanazon arányban növekednek, mint az összes kiadások és valamivel kisebbek, mint az összes kiadások egyötöde. A magasabb kiadásu csoportokban: 3000—4000 és 4000—5000-ig a lakásra forditott kiadások %-a még magasabb: 18_5% és 19_3%. A tapasztalat ugyanis azt mutatja, hogy a tanárok és hivatalnokok általában nagyobb súlyt fektetnek a lakásra, mint az ipari munkások, már pedig az előbb vizsgált 3 utolsó csoport jórészben ezekből kerül ki.

Csökkenést mutatnak *növekedő* kiadások mellett *a fütés és világitásra* forditott kiadások, (4_8—4_5—4_0—3_9%) úgy, mint az étkezésre forditott kiadások. Mindkét kiadás a legszükségesebbekhez tartozik, úgy, hogy már a legkisebbjövedelmü családok sem szorithatják meg azokat, viszont a nagyobbjövedelmüeknél épen ezért nem is igen emelkedhetnek.

A legutolsó tétel táblázatunkban: *az egyéb kiadások.* Ez alatt nagyon sokféle kiadás rejtőzik: az egészségre és testápolásra forditott kiadások, tandij, taneszközök, szellemi és társadalmi szükségletek, az állam, község és egyházzal szemben vállalt kötelezettségek, (még pedig a *közvetlenek,* mert a *közvetett* adók számitásunkon kivül esnek) biztositási költségek (itt megjegyzendő, hogy a munkásbiztositásnál a legtöbb esetben a biztositási összeg már a bérjövedelemből le van vonva) villanyosvasúti költségek, személyes szolgálat, pénzajándékok stb., adósságtörlesztés és kamatok fizetése, egyéb készkiadások, végre megtakaritások. A kiadások ez a csoportja is emelkedő vonalat mutat, amennyiben 13_9%-ról 21_1%-ra emelkedik. Az *egészségre* forditott kiadások erősebben nőnek, mint a *testápolásra* forditottak. A tandij, valamint az adók, továbbá a szellemi és társadalmi szükségletek is emelkednek. Az adósságtörlesztés és kamatfizetés általában nem igen növekedik, bár a pénzkölcsönzésre vonatkozó adatok nem teljesen kielégitők.

Más képet nyerünk, ha a felosztás alapján *a család nagyságát* vesszük.

Ennek megvilágitására szolgáljon az alább következő táblázat:

Átlagos kiadások	421 2—4-tagu családnál		317 5—6-tagu családnál		114 hatnál többtagu családnál		A 852 családnál általában	
	márkákban	százalékokban	márkákban	százalékokban	márkákban	százalékokban	márkákban	százalékokban
Étkezésre ...	912_{38}	43_8	1084_{96}	46_0	1218_{29}	49_8	1017_{52}	45_5
Ruházatra ...	253_{25}	12_2	303_{46}	12_9	331_{82}	13_6	282_{44}	18_0
Lakásra	404_{04}	19_4	406_{44}	17_2	376_{62}	15_4	401_{27}	18_0
Fütés és világit.	86_{08}	4_1	95_{00}	4_0	96_{75}	4_0	90_{83}	4_1
Egyebekre ...	428_{10}	20_5	467_{27}	19_9	422_{75}	17_2	441_{96}	19_8
Összesen ...	2083_{86}	100_0	2357_{13}	100_0	2446_{23}	100_0	2234_{02}	100_0

Mire tanit bennünket ez a táblázat? Mindenekelőtt azt látjuk belőle, hogy *a kiadások a családtagok számával növekszenek, ha szoros arány köztük nem is állapitható meg.* A bevételek a család növekedése mellett azonban nőhetnek, vagy azáltal, hogy a családfő több fizetést kap, vagy azáltal — és ez főleg a munkásokra vonatkozik — hogy a gyermekek maguk is keresnek.

Minthogy a család növekedése az előbbiek után úgy a bevételeket, mint a kiadásokat befolyásolhatja, a fenti táblázatnak csak föltételes értéke van. Mindazonáltal bizonyos tanulságokat mégis meritheténk belőle. Az étkezésre forditott kiadások abszolut és *relativ* növekedése a család növekedésével a legkönnyebben érthető jelenség. Ha azt veszszük, hogy a nagyobb családoknak relative több *kis* gyermeke van, akik tehát kevesebbel kielégithetők, akkor az aránylagos növekedés elég nagy. Mégis sok esetben találkozunk hiányos táplálkozással, mely épen a család növekedése folytán áll be. Erre csak néhány adatot emlitünk: a növényi eledelre forditott kiadások az összes kiadások 10$\frac{1}{2}$%-áról 18$_9$%-ára emelkednek, az állati eledelre forditottak csak azok 21$_0$%-áról 25$_8$%-ára, az egyéb élelmiszerekre forditott kiadások ellenben 9$_5$%-ról 6$_2$%-ra *esnek.* Bizony, ez az eredmény nem kedvező.

A *ruházatra* forditott kiadások változóak az egyes csoportokban, bár a takarékosság e téren hamar megtalálja határait, úgy, hogy a százalék a család növekedésével általában emelkedik.

A *lakásra* forditott kiadások számai a modern lakásügy egész nyomorát tárják elénk. Nemcsak az arányszám (a lakásra forditott kiadások aránya az összes kiadásokhoz) *esik* vaskövetkezetességgel, (19$_4$%-ról 17$_2$%-ra, majd 15$_4$%-ra) de *az abszolut kiadás is a legtöbbtagu családnál a legkisebb.* Mig az 5 és 6-tagu család 2$\frac{1}{2}$ márkával többet fordit lakásra, mint a 2—4-tagu, a 6-nál többtagu család 30 márkával kevesebbet ad ki lakásra. Amellett a lakásra forditott 376—400 márka elég sok, csak a nagy és kis család erre forditott kiadásának összehasonlitása adja a szomoru képet. A kiscsaládok látszólagos kedvező képét is lényegesen eltorzitja, ha meggondoljuk, hogy az ágyrajárókat nem vettük tekintetbe.

Hasonlóan nem kedvezőek a *fütés és világitásra* forditott kiadások számai sem.

Viszont az „egyéb" kiadások csökkenése azt mutatja, hogy a kulturszükségletek milyen meglepő megszoritásokat engednek meg.

* * *

Ugyancsak háztartási kimutatásokat gyüjtött össze és dolgozott föl a német vasmunkás-szövetség. 1907 deczemberében 400 gondosan megválogatott tagját kérte föl arra, hogy egy teljes éven keresztül vezessenek könyvet háztartási kiadásaikról. A gondos megválogatás eredményeként 80%-a (320) a háztartási könyveknek földolgozható volt. A statisztika a következő jövedelmü munkásrétegek háztartásáról ad fölvilágositást:

64 esetben a háztartás fejének kereseti jövedelme kevesebb volt mint 1200 márka; 145 esetben kevesebb volt mint 1200—1600 márka;

76 esetben kevesebb volt mint 1600—2000 márka és csak 35 esetben volt 2000 márkán felüli, ez utóbbiak közül két esetben 2500 márkán felüli.

A legfontosabb jövedelmi forrás gyanánt a családfőnek ez a keresete szolgált és átlagban 80%-a volt az összes bevételnek.

A családtagok átlagban az összes jövedelem 9½%-át keresték, a betegsegélyezés és a szakszervezeti segélyezés átlagban a jövedelem 3%-át szolgáltatta. A munkabér csak huszonegy esetben volt az egyedüli bevételi forrás. 186 esetben, azaz a statisztika alapjául szolgáló háztartások 60%-ánál a családtagok keresete is játszott szerepet. Ha a szövetség hivatalnokainak háztartási kimutatásait kivesszük a földolgozás alá került anyagból, akkor a tanult és tanulatlan munkások jövedelmére vonatkozólag a következő átlagszámokat kapjuk:

	Évenkénti átlagban Személyes kereset M	Összes jövedelem M
A tanult munkások jövedelme	1595·92	1854·61
A tanulatlan munkások jövedelme	1271·37	1666·58

Hogy az összes jövedelem minő forrásokból származik, arról a következő táblázat nyujt fölvilágositást a jövedelem nagysága szerint rendezve:

Háztartások száma	A családtagok átlagos száma	Az összes jövedelem márkákban	Az átlagos jövedelem				
			A férj keresetéből M	A családtagok keresetéből M	Segélyezésekből M	Egyéb keresetekből M	Összesen M
12	2.83	1200 alatt	955·13	28·82	79·—	41·42	1104·37
80	3.57	1200—1600	1187·90	83·15	81·66	93·62	1446·33
116	3.72	1600 - 2000	1483·80	155·74	44·79	102·11	1786·44
91	3.97	2000—2500	1728·09	221·74	47·22	204·89	2201·94
21	5.53	2500 felül	1873·35	572·64	41·18	247·07	2734·24

A jövedelem növekedése mellett a férfi keresetének a hányada állandóan csökken, mig a csalágtagok kereseti hányada ennek megfelelő módon növekedik.

A segélyekből eredő jövedelem legnagyobb a legkisebb keresetüeknél. Ezeknél tehát betegség és munkanélküliség következtében igen gyakran eredt a jövedelem a hivatásos munkától eltérő alkalomszerü foglalkozásokból, mig a magasabb jövedelmek igen nagy mértékben származtak a felnövekedett gyermekek keresetéből.

Az átlagos kiadásokról a túloldali táblázat nyujt felvilágositást. (Lásd a 343. oldalt.)

Eszerint a jövedelem növekedésével csökken az élelmiszerekre forditott kiadás hányada, bár kevés százalékkal is. A lakásra forditott kiadás hányada a családtagok számának megfelelően szintén növekszik. A legmagasabb bevételeknél ez a hányad ismét csökken, ámbár itt a családtagok száma tetemesen magasabb, mint az előbbieknél. Kilenczvenegy háztartás, csaknem egyharmada az összesnek, deficzittel zárja le évi számadását. Csaknem a fele ezeknek a háztartásoknak azok közé tartozik, amelyeknek a jövedelme 1200—1600 márka között ingadozik.

Bevétel márkákban	Az egyes háztartások átlagos kiadásai:							
	Élelmiszerekért M	Élvezeti czikkekért M	Lakásért M	Fütésért és világításért M	Biztositási és egyesületi járulékok M	Ruházat, beszerzések és javitások M	Művelődés és szórakozás M	Egyebek M
1200-on alul	564·82	75·36	143·24	56·52	69·95	143·26	19·50	73·28
1200—1600	712·77	93·12	196·29	65·92	91·60	168·49	25·56	86·94
1600—2000	832·74	104·03	261·78	76·54	110·54	219·53	35·71	118·15
2000—2500	977·15	140·86	319·77	86·48	124·49	291·92	47·25	160·64
2500-nál több	1228·37	180·06	362·88	103·47	134·04	381·32	65·33	188·48
Átlagban	859·73	115·69	264·09	77·73	109·79	235·11	37·79	125·35
Bevétel	%	%	%	%	%	%	%	%
1200-on alul	49·29	6·57	12·50	4·93	6·11	12·50	1·70	6·40
1200—1600	49·47	6·46	13·63	4·58	6·36	11·69	1·77	6·04
1600—2000	47·34	5·92	14·88	4·36	6·28	12·48	2·03	6·71
2000—2500	45·47	6·56	14·88	4·03	5·79	13·59	2·20	7·48
2500-nál több	46·46	6·81	13·73	3·91	5·07	14·42	2·47	7·13
Átlagban	47·10	6·33	14·47	4·28	6·01	12·88	2·07	6·86

Gyermekvédelem.

A gyermekek élelmezése az angol elemi iskolákban.

Angliában 1906 deczember 21. óta van jogerős törvény a nyilvános elemi iskolába járó gyermekek élelmezéséről. E törvény arról intézkedik, hogy az iskolai bizottságok támogatására, amelyekben a hatóság képviselve van és amelyeknek czélja, hogy a nyilvános elemi iskolába járó gyerekeket a szükséges élelmezésben részesitse, u. n. iskolai kantin-bizottságok alakittassanak, (Angliában és Walesben ez a helyi iskolai hatósággal azonos), amelyek azután a szükséges telekről, épületről, eszközökről, hivatalnokokról és egyéb segéderőkről gondoskodni tartoznak. Az élelmiszerek beszerzési költségeit a hatóság csak akkor viseli, ha bizonyitható, hogy az illető kerületbe tartozó és annak elemi iskolájába járó gyermekek az élelemhiány következtében a tanitásból a kellő eredményt föl nem mutathatják és hogy a szükséges élelmiszerek beszerzésére más mód nincs. Ezen esetekben a hatóság, ha a közoktatási ministérium erre fölhatalmazta, az élelmiszerek beszerzésére szükséges összeget kiutalványozhatja, amely azonban a félpenny adóból befolyó jövedelmet meg nem haladhatja.

A hatóságilag megállapitott élelmezési költségeket az élelmezésben részesitett gyermekek szülei kötelesek megtéríteni, kivéve, ha a hatóság meggyőződött arról, hogy azok önhibájukon kivül képtelenek erre.

E törvény által elért eredményekről 1909 márczius 31.-étől, amióta e törvény érvényben van, legujabban jelent meg az angol közoktatási ministérium jelentése.[1] Ebből vesszük a következő érdekes adatokat:

1909 márczius végén a helyi iskolai hatóságok összes száma 328 volt és ezek közül 113-ban voltak iskolai kantin-bizottságok. Sok esetben, amelyben nem a törvény rendelkezései szerint jártak el, önkéntes szervezetek is elégségesek voltak a helyi szükségletek kielégitésére. 1908 márczius 31-ig 40, a következő évben 85 és 1909 április 1-étől 1910 márczius 31-ig 96 iskolai hatóságnak volt engedélye arra, hogy az adójövedelemből nevezett czélra élelmiszereket vásároljon. A hatóságok a szülőknek általában 1, 1½—2 pennyt (1 penny = 1 d. = 12 fillér, 1 font = 1 £ = körülbelül 24 korona) számitottak föl.

A szülők részéről befizetett összes költségtérités pedig mintegy 295 £ volt, mintegy 66,000 £ összes kiadással szemben.

Általában az ebéd szolgáltatása bizonyult leghasznosabbnak. Az élelmezésben részesitett gyermekek kiválasztása különféle módszer szerint

[1] „The Board of Trade Labour Gazette" Vol. XVIII. Nr. 5.

történt. A legtöbb esetben a tanitó ajánlotta a gyermekeket, néha az iskolaorvos vagy a felügyelő-személyzet is. A gyermekek végleges kiválasztását legtöbbször az iskolai kantin-bizottság vagy kantin-albizottság végezte, olykor a tanitó- vagy felügyelő-személyzet, és csak néha az iskolaorvos.

A jelentések szerint az iskolásgyerekek élelmezésben való részesitése igen kedvező befolyással van azok szellemi munkabirására, főleg figyelmük ébrentartására. Másrészt rendszeretetre és illedelmes magaviseletre is szoktatja őket. Bár a törvény nem rójja a tanitók kötelességeül, hogy az étkezésnél jelen legyenek és a gyerekekre fölvigyázzanak, a tanitók mégis csaknem kivétel nélkül önkéntes kötelességüknek ismerik el azt. Sok esetben önkéntes munkatársakat is találnak e téren.

Az Angliában és Walesben (London kivételével) szolgáltatott étkezések összes száma 1907/8-ban 2.751,326, 1908/9-ben 9.671,789 volt. Amennyiben a jelentésekből megállapitható 1907/8-ban 1.809,897 esetben 44,106 gyermeknek adtak enni (egy gyermekre 41 étkezés jutott), 1908/9-ben 7.198,297 esetben 116,840 gyermeknek adtak enni (egy gyermekre 61.6 étkezés jutott). 1908/9-ben Angliában és Walesben az adójövedelemből 31,967 £ ot forditottak gyermekek táplálására. Ha ehhez még az adójövedelemből fedezett egyéb 16,313 £ kiadást számitjuk, melyhez még az önkéntes 17,393 £ adomány és a szülők által fizetett 295 £ költségtérités illetőleg befizetés járul, akkor az iskolai kantin-bizottságok összes kiadása 65,968 £-ra rúgott, melyhez még 3,559 £ kezelési költség számitandó.

A londoni grófságnak, amely önkéntes adományokból fedezte ilynemü költségeit, 1908 deczember 31-én azon jogot adták meg, hogy a félpennyadó jövedelmét élelmiszerek beszerzésére forditsa. 1908/9-ben 4.546,771 esetben részesitették étkezésben a gyermekeket. Az étkezésben részesitett gyermekek a legmagasabb számot 1909 márcziusában érték el: 55,181, a legkisebbet: 2,749-et 1908 augusztusában. A heti átlag 39,632 és egy étkezés átlagos költsége körülbelül 2 d. volt. Az ebéd árát $1^1/_2$ d-ben, a reggeliét 1 d-ben állapitották meg. Az évi összes kiadások 19,722 £-ot tettek ki, még pedig 9,122 £-ot forditottak táplálékra, 10,122 £-ot az adójövedelemből egyéb czélra, 438 £-ot önkéntes adományokból és 40 £-ot a szülők által fizetett költségtéritésből, vagy befizetésből, ehhez számitandó még 1,250 £ kezelési kö tség.

Kislakások Franciaországban.

Az 1894. évi november 30-iki törvény adózási kedvezményt és építési kölcsön közvetitését biztositja mindazon társaságoknak, amelyek közérdekü célokat szolgálnak és különösen azoknak, amelyek tagjaiknak mérsékelt magasságu kamatláb mellett folyósitanak kölcsönt. Az idézett törvényt az 1906. évi április 12-iki novellával tökéletesitették.

Az 1907. és 1908. évek eredményeinek[1] összehasonlitásából az tünik ki, hogy azon társaságok száma, amelyeket elismertek és igy állami támogatásra igényt tarthatnak, jelentékenyen alászállott, még pedig 1907-től 1908-ig 293-ról (162 szövetkezet, 123 részvénytársaság, 7 magánvállalat és 1 társszövetkezés) 238-ra (149 szövetkezet, 88 részvénytársaság és 1 magánvállalat). A társaságok száma általában ellenben növekedett, még pedig 1907—1908-ban 117-ről (71 szövetkezet és 46 részvénytársaság) 144-re (87 szövetkezet és 57 részvénytársaság). A kislakás-társaságok működésében, a hatóságoknak benyujtott számadások tanusága szerint, nem csekély haladást észlelünk az utolsó esztendőben. A mérleg a következő:

Vagyoni állapot		Részvénytársaság	Szövetkezet	Összesen
		frank	frank	frank
Társasági vagyon ...	1908:	13.981,702	9.548,331	23.530,033
	1907:	11.154,351	7.188,336	18.342,687
Kölcsön	1908:	4 113,151	5.738,527	9.851,678
	1907:	3 578,636	4 330,303	7.908,939
Ingatlanok	1908:	17.818,088	9.815,339	27.633,427
	1907:	13.648,533	6.672,185	20.320,718
Törvényszerinti tartalékalap	1908:	106,338	44,169	150,507
	1907:	91,911	16,884	108,795
Egyéb tartalékalap	1908:	593,180	229,238	822,418
	1907:	748,422	45,935	794,357

Ezek a társaságok nem fizettek 4%-nál nagyobb osztalékot. Ezeken a társaságokon kivül azonban még más társaságok is voltak 1908-ban, melyek nemkevésbé széleskörü működést fejtettek ki a

[1] Bulletin de l'Office du Travail.

lakásügy terén, amelyek azonban a törvénybiztositotta kedvezményeket igénybe nem vették. Ezek közül megemlithetjük első sorban az alkalmazottak részére *hygiénikus házakat* épitő társaságot 1½ millió frank részvénytőkével és a *Rothschild-alapitványt* 10 millió frank tőkével, mely utóbbi már két háztömböt, összesen 156 lakással épitett. Ezen alapitvány munkásházak épitésére forditott kiadásai az 1907. év végén 5.233,066 frankra rúgtak. Az év végén még egy más társaság volt alakulóban, mely 36 motorral berendezett műhelyt és 321 lakást szándékozik épiteni. Ezen lakások közül 39 csak 1 vagy 2 lakosztályból fog állani özvegyek vagy egyedülálló egyének számára, kik két kezük munkája után élnek. A kislakás-társaságokon és alapitványokon kivül azonban a franczia munkaadók törekvéseit a lakásügy terén sem szabad figyelmen kivül hagynunk.

A törvényesen elismert épitő-társaságoknak nyujtott és az 1894. évi törvény által biztositott adómentességek és egyéb kedvezmények összege 1908-ban 233,364 frank volt.

1906-ban 53 takarékpénztár 5.028,851 frankot, 1907-ben 67 takarékpénztár 5.977,645 frankot, 1908-ban 80 takarékpénztár 4.771,355 frankot áldozott olcsó lakások vásárlására vagy épitésére. A letétpénztár 1908-ban 42 társaságnak 46 kölcsönt adott 2.613,600 frank erejéig hasonló czélra, ebből 687,600 frank jut a részvénytársaságokra és 1.926,000 frank a szövetkezetekre.

A sörtől való tartózkodás hatása.

Általában azt tartják, hogy a sör növeli az ember erejét, mindazonáltal joggal állithatjuk, hogy a munkához sem a gyárban, sem azon kivül nem szükséges a sör. Erre vonatkozólag egy kis statisztikát közlünk, amely világosan mutatja, hogy mi volt annak a következménye, hogy egy dortmundi gyárban a sörivást beszüntették. A munkások ugyanis a sör árának emelése folytán megegyeztek, hogy munkaidejük alatt teljesen lemondanak a sör élvezetéről. Azelőtt a gyárban alkalmazottak közül 400-an ittak sört. Ezek a sör árának emelése előtt évenkint átlag 29,000 márkát adtak ki, a sör árának emelése után ez 35,400 márkára rugott volna. Mindegyik munkás tehát azon elhatározás folytán, hogy ezután alkoholt nem iszik — pálinkát és bort különben sem ittak — 88 márka 62 pfenniget (106 korona 34 fillért) takaritott meg évenkint.

De a sörtől való tartózkodásnak még más üdvös következményei is voltak. A munkások keresete átlag 63 márka 72 pfenniggel (76 korona 46 fillér) emelkedett fejenkint. A sörért különben kiadott pénz megtakaritásával együtt ez 152 márka (182 korona 40 fillér) megtakaritást jelentett évenkint minden munkásra nézve. Mi mindent vehet ezért egy munkáscsalád! Mennyi haszon és élvezet forrása lehet ez az összeg rá nézve!

A jelentékeny megtakaritással és jobb keresettel azonban még nem meritettük ki a sörtől való tartózkodás előnyeit a dortmundi munkásoknál. A betegségek száma is nagyban csökkent. 1909 márcziusában 227 napi munkamulasztás volt betegség miatt, 1910-ben ugyanazon hónapban csak 204. Indokolás nélkül 41-el, indokolással 33-al kevesebben hiányzottak, mint 1909-ben. 1909 márcziusában 221, 1910 ugyanezen hónapjában 160 betegigazolványt kértek. Az orvos egyszeri látogatását igazoló u. n. kezelési lapok száma 1050-ről 571-re szállt le. Az orvos megállapitotta, hogy a gyomor- és bélmegbetegedések száma is tetemesen csökkent. A verekedések és veszekedések is ritkábbak lettek. Ezek a statisztikai adatok. A munkások életöröme, belső megelésedése és boldogsága, mely a sörtől való tartózkodással járt, viszont olyan tények, melyek ezekben a számokban nem foglaltatnak.

A TÁRSADALMI MUZEUM ÉRTESITŐJE

Második évfolyam *1910*
5. szám *szept.—október*

Megjelenik évenkint hatszor, legalább 5 iv terjedelemben. Előfizetési ár egész évre 4 korona. Az előfizetési összegek „A Társadalmi Muzeum Értesitője" kiadóhivatalához (Budapest VI, Csengery-utcza 31), a lap szellemi részét illető közlemények pedig a Társadalmi Muzeumhoz (Budapest V, Mária Valéria-utcza 12) küldendők.

Küzdelem a foszfornekrózis ellen.

Hetven éve mult, hogy a gyufagyártással kapcsolatban egy sajátságos ipari betegség, az úgynevezett foszfornekrózis keletkezett.

A foszforos gyufa készitését a 30-as évek elején a hagyomány szerint hazánkfia Irinyi János — később a magyaróvári gazdasági iskola chémiai tanára — találta fel, kitől a találmányt Römer István bécsi kereskedő vásárolta meg. A föltalálás dicsőségében azonkivül Német-, Franczia- és Angolország egyaránt vetélkedik.

Römer alapitotta az első gyufagyárak egyikét Bécsben 1833 körül. A gyufagyártás központja csakhamar Bécs lett. Az 1855-iki párisi kiállitáson Ausztria előkelő helyet foglal el a gyufagyártás terén, osztrák czégeké az első dijak. Az 1873-iki bécsi kiállitáson azonban Ausztriát Svédország gyufaipara már felülmulta.

Már néhány évvel a gyufagyártás fölfedezése után, 1838-ban, megállapitották a foszfornekrózis esetét Bécsben egy gyufagyári munkásnőn. A betegség okára először Oberhofer dr., bécsi sebész, utalt. Csakhamar ezután Angliában is Sir Samuel Wirks konstatálja gyufagyári munkásoknál ugyanezt a bajt. Magát a foszfornekrózist alaposan Lorinser dr., bécsi kórházi főorvos, tanulmányozta és irta le először 1844-ben.

Ezt a betegséget a fehér- vagy sárgafoszfornak és a foszforgőzöknek a munkásokra való káros hatása idézi elő. A betegség mibenléte a következő: A foszforgőzök megtámadják a foghust, a szájüreget boritó nyákhártyát és az állkapocs csonthártyáját. A foghuson fekélyek támadnak, a csonthártya lobosodik és a csont fokozatosan elhal. Az elhalt csontrészek apránkint kihullanak. Az operativ beavatkozás néha egész állcsontot eltávolit.

A foszfor még más káros hatással is lehet a gyufagyári munkásokra, t. i. azáltal, ha a munkás foszforos kézzel szájához nyúl vagy ételt fog meg. A gyomorba jutott foszforrészecskék is mérgező hatásuak.

A fehérfoszfor mérgező tulajdonsága más irányban is rejt veszélyt magában a nagyközönségre nézve. Egyes országokban, Svédországban különösen, sok esetet jegyeztek föl; abortus előidézésére használták a gyufát, aminek nem egyszer halálos mérgezés volt a következménye. De a fehérfoszfor különben is leginkább az alsó néposztálynak kedvencz mérgező szere, már a könnyü hozzáférhetőség folytán is.

A foszforokozta ártalmak ellen már korán kezdtek védekezni az egyes országok. A gyufagyártásra vonatkozó első óvó-rendszabályt osztrák hatóságok bocsátották ki 1837-ben és 1843-ban. Ezek az előirások azonban csak általánosságokban mozogtak. Lorinser tanulmányainak közzététele után és a foszfornekrózis sürü ismétlődése folytán az udvari kanczellária tüzetes rendeletet adott ki a foszforos gyufagyártással járó megbetegedések elháritása érdekében. E rendelet — az ipar-egészségügyi ismeretek akkori állását tekintve — elismerésre méltó szabályokat irt elő a gyufagyáraknak; előirta a gyári helyiségek minimális köbtartalmát és magasságát, szellőztetését, tisztántartását, a padlók gyakori súrolását, a falak meszelését, a száritó-helyiségek kellő berendezését, eltiltotta a munkahelyiségben való étkezést, előirta továbbá, hogy a gyujtóanyag feldolgozásához csupán erőteljes férfiakat kell alkalmazni, azokat is gyakran váltogatni; végül, hogy ezeket az üzemeket és munkásaik egészségi állapotát hatósági orvosoknak meg kell vizsgálni.

A gyufagyári munkások egészségének megóvására irányuló törekvések hosszu ideig ezen a csapáson haladtak.

Dr. Lorinser Frigyes Vilmos bécsi kórházi főorvos, a foszfornekrózis első tanulmányozója.

1857-ben Zürich kantonja bocsátott ki rendeletet a gyufagyárak kellő berendezése tárgyában. 1864-ben pedig Angolország a gyufakészitést is — épen a munkások gyakori megbetegedésére való tekintettel — a gyári törvény hatálya alá helyezte, melynek határozmányait a gyermekek és nők munkaidejének korlátozásával és egyéb egészségvédelmi szabályzatokkal mind jobban és jobban szigoritotta.

Más országok is különféle szigoru óvórendszabályokkal igyekeztek a foszforos gyufakészités kártékony hatását feltartóztatni. A legujabb, részben még ma is hatályban levő ily rendszabályok Ausztriában az 1885. évből, Japánban 1890-ből, Németországban 1893-ból, Svédországban 1896-ból, Magyarországon és Németalföldön 1898-ból, Norvégiában 1899-ből, Angolországban 1900-ból, Belgiumban az 1902. évből valók. Főbb rendelkezései a következő berendezésekre és intézkedésekre vonatkoznak:

1. Mechanikusan működő, állandó szellőztetők, melyek télen melegitett levegőt juttatnak a munkahelyiségekbe. E helyiségek minimális köbtartalma, gondos tisztántartása, sima, áthatlan padlók, a munkahelyiségek elválasztása, zárt ajtók a helyiségek között, különösen a mártóhelyiség szigoru elkülönitése a többitől;

2. az ártalmas gőzöknek keletkezési helyükről szürők segitségével való elvezetése;

3. a száritó-kamrára vonatkozó különös rendelkezések. Tilos bennük időzni, mig a gyufák nem teljesen szárazak és friss levegő nem jött a gőzök helyébe, az itttartózkodás általában csak a megtöltés és kiürités czéljából van megengedve;

4. a munkások időnkint más-más helyiségben való foglalkoztatása. Fontos ezirányban, hogy a foszforral való munka rövid, a foszfortól mentes másnemü foglalkozás ellenben lehető hosszu ideig tartson. A munkásokat munkaruhával kell ellátni, öltöző-szobát, mosdó-berendezést, törülközőket és szájöblögető vizet rendelkezésükre bocsátani és őket azok használatára szoritani. A munkahelyiségben az étkezés tilos; külön étkező helyiségek állitandók fel. Emlitésre méltó, hogy 1892 óta leginkább a hypermangan savas-kálium oldatát használják, mely a szájba jutott foszfort ártalmatlan foszforsavvá változtatja. E védekező szer fölfedezésének érdeme Antal

János dr., budapesti egyetemi magántanáré, ki állatokon tett kisérletek utján rájött arra, hogy a gyomorba jutott foszfor mérgező hatását a káliumhypermanganat közömbösit. Kisérleti tanulmányát 1891-ben közzétévén, erre való hivatkozással legelőször németországi orvosok ajánlották szájöblögető viz gyanánt a gyufagyári munkások részére. A kedvező eredmény elterjedté tette;

5. a mártásra használt gyujtóanyag maximális foszfortartalmát Belgiumban 8%-ra, Japánban 10%-ra korlátozza a törvény. A tapasztalat nem bizonyitotta be, hogy ennek a rendelkezésnek valami különös gyakorlati fontossága volna;

6. a gyufagyári munkások egészségi állapotának egyéni nyilvántartása, fogorvosoknak alkalmazása. Az orvosokat egyes országokban, mint Angliában, Belgiumban, Svédországban és Norvégiában a hatóság jelöli ki; máshol, mint Ausztriában és Magyarországon, kizárólag a gyáros választásától függ.

A felsorolt országokban tehát egészségügyi rendszabályokkal igyekeztek a foszforokozta ártalmak ellen védekezni. A gyufagyártás első husz évében nem is volt más védekező mód, mert addig csupán fehér foszforral tudtak gyufát készitení. Ezek a rendszabályok, ha szigoruan követték, alkalmasak voltak a foszforokozta pusztitások mérséklésére. Mivel azonban a gyufaipar világszerte nagy elterjedést vett és fehérfoszforral kis üzemekben, házi-iparszerüleg otthonmunkával is lehet gyufát készitení, az ilyen kisüzemek pedig kisiklottak a hatósági ellenőrzés alól: a foszfornekrózis rettentő pusztitásai nem szüntek meg.

Ez ipari betegség ellen való küzdelemnek uj korszaka nyilott meg azzal, hogy Schrötter, bécsi vegyész, 1845-ben a foszfornak egy ártalmatlan változatát fedezte fel. A kristályos fehérfoszfor a levegőtől elzártan, huzamosabb ideig 240—260 C°-ra hevitve, vörösesszinü ammorphfoszforrá változik, mely nem párolog, és nincs mérgező hatása; emiatt mindjárt azt remélték, hogy ki lehet vele szoritani a kártékony fehérfoszfort. E változással azonban a foszfornak a gyulékonysága is tetemesen módosul. Ugyanis a vörösfoszfor alacsony hőfoknál nem gyulad meg, okszidálást előmozditó anyagokkal (nitrátokkal, klorátokkal stb.) keverve pedig

ahelyett hogy lassan fogna lángot, hirtelen robban. Csak Böttger, frankfurti vegyésznek sikerült 1848-ban kén-antimon és klórsavas káliumból oly keveréket előállitani, mely vörösfoszforral bevont felülethez dörzsölve, közönséges hőmérsékletnél is meggyulad. Éveken át többen próbálták ezt a találmányt a gyufagyártásnál értékesiteni, de csak 1856-ban sikerült a svédországi Lundströmnek ezzel az eljárással gyufát készitени. Ő állitotta Jonköppingben az első svéd gyufagyárat, melynél fehérfoszfort nem használtak.

Svédgyufagyártáshoz nagyobb befektetés szükséges. Mig fehérfoszforral a legkisebb üzemben is lehet eladó czélra gyufát készitени, addig a svédgyufagyártáshoz a versenyre képes legkisebb üzem berendezési költsége legalább is 100.000 korona. A svédgyufagyártásnak nagy üzemre való tendenciája idővel még folyton növekedett, a gyártási módok tökéletesedésével, melyek nagyobb és nagyobb befektetéseket igényeltek. Ez a körülmény a munkások egészségügyére nézve annyiban kedvező volt, hogy az iparnak nagyobb telepekben való konczentrálásával a hatósági ellenőrzés könnyebbé vált: az üzleti fejlődés pedig nagyobb mértékben kedvezett a svédgyufa gyártásának, és a fehérfoszforral való gyufagyártás jelentőségét lassan visszaszoritotta. Minden szempontból tehát jobban megokolttá vált az a törekvés, hogy a gyufagyártásnál a fehérfoszfor alkalmazásával fel kellene hagyni.

Nevezes, hogy ez a törekvés az idő folyamán mind erősebbé vált, jóllehet, az egyéb iparágakban előforduló betegségekhez viszonyitva a foszfornekrózis esetek száma rendkivül csekély volt s igy a közvéleménynek az éppen ellene való fordulása is kevéssé látszik megokoltnak. Hiszen Hollandiában, például, ahol szorgalmas nyomozásokat folytattak ezirányban: 1878-ban egy, 1882-ben egy, 1887-ben egy, 1888-ban két, 1890-ben egy, 1893-ban két, 1895-ben négy, 1896-ban egy, 1897-ben egy és 1899-ben szintén egy foszfornekrózis eset fordult elő, amihez még egy ismeretlen évbeli esetet is hozzáadva, mindössze 16 foszfornekrózis fordult elő 21 év folyamán. A helyzet másutt sem volt rosszabb, igy a sokszorta nagyobb Németországban 1894—1898-ig 52 foszfornekrózis fordult elő, 1899-ben kilencz, 1900-ban hét, 1901-ben tiz, mig Angliában az utóbbi időben évente mindössze egy—két ese-

tet jegyezhettek fel. Ha azonban a foszfornekrózis esetek száma csekély is volt, viszont a kór lefolyása, ami a foszfornekrózist „a legrettenetesebb ipari betegség“ szomoru czimhez juttatta: magától értetődővé teszi azt az erős harczot, amit a társadalom és az állam együttesen viselt ellene és amely

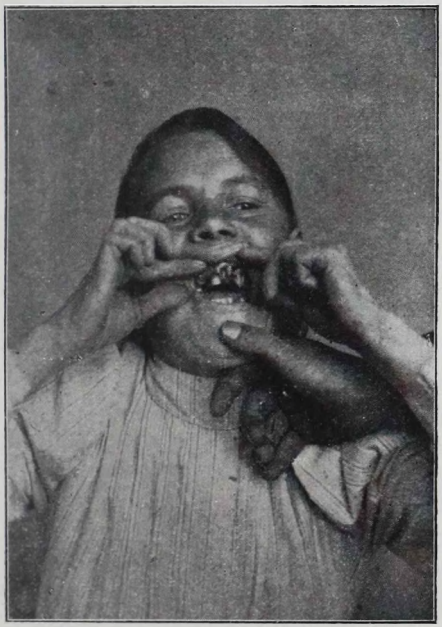

D. H. munkásnő. 22 éves korától 32 éves koráig dolgozott Nagybicsén a gyufagyárban. Betegsége 1909. év május havában kezdődött. Mindkét fogsora hiányos.

előbb vagy utóbb, de végül is mindenütt a fehérfoszfor teljes eltiltásához vezetett.

Már 1856-ban és ismételten 1860-ban a franczia országi közegészségügyi tanács szót emelt avégből, hogy a fehérfoszforral való gyufagyártást egészségügyi ártalma miatt meg kellene tiltani, mert ez az egyedüli hathatós módja a foszfornekrózis elháritásának.

Finnország volt az első, mely 1872-ben törvényt hozott a fehérfoszforral való gyufagyártás és az ilyen gyufa árusításának eltiltására. Ez a törvény 1874 január 11-én lépett hatályba. Példáját követte Dánország az 1874-ik évi törvénynyel, mely a fehérfoszforral való gyártást, továbbá az ilyen gyufa bevitelét és árusitását is eltiltotta.

A fehérfoszfor kirekesztésére irányuló törekvés európaszerte általanossá lett. A németbirodalmi gyülés 1879 junius 27-én kelt határozatával felszólitotta a kormányt, hogy készitse elő a fehérfoszforral való gyufagyártás eltiltását. Svájcz szövetségi gyülése pedig 1879 deczember 23-án törvényt alkotott, mely a fehérfoszforos gyufagyártást, bevitelét és eladását eltiltja. A végrehajtás hiányossága folytán az ellenkező érdekeltségnek sikerült közhangulatot kelteni a törvény ellen, úgy, hogy 1882 junius 22-én hatályon kivül is helyezték, a szakemberek minden ellenzése daczára. Annál nagyobb nyomatékkal látott hozzá a kormány a gyufagyárak szigorbb egészségügyi ellenőrzéséhez. A gyufagyártás mértéktelen versenye nyomasztólag hatott emez iparág üzleti helyzetére, ami sokhelyütt a munkabérek csökkenését és a munkások egészségügyi érdekének elhanyagolását vonta maga után. Az iparfelügyelet ismét több nekrózis-esetről számolt be és 1889-ben ujra fölmerült már a szövetségtanácsban, a foszfortilalom terve, ezuttal a gyufa-monopolium eszméjével kapcsolatban. A monopolium tervét a népszavazás 1895-ben elvetette, de a fehérfoszfor tilalma, mint e súlyos ipari betegség elháritásának egyetlen czélravezető eszköze 1898 november 2-án törvényerőre emelkedett. És ezután Svájcz szövetségtanácsa lett a szószólja annak a törekvésnek, hogy a foszfortilalom nemzetközi megegyezéssel általánossá váljon.

A svájczi törvényben az a nevezetes uj intézkedés foglaltatik, hogy a szövetségtanácsot felhatalmazza a törvény arra, hogy a gyufakészitésnek valami uj eljárási módszerét, mely a munkások és a közönség egészségének és biztosságának megóvására alkalmas, megszerezhesse és a gyufagyárosoknak rendelkezésükre bocsáthassa.

Azok az országok, melyekben a gyufagyártás állami monopolium, úgy egészségügyi mint pénzügyi szempontból lassankint szintén felhagytak a fehérfoszfor alkalmazásával.

Francziaországban 1872 óta van gyufamonopolium, mely 1890-ig a „Compagnie Générale des Allumettes“ nevü társaságnak volt bérbe adva, 1890-ben azonban az állam saját kezelésébe vette a gyufagyártást, mely azóta 6 nagy állami gyárban folyik. Mikor a gyárakat állami kezelésbe vették, üzemi és egészségügyi berendezésük nagyon hiányos volt, és az állam sokat költött azok javitására. Mindazonáltal még évek mulva is rosszak voltak a gyufagyári munkások egészségi viszonyai, úgy, hogy a sajtó 1896-ban fölkeltette a közvélemény figyelmét arra, hogy például a legnagyobb állami gyufagyárban, Pantin-Aubervilliers-ben, 620 munkás közül 226-an betegek és hogy ezek részére csak ebben az egy évben az állam 400,000 frank betegsegélyt fizetett.

A kormány által tanácsadásra felkért szakértő-bizottság a fehérfoszfor teljes mellőzését és ennek keresztülviteléig is igen gondos, de felette költséges egészségügyi berendezések alkalmazását ajánlotta.

A pénzügyi szempont is amellett szólt tehát, hogy a kormány inkább a fehérfoszfortól mentes gyufagyártásra térjen át. Segitségére jött az a körülmény, hogy a belga kormány 50,000 frank pályadijat tüzött ki olyan gyufának az előállitási módjára, melyet bárhol meg lehessen gyujtani, de ne legyen benne fehérfoszfor. Ez szolgáltatott alkalmat Sevene és Cahen franczia mérnökök találmányára, mely szerint az egészségre ártalmatlan foszforsesquisulfiddal készitenek gyufát. A franczia monopolium 1898 óta a régi fajta svédgyufák mellett csupán ilyeneket gyárt; kezdetben voltak hibái az ujfajta gyufának, később azonban az eljárás tökéletesitésével kifogástalanok lettek és a fehérfoszfor minden tilalom kimondása nélkül kirekesztetett a gyufaiparból. Példáját 1900 óta Románia gyufamonopoliuma is követi. Számottevő, bár nem gyökeres eredménynyel járt Oroszország intézkedése, ahol adózási rendszer utján igyekeznek a foszforos gyufát kiküszöbölni. Oroszország 1888 óta szed adót a gyufa után, és pedig dobozonkint egy kopeket, ha a dobozban 300 szál gyujtó van; kisebb dobozok után $^1/_4$, $^1/_2$ vagy $^3/_4$ kopeket, aszerint amint a doboz tartalma, 75, 150 vagy 225 gyujtószálat nem halad meg. A külföldről importált gyufa adója kétszer annyi, mint a belföldi gyártmányé. A gyufaadót do-

bozkákra ragasztott kincstári papirszalag árusitása utján szedik be. 1892-ben a foszforos gyufák adóját a biztonsági (u. n. svéd-) gyufára kivetett adónak kétszeresére emelték. Ez az intézkedés nem annyira egyészségügyi, mint inkább tüzbiztonsági szempontból volt irányadó. Ez adórendszer következtében a foszforos gyufák gyártása Oroszországban tetemesen megcsappant. Mig 1888-ban, a gyufaadó meghonositásakor, a gyufagyáraknak $^3/_4$-ed része fehérfoszforral dolgozott, tiz évre rá a gyáraknak már csak tizedrésze és a gyufatermelésnek is csak 10%-a volt foszforos gyufa. Igaz, hogy a gyufa megadóztatása óta Oroszországban számos eltitkolt üzem keletkezett, melyekben sok munkás áldozatul esik a foszfornekrózisnak. E súlyos ipari betegség ellen csupán a fehérfoszfor használatának eltiltása vezet czélra és valamennyi müvelt állam a munkásosztály érdekében tényleg erre az utra is tért.

Hollandiában az 1889. évi munkástörvény alapján a kormány 1891-ben szigoru rendeletet adott ki a foszforokozta ártalmak elháritására. De midőn az iparfelügyelői jelentések még ezután is évenkint 1—2 súlyos nekrozisesetről számoltak be, a közvélemény és az orvosi körök sokat foglalkoztak ez ártalom kérdésével, minél fogva a kormány 1897-ben, majd ujabb rendelettel 1898-ban ismét még inkább szigoritotta a gyufagyárak berendezésének egészségügyi követelményeit. Midőn a nekrózisbetegség még ezzel sem szünt meg, a kormány azon volt, hogy vagy a gyufagyártás egészségügyi szabályait még inkább szigoritja, különösen a foszforgőzök elvezetése tekintetében, vagy pedig a fehérfoszfor használatának eltiltását javasolja a törvényhozó testületnek. Maguk a gyufagyárosok inkább foszfortilalomra kérték a kormányt, hogy sem még fokozottabb egészségügyi berendezésekre köteleztessenek, csak azt kivánták, hogy az esetben a foszforos gyufa behozatala eltiltassék.

Az ilyenértelmü törvény 1901 május 28-án jött létre, mely a gyártási tilalmat 1901 julius 1-én léptette hatályba s a készletek elárusitására az év végéig adott haladékot.

Ugyanezen időben a német kormány is törvénytervezetet készitett már a fehérfoszforral való gyufagyártás eltiltására. A szövetségtanács által megállapitott eziránu törvényjavas-

latot a birodalmi kanczellár 1902 november 15-én beterjesztette a birodalmi gyülés elé.

A javaslat a fehér- vagy sárgafoszforral való gyufagyártás tilalmát foglalja magában, csupán a bányákban használatos biztositó-lámpák gyujtószalagjait szabad fehérfoszforral készitteni.

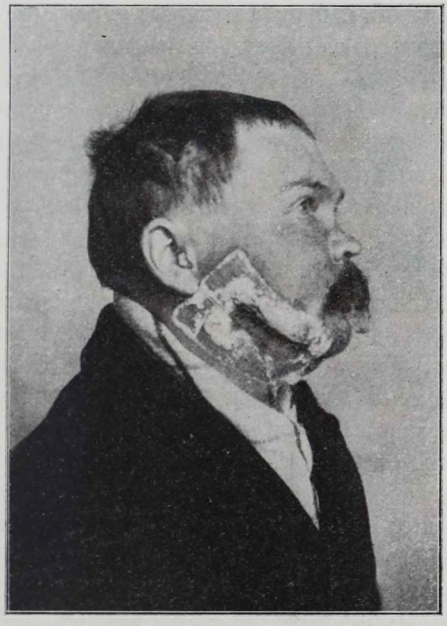

K. A. 33 éves munkás. 13 éves korától 1909 junius haváig dolgozott Nagybicsén a gyufagyárban. Ez időben kezdődött az állkapocs betegsége. Operálták; csak hat foga van.

A foszforos gyufát úgy behozni, mint árusitani tilos.

A gyártási és behozatali tilalom 1907 január 1-én, az árusitási tilalom egy évvel később lépne hatályba.

A törvényjavaslatot a birodalmi gyülés egy 21 tagból álló bizottsághoz utasitotta, mely 1903-ik év elején beható tanácskozás alá vonta. A tanácskozás során a kormány tüze-

tes felvilágositást adott a gyufaipar helyzetéről. Ebből az tünt ki, hogy a fehérfoszforral való gyufagyártás jelentősége a Németbirodalom területén évről-évre csökken, mert a belföldi fogyasztás mindinkább szivesebben fordult a svédgyufához, ezek kisebb tüzveszedelmessége miatt. A kivitelben a foszforos gyufák voltak ugyan túlsúlyban, ezt azonban más államok növekedő versenye, Oroszország elzárkózó adórendszere és Japán nagy gyufaipara folyvást csökkentette.

Tekintettel arra, hogy a foszforos gyufákhoz való gyujtószálak és dobozok készitésével a hegyvidék lakói háziiparszerüleg foglalkoztak és ezek készitményeit főleg kisebb- és középnagyságu gyufagyárak értékesitették, a német kormány módot akart nyujtani arra, hogy a kisebb gyárak, melyek nem tudnak áttérni a költséges befektetést igénylő svédgyufa készitésére, fehérfoszfor használata nélkül folytathassák üzemüket.

Evégből a kormány a javaslat indokolása szerint egy uj eljárásra vonatkozó szabadalomra igényt biztositott magának. A bizottsági tárgyalás során bejelentette, hogy ez a szabadalom Schwieningnek, a Kassel melletti bettenhauseni gyufagyárosnak a találmánya. Ennél a gyufafejek főalkatrészei: vörösfoszfor és klórsavaskáli, mely keverék egy kicsit erősebb nyomással bármely szilárd fölületen meggyulad.

A parlamenti bizottság alapos vitája és helyszini szemléje után a kormány e találmány használatára jogot szerzett és a parlament tárgyalás során kijelentette, hogy azt mindenkinek, aki eddig foszforos gyufát készitett, dijtalanul rendelkezésére bocsátja.

A bizottság fontolóra vette a birodalmi gyüléshez e tárgyban beérkezett kérvényeket is, melyekben egyes gyufagyárosok foszfortilalom kimondása esetében kártalanitást kértek.

A gyufagyárosok kártalanitási kérelmüket arra alapitották, hogy a gyufagyártásra vonatkozó 1884-ik évi törvény határozmányai folytán ők a foszforokozta ártalmak elháritására tetemes befektetéseket eszközöltek, melyek a tilalom folytán veszendőbe mennek. Ezzel szemben a kormány kifejtette, hogy a kérdéses befektetések a beszerzett szakértői vélemények alapján nem nagyösszegüek és azóta már amortizá-

lódhattak, amit a törvény hatálybaléptetésére javasolt hosszu időköz is előmozdit. De nem annyira a pénzügyi, mint inkább az az elvi szempont vezette a kormányt minden kárpótlási igény elismerése ellen, hogy ilyen módon nagy akadályai támadnának a további munkásvédelmi törvényhozásnak.

Ugy a bizottság, mint a birodalmi gyülés a kártérítési igények mellőzését mondta ki.

A bányákban használatos biztonsági lámpák gyujtózsinórjaira nézve az a szempont volt irányadó, hogy a vörösfoszforból készült gyujtózsinór nagyobb ütésre és robbanásszerüen gyulad meg és igy a bányalámpa védőhálóján keresztül szikra és láng csaphat ki, holott a fehérfoszforból való gyujtózsinór — már enyhe ütésre robbanás nélkül — lángot fog, ami a tapasztalatok szerint nem csap ki a hálón. Ennélfogva a bányamunkások biztonsága érdekében tanácsosabb a fehérfoszfornál maradni. Különben is e gyujtózsinóroknak készitése oly csekélymérvü ipar, melynél eddig foszformérgezést nem is tapasztaltak.

Ily értelemben jött létre 1903 május hó 10-én a németországi foszfortilalmi törvény.

A fehérfoszforokozta kártételek leküzdésének hathatós lendületet adott a Törvényes Munkásvédelem Nemzetközi Egyesülete, amely az 1900. évi párisi világkiállitás alkalmával 14 állam közreműködésével tartott nemzetközi munkásvédelmi kongresszuson alakult meg. A Törvényes Munkásvédelem Nemzetközi Egyesülete legelső feladata közé sorolta az egyes ipari munkákkal járó egészségügyi ártalmak leküzdését és a Bázelben 1901 szeptember 28-án tartott alakuló kongresszusa már meg is bizta a Nemzetközi Munkaügyi Hivatalt, hogy a munkások egészségét veszélyeztető iparágak, nevezetesen a fehérfoszforral és ólomfestékkel dolgozó iparágak ártalmait és az ezek ellen való védekezést tüzetesen tanulmányozza. Evégből a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal az egyes országokban alakult szakosztályaihoz kérdőivet küldött a gyufagyárakra és az ólomfestékkel dolgozó iparágakra vonatkozólag.

Az 1902 szeptember 27-én Kölnben ülésező II. kongresszus bizottságot küldött ki a foszfor- és ólommérgezések elháritási módjának tanulmányozására. A Kölnben kiküldött

bizottság 1903 szeptember havában Bázelben ült össze. Okulva a foszforizmus ellen való évtizedes küzdelmek abbeli tapasztalatán, hogy javarészt a nemzetközi üzleti verseny állja utját a mérgező hatásu gyártási anyag eltiltásának, arra törekedett, hogy nemzetközi megállapodás jöjjön létre az érdekelt államok közt a fehérfoszforral való gyufakészités törvényes tilalmára. Evégből azzal a kéréssel fordult a svájczi szövetségtanácshoz, hogy a fehérfoszfor és a nők éjjeli ipari munkájának eltiltása érdekében nemzetközi konferenczia összehivására tegye meg a kezdeményező lépéseket.

Svájcz szövetségtanácsa hajlott a kérelemre és 1904 deczember 30-án meghivót küldött ki az érdekelt államokhoz a fölvetett két kérdés nemzetközi szabályozásának megvitatására. A meghivásnak, Svájczot is beleértve, 15 állam felelt meg, nevezetesen: Ausztria, Belgium, Dánia, Francziaország, Luxemburg, Magyarország, Nagybritánnia, Németország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Svájcz és Svédország.

Az értekezletet 1905 május 8-tól 15-ig tartották meg Bernben és megállapodtak azokban az alapelvekben, melyek szerint egyrészt a fehérfoszforral való gyufagyártást, másrészt a nők éjjeli ipari munkáját nemzetközi egyezménynyel meg kellene tiltani. A fehérfoszforra nézve a megállapodás az volt, hogy ennek használatát az egyezményre lépő államok legkésőbb 1911 január elsején kezdődő hatálylyal eltiltják, föltéve, hogy Japán az 1907. év végéig kijelenti az egyezményhez való hozzájárulást. Japán hozzájárulását különösen Ausztria és Magyarország kötötte ki feltételül.

Ezt a megállapodást a képviselt államok mind aláirták, a következő kivételekkel: Anglia, Portugália és Belgium, amelyek későbbre halasztották elhatározásukat, Svédország és Norvégia elutasitották a hozzájárulást, Japán pedig azidőszerint nem akart az egyezményhez hozzájárulni.

A berni értekezlet megállapodásait a rákövetkező évben tartott diplomácziai konferenczia nemzetközi szerződés erejére emelte. Ez a konferenczia ugyancsak Bernben ült össze 1906 szeptember 17-én. Résztvettek benne — az egy Norvégia kivételével — ugyanazok az államok. Szeptember 26-án létrejött a nemzetközi egyezmény, melyben az illető államok

kötelezik magukat, hogy a fehérfoszfort tartalmazó gyufák készitését, behozatalát és árusitását saját területükön eltiltják és az erre vonatkozó törvényerejü határozmányokat legkésőbb 1908. év végéig a svájczi szövetségtanácsnál letéteményezik. Az egyezményt a ratifikálás bemutatásától számitott első esztendőben nem lehet fölmondani, azután évenkint fölmond-

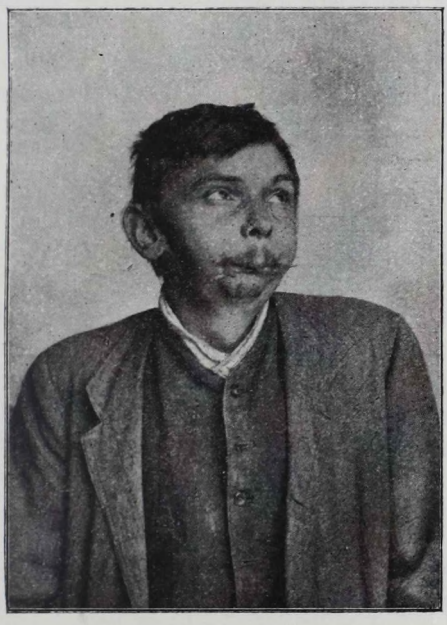

D. S. 24 éves munkás, 16 éves korától 22 éves koráig dolgozott Nagybicsén a gyufagyárban. Betegsége 1907-ben kezdődött. Foszfornekrózis következtében elhalt, alsó állkapcsát műtét utján eltávolitották.

ható. A fölmondás hatályba lép egy évvel azután, hogy az illető állam abbeli elhatározását irásban bejelenti a svájczi szövetségtanácsnál, mely az egyezményben részes többi államot értesiti róla.

A berni foszfortilalmi egyezményt legott aláirták: a Német-birodalom, Dánia, Francziaország, Olaszország, Luxem-

burg, Németalföld és Svájcz. Ezek közül Németországnak, Dániának, Hollandiának és Svájcznak úgy is megvolt már a maga foszfortilalmi törvénye. A svájczi szövetségtanács 1907 deczember 19-én, a német-birodalmi gyülés 1907 deczember 20-án, Dánia 1908 január 21-én és Hollandia 1908 julius 11-én kelt törvénynyel, illetőleg nyilatkozattal jelentették ki az egyezményhez való csatlakozásukat. Luxemburg — melynek ugyan nincs gyufaipara, csupán bevitele — augusztus 10-én, Francziaország 1909 deczember 17-én alkották meg a törvényt a foszfortilalomra és a berni egyezményhez való hozzájárulásra.

Az egyezményt aláirt államok közül Olaszországban csak a törvényjavaslat készült el, parlamenti tárgyalása még nincs befejezve.

Később azonban Angolország is hozzájárult a berni egyezményhez az 1908 deczember 21-én kelt foszfortilalmi törvény alapján, mely a foszforos gyufák gyártását 1910 január 1-től fogva megtiltja. Az ilyen gyufák bevitelét az ausztráliai államszövetség — melynek szintén nincsen saját gyufaipara — 1908 deczember 8-án kelt hirdetménynyel, 1909 junius 1-én kezdődő hatálylyal megtiltotta.

Jóllehet Japán, melynek már évtizedek óta nagy gyufaipara és ebből milliókra rugó kivitele van, mindeddig nem tiltotta el a fehérfoszfor használatát, Ausztria törvényhozó testülete mégis elhatározta a berni egyezményhez való hozzájárulást.

Ausztriában a foszfornekrózis esetei állandóan foglalkoztatták a közvéleményt és a szakköröket. A Reichsrat 1906 szeptember 25-iki ülésén Adler dr. és társai a fehérfoszfor tilalmazására vonatkozólag interpellácziót intéztek a kereskedelemügyi ministerhez és a berni foszforkonvenczióhoz való csatlakozást sürgették. Forscht dr., kereskedelemügyi minister, azt válaszolta, hogy mig a gyufagyártásban leginkább számottevő államok, nevezetesen Angolország, Svédország, Norvégia, Belgium és Japán a berni konvenczióhoz nem csatlakoznak, ezen államok versenyére való tekintettel, Ausztria sem léphet abba be. Kijelentette azonban, hogy addig is az üzemek sürübb és szigoritott ellenőrzéséről gondoskodik.

Az 1907. év junius 17-én megnyilt Reichsrat egyik ülésén, már 1907 julius 23-án, Adler dr., Schrammel, Nemeš és

társai (a szocziáldemokrata-párt tagjai) törvényjavaslatot terjesztettek elő a fehérfoszforral való gyufagyártásnak és az ilyen gyufa forgalombahozatalának tilalmáról. Ez a javaslat a képviselőház szociálpolitikai bizottságához utasittatott, de ebben az ülésszakban már nem tárgyalták le. A következő ülésszakban 1908 junius 7-én a képviselőház egyhangulag elfogadta azt a sürgősségi inditványt, mely a kormányt felhivja a fehérfoszforral való gyufagyártás eltiltására és a berni konvenczióhoz a ratifikálásra kitüzött határidő lejártáig (1908. év végéig) való csatlakozásra.

A szociálpolitikai bizottság 1908 junius 14-én némi módositással hozzájárult a törvénytervezethez és azt javasolta, hogy a kormány szólittassék fel a gyufamonopolium meghonositásának sürgős tanulmányozására, továbbá hathatós lépéseket tegyen avégből, hogy Magyarország is elfogadja a foszfortilalmat és lépjen be a berni konvenczióba, végül, hogy a kisebb üzemek — ha netalán szükséges volna más termelési ágra térniök — erre a czélra pénzügyi támogatásban részesülhessenek.

Ugyancsak az 1909-ik évben a kereskedelemügyi minister törvényjavaslatot terjesztett elő avégből, hogy a fehérfoszforral való gyufagyártás a tartományi hatóságoktól kérendő konczessziókhoz köttessék és az ipartörvény alá nem eső háziipar és otthonmunka keretében való gyakorlása eltiltassék. E törvényjavaslattal kapcsolatban a kereskedelemügyi minister a belügyminisztérrel egyetértőleg rendelet-tervezetet is készitett a fehérfoszforral dolgozó gyufagyárak szigorubb egészségügyi követelményeiről.

A baleset-elháritásügyi bizottság 1908 julius 15-én ellene nyilatkozott ennek a rendelet-tervezetnek, abból indulván ki, hogy a gyufagyári munkások egészségét csupán a fehérfoszfornak teljes tilalma védheti meg ezen iparág súlyos ártalmaitól.

Ugyanerről a két tervezetről véleményes jelentést készitett az osztrák munkásvédelmi egyesület is, nevezetesen a vegyészeti gyárak munkásainak szakosztálya. Ez a vélemény is a fehérfoszfor teljes tilalmát kivánta.

Az osztrák munkaügyi tanács (Arbeitsbeirat) is foglalkozott e kérdéssel. 1908 julius 16-án szükségesnek jelentette

ki a fehérfoszfor gyártásának és forgalombahozatalának teljes eltiltását; a végrehajtás módozatai, valamint a gyártási és eladási monopolium kérdésének megvitatására pedig bizottságot küldött ki. Ez a bizottság 1908 deczember 14-én tárgyalta az erre vonatkozó törvénytervezetet és elhatározta, hogy a kormányt sürgős intézkedésre kéri fel a gyufamonopolium meghonositása végett. A bizottság jelentését a munkaügyi tanács teljes ülése 1908 deczember 22-én tárgyalta és a következő javaslatokban állapodott meg: állami gyufamonopoliumra van szükség, legkésőbb a foszfortilalom hatálybaléptekor; nyilatkozatot kell kérni a kormánytól afelől, miképen akar a foszfortilalom folytán esetleg foglalkozás nélkül maradó munkásokról gondoskodni; a tilalmat megszegő vállalkozók viseljék a nekrózisból eredő összes betegsegélyzés és baleset-kártalanitás terheit.

Ezt néhány nappal megelőzőleg, 1908 deczember 19-én, tárgyalta a képviselőház a szocziálpolitikai bizottság által bemutatott törvénytervezetet és a következő határozatokat mondta ki:

1. Felhivatik a kormány, hogy a gyufamonopolium meghonositásának kérdését azonnal fontolóra vegye és sürgősen tegyen ezirányban javaslatot;

2. felhivatik a kormány, haladéktalanul tegyen lépéseket, hogy Magyarországot is rábirja a foszfortilalomra és a berni konvencziához a többi államokkal egyidejüleg való hozzájárulásra;

3. felhivatik a kormány, hogy a kisüzemeknek a más foglalkozásra netalán szükséges áttéréséhez a bőséges pénzügyi támogatást tegye lehetővé.

A képviselőháznak eme határozata folytán a kormány indittatva érezte magát a fehérfoszforral való gyufagyártás tilalmáról törvényjavaslatot készitteni. Minthogy pedig arra volt kilátás, hogy a tervbevett javaslat hatályba léptéig még évek fognak eltelni, a kereskedelemügyi minister 1909 január 30-án rendeletet bocsátott ki, mely a túlmunka engedélyezését megtiltja azokban az üzemekben, ahol a munkások fehérfoszforral vagy az abból készült gyujtó anyagokkal közvetlen érintkezésbe jöhetnének.

Az 1909 márczius 10-én megnyilt legközelebbi ülés-

szak elején és pedig márczius 22-én előterjesztette a kormány a képviselőháznak a fehérfoszforral való gyufagyártás eltiltására vonatkozó törvényjavaslatát, melyet a képviselőház ugyanaz nap a szocziálpolitikai bizottsághoz utasitott; ennek jelentése alapján a képviselőház márczius 26-án felállással megszavazta a törvényjavaslatot, melyhez 1909 junius 24-én a főrendiház is hozzájárult és julius 13-án szentesittetett.

A törvény fontosabb határozmányai a következők:

1. A gyufagyártáshoz fehér- vagy sárgafoszfort használni vagy ilyen gyufát forgalomba hozni tilos. Nem szabad olyan üzemek létesitését engedélyezni, amelyekben gyufaáruk fehér- vagy sárgafoszfor felhasználásával készülnének.

E határozmányok nem vonatkoznak a bányákban használatos biztositó-lámpák gyujtószalagjaira;

2. bizonyos gyufaáruk iparszerü készitéséhez felhasználható gyujtóanyagok és festőanyagok alkalmazását a kormány egészségügyi vagy biztossági szempontból eltilthatja, vagy az üzem berendezésére és a forgalomba hozott gyufaáruk elcsomagolására vonatkozó feltételek teljesitésétől teheti függővé;

3. a kormány felhatalmaztatik arra, hogy a gyufaáruk előállitására szolgáló olyan ujabb eljárásokat, amelyek a gyártásukkal foglalkozó munkásoknak vagy a közönségnek biztosságára kiválóan előnyösek, megszerezhesse és a vállalkozóknak rendelkezésükre bocsáthassa;

4. az iparfelügyelők a gyufaáruk készitésével foglalkozó összes üzemeknél a gyártásnál használt anyagokból, valamint a kész gyujtóárukból mintát vehetnek.

A fehérfoszforral való gyufagyártás tilalma 1912 január 1-én, az ilyen gyufák árusitásának tilalma 1912 julius 1-én, a törvény többi határozmánya azonnal hatályba lép.

Tekintettel a törvénynek ily késői hatálybaléptére, a kereskedelemügyi minister 1909 május 24-én kelt rendeletével uj gyufagyárak felállitását a tartományi hatóságok engedélyétől tette függővé. Ha a gyártásnál fehérfoszfort is akarnának használni, ezt az okiratban külön ki kell tüntetni.

* *

Magyarországnak 18 gyufagyárában mintegy 2065 (1147 nő) munkás dolgozik, kik között a foszfornekrózisnak — sajnos — sok áldozata van. A munkások egészségügye érdekében az ipartörvény (1884. XVII. t.-cz.) az iparfelügyeleti (1893. XXVIII. t.-cz.) és a munkásbiztositó törvény (1907. XIX. t.-cz.) általánosérvényü határozmányokat foglalnak magukban. A gyufagyári munkások körében tapasztalt gyakori és súlyos betegségi esetek arra inditották a kormányt, hogy a gyufagyári munkások egészségének megóvása érdekében külön szabályrendeletet alkosson. Ez a rendelet, melyet a kereskedelemügyi ministerrel egyetértőleg a belügyminister 1898 márczius 27-én bocsátott ki, részletesen előirja: miképen kell a fehér- vagy sárgafoszfort használó gyufagyárakat berendezni, szellőztetni, tisztán tartani, a foszforgőzöket eltávolitani, a gyujtótömeggel való munkálatokat végezni; külön öltöző- és étkező-helyiséggel, mosdó-berendezéssel, benne kellő szájöblögető-oldattal fölszerelni. A veszélyes üzemekhez csak orvosi vizsgálat alapján szabad ép, erős munkásokat fölfogadni, azokat negyedévenkint orvos által megvizsgáltatni, a betegségi eseteket a hatóságnak bejelenteni és gyógyitásukról gondoskodni.

E rendelet végrehajtása máig is fölöttébb hiányos, úgy, hogy egy miniszteri körirat 1910 február havában nyomatékosan felhivja az iparfelügyelők figyelmét e rendelet végrehajtásának ellenőrzésére.

A Budapesti Kerületi Munkásbiztositó Pénztár főorvosa, dr. Friedrich Vilmos, gyufagyáraink nagyobb részét az 1907. évben megszemlélte és tapasztalatairól a „Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületé"-nek egyik kiadványában számolt be. E tanulmány gyufagyáraink egészségügyi berendezését nagyobbrészt fölötte hiányosnak, a munkások helyzetét igen szomorunak tünteti fel.

Az iparfelügyelői jelentések is évről-évre számos foszfornekrózis esetről számolnak be és a fehérfoszfor használatának eltiltása mellett emelnek szót.

Azok a munkásbiztositó pénztáraink, melyeknek kerületében gyufagyárak vannak, aránytalan nagy terheket viselnek a gyufagyári munkások megbetegedéséből.

Emellett nem hagyhatjuk figyelmen kivül azt a körül-

ményt sem, hogy a betegsegélyző pénztárak nagymértékü megterhelése daczára sem részesülhetnek a munkások oly mértékü támogatásban, amilyet a foszfornekrózis kigyógyitása vagy az ebből eredt munkaképtelenség kárpótlása igényelne.

A nekrózis ugyanis ritkán gyógyul meg 20 hét alatt, hanem sokszor évekig tart és nem ritka az az eset, hogy rokkantsággal vagy teljes munkaképtelenséggel, sőt halállal is végződik. Az ujabb svájczi és angolországi munkáskártalanitó törvények ilyen esetekben a munkaadók szavatosságát állapitják meg oly mértékben, mintha a munkást baleset érte volna.

Munkásbiztositó intézményünk annyira meg van terhelve, hogy minden olyan ujabb megterheléstől már eleve tartózkodnunk kell, amelyet más áldozattal el lehet kerülni. Mivel pedig a foszforos gyufa gyártásának jelentősége a svédgyufával szemben hazánkban is évről-évre csökken, nem lehet kétség aziránt, hogy a fehérfoszfor használatának eltiltásával kell ezen az ipari betegségen segiteni.

Erdei üdülőtelepek a gümőkór elleni küzdelemben.

Okolicsányi-Kuthy Dezső dr.

Nemrég jelent meg ismét egy német „Festschrift", egy ujabb csilláma annak az ernyedetlen munkának, melyet a nagyratörő germánság szünet nélkül kifejt, fajának erősitésére a legapróbb részletekben is szemünk előtt vas kitartással teljesit, elvégez — hogy ne csupán nagy, de hova-tovább a legnagyobb lehessen . . .

Tiz éve mult, hogy a berlini Vörös Kereszt népszanatórium-egyesület megalakitotta az ő *üdülőtelep-osztályát* von *Studt* minister nejének elnöklete alatt s erről a tiz esztendőről ad számot az ünnepi kiadvány.[1]

Megvan benne a tipusa az eredményes detail-munka egész menetének.

Egy meleglelkü fiatal orvos, *Litten* professzor berlini poliklinikájának egyik segédje, dr. *Becher* Wolf, elkezd gondolkodni a tüdővésztől sanyargatott munkásnép sorsán. Hányan nem juthatnak közülök szanatóriumba! Pedig a szanatóriumi gondozásra, ha megbetegszik, főleg a teljesen vagyontalan munkásnak van égető szüksége, aki otthonában az intézeti ápolás főkellékeit: a sok tiszta levegőt, bőséges jó táplálékot és nagy tisztaságot, kellő mód hiján, magának semmikép meg nem szerezheti. Ezrivel nem juthatnak szanatóriumba a sorvadástól fenyegetett, vagy már benne sinylődő munkások, mert még Németföldön sincsen, a csak nagy tőkével létesithető, költséges üzemü tüdőgyógyintézetekben elegendő hely; soká kell várakozni, talán addig, mig már késő is . . . vagy már nem remél kellő gyógyeredményt az intézet s azért elő sem jegyzi a boldogtalant, avagy, a sok apróssággal megáldott

[1] Walderholungsstätten vom Rothen Kreuz, Berlin, 1909.

munkás felesége, például, nem teheti, hogy hónapokra odahagyja a háza tüzhelyét s népét merőben gondozatlan tudja.

Kell tehát olyan intézmény, — igy fűzte tovább gondolatait az emberbarát orvos, — mely kevés befektetéssel létesülhet, aránylag olcsó üzemü s igy elegendő számban keletkezhetik ahhoz, hogy a szanatóriumba nem jutó betegeket befogadja; kell olyan intézmény, mely kevésbbé merev kereteibe beléillesztheti a tüdővésztől csupán fenyegetett üdülők, más

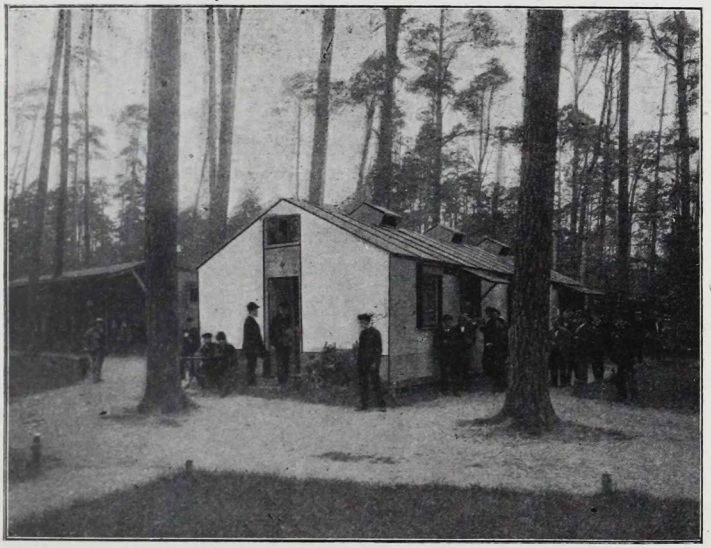

Döcker-barakk, a jungfernheidei férfi-üdülőtelepen.

betegségből rekonvalescensek és a vérszegények seregeit épúgy, mint a még fenjárni képes, de már súlyos sorvadásban szenvedőt — és kell olyan intézmény, mely esténkint hazabocsátja az ápoltját, hogy az is részesüljön áldásaiban, akit a családja iránti kötelessége nem enged hazulról hetekre-hónapokra teljesen távol lenni, vagy amely megengedi az aprógyermekes anyának, hogy kisdedét is magával hozza reggelenkint a balzsamos erdei levegő tiszta légkörébe.

Feltétlen szükség van ilyen intézményre, mondották *Becher* és buzgó munkatársa *Lennhoff* dr., mert úgy a tüdővésztől való megóvás, mint a már betegek sorsának javitása parancsolóan megköveteli, hogy az illetőket kiragadják annak a modern csapásnak a végzetes hatása alól, amit két szóval úgy hivunk, hogy: *rossz lakás.*

A kisemberek silány, levegőtlen, fénytelen lakásaiban könnyen kifejlődik a tifusz, az influenza után a tüdőcsúcsok tuberkulózisa, abban a lakásban menthetetlenül veszve van a már tüdőbajos s a legnagyobb veszedelemben vannak azok is, akik a beteggel e kórtermő, betegségnevelő emberfészkeket megosztani kénytelenek.

A rossz lakás káros hatásának csökkentésére legalább azzal kell sürgősen törekednünk, hogy a nappal óráira kimentsük onnan a veszélyben forgó, száraz-betegségre hajlamos egyént avagy elvonjuk onnét a főképen nappal köhögő, tehát a fertőzés csiráit leginkább ekkor terjesztő tüdőbajost.

Kellenek tehát *üdülőtelepek* a szegény betegek nappali használatára: a nagyváros közelében könnyen és olcsón elérhető erdős helyen egy külön e czélra szánt körülsövényzett telek, melyen ülő és heverő nyugvásra alkalmas berendezés van, ahol eső és szél ellen védelmet találnak az ápoltak, ahol napközi ott-tartózkodásuk alatt egyszerü, de tápláló élelmet kapnak s ahol valamicske gond arra is fordittatik, hogy el ne unják magukat, némiképen el is szórakozhassanak.

1899 tavaszán merült fel az eszme. Az azon év májusában Berlinben lefolyt nemzetközi tuberkulózis-kongresszuson s az ennek bezárulta után másnap megtartott „betegsegélyző pénztárak kongresszusán" ösmertették azt az idea szülői és kis vártatva megvolt az első reflektáns, aki az uj gondolatot felkarolja. Fölkereste *Becher* és *Lennhoff* dr.-okat a rathenowi betegpénztár elnöke és tanulmányozni kezdte a kérdést, majd *Pannwitz* tanár karolta fel az ügyet s még 1899 folyamán megalakult a berlini Vörös Kereszt népszanatórium-egyesület már emlitett külön üdülőtelep-osztálya. Csakhamar megvolt a szükséges érintkezés Berlin betegsegélyző pénztárainak elnökségével is, megvolt nyerve az orvosok jóindulata az uj terv iránt, s igy lőn, hogy alig több mint 1 évvel az eszme megszületése után meg is valósult az az ő első kiadásában:

megnyilt az első üdülőtelep, férfiak számára, a „Jungfernheide"-n, 1900 május havában.

S az élet megmutatta, hogy az üdülőtelep intézménye kell neki. Mindjárt az első évben 443 egyén (383 tüdőbajos és 60 rekonvalescens) üdült a Jungfernheide-n tavasztól késő őszig. A munkaképtelen, de fenjáró üdülők naponta reggel olcsó pénzen kiutaztak oda heti munkásjegyeikkel s este ismét hazatértek otthonukba. Egy harmadrésze az üdülő tüdő-

Az üdülők étkezése a „Leopold Koppel" női üdülőtelepen.

bajosoknak olyan volt, akit már előjegyeztek egyik vagy másik népszanatóriumba való felvételre, de hely hiján még otthon kellett volna várakozniok a rossz lakás egészségtelen légkörében. Ezek most fölcserélhették ezt a tüdejüknek nap-nap után friss erdei levegőt nyujtó üdülőtelep tiszta atmoszférájával, ami által bajuk időközben alig, vagy egyáltalán nem rosszabbodott, sőt sokszor meg is javult, úgy, hogy utóbb a *szanatóriumi kezelés* nem egyszer *fölöslegessé* is vált rájuk nézve. Voltak továbbá a tüdőbajos üdülők közt olyanok, akik akkor jöttek

ki a szanatóriumból s az ott szerzett sokszor még törékeny javulást most az üdülőtelepen szilárditották meg, mert ez intézmény sokkalta kisebb költségei és az egyént az otthonától nem teljesen elvágó szervezete itt lehetővé tették nekik az egészségszerző életmód folytatását.

Nem egy esetben az üdülőtelepen való ápolás alatt lehetett biztossággal megállapitani a kezdődő tüdőbaj korai diagnozisát: ott tünt ki, hogy a régóta huzódó vérszegénység,

Délutáni pihenés a johannisthali Luise v. Studt-üdülőtelepen.

gyomorgyöngeség, kisétüség avagy idegesség mögött a csirázó tüdőgümőkór lappang, úgy, hogy e komoly betegség kellő időben való felösmeréséhez is hozzájárult az üdülőtelep.

Másrészt kedves menedékévé vált az intézmény mindjárt az első kisérletnél a súlyos, előrehaladott szakban lévő sorvadásos betegeknek. Megható volt látni, hogyan használták ki reggeltől estig mindennap az időt, amit e szegény, már csak vegetáló embertársaink az üde, szabad erdei levegőben tölthettek . . . és sokan még fel-fel birtak éledni, meg is javul-

hattak kissé, bár gyógyulásukról természetesen szó nem lehetett; azonban végtelen hasznot hajtott az üdülőtelep az óvógyógymód szempontjából ez esetekben. Hisz a legsúlyosabb betegek háza tűzhelyére köszöntött be már legerősebben az anyagi szükölködés: a családfentartó hosszas senyvedése, munkára tehetetlensége folytán előállott nélkülözés! Ezt elháritandó vagy csökkentendő, a feleség kénytelen munka után látni s hogy amellett kicsi gyermekeit is gondozhassa, olyan munkát keres,

Criquette-játék az eichkampi női üdülőtelepen.

amit otthon elvégezhet. Ez a házimunka, otthon-dolgozás, („Heimarbeit") az ő egészségi ártalmaival, porával, csirizbüzével, vasalószagával stb. csak még fokozta volna az ártalmakat, amelyek a szegény szenvedő beteget érik, ha otthon marad; másrészt a család többi tagjainak is még jobban fokozza vala a hajlamosságát a lakásban hagyott súlyos beteg által ott elszórt kórcsirák iránti fogékonyságra.

Az üdülőtelep mindkét irányban lehetőség szerint segitett a bajon.

Amellett az üdülőhely, hasonlóan a szanatóriumhoz, iskolázta is a tüdőbajost, megtanitotta a fertőzés fogalmára s a fertőzés elháritásának legfőbb módjaira.

Ez a sok előnye az uj intézménynek csakhamar kitünvén, 1901 tavaszán már létre is jött a Vörös Kereszt második erdei üdülőtelepe *Pankow* mellett, nők számára. Ennek még ugyanazon évben párja keletkezett: a *spandaui* telep.

E női üdülőtelepekre *gyermekeket* is fölvett a vezetőség, olyanokat pld., akik a szünidei gyermektelepekről hely hiján kimaradtak s a velük elért igen kedvező eredmények hatása alatt 1902 tavaszán már külön *gyermekek üdülőtelepe* támadt *Schönholz*-ban, ahol az ápolt apróságok gümőkórja a legkedvezőbben volt befolyásolható, úgy, hogy az intézmény — némi iskolai oktatással egybekötve — ezirányban is tökéletesen bevált.

Hogy aránylag mily egyszerü eszközökkel létesithető egy ily üdülőtelep, élénken illusztrálja az a körülmény, hogy az első gyermeküdülőhely csakhamar szüknek bizonyulván, a második hasonnemü intézet *Sadowá*ban *10 nappal azután, hogy létesitését elhatározták*, már meg is nyilott s *elkezdte áldásos müködését.*

Ez a sadowai telep eredetileg 150 gyermek számára készült, de a forró nyári hónapokban oly nagy volt az üdülni vágyók száma, hogy a berendezés egy részét 250 gyermek számára kellett hamarosan kiegészitenі. A gazdasági épületül szolgáló Döcker-barakkot a német tüdővészellenes központi bizottságtól kapták, a többi berendezést azonban pénzért készittették a tervezők s az összesen került 9395 márkába és 79 pfennigbe. Egy szanatórium néhány ágya több költséget emészt föl. Az egész üzemköltség a sadowai intézetben 1908-ban 14,503 márka és 45 pfennig volt, vagyis naponta és fejenkint 59 pfennig, kb. egy hatodrésze a szanatóriumok napi és fejenkinti készkiadásainak.

A felnőttek üdülőtelepeinek fentartásához a financziális alapot a betegpénztárak adják meg, melyek a német Vörös Kereszt üdülőtelepein lévő tagjaikért 1900-ban még csak 3300 márkát, 1908-ban azonban már 64,600 márka ápolási dijat fizettek.

De a csekély ápolási költséget önmaga is sok beteg meggyőzi. 1908-ban 10,600 márka folyt be önmagukért fizetők révén s a hatóságok és a közjótékonyság anyagi támogatása természetesen szintén nem maradt el ez üdvös intézménytől.

A berlini példát csakhamar követte Lipcse (1901), Majna-Frankfurt (1902) stb., úgy, hogy 1909-ben nem kevesebb mint *92 erdei üdülőtelep működött* már a német birodalomban.

A külföld is himet varrt az áldásos institutióról: legelőbb Mons-ban (Belgium) keletkezett a német mintára üdülőtelep, majd Bécs állitott két telepet gyermekek részére, aztán követték a példát Francziaország, Anglia és igen nagy arányokban Északamerika („Day Camps").

Nálunk e téren Biharmegye társadalma és hatóságai léptek csak eddigelé az alkotás mezejére s mint legujabban hirét vesszük, Szabolcsmegyében indult meg üdülőtelep létesitésére mozgalom.

Pedig az erdei üdülőtelepek olcsó és czélszerü intézménye a tüdőbeteg-gondozók mellett leginkább van hivatva hazánkban a gümőkór elleni küzdelemnek valóban hathatós eszközévé válni.

Németország erdei üdülőtelepei.

Pataki Béla.

Van Berlin határában a szocziális gondoskodásnak egy oly alkotása, amelynek megismerése a mi évente közel hetvenezer tüdővészest eltemető országunkra kiválóan jelentős és nálunk való meghonositása sürgős szükség. Ez az erdei üdülőtelep. Munkások és munkásnők százai üdülnek itt nyaranta, hogy beteg tüdejükre gyógyulást vagy javulást nyerjenek, hogy a tuberkulózistól megtámadott szervezetüket ujból munkaképessé tegyék.

A legelső üdülőtelepeket tulajdonképen Angliában létesitették munkásszövetkezetek (Friendly Society) abból a czélból, hogy az egyidőre munkaképtelenné vált tagok rövid ott-tartózkodás után ismét keresetképessé lehessenek. Minthogy e munkások nagy hányadát a tuberkulózis kényszeritette üdülésre, ezen úgynevezett Reconvalescent Home-ok öntudatlanul a tüdővész ellen is küzdöttek. Azonban az üdülőtelepeket a tüdővész elleni harcz czéljaira tervszerüen először Berlinben használták fel. Innen terjedtek el: Leipzig, Frankfurt a. d. Oder, Frankfurt a. Main, Düsseldorf és még közel száz más német városba, azonkivül Belgiumba, Francziaországba, Angliába és Észak-Amerikába is.

Az első ilyen, a tuberkulózis elleni küzdelem szolgálatába szegődtetett üdülőtelepet a „Volksheilstätten-Verein vom Roten Kreuz“ állitotta föl 1900-ban Berlin közelében a Jungfernheiden. Ma már ez az egyesület, tiz év után, hét üdülőtelepet tart fenn ugyancsak Berlin környékén széltől védett erdős

helyeken. A berlini üdülőtelepek mindegyike 200—250 személy részére van berendezve és 1—2 hektárnyi területet foglal el. A szükséges erdőrészeket az állami erdőkezelőségtől bérelik. Tekintettel a czélra, a bérösszeg elenyészően csekély és csupán a tulajdonjog s bérviszony elismerésének kifejezésére szolgál. A düsszeldorfi erdei üdülőtelepek pld. az erdőrész hektárjáért évente 10 márka bérösszeget fizetnek.

Az erdei üdülőtelepek nappali szanatóriumok, ennek megfelelő berendezkedésük és épitésmódjuk is. A telepet kerités védi, hogy illetéktelenek ne zavarhassák az üdülők nyugalmát. Látogatókat csak a vezetőség irásos engedélyére bocsátanak be. A gazdasági és adminisztrácziós helyiségeket, u. m.: a konyhát, éléskamrát, fürdőszobát, a főfelügyeletet gyakorló ápoló szobáját, az irodahelyiséget könnyen felállitható „Döcker-féle barakk"-okban helyezték el. Az ebédlő, a fekvőcsarnok, az öltöző- és kézmosó-szoba svájczi stilü épitmények. Mind e helyiségek közül a legnagyobb gondot a fekvőcsarnok épitésére forditák. Ez három oldalról zárt és csak dél felé nyitott. Itt pihennek az üdülők ebéd után és itt töltik a nappal javarészét, ha eső vagy szél akadályozza őket, hogy a szabadban tartózkodjanak. A Vörös Kereszt-Egyesület „Luise Studt"-üdülőtelepének (Johannisthal, Berlin) két fekvőcsarnoka van, melyek mindegyike 40 m hoszszu, 5 m széles és padozata 20 cm-nyire van a földtől.

Az üdülőtelepek legtöbbje májustól októberig van nyitva, némelyek azonban télen át is. Ez utóbbiaknak az épületei nagyobbak és szilárdabbak. A „Luise Studt"-üdülőtelep pld. téli-nyári kúrára berendezett emeletes épület és 37,883·90 márkába került. Ezzel szemben a Rheinprovinz-i tartományi munkásbiztositó intézet csupán nyáriüzemü düsszeldorfi férfi- üdülőtelepének épitése mindössze 14,125 márkát tett ki.

Egy-egy erdei üdülőtelep teljes felszerelése kikerül 5000 márkából és hogy ez összegben még a legaprólékosabb kiadások is bennfoglaltatnak, annak bizonyitására szolgáljon a következő táblázat.

A düsszeldorfi férfi-üdülőtelep felszerelésének leltári költségei voltak:

Folyó-szám	Tárgy	Egyenként M	Összesen M	Megjegyzés
1	60 köpetgyüjtő-üveg	17.40	17.40	
2	1 drb revolver	18.—	18.—	
3	Deczimalmérleg	164.75	164.75	
4	1 drb minimax-készülék	87.15	87.15	
5	Szállitott leltári darabok (szekrények, székek) gyapju- és fürdőlepedők, törülközők stb.	1785.36		
6	Szállitott faszékek	84.70		
7	Triumphszékek és 1 drb késtisztitó-gép	87.40		
8	Konyhai leltár (fazekak, kések, villák stb.)	308.35		
9	Konyhai és munkaszerszámok (ásók, kapák stb.)	52.26	2318.07	
10	1 drb ételhordó-kocsi	225.—	225.—	
11	1 „ szerszámos-láda	53.50	53.50	
12	1 „ tekejáték	31.70	31.70	
13	60 drb padláb, a szabadban szükséges padok számára...	—.70	42.—	
14	Ülődeszkák az előbbi padokra	1.72	103.20	
15	6 drb asztal	31.—	186.—	
16	1 „ czimtábla	27.—	27.—	
17	1 „ húzócsengő	21.50	21.50	
18	1 „ szekrény a pokróczok őrzésére	106.—	106.—	
19	1 „ szekrény fürdőlepedők tartására	90.—	90.—	
20	2 „ papirtartó-szekrény	14.—	28.—	
21	1 „ falióra	11.—	11.—	
22	Fürdőberendezés, takaréktűzhely, egy szivattyu és egy melegvizkészülék ...	1601.91	1601.91	
	Összesen		5132.18	

A Vörös Kereszt-Egyesület berlini erdei üdülőtelepeit részint a tagdijakból befolyó összegekből, részint egyesek (Leopold Koppel-Erholungsstätte) és az érdekelt községek adományaiból épitette. Másutt a városok létesitettek telepeket, mint városi intézményeket. A Rheinprovinz tartományi munkásbiztositó intézet saját költségén állitott fel Düsseldorfban két üdülőtelepet az „Aaper"-erdőben. Ezek létesitésében az vezette, hogy igy a gyakorlatban bevált, követendő mintaintézményt állitson a rajnai kerület községeinek. Mert — úgymond —

az erdei üdülőtelepek főleg lokális jelentőségüek, mivel csak a közelben, többnyire tehát a községben lakó betegek használhatják.

Az üdülőtelepek létesitése igy kiválóan a községek, jótékonysági egyesületek és munkásbetegsegélyzők, illetve biztositók feladata.

Az üdülőtelepek ápoltjai munkások vagy vagyontalan másfoglalkozásuak. Az előbbieket a betegsegélyző pénztár

Légfürdő a schönholzi gyermek-üdülőtelepen.

orvosa utalja át az üdülötelepre, a pénztár terhére; ő szabja meg a kúra időtartamát s a beteg a telepen tartózkodása idején is hetenkint legalább egyszer jelentkezik az eredmény felülvizsgálása és a netalán szükségessé váló további orvosi intézkedések megtehetése czéljából. E betegek ápolási, valamint utazási költségeit a betegsegélyző viseli. A betegek másik nagy csoportja a város költségén jár az üdülötelepre. Ezeket a hatósági orvos vizsgálja meg, ő irja elő a telepen töltendő időt. Van továbbá némely egyesületnek alapitványi

helye és vannak csekély számmal fizető betegek, akik maguk fedezik utazásuk és ápolásuk összes kiadásait. Ezeket csak a telep orvosa veheti föl.

Az erdei üdülőtelepekre valók első sorban a lábadozók és a kezdő stádiumban levő gümőkórosok, de nem rekeszthetők ki onnét a súlyos tüdőbetegek sem, akiket a szanatórium az ő gondozásába már fel nem vesz. Az üdülőtelepekre valók még az orvosok véleménye szerint a görvélykórban, vérszegénységben, sápkórban, bizonyos szív- és idegbántalmakban szenvedők, olyanok t. i., akiknél nem szükséges a költséges kórházi kezelés.

Természetes, hogy az erdei üdülőtelepek ápoltjai csak olyan betegek lehetnek, akik állapotuk rosszabbodása nélkül naponta megbirják tenni az utat — valamely közlekedési alkalmatosságon — az erdőbe és vissza.

A telepek oly helyeken épültek, hogy villamossal és vasuttal könnyen elérhetők legyenek, a közlekedési eszközök állomásaitól pedig legfeljebb 5—10-percznyi járásra vannak az erdőben, hogy az odagyaloglás ne ártson a betegeknek.

A berlini villamoson, vagy a környékbe vivő helyiérdekü vasuton a telepre járók havonta 3 márka 10 pfennigbe kerülő munkásjegygyel utazhatnak naponkint bármely órában, lakásuktól a telepig és vissza. Az utazás költségeit csak a fizető betegek viselik maguk, minden más esetben az az egyesület, vagy hatóság, amelynek terhére az illető az üdülőtelepet látogatja.

A düsseldorfi üdülőtelepre az összes betegek villamoson mennek ki és a villamvasut igazgatósága a fertözés veszélyének teljes elkerülése végett külön kocsit bocsát rendelkezésükre.

A felnöttek üdülőtelepeinek házirendje a következő: nyáron 8—9, télen $9^1/_2$—$10^1/_2$ óra között kell a betegeknek a telepen megjelenniök. A nyári szezón május 1-töl szeptember végéig tart, a téli októbertöl április végéig. A felügyeletet gyakorló ápoló a beteg megérkezésekor lepecsételi annak ellenörzésül szolgáló igazoló jegyét és egyben rávezeti a megérkezés óráját. Mindenki kap egy fél liter tejet, azután sétálnak a közeli utakon, olvasnak, vagy társasjátékot játszanak. Vannak a telepen könnyebb mozgást igénylö sportszerek,

társasjátékok, továbbá könyvtár is. 12 órakor van az egyszerü, de tápláló ebéd. Például: paraj borjuszelettel, vagy párolt hus makarónival és almakompóttal. 2 órától 1/24-ig fekszenek. Később megkapja mindenki a délutáni fél liter tejét. Azután kiki azzal tölti az időt, amivel neki jólesik. Nyáron 6 órakor, télen 3—5 óra között mennek haza. Hogy fertözés ne történhessék, minden betegnek külön számozott evőcsészéje, evőeszköze, pohara, törülközője, takarója, széke és fekvőszéke van. Midön valamelyik beteg elmegy a telepről, evőeszközeit és a többi általa használt tárgyat fertőtlenitik az ujabb használatba vétel előtt. A telep orvosa hetenkint 2—3-szor látogatja meg a betegeket. Szorosan véve nem gyógyitja öket, csak hirtelen szükség esetén avatkozik be közvetlenül orvosilag. Egyébként csupán figyelemmel kiséri javulásuk és súlybeli gyarapodásukat. Beszélgetés közben tanácsot ad otthoni életmódjukat illetöleg.

A berlini erdei üdülötelepek eszméjének fölvetődése és megvalósitása szükségszerü következménye volt annak a ténynek, hogy kevés kórház és szanatórium állott a betegek, különösen a tüdöbajosok befogadására. Heteken, néha hónapokon át kellett várakozniok az arravaló betegeknek, mig intézeti kezelésbe juthattak s addig emberekkel és butorokkal túlzsúfolt lakásukban tengödtek. A kórházakban és népszanatóriumokban viszont üdülötelepek hiján nagy számmal ápoltak oly tüdöbetegeket, akiknek nem volt még tulajdonképen szükségük zárt intézeti kezelésre. A higiénikus-diätetikus gyógymód[1] elötérbe nyomulása pedig, amely szerint a tüdögümökór leghatékonyabb nemorvosságos gyógyitótényezöi: a napfény, szabad levegö, jó táplálkozás és kellö nyugalom, önként érthetöleg megkövetelte minél nagyobbszámu betegnek bennök való gyors részesitését.

A higiénés-diétás gyógyitásmód elvei szerint[2] a gümö-

[1] V. ö.: *Kuthy Dezső dr:* A tüdővész szanatóriumi gyógyitása. A higiénés-diétás therapia, különös tekintettel a szegénysorsu tüdővészesek ügyére. Budapest, 1897. Kiadta a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat.

[2] V. ö.: *Okolicsányi-Kuthy Dezső dr:* A gümőkór népszerü ismertetése, számos magyarázó ábrával. Budapest, 1908. Kiadta a Társadalmi Muzeum.

kórban szenvedök lakása, táplálkozási és többi életviszonyai a legnagyobb jelentöségüek a betegek állapotának irányitására. Ez a megismerés szükségszerüleg maga után vonta, hogy az orvosok figyelme élénken reáterelődött a tüdögümökórosok életviszonyainak vizsgálatára. E vizsgálódások egyik jelentékeny eredménye két berlini orvosnak: Wolf *Becher* dr.-nak és prof. Rudolf *Lenhoff* dr.-nak, a tüdövész elleni első nemzetközi kongresszus elé (1899-ben) terjesztett munkálata volt. Ebben *Becher* és *Lenhoff*, mint a berlini poliklinika orvosai, a tölük kezelt szegénysorsu tüdöbetegek életviszonyaival foglalkoztak. Kifejtették: hogy a tuberkulózis leginkább a szegény nép soraiban pusztit. Veszedelmes térfoglalásának a társadalom ép e rétegeiben lehet legkevésbbé gátat vetni a rettentö lakásviszonyok miatt, amelyek sok esetben utóbb a gyógyintézetek eredményeit is lerontják. A munkások lakásai elégtelen köbtartalmuak s még hozzá túl vannak tömve butorokkal, papirvirágokkal s más efféle porfogó lim-lommal. Alig jut hely bennök a levegönek, tisztántartásuk pedig majdnem lehetetlenség. E túltömött, levegötlen, sokszor dohos és sötét zugokban, családtagok és ágyrajárók zsufolódnak össze, lehetetlenné téve az esetleg jelenlévö fertözmény tovaterjedésének meggátlását. Ilyenformán kénytelen tengödni a városok legtöbb szegénysorsu tüdöbetege. Egyedüli enyhülésük ezeknek, ha az utczán, befásitott tereken tartózkodhatnak. De akkor sincs tiszta levegőben részük, mert a városok usznak a koromban, füstben, porban és még ilyen levegőjü ingyenes közültetvény is csak kevés van. Ezeken ép úgy, mint lakásukban, nélkülözik a tuberkulózus betegek gyógyulásuk szükséges feltételeit és amellett környezetüket kellő higiénikus iskolázás hiján az inficziálás veszélyével fenyegetik. A tüdövészt lehelő e lakásokat meg kell semmisiteni. Ez azonban csak hosszu idők demokratikus és higiénikus politikájával érhető el. Azért addig is, most rögtön, szükséges a tüdöbetegek gyógyitására alkalmas *oly intézetek létesitése, amelyeknek felállitásához és üzembentartásához nem kellenek nagy összegek*, amelyek a ma rendelkezésre álló pénzforrások túllépése nélkül lehetővé teszik a mainál jóval több tüdöbajos megfelelő ápolását. *Ezek az intézetek: az erdei üdülötelepek.*

Építési költségük a kórházakénak 10—20-ad részéből kitelik. Úgy, hogy egy-egy kórházépület árából az erdei üdülőtelepek egész sora létesithető.

A német üdülőtelepeken az ápolás dija fejenkint és naponkint 70—90 pfennig, a kórházakban $2^1/_2$—$3^1/_2$ márka. Úgy, hogy az üdülőtelepeken a kórházi kezelés napi összegéből 3—4-szer annyi beteg látható el.

A Vörös Kereszt Egyesület berlini üdülőtelepein átlag

Lánykák körtánca, fiuk várjátéka a schönholzi gyermek-üdülőtelepen.

számitva, egy embert naponkint 63 pfennigért = 76—78 fillérért láttak el.

A telep vezetőségének egy felnött napi ellátása átlagosan $60^{19}/_{20}$ pfennigbe kerül, gyermeké 59-be.

A csekély építési és üzemi kiadások, továbbá az intézmény gyors népszerüvé válása, hézagot pótló volta tették lehetővé, hogy a berlini Vörös Kereszt Egyesület 9 év alatt 2 férfi-üdülötelepet (Jungfernheide-n, Johannisthal-ban) 2 nőit (Pankow-Schönholz-ban) és 3 gyermektelepet (Schönholz-,

Eichkamp- és Sadowá-ban), tehát összesen 7 üdülőtelepet emelhetett a rendelkezésére állott 206,559 márkából.

1902-ben a berlini Vörös Kereszt Egyesületnek még csak 4 üdülőtelepe volt. Üzemi kiadásai akkor igy alakultak:

	Alkalmazottak fizetése márkákban	Gazdasági kiadások márkákban
Jungfernheide	1,765.10	10,152.35
Spandauer Berg-telep (a mostani Eichkamp-i Leopold Koppel-féle)	1,303.25	5,879.20
Eichkamp (a mostani Luise Studt-féle Johannisthalban)	821.65	5,634.85
Pankow	1,000.50	8,294.15
Összesen ...	4,890.50	29,960.55

A bevételek mindenkor rendszeres segitségekből, alkalmi adományokból, ünnepélyek rendezéséből és az ellátási dijakból tevődtek össze. Az ellátási költségeket a fizető betegek, a betegsegélyzők és a városok közjótékonysági ügyosztályai fedezték. Föleg ez utóbbiak viselték a gyermek-üdülőtelepekre járók ellátási kiadásait.

1902-ben az egyesület bevételei voltak:

Segélyekből és adományokból 1901—1902-ben:

Az Országos Biztositó Intézettől ... A Vörös Kereszt Egyesülettől ... A Vör. Ker. berlini egyesületétől ... Berlin városától...	11,000.—	M
Felsőbb iskolák gyüjtése	9,000.—	„
Ismeretlentől	100.—	„
1. konczertből	3,219.40	„
2. „	2,318.—	„
Összesen ...	26,634.40	M
Ellátási dijakból 1902-ben	31,000.—	„

1908-ban a Vörös Kereszt berlini egyesületének már 6 üdülőtelepe volt. Adminisztrativ és üzemi *kiadásai* ekkor voltak:

Az alkalmazottak fizetésére	12,512.55	M
Gazdasági kiadásokra	85,052.95	„

Bevételei voltak:

Az Országos Biztosító Intézettől	10,000.—	M
Berlin városától	5,000.—	„
Charlottenburgtól	3,000.—	„
Pankow községtől	400.—	„
Boxhagen-Rummelsburg községtől ...	100.—	„
Freystadt ur adománya	100.—	„
A higiéniai kiállitásból	1,000.—	„
Koppel titkos keresk. tanácsos adománya az Eichkamp-i telep uj épületére (kamatokkal együtt)	32,842.10	„
Dr. Bührig adománya az Eichkamp-i épületre	5,000.—	M
Az uj Johannisthal-i telep épitésére ismeretlentől	22,000.—	„
Zentral-Komité zur Bekämpfung der Tuberkulose	8,400.—	„
Arnhold titkos keresk. tanácsos adománya	2,000.—	„
Dr. Künheim adománya	2,000.—	„
Boxhagen-Rummelsburg község	3,000.—	„
Összesen ...	94,842.10	M
A betegsegélyzőktől tagjaikért kapott ellátási dijak	64,600.—	M
Fizető betegektől ellátásért	10,600.—	„
Berlin, Charlottenburg és a többi érdekelt községektől a tőlük átutaltak ápolásáért	19,600.—	„

Az ellátás költségeiért fizettek:

a betegsegélyzők 1903-ban	34,000.—	M
„ „ 1908-ban	64,000.—	„
a városok közjótékonysági ügyosztályai 1903-ban	7,300.—	„
a városok közjótékonysági ügyosztályai 1908-ban	19,600.—	„
a fizető betegek 1903-ban	8,200.—	„
„ „ „ 1908-ban	10,600.—	„

Az egész- és fél-ingyenes betegek száma 1908-ban 14,765 volt.

A Vörös Kereszt berlini egyesülete 7 telepének üzemi és adminisztrativ kiadása (a telepeknek van egy központi irodájuk is) a 9 év alatt összesen 712,943 márka volt. E pénzen

harminczezerharmincz embert ápoltak. Az ápolási napok száma egy millió százharminczkétezer háromszázötvenkettő volt.

Hogy az erdei üdülötelepek a szükségnek mennyire megfelelök, azt legfényesebben igazolja, hogy öt év alatt megkétszerezödött a telepek ápoltjainak száma és hogy a német és külföldi városok immár sorra létesitenek erdei üdülötelepeket.

A düsseldorfi erdei üdülötelepek 504 betege közül eredménynyel járt az ápolás 84·73%-nál.

Hogy az ápoltak éjjeli otthonléte le ne rontsa az erdőben való nappali tartózkodásuk hatását, 8,970.26 márka segitséget adott a Rheinprovinz-i tartományi munkásbiztositó intézet alkalmasabb lakások bérelhetéséhez, — ugyancsak 8,891.72 márkával segitette az ápoltak hozzátartozóit, hogy úgy ök, valamint az erdei üdülötelepet látogató hozzátartozójuk, egészségesebb módon élhessenek.

A berlini üdülőtelepek betegeit a „Deutsche Zentral-Komité zur Bekämpfung der Tuberkulose" segélyezi fenti módon a Rheinprovinz Landes-Versicherungsanstalt-jával azonos czélzattal.

A betegsegélyzö pénztáraknak, munkásbiztositó intézeteknek és a községek közjótékonysági ügyosztályainak, általában mindazoknak, akikre a szegénysorsu gümökórosok ápolásának költségei nehezednek, *gazdaságos* az erdei üdülötelep a csekély ellátási dijak és az elért 84%-os eredmény miatt. A társadalomra nézve pedig a köz produktiv munkája szempontjából, egyenesen az észszerü gazdálkodásához tartozik oly gyógyitóintézetek létesitése, mint a minök az erdei üdülötelepek, amelyek mennél kevesebb anyagi áldozat árán minél fokozottabb mértékben juttatják a munkából idölegesen kidülteket munkaképességük visszaszerzéséhez. És ez különösen áll a gümökórosokra, akiket keresöképességük teljében támad meg a szörnyü népbetegség. Minthogy a dolgozók széles rétegeinek munkaképessége visszanyerésében oly jelentös sikerrel használható és csekély épitési és üzemi költségekkel jár az erdei üdülötelep, azért szocziális szempontból kiváló fontosságu.

Kialakulóban van ujabban az üdülötelepeknek egy formája,

amely éjjeli tartózkodásra is be van rendezve az erdőbe és visszavezető út megtételére gyönge betegeknek.

Amerikában pedig elterjedtek a „night camps"-ok, az éjjeli üdülőtelepek, itt vacsoráznak, hálnak, reggeliznek jó erdei levegöben a kezdöstádiumu, de még munkaképes gümökórosok.

A külföldi erdei üdülőtelepek e futólagos megismerése

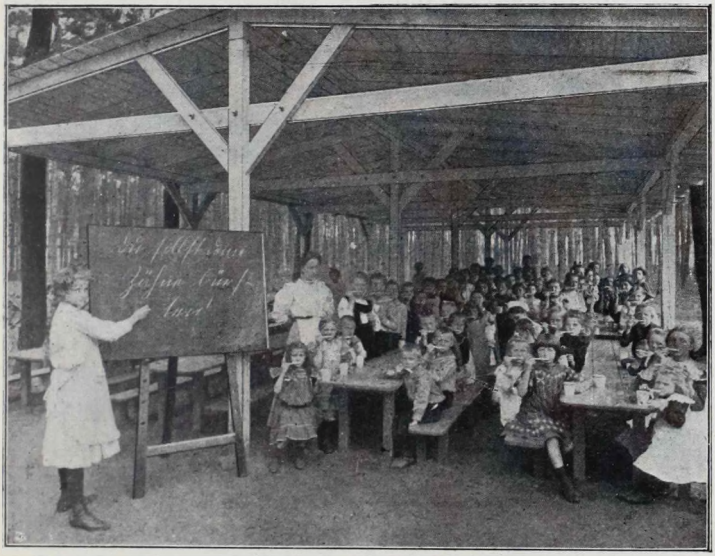

A gyermekeket rendszeres fogtisztitásra szoktatják.
(Wolf-Becher üdülőtelep.)

után a mi viszonyaink jutnak eszünkbe. Elénk tólul a kérdés: Vajjon nálunk nincs szükség erdei üdülötelepekre?

Utalunk Budapest székesfővárosnak kiáltó lakásnyomoruságára, mely a járványok és halálozások dús aratására vezet és a lakók elkeseredettségét a házak rombolásában hozza kitörésre. Oly lakókat, kiknek a higiénikus életmódról fogalmuk sincs. És annak igazolására, hogy a lakásviszonyok a vidék ipari városaiban hasonlók a fővárosihoz, utalunk a nagyváradi lakásügyi bizottságnak az ottani alsó néposztályok

lakásállapotairól készitett jelentésére. Hivatkozunk a földmives nép mindnyájunktól ismert alacsony, földes, kisablaku, dohos, savanyulevegöjü, alig szellöztethetö és ritkán szellözött szobáira, amelyekben gyakorta több soktagu család zsúfolódik össze, néha még jószágaival osztva meg hajlékát. Hivatkozunk azon statisztikailag kimutatott tényre, hogy a túlzsúfolt és a túlnépes lakások betegsége a tuberkulózis. Utalunk a m. kir. kereskedelemügyi ministeriumtól kibocsátott iparfelügyelői jelentésekre, amelyek objektive tájékoztatnak a munkásság nappali tartózkodási helyének, munkahelyeinek egészséges volta felől. 1908-ban 8864 gyárvizsgálat alkalmával 3899 oly intézkedést kellett tenni, amelyek a gyári helyiségek higiénikusabbá tételét és a munkások védelmét célozták. Tehát az iparfelügyelők minden második intézkedésének arra kellett irányulnia, hogy a munkahelyeken a munkások egészségére ártalmas befolyások megszüntettessenek. Intézkednie kellett: a munkahelyiség tisztántartására; hiányos szellöztetése miatt; munkáslakások, hálótermek, munkáskaszárnyák rendbehozására és tisztántartására; uj munkáslakások és hálóhelyiségek létesitése iránt; mérges por, füst, ártalmas gözök és gázok eltávolitására; köpöedények elrendelésére; a munkahelyiségekben való hálás kiküszöbölésére; árnyékszékek létesitésére; jó ivóviz beszerzése végett; helyiségek zsúfoltsága miatt a légtéri viszonyok javitására stb.

Nem soroljuk el azokat az állapotokat, amelyek az intézkedések megtételére vezettek, csupán jellemzésül iktatunk ide egyet: „több fürésztelepen és szeszgyárban a kazánházban és salakgyüjtö csatornában, sőt egy helyen a kazán tetején készitettek maguknak fekhelyet a munkások".

Hivatkozunk az óriási élelmiszerdrágaság következtében a szegényebb nép egyre silányabb táplálkozására, az élelmiszerhamisitások nagy tömegére.

Idézzük a mi elszomoritó park- és ültetvénypolitikánkra jellemző adatként, hogy amig 1894-ben Budapest minden lakosára 5·75 m^2 dijtalanul használható befásitott tér jutott, 1906-ban csak 4·21 m^2. Vagyis egy negyeddel kevesebb! Amig Bécsben 200, Berlinben 224, Bruxellesben 380 léleknek jutott egy acre parkterülete, addig Budapesten csak 798-nak.

Kórházainknak a betegek befogadására való elégtelen voltát nap-nap után bizonyitják a lapokban közzétett egyes esetek, továbbá a magyarországi szegénysorsu tüdőbetegek gyógyitására szolgáló egész apparatus egyik alapos ismerőjének, dr. *Rigler* Gusztáv, kolozsvári egyetemi tanárnak, nyilatkozata:

„Az a pár száz ágy, amely a magyar szanatóriumokban rendelkezésre áll, vajmi eltörpülő a lakosság félmillió betegének a számához képest, különösen ha tekintetbe vesszük a kezelésre szükséges idő hosszuságát."

Végül hivatkozunk hazánk vagyonosodásának tuberkulózisokozta nagy és nem pótolható kárára. Magyarország 400,000 gümőkórosának egy évi betegeskedése munkaerőveszteségben és ápolási költségekben 360 millió korona kárt jelent.

Tudva azt, hogy lakás, park, élelmezési, műhely és kórházi viszonyaink csak évek, évtizedek munkájával terelhetők a higiénia kivánta mederbe, lehetetlen a fenti adatok olvasása után az erdei üdülőtelepek sürgős és mennél több helyütt való felállitásáért nem orvosi részről is a legnagyobb energiával sikra nem szállani.

A tüdővész ragályos betegség, azért az ellene folyó küzdelemnek ki kell terjeszkednie a tüdőbeteg felnőtt környezetében már életük korai szakában fertőzött gyermekekre is.

Ez a megismerés a társadalom legszigorubb kötelességévé avatja, hogy a gyermekeknek a gümös ragályozástól való megóvására s az ifjuságnak mennél ellenállóbbá, egészségesebbé tételére minden lehetőt megtegyen.

Hogy a jelzettczélzatu szocziális gondoskodás mennyire szükséges, élesen illusztrálja az alábbi két tény.

Németország városai legtöbbjében az iskolaorvosi vizsgálatok szerint az iskolába járók 5%-ának az egészség szempontjából rossz a szervezete, 30%-ának közepes.

Tegyük fel, hogy ez adatok szigoru itélések eredményei és hogy 30% közepesszervezetü egészségesebbé tehető rendszeres orvosi kezelés nélkül is, de ha eredményt akarunk elérni, akkor az 5% rosszalkatut okvetlenül üdülőtelepre vagy gyógyintézetbe kell utalnunk.

1905-ben Németországban a 3—15 év közötti gyermekek

száma 16.227,606 volt. Ennek öt százaléka kerek számban 811,000. Mondjuk, hogy ezeknek csak fele városi, akkor is 400,000 gyermeket kellett volna üdülőtelepen vagy gyógyintézetben kezelni, hogy jó levegőn legyenek. Ezzel szemben 1906-ban egész Németországban csak 66,229 gyermeket ápoltak. Ezek közül is 28,000 falun vagy szünidei gyermektelepeken helyeztek el, tehát csak 37,947-et részesitettek tulajdonképeni orvosi ápolásban. Vagyis a 400,000 rosszszervezetü, beteg gyermeknek 90%-áról vagy nem megfelelő módon gondoskodtak, vagy sehogy.

Magyarország városainak iskoláiban a modern kor igényeit kielégitö iskolaorvosi intézmény eddig ismeretlen. Magában a fővárosban is csak most áll igazi megvalósulás előtt. Az időnkint fellépö járványokról szóló kimutatásból pedig nem vonhatunk szilárd alapon nyugvó következtetést a városi iskolakötelesek egészségi állapotát illetöleg. Legfeljebb azt állapithatjuk meg, hogy a gyermekek ellenállóképessége csekély, ami különösen a szegény gyermekekre áll.

Pozitiv iskolaorvosi adatunk tudtommal csak egy van: Budapest székesfőváros VIII. kerületi Örömvölgy-utczai leányiskolájának 375 tanulójáról. Az itt végzett felvételek Végh János dr. VIII. kerületi tiszti orvostól származnak. S minthogy az Örömvölgy-utczai leányiskola növendékeihez hasonló körülmények között él a főváros és a városok szegény gyermekeinek legtöbbje, azért egészségi viszonyaikat a velök hasonló helyzetüek tipusa gyanánt vehetjük.

A 10 osztály 375 növendéke 6—14 éves. A felvétel nem különböztet meg jó-, közepes- és rosszszervezetüeket, hanem csak egészségeset és beteget. A betegek százalékszáma osztályonkint változik, de úgy, hogy e változásban semmi törvényszerüség sem állapitható meg. Épen azért nem foglalkozunk külön az egyes osztályok egészségi állapotával, csupán az összeségével.

A megvizsgált 375 leány közül 23% beteg.

Igaz, hogy 375 tanuló egészségi vizsgálatából még nem lehet biztosan következtetni valamennyiére, továbbá tekintetbe véve, hogy a leányok a fiuknál gyöngébb szervezetüek, nem túlozunk, midön azt mondjuk, hogy Budapesten — még a legoptimisztikusabb számitás szerint is — a tanulók 10 szá-

zalékának rossz a szervezete. Ezt annál inkább állithatjuk, mert a 23%-nak a fele egyidejüleg 2—3-fajta betegségben is szenved, sőt vannak olyanok is, akik 6—7—8-félében.

Budapestnek 1906-ban 791,000 lakosa volt. A népesség 16.3%-a, vagyis körülbelül 125,000 5—15 év között áll. Ennek tiz százaléka: 12,500 rosszszervezetü, beteg és egészségesebbé tételük intézeti kezelést igényel. Nem tudjuk, közülük hány részesült megfelelő ápolásban, de teljes határozottsággal

Iskolaóra a sadowai gyermek-üdülőtelepen.

állithatjuk, hogy legalább 90%-uk nem nyert számbavehető ápolást.

Személyes tapasztalatokra hivatkozva állithatom, hogy iskolaegészségi viszonyaink teljesen és aránylag is sokkal rosszabbak a Németország városaiban uralkodókénál. Annál is inkább áll ez, mert a városi gyermekek szervezetét romboló körülmények: egészségellenes lakásviszonyok, rendszertelen és hiányos táplálkozás, a higiénével ellenkező életmód nálunk — és ez már statisztikailag is kimutatható — sokkal

elterjedtebb és pusztitóbb, mint ott. Természetes tehát, hogy következményeik is fokozottabb mértékben jelentkeznek.

Kimutatható továbbá, hogy a városi gyermekeknél tipikusan jelentkező bajok: vérszegénység, idegesség, tuberkulózis, görvélykór stb., mind a nagyvárosoknak és a bennük kiéleződő szegénységnek velejárói. Ha el akarjuk tüntetni az okozatokat, meg kell szüntetni az okokat. Minthogy pedig a városoknak és a bennök uralkodó nyomornak az egészségét és a munkabirást tönkretevő tényezöinek: a lakás-, park-, élelmezési és táplálkozási bajoknak egyhamar véget vetni nem lehet, higiénikus életmódra kell nevelni a legszélesebb néprétegeket és az emlitett káros következmények ellen sikerrel harczoló intézkedéseket kell életbeléptetni. Oly intézkedéseket, melyek módot nyujtanak arra, hogy az eddiginél sokszorta több betegszervezetü gyermek válhassék egészségesebbé. Erre a legalkalmasabbak és legczélravezetöbbek a gyermekeknek szánt erdei üdülötelepek (Kindererholungsstätte). A gyermek-üdülötelepek ápoltjai a gümökórban szenvedök, görvélykórosok, rachitikusok, vérszegények, sziv- és idegbajosok sorából kerülnek ki. Ilyeneket pedig böségesen termelnek a nagyvárosok rossz lakás-, park- és élelmezési viszonyai.

A gyermekek erdei üdülőtelepeinek ugyancsak nagy előnyük, hogy épitésük és üzembentartásuk nem igényel tetemes összegeket. A sadowai telep gazdasági részét a „Deutsche Zentralkomité zur Bekämpfung der Tuberkulose"-től kapott Döcker-féle barakkban helyezték el. A pihenésre szolgáló csarnokok épitési költsége és legteljesebb felszerelése pedig csak 9395 márkába került. Nálunk a sadowaihoz hasonló 250 személyre számitott telep épitése és berendezése minden adomány nélkül kiállitható lenne 30—35,000 koronából. Egy-egy gyermek napi ellátása 70—76 fillérbe kerülne. Ennyit sok szülö szivesen áldozna gyermeke egészségéért, mert maga nem mehet nyaralni, annyiért meg senki sem látná el gyermekét étellel és megfelelő gondozással.

A gyermeküdülötelepek is a nagy városhoz közel levö és könnyen elérhető, széltől védett, jó ivóvizü erdös helyen vannak. A közlekedési eszközökön igen kedvezményes árért tehetik meg az utat a gyermekek naponta az erdei telepig és

vissza. A város egyazon részében lakók a villamos megállónál, vagy vasuti állomáson várnak egymásra és úgy mennek együtt a telepre. A nagyobbak vigyáznak a kisebbekre. Különben a közönség is szeretettel viseli gondjukat. A gyermekek ugyanis kabátjukon, feltünö helyen viselik igazoló jegyüket. A sadowai telephez tartozók pl. egy zöldszinü kartonkártyát.

A telep, mihelyt az idö tavasszal jól megenyhült, május elsö napjaiban nyilik meg és rendszerint október elejéig, tehát 5 hónapon át van nyitva. Nyaranta egy-egy telep 5—600 gyermeket lát el, akik reggel 8—9 óra között jelennek meg és délután 5—6 órakor mennek haza. Az egész napot játékkal, tornázással, légzési gyakorlatokkal, énekléssel töltik. Minden 40—50 gyermekre egy óvónö vagy tanitónö ügyel fel, s hogy az eközben iskolát mulasztók ne feledjék el a tanultakat, a város egy tanitót küld, aki minden másodnap két-két órát foglalkozik a kis betegekkel. Az erdei üdülötelepek megkülönböztetendök az erdei iskoláktól. Elöbbieknél a beteges, gyönge gyermekek egészsége a legföbb, utóbbiak pedig iskolák, amelyekben lényeges a tanitás, csakhogy azt a gyöngélkedö gyermekeknek legmegfelelöbb jó erdei levegöben föltételek között nyujtják.

Az üdülö gyermekek ellátási költségeit részben vagy egészben a szülök fedezik, vagy egyesületek, vagy a városok közjótékonysági ügyosztályai.

A gyermeküdülőtelepeknek is van orvosuk, csakhogy erre fokozottabb feladat hárul, mint a felnöttek telepein, mert a legtöbb esetben kezelik is a gyöngélkedöket Éveken át figyelemmel kisérik a teleprejárt gyermekek egészségi állapotát, hogy az üdülés hatását a különböző betegségeknél kiismerhessék. Ennek eredményekép beigazolódott, hogy sok esetben csak az üdülötelepnek több nyáron át való látogatása hozza meg a kivánt eredményt. Néha az elsö nyár után alig van számbavehetö eredmény. És itt nem egyedül mérvadó, bár igen fontos a súlybeli gyarapodás, hanem a szervezet ellenálló és munkateljesitö képességének javulása. Ez vezette és vezeti a telep orvosait működésükben, ezért többször tudakozódnak a tanitóktól és iskolaorvosoktól a telepet látogatottak figyelme, tanulásbeli kitartása, képességei és egészségi

állapota felöl, mert csak igy tudják megjelölni, hogy kinek kell a következő évben is a telepre járnia.

Tehát nem csupán a súlybeli gyarapodás az elérendő czél, hanem a szervezet ellentálló erejének lehető javitása. Ha pedig ezt czélozzuk, akkor nem lehet előre megszabnunk, hogy hány hétig kell a gyermeknek a telepen maradnia. Innen van, hogy némelyek hónapokon, sőt nyarakon át járnak a telepre. De nem is marad el a kivánt eredmény. Az igy ápolt szervezet szivósan ellentáll az utóbb esetleg rá kedvezőtlenül ható életkörülményeknek, mig a 4—5-hetes üdülés hatása sokszor csakhamar elenyészik s az elérésére forditott anyagi áldozat is elvész.

Követnünk kell tehát nekünk is a külföldi államokat a gyermeküdülőtelepek létesitésében. Követnünk kell pedig nemcsak humanizmusból, hanem a jövő nemzedék és az összesség iránti társadalmi kötelességből is. Kétszeres kötelesség ez nálunk, ahol oly nagy szükség van értékes és eredményes munkát produkáló emberekre.

A gyermekvédelem Magyarországon.

Deutsch Ernő, főorvos.

A következőkben a magyar állami és társadalmi gyermekvédelemről akarok megemlékezni, melylyel kapcsolatban röviden a gyermekbíróságokra is kiterjeszkedem.[1]

I.

Nálunk az 1876. évi törvény gondoskodik először a gyermekek védelméről. E törvény rendelkezései: a 7 éven aluli gyermekek kötelező orvosi kezelése, nevelőszülőknél elhelyezett gyermekekre való felügyelet, közigazgatási intézkedések a fertőző betegségeknek az iskola útján való terjesztésének megakadályozására.

Az 1898. évi XXI. törvényczikk elrendeli, hogy a hatóságilag elhagyottnak nyilvánitott gyermekek nevelési költségei az állami betegsegélyző alapból fedezendők.

A gyermekekre vonatkozó *általános hygiénikus intézkedések* közül a legfontosabbak a következők: A szülők és azon egyének, akik hivatalból fogadtak gyermeket gondjaikba, betegség esetén 20 koronáig terjedő büntetés vagy 2 napi elzárás terhe alatt kötelesek az ingyenrendelő orvost hivatni, ha olyan nem állna rendelkezésre, az orvosi tiszteletdij a betegsegélyző alapot terheli.

Ha a 7 éven aluli gyermek orvosi kezelés igénybevétele nélkül halt el, a halottkém köteles ezen mulasztást a hatóságnak bejelenteni.

Ha valaki gyermeket akar dajkaságba fogadni, akkor az illető egyén és egész háztartása hivatalból orvosilag meg-

[1] Az adatokat jórészt „Le droit de l'enfant abandonné et le système hongrois de protection de l'enfance. Ouvrage publié sous les auspices du ministère royal de l'intérieurs de Hongrie par Zoltán de Bosnyák et Cte L. Edelsheim—Gyulai"-ból vettem.

vizsgálandó, ha ez a vizsgálat az illetőt arra alkalmasnak nyilvánitja, akkor az illető továbbra is hatósági felügyelet alatt marad, a körorvos pedig a felettes hatóságnak évenkinti jelentéstételre köteles.

Az 1901. évi VIII. és XXI. törvényczik az állami gyermekmenhelyek felállitásáról intézkedik (lehetőleg oly városokban, ahol már bábaképző-intézetek vannak). Ezek a menhelyek 15 éven aluli olyan gyermekek számára szolgálnak, akiknek vagy szüleik nincsenek, vagy akiknek testi és szellemi fejlő-

M. kir. állami gyermekmenhely Budapesten.
Az épület homlokzata.

déséről sem szülők, sem rokonok, sem jótékony személyek vagy intézetek nem gondoskodnak, szóval olyanok számára, akik törvényileg elhagyottaknak nyilvánithatók. A menhelyen való elhelyezés szükség esetén haladék nélkül történhetik, a törvényben előirt formaságoknak pedig utólag lehet eleget tenni, nehogy ezek a felvételt késleltessék.

Az egészséges gyermekek megfelelő nevelőszülőknél (csecsemők az elválasztás időpontjáig lehetőleg az anyával együtt), a betegek a menhely kórházában helyezendők el. Az anyátlan

csecsemő a menhelyben megfelelő dajkát kap, ha nem életképes vagy koraszülött, költőkészülékbe helyezik.

Az összes menhelyeknek van belgyógyászati osztálya csecsemők és nagyobb gyermekek számára, csak a budapestinek van azonkivül sebészeti és szemészeti osztálya.

A menhelyek egyszersmind átmeneti állomások a telepek számára. A budapesti menhely az a központ, amelyből a gyermekeket a testi és szellemi fejlődésre egyaránt káros nagyvárosi levegőből a vidékre küldik.

M. kir. állami gyermekmenhely Budapesten.
Telepekre szállitandó gyermekek csoportja.

A menhelyek épitését 1903-ban kezdték és 1908-ban fejezték be. A menhelyek száma 17, nevezetesen: Arad, Budapest, Debreczen, Gyula, Kassa, Kecskemét, Kolozsvár, Marosvásárhely, Munkács, Nagyvárad, Pécs, Rimaszombat, Szabadka, Szeged, Szombathely, Temesvár, Veszprém. Az ágyak száma 972 (612 csecsemő számára), ennek megfelelőleg az ápolási napok száma 354,780 évenkint, úgy, hogy a naponkinti gyermekfelvétel menhelyenkint 60·08.

A felvételnél nemcsak anyagi, hanem erkölcsi szempontok is irányadók, úgy a szülők, mint a gyermekek részéről. Nemcsak a gyermek testi jólétéről történik gondoskodás, hanem a gyermek megfelelő szellemi kiképzéséről is, úgy, hogy a kiválóan tehetségesek még magasabb állami tanintézetekben is kaphatnak ingyenhelyeket.

Ha a gyermek testi és szellemi fejlődését a szülők vagy a gyám hanyagsága veszélyezteti, akkor az állam rendelkezési joga lép az emlitett törvény értelmében hatályba, mely szerint

M. kir. állami gyermekmenhely Budapesten.
Csecsemők terme.

a gyermeket a szülőktől vagy a gyámtól elveheti és valamelyik menhelyben helyezheti el.

A menhely és személyzetének élén az igazgató főorvos áll. A legfelsőbb felügyeletet a belügyminister, a gyermekvédelmi osztály vezetője és az országos felügyelő gyakorolják.

A 7 éven aluli elhagyottnak nyilvánitott gyermekek *fenntartási költségeit* az állam, a 7—15 életév közöttiekét a születési község fedezi.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

A magyar gyermekvédelmi törvény alapja nem az elavult jótékonysági elv, hanem a szociális igazságszolgáltatás elve. A törvény nemzetközi jellegü, mert nemzetiségre való tekintet nélkül veszi föl a gyermeket és anélkül, hogy kölcsönösséget követelne; másrészt azonban a gyermek repatriálása elé — ami diplomácziai úton történik — akadályt nem gördit.

A magyar gyermekvédelmi törvény nagy vonásokban való ismertetése után pár részletkérdésre térek át.

A menhelyen való elhelyezésig a gyermekek elhelyezéséről

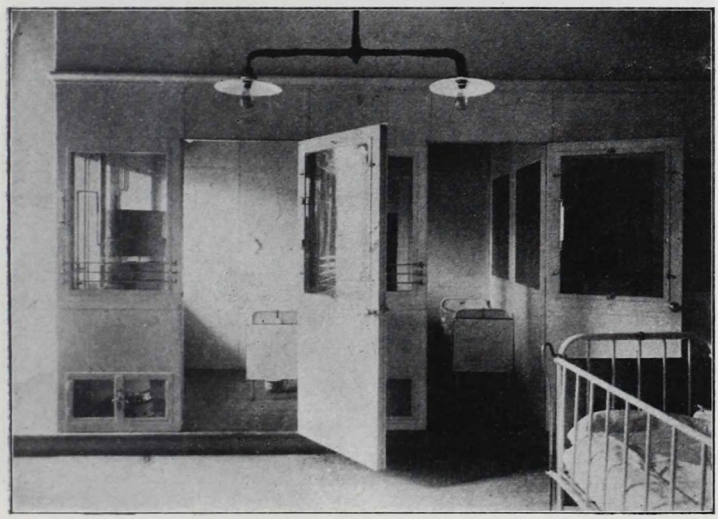

M. kir. állami gyermekmenhely Budapesten.
Koraszülöttek osztálya.

és elszállitásáról a község gondoskodik az állam költségén. Az árvaszék fölszólitására átlag 20%-ot, az elsőfoku hatóság beavatkozása folytán 30%-ot, a menhely-igazgatók közbelépésére 50%-ot *vesznek föl a menhelyekbe.* Az állami gyermekvédelem rendelkezéseinek gyors népszerüvé válása és az erkölcsileg elzüllöttek felvétele (60000 sz. 1907. évi rendelet) magyarázza meg a rohamos évi szaporulatot (1907-ben — 11,646; 1908-ban — 17,352). Cselédek gyermekei nagy

százalékot szolgáltatnak (mintegy 40—50-et), a törvényes gyermekek felvétele növekvőben van.

A szoptató anyákat csecsemőikkel — miután egy bizonyos időt töltöttek a menhelyen (ahol az anyák a gyermekhygiéne elemeit tanulják meg és szükség esetén 1—2 egészséges vagy beteg csecsemőt is szoptatnak) — vidéken megfelelő parasztcsaládoknál helyezik el, miáltal a gyermeknek az anya tejét és szeretetét biztositják. Sokszor azt a gyerme-

M. kir. állami gyermekmenhely Budapesten.
Tejkonyha.

ket, akit az illető nő a menhelyen szoptatott, vele és saját gyermekével együtt helyezik el nevelőszülőknél.

»*Vegyes táplálkozás*«-t sokszor rendelnek el, mesterséges táplálkozást csak *luetikusoknál* (vérbajosoknál), akiknek anyja szoptatásra képtelen, vagy olyan csecsemőknél, akiket már elválasztva vettek föl. A csecsemőket kivételesen saját, férjnél levő, anyjuk házában is lehet elhelyezni, különösen akkor, ha ez többi gyermekeiről is kénytelen gondoskodni. A csecsemő elválasztása után az anyjától minden esetben eltávolitandó.

Azon kivételes esetben, ha a csecsemőt anyja nélkül veszik föl, szoptató nevelőanyát keresnek hozzá. (A nem az anyánál elhelyezettek halandósági százaléka 33.) A menhelyre fölvett csecsemők minőségéről a nagyváradi menhely következő adatai nyujtanak némi fogalmat: 1908-ban a felvett csecsemők 20·10 %-a volt a felvételnél 1 1/2 hónapnál fiatalabb, a felvettek 40·20%-a volt 1-hónapos. Az 1908 január 1-étől felvett 515 csecsemő között csak 63 volt jól fejlődött.

A jövőben a fogadott dajkák kérdését az állami gyermek-

Országos Gyermekvédő Liga.
A rákoskereszturi fiunevelő intézet.

védelem körébe kellene vonni, vagyis egy „loi Roussel"-t kellene hozni; a gyermek-hygiéne népszerüsitését nagy erélylyel kellene terjeszteni: rendelő- és tejosztó-intézeteket és anyavédelmet kellene széles alapon szervezni.

A jövőben a telepeken a háziipar különféle ágait vezetik be, hogy az anyák megfelelő foglalatosságot nyerjenek. Az anyák erkölcsi életére a patronage fog felügyeletet gyakorolni. A *gyermektelep* számára egy kedvező éghajlat alatt fekvő falut

keresnek ki, melyben orvos és iskola van. Mintegy 20,137 km kiterjedésü vasúti hálózat áll az állami gyermekvédelem rendelkezésére; 1903-ban 46,535 vasúti jegyet adtak ki elhagyott gyermekeknek.

Egészségügyi és erkölcsi tekintetben megfelelő otthont a gyermekek 65·89%-a földmives családoknál, 19·00%-a pedig kisiparos családoknál talál; a nevelőszülőknél teljesitendő gyermekmunka nagyságát a törvény szabályozza. Büntetett elő-

Országos Gyermekvédő Liga.
Kerti munka a rákoskereszturi fiunevelő intézetben.

életüek, alkoholisták, a polgári erkölcsöknek meg nem felelő egyének már eleve ki vannak zárva a nevelőszülők lajstromából.

Azok a gyermekek, akik polgári családokból származnak, parasztcsaládoknál nem igen helyezhetők el (kivéve csecsemőkorban) első sorban rokonoknál, ha ez nem lehetséges, jóérzelmü polgári családoknál vagy árvaházakban helyezendők el.

Azokat a gyermekeket, akik testi vagy lelki szempontból különös figyelembe veendők, u. n. *családi telepeken* helyezik el. Ezek egy magasabb müveltségi osztályhoz tartozó egyén,

ha lehet tanitó felügyelete alatt állanak, akinek felesége a háztartási teendőket látja el. Az ily telepeken elhelyezett gyermekek száma 10—20 között ingadozik, akik nyáron kertészettel, télen háziipari teendőkkel foglalkoznak.

1909 november 1-e óta *az elemi oktatás Magyarországon* ingyenes. Az állami gyermekvédelem alatt állók 6-tól 12-dik életévükig látogatják az iskolát, mi 1908-ban 98·36%-ban történt, mig a többi iskolaköteles csak 79·5%-ot szolgáltatott.

A havi ellátási dij minden egyes gyermekre nézve 10 korona, amely összeg talán polgári fogalmak szerint nagyon kicsiny, de a magyar paraszt háztartásában nem jelentéktelen.

A Balaton-tava, Dorozsma, Görgénysóakna, Palics és Torda *görvélyes gyermekek számára szolgálnak üdülő- és gyógyhelyekül*, Rákos-Szentmihály, Rimaszombat és Temesvár intézetei a *gyengeelméjü* gyermekek számára vannak berendezve.

A magyar gyermekvédelmi törvény *az anya és szüleinek inkognitóját* a gyermek érdekében fedi föl; másrészt sok jót tesz a bukott leányért annak családjánál, sőt gyakran mint házasságközvetitő lép föl — minden esetben azonban az erkölcsi szempontot és a gyermek jövendő boldogságát tartja szem előtt.

A menhely főorvosa, a telep orvosa, a telep fölött őrködő felügyelőnő, az u. n. telep-bizottság, mely a társadalom szinejavából áll össze, a közönséggel való érintkezésben sok társadalmi ellentétet simit el és *kulturaterjesztő föladatot* teljesit közvetlenül a nevelő-szülőknél, közvetve pedig a nép legszélesebb rétegeiben.

A gyermeket *15 éves korában elbocsátják* az állami gyermekvédelem kötelékéből, ha saját vagy hozzátartozóinak anyagi sorsa kedvezően alakult, vagy ha rokonok, jótékony magánosok, vagy intézetek akarják a gyermeket magukhoz fogadni (a három utolsó esetben nagy elővigyázat ajánlatos, nehogy durva visszaéléseknek nyissunk kaput).

Ha a gyermek 12 éves korát eléri, kérdést intéznek a nevelő-szülőkhöz, vajjon hajlandók-e neveltjükről 15 éves kora betöltése után ingyen gondoskodni, ha nem, akkor az állam gondoskodik a gyermek további kiképeztetéséről (ipari, ház-

tartási foglalkozást nyujtván megfelelő otthonokban), úgy, hogy a gyermek most már a *társadalom védelme* alá kerül.

A jövőre nézve ajánlatos, hogy a gyermekvédelem mennél szélesebb körre terjedjen ki, a dajkaságba adott kicsinyek fölött való felügyelet mennél szigorubb legyen és ezáltal az angyalcsinálásnak mennél erősebb gátat vessenek, különösen fontos az elbocsátási korhatárnak az egyes egyének és esetek szerint való alkalmazása.

A menhelyek berendezése egységes terv szerint történt:

M. kir. állami javító-intézet Kassán.
A javító-intézet látképe.

1. Pavillon, melyben a kezelési hivatalok és az egészséges gyermekek lakosztályai vannak elhelyezve; 2. beteg gyermekek háza; 3. igazgató lakása; 4. bonczoló és hullaterem. Az összes menhelyek épitkezési költsége 4.993,146 korona volt.

Az összes költségek 1908-ban 6.409,483 koronát, 1902-ben 2.962,381 koronát tettek ki.

Mindegyik gyermek évenkint 160 korona 60 fillérbe kerül, melyből a ruházatra 17 korona 24 fillér esik. Nevelési költség

fejenkint 4 korona 20 fillér (iskola és könyvek többnyire ingyenesek).

Az ellátás költsége fejenkint és havonkint

0—1 évig	14 korona
1—2 „	10 „
2—7 „	8 „
7—15 „	10 „
Csecsemő és anya együtt	18 korona.

A testileg és szellemileg fejletlen gyermekekért az állam 50%-al többet fizet. Az 1910-i költségvetés 55,600 gyermeket számitva 7.020,675 korona.

Minden emberszerető magyar embernek alkalma van arra, hogy az országos és a menhely-bizottságok keretében felügyeletet gyakoroljon, miáltal az állami és társadalmi gyermekvédelem között mintegy önkéntes kapcsolat támad. A bizottsági tagok egy része hivatalból, másrésze választás útján lesz azzá.

Az állam a különböző, *magánköltségen fentartott*, testi és szellemi fogyatékosok számára szolgáló intézeteket, továbbá az inas- és cselédotthonokat és a kényszer-nevelő-intézeteket is igénybe veszi a saját czéljaira.

II.

A legerősebb kapcsot az állam és társadalom emberszerető törekvései között az »*Országos Gyermekvédő Liga*« képezi, mely tényleges kapcsolatot létesit egyrészt az állami és társadalmi, másrészt a különböző társadalmi intézmények között. A liga mindenekelőtt individualizál, ami állami kezelésben nehezebben foganatositható. Vezetősége nyilvános fogadónapjain minden egyes esettel külön foglalkozik és csak, miután hivatalos vagy magánkutatószemélyzetét mozgósitotta, segit belátása szerint. Anyagilag tönkrement embereket állit lábra, lelki és testi bánatot gyógyit rögtöni segélylyel, anélkül, hogy az alamizsnaosztás megszégyenitő terére lépne. Az elhagyottakat az igaz boldoguláshoz segiti (állami menhelyek, kórházak stb.) szünidei gyermektelepeket tart fönn egészségesek és üdülést igénylők számára, a kényszernevelés enyhébb formáját lépteti életbe (kölcsönösség az állam és a liga kényszernevelő intézetei között), inas-otthonokat állit föl fedd-

hetetlenek részére, a fiatal bűntettesek védelmét szervezi saját tagjainak vezetése alatt, tanácscsal és tettel segiti az egyes jótékony intézeteket.

III.

Az 1878. és 79-iki büntető-törvény értelmében Magyarországon a 12 éven aluli gyermek nem büntethető, a 12 és 16 év közötti, aszerint, amint tette tudatában van avagy

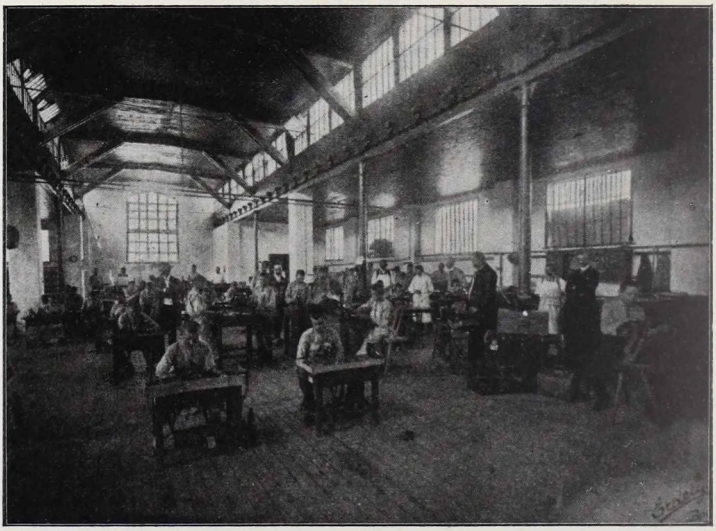

M. kir. állami javító-intézet Kassán.
Czipészet és bőrmunka.

nem, javító-intézetbe vagy börtönbe (felnőttektől *nem* elkülönitve) kerül. Az 5 állami javító-intézetben 940 fiatalkoruak számára van hely, ezzel szemben 1905-ben 3232 fiut és 540 leányt itéltek el és csak 578 került javító-intézetbe. Az 1908-i XXXVI. törvényczikk egészen modern értelemben intézkedik a fiatalkoruak elitéléséről. A 12 éven aluli gyermeket a bíróság vétségének foka szerint, nyilvános feddésben részesiti és a szülők vagy az iskola auctoritása alá utalja. Ha a környezet, melyben a gyermek él, erkölcsi fejlődésére veszélyes, a biró-

ság elrendelheti abból való eltávolitását. A 12 és 18 év közötti egyéneknél többnyire a következő büntetést alkalmazzák: feddés és az itéletnek egy évig való hatályon kivül helyezése megfelelő felügyelet mellett; ha az illető ezen idő alatt kifogástalanul viselkedik, akkor az itéletet egészen hatályon kivül helyezik, ellenkező esetben kényszernevelő-intézetbe vagy börtönbe zárják. A büntetés kiállása után a fiatalkoru ismét felügyelet alá kerül. A kényszernevelés alkalmazása egészen a 21. évig terjed. Csak a legsúlyosabb esetekben alkalmazzák a 15 naptól 3 évig terjedő börtönbüntetést.

A 60000. számu (1907. évi) ministeri rendelet szerint az *erkölcsileg elhagyatottak*, akik nevelőszülőknél helyezhetők el, felvehetők az állami gyermekvédelem kötelékébe. Az uj szempontok, melyek az ifju egyének fölötti modern biráskodásban tért hóditottak, teremtették meg a *gyermekbiróság* intézményét. (2003. számu (1908. évi) ministeri rendelet). A gyermekbiróságok számára külön birákat jelölnek ki és külön e czélra szolgáló helyiséget rendeznek be. A gyermekbiróság hatalmas és nélkülözhetlen támaszai a Gyermekvédő Liga és a különféle, többnyire felekezeti alapon álló *patronázs-egyesületek*. Ezek a tisztviselőik és segéderőik útján beszerzik az összes a fiatal egyén előéletére és környezetére vonatkozó adatokat, gyámról és védőről gondoskodnak és a birósági tárgyalás számára kimeritő jelentést terjesztenek elő. Bár a hivatásszerü gyámok szakszerü képzettségük folytán okvetlenül előnyben volnának részesitendők, Magyarországon anyagi szempontok utalnak arra, hogy azokat vegyék igénybe, akik önként szentelik magukat a patronázsnak. Ezek első sorban az egyes, többnyire felekezeti alapon álló patronázs-egyletek és a hivatalos kerületi jótékonysági egyesületek tagjaiból kerülnek ki.

1905-ben a Budapesti Ügyvédi Kamara alakitott egy a *fiatalkoruak védelmére* szolgáló egyesületet; 1908-ban ez a Gyermekvédő Ligával egyesült, mely most a gyermekbiróság előtt való védelmi képviseletről gondoskodik.

Az erkölcsi elhagyatottság elve teszi lehetővé a magyar gyermekvédelemnek, hogy bizonyos antiszociális, fiatalkoru elemeket, még mielőtt a büntető-törvénykönyvvel összeütközésbe kerülnek, helyezzen el a menhelyekben. A menhelyek-

ben azután a modern, tapasztalati, lélektani nevelés elvei szerint figyelik meg és nevelik őket. Az erkölcsi elzüllés fokának megfelelőleg családoknál vagy nevelőintézetekben helyezik el őket.

Az állami rendőrség a biráskodás számára egyrészt segitő, másrészt megelőző szerepet játszik. Budapesten e czélra tisztán ezzel a hatáskörrel egy kapitányságot biztak meg, mely hivatását teljesen a gyermekbiróság elvei szerint tölti be.

M. kir. állami javitó-intézet Kassán.
Szőnyegszövés.

Már az 1792. évi törvény felállitja az elvet, hogy a „pro junioribus, ceterisque, quorum emendatio facilius sperari potest, *domus correctoria*." Az első e czélra szolgáló intézetet 1884-ben Aszódon állitották föl, 1886-ban következett Kolozsvár, 1890-ben Rákospalota, 1885-ben Székesfehérvár, 1903-ban Kassa. Ezen intézetek egyik részében kisiparra és elemi oktatásra, másik részében gyári munkára, kertészetre és mezőgazdaságra, a megfelelő mellékágakkal nevelik az ifjuságot.

A 12 éven felüli gyermekeket birósági rendeletből vagy a szülők vagy a gyám kívánságára helyezik el a javitóintézetben, ott előbb elkülönitve megfigyelés alá helyezik, azután valamelyik foglalkozásra fogják az intézet alkalmazottaiból álló u. n. *családi tanács* folytonos felügyelete alatt.

A növendék megfelelő vezetése és kiképzése *a föltételes vagy föltétlen szabadonbocsátást* eredményezi, hogy milyen sikerrel: mutatja a megfelelő és állandó munkát végző elbocsátottak százaléka (36·62 %). Az állami kényszernevelőintézeteken kivül különféle magán, társadalmi vagy felekezeti alapon álló patronázs-intézetek is fogadnak el, az állam által fejenkint fizetett évi 400 koronáért, fiatalkoruakat kényszernevelésre.

Az állami és társadalmi kényszernevelés fölött a jövőben a kormány által kinevezett tagokból álló bizottságok fognak felügyeletet gyakorolni.

* * *

A magyar állami gyermekvédelem ujabban sok oldalról kemény birálat tárgyát képezte; mi türés-tagadás, vannak hiányok, — hiányok, melyek azonban az intézmény fiatalságában, a kezdet nehézségeiben és népünk kulturális szinvonalában találják magyarázatukat.

A külföld elméleti alapon álló, kis keretben működő intézeteit nem fogadhatjuk el példaként; itt nem theoretikus okoskodásról, hanem hatalmas gyakorlati embermentő munkáról van szó. Szent meggyőződésem, hogy a jövő a magyar törvényhozás bölcseségének fog igazságot szolgáltatni.

A munkáskertek.

Vajda Ármin.

Első közlemény.

A gyáripar fejlődése a munkásviszonyok teljes átalakulását idézte elő. Egyik legjellegzetesebb következménye a mezei lakosságnak a gyáripari központokba való összegyülése, nagy munkástömegek tömörülése volt. E jelenségből számos közgazdasági hátrány keletkezett, egészségügyi tekintetben is kedvezőtlen hatással volt, erkölcsi szempontból sem mutatkozott előnyösnek. De a gazdasági fejlődés természetes útját elvágni még sem lehet, ezért feladatunk az volna, hogy szüntessük meg, vagy legalább enyhitsük ama bajokat, melyek a szegénysorsu lakosság összegyülése által keletkeztek.

E bajok egyik főforrása a lakás elégtelensége és a lakáskérdés megoldása számos nagy sérelmet orvosol.

E czélt azonban nemcsak a munkáslakások megteremtése szolgálja, hanem a munkáskertek intézménye is. A munkáslakásokat épiti már — bár lassacskán — az állam és a város, kezd már foglalkozni velük a magánvállalkozás is, de a munkáskertek — egy esetet kivéve — nem részesülnek ama méltánylásban nálunk, melyet megérdemelnek, sőt majdnem ismeretlenek.

A munkáskertek pedig igen hasznosak és fontosak nemcsak mint a munkáslakások kiegészitői, hanem különállón is, mint a munkáslakások előkészitői és némiképen pótlói. A munkáslakásokkal szemben az az előnyük, hogy úgyszólván semmi költséget sem igényelnek és minimális anyagi befektetéssel aránylag messzeható eredményük van. A város perifériáján parlagon heverő földek csekély áldozattal, egy kis jóakarattal átalakithatók munkáskertekké. Kis terület elégséges egy-egy munkásnak, melyből iparkodással és családja segitségével veteményes kertet varázsolhat, kútforrását az egészségnek, az erkölcsi emelkedésnek és anyagi boldogulásnak.

* *

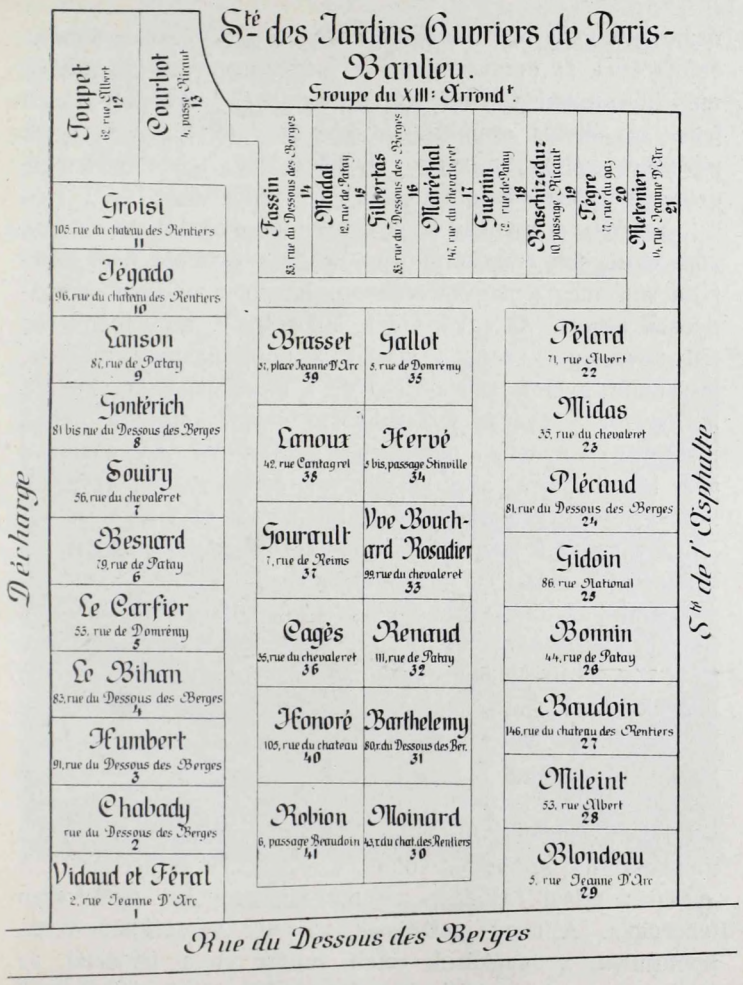

A párisi munkáskert-telep.

A munkáskertek keletkezése. A kertészet történetében már korán találjuk nyomát a kiskerteknek és a munkáskertek keletkezésének. Már a középkorban a mesteremberekнek valamely helyen való állandó letelepitése czéljából bizonyos területet hasitottak ki, amit megmivelhettek. Németországban Nagy Károly idejéből találunk rendeletet, mely a kertmivelést

nemcsak a nagy birtokosoknak, hanem a parasztoknak, mesterembereknek és munkásoknak is megparancsolja. E rendelet, mely „Capitulare de villis vel curtis imperii" név alatt maradt fenn az utókor számára, a kertészet történetének egyik nevezetes emléke és beható részletességgel felsorolja a kezdetben tenyésztendő növényeket és gyümölcsöket is.

Később a munkások kiskertjei mindinkább elterjedtek, amit elősegitett ama körülmény, hogy a gyáripar nem összpontosult még a nagyvárosokban, hanem a vidéken szórványosan terjedt. Az egyik vidék lakossága a szövőipar terén tett ügyességre szert, a másiké a porczellánipart művelte, lassankint gyárak keletkeztek, de a mezei lakosság, mely a környékről a gyárba járt dolgozni, megtartotta kis földjét, mely megkönnyitette a megélhetést. A mezei lakosság általában akár kereskedésre, akár kézmivességre adta magat, e foglalkozása mellett a földmiveléshez hű maradt és midőn lassankint a városokba húzódott, a város környékén lakva fentartotta a kapcsot a mezei és ipari munka között.

Amint az idők folyamán a városok politikai körülmények folytán kisebb-nagyobb földterületekre tettek szert, e területeket bérbe adták a lakosoknak megmivelés végett, sőt nyomát találjuk annak, hogy már a 18. században a szegényeknek ingyen bocsátottak kis földterületeket rendelkezésükre, hogy ily módon segitsenek sorsukon.

Mindez azt bizonyitja, hogy a munkáskertek mai formája a történeti fejlődés gyümölcse; hogy már régen belátták a munkáskertek szükséges voltát és létesitettek is ilyeneket. A gyáripar óriási fejlődése a munkásviszonyokat gyökeresen felforgatta. A nagy ipartelepek, a nagy városokban összpontosulva, a munkások ezreit vonták el a falvaktól, az egészséges falusi lakásokat fölcserélték a bérkaszárnyák szük, drága és zsufolt szobáival, a pinczelakások egészségtelen zugaival.

E helyzeten való segitésnek egyik eszközéül szolgálnak a munkáskertek, amelyek fejlődése a különböző országokban ujjmutatást tartalmaz, hogy mikép teremthetjük meg ez intézményt hazánkban is.

A munkáskertek Franczíaországban. Franczíaország a munkáskertek tekintetében a vezérszerepet játssza. Úgy az

állam, mint a magánkezdeményezés a kérdést lelkesen felkarolta és istápolta.

A korábbi hagyományok alapján még fenmaradt kiskertektől eltekintve, a munkáskertek ujabb fejlődésének első jeleit az 1860-as években találjuk, amidőn a katholikus egyletek élén álló papok felismerve a munkáskertek üdvös hatását a népre, a közvélemény érdeklődését is felhivták reájuk. E tekintetben a Société de Saint Vincent de Paul nevü egyesületé a

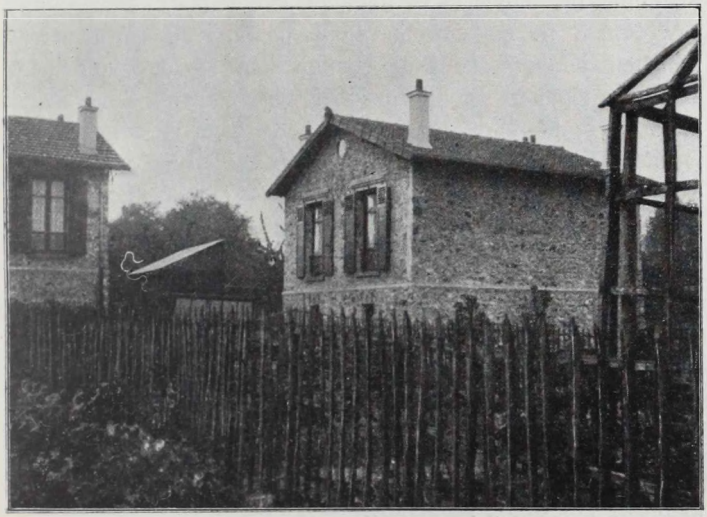

Részlet a párisi kerttelepről.
Kert és munkásház.

főérdem. Kezdetben csak vetőmagot és szerszámokat adtak szegény földmivelőknek, majd kis területeket béreltek, hogy mint kerteket adják azokat használatba.

Az első nagyobbszabásu akczió e téren egy asszony szivét és eszét dicséri. *Hervieu* Felicie asszony nevéhez füződik az első munkáskert-telep alapitása. Posztógyár tulajdonosa és saját mondása szerint két alapelv vezette az eszme megvalósitásánál: 1. az ember ne kolduljon, hanem dolgozzék; 2. az

embernek joga van munkájából élnie és a jótékonyság célja nem az „alamizsna kenyere", hanem a „munka kenyere". Hervieuné hosszabb időn keresztül támogatott szegény családokat, anélkül, hogy ezeket zöld ágra juttathatta volna. Ezért támadt benne a gondolat, hogy megkisérli ezt a munka útján elérni. Szövetkezett néhány barátnőjével, kik évente 60 frank adományra kötelezték magukat és ez *egyesület Sedan környékén 1891-ben* 1400 m^2 telket bérelt, melyet 21 család közt osztottak fel, az egyes telkek nagyságát a gyermekek számához mérve. Az első évben 532 frank kiadással 145 személynek nyujtottak igy tényleges és hathatós támogatást, ami fejenkint egy évre 3 fr. 67 cm-et, vagyis havonta 30 cm-et jelent. Pénzbeli támogatásként ez semmit sem jelentett volna, igy azonban tényleg segitett az illetőkön, amellett egészséges munkára szoktatta őket, elvonta a korcsmától és a gyermekek is megtanultak szülőiktől dolgozni. Ez igazolja ez egyesület czimét: „A család ujjáalkotója".

Az egyesület folyton fejlődött. 1903-ban már 260 családot (1500 személylyel) támogatott 22 hektárnyi kiskertek bérbeadásával. Jellemző, hogy mig kezdetben csak a teljesen szegények kértek telkeket, később a jobbmódu munkások is jelentkeztek a kiskertek mivelésében, amit előmozditott az a felvilágositás, hogy nem alamizsnáról van szó, hanem a társadalom és a munkás közös akciójáról. Ezzel sok tartózkodót téritettek meg.

Az egyesület kebelében időközben tovább folyt annak kiépitése kölcsönös segélyszövetkezet útján.

Nemsokára azután, hogy a sedani csoport létesült, egy jezsuita pap, *Saint-Etienneben*, hasonló kertcsoportot alapitott, mely még gyorsabban fejlődött, mint a sedani és 1903-ban 640 kertet foglalt magában. Magáévá tette az eszmét ekkor *Lemire* abbé is, ki rajongással szentelte magát az ügynek, melynek ma is az élén áll és büszkén tekinthet lankadatlan tevékenysége eredményére. Belátta, hogy a szétforgácsolt mozgalomnak irányitó központra van szüksége és 1896-ban megalkotta a Munkáskert-ligát (*Ligue du Coin de Terre et du Foyer*). Majd a tapasztalatok kölcsönös kicserélése és az eszme további ápolása céljából kongresszusok elé vitték a kérdést és 1903-ban tartották meg Nancy-ban az első munkáskert-

kongresszust, melyet háromévenkint más és más helyütt megismételtek.

A kongresszusok élénken megvilágitották a munkáskertek ügyének szakadatlan fejlődését.

Midőn a liga megalakult, 1897-ben, Franciaországban 17 helyen mintegy 1000 munkáskert volt összesen. Az 1903. évi első kongresszus 134 csoportot és 6453 kertet mutatott ki, mig az 1906. évi második kongresszus már 205 csoport-

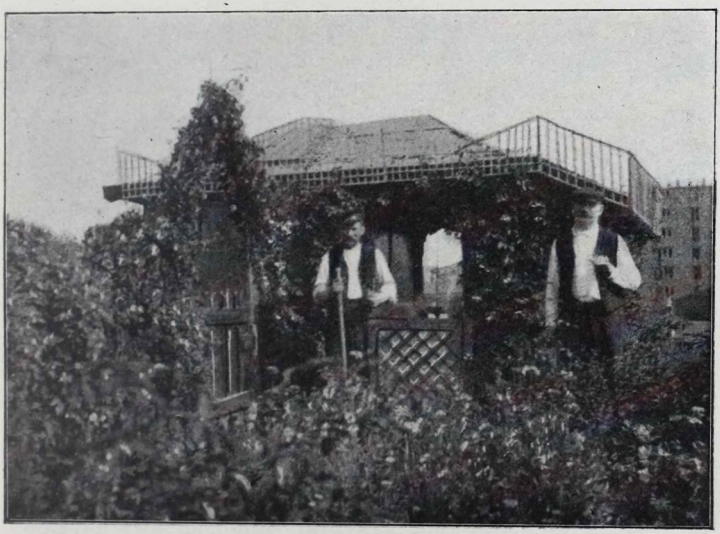

Részlet a párisi kertteleprőI.
Lugas, amelyet a munkás teljes egészében saját maga készit.

ról 10270 kerttel számol be. Az 1909. évi kimutatás végre 260 csoportot 15145 kerttel tüntet fel, melyek áldásos hatását 75000 személy élvezi. E számban nincsenek bennfoglalva ama kiskertek, melyeket egyes munkások saját maguknak külön bérelnek támogatással vagy anélkül, nemkülönben azok a kertek, melyeket számos vasuttársaság és gyári vállalat bocsát munkásainak rendelkezésére. A fenti számok csak az e czélból alakult egyesületek munkáskertjeire vonatkoznak.

Legtöbb egyesületi munkáskert volt az 1909. évben Francziaországnak következő városai és megyéi területén:

Városok:	1.	Lyon	759 kerttel
	2.	Roubaix	661 „
	3.	Saint-Etienne	640 „
	4.	Paris	582 „
	5.	Lille	477 „
	6.	Le Havre	420 „
	7.	Fourmies	400 „
	8.	Tourcoing	305 „
	9.	Saint Quentin	279 „
	10.	Boulogne	270 „
Departementok:	1.	Nord	3649 kerttel
	2.	Sonne	1247 „
	3.	Loire	812 „
	4.	Pas-de-Calais	760 „
	5.	Rhône	759 „
	6.	Seine-Inférieure	756 „
	7.	Seine	641 „
	8.	Aisne	504 „
	9.	Oise	498 „
	10.	Ardemes	320 „

A franczia munkáskertek nemcsak számarányaikra nézve, hanem magas fejlettségi fokuk tekintetében is igen tanulságosak és e sorok irójának francziaországi tanulmányutja folyamán alkalma nyilt több kerttelep berendezését és eredményeit tanulmányozni. Ezek között első helyütt emlitjük meg a párisi kerttelepeket. Több egyesület, melyek az egyes külteIki kerületek szerint oszlanak meg és melyeket a liga kapcsol egybe, létesitett telepeket. Ezek figyelemreméltók azért, mert a nagyváros területén, hol a telekszerzés a legnehezebb, sokkal súlyosabb feladat jut úgy az egyesületnek, mint a munkásnak. Annál értékesebb az elért eredmény. Az ábrákban látható kerttelep a 13. kerületben a rue du Dessous de Berge-ben van és 41 kertet foglal magában. A telken gyártelep volt és a maró savak nyomai a földön még láthatók, úgy, hogy néhol 2 lábnyi mélységre kellett a földet felásni, máshelyütt, hol

a telek egy nagy gödörhöz ér, terrasszokat csináltak a munkások, de mindenképen győztek a nehézségeken és büszke elégedettséggel mutatnak munkájuk eredményére, a virágzó kertekre. Ezek mindenike szebbnél-szebb lugassal bir, melyeket szintén maguk készitettek a munkások.

Ez egyesület *(Société des Jardins ouvriers de Paris et Banlieu)* berendezése is mintaszerü. A telekért folyamodó munkásról informálódnak, a legszegényebb és legtöbb gyer-

A versaillei kerttelep.

mekkel biró — ha tisztességes — előnyben részesül. Az illetőről és a kert állapotáról nyilvántartást vezetnek.

Évente kétszer ünnepélyeket is tartanak, hogy az összetartozás érzését fejlesszék. A kertekben virágot és főzeléket termelnek, burgonyát nem; a főzeléket saját szükségletük fedezésére forditják, elárusitásra nem. A veteménymagvakat az egyesület összeirás alapján együttesen szerzi be olcsóbban. Bér fejében minimális összeget 3—5 frankot fizetnek kertenkint és ez uton egész évi főzelékszükségletüket fedezik.

A telepen levő munkások egymás közt segélyegyletet alapitottak, halál esetén a temetési költségek fedezésére, aminthogy egyáltalán az egyetértés és összetartás mintaszerü.

Kies fekvésü a *Versaille*-i telep. 136 kertjével gyönyörü, termékeny völgyben, hol az alelnök, Mr. Philippe, mintegy atyai gondoskodása alatt az egész egy család benyomását teszi, e kertek előnyeit 776 személy élvezi, köztük 517 gyermek. Ezek 136 családra oszlanak, melyek a munkásosztály legkülönfélébb ágaihoz tartoznak. A telep területén háztartási iskolát tart fenn, mely vasárnaponkint 4—6 óra közt működik és czélja, hogy a munkások feleségeit és leányait kioktassa a termelt főzelékek helyes alkalmazására a konyhában. E 136 kert közül 41 ingyen engedtetett át, mig a többiekért évi 6—18 frank bért fizetnek a kertbérlő munkások. Az összes kiadásai az egyesületnek 3374 frankot tettek ki 1909-ben, melyből 1200 frank bér czimén fedeztetett, úgy, hogy 2174 frankért 135 család lényeges támogatása biztositatott; fejenkint évi 16 frankért elég szép eredmény.

Virágzó munkáskerttelep Páris közelében a *Sceaux*-i telep, Renaudin alapitása, 90 kerttel, átlag 150 m^2 területtel, hol 450 személy élvezi a természet, a föld jótéteményeit. A telep külső képe a virágzást bizonyitja, mivelői az elégedettséget tanusitják. A jómódu egyesület munkáslakóházakat is emelt és évente egy munkás, kinek kertje a legszebb, egy ily lakóházat kap életfogytiglani használatra.

De láthatunk sok más szép telepet is. *Bordeaux*-ban a kerttelep 104 kerttel (városi alapitás), munkáslakásokkal és népfürdővel van egybekötve. *Rouen*-ben 260 kert van, olvasóteremmel ellátva, hol háztartási iskolát rendeztek be. A *Reims*-ban fennálló két kerttelep azért emlitésre méltó, mert az egyik 75 kerttel a városé, a másik 160 kerttel a reimsi hölgyek alapitása, kik az első két évben ingyen, azután évi 10 frank bérért adják a kerteket, mely összegből 5 frankot takarékkönyvre helyeznek a gyermekek részére. A családok nyáron az egész vasárnapot a kertekben töltik.

Elegendő e munkástelepek megtekintése, a sok közül kiragadása, hogy lássuk ez intézmény virágzását Franciaországban, de mindennél többet mondanak a munkások meg-

elégedéstől telt nyilatkozatai, melyeket e sorok irója előtt tettek.

A munkáskertek alakitását a franczia törvényhozás is hathatósan előmozditotta. Az 1906 április 12-iki törvény ugyan csupán a kislakások terjesztését czélozza, de a 16. §-a munkáskertekre vonatkozik, amennyiben a törvényben megállapitott adó-kedvezményeket azokra a törlesztéses kölcsönökre is ki-

Részlet a versaillei kertteleprőI.

terjeszti, amelyeket a pénzintézetek ily munkáskertek létesitése czéljából nyujtanak.[1]

[1] A törvény szerint kedvezményben részesülnek azok az *egyéni* házak is a *kollektiv* lakásra rendelt házak mellett, melyeknek tiszta bérértéke a kollektiv lakásra rendelt házak számára hatóságilag megállapitott összeget egy ötöd részénél tul nem haladja. A törvény alkalmazása szempontjából a ház tartozékának tekintendők az épületekkel határos, legfeljebb öt ár (500 m²) területü, továbbá az épületekkel nem határos, de ugyanazon helységben lévő és a háztulajdonos tulajdonát képező legfeljebb tiz ár (1000 m²) területü kertek.

A munkáskertek lelkes terjesztői azonban ezzel nem érték be és tevékenységük eredménye volt az 1908 április 10-iki törvény, mely az 1906. évi törvényt kiegészitette és e törvény kedvezményeit az időleges telekadómentesség kivételével, az egy hektárt meg nem haladó kertekre is kiterjesztette, ha nincs is hozzá épület.

Az 1908. április 10-iki törvény főbb rendelkezései a következők:

1. Az 1906 április 12-iki törvényben az olcsó lakások számára biztositott kedvezmények a telekadómentesség kivételével kiterjesztetnek az 1 hektárnál nem nagyobb kertekre vagy mezőkre.

A fentemlitett telkek azonkivül az e törvényben foglalt kedvezményekben részesülnek, ha

a) a megvásárló lakásának tényleges bérértéke ama összeg $^2/_3$-át nem haladja túl, melyet a fentemlitett törvény 5. pontjában kijelölt bizottság a községre nézve megállapitott;

b) a megvásárlási ár a költségek betudásával az 1200 frankot nem mulja felül;

c) a megvásárló kötelezi magát, hogy a telket vagy saját maga műveli, vagy családja által műveltteti.

2. Az állam oly kerületi társaságoknak nyujthat 2%-os kölcsönöket, melyeknek czélja:

a) a kölcsönvevőknek, kik az e törvényben megjelölt feltételeknek megfelelnek, jelzálogkölcsönöket nyujtani, vagy telkek, illetőleg kertek megszerzése vagy olcsó, saját tulajdonát képező lakóházak épitése, illetőleg megszerzése czéljából;

b) az 1906 április 12-iki törvény alapján létesült társaságoknak a fenti czélokra előlegek nyujtása.

3. A 2. pontban emlitett kölcsönvevő a következő feltételeknek tartozik eleget tenni:

a) a jelzálogkölcsön felvételénél a telek vagy ház értékének legalább $^1/_5$-ét birnia kell;

b) a nemzeti biztositó pénztárral halálesetre egyszeri dijfizetés mellett oly biztositást kell kötnie, mely a halála után esedékes részletek fizetését biztositja. A jelzálogkölcsön a dij összegével felemelhető;

c) a közigazgatási hatóság bizonyitványát kell felmutatnia, hogy az e törvényben előirt egyéb feltételeknek megfelel.

4. Hogy államkölcsönöket kaphassanak, a kerületi társaságoknak, mint részvénytársaságoknak legalább 200,000 frank alaptőkével kell alakulniok.

5. A társaság által felvett kölcsönök nem haladhatják túl amaz összeget, melyet nyerünk, ha a befizetett részvénytőke négyszereséhez a be nem fizetett tőkét hozzáadjuk.

6. Az állam részéről e törvény értelmében a jelzálogtársulatoknak nyujtható kölcsönök összege 100 millió frankban állapittatott meg.

Részlet a versaillei kertteleprő̈l.

A többi pontok az állami kölcsönösszeg fedezését, a kölcsönök nyujtásának és visszafizetésének módozatait és az egyéb kezelési szabályokat tartalmazzák.

Ily módon elősegitvén a kertek megszerzését, gondoskodni akartak azok megtartásáról, illetőleg halál esetén való oszthatatlanságáról. A Homestead alapján indulva, itt is sikert értek el és 1909 julius 12-én hirdették ki a törvényt „A lefoglalhatatlan családi vagyonról“, („Bien de famille insaisissable“), vagy mint nevezik a Lemire-törvényt. E törvény

által minden családapa a családi telket lefoglalhatatlanná nyilvánithatja, megkönnyiti annak az özvegyre való ruházását és ennek mindenesetre lehetővé teszi a birtok megtartását a legfiatalabb gyermek nagykoruságáig. (L. Társ. Muz. Ért. II. évf., 1. sz. 72. o.)

A franczia munkáskert-liga szakadatlanul küzd tovább és nem szenved kétséget, hogy az eddig elért eredmények hatványozódni fognak a jövőben. Francziaország és a franczia szervezet az, hol példát vehetünk és tanulhatunk oly czélból, hogy az intézményt nálunk is kifejlesszük.

A munkáskertek Németországban. Németországban a munkáskertek első alakjait az Allmendekben találjuk, melyek abban állottak, hogy a városok és községek a községi telkek egy részét átengedik lakósaiknak használat, illetve megmivelés végett a tulajdonjog fentartásával. Poroszországban ezek helyét a járadékbirtokok (Rentengüter) foglalták el, melyek czélja a mezei munkások állandósitása volt.

Az első nagyobbszabásu mozgalmat kiskertek tekintetében *Lipcsében* észleljük, hol 1832-ben az u. n. *Schreber-kertek* keletkeztek. E kerteket a külvárosban létesitették és vagy a várostól, vagy magántulajdonosoktól, esetleg egyesületi (Schreberverein) támogatással vették bérbe. Itt ma már kb. 5000 ily kiskert van. Egyidejüleg hasonló mozgalom keletkezett Kiel-ben is, hol jelenleg 4000 kert kb. 200 hektár területtel áll fenn, melyek a városnak évi 77,000 márka bérösszeget jövedelmeznek. A város utóbbi időben kertváros jellegét törekszik a telepnek adni széles sétautak, játékhelyek stb. alkotása által. Mindkét helyen azonban kezdenek úgy a kiskertek megvásárlási árai, mint bérösszegei drágulni és ezzel távolodnak a czéltól, hogy az intézmény a szegény munkásosztály érdekeit szolgálja.

A tulajdonképeni Schreber-kertek, — ilyen van 1000-nél több Lipcsében — az alapitója után elnevezett egylet segitségével a várostól bérelt területen keletkeztek.

E kertek alapitója dr. Schreber Dániel 1808-ban született és a lipcsei egyetemen végezte az orvostudori szakot. Gyenge testalkatu ember lévén, erős akaraterővel, tervszerü testedzéssel izmos férfivé fejlesztette magát. Saját tapasztalatai alapján ismerte fel a testedzés fontosságát az

ifjuságra nézve és e nézeteit 1839-ben megjelent munkájában, „Az egészség könyve"-ben fejtette ki. Gyermekgyógyitó-intézet létesitése volt a terve, de nem talált támogatásra. 1844-ben egy ortopediai gyógyintézet vezetését vette át, mely minőségben azután haláláig működött. 1845-ben alapitotta a lipcsei torna-

Lemire abbé az ivry-i munkáskerttelep egyik népünnepén beszédet mond.

egyletet, de főleg a gyermekek testi nevelésére helyezte a súlypontat. Ezt a czélt akarta elérni játszóterek, kerttelepek létesitése által, amilyeneket Angliába látott és bár eszméi teljes megvalósitásának 1864-ben bekövetkezett halála útját szegte, nem élt hiába. Halála után követői folytatták munkáját. A

kertészetet az ifjuságra nézve egészséges, testedző foglalkozásnak ismervén fel, ifjusági kerteket alakitottak, a szülők segitettek a gyermekeknek és igy létesültek a családi kertek: a Schreber-kertek.

A Schreber-egyletek részben saját maguk által bérelt területeket bocsátanak a nagyközönség rendelkezésére, részben a városi kerteket bérlik e czélból, igy a lipcsei városi 5000 kert közül 2000-et a város közvetlenül adott bérbe, 3000-et pedig a Schreber-egyletek útján.

A kertek átlagos nagysága 150—200 m² és a bér 1 m²-ért 6—12 fillér, mig a Schreber-egyletek 2½—10 fillért fizetnek, aszerint, amint a játszóterek is beleszámittatnak. Mint a fentiekből kitünik, a Schreber-egyletek első czélja az ifjuság testinevelése volt a kertek útján; ebből fejlődött ki az általános kiskert-intézmény, de mint munkáskertek, a munkások viszonyaihoz, igényeihez való alkalmazkodásra kevesebb súlyt fektetnek.

Hátrányos, hogy az egyletek csak bérbe veszik a telkeket és nem egy esetben kénytelenek egész telepeket beszüntetni, továbbá, hogy régi kertek átruházásánál az utódnak már néha nagyobb összeget kell fizetnie megváltásképen.

A lipcsei kertek mintájára számos városban keletkeztek hasonló kerttelepek. (Nevezetesek a Kiel, Köln, Boroszló, Lübeck stb. városok által létesitett telepek.) Mindezek tekintetbe veszik a főczélt, hogy e kertek a szegény néposztály érdekeit szolgálják. Ezért előnyben részesitik a szegény és nagyobb családdal biró pályázókat. Kikötik, hogy a teleknek legalább bizonyos része, pl. fele, konyhavetemények termelésére használtassék. Dijak kitüzése által serkentik a bérlők szorgalmát és munkásságát.

A munkásház-épitő szövetkezetek, melyek Németországban nagy számban és nagy sikerrel működnek, szintén belátták a kiskertek hasznos voltát és ezek létesülését is előmozditják. Az ipari, vasuti és bányavállalatok munkásaiknak ingyen bocsátanak rendelkezésükre telkeket kiskertek czéljára és némely vidéken ezek szépen elterjedtek.

Németország hazája az egyesületeknek és érthető, hogy a kiskertek kérdésénél szintén nagy szerep jutott a különböző egyesületeknek. Első sorban fell kell emlitenünk a kertészeti egyesületeket, melyek mindenütt meleg érdeklődéssel viseltettek

a munkáskertek iránt és nemcsak erkölcsi, hanem anyagi támogatással, vetőmeg adományozásával, szakerők rendelkezésre bocsátásával, dijak kitüzésével is bizonyitották ezt. Fel kell emlitenünk két régi egyletet e téren: A felsőszileziai *bánya- és kohó-egyletet Kattowitzban és a Munkásjóléti egyletet Waldenburgban* (*Szilézia*). Ez egyletek tevékenységének tulajdonitható, hogy Sziléziában mintegy 4500 bányamunkás miveli saját kertjét. Befolyásuk révén a nagy sziléziai bánya- és kohótulajdonosok munkásaiknak nagyobb területeket adnak bérbe megmivelés végett, a rendes bér 50—70%-ért, továbbá kertésziskolát tartanak fenn. Ily telepek a kir. porosz szénbányák, a Donnersmarckbánya, az Északsziléziai vas- és szénbánya, a Kattowitzi bánya-társaság területein vannak, de természetesen az illető iparvállalatok jóvoltától függnek, mi néha hátrányos az intézményre, mint a Laurahütte példája bizonyitja, mely a kerteket egyszerüen beszüntette, mivel a területre az üzem bővitése végett szüksége volt. Mily fontos a bányászokra nézve e kertek létesitése, különösen egészségi szempontból, azt talán fölösleges bővebben fejtegetni.

A waldenburgi egylet, melyet mintaszerünek kell elismernünk, nem elégszik meg azzal, hogy a telkeket a munkásoknak megszerzi, hanem gondoskodik arról, hogy a munkáskertek beültetése, mivelése, fejlesztése céltudatos legyen. Nyomtatott utasitásokat oszt szét a munkások közt, melyek a kertek mivelésére vonatkozó összes tudnivalókat tartalmazzák. Vetőmagvakat, csemetéket, trágyát és szerszámokat bocsát olcsón rendelkezésükre és bizalmi-férfiai ügyelnek a helyes kezelésre. A szorgalmas és ügyes kerttulajdonosokat ingyenes vetőmaggal jutalmazza, a hanyagoktól a kertet elveszi.

A waldenburgi egylet (Verein zur Förderung des Wohls der arbeitenden Klassen) a következő eszközökkel törekszik a munkásosztály jólétét előmozditani:

Hasznos és mulattató tartalmu hetilappal; mulattató esték rendezésével; politikai képző-tanfolyamokkal; munkásiskolákkal (ipariskolák); alkalmas gépek beszerzése utján (varró- és himzőgépek) a háziipar fejlesztésével; népkönyvtárakkal; *munkáskertekkel;* kecsketenyésztéssel; háztartási oktatással; munkáslakások épitésével; jogi tanácsadással.

Eme sokoldalu tevékenységnek jókora része jut a munkás-

kertekre, melyek száma az 1909. évi kimutatás szerint 1336 volt. E kertek egy részét a bánya- és gyártulajdonosok saját költségükön létesitették és az egyletnek ingyen vagy csekély dij fejében engedték át. A kertek területének legnagyobb részét az egylet vette bérbe és rendezte be kerteknek, ingyen engedve át azokat a munkásoknak. Burgonyaültetést nem enged meg az egylet, csak főzelék és gyümölcs termeszthető.

A kiskertek fejlesztésére alakult egyletek közt első helyen találjuk a *frankfurti egyletet* kiskertek fejlesztésére (*Verein zur Förderung des Kleingartenbaues*), mely 11 év óta áll fenn és 709 taggal bir. Az egyesület czélja az alapszabályok értelmében: 1. Megfelelő telkek szerzése, hogy azok a tagok részére kerteknek használtassanak fel; 2. a virágtenyésztés bevezetése és előmozditása az iskolákban; 3. kiállitások és versenyek rendezése a virág- és gyümölcskertészet terén; 4. előadások tartása és szakismeretek terjesztése e téren. Az egyleti kertek száma 1909-ben 111, burgonyatermelő kerteké 92, a specziális munkáskerteké (bérbeadva) 70, az ingyen munkáskerteké 30 volt, összesen 303 kert. Az egylet nem annyira a kertek száma, mint valóban mintaszerü szervezete által válik ki és ily egylet mintaképének tekinthető.

A német egyesületek közt még emlitésre méltó a Vaterländischer Frauenverein Charlottenburgban, mely a kerteket évi 4 márka bérért engedi át, mely összeg heti 20 filiéres részletekben fizetendő.

Számos egylet foglalkozik ma már Németországban a munkáskertek terjesztésével, különösen egészségi szempontból és bár összefoglaló központjuk nincsen, mely az áttekintést könnyen lehetővé tenné, látjuk, hogy az intézmény mindenkép fejlődik és már általános elterjedésre tett szert. Megtalálta az utat a közvéleményhez, ami már a sikert biztositja.

Famegmunkáló gépekre való védőkészülékek.

Ifj. Gaul Károly, gépészmérnök, ipari szakiskolai tanár.

Ötödik közlemény.

Marógépekre való védőkészülékek.

A faipari marógépek veszedelmesség tekintetében vetekednek a körfűrészszel és az egyengető gyalugéppel.

A marógépek működése elvben azonos a hosszanti gyalugépek működéséhez, t. i. egy gyorsan forgó tengelyre erősitett szerszám (kés vagy késpár, vagy marófej) marja, azaz forgácsolja a megmunkálandó faanyagot.

A maró- és hosszanti gyalugép közötti különbség a szerszám nagyságában és a tengely elhelyezésében mutatkozik.

A hosszanti gyalugép késtengelye vizszintes, azaz az asztal sikjával párhuzamos, a marógép késtengelye *rendesen* függőleges helyzetü.

Az egyengető gyalugépen a késtengely az asztal alatt van elhelyezve, az egyetemes marógépen a késtengely az asztalon levő kerek lyukon át, az asztal alól emelkedik ki; a kések pedig az asztal fölött az asztal sikjával párhuzamos sikban forognak, tehát több utat tesznek meg szabadon, a munkás felől födetlenül, mint a gyalugép kései, ennélfogva több alkalmuk van kárt tenni a munkásban mint a gyalugép késeinek.

Hogy a marógépeken mégsem fordul elő aránylag oly sok baleset, mint a gyaluknál, annak a magyarázata az, hogy a marógépnek veszedelmes volta annyira szembetünő, hogy a munkás ösztönszerüleg is jobban vigyáz, ha a marógépen dolgozik, mint az első pillanatra veszedelmesnek sem látszó egyengető gyalugép kezelésénél.

Ezeket előrebocsátva áttérünk a marógépek tárgyalására.

Vannak függőleges késtengelyü marógépek és vizszintes tengelyüek.

A függőleges tengelyü marógépek, vagy egyetemes marógépek, amelyeken nagyon sokféle maróműveletet lehet végezni, vagy csak egyes különleges célokra szolgálnak, mint pl. a Társadalmi Muzeumban levő csapvágó-marógép (79. ábra). Mivel a marógépek közül az egyetemes a legelterjedtebb és a rajta elvégezhető sokféle munka miatt nehéz reá egy mindenkor jól működő védőkészüléket szerkeszteni, — legelőször is az egyetemes marógéppel, illetőleg lényeges részeivel: a tengelylyel, — a késekkel és marófejekkel foglalkozunk.

Az egyetemes marógép tengelye függőleges és egy kézikerekes csavarral vertikális irányban magasabbra vagy

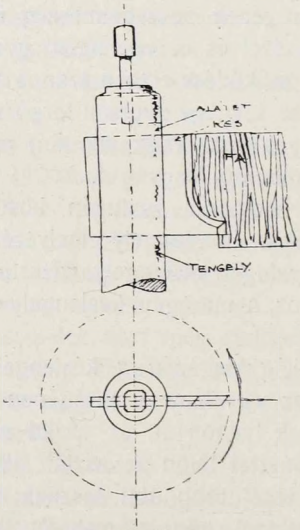

60. ábra.

mélyebbre állitható, aszerint, amint azt a megmunkálandó fadarab megkivánja.

A marógép tengelye a felső részén — a fején — (60. ábra) átmérő irányában át van vésve, úgy, hogy a prizmatikus keresztmetszetü marókést épen az üregbe lehessen csúsztatni, de a késnek az oldallapja irányában semmiféle játéka ne legyen. Az üreget a magasság irányában szükség esetén megfelelő méretü kis vasprizmákkal (alátétek, bélletek) töltik ki.

A kést és a fölötte levő prizmákat a tengely tetején levő csavarral rögzitik meg.

Az ilyen, — egy késsel való marás a legelterjedtebb, de egyszersmind a legveszedelmesebb is.

Legelterjedtebb, mert a kések igen olcsók, könnyen renben tarthatók és részére sokféle alaku kést tarthatni készletben.

Veszedelmes ez a gép, mert a kés minden fordulatában csak egyszer forgácsol, tehát nem működik olyan egyenletesen és simán, mint a többélü szerszámok, hanem fordulatonként egyszer meg-meglöki a munkadarabot, úgy, hogy az ebből keletkező rázkódás folytán, a megmunkálandó fadarabnak a szerszám alá való vezetése, amely itt szabadkézből történik, a kéz épségére veszedelmes.

A marás hatásfokának emelésére és az ütésekből származó rezgések csökkentésére kénytelenek a szerkesztők a marógéptengelyeket nagy fordulatszámmal jártatni, ami szintén növeli

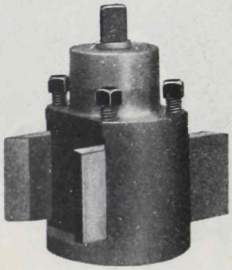

61. ábra.
Két késsel dolgozó marógép késfeje.

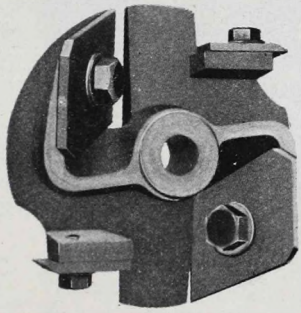

62. ábra.
Négykésü ajazó marókésfej.

a gép veszedelmes voltát. Megesik, hogy némelyik egyetemes marógép perczenkint 5000-et is fordul.

Ha most már a maró kése nincsen jól leszoritva, úgy a gyors forgásból keletkező centrifugális erő, a lazán befogott kést kiröpiti, ami nagy eleven erejénél fogva súlyos, sőt igen gyakran halálos balesetet okoz.

Az egy késsel dolgozó marógépeknél megvan tehát a baleset előfordulhatóságának minden előfeltétele, nevezetesen a nagy fordulatszám, a munkadarabnak a szerszámhoz kézzel való vezetése, a munkadarab rezgéséből származó bizonytalan vezetés és a kés időszakos működéséből származó munka-

darab-visszalökés veszedelme. Azonkivül a kés üresjáráskor födetlen, mely körülmény alkalmat szolgáltat arra, hogy a munkás kezével a késhez nyúl. Végül a késnek, a centrifugális erő okozta kiröpülése is balesetet okozhat.

Egyenletesebben, tehát nagyobb biztonsággal dolgozhatni a két késsel fölszerelt marógépeken (61. ábra), mert két kés

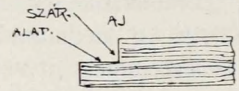

63. ábra.

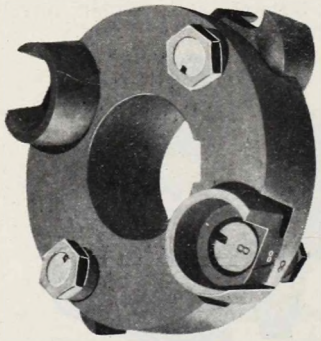

64. ábra.
Amerikai száda-csapmaró késfej hengeres késekkel.

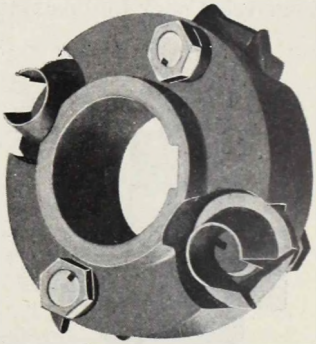

65. ábra.
Amerikai szádamaró késfej hengeres késekkel.

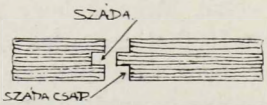

66. ábra.

használata esetén minden fordulatban kétszer forgácsol a gép, az ütésekből származó rezgés egyenletesebb és kisebb méretü, a rezgésekből származó balesetek tehát kisebbednek.

A két késsel dolgozó marógép-szerkezetekben a baleset keletkezésének minden emlitett követelménye azért szintén

megvan, de sohasem oly nagy mértékben, mint az egy késsel dolgozó marógépeknél.

A kések befogásának módja hasonló az egykésü maróéhoz és a 61. ábrán világosan látható.

Az emlitett késsel dolgozó maróknál sokkal egyenletesebben működnek a koronamaróval ellátott gépek.

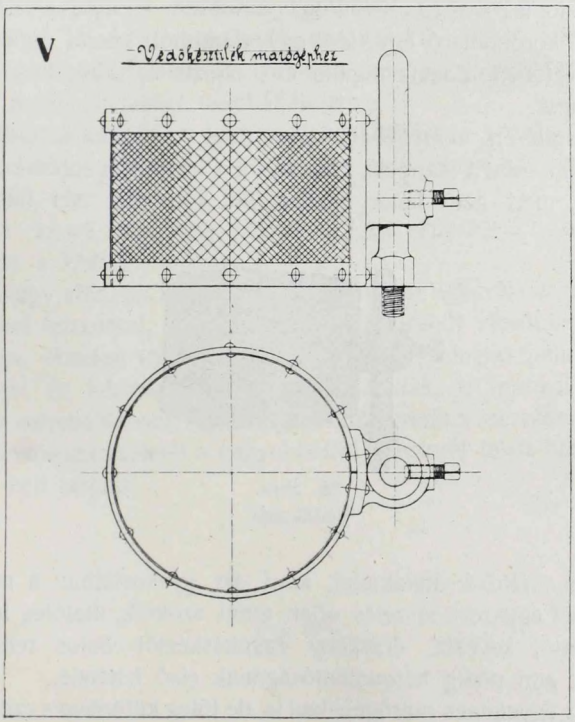

67. ábra.
Védőkosár.

A koronamaró jellemzője, hogy az több (3—8, néha még több) kést foglal magában. Koronamaró metszetben a 77. ábrán, nézetben pedig a 78. ábrán látható.

A koronamaró egy körgyürüalaku, esetleg profililált forgásu test, sokélü szerszámnak alakitva, amelyet a marógép

tengelyére, illetőleg annak betét-tövisére húznak föl és a tengelyre csavarral rászoritják. (77.—78. ábra.)

Mivel sokélü, egyenletesebben is dolgozik az egy vagy a két késsel ellátott maróknál. Nem is kell a koronamaróval dolgozó marógép tengelyét olyan nagy fordulatszámmal járatni mint a külön profilkéssel dolgozót. A munkadarab tehát nem rezeg annyira, mintha késsel marnánk, és igy az biztosabban vezethető is.

A koronamaró egyetlen egy darabból készül és ennek következtében a centrifugális erő okozta késkiröpülés is ki van zárva.

Mindezen előnyöknél fogva még sem annyira elterjedt szerszám, mint a marókés, részint, mert jóval drágább a késnél, részint, mert nem lehet házilag oly könnyen más hasonló

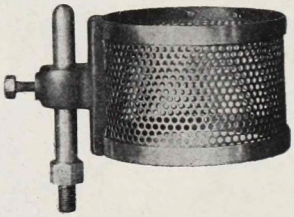

68. ábra.
Védőkosár.

formáju maróvá átalakitani, mint azt gyakorlatban a marókéseknél egyszerü reszelés utján tenni szokták, illetőleg hozzá nem értő, kevésbé érzékeny munkáskéztől bajos rendben tartani, ami pedig használhatóságának első feltétele.

Az egyetemes marógépeken is, de főleg különleges czélokat szolgáló marógépeken, mint pl. a csapvágó marón (79. ábra) használatos kétkaru késfejekről is meg kell emlékeznünk.

A marógép tengelyére egy kétkaru késfejet agyánál fogva ráhuzunk. A karok végére az egyszerü sik aczéllemezből való késeket *csavarral megerösitik.*

A késfej alakitását a 79. és 80. ábrán világosan látni.

Ez a késbefogás a veszedelmesebb fajtához tartozik, mert a munkás a gép járása közben igen könnyen a késfej hosszu karjai közé nyúlhat, azonkivül ez a marófej nagy forgácsokat

szel, sőt sokszor nagy szilánkot is szakit le a fából, amit a munkás felé röpit. A kések a csavarbiztositások ellenére is meglazulhatnak és igy veszedelmet okoznak.

Ajazásra való marókésfej a 62. ábrán látható.

Erre a tárcsaalaku késfejre két késpár erősithető. Az egyik késpár az aj tövét határolja (l. 63. ábra), a másik az aj lapját marja ki.

Ezt a késfejet rendesen kombinált gyalugépen szokták használni, ahol a gyalulandó deszka két lapját vizszintes tengelyen levő gyalukésekkel, az éleit pedig függőleges tengelyü, tehát marókésfejekkel munkálják meg.

Ugyancsak ilyen kombinált gyalulómaró-gépekre valók az amerikai rendszerü száda és szádacsapmaró késfejek (64—65. ábra és l. 66. ábrát is).

A kések hengeres felületüek, és kúposfejü csavarral vannak a késfejre erősitve.

Nagy előnyük az, hogy a kés anyagát úgyszólván teljesen ki lehet használni, tehát ebből a nézőpontból olcsóbbitják az üzemet. Minden többtengelyü kombinált gyalugép valamennyi késfejét és késtengelyét burkolni szokták, a munkadarabot pedig automatikusan, etetőhengerekkel vezetik a szerszámok alá. A munkásnak ezeknél a nagyobbstilü gépeknél tehát balesettől nem kell tartani.

Munkásmozgalom és munkásvédelem.

A szakszervezeti mozgalom 1908-ban.

A szakszervezetek működéséről szóló hatodik nemzetközi jelentés[1] elsősorban az egyes országok munkáslétszámáról (l. 448—449. o.) tájékoztat, továbbá, hogy ezek közül hány tartozik szervezetek kötelékébe (450—451. o.). Amint a táblázatból kitünik: 1908-ban a legtöbb szervezett munkás — 2·41 millió — Angliában volt, mig Németország 2·38 millió szervezett munkásával a második helyen állt. Az arányszám tekintetében azonban Anglia az ötödik helyet foglalja el, minthogy 2·41 millió szervezett munkás az összes munkásoknak csak 16·6%-a, — mig Dániában az összes munkásoknak 27·5%-a, Norvégiában 21·0%-a, Belgiumban 17·9%-a, Hollandiában 16·6%-a szervezett. (Német és Franciaországról, továbbá az Egyesült Államokról nincsenek összehasonlitásra alkalmas adataink). Legkisebb a szervezett munkások arányszáma Spanyolországban (0·7%), Magyarországban (4·7%) és Olaszországban (7·0%). Az összes szervezett munkások száma, beleértve Australia és New-Seeland 215,000 szervezett munkását is, körülbelül 9·4 millió. Ebből körülbelül 6 millió tartozik azokba az országos szervezetekbe (ezek, az angolországiak kivételével, mind szocziálista szellemüek), amelyek a nemzetközi szakszervezeti központ kötelékébe tartoznak.

Az 1907-ik évi adatokkal összehasonlitva 1908-ban mindenütt csökkent a szervezetek taglétszáma, nyilvánvalóan összefüggésben az akkori kedvezőtlen gazdasági viszonyokkal, csak Angliában növekedett a szervezett munkások száma. (1907-ben Németország állt az első helyen 2·45 millió, Anglia a második helyen 2·1 millió szervezett munkással.)

Az egyes országok szakszervezetei bevételeinek és kiadásainak részletes kimutatása a 451—452-ik oldalon található. Az alábbiakban az egyes országok részletes jelentéseinek főbb adatait közöljük azzal a megjegyzéssel, hogy a sztrájkok és kizárások „eredményes" vagy „eredménytelen" voltának megjelölése, a beszámolónak megfelelően, a munkások javára értendő.

Hollandia. Az országos szövetségek száma 27, a helyi szervezeteké 508. A taglétszám 36,893 (1907: 32,270), ezek közül nő 1957.

---

[1] *Sechster Internationaler Bericht über die Gesellschaftsbewegung 1908.* Herausgegeben von dem internationalen Secretär der gewerkschaftlichen Landeszentralen. Berlin 1910. C. Legien.

A sztrájkok száma 108 volt 5600 sztrájkolóval. A sztrájkok közül 55·84% bérkérdés miatt, 5% a munkaidő miatt, 9·74% az elbocsátott munkások visszafogadása czéljából tört ki. A sztrájkok közül hat hónapnál tovább egy sem, 2—6 hónapig öt tartott.

A sztrájkok közül 99-nek az eredménye ismeretes. És pedig: 24 teljes, 28 részleges sikerrel járt, 45 eredménytelen maradt.

Kizárás 27 esetben történt, a kizárt munkások száma 1500 volt. A kizárások közül négy a munkások javára dőlt el, kettőnek az eredménye ismeretlen.

Hollandiában az állami és városi hivatalnokok és munkások javarésze különböző szervezetekben tömörül. E szervezetek egynémelyikében — a tanitókéban, az alsóbbrangu postásokéban, az amszterdami városi hivatalnokokéban — ujabban erős áramlat merült föl, amely a nevezett szervezeteknek a szakszervezeti központhoz való csatlakozását sürgeti. (A városi munkások 4000 tagot számláló szervezete már odatartozik.)

Dánia. A szövetségek száma 51 volt (1214 csoporttal), a helyi szervezetek száma 10, — összesen 96,651 taggal (szaporulat az előző évvel szemben 5815).

Bérmozgalom 43 szervezetben volt, 27,423 munkást érintett, sztrájkra vagy kizárásra azonban csak 1646 munkásnál került a sor. A munkások közül 19,259 ért el sikert a bérmozgalmak után és pedig: 17,813 sztrájk nélkül, 1446 sztrájk vagy kizárás utján.

Svédország. Az országos szervezetek száma 27, 2346 helyi-csoporttal és 186,226 taggal. Az összes bevétel 4,703,199·17 K, az összes kiadás 4.865,509·90 K volt.

Munkabeszüntetés összesen 293 történt. Ezek közül sztrájk volt 226, kizárás 34, ismeretlen fajtáju 33. A 226 sztrájkban 16,965, a 34 kizárásban 2703, a 33 többi munkabeszüntetésben 20,023 munkás vett részt. A munkabeszüntetés által közvetlenül érdekelt munkáltatók száma 1403, a közvetlenül érintett munkások száma 39,691.

A munkabeszüntetések következtében elvesztett munkanapok száma valamivel több, mint 1.775,000.

A munkások 258 esetben voltak valamennyien vagy részben szervezettek, 21 esetben szervezetlenek voltak, 14 esetben hiányzanak a pontosabb adatok.

Bérkérdés 189 esetben, a szervezkedéssel összefüggő ügyek, kollektiv szerződéskötés követelése stb. 36 esetben, a munkaidő kérdése, a munkások visszavétele vagy elbocsátása stb. 66 esetben volt a munkabeszüntetés oka. (Két esetben az ok ismeretlen). A bérmozgalomnál 124 esetben a munkabér javitása, 17 esetben a munkabér leszállitásának megakadályozása volt a czél.

A 293 munkabeszüntetés közül 77 a munkások, 84 a munkáltatók győzelmével, 101 pedig kölcsönös engedményekkel ért véget. (17 esetben az eredmény ismeretlen, 14 esetben pedig a beszámoló keltekor még folyt a küzdelem).

Norvégia. Az országos szervezetek száma 15, a helyi szervezeteké

19; helyi csoport 673 működött A tagok száma 47,212 (1907: 39,070) volt, ezek közül nő: 3534. A szakszervezetek szövetségéhez nem csatlakozott néhány szervezet tagjait is amazokhoz számítva: a szervezett munkások száma 48,157, vagyis — 229,260 lélekben állapitva meg az ipari munkások számát — 21·01%-a az összes ipari munkásságnak.

Bérmozgalom 173 volt. Ezek közül 112 esetben (7958 munkással) nem került bérharczra a sor; 61 esetben (9643 munkással) bekövetkezett a sztrájk vagy a kizárás. Ez esetekben összesen 533,136·04 korona került kifizetésre segélyként.

Finnország. Az országos szövetségek száma 27, helyi szervezet volt hat, helyi csoport volt 608. A tagok száma összesen 24,009, (férfi 20,422, nő 2889, ifjumunkás 698). Bérharcz 13 szakma és két helyi szervezet körében volt; sztrájksegélyül kifizettek 126,548·21 márkát. Az összes bevétel volt 367,194·79 márka, az összes kiadás 292,743·56 márka, pénztári készlet 247,558·90 márka.

Németország. A szakszervezeti mozgalom 1908. évi fejlődését a következő táblázat tünteti fel:

	Taglétszám				1908		
			1908				
	1907	1908	Növekedés	Csökkenés	Évi bevétel M	Évi kiadás M	Vagyonállomány M
Közp. szervezetek (szocziáldemokrata alapon állók)	1865506	1831731	—	33775	48544396	42057516	40839791
Hirsch-Duncker-féle szakegyletek	108889	105633	—	3256	2694893	2350727	4210413
Keresztény szakszervezetek szövetsége	274323	264519	—	9804	4394745	3556224	4513409
Független. keresztény szakszervezetek	80437	80437	—	—	—	—	—
Önálló és helyi szervezetek ...	117325	100081	—	17244	—	—	—
Összesen	2446480	2382401	—	64079	55634034	47964467	49563613

Amint a fenti táblázatból kitünik, 1908-ban a szakszervezeti mozgalom hanyatlást mutat az előző évi eredményekkel szemben. Ennek okát a német beszámoló az akkori kedvezőtlen ipari konjunkturákban keresi.

A szakszervezeti tanács köré csoportosult 60 szövetség közül 100,000-nél több tagja volt hatnak, 50—100,000 négynek, 30—50,000 négynek, 20—30,000 négynek, 10—20,000 tiznek, 5—10,000 tiznek, 3—5000 tizenegynek, 2—3000 négynek, 1—2000 egynek, 1000-nél kevesebb tagja volt hatnak. A női tagok száma 1908-ban 138,433 volt; 1907-ben 136,929.

Az egyes tagokra, átlagosan számítva, a bevételekből, a kiadásokból és a pénztári állományból 1907-ben és 1908-ban a következő összegek jutottak:

1907: 27·55 M bevétel, 23·12 M kiadás, 17·82 M pénztári állomány
1908: 26·50 „ „ 22·96 „ „ 22·30 „ „ „

A bevétel csökkenését 1908-ban ugyancsak a rossz ipari konjunkturák okozták. Igen gyakran vált ugyanis szükségessé, hogy a munkanélküliek tagdíját elengedjék.

Munkafeltételek javítására irányuló bérmozgalom (munkabeszüntetés nélkül) 3059 (1907: 4801) volt, 401,334 (1907: 507,728) résztvevővel. Érvényben lévő munkafeltételek megrontása ellen küzdött 548 (1907: 266) bérmozgalom, 48,100 (1907: 17,507) érdekelttel. Az előbbiek közül:

eredményes volt ... ... 1655 mozgalom, 122,981 résztvevővel,
részben járt eredménynyel 939 „ 168,495 „
eredménytelen volt ... ... 372 „ 91,156 „
mig 93 mozgalom eredménye, 18,702 résztvevővel, ismeretlen.

A sztrájkok és kizárások összes száma 2052 volt; résztvett bennük összesen 126,883 munkás. Részletezve ezeket:

a) A támadó sztrájkok száma 678 volt; résztvett bennük 28,253 férfi és 1934 nő, összesen: 30,187. Veszteségük 497,000 munkanap és 1.776,887 M munkabér. Eredményes volt a sztrájkok közül 312 (46·0%) 10,843 munkással, részben járt eredménynyel 175 (25·8%) 9813 munkással, eredménytelen volt 166 (24·5%) 8910 munkással. A támadó sztrájkok költsége 1.081,799 márkát emésztett fel.

b) Védelmi sztrájk volt 1117; a résztvevők száma 36,120 volt, ezek közül 1985 nő. A sztrájkolók 642,636 munkanapot és 2.699,618 márka munkabért vesztettek. A sztrájkok közül eredményes volt 525 (47·0%), 16,185 munkással, részben járt eredménynyel 139 (12·4·%) 6808 munkással, eredménytelen volt 410 (36·7%) 11,822 munkással. A védelmi sztrájkok költsége 1.571,565 márka volt.

c) A kizárások száma 257 volt. Kizártak összesen 60,576 munkást, akik közül nő volt 6973. A kizártak vesztesége 45,838 munkanap és 3.447,035 M volt. A kizárások közül 54 (30·1%) a kizártak javára dőlt el. Ezekben a kizárásokban 4928 személy vett részt. 84 kizárásnál, az összeseknek 33·4%-nál, 29,241 munkással, a kizártak részleges eredményt értek el. Végül 102 (32·4%) kizárásnál, 25,946 munkással, a vállalkozók javára dőlt el a küzdelem. A kizárások a szakszervezeteknek 1.823,675 márkába kerültek.

Mindezekkel szemben a munkások nyeresége:

a) Munkaidő megrövidítésében: 62,201 személy számára 194,992 óra hetenként, amiből heti 171,240 órát 54,613 munkás munkabeszüntetés

nélkül — és heti 23,752 órát 7588 munkás munkabeszüntetés által ért el.

b) Béremelésben: 260,193 személy számára 418,201 márka hetenként, amiből heti 340,591 márkát 220,519 munkás munkabeszüntetés nélkül, — és heti 77,610 márkát 39,674 munkás munkabeszüntetés utján ért el.

Feltünő jelenség, hogy munkabeszüntetés nélkül nagyobb eredményeket ért el a szakszervezeti munkásság, mint sztrájkkal. A beszámoló, ennek a jelenségnek az okát keresve, azt hisszük, nem utal alap nélkül az előző évek statisztikájára. Ezek szerint a szakszervezetek rendkivüli erőfeszitéseket tettek a sztrájkok sikere érdekében; a teljes eredménynyel végződő sztrájkok száma 1906-ig állandóan emelkedő irányzatot mutatott és ugyanebben az évben a tetőpontját érte el. Teljes eredményü volt 53·8%, részleges sikert ért el 22·4%, eredménytelen volt 20·9%, ami viszont az eredménytelen sztrájkok évi arányszáma közül volt a legalacsonyabb. Hogy a folytonos sikerek bizonyos mértékben megfélemlitőleg hatottak a munkáltatókra és hogy ezután nehezen szánták el magukat kétes kimenetelü sztrájk végigküzdésére, inkább engedtek még az alkudozások folyamán: az természetes. Viszont a sztrájkkal való megküzdésnek legalkalmasabb és legbiztosabb módja a kizárás. Ez szolgálhat magyarázatul másrészt a kizárások arányos számának folytonos növekedéséhez (ami egyébként egyáltalában nem váratlan jelenség). 1900-ban ugyanis az összes bérmozgalmak 5·4%-a volt kizárás, 1907-ben 11·5%, 1908-ban 12·5%. Mindezekből valószinü, hogy a munkáltatók állásfoglalása a munkabérmozgalmakkal szemben ugy alakul, hogy lehetőleg kiegyeznek a munkásokkal a munkabeszüntetés előtt, ha pedig az nem sikerül, inkább kizárják a munkásokat. Az utolsó három év sztrájkjainak és kizárásainak az eredményeiről egyébként a következő kimutatás ad felvilágositást:

Év	Teljes eredményü volt	Részleges eredményü volt	Eredménytelen volt
1906	53·8%-a	22·4%-a	20·9%-a
1907	47·9%-a	24·6%-a	22 0%-a
1908	43·4%-a	19·4%-a	33·1%-a

Meg kell még emlékeznünk végül a németországi „sárga szakszervezetekről" is. E szakszervezetek a munkáltatók támogatását élvezik és tagjaik abban a kedvezményben részesülnek, hogy munkásszükséglet esetén első sorban kerülnek alkalmazásra. Minthogy e szakszervezetek, munkásai sztrájk esetén is készek munkát vállalni, úgy a szociálista, mint a kereszténységi szocziálista munkások a legnagyobb ellenszenvvel viseltetnek velük szemben. A sárga szakszervezetek száma 79 volt 65,338 taggal. Az évi bevételük 547,784 márka, kiadásuk 268,871 márka, az év végén a pénztárállomány 380,574 márka volt.

A munkások nagymérvü szervezettségének megfelelőleg Németországban igen erős a munkáltatók szervezkedése is. 1908-ban összesen 203 munkáltató szervezet volt 179,948 taggal. A tagoknál alkalmazott munkások összes száma 6,086.821 volt.

Ausztria. Az országos szövetségek száma 51 (1907: 49), a helyiszervezeteké 78 (1907: 77), a helyicsoportoké 5337 (1907: 5030). A taglétszám 482,279 ezek közül nő 44643, 1907-ben a tagok száma 501,094 volt s eszerint a csökkenés 3·75%. A legtöbb szervezet, 1625, Csehországban van, utána következik Bécs.

A szakszervezetek bevétele volt: 1907-ben 8.120,763·62 K, 1908-ban 9.329,003·65 K, a kiadás pedig: 1907-ben 7.147,730·43 K, 1908-ban 8.354,995·42 K.

Ezekbe az összegekbe nincs beleszámítva a sztrájkalap, amit minden szervezet külön szedett be és kezelt. Ennek összege 1908-ban 4.103,394·79 K volt. Ebből az összegből kiadtak:

A megrendszabályozottak segitésére 1908-ban 76,790·80 K-t, (1907-ben: 138,354·11 K-t), a sztrájkolók és kizártak segitésére 1908-ban: 1.377,732·54 K-t (1907-ben: 1.687,233·36 K-t).

A bevételhez átlagban minden egyes tag 16·52 K-val járult hozzá 1907-ben és 19·33 K-val 1908-ban; a sztrájkalaphoz fejenkint átlagban 4·83 K-val járultak hozzá, vagyis az összes átlagos járulék fejenkint 24·16 K. A szakszervezet kiadásaiból jutott évenkint és fejenkint a tagokra 1907-ben: 14·64 K, 1908-ban 17.32 K.

Sztrájk és kizárás 803 esetben volt. Ezek közül 584-ről van részletesebb kimutatás. Eszerint az 584 mozgalomból 563 volt sztrájk és 21 kizárás.

Az 563 sztrájk 1623 üzemet sujtott, amelyekben 106,572 munkás dolgozott. Ezek közül 62,659, azaz 58·8%, szüntette be a munkát.

A sztrájkok közül 49·2% 1—5 napig, 2·0% 100 napnál tovább tartott. A sztrájkolás oka főleg a munkabérrel (71·0%) vagy a munkaidővel (21·72%) való elégedetlenség volt. A munkabér csökkentésének megakadályozása céljából 17 esetben, a munkaidő növelésének megakadályozása céljából 2 esetben tört ki sztrájk.

A sztrájkok sikerét illetőleg:

	az esetek száma	a sztrájkolók száma	az összes sztrájkok %-a	az összes sztrájkolók %-a
a) teljes eredményt ért el	125	11,658	22·2	18·62
b) részleges „ „ „	230	23,834	40·8	38·03
c) eredménytelen maradt	206	27,157	36·6	43·34
d) az eredmény ismeretlen	2	10	0·4	0·01

Az 563 sztrájk közül 462 = 82·1% támadó, 37 = 6·6% védősztrájk volt; 64 = 11·3% meghatározhatatlan jellegü.

Kizárás 21 volt, összesen 78 üzemben. A kizárások összesen 13,942 munkást sujtottak. (Egy esetben ismeretlen a kizártak száma.)

A kizárások eredményéről nem ad a beszámoló felvilágositást.

Magyarország. Miként a külföldön mindenütt, úgy nálunk is megérezte a munkásmozgalom a gazdasági depressziót. 1907-ben 26 országos szövetség 1296 csoporttal és 17 önálló helyiszervezet működött, 1908-ban pedig 28 országos szövetség 948 csoporttal és 21 helyiszervezet tartozott a szakszervezeti tanács kötelékébe. A csoportok száma tehát 348-al csökkent. Ami a taglétszámot illeti: 1907-ben 130,120 volt a szer-

vezett ipari munkások száma, 1908-ban pedig 102,054, és ha ebből leszámitjuk a földmunkások szövetségének 3573 tagját, akkor csak 98491. A női tagok száma szintén csökkent: 1907-ben 6654 volt, 1908-ban 5490. Az országos szövetségek közül, úgy mint eddig, most is legerősebb a vas és fémmunkások szövetsége (21942), utána jönnek az épitőmunkások (15500) és famunkások (12102) szövetségei. A 102,054 szervezett munkás közül Budapesten és környékén 51,175, vidéken pedig 50,879 lakott.

A szervezetek bevétele 1.762,106 K (1907: 1.944,233), kiadása 1.432,224 korona (1907: 1.819,480) volt. A pénztári állomány 1.194,058 korona (1907: 1.364,176) volt.

A szakszervezetek által folyósitott különböző segélyekről az 1. sz. táblázat szolgál felvilágositásul. Az ott közölt összegekhez hozzászámitva a kezelési és beruházási költségeket (467,124·03 K) és a lakbért (180,760·80 K); a kiadások végösszege 1908-ban: 1.932,224·22 K.

Az 1908-ban kifizetett összes segélyek 826,734 koronára, a bevételek 47%-ára rugtak, szemben az előző évben kifizetett 651,232 koronával, ami a bevételek 35%-át tette ki. E kiadások közül a munkanélküli, utas- és rendkivüli segély részletes kimutatása *Munkásbiztositás* czimü rovatunkban foglal helyet; ezenkivül jogvédelmet (27,021·97 K), oktatást és szaklapot (145,141·98 K), betegsegélyt és temetkezési járulékot (233,648·24 K), özvegy-, árva- és rokkantsági segélyt biztositanak tagjaiknak e szakszervezetek. Aránylag igen nagy volt a kezelési és beruházási költség: 467,124·03 korona.

Nevezetes tevékenységet fejtenek ki a magyar szakszervezetek a munkaközvetités terén, ami szoros összefüggésben van azzal a ténynyel, hogy a bérharczok alkalmával mindig szerepet játszik a szakegyleti munkaközvetités követelése. 1904-től kezdve ezek fejlődéséről a következő adatok nyujtanak felvilágositást:

Év	A jelentkezők száma	A közvetitettek száma	Százalékban
1904	16,938	11,026	65·09
1905	18,927	11,213	61·15
1906	24,952	17,633	70·67
1907	41,464	32,767	79·02
1908	41,158	29,959	72·79

A szakegyletek tehát a szervezett munkások $^1/_3$-át közvetitették.

A sztrájkok száma 1908-ban 251 (1907: 488), a kizárások száma 71 (1907: 138), a bérharczban résztvevő munkások száma 19,414 (1907: 44,276), az elmulasztott munkanapok száma 410,442 (1907: 1.825,483) volt.

Ezzel szemben a kereskedelemügyi m. kir. miniszterium kimutatása szerint, amely pártállásra való tekintet nélkül az összes munkásokra kiterjed: 1908-ban a sztrájkok száma 208, a kizárásoké 20, a munkabeszüntetések összes száma tehát 228 volt. Ezek összesen 1780 (1282+498) ipartelepet érintettek. A sztrájkok folytán 20125, a kizárások folytán 4333, összesen 24458 munkás szünetelt. A sztrájkok következtében 271507 munkanapot és 912653 korona munkabért, a kizárások

következtében 335800 munkanapot és 1205501 korona munkabért, összesen tehát 607307 munkanapot és 2118154 korona munkabért vesztettek a munkások.

A sztrájkok és kizárások eredményeként nyertek a szakszervezeti tanács kötelékébe tartozó szervezett munkások:

a) Munkaidőröviditésben:

350	munkás	napi	2	órát, összesen	700 órát
936	„	„	1½	„ „	1404 „
939	„	„	1	„ „	939 „
1705	„	„	½	„ „	852½ „
1403	„	„	¼	„ „	350¼ „
5333	munkás	összesen	napi		4245¾ órát.

b) Munkabérnövekedésben:

114	munkás	napi	65	fillért
379	„	„	64	„
1100	„	„	40	„
1408	„	„	38	„
921	„	„	30	„
54	„	„	20	„
1488	„	„	17	„
430	„	„	15	„
1521	„	„	5	„

7415 munkás összesen napi 1972·31 koronát.

A sztrájkok és kizárások következtében beállott bérveszteség 1.254,768 korona volt, a szabadszervezetek pedig 247,535 koronát fordítottak a sztrájkolók segélyezésére. A fenti adatok szerint viszont a munkások — 210 munkanapot számítva egy évre — átlagban fejenkint 56·02 korona munkabérnövelést nyertek.

A sztrájkok okai között (gyakoriságuk sorrendjében): a munkabérre, a munkaidőre, a szervezkedésre, május elsejének megünneplésére, jobb bánásmódra stb. vonatkozó követelések szerepelnek. Munkabér leszállításának megakadályozása céljából 6 sztrájk volt, a régi munkaidő fenntartása céljából 3. Az előbbiekben 221 munkás vett részt, az utóbbiakban 72.

Horvát-Szlavonországban nyolcz országos szervezet tartozott a szocziálista alapon álló szövetség kötelékébe 3500 taggal, és hat helyiszervezet 500 taggal. A szövetség kötelékén kivül állott két szervezet kb. 520 taggal.

A szervezetek összes bevétele 44,078·70 korona, összes kiadása 45,215·99 korona volt. A sztrájkalap bevételei és kiadásai ebbe az összegbe nincsenek beleszámitva. A kifizetett sztrájksegélyek összege volt: 8555·95 K. Az alapszabályszerü kiadások egyébként a következők voltak:

munkanélküli-segély 8852·81 K, utassegély 3249·30 K, betegsegély 767·16 K, jogvédelem 144·29 K, szaklap, oktatás stb. 11,963·38 K, agitá-

cziós kiadások 4659·28 K, adminisztrácziós kiadások 9042·09 K, a helyicsoportok részesedése 6537·68 K.

Bosznia és Herczegovina munkásainak szakszervezeti mozgalmáról ezuttal kapjuk az első jelentést.

A mozgalom nemrégi keletü. 1905-ben kezdődött, amikor az épitő- és asztalosmunkások egyesületeket szerveztek. Ez egyletekből kiindulólag még ugyanazon évben sztrájkok törtek ki, amelyek a munkásokra nézve kedvezően végződtek. Most már osztrák mintára szakszervezeteket alapitottak — számszerint ötöt, — amelyek szövetségre léptek egymással és igy megteremtették a szakszervezeti szövetség központját. Az alapszabályokat is megszövegezték és jóváhagyás czéljából benyujtották a hatóságnak, — mindez egy esztendő folyamán, 1905 végéig, történt meg.

1906-ban már május 1-ét meg akarja ünnepelni a szerajevói munkásság. A hatóság nem adja meg az engedélyt. Ugyanekkor az állami dohánygyár munkásnői sztrájkba állanak és küldöttség utján tolmácsoltatják kivánságaikat. A kivánságokat nem teljesitik, a sztrájk szervezőit elfogják, ami május 3-án izgatott tüntetéseket vált ki már most az egész város munkásságából, amelyek folyamán — a hatósággal való összeütközés közben — három ember meghal, sokan megsebesülnek. A munkások erre proklamálják az általános sztrájkot, amelynek a harmadik napján a hatóság részéről igéretet nyernek arra nézve, hogy szervezkedésük elébe gátat nem vetnek és a már régen benyujtott alapszabályokat meg fogják erősiteni. Az általános sztrájk — amely egyébként a vidéki városokra is kiterjedt — erre megszünt.

1907 junius 2. és 3-dikán tartották meg a szakszervezetek az első kongresszusukat, amely a szakszervezeti mozgalom további kiépitésével foglalkozott. És a boszniai munkásmozgalom gyors megerősödését mi sem jellemzi jobban, minthogy ugyanebben az évben már a munkáltatók is alakitottak egyesületet, amely az asztalosok ujabban benyujtott követeléseire az épitőiparban foglalkoztatott összes munkások kizárásával felelt. A kizárás azonban nem sikerült, mert az asztalosok és a hozzájuk csatlakozott festők 9 heti sztrájk után 3 évre szóló kollektiv szerződést és a 9-órás munkanapot vivták ki maguknak.

1907 végén egyébként már nyolcz szakszervezet volt 3070 taggal. Ugyanebben az évben összesen 16 sztrájk volt, amelyekben 2300 munkás vett részt. A 16 sztrájk közül teljes vagy részleges eredménye 13-nak volt, eredménytelen maradt három.

1908-ban a háborus bonyodalmak és az általános gazdasági válság következtében a boszniai munkásmozgalom is csöndes mederben haladt. Sztrájkok csak elvétve fordultak elő, azok is javarészt eredménytelenek maradtak.

Az eddigi mozgalomnak mindenesetre nagy eredményei vannak. A munkaidő Boszniában jelenleg napi 9—10 óra között ingadozik (ezelőtt 12—14, sőt 16 óra is volt). A dohánygyári munkásnők naponta 8 órát dolgoznak. A napi munkabér 4—6 korona között ingadozik. Az akkordmunkát sok szakmában kiküszöbölték tarifális szerződés által.

Mint a beszámoló megjegyzi: a munkásmozgalom tovább-terjedé-

sének nagy akadálya a népesség iskolázatlansága és az analfabéták nagy száma (80%).

Szerbia. Az általános gazdasági depresszión kivül az annexió miatt kitört háborus mozgalom is nagyon hátrányosan hatott a szakszervezeti mozgalomra. Mig 1907-ben 5439 volt a szakszervezetek taglétszáma, 1908-ban ez lecsökkent 3238-ra, aminek nemcsak a munkanélküliség volt az oka, de az a tény is, hogy a tanult munkások túlnyomó része kivándorol Szerbiából.

Ily körülmények között a bérmozgalmak száma természetesen csekély volt: összesen 18 sztrájk, 1538 sztrájkolóval. Ellenben — aránylag — sokáig huzódtak. Csak hat sztrájk tartott ugyanis 20 napnál rövidebb ideig, öt 20 napnál, három 40 napnál, sőt kettő-kettő 50, illetőleg 100 napnál is tovább tartott. A sztrájkok három esetben eredményhez vezettek, három esetben a régi bérviszony maradt fenn tovább is, a többi esetben a sztrájk eredménytelen maradt.

Bulgáriában 1908-ig háromféle szakszervezeti szövetség volt: az u. n. szabad szakszervezetek szövetsége, továbbá a két részre oszlott szocziálista-párt egy-egy szakszervezeti szövetsége. Az 1908-ik év folyamán a szabad szakszervezetek és a „liberális szocziálisták" szakszervezetei egyesültek. A szocziálista-párt másik részéhez tartozó szakszervezetek ehhez a szövetséghez nem járultak hozzá, de tagjaik közül számosan csatlakoztak az uj szakszervezeti szövetséghez, ami valószinüvé teszi a közel jövőben bekövetkező teljes egyesülést.

Bulgáriában a szervezett munkások száma 12,988, akik között feltünően sok az állami alkalmazott: 8554. Ezeken kivül van még a vasutasszervezet 2241 taggal, a postások, távbeszélők és távirók szervezete 915 taggal, a tanitók szervezete 3490 taggal, stb. — melyek mind igen szoros összeköttetést tartanak fenn a munkás-szakszervezetekkel, ha egyébként politikai szempontból nem is állnak közös elvi alapon.

A fentebb emlitett ujonnan alakult szakszervezeti szövetség taglétszáma 2474, (ezek közül nő: 167), bevétele 21,721 Fr., kiadása 21,296 Fr.; a szövetség körében 1908-ban 16 sztrájk fordult elő, ezek közül háromnak volt teljes, háromnak részleges sikere.

Svájcz. Az (országos) szervezetek száma 19 volt, 61,093 (1907: 69,699) férfi, 5772 (1907: 6216) nő, összesen 66,865 (1907: 75,915) taggal. A szakszervezetek összes bevétele: 1.443,860·05 Fr., az egy-egy tagra eső évi befizetés összege átlag 20·51 frank, amiből 15·07 Fr. az alapszabályszerü járulék. A szakszervezetek összes kiadása: 1.324,834·93 Fr., amiből 370,697·12 fr. sztrájksegély volt. Feltünő nagy az adminisztrációsköltség 192,036·85 Fr. Az egy-egy tagra eső évi kiadás átlaga 13·75 Fr.

A bérmozgalmak száma 1908-ban 450 volt. Ezek közül békésen elintéztek 304-et, sztrájkra került a sor 88, kizárásra 11 esetben. A bérmozgalmakban összesen 28,743 munkás vett részt, ezek közül nő: 1804. A sztrájkokban résztvettek összesen 7028-an, ezek közül nő 719. A bérmozgalmak a legtöbbször — 287 esetben — közvetlenül a bérkérdések miatt keletkeztek.

Francziaország. A szervezetek száma 2586, ezeknek taglétszáma 294,918 (1907 : 203,273). A sztrájkok száma 1073 volt 99,042 sztrájkolóval, akik közül 88,399 férfi, 8061 nő és 2582 ifjumunkás volt. Ezek a sztrájkok összesen 4641 üzemet érintettek. Az összes munkanap-veszteség 1.720,743, amiből 1.479,071 munkanapot a sztrájkolók, 241,672 munkanapot pedig közvetve 9196 munkás vesztett, akik a sztrájk folytán szintén nem dolgozhattak.

Átlagban minden sztrájkolóra 15 elvesztett munkanap jut. A munkaügyi ministerium megállapitása szerint 185 sztrájk eredményes, 564 eredménytelen volt, 324 esetben pedig a felek kölcsönösen tettek engedményeket.

Följegyzésre méltó, hogy a sztrájkolók számához képest aránylag rendkivül csekély volt a sztrájksegélyekre forditott összeg: a szakszervezetek központja az 1908-ik év folyamán mindössze 29,683·85 frankot fizettek ki e czélra, s ha az egyes szervezetek itt-ott maguk is jelentékeny összeggel járultak a központ által kiutalt segitséghez — általában az sem ért el magasabb összegeket. Ennek magyarázatául az a tény szolgáljon, hogy a franczia szakszervezetek általában nem igen rendelkeznek „ellenállási alappal"; a sztrájkköltségeket esetenkint való gyüjtéssel fedezik. A franczia szakszervezetek a sztrájkok sikerét nem anyagi biztositékokra alapozzák, hanem a szolidaritásra — és a munkások harczi kedvére, amivel megint szoros összefüggésben van a nagyobb sztrájkok állandóan forradalmi jellege. Éppen azért egészen természetes és rendkivül jellemző, hogy a franczia szakszervezetek beszámolójában az a rész, amelyik a sztrájksegélyekről szól — „a szolidaritás" czimet viseli; és *L. Jouhaux,* a „Confédération Générale du Travail" titkára meg is jegyzi, a sztrájksegélyek csekély összegére vonatkozólag: „Akadhatnak olyanok, akiknek a kimutatott összeg kicsinynek és csekélynek fog látszani, azonban sztrájkok esetén a legszükségesebben segitenek a „kommunisztikus levesek". Már pedig csakis igy lehet eljárni, ha a tömegben a harczi kedvet fenn akarjuk tartani."

Ezzel a felfogással — amely ma már a franczia munkásság igen jelentékeny részének: a *szindikalistáknak* felfogása — teljesen összehangzó az a ténymegállapitás, hogy az 1892 deczember 27-én kelt törvényen alapuló választott biróságok igénybevétele (sztrájkmozgalmak esetén) csökken: mig 1907-ben az esetek 19·61%-ánál vették igénybe, addig 1908-ban csak az esetek 16·96%-ánál. „Ezek a számok — mondja Jouhaux — azt mutatják, hogy a munkásság körében mind erősebben erőre kap az a felfogás, amely a munkások gazdasági ügyeinek elintézésénél minden külső befolyás érvényesülését visszautasitja." Talán szükségtelen is megjegyezni, hogy az egész beszámoló hangja, a benne megnyilvánuló felfogás és a munkásmozgalom egész iránya kirivó ellentétben áll a németországi és az ennek hatása alatt álló munkásmozgalmak elméleti és gyakorlati irányával.

Olaszországban épen úgy, mint Francziaországban, két irányzat érvényesül a munkásmozgalomban. Az egyik, a békésebb, a *reformista,* amely különösen a munkások parlamenti képviseletére fektet nagy

súlyt és a törvényhozás útján igyekszik a munkások helyzetén segiteni; a másik, a forradalmi, a *szindikalista* mozgalom, amely a parlament számbavétele nélkül, szükség esetén erőszakos úton is, kivánja a munkásság követeléseit érvényre juttatni. Ez a felfogás-különbség éveken keresztül erős éket vert az olasz munkásmozgalomba. A kétféle felfogás hivei külön csoportosultak, aminek nem egyszer kárát látták. Az 1908-ik évi modenai kongresszuson végre — az elvek fenntartása mellett — egyesültek a szakszervezetek, aminek valószinüleg nyoma lesz a következő évek krónikáiban.

A tényleg működő országos szervezetek száma 1908 végén 21 volt, 2195 helyicsoporttal, ez utóbbiak közül a legtöbb — 1030 — a földmunkások szervezetéhez tartozott. A földmunkások szervezettsége egyáltalában érdekes oldala az olasz munkásmozgalomnak: szervezkedésük igen gyorsan ment végbe és amellett tartósnak bizonyult. Több nagy és sikertelenül végződött sztrájk sem hatott rombolólag a szervezetekre holott — fiatal szervezeteknél — ez gyakran megesik. Körülbelül 200,000 ipari munkás mellett a szervezett földmunkások száma 141,765, ami — a többi országok földmunkás-mozgalmát tekintve — az agitáczió igen nagy sikerét jelenti.

A munkásbörzék száma 92 (1907: 82) volt, 3747 (1907: 2732) csatlakozó szervezettel, amelyek összesen 546,514 (1907: 298,446) munkást képviseltek.

A sztrájkok száma 1908-ban összesen 1680 (1907: 2279) volt 291,319 sztrájkolóval. E mozgalmak között nevezetes volt a parmai földmunkássztrájk, amely két hónapi küzdelem után eredménytelenül végződött. Az ipari sztrájkok és kizárások száma 1493 volt, ezek közül 1242 összesen 184,625 munkásra terjedt ki. A földmunkások és a halászok körében 187 sztrájk volt, ezek közül 146 összesen 106,694 munkásra terjedt ki.

Spanyolországban ugyancsak két irány érvényesül a munkásmozgalomban, a mérsékelteké és a forradalmároké, ez utóbbi azonban Spanyolországban határozottan anarchisztikus jellegü. Egyesülésről egyelőre szó sincs közöttük és az utóbbiak munkássága a jelentésből nem állapitható meg.

A szakszervezeti központhoz összesen 25 országos szervezet tartozott, 260 helyicsoporttal, amelyek 39,668 tagot képviseltek.

A sztrájkok és sztrájkolók számáról, a sztrájkok időtartamáról s eredményéről a következő adatok szólnak:

	A sztrájkok száma	A sztrájkolók száma	A sztrájkok időtartama	A sztrájkok eredményesek voltak	%	A sztrájkok eredménytelenek voltak	%
Támadóak	56	5476	515	30	53	26	46
Védelmiek	43	6150	591	26	60	17	39
Ismeretlen eredményüek	4	453	13	1	25	3	75
Összesen:	103	12079	1047	57	55	46	44

A támadó sztrájkok czélja legtöbbször — 24 esetben — a munkabér javitása volt. A védelmi sztrájk oka 14 esetben a munkafeltételek tervezett megrosszabbitása volt.

Az ipari, kereskedelmi, közlekedési és mezőgazda

	Az ország neve	A számlálás éve	Az ipari, kereskedelmi és közlekedési vállalatoknál alkalmazott			
			férfiak	nők	összesen	hány %-a az összes munkásoknak ?
1	Anglia	1901	8716720	4191798	[1]12908518	—
2	Németalföld	1899	444653	35478	480131	61·84
3	Belgium	1901	?	?	822476	—
4	Dánia	1901	199864	43854	243718	—
5	Svédország	becslés alapján	450000	80000	530000	38·10
6	Norvégia	1901/07	172590	22170	194760	—
7	Finnország...	1907	135415	31993	167408	—
8	Németország	—	—	—	—	—
9	Ausztria	1900	1974885	493934	[2]2468819	54·21
10	Magyarország ...	1900	?	?	452822	20·64
11	Bosznia...	becslés alapján	31500	1500	~33000	—
12	Szerbia...	—	?	?	?	—
13	Bulgária	1905	95011	13040	108051	—
14	Svájcz	1905	419305	270896	690291	—
15	Olaszország	1901	2228542	900958	3129500	40·19
16	Franciaország ...	—	?	?	?	—
17	Spanyolország... ...	1900	1598314	302849	1901163	—
18	Egyesült-Államok...	—	?	?	?	—

[1] A cselédeket is beleértve. [2] Az erdei munkások, kertészek, továbbá a földmive

sági üzemekben foglalkoztatott munkások száma.

A mezőgazdaságban alkalmazott				Együttesen		
férfiak	nők	összesen	hány %-a az összes munkásoknak ?	férfiak	nők	összesen
1905442	148551	[2]2053993	—	10622162	4340349	14962511
253281	42999	296280	38·16	697934	78477	776411
?	?	?	—	?	?	822476
137337	57983	195320	—	337201	101837	439038
427000	434000	861000	61·90	877000	514000	1391000
31000	3500	34500	—	203590	25670	229260
?	?	?	—	135415	31993	167408
—	—	—	—	—	—	—
133025	952507	2085532	45·79	3107910	1446441	4554351
?	?	1741005	79·36	?	?	2193827
2000	?	[2]2000	—	33500	1500	35000
?	?	?	—	?	?	?
?	?	?	—	95011	13040	108051
?	?	[3]200000	—	?	?	890291
3162016	1495650	4657666	59·81	5390558	2396608	7787166
?	?	?	—	?	?	?
3782604	775647	4558251	—	5380918	1078496	6459414
?	?	?	—	?	?	?

sek feleségei és lányai nincsenek beleértve. [3] Becslés alapján.

A szervezett munkások száma az ipari, keres

	Az ország neve	Az ipari, kereskedelmi és közlekedési üzemekben alkalmazott szervezett				A mezőgazdaságban alkalmazott		
		férfiak	nők	összesen	hány %-a a munkásoknak?	férfiak	nők	összesen
1	Angolország ...	2202097	200997	2403094	—	3645	3	3648
2	Németalföld ...	?	?	?	?	?	?	?
3	Belgium	?	?	?	—	?	?	?
4	Dánia	105512	11838	117350	48·00	2625	875	3500
5	Svédország ...	194200	15000	209200	40·00	8900	900	9800
6	Norvégia	44623	3534	48157	24·73	—	—	—
7	Finnország ...	20422	3587	24009	—	—	—	—
8	Németország ...	2221173	161228	2382401	?	—	—	—
9	Ausztria	434414	44358	478773	—	3262	245	3507
10	Magyarország	93001	5490	98491	—	3563	—	3563
11	Bosznia	3577	420	3997	12 00	—	—	—
12	Szerbia	3238	?	3238	?	—	—	—
13	Bulgária	11320	1613	12933	?	—	—	—
14	Svájcz	108026	5774	113800	12·80	—	—	—
15	Olaszország ...	346156	10711	356867	11·40	159208	30575	189783
16	Francziaország	?	?	?	—	?	?	?
17	Spanyolország	43813	50	43863	—	?	?	1049
18	Egyes.-Államok	?	?	?	—	?	?	?
	Összesen	5831572	464600	6296172	—	213801	1049	214850

[1] A helyi csoportok száma. [2] Hivatalos adat 1907-ből. [3] Becslés alapján; a

kedelmi, közlekedési és mezőgazdasági üzemekben.

szervezett	Együttesen			A szervezetek közül			
				országosak		helyiek	
hány %-a a munkásoknak?	férfiak	nők	összesen	számuk	taglétszámuk	számuk	taglétszámuk
—	2205742	201000	2406742	1175	2406746	[1] 18363	—
?	124395	4450	[2] 128845	?	?	?	?
—	?	?	147058	?	?	?	?
1·79	108137	12713	120850	60	113403	23	7447
1·15	203100	15900	219000	38	214500	45	4500
—	44623	3534	48157	17	46460	20	1697
—	20422	3587	24009	27	23126	6	883
—	2221173	161228	2382401	130	2358265	239	24136
—	437676	44603	482279	51	441535	33	5692
—	96564	5490	102054	28	92884	16	9170
—	3577	420	3997	12	3997	—	—
—	3238	—	3238	22	3238	—	—
—	11320	1613	12933	16	9694	81	3239
—	108026	5774	113800	?	?	?	?
4·07	505364	41286	[3] 546650	22	337092	?	?
—	?	?	294918	?	?	?	?
—	44862	50	44912	8	23756	118	21116
—	?	?	1588000	?	?	?	?
—	6138219	501648	8669843	1606	6073696	18944	77880

[1] hivatalos adat — 934369 — tulságosan magas.

Az összes szakszervezetek bevételei

Az ország neve	A szervezett munkások összes száma	Segítséget		Évi bevétel	Évi kiadás	Pénztárállomány	Uti segély	Munkanélküli segély
		hány tag kapott	hány %-a a tagoknak kapott	M	M	M	M	M
Angolország...	2406746	1457856	60·57	49860000	41080000	112760000	—	9320000
Németalföld ...	128845	[1] 36703	28·49	908920	1892196	751029	1844	645832
Belgium	[1] 106521	—	—	?	?	?	?	?
Dánia	120850	106106	87·80	2469130	2360159	3430649	—	[2] 899638
Svédország ...	219000	[1] 162391	74·15	5225819	5406166	2072651	14931	255726
Norvégia... ...	48157	[1] 47055	97·71	1264331	1116598	923515	16420	92682
Finnország ...	[1] 24009	23398	97·46	293755	234195	198047	4120	10673
Németország	2383401	2195186	92·10	55634034	47964467	49563613	1202594	8556909
Ausztria	482279	[1] 447227	92·73	7379970	6603862	7942506	180398	1249462
Magyarország	102054	[1] 102054	100·00	1480169	1623068	1003009	63255	317888
Bosznia-Herczegovina	3997	3877	97·00	44962	27578	33615	3411	6262
Szerbia	3238	[1] 3238	100·00	40474	74605	38255	2797	11186
Bulgária	12933	12283	94·97	101790	79044	192781	1509	6385
Svájcz	113800	[1] 67348	59·18	1205829	1085562	?	—	[2] 66098
Olaszország...	546650	335604	61·39	477830	444190	?	?	?
Franciaország	[1] 294918	—	—	—	—	—	—	—
Spanyolország	[1] 44912	?	—	?	?	?	?	?
Egyes.-Államok	[1] 1588000	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	8630000	5000326	57·97	126387013	109991690	175909670	1791279	21438741

[1] Valamennyien az országos szakszervezeti központ kötelékébe tartozók. [2] Az utaspontnak juttatott rendes és rendkivüli járulékokat is beleszámitva. [5] A rokkantsági

és kiadásai 1908-ban.

Beteg-segély M	Rokkantsági segély M	Temetési segély M	Egyéb segély M	A segélyek összege M	Sztrájk-segély M	Szaklap és könyvtár M	Egyebek (agitációk, pörök stb.) M	Ügykezelés M
8630000	6713760	2091660	—	26755420	2667260	—	1460904	9596580
109198	—	17916	2844	777634	447535	57383	418647	136962
?	?	?	?	?	?	?	?	?
9 548	26235	39273	11325	1076019	335629	42871	565380	340260
13997	—	—	34411	319065	3208035	68150	1543890	267026
174147	3548	47482	1430	335709	597113	14582	40934	128260
4153	—	—	47800	66746	102147	12287	6821	44989
9869701	442661	937444	1360044	22369353	6814994	2844236	8068897	7866987
702542	187233	141582	885187	3346404	[3] 1212102	1141982	[4] 1560392	555084
196295	91124	—	391607	1060169	—	121919	48596	292384
4663	58	333	456	15183	?	3415	5624	3356
—	—	—	—	13983	37046	—	7167	16409
5042	—	677	8	13621	7684	20285	20008	16965
263729	—	[5] 51508	49099	430434	298325	106851	92460	157492
?	?	?	?	?	?	?	?	?
—	—	—	—	—	—	—	—	—
?	?	?	?	?	?	?	?	?
—	—	—	—	—	—	—	—	—
20073015	7464619	3327875	2784211	56579740	15727870	4433961	13839720	19422754

segélyt is beleértve. [3] Az összesitett kiadási tételben nem szerepel. [4] Az országos közsegélyt is beleértve.

A Törvényes Munkásvédelem Nemzetközi Egyesületének luganói nagygyülése.

A jelen év szeptember havának 26—28. napjaiban tartotta meg a Törvényes Munkásvédelem Nemzetközi Egyesülete nagygyülését Luganóban; úgy ennek az egyesületnek a történetében, mint a szocziális haladás terén is számottevő lépésnek tekinthetjük ezt a gyülést azoknál a határozatainál fogva, melyeket aránylag rövid vita után meghozott.

Gazdag volt maga az a programm is, melyet a nagygyülés maga elé tüzött. Első sorban azok a kérdések kerültek napirendre, melyekkel az egyesület hosszabb időn át foglalkozott és amelyek ennélfogva már a megvalósuláshoz közel is állottak. Ilyen kérdés volt a *fiatalkoruak éjjeli munkájának eltiltása,* melylyel már az 1906. évi genfi és az 1908. évi luzerni nagygyülés is foglalkozott, és amire vonatkozólag most már az a nézet hóditott tért, hogy a nemzetközi szabályozásnak már mi sem áll útjában; a tilalom alól engedélyezendő kivételek tekintetében az üveggyárakra, valamint a kohó- és hengerművekre nézve engedélyezendő kivételeken kivül a kiküldött szakbizottság fogja még azokat az iparágakat megjelölni, amelyekben átmenetül öt évig az ifjumunkások éjjeli munkaidő alatt dolgoztathatók. Nem kivánja továbbá egyelőre a nagygyülés az éjjeli munka eltiltását a nyilt árusitó helyeken, a vendéglőkben és az italmérésekben, valamint a kereskedelmi irodákban azzal az indokolással, hogy a tilalomnak ezekre való kiterjesztése esetleg több államban veszélyeztetné a tilalom általános határozatainak elfogadását.

A fiatalkoru munkások (nappali) munkaidejének szabályozása kérdésében a napi munkaidő hosszának maximumát 10 órában kivánja a nagygyülés megállapitani.

A nők munkaidejének szabályozását szintén a napi 10 órára való korlátozással kivánja a luganói gyülés az egyes államokkal elfogadtatni.

A nagygyülés mindhárom felsorolt határozatának végrehajtása abban fog már most állni, hogy az egyes nemzeti osztályok a szükséges kiegészitő adatgyüjtés után 1911. évi február hó 1-éig fogják óhajtásaikat a kellő adatgyüjteménynyel együtt a svájczi központnak benyujtani, amely ezután a svájczi szövetségtanácsot fogja arra felkérni, hogy e három kérdés tárgyalására nemzetközi diplomácziai értekezlet összehivása iránt az egyes államokat megkeresse. A tárgyalások sikere esetén ezekre a kérdésekre nézve is nemzetközi egyezményeket kötnének az egyes államok.

Foglalkozott továbbá a nagygyülés több munkásbiztositásügyi kérdéssel is. Ezek közül első sorban az *Amerikába kivándorolt munkások balesetbiztositása* tekintetében hozott oly irányu határozatról kell megemlékeznünk, hogy e munkások az ottani belföldi munkásokkal egyenlő elbánásban részesüljenek. Ezt az inditványt az egyesület magyarországi osztálya tette meg a jelenvolt amerikai tagok helyeslése mellett. Ugyancsak magyar részről merült fel az az inditvány is, hogy a *baleseti, betegségi és rokkantsági biztositásnál olyan egyezményeket*

kössenek az egyes államok, amelyek a külföldi munkásoknak teljes mértékben biztositják a viszonosságot. Ezt az inditványt is határozattá emelte a nagygyülés.

A munkásvédelmi törvények végrehajtásának ellenőrzésére azt a módot fogadták el a kiküldöttek, hogy minden állam kormányát felkéri a nagygyülés arra, hogy hivatalosan közölje:

1. hány és milyen üzemre és hány munkásra terjed ki az illető államban az iparfelügyelet;

2. hány üzemet vizsgálnak meg és mennyi az azokban foglalkoztatott munkások száma;

3. az iparfelügyelők hány vizsgálatot tartottak;

4. a gyárak vizsgálatánál hány feljelentés történt és hány esetben büntettek kihágás miatt;

5. hányszor történt éjjeli gyárvizsgálat;

6. milyen mértékben vesznek a munkások részt a munkásvédő törvények végrehajtásában.

A nagygyülés további határozatai közül meg kell még emlitenünk azt, amely az *ólomfestékeknek a belső falak mázolásánál való eltiltásáról szól;* az *otthonmunkások helyzetének javitása czéljából* az egyesülési szabadság biztositását, a kollektiv szerződések jogi érvényének elismerését és a paritásos bérhivatalok felállitását sürgette a nagygyülés.

Elhatározta végül a nagygyülés, hogy a Nemzetközi Munkásügyi Hivatalt az egyesület czéljaival egyező kérdések ápolására alakult más nemzetközi egyesületekkel való érintkezésre felszólitja.

A jövő nagygyülésre maradt a munkásszabadságok, valamint a gyermekmunka kérdése.

Két uj nemzeti osztálya is alakult az egyesületnek: a svéd és a norvég, az argentinai pedig most van alakulóban.

A legközelebbi nagygyülést 1912-ben Zürichben tartja az egyesület.

Az ipari megbetegedések leküzdésére irányuló brüsszeli nemzetközi kongresszus.

A folyó év szeptember hó 10. és 14-ike között tartották meg a világ valamennyi kulturnépének képviseletével az ipari megbetegedések leküzdése ügyében Brüsszelbe hirdetett második nemzetközi kongresszust. A nagygyülésen legtöbben Belgiumból és Francziaországból vettek részt. Nagy meglepetést keltett, hogy Németországból aránylag kevesen jelentek meg, holott általános egészségügyi és különösen iparegészségügyi kérdések tekintetében ezidőszerint az európai államok között Németországé a vezetőszerep. Hogy Magyarországot csak kevesen képviselhették, ennek magyarázata abban is keresendő, hogy a mi egyetemünkön a szociális hygiénének még nincsen rendes tanszéke.

A kongresszus tárgysorozata a következő kérdéseket ölelte fel 1. Szükséges-e különbséget tenni az ipari megbetegedések és balesetek között?; 2. az orvosi szolgálat a bányákban, kohókban és gyárakban; 3. a bányaféreg ellen való küzdelemnek jelenlegi állása; 4. ipari szembetegségek; 5. a caisson-betegség; 6. ipari mérgezések és végül 7. egyes specziális előadások demonstrációkkal az ipari ártalmak (gáz- és portartalom a levegőben stb.) köréből.

Ebből a tárgysorozatból kitünik, hogy az iparegészségügynek legfontosabb problémái voltak napirenden, amelyeknek megvitatása kétségkivül haladást jelent a munkások életének és egészségének biztositása tekintetében és, ha itt-ott a viták tényleg jobban megnyultak és ellaposodtak, mint ahogy ez az ügy érdekében kivánatos lett volna, ez még egyáltalán nem jelenti azon nézetnek jogosultságát, hogy a nagy nemzetközi kongresszusok intézményét el kellene törölni, mivel azok csupán az ismeretségszerzésnek és barátkozásnak érdekeit szolgálják.

A tárgyalást indokolatlanul a napirend második pontjával kezdették meg. A gyárakban való orvosi vizsgálat kérdésénél Thisquen dr. belga orvos-iparfelügyelő azt kivánja, hogy 14 éven alul levő gyermekek gyárakban ne dolgozhassanak. Minden ifju munkás a gyárba való belépésénél orvosi bizonyitványnyal tartozik egészséges voltát és rátermettségét bizonyitani és az ifju munkások folytatólagosan is orvosi ellenőrzésnek vettessenek alá. Tisztátalan és nagyon fárasztó munkáknál csak egészségi bizonyitványnyal rendelkező munkások alkalmaztassanak. Az inditvány körül felmerült vitában résztvett Hahn (München), Kaup (Charlottenburg) és Holzmann (Karlsruhe).

A foglalkozással járó betegségek biztositásának kérdéséről Hanauer W. dr. (Frankfurt a M.) referált. Előadja, hogy a jogszolgáltatás mai álláspontja mellett már nem lehet éles különbséget tenni az üzemi baleset és az ipari megbetegedés között. Rámutat arra a szociális igazságtalanságra, hogy az a munkás, akit valamely üzemi baleset ért, kellő ellátásban részesül, ellenben az, aki valamely ipari megbetegedés, vagy mérgezés által válik rokkanttá, segély nélkül marad. Ennek munkáskörökben elkeseredésre kell vezetnie. Ez okból kivánatosnak tartja, hogy az ipari megbetegedések épen úgy kártalanittassanak, mint a balesetek, csakhogy az „ipari megbetegedésnek" fogalma ne szorittassék nagyon szükre, mert hiszen például a kőfaragóknak és az aczélköszörüsöknek tüdővésze csak úgy ipari megbetegedés, mint akár a festőknek az ólommérgezése, minek folytán a kettőt egyformán kell kártalanitani.

A kérdéshez hozzászóltak: Teleky (Bécs) és Hayermanns dr. (Amsterdam). A foglalkozással járó betegségekkel kapcsolatosan Peyser A. dr. a fülnek a foglalkozásból eredő megbetegedéséről beszélt.

A kongresszus második napján a bányaféregről folyt a tárgyalás. Erről a kérdésről angolok, francziák, olaszok, bolgárok belgák, magyarok és osztrákok terjesztettek elő jelentést. Legérdekesebb Bruns előadása volt. Ismerteti a súlyos betegséget, amely nagyfoku vérszegénységet, erőfogyatkozást és néha halált is okoz. A magyarok (Goldmann-Sopron, Tóth-Selmeczbánya) szép jelentéseiből megtudjuk, hogy a bányaféreg

ellen való küzdelem az elővigyázati rendszabályoknak szigoru és következetes megtartása mellett épenséggel nem meddő. Selmeczbányán és Brennbergben sikerült a bányaféregben megbetegedett munkásoknak a számát 80—90%-ról 1%-ra leapasztani, úgy, hogy a mi orvosaink által javasolt óvó intézkedéseket a külföldi bányákban is mintákul szokták venni. Az olasz orvosok arról panaszkodnak, hogy fáradozásuk jóformán sikertelen, mert az amerikai munkásvédelmi törvényeknek hiányosságai és fogyatékosságai folytán az Amerikából visszavándorlók ujból és ujból fertőzik a bányákat az ott szerzett bányaféreggel.

A következő napon a caisson-munkások betegségéről volt szó, amelylyel hazai orvosaink közül tudvalevőleg *Plesch* János dr. foglalkozik. Erről a tárgyról Schrotter (Bécs) és Bornstein (Hamburg) referáltak. Ez utóbbi saját magán szerzett tapasztalatait adta elő.

Az utolsó üléseken az ipari mérgezések kerültek szóba. A szónokok többsége azt kivánta, hogy minden ipari mérgezés jelentessék be, hogy a hatóság azonnal kikutathassa azoknak okait és gondoskodhassék a megelőzésükre szolgáló rendszabályokról. Azok közül, akik a kérdéshez hozzászóltak, megemlitjük Jerusalem dr.-t (Bécs) és Hahn tanár (München), Curschmannt, Rambouseket (Prága), Devoto és Carozzi tanárokat (Milano) és Marbaix dr.-t (Antwerpen).

Az anilinfestékek készitésénél előforduló mérgezésekről több oldalról érkezett jelentés. Curschmann a benzolt határozottan idegméregnek tartja. Gyenge és beteges embereket nagy mértékben fenyeget az anilin-mérgezés veszedelme. A vegyi gyáraknak a méregtanban járatos orvosok által való ellenőrzését kivánja. Carozzi a selyemmunkások százainál észlelt sápkórról emlékezik meg. Marbaix a szarugombok készitésénél a munkások ujjain fellépő gyuladásról tartott előadást. Teleky és Sternberg (Bécs) az ólommérgezés kérdésével foglalkoznak. Angliában az ólommérgezést 1900 óta be kell jelenteni. Legge orvosi gyárfelügyelőnek azóta 7000 eset jutott tudomására. Angliában a legtöbb ólommérgezési eset ólomgázoknak és ólomtartalmu pornak belélegzése által keletkezik.

A kongresszus tárgyalásaiból azt a tanulságot merithetjük, hogy mig egyfelől a munkásoknak egészségét folytonosan több és több veszély fenyegeti a foglalkozásukból kifolyólag, addig másfelől a tudomány is résen van és egyre szaporodik ama profilaktikus intézkedéseknek a száma, amelyek lehetségessé teszik a veszélyeknek megelőzését és igy a munkások halálozásának és rokkanttá válásának a csökkentését.

Az ólomfehér helyettesitése külső mázolásoknál.

A németalföldi belügyministernek 1903 szeptember 13-iki rendelete alapján tudósokból és gyakorlati szakemberekből bizottság alakult abból a czélból, hogy megvizsgálják, vajjon lehetséges-e Hollandiában az ólomfehéret czinkfehérrel helyettesiteni. A bizottságnak e kérdést gazdasági és technikai szempontból is vizsgálat alá kellett vennie. Ámbár a vizsgálat szempontjai között kiváló szerepet játszott Hollandia külön-

leges klimája, — az időjárási viszonyok t. i. nagy befolyással vannak a festések tartósságára s igy a helyettesités lehetőségére is — minthogy azonban nálunk az illető tényezők (a levegő nedvessége, stb.) kevésbbé erősen hatnak, mint ott, az ólomfehér helyettesitéséről megállapitott tények még inkább érvényesülnek.

A bizottság, amelyik első ülését 1903 október 7-én tartotta, azonnal megállapitotta, hogy a belső mázolásoknál Hollandiában a jobbfajta mázolók már évek óta általában csak czinkfehéret használnak; ilyenformán a bizottság főfeladata csak annak a kutatására szoritkozhatik, hogy a czinkfehérnek a külső mázolásra való alkalmatos voltát vizsgálja. Emellett egyszersmind azt is vizsgálat tárgyává lehet tenni, vajjon az ólomminium pótolható-e vasminiummal. Kellő pontosságu vizsgálatok czéljából a bizottság elhatározta, hogy mázolásokat végeztet és pedig 1. uj és most gyalult fán, 2. gipszen, 3. czinken, 4. hidvasaláson, 5. nedves, tengeri levegőnek kitett fán, 6. tengeri levegőnek kitett vason és végül 7. belső berendezéshez használt fán. A próbamázolás czéljára a bizottság az amszterdami igazságügyi palotát, egy amszterdami vasuti hidat, két ház oromzatát a tengermelletti Hoek van Hollandban és a 6-ik pont alatt emlitett kisérlet czéljára az Argus őrhajó előfedélzetét jelölte ki.

A próbamázolásokhoz — a bizottság rendelkezése szerint — ó-hollandi és német ólomfehéret, továbbá mastrichi ólomtartalmu czinkfehéret és Vieille-Montegne-i és szileziai ólomnélküli czinkfehéret használtak. Azonkivül a lithoponeval is kisérletet tettek, hogy mennyiben használható fel az ólomfehér helyettesitésére. A festékek előállitására a bizottság a saját reczeptjeit használta, amelyek nem mindenben egyeztek a franczia ólomfehér-bizottság reczeptjeivel. Különösen nagy figyelmet forditottak a festékanyag szétmorzsolására. A czinkfehérnek kellő szétmorzsolása mellett, amit malomban végeztek, sikerült igen jó festéket előállitani, amelyben nagyobb volt a czinkfehértartalom, mint az eddig használatosakban. Okkernak vagy iszapolt krétának e festékhez való hozzáadásával sikerült az első mázoláshoz alkalmazott festéket kellőleg rugalmassá tenni és elkerülni a festék lepattogzását, ami a czinkfehér használatánál gyakran ad panaszra okot.

Minthogy az ólomfehér helyettesitésének a kérdése — pénzügyi szempontból — a czinkfehérmázolás tartósságától függ, — Hollandiában pedig négy-ötesztendei időtartamot számitanak egy mázolásra — a bizottság csak 1909 október 18-dikán terjesztette elő véleményes jelentését az ólomfehér helyettesitésének kérdéséről[1] a ministernek. Az alábbiakban közöljük a bizottságnak a próba-mázolásokból leszürődött tapasztalatait és pontokba szedett véleményét.

Mindenekelőtt az amszterdami igazságügyi palota külső mázolása azt bizonyitotta, hogy a lithopone használhatatlan és hogy a bizottság

[1] *Rapport der Loodwitcommissie, benoemd by Besluit van den Minister van Binnenlaudsche Zaken, d. d. 12. September 1903 Nr. 7216.* A. 's-Gravenhage 1909.

receptje szerint készült mázoló-festék jobb, mint a franczia ólomfehér-ügyi bizottság receptje alapján készült. (A festék receptjét a bizottság mellékletben közli.)

Ami már most a czinkfehéret magát illeti, az első három évben a czinkfehér-mázolás tulajdonképen jobban tartott, mint az ólomfehérmázolás és csak később mutatkozott a farészeken hólyagosodás és lepattogzás. Miután ez megkezdődött, csakhamar oly nagymértékűvé vált, hogy az egész mázolás tönkrement. Függőleges irányban gyalult fafelületeken, czementen, vason és czinken a czinkfehérmázolás az egész kisérleti idő alatt épen olyan jól szolgált, mint az ólomfehérmázolás. Ahol azonban a czinkfedélre gyárakból való korom rakódott le, a mázolás a kénsav hatása alatt gyorsan tönkrement.

A Hoek van Holland-i házak oromzatain, amelyeket a tengeri levegő ér, a czink- és az ólomfehér körülbelül egyformán tartósnak mutatkoztak. Öt esztendő után mindkét fajta mázolást meg kellett ujitani, mindkettő felhólyagosodott az utolsó év folyamán. Mig azonban az ólomfehérmázolások hólyagjai nem pattogzottak fel, a czinkfehérmázolásnál ez bekövetkezett és a fa és a fedőfesték közé a nedvesség behatolván, az egész festés gyors lepattogzását idézte elő.

A vasuti híd mázolásánál a kénsav káros hatása folytán, ami különösen akkor érvényesült, amikor a mázolás még nem száradt meg egészen, a czinkfehérnél sokkal használhatóbbnak bizonyult az ólomfehér, sőt még a lithopone is.

Az „Argus" őrhajón végzett próbamázolás teljesen kielégitő eredménynyel járt, úgy hogy a tengerészeti felügyelőség azóta igen nagy mértékben használja a czinkfehéret; ez esetben azonban figyelembe kell venni azt a körülményt, hogy a hajókat minden utjuk után ujra festik, ugy, hogy a czinkfehér festést nehány hónapi időközönkint állandóan megujitották.

Az ólomminiummal és vasminiummal végzett mázolások tartósság szempontjából nem mutattak fel különbséget, azonban a vasminium mégis lassabban szárad. Amennyiben czinkfehérrel akkor fedik a festéket, amikor még nem teljesen száraz, a festék könnyen leválik. Vizalatti mázolásoknál azonban a bizottság véleménye szerint a vasminium használhatatlan. Végül megállapitotta a bizottság, hogy aláfestésnél a a czinkfehér az ólomfehérrel teljesen egyértékü, a költségek szempontjából is. A bizottság vizsgálata megállapitotta, hogy a bizottsági receptszerint készitett czinkfehér épen olyan jól fed, mint az ólomfehér. Ellenben másfajta, például amerikai czinkfehér használata mellett, vagy egyéb festőanyag hozzákeverése esetén, avagy, ha a mázoló kevésbbé tökéletesen érti a munkáját, némi csekély különbség mutatkozhatik az ólomfehér javára. Egyszersmind avval a gyakori nézettel is szembeszáll a bizottság, hogy a czinkfehérmázolás vastagabb, mintha az ólomfehérrel készül, ami architekturai szempontból esetleg fontos lehet. Azonban a bizottság megállapitotta, hogy négyszeres mázolás esetén a két mázolás közötti különbség mindössze a milliméter néhány századrészére terjedt az ólomfehér javára.

Ami a kérdés pénzügyi oldalát illeti, a bizottság az anyagi és az előállitási költségek alapos mérlegelése után arra az eredményre jutott, hogy egy négyszögméternyi terület négyszeres mázolása czinkfehérrel $^2/_3$ czentimes-mu kevesebbe kerül, mint az ólomfehér használata esetén. A tényleges költség azonban természetesen a mázolás tartósságától függ.

A bizottság tapasztalatait az alábbi pontokban foglalja össze:

I. A czinkfehér a kénhidrogén hatásával szemben tartósabb, mint az ólomfehér. Ez utóbbi a kénhidrogéntól rövid idő alatt foltossá válik és fekete lesz. Ahol ilyen gázok, mint például Hollandiában a csatornák mellett, gyakran képződnek, a czinkfehér előnyösen használható az ólomfehér helyett;

II. kénes savakat tartalmazó gőzök állandó hatásával szemben a czinkfehér nem olyan tartós, mint az ólomfehér. Ahol a czinkfehért ilyen gőzök nagyobb mértékben érik (például a lokomotivok, gőzhajók, gyári kémények kőszén füstje stb.), hamar pusztul és az ólomfehért nem helyettesiti kellőleg;

III. amennyiben a czinkfehérfestéket nem éri kénessav, czinken, portlandczementen, vagy vason — az utóbbi esetben vasminium vagy ólomminium aláfestéssel — a szabadban épen olyan tartós, mint az ólomfehér és azt tökéletesen helyettesitheti;

IV. a czinkfehérmázolás, amennyiben kénes savakat tartalmazó gőz vagy nagy nedvesség nem hat rá, fán, vason, czinken, portlandczementen és gipszvakolaton — belső festés esetén — épen olyan jól használható, mint az ólomfehér és azt tökéletesen pótolja;

V. fára alkalmazott czinkfehérmázolás, amennyiben kénes savakat tartalmazó gőzök nem hatnak rá, a szabadban öt esztendőn keresztül sokszor épen olyan tartós, mint az ólomfehérmázolás és azt előnyösen helyettesitheti. Ott azonban, ahol hosszabb időn keresztül nedvesség érheti a mázolást, (pl. az ablak-kereteken, szegőléczeken, stb.) gyakran már 3—4 év, de semmi esetre sem sokkal hosszabb idő multán, a fa megóvása czéljából szükségessé válik az átfestés. Ebben az esetben a czinkfehérrel való mázolás kevésbé kielégitő, mint az ólomfehérrel való;

VI. a bizottság által alkalmazott czinkfehér legalább is olyan jó fedőfestéknek bizonyult, mint a Hollandiában használatos ólomfehér festék.

A bizottság által alkalmazott czinkfehér alapozó festék épen olyan jól használható, mint az általában használatos ólomfehér-alapozófesték;

VII. a bizottság által alkalmazott czinkfehérfesték külső mázolásnál nem bizonyult drágábbnak, mint az általában használt ólomfehérfesték;

VIII. a már egyszer bemázolt fának az ujra való festése (külső mázolás esetén) drágább a czinkfehér, mint az ólomfehér használata mellett, minthogy a czinkfehérrel festett fa kikészitése az ujabb mázolás számára drágább, mint az ólomfehérrel mázolt fa ujabb kikészitése. Azonkivül külső mázolás esetén, ha a fát káros nedvesség éri (lásd fentebb V.) az a veszély is fennforog, hogy előbb válik szükségessé az átfestése, mintha ólomfehéret használtak volna.

Ez a körülmény, kapcsolatban azzal, hogy a viharos időjárásnak

kitett czinkfehérmázolásnak kisebb a tartóssága, megnöveszti a czinkfehérmázolás költségeit, szemben az ólomfehérmázolással;

IX. lithoponefesték külső mázolás esetén nem pótolhatja az ólomfehéret, minthogy külső mázolásra teljesen alkalmatlan;

X. vizszin fölötti mázolásnál aláfestés czéljára öt évi időtartamig a vasminium épen olyan jónak és használhatónak bizonyult, mint az ólomminium.

Vizalatti mázolásoknál a vasminium nem használható.

Vasminiummal olcsóbb a mázolás, mint ólomminiummal.

Vasminiummal való aláfestés esetén a fedőfesték jósága több technikai ügyességet és figyelmet követel, mint ólomminium használata esetén.

Munkásbiztositás.

Nemzetközi értekezlet a munkásbiztositás ügyében.

Az 1908-ban Rómában tartott VII. nemzetközi munkásbiztositási kongresszuson (az elsőt 1889-ben Párisban tartották) úgy határoztak, hogy kongresszusokat ezentúl csak nagyobb időközökben fognak tartani, helyettük azonban kétévenkint nemzetközi értekezleteket hivnak össze. Az értekezleteken megvitatandó kérdéseket a párisi állandó bizottság tüzi ki, amelynek a különböző országokban külön nemzeti képviseletei vannak. A magyar bizottság csak legujabban f. é. augusztusban, Szterényi József volt államtitkár elnöklete mellett alakult meg.

A Rómában tervbe vett nemzetközi értekezletek elsejét f. é. szeptember 6-ától 8-ig tartották Scheveningenben (Hága mellett). Az értekezleten mintegy 350-en vettek részt, a politikusok, szocziologusok, nyilvános és magánbiztositási hivatalnokok, orvosok, birák, ügyvédek, munkaadók és munkások köréből.

Magyarországot a következők képviselték: A kereskedelmi ministérium részéről Papp Árpád min. tanácsos, a földmüvelési ministérium részéről Fáy Gyula min. oszt.-tanácsos és Radisich István min. titkár, a magyar bizottság részéről dr. Friedrich Vilmos főorvos, Sarkadi Ignácz és Kiss Adolf igazgatók, az országos Pénztár részéről Fock Géza alelnök és Grossmann Miksa aligazgató.

Eredetileg tulajdonképen két kérdés volt vita tárgyául kitüzve:

1. Az orvosi szolgálat szabályozása a munkásbiztositás terén.

2. Az állami hozzájárulás kérdése a rokkantsági és aggkori biztositáshoz.

Utólag azonban még más három kérdést is tüztek napirendre: *A biztositásnak távolabbi körökre való kiterjesztését és pedig 1. a magánalkalmazottakra, 2. az özvegyekre és árvákra és 3. a munkanélküliekre.* E három utóbbi kérdésre vonatkozólag terjedelmes irásbeli jelentések is érkeztek be, megvitatás alá azonban nem kerültek, csak a magánalkalmazottak biztositásáról esett néhány szó.

Az első kérdésre vonatkozólag, *az orvosi szolgálat szabályozása a munkásbiztositás terén,* 15 irásbeli jelentés érkezett be. A kérdés igen élénk vitára adott alkalmat, mely azonban főleg a szabad orvos-választás körül forgott. Jórészt németek vettek benne részt. Az orvosok főképen a német orvosok lipcsei szövetségének, a „Leipziger Verband"-nak, álláspontját foglalták el, mely a pénztáraknál a szabad orvos-választás jogát törvény utján kivánja biztositani. Okul azt hozták föl, hogy az orvosok függetlensége a biztositottaknak is érdekében áll, mert például csak független orvosok tarthatják be a balesetvédelmi előirásokat, de az orvosok szabad választása még az egészségügy érdekében is van, mely a pénztárak kinevezett orvos rendszere mellett nagyon

hanyatlott Németországban. E fölfogással szemben főleg a pénztárak képviselői küzdöttek. Frässdorf, a németországi pénztárak központi szövetségének elnöke úgy nyilatkozott, hogy a „Leipziger Verband" követelése megfosztaná a pénztárakat önkormányzati joguktól, ehhez csatlakozott Guggenheim dr., volt államügyész, most augsburgi gyárigazgató is, hozzátéve, hogy a főczél a szocziális biztositásnak mindenki számára való megteremtése, nem pedig az orvosok érdekeinek biztositása. Zacher dr., a berlini birodalmi statisztikai hivatal igazgatója számadásokkal bizonyitotta, hogy a pénztárak által orvosi tiszteletdijként jelenleg kifizetett mintegy 80 millió márka, és a tervbevett kiterjesztés mellett fizetendő 100 millió márka tekintélyesebb összeget képvisel, mint amennyit az orvosok különben kapnának a kezelt 12—17 millió egyéntől, szóval, hogy a szabad orvos-választás maguknak az orvosoknak sincs annyira érdekükben. Másrészt kifejtette, hogy az orvoskérdés törvényszerü kötelezéssel nem oldható meg, mert annak helyes megoldása a helyi és egyéb viszonyoktól függ. Ezek körül forgott az elég szenvedélyes vita, mig a kérdés lényege, a munkaképtelenségnek az orvos által való megállapitása, teljesen háttérbe szorult.

A napirend második pontja *az állami hozzájárulás kérdése a rokkant- és aggkori biztositáshoz* volt. A kérdés lényege akörül forgott, hogy ez a hozzájárulás a munkaadók és a munkások által befizetett járulékokon alapuló kötelező biztositás mellett, vagy az állami gondoskodás alapján a biztositottak hozzájárulása nélkül történjék. Manes dr., berlini tanár, a két rendszerben nem lát ellentétet és a kettő egyesitése mellett szólalt föl. Az e kérdés körül kifejlődött vitában azonban a csak kötelező biztositás hivei voltak túlsúlyban. Az állami hozzájárulás formája ismét kétféle: A német rendszer szerint az állam a járadékhoz a megállapitott évi összeget fizeti, mig a franczia uj törvény szerint a hozzájárulásnak megfelelő tőkét fizeti ki. Helyesebbnek a többség ezt a franczia rendszert ismerte el.

Nemzetközi értekezlet a munkanélküliség ügyében.

Léon Bourgeois volt franczia ministerelnök elnöklete mellett szept. 18-ától 21-éig tanácskozott Párisban a munkanélküliség kérdésének tárgyalására összehivott nemzetközi értekezlet. 21 állam mintegy 300 résztvevőt küldött a tanácskozásra, akik között nemcsak az elméleti tudomány, hanem a gyakorlati élet képviselői is, munkaadók, munkásbiztositó egyesületek, szakszervezetek, egyes országokból a szocziáldemokrata-párt képviselői voltak találhatók. Európa úgyszólván minden számottevő állama — Németország kivételével — hivatalosan is képviseltette magát. Magyarországból a következők vettek részt az értekezleten: A magyar kormány részéről a ministerelnökség képviseletében Drasche-Lázár Alfréd, min. titkár, a kereskedelmi ministérium képviseletében Papp Árpád, min. tanácsos, a földmivelési ministérium részéről Mayer Károly min. s. titkár, a magyar bizottság részéről Földes Béla dr.

egyetemi tanár és Mandello Gyula dr, jogtanár, Budapest székesfőváros képviseletében Ferenczi Imre dr., az Országos Munkásbiztositó Pénztártól Garbai Sándor, alelnök, Sarkadi Ignácz, igazgató és Szemenyei Kornél, aligazgató.

Az értekezlet programmja három kérdés körül forgott: 1. A munkanélküliség statisztikája, 2. a munkaközvetités, 3. a munkanélküliség esetére való biztositás.

A munkanélküliségről vezetett statisztikának szükségességét úgyszólván csaknem egyhangulag ismerték el, ha a módozatokra nézve nem is értettek mindenben egyet. Épúgy voltak az egyszeri, általános felvételnek, mint a bizonyos időközönkint megismételt állandó összeirásnak szószólói. *A munkaközvetités* kérdésében ugyancsak csaknem egyhangulag utasitották vissza a munkaadók munkaközvetitését, melylyel szemben a munkaadók és munkások paritásos közvetitését követelték.

Az angol részről közölt számadatok, amelyek ez utóbbinak Angliában néhány havi működés után elért eredményét mutatták, meggyőzően bizonyitották e rendszernek gyakorlatban való beválását. *A munkanélküliség esetére való biztositást* illetőleg a nagy többség amellett döntött, hogy ezidőszerint a kérdés legjobban a szakszervezeti segélyezés útján oldható meg, melyet az államnak vagy a községnek kellene támogatni. Emellett voltak a kötelező biztositásnak is hivei, még pedig a munkaadók és munkások hozzájárulásából tervezett alapon, hogy a szakszervezetek működését e téren kiszoritsák.

Az értekezletnek maradandó eredménye „a munkanélküliség ellen küzdő nemzetközi egyesület" megalakitása volt, amely föladatául a különböző országokban a munkanélküliség ellen való küzdelem egyesitését tüzte ki. Ennek eszközei: 1. Egy állandó nemzetközi szervezet, amely gyüjti, osztályozza és az érdeklődők rendelkezésére bocsátja a munkanélküliség ellen való küzdelemre vonatkozó adatokat a különböző országokban, 2. időközönként nemzetközi értekezleteket hiv össze, 3. speciális kutatásokat végez a kérdés bizonyos irányaiban és ezekre vonatkozó fölvilágositásokat nyujt, 4. a munkanélküliségre vonatkozó tudományos munkákat bocsát közre, esetleg „Értesitő-"t ad ki, 5. közbenjár magánvállalatoknál vagy hatóságoknál a különböző országokban a törvényhozási intézkedések javitására, összehasonlitó statisztika kidolgozására, esetleg a munkanélküliség esetére való megállapodások és szerződések elkészitésére.

Az egyesület elnökéül Léon Bourgeoist választották. Az egyesület választmányában a különböző országok vannak képviselve, Magyarországnak ezidőszerint két képviselője van benne.

* *

Az értekezleten bemutatásra kerültek a különböző államokban már most is fennálló munkanélküli segélyezések módjai és — amennyiben ez készpénzfizetés utján történik — a kifizetett segélyek. A Magyarországra vonatkozó kimutatást, amely a „Szakszervezeti Értesitő"-ben közölt adatok alapján ösmerteti a szakszervezetek részéről a munkanélkülieknek nyujtott segélyezések összegét, a következőkben adjuk:

A szakszervezeti tanács kötelékébe tartozó szervezetek által kifizetet munkanélküli, utas- és rendkivüli segélyek az 1905., 1906., 1907., 1908 és 1909. években.

A szakszervezet neve és a számadás éve		A kiadások teljes összege		A kifizetett munkanélküli segélyek			A kifizetett utas- és tartózkodási segélyek			A kifizetett rendkivüli segélyek		
				összege		az összes kiadások hány %-a?	összege		az összes kiadások hány %-a?	összege		az összes kiadások hány %-a?
		K	f	K	f		K	f		K	f	
Országos szervezetek.												
Ácsok	1905	22183	19	—	—	—	—	—	—	50	00	0·2(
	1906	32875	93	—	—	—	—	—	—	112	00	0·3
	1907	41873	63	—	—	—	366	46	0·8	4176	00	9·9
	1908	40767	78	—	—	—	1052	50	2·5	9595	60	23·5
	1909	20985	59	—	—	—	382	00	1·8	4193	17	19·9
Borbélyok	1905	2682	75	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	2438	68	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	3204	41	197	20	6·1	—	—	—	—	—	—
	1908	3685	38	165	00	4·4	—	—	—	—	—	—
	1909	1905	88	94	00	4·8	—	—	—	—	—	—
Bőrmunkásszövetség	1905	353	34	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	15979	93	1184	46	7·4	1046	08	6·5	100	00	0·6
	1907	16490	08	3559	51	21·5	1704	78	10·3	153	20	0·9
	1908	17433	35	3619	00	20·7	2203	76	12·6	—	—	—
	1909	15989	45	4080	36	25·5	1767	61	11·0	—	—	—
Böröndösök és szijgyártók	1905	4075	66	610	00	14·9	20	00	0·5	—	—	—
	1906	6263	41	772	00	12·3	168	00	2·6	—	—	—
	1907	6535	73	1436	00	21·9	184	00	2·8	48	00	0·7
	1908	9599	24	3698	00	38·5	160	00	1·6	54	60	0·5
	1909	9607	06	2275	00	23·7	397	00	4·1	—	—	—
Czipészek és csizmadiák	1905	33215	21	1656	00	4·9	302	81	0·9	506	22	1·5
	1906	47079	41	1150	68	2·4	362	14	0·7	—	—	—
	1907	67012	48	4393	40	6·5	1478	70	2·1	30	00	0·04
	1908	57615	62	9611	12	16·6	1765	51	3·0	222	18	0·3
	1909	39077	72	9136	00	23·3	1020	82	2·6	168	52	0·4
Czukrászok	1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	845	01	376	82	44·5	33	00	3·9	37	96	4·4
	1909	3033	94	1383	24	45·5	82	93	2·7	130	12	4·2
Épitőmunkások ...	1905	35663	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	65876	00	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	90414	15	—	—	—	6981	53	7·7	916	90	1·01
	1908	311248	97	—	—	—	—	—	—	574	10	0·1
	1909	69976	53	—	—	—	—	—	—	19337	12	27·6
Famunkások	1905	58834	32	12338	58	20·9	3997	56	6·7	355	00	0·6
	1906	146533	80	31234	00	21 3	11831	64	8·07	550	00	0·3
	1907	162291	65	83696	23	51·5	14604	37	8·9	472	00	0·2
	1908	175380	25	100264	32	57·1	13568	47	7·7	460	00	0·2
	1909	112757	75	51366	86	45·5	2453	60	2·1	490	00	0·4

A szakszervezet neve és a számadás éve		A kiadások teljes összege		A kifizetett munkanélküli segélyek			A kifizetett utas- és tartózkodási segélyek			A kifizetett rendkivüli segélyek		
				összege		az összes kiadások hány %-a?	összege		az összes kiadások hány %-a?	összege		az összes kiadások hány %-a?
		K	f	K	f		K	f		K	f	
Festőmunkások ...	1905	10593	97	—	—	—	—	—	—	92	50	0·8
	1906	18960	92	—	—	—	103	08	0·5	317	40	1·7
	1907	24404	20	—	—	—	326	78	1·3	1561	40	6·4
	1908	14750	53	—	—	—	177	84	1·2	900	00	6·1
	1909	10622	18	—	—	—	178	94	1·7	446	00	4·2
Földmunkások ...	1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	71439	25	—	—	—	—	—	—	561	80	0·7
	1907	93507	23	—	—	—	—	—	—	2768	11	2·9
	1908	34405	98	—	—	—	—	—	—	4592	12	1·3
	1909	9261	98	—	—	—	—	—	—	60	00	0·6
Gabonamunkások	1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	4723	57	—	—	—	—	—	—	135	00	2·8
	1908	11927	53	—	—	—	—	—	—	1795	00	15·0
	1909	10816	90	—	—	—	—	—	—	410	00	3·7
Grafikai segéd-	1905	7317	27	1876	00	25·6	96	00	1·3	—	—	—
munkások	1906	4266	22	1336	00	31·3	56	00	1·3	—	—	—
	1907	5163	93	1656	00	32·06	112	00	2·1	—	—	—
	1908	6560	09	2496	00	3·8	128	00	1·9	231	33	3·5
	1909	7012	18	2008	00	28·6	128	00	1·8	—	—	—
Grafikai „Senefel-	1905	29508	47	7900	60	26·7	988	03	3·3	1547	54	5·2
der"-Egylet ...	1906	30946	55	8772	27	28·3	698	71	2·2	262	00	0·8
	1907	38600	92	10889	92	28·7	610	00	1·5	355	00	0·9
	1908	42884	98	20576	92	48·0	527	00	1·2	—	—	—
	1909	32464	54	13597	64	41·8	603	20	1·8	—	—	—
Kalaposok	1905	9490	08	4948	96	52·1	607	00	6·4	130	00	1·3
	1906	10825	41	5027	66	46·4	695	00	6·4	81	00	0·7
	1907	12194	74	4790	34	39·2	757	00	6·2	200	00	1·6
	1908	15103	39	7457	00	49·3	661	00	4·3	300	00	1·9
	1909	11875	30	5452	00	45·9	250	20	2·1	200	00	1·7
Kereskedelmi	1905	6543	18	182	00	2·7	—	—	—	—	—	—
alkalmazottak ...	1906	6446	36	161	20	2·5	—	—	—	50	00	0·7
	1907	10058	07	—	—	—	254	80	2·5	—	—	—
	1908	29118	75	950	20	3·2	—	—	—	—	—	—
	1909	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Keztyüsök	1905	834	20	412	00	49·5	134	70	14·9	14	00	1·6
	1906	498	80	279	20	56·8	50	60	10·3	20	00	4·07
	1907	1202	66	327	40	27·2	91	50	7·6	262	80	21·8
	1908	2311	01	1029	38	44·5	110	80	4·7	118	40	5·1
	1909	957	31	356	30	37·2	66	40	6·9	263	00	27·4
Kőfaragók	1905	5500	11	—	—	—	617	00	11·2	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

A szakszervezet neve és a számadás éve		A kiadások teljes összege		A kifizetett munkanélküli segélyek			A kifizetett utas- és tartózkodási segélyek			A kifizetett rendkivüli segélyek		
		összege		összege		az összes kiadások hány %-a?	összege		az összes kiadások hány %-a?	összege		az összes kiadások hány %-a?
		K	f	K	f		K	f		K	f	
Könyvnyomdászok segélyző-egylete	1905	329380	—	43753	20	13·2	23213	40	7·0	2670	00	0·8
	1906	371178	39	50841	60	13·6	17974	40	4·7	—	—	—
	1907	480269	49	35685	00	7·4	12365	20	2·5	3510	00	0·7
	1908	511062	76	58706	80	11·2	16110	20	3·1	—	—	—
	1909	518442	59	78508	60	15·1	19670	70	3·7	6100	00	1·1
Könyvnyomdászok szakegylete ...	1905	41582	72	11472	00	27·5	—	—	—	—	—	—
	1906	52802	21	12278	00	23·2	—	—	—	—	—	—
	1907	67435	61	11820	60	17·5	—	—	—	—	—	—
	1908	67285	93	18544	40	27·5	—	—	—	—	—	—
	1909	75104	09	22154	00	29·4	—	—	—	—	—	—
Könyvkötők	1905	10540	33	4869	00	46·1	882	50	8·3	112	00	1·06
	1906	14019	48	3308	50	23·5	776	50	5·5	78	00	0·5
	1907	19359	38	7915	00	40·8	247	44	1·2	544	00	2·7
	1908	34536	66	14368	50	41·6	2147	40	6·2	3077	00	8·9
	1909	39198	93	19705	46	50·2	2412	50	6·1	286	80	0·6
Magántisztviselők	1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	5936	72	—	—	—	—	—	—	142	00	2·3
	1908	5404	13	—	—	—	—	—	—	256	00	4·7
	1909	25305	22	1022	31	4·0	—	—	—	—	—	—
Molnár- és malommunkások	1905	1025	06	298	00	29·05	10	00	0·9	—	—	—
	1906	9912	75	226	00	2·2	40	00	0·4	402	40	4·06
	1907	29428	91	2559	10	8·6	294	40	1·00	1576	80	5·3
	1908	38275	17	11035	08	28·8	383	35	1·0	960	00	2·5
	1909	42220	66	9055	12	21·4	384	00	0·9	1165	00	2·7
Szabómunkások ...	1905	45879	40	4213	00	9·1	854	58	1·8	286	70	0·6
	1906	52371	33	3069	00	5·8	906	60	1·7	194	40	0·3
	1907	69663	87	6524	40	9·3	1684	00	2·4	308	00	0·4
	1908	68073	13	11147	50	16·3	2000	00	2·9	617	36	0·9
	1909	68518	45	6414	00	9·3	1460	62	2·1	237	41	0·4
Textilipari munkások	1905	1413	10	—	—	—	3	00	0·2	—	—	—
	1906	5533	90	—	—	—	36	80	0·6	—	—	—
	1907	6024	22	—	—	—	—	—	—	165	60	2·7
	1908	9412	64	—	—	—	140	00	1·4	357	69	3·8
	1909	5789	62	284	00	4·9	125	48	2·1	50	00	0·8
Üvegesek	1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	615	00	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	950	94	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vas- és fémmunkások	1905	175078	99	62113	24	35·4	6390	82	3·6	3963	77	2·9
	1906	235249	81	62104	64	26·3	8645	80	3·6	6403	70	2·7
	1907	331486	92	72690	23	21·9	11282	20	3·4	6542	27	1·9
	1908	299897	41	95650	00	31·9	33146	00	11·0	5435	74	1·8
	1909	136176	67	52958	00	38·8	8225	66	6·0	10041	20	0·7

A szakszervezet neve és a számadás éve		A kiadások teljes összege		A kifizetett munkanélküli segélyek			A kifizetett utas- és tartózkodási segélyek			A kifizetett rendkivüli segélyek		
				összege		az összes kiadások hány %-a?	összege		az összes kiadások hány %-a?	összege		az összes kiadások hány %-a?
		K	f	K	f		K	f		K	f	
Vasuti munkások	1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	55046	72	—	—	—	—	—	—	469	00	0·8
	1907	80557	63	—	—	—	—	—	—	4746	20	5·8
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vegyészeti munkások	1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	3529	50	480	00	13·6	20	00	0·8	80	00	2·2
	1907	6327	86	168	00	2·6	5	00	0 07	161	00	2 5
	1908	2755	84	1562	00	56 6	90	00	1·4	86	24	3·1
	1909	1902	28	640	00	33·6	80	00	4·2	205	00	10·7
Budapesti és vidéki önálló szervezetek.												
Ablaktisztitók ...	1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	87	00	30	00	34·4	—	—	—	—	—	—
Ácsok (Szatmár)...	1905	333	11	17	20	5·1	—	—	—	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aranymivesek ...	1905	6313	06	683	50	10·8	319	00	5·5	59	00	0.9
	1906	6655	57	652	00	9 7	172	00	2·5	—	—	—
	1907	7446	18	1286	80	17·2	526	00	7·2	—	—	—
	1908	9584	44	1459	90	15·2	178	00	1·8	—	—	—
	1909	6564	81	801	34	12·2	49	00	0·7	—	—	—
Bányászok Bar.-Szabolcs ...	1905	2526	38	276	00	1·09	—	—	—	20	50	0·8
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	3126	72	615	58	19·6	—	—	—	441	14	14·1
	1909	3778	10	32	00	0·8	90	00	2·3	291	70	7·7
Bérkocsissegédek	1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	628	01	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Czipőfelsőrészkészitők	1905	5577	75	1929	80	34·4	18	80	0·3	—	—	—
	1906	8936	23	757	40	8 4	26	70	0 2	40	00	0·4
	1907	10246	91	2483	40	24 2	—	—	—	105	00	1·2
	1908	9844	50	3559	00	36 0	—	—	—	153	00	1·5
	1909	9368	03	3510	30	37·4	16	00	0·1	90	00	0·9

A szakszervezet neve és a számadás éve		A kiadások teljes összege		A kifizetett munkanélküli segélyek			A kifizetett utas- és tartózkodási segélyek			A kifizetett rendkivüli segélyek		
				összege		az összes kiadások hány %-a?	összege		az összes kiadások hány %-a?	összege		az összes kiadások hány %-a?
		K	f	K	f		K	f		K	f	
Fehérnemü-tisztitók	1905	2916	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	5579	64	65	00	1·1	60	00	1·07	38	00	0·6
	1907	6133	02	149	00	2·4	38	90	0·6	—	—	—
	1908	3514	61	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	524	06	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fürdő alkalmazottak	1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	3122	19	—	—	—	284	78	9·12	—	—	—
	1908	3514	61	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Háztartási munkásnők	1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	100	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kávéfőzők	1905	10139	38	322	00	3·1	—	—	—	60	00	0·59
	1906	10330	78	248	60	2·4	—	—	—	—	—	—
	1907	8274	15	248	60	3·00	—	—	—	—	—	—
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kávéssegédek	1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	11280	02	—	—	—	—	—	—	844	00	7·4
	1907	23933	34	1500	00	6·2	—	—	—	250	00	1·04
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	15450	91	—	—	—	—	—	—	2583	45	16·7
Keramikai munkások (Pécs)	1905	1280	98	—	—	—	113	00	8·8	—	—	—
	1906	1612	51	—	—	—	590	00	36·5	—	—	—
	1907	669	54	—	—	—	101	00	15·08	—	—	—
	1908	464	15	—	—	—	40	00	8·6	20	00	4·3
	1909	368	22	—	—	—	80	00	21·7	4	00	1·8
Kereskedelmi segédmunkások	1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	882	66	39	40	4·7	—	—	—	—	—	—
Könyvvonalozók	1905	608	53	226	64	37·2	20	00	3·2	24	00	3·9
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	1185	40	233	00	19·6	41	00	3·4	26	00	2·2
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mészárosok	1905	1350	00	100	00	7·4	—	—	—	60	00	4·4
	1906	3593	44	55	00	1·5	4	00	0·1	—	—	—
	1907	6582	08	—	—	—	—	—	—	200	00	3·03
	1908	3050	00	150	00	4·9	—	—	—	—	—	—
	1909	5105	47	1146	00	22·4	—	—	—	—	—	—

A szakszervezet neve és a számadás éve		A kiadások teljes összege		A kifizetett munkanélküli segélyek			A kifizetett utas- és tartózkodási segélyek			A kifizetett rendkivüli segélyek		
				összege		az összes kiadások hány %-a?	összege		az összes kiadások hány %-a?	összege		az összes kiadások hány %-a?
		K	f	K	f		K	f		K	f	
Mintakészitők ...	1905	3022	55	1462	00	48·3	480	00	15·7	18	00	0·5
	1906	2103	30	855	00	40 4	84	00	3·9	60	00	2 8
	1907	4961	47	2196	00	44·4	252	00	5·7	12	00	0·2
	1908	5106	48	3518	00	6 9	300	00	5·8	—	—	—
	1909	4930	78	2656	00	53·8	162	00	3·3	36	00	0·7
Női-konfekciósok	1905	3113	53	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pinczérek (éttermiek)	1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	27630	55	1000	00	3·5	—	—	—	233	20	0·7
	1908	28582	13	—	—	—	—	—	—	345	00	1·2
	1909	32831	10	1849	44	5·6	—	—	—	581	50	1·8
Pipakészitők	1905	300	00	120	00	40·0	60	00	20·0	25	00	8·3
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szabókisiparosok	1905	1641	00	—	—	—	—	—	—	170	00	10·3
	1906	2976	33	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	2993	05	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szappanosok... ...	1905	210	58	67	00	31·8	60	00	28·4	8	74	4·1
	1906	719	12	75	00	10·4	—	—	—	10	00	1·3
	1907	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szobrászok	1905	6285	49	3445	00	54·8	280	00	4·4	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	978	17	—	—	—	40	00	4·0	80	00	8·0
Szűcsök és sapkások	1905	971	34	124	00	12·8	7	00	0·7	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Teherszállitó-fuvarosok	1905	1639	86	—	—	—	—	—	—	6	00	0·3
	1906	13052	09	262	00	2·00	—	—	—	—	—	—
	1907	30554	64	1016	00	3·3	1321	40	4 3	—	—	—
	1908	45005	64	4583	00	10·1	—	—	—	—	—	—
	1909	42170	29	27500	00	65·2	—	—	—	1500	00	3·5

A szakszervezet neve és a számadás éve		A kiadások teljes összege		A kifizetett munkanélküli segélyek			A kifizetett utas- és tartózkodási segélyek			A kifizetett rendkivüli segélyek		
				összege		az összes kiadások hány %-a?	összege		az összes kiadások hány %-a?	összege		az összes kiadások hány %-a?
		K	f	K	f		K	f		K	f	
Ujságárusok és ujságkihordók ...	1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	—	—	—	—	—	-	—	—	—	—	—
	1909	1258	90	—	—	—	—	—	—	96	00	7·6
Utépitők	1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1907	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1908	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1909	3943	18	74	00	1·9	—	—	—	106	00	2 8
Üveg- és porczellánmunkások ...	1905	267	13	36	00	13·4	78	30	29·6	10	00	3·7
	1906	333	80	66	03	19·7	—	—	—	14	55	4·3
	1907	333	88	—	—	—	104	56	31·3	10	00	2·9
	1908	696	69	—	—	—	224	00	32·1	200	00	28·5
	1909	1237	12	—	—	—	235	40	19 2	157	60	12·7
Összesen ... ... (Országos, helyi- és önálló szervezetek együttesen.)	1905	878367	10	165451	72	18·83	39553	50	4·50	10204	97	1·13
	1906	1330208	81	185261	24	13 92	44368	05	3 33	10688	25	0·80
	1907	1819480	00	259635	31	14·26	56070	80	3·08	29610	48	1·62
	1908	1932224	22	378438	52	19 53	75303	83	3 90	30830	46	1·59
	1909	1421116	36	327256	37	23 02	40818	06	2 94	40309	59	2·83

Házbér-takarékpénztár Drezdában.

A drezdai szegény- és koldusügyi egyesület által létesitett jóléti intézmények egyik legérdekesebbike a házbér-takarékpénztár. Ezt a takarékpénztárt 1880-ban alapitották. Németországban akkor ez az első volt a maga nemében, sőt ezenkivül is akkor csak Neuenburg, svájczi városban volt hasonló intézet. A drezdai intézet nemcsak Németországban volt úttörő jelentőségü, hanem a külföld is, különösen Ausztria és Olaszország utánozta a német példát.

Az intézmény eszméjét azon tapasztalat adta, hogy a házbér-összeg előteremtése különösen a szegény embereknek esik nehezére. Minden más szükséglet, bár naponkénti, de mégis többé-kevésbbé csekélyebb készpénzkiadást igényel; a házbér az egyedüli, mely tekintélyesebb összeget követel és melyet bizonyos határozott időpontokra kell egyszerre készenlétben tartani. Hogy ezt az összeget valaki garasonkint rakja össze, nem kis energiára és takarékosságra van szükség, amit különösen a szegény embereknél, akik arra vannak szokva, hogy napról-napra éljenek, ritkán találunk. A házbér előteremtésének gondja épen ezért a legsúlyosabban a szegénysorsu emberekre nehezedik, miért is a legtöbb könyöradomány-kérvényt a hiányzó házbérrel indokolnak.

Ezek az okok adták a drezdai szegény- és koldusügyi egyesületnek azt az eszmét, hogy már pár hónappal megalakulása után a hivatalos segélyegyletek mellett az illető kerület alamizsnátkapó, továbbá szégyenlős szegényei számára házbér-takarékpénztárakat állitson. Az eszme nemsokára ténynyé vált, amennyiben az 1881. év végén Drezdának akkor létező 40 segélyegylete közül 32 rendezett be ilyen takarékpénztárat, amely szegényeinek lehetővé tette, hogy hetenkint vagy kéthetenkint — munkabérük kifizetésének megfelelőleg -- fizessék be a házbér-részleteket.

A szegény- és koldusügyi egyesület, hogy ez intézményt népszerüsitse, minden résztvevőnek, aki a kötelezettségeket pontosan teljesitette, az évi házbér-összeg 10 százalékát biztositotta jutalmul.

1883-ban az a változás állott be, hogy az egyes segélyegyletek mellett működő takarékpénztárak helyébe egyetlen, a szegény- és koldusügyi egyesület által alapitott és általa vezetett, pénzügyileg biztositott, házbér-takarékpénztár lépett. Az intézmény lényegében is átalakult, amennyiben, mig előbb inkább segélyző jellegü volt, most inkább jóléti intézménynyé lett, amennyiben ezentúl minden kislakás bérlője (bizonyos évi-házbér határáig) részt vehet benne, mig a nyilvános segélyben részesülők rendszerint ki vannak belőle zárva.

Ez átalakulás azon következménynyel is járt, hogy a házbér-jutalmat 10 százalékról 6-ra szállitották le, mert a pénztár mindnagyobb növekedésével a 10-százalékos jutalom az egyesületre oly nagy terhet kezdett róni, hogy már-már az egyéb kötelezettségeit veszélyeztette. Ugyanezen okokból az évek folyamán a jutalmi százalékot lassankint még lejebb szállitották: 1889-ben 4, négy évvel később 3, 1908 április 1-től fogva pedig 2 százalékra. Ennek daczára a takarékpénztár tag-

jainak száma egészen 1908-ig folyton emelkedett, 1908 óta azonban tartós visszaesés mutatkozott. Az utolsó 5 év képét az alábbi összeállitás mutatja:

év	tag	márka
1905	1186	237,304
1906	1233	252,872
1907	1248	261,231
1908	1213	232,972
1909	908	210,411

Az 1910. év is eddig visszaesést mutat.

Az egyesület választmánya legutóbbi ülésében foglalkozott e visszaesés megszüntetésének módozataival. Egyelőre nem emelték a kétszázalékos jutalmat, noha ez kétségtelen befolyással volt a visszaesésre, annál is inkább, minthogy a városi takarékpénztár kamatlába három százalék. Egyelőre azonban más ujitásokat kisérlettek meg. Igy az 1908-ban életbeléptetett szabályt, hogy a megtakaritásokat az egyesület főpénztáránál csak háromszor hetenkint lehet befizetni, ismét visszavonták, úgy, hogy ezentul a szokásos üzleti órákban (délelőtt 8—12-ig, délután 3—6-ig, szombaton 8—3) minden hétköznap lehet takarékbefizetéseket eszközölni. Továbbá a főpénztáron kivül ezentul a különböző külvárosokban elhelyezett 10 fiókpénztárnál is fogadnak el takarékbetéteket. Azonkivül, tekintettel a kislakásoknak az utóbbi években való béremelkedésére, az összeget, amely után a befizető házbérjutalomra igényt tarthat, 300 márkáról 350 márkára emelték.

Vajjon ezek az eszközök czélravezetők lesznek-e, kérdéses. A házbér-takarékpénztárak jövőjét az biztositaná leghathatósabban, ha annak szükségességét mind nagyobb körben belátnák és elismernék. Az intézmény meg is érdemelné, mert nevelő és nemzetgazdasági jelentősége egyaránt jelentékeny. Hogy jelentősége miben áll, körülbelül a következőkben foglalhatjuk egybe.

A házbér-takarékpénztár a szegénysorsu embereket takarékosságra és rendre szoktatja, megvédi az ellen, hogy a házbérre idegen emberek segélyét vegyék igénybe, miáltal önállóságukat és méltóságukat megőrzi. Másrészt a háztulajdonosokat a házbérveszteség ellen biztositja, minthogy ennek tudvalevőleg a szegénysorsu emberek részéről vannak leginkább kitéve. De közvetve a nagyközönségnek is szolgál azáltal, hogy csökkenti a házbérre adott segélyeket. Bizonyos tekintetben a lakáskérdés megoldását is elősegiti, amennyiben azáltal, hogy a szegénysorsu ember is biztos és pontos házbérfizetővé válik, a háztulajdonosok is inkább hajlandók lesznek a kislakások béreinek leszállitására. A házbér-takarékpénztár azonban mindenekelőtt nagy nemzetgazdasági hasznot hoz azáltal, hogy olyan értékeket, amelyek nagyrészt veszendőbe mennének, vagy amelyeket terméketlen kiadásokra forditanának, a nemzeti közvagyonnak hódit vissza.

A házbér-takarékpénztár nagy nemzetgazdasági jelentőségét legjobban a számok bizonyitják. 1880-tól 1909-ig terjedő időszakban csak-

nem 5 millió márka (pontosan 4.934,773 márka) házbérbetétet fizettek be, mely után szegény- és koldusügyiegylet a befizetőknek összesen 141,939 márka jutalmat fizetett.

A drezdai házbér-takarékpénztárnak minden feddhetlen, önálló, drezdai lakos lehet a befizetője, amennyiben 400 márkát meg nem haladó évi házbért fizet. Az ezidőszerint való kétszázalékos, legföljebb évi négymárkás jutalom csak azoknak jár ki, akik 350 márkáig terjedő évi bért fizetnek. Azon befizetők, akik albérlőket tartanak, a jutalmat csak az általuk tényleg fizetett bérösszeg után kapják. Azok, akik nem pontosan fizetnek, akik a befizetett összeget zálogba adják vagy idő előtt kivonják, jutalomra való igényüket elveszitik. Azokat pedig, akik a jutalom felvétele daczára a házbért ki nem fizették, jövőre a befizetők sorába föl nem veszik. Nyilvános alamizsnában részesülő egyéneket — a nevelési segélyt ilyennek nem tekintik — csak kivételes választmányi engedély mellett vesznek föl. A befizetések a keresetnek megfelelőleg hetenkint vagy kéthetenkint eszközlendők. A befizetéseket és az azok után kijáró jutalmakat negyedévenkint utalványozzák ki, bebizonyitott havi házbérfizetésnél kivételesen azok havonkinti kiutalványozását is engedélyezik.

Szociális egészségügy.

Iszákosokról gondoskodó hivatal Altonában.

Hogy nagy városokban vagy ipari központokban mily szükséges és hasznos egy az iszákosokról gondoskodó intézmény, bizonyitja az altonai ilyen hivatal, melynek eredményes működéséről a nemrégen megjelent első évi beszámoló tanuskodik. Mig más német városokban hasonló gondoskodás a szegényügy keretében történik, mint pl. Boroszlóban és Charlottenburgban, addig Altonában egy külön magánszervezet foglalkozik vele, melyben a többi között egy pap és orvos is helyet foglal. Az altonai iszákosokról gondoskodó hivatal mindazonáltal nemcsak nyilvános, de egyszersmind városi jellegü is, minthogy fölállitásához és czéljainak előmozditásához a város anyagilag is hozzájárult.

Az első évről szóló beszámoló mindenekelőtt az ellen tiltakozik, hogy tekintettel arra, hogy az első évben 290 iszákost vettek föl, ebből Altona város különös alkoholterheltségére következtessenek. A beszámoló erre nézve azon helyes tényállásra utal, hogy azokon a helyeken, ahol az iszákosokról való gondoskodás nagyobb mértékben történik, sokkal több iszákosról vesznek tudomást, mint ott, ahol ez hiányzik. Ehhez járul, hogy a kikötővárosokban — Altonánál még Hamburgnak közvetlen közelsége is latba esik — különösen nagy a munkásnép száma. Más helyeken, mint sürü lakosságu ipari központokban, Altona különös viszonyaival szemben ismét más okok hoznak létre hasonló eredményeket, igy pl. a rossz lakásviszonyok, a családi élet lazulása, a nőknek házon kivüli munkája stb. Az altonai iszákosokról gondoskodó hivatal működésének eredményességét jórészt mintaszerü belső beosztásának köszönheti, miért is ismertetése kétszeresen érdekes.

Működését öt osztályban fejti ki. Ez a működés nemcsak magára az alkoholbetegre terjeszkedik ki, hanem annak környezetére is, amennyiben ezt is igyekszik az absztinenciának megnyerni és közöttük az alkoholbetegek gyógyitási módjait terjeszteni. Az első osztályban az iszákos személyére vonatkozó adatokat nyomozzák ki, nevezetesen az átöröklést, amennyiben ezt már a jelentkezés alkalmával nem állapitották meg, az iszákos viselkedését családjával szemben és a hozzátartozók állásfoglalását a hivatal intézkedéseivel szemben. A második osztály az iszákos személyére vonatkozó intézkedéseket tesz t. i. 1. valamilyen absztinens egyletbe véteti fel vagy 2. absztinens családnál vagy magánosnál, 3. alkoholbetegek számára való gyógyintézetben, 4. absztinens munkáskoloniában, 5. rokkantak házában, vagy 6. kórházban helyezi el aszerint, hogy az iszákosság mennyire hatalmasodott el rajta. A 3. és 6. esetben az

intézkedés orvosi tanácsra történik. A harmadik osztály jogi intézkedésekkel foglalkozik, mint gondnokság alá helyezés, gyámügyek stb. A negyedik osztály körébe a társadalmi gondoskodás tartozik: az asszonyoknak munkaszerzés utján való támogatása, ruhaosztogatás stb., a férfi számára való munkaszerzés esetleg élelmiszerek kiutalása. Készpénzzel való támogatás nem igen történik. Az ötödik osztály ügyköre a gyermekvédelem, itt gondoskodnak arról, hogy a sokszor veszélyben forgó gyermeket absztinens családnál helyezzék el, a beteges gyermekeket orvosi felügyelet alá helyezzék és hogy őket a good-templar-rend ifjusági csoportjába vegyék föl. Ezen utolsó osztály működése talán a legfontosabb, mert az iszákosok családjába tartozó gyermekek testileg és lelkileg többé-kevésbé terheltek és a legmesszebbmenő figyelemre szorulnak.

Az ismertetett rendszer szerint az altonai hivatal 290 esetet vizsgált meg behatóan. A 290 eseten kivül 14 esetben az illetők minden fölvilágositást megtagadtak. A hivatal működése folytán 74 alkoholbeteg és 76 hozzátartozója, vagyis összesen 150 egyén lépett a good-templar-rendbe, hárman az üdv hadseregének „iszákos brigádjába" és ketten a munkás-absztinensegyletbe. Az év végén mintegy 14 személy volt javultnak tekinthető, 74-et pedig családokban és intézetekben helyeztek el. Javithatatlan 38, visszaeső 19 volt. A hivatal működése különösen az iszákosok gyermekei körében volt áldásos. Az év végeztével még 39 egyén igényelt további felügyeletet és gondoskodást a hivatal részéről.

Mint igen érdekes jelenséget emlitjük föl, hogy az iszákosok hozzátartozóinak nagy része azon reményben fordult a gondoskodó hivatalhoz, hogy az valami az iszákosság gyógyitására szolgáló port vagy orvosságot szolgáltat védenczeinek. Ilyen esetekben a hivatal fölvilágositó tanitása volt igen fontos az elterjedt téveszmék eloszlatására. A hivatal által elért üdvös eredményeket különösen az orvosok és más társadalmi közegek támogatása is nagyban előmozditotta.

A TÁRSADALMI MUZEUM ÉRTESITŐJE

Második évfolyam 6. szám — *1910 nov.—deczember*

Megjelenik évenkint hatszor, legalább 5 iv terjedelemben. Előfizetési ár egész évre 4 korona. Az előfizetési összegek „A Társadalmi Muzeum Értesitője" kiadóhivatalához (Budapest VI, Csengery-utcza 31), a lap szellemi részét illető közlemények pedig a Társadalmi Muzeumhoz (Budapest V, Mária Valéria-utcza 12) küldendők.

A gyöngykór elleni védekezés ügye a bruxellesi világkiállitáson.

Okolicsányi-Kuthy Dezső dr., egyetemi m.-tanár.

A szarvasmarhák tuberkulózisa, a gyöngykór, bir kétségtelenül a legnagyobb jelentőséggel az emberre az összes állati gümőkór-fajták közül. Igen gyakori betegség, főleg a tehenek között, és hasonlóan az emberi tuberkulózishoz, jó ideig lappanghat az általa megtámadott szervezetben, feltünőbb kórjelek nélkül. Minthogy be van igazolva, hogy a tejbe már ily korai időben beléjuthatnak a gyöngykór-baczillusok, az embernek pedig épen legfogékonyabb kisded korában igen jelentős tápláléka a tej s utóbb is úgyszólván mindennaposak étrendünkön a tej és a különböző tej-termékek: érthető az a nagy figyelem, melyet a nemrég lefolyt bruxellesi világkiállitáson is a gyöngykór elleni védekezés ügyének szenteltek.

Kiállitva láttuk mindenekelőtt a gyöngykór különböző megnyilvánulásait az állatban. Boncztani készitmények mutatták be a szembeszökő tőgy-gümőkór mellett a tehén hashártya- és méh-tuberkulózisát, gümős bélfekélyeit, sajtos (gümőkóros) góczait a csontokban és az izomzatban, továbbá a légcsőben megfészkelt tuberkulózis okozta fekélyedést és a gümős tüdőgyuladást, amint légtelenné tette s sajtos elhalásra

birta a tehén tüdejének egyes lebenykéit. Mellette ki volt állitva egy-egy kis üvegecskében a gyöngykóros tehéntől származó gümő-baczillustartalmu légcsőváladék (köpet) és a gümős méh tuberkulózis-csirákat rejtő váladéka.

Bemutatták képekben és táblázatokban a szarvas-marhagümőkór elleni védőojtások eredményeit, mely ojtásokkal a fiatal állatnak legalább egy időre mentességet törekesznek adni a gyöngykóros fertőzéssel szemben.

A fő persze itt is, mint az emberi gümőkórnál, két dolog. Először, hogy a fertőzés *alkalma* lehetőleg hiányozzék, hogy a ragályt az egészséges állattól távoltartsuk, másodszor pedig, hogy úgy a növendék-, mint a kifejlett marhát megfelelő higiénikus gondozással erősitsük s igy természetes ellenálló erejét fokozzuk.

Fel is voltak irva a kiállitási csarnok illető részében egy nagy táblára a gyöngykór elleni küzdelem jelszavai külön, feltünő helyen: „Levegő és napfény, kellő táplálás és tisztaság és a betegek elkülönitése az egészségesektől!"

Mind olyan elv, amely az emberi gümőkór elleni küzdelemben is vezérünk, amit a tüdővész népbetegségének korlátozására is megvalósitani, vagy legalább megközeliteni igyekszünk.

De a legmegkapóbb, a legtanulságosabb része a gyöngykór elleni harcz kiállitásának azok a nagy szines képek voltak, amelyek közvetlen szem elé tárták az emberi közegészségügyre is oly kiváló jelentőségü kérdés egy-egy fontosabb detail-mozzanatát s összehasonlitva a rosszal a jót, nagyfokban oktatólag hatottak a közönségre.

Sajnos, nincs módunkban a képek reprodukcióját bemutatni, de megkiséreljük, úgy-ahogy leirni őket.

Egyik, közepén függélyes vonallal kettéválasztott képen két istálló külseje látszik. Balkezünk felől az alacsony, düledező, rozzant, zsúposfedelü elhanyagolt, primitiv „tehénól", jobb kezünk felől a magasabb, szép rendes, cserépfedelü épület: a jó istálló. E kép testvérképén ugyanez istállók belseje van feltüntetve. Balkézt rozoga, deszkázott fal mellett, kicsiny, földbe mélyesztett vályucska előtt álldogál a rosszul gondozott riskatehén, szinte halljuk zörögni a bordáit; vele

szemben látni a jól táplált, kövér tehenet, ragyogó fehér istállófal mellett, nagy, rendes, tiszta vályu előtt állva.

Egy harmadik kép sovány tehenet mutat a közös istállóban, szembeállitva a vályu másik oldalán lévő egészséges tehenekkel. Oldalt látható a beteg tehén soványságának oka, a légcsövi váladékának (köpetének) erősen nagyitott képe: kékre festett nyálkasejtek, köztük vöröslenek a gyöngykórbaczillusok. Tehát tuberkulózis sorvasztotta le a szegény páráról a hust s az ilyen állat, mikor (szokása szerint tátott szájjal) köhög, mindjárt rá is szórja a ragályos tüdőváladékát szemben álló társaira s a közös istállóztatás mellett azokat is megfertőzi, de meg átszármaztatja rájuk a ragadványt azzal is, hogy a fertőzött nyálával összekeni a közös vályut, melyből egészséges szomszédai az élelemmel együtt a kórság csiráit is magukba kebelezik.

Egy negyedik nagyszabásu kép egész történetet mond el, ismét az érem szomoru oldalát, az elmaradottság állapotát, világitva meg élénk szinekkel. Szemünk előtt fejik, mit sem sejtve az állat ragályos bajáról, a tőgytuberkulózisban szenvedő tehenet. A közelben szürcsöli a borju egy vödörből az épen kifejt infekcziózus tejet, távolabb pedig mohón isszák azt egy vályucskából növendék sertések. Mindez a kép jobboldalán van. A baloldalon palánk választja el a majort a lakóház kertes udvarától. Ebben a fejő asszony gyermekeit látni, amint a háttérben lévő takaros falusi lak előtt gyanutlanul élvezik „a frissen fejt" tejet, magukba kebelezvén vele öntudatlan a gümőkór fertőző csiráit.

De vannak vigasztalóbb képek, amelyek azt mutatják, hogyan tesznek a felvilágosultak s hogyan kellene tennie mindenkinek, aki a maga és felebarátai számára egészséget akar.

Szépen pirosló szabad tűz fölött főzik fel tiszta bográcsban a frissen fejt tejet, megfosztva ezzel azt egy csapásra bárminemü ragályától. Más kép a fertőző tuberkulózisban szenvedő tehén levágását mutatja, egy harmadik ugyancsak szines képen pedig ismét egész jelenet van, amely igen tanulságos.

Egy nagyobb major van előttünk, melynek telkét palánk választja ketté. A palánktól jobbra nagy gyepes tér közepén több szép istálló látszik, előttük és körülöttük a gyepen jó húsban lévő egészséges tehenek csoportja legelész (tehát nem

az istállóban tölti a nappal óráit, hanem kinn az Isten szabad ege alatt, a tiszta üde levegőben). A keritésen túl, a többitől elkülönitve, vannak a kisebb fokban gyöngykóros vagy gyöngykórra gyanus tehenek; külön istállójuk látszik a háttérben, amely körül jó időben egész nap a szabadban böngészgetik a gyep füvét, valóságos levegőkurában részesülve . . .

Igy oktatta látogatóit a közvetlen szemlélet hatalmas oktató erejével a nemrég bezárt bruxellesi világkiállitás a gyöngykór elleni küzdelemre is. A hozzáértő gyönyörüséggel nézhette, az egészségügyi tekintetben még netalán elmaradott gazda szeme pedig felnyilt, lelkében a helyes fogalmak megfogantak arról, hogyan lehet kellő megértéssel, gonddal és utánalátással az állat-állományát is értékesebbé tenni, meg az emberi közegészségügyet is hathatósan szolgálni.

A munkáskertek.

Vajda Ármin.

Második közlemény.

A munkáskertek más országokban és Magyarországon. A munkáskertek két főotthona Franczia- és Németország, de a többi európai államokban és Amerikában is megtaláljuk őket.

Angolországban a kiskertek különösen a mezei munkások sorsának javitását czélozzák. Kezdetben ugy tervezték, hogy minden községben kellő nagyságu területet a munkásoknak adnak bérbe és a parczellákat a pályázók közt kisorsolják. E sorsolás után elnevezték az intézményt allotment-rendszernek. E rendszert az 1882-ben és 1894-ben alkotott törvények, melyeket annak lelkes pártolója, Jesse *Colling*, vitt keresztül, szabályozták. Alapeszméje, hogy minden kerületben 6 választó kérésére a kerületi tanács köteles megvizsgálni, hogy lehetséges-e a kerületben allotmentet kapniok megfelelően előnyös feltételek mellett. Ha nem volna lehetséges, gondoskodnia kell megfelelő terület megszerzéséről, hogy azt a pályázó munkásoknak bérbeadhassák. A hivatalos eljárás kissé nehézkes lévén, az ez alapon létrejött kiskertek száma nem nagy, de a mozgalom a magánbirtokosoknál talált termékeny talajra, kik ily allotmenteket bérbeadtak úgy, hogy ezek száma Angolországban ma már félmillióra becsülhető.

Azok a nagyobb ipartelepek, melyek kiváló gondot forditanak munkásjóléti intézményeikre, jókora terjedelmü kertet tartanak fönn arra a czélra, hogy kis parczellákban munkásaiknak bérbeadják. A bérösszeg inkább csak névleges, oly csekély. A kertecskék bérlői nagyobbrészt a munkásifjak, kik virágot és zöldséget termesztenek rajtok. A gyár ad hozzávaló magot és állit melléjük oktató kertészt; néha pályadijat tüz ki a legszebb vetemények jutalmazására. Különösen a yorki és bournvillei csokoládégyárak és a norwichi mustárgyár és gőzmalom tanusitanak ebben a tekintetben is kiváló gondoskodást.

Belgiumban a szomszédos Francziaország mozgalma gyorsan termékeny talajra talált és a kiskertek ügyét az 1896-ban alakult »*Ligue du Coin de terre et du foyer insaisissable*« vette kezébe. Vidéki bizottságai útján befolyását egész Belgiumra terjesztette ki. Most már 700 kertet számitanak, melyek előnyeit 3500 ember élvezi. A liga működését főzőiskolával egészitette ki, hogy a kertekben termelt főzelékek helyes felhasználását tanitsa, majd előmozditotta a munkásokat ama törekvésükben, hogy saját lakóházakat épithessenek.

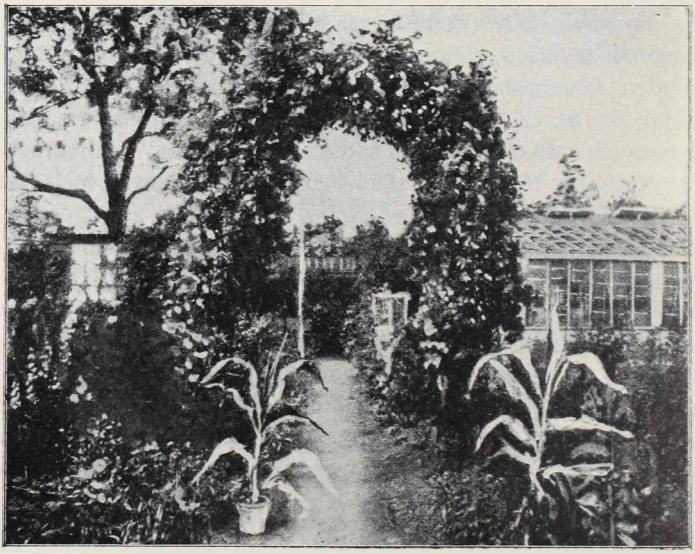

A yorki kakaó-gyárban az ifjaknak bérbeadott kerti telep.

Belgiumnak kitünő törvénye van a munkáslakásokról (az 1889-ki Beernaert-törvény), mely minden munkásnak lehetővé teszi a lakóház épitését, ha a költségek egy tizedét le tudja tenni, mely esetben a kilencz tizedet a Nemzeti Takarékpénztár előlegezi. A liga kötelezi a kiskertek tulajdonosait, hogy időközönkint kis összeget fizessenek be, (melyekről takarékkönyvecskét kapnak), mig ily alapon a tized létesül.

Hollandiában korán belátták a kiskertek hatalmas befolyását a munkásosztály sorsának javitására. Már 1818-ban a jótékonysági egyesület mezőgazdasági telepeket létesitett, foglalkozásnélküli munkások támogatására. Az 1843-ban hozott törvény felhatalmazza a községeket, hogy parlagon heverő földjeiket munkásoknak leszállitott áron bérbeadhassák. Ez alapon Hágában és más helyeken létesitettek ily telepeket. Számos város e törvénytől függetlenül adott bérbe területeket erre méltó szegénysorsu embereknek és a hollandi jótékonysági egyesületek, valamint a törvényhozás ismételten foglalkoztak a munkáskertekkel, melyek elterjedését konstatálták, úgy, hogy ma már 60 egyesületnek 3400 kertje van. Amszterdam városa 10,000 korona segélyt ad a munkáskerteknek.

Olaszországban is tettek kisérletet munkáskertek létesitésére, melyek egy ideig működtek. Az Unione Cattolica Rómában 1898-ban mintegy 20 kertet alapitott, melyek 3 évig prosperáltak, de azután házakat épitettek a telkeken és az Unione Cattolica megszünt. Ujabban ugyancsak Rómában keletkezett két kerttelep, az egyik 10,000 frank adomány révén, a másikat egy katholikus nőegyesület alapitotta 12 kerttel.

Dániában a kis mezei birtokok létesülését állami segélyezéssel mozditják elő, ezzel akarva emelni a szegényebb néposztályok helyzetét, hogy azok a mezei terményeknek exportálásával, különösen Angliába, foglalkozhassanak. De ez csak a mezei munkásokra vonatkozik.

Svájczban a kiskertek már régebb idő óta — korlátolt mértékben ugyan — elterjedtek; több kis város környékén van a munkásoknak kis főzelékkertjük, melyeket megmüvelnek, valamint számos község ad bérbe e czélra kis területeket (Allmendwesen).

Észak-Amerikában az Egyesült-Államok területén a munkáskertek nagy elterjedésre tettek szert. Városok, hol a hatóságok szervezték azokat: Detroit, Buffalo, Reading, Kansas City, Toledo, melyek a jótékonysági kiadásaikban ily módon tetemes megtakaritásokat értek el. Más városokban, mint New-York, Brooklyn, Boston, Chikagó stb. jótékonysági egyletek alapitották a munkáskerteket, a területeket a városoktól nagyobbrészt ingyen kapva. Végül több városban, mint Denver,

Philadelphia stb. külön bizottságok alakultak a munkáskertek terjesztésére. A főelv Amerikában nem az, hogy az ipari munkás kapjon kertet exisztenciája könnyitésére, hanem, hogy oly munkásnak, ki önhibáján kivül keresetre nem tehet szert, továbbá olyannak, ki ipari munkára már nem alkalmas, a mezei munka utján nyujtsanak módot a megélhetésre.

Miután munkáskerteket tanulmányozó utunkat befejeztük, térjünk haza és tekintsünk itt *hazánkban* széjjel. Bizony a látvány nem nagyon felemelő, ha nem tekintjük ama *kerteket,*

Koppenhágai munkáskertek.

melyeket az államvasut a pályafelvigyázó személyzetnek a a vonal mentén átenged.[1] Az első lépés mindazonáltal e téren megtörtént. *Debreczenben* virágzó munkáskert-telep létesült, melynek fejlődése teljesen igazolja a belé helyezett várakozásokat.

Szántó Győző debreczeni gyárigazgatóé az első magyar munkáskert-telep létesitésének érdeme. A Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége debreczeni fiókjának 1907. évi

[1] L. erre vonatkozólag: *Kardos Árpád:* Mintagazdaságok szervezése a MÁV. őrházainál. Társadalmi Muzeum Értesitője I. évf. 279. o.

deczemberi ülésében vetette fel az eszmét, de tevékeny támogatásra nem találván, elhatározta, hogy saját erejéből létesiti a kerttelepeket, mely czélból 1908-ban 15 hold földet bérelt a város külterületén és azt 150 kertre osztotta fel, melyek száma rövidesen 240-re emelkedett. A bérletekért oly nagy számban jelentkeztek, hogy további 80 kertre való terület megszerzése vált szükségessé, melyek ez évben kerültek művelés alá. Ez év elején 240 kert volt teljes művelés alatt 6 telepre osztva. Minden telepen legalább egy, némelyen

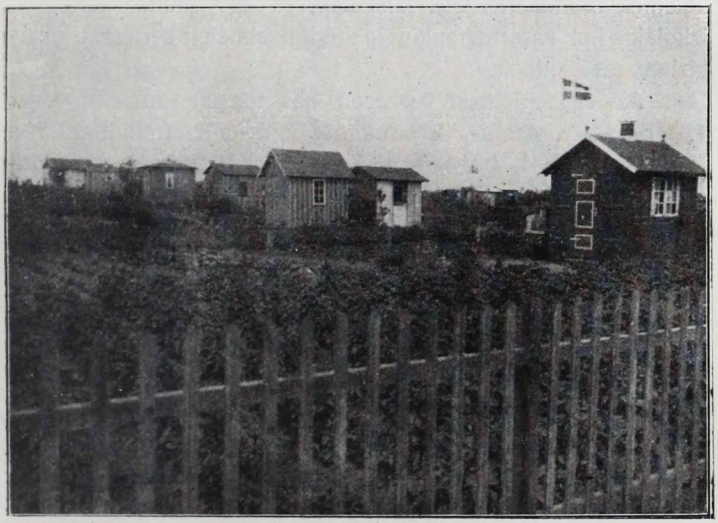

Koppenhágai munkáskertek.

több gyermek-játszótér van. A városhoz közel eső kertek évi bére négyszögméterenkint 2 fillér, a távolabbiaké $1^1/_2$, a legtávolabb esőké 1 fillér.

A kertek egy részében burgonyát termelnek, de számos kert virágzó konyhavetemény termelést üz, sőt némely kertbérlő már valamicskét el is adhatott. Két tipus alakult ki: a kiskert, melyben veteményt és virágot termelnek 300—500 m^2 területtel és a kisföld (csak hazánkban van meg) $^1/_2$—1 hold területtel, messzebb a várostól, amely $^1/_4$ részben veteményes, a többi gabonatermelésre szolgál.

A mult év márczius havában Szántó Győző megalakitotta a „Közhasznu Munkáskertek Egyesület"-ét Debreczenben, a város és a megye összes számottevő egyéneinek részvételével és a kezdetben bizalmatlan közvélemény, melyet csak az elért gyakorlati eredmények tudtak meggyőzni, lelkesen csatlakozott a mozgalomhoz.

Az egyesület átvette a 240 virágzó munkáskertet és a jelenlegi 320 kert-bérlő a legkülönbözőbb foglalkozásu emberek, túlnyomólag azonban ipari munkások. Egy telepet már vizvezeték-berendezéssel látnak el, azonkivül van az egyesületnek mintakertészete, faiskolája és egy munkáskertészeti iskolája, hol vasárnaponkint a bérlők elméleti kertészeti oktatásban részesülnek.

Az egyesületnek összesen hat telepe van és pedig: 1. *Árpád-*, 2. *Attila-*, 3. *Csokonai Lilla-telep* (mindhárom a Hadházi-úton), 4. *Délibáb-telep* (a Mester-utczában), 5. *Petőfi-telep* (a Mike-pércsi-úton), 6. *Nagy Sándor-telep* (a Köntösgáton).

A kertbérlők foglalkozás szerint:

Máv. alkalmazott	12	Boltiszolga és kapus	6
„ hivatalnok	1	Iskolaszolga	1
Helyi vasuti alkalmazott	4	Hivatalszolga	4
Kefegyári munkás	38	Sorompós	4
Közraktári „	9	Éjjeli őr	4
Légszeszgyári „	6	Hordár	4
Gőzmalmi „	3	Harangozó	2
Vas- és fém „	14	Pékiparos	2
Asztalos „	6	Fodrásziparos	2
Kőmives „	11	Czipész és csizmadia	10
Ács „	9	Kéményseprő	1
Szabó „	3	Bérkocsis és fuvaros	4
Beton „	2	Kertész	16
Földmivelő „	29	Kertcsősz	4
Napszámos „	25	Vinczellér	1
Mészáros és hentes	3	Kereskedő	1
Nyomdász	2	Kereskedősegéd	3
Pinczér	1	Takaritónő	10
Városi munkás	11	Vasalónő	2
„ hajdu	5	Varrónő	3
„ kishivatalnok	3	Mosónő	1
Rendőr	13	Különbözők	16
Huszárőrmester	9	Összesen:	320

Összevonás:

Vasuti munkás	17	Női munkás	16
Ipari „	132	Szolga és kishivatalnok ...	25
Földmives „	29	Kertész és csősz	21
Városi „	19	Rendőr és katona	22
Kisiparos	19	Vegyesek	16
Kiskereskedő	4	Összesen:	320

A debreczeni telep 1910 november 1-én lezárt mérlege:

Vagyon	**Mérleg-rovás**	*Teher*
Pénztár	95·17	Követelők	10,189·23
Óvadék	600·—	Tőkevagyon	670·19
Vizművek berendezése	5,956·93		
Berendezés	2,347·32		
Adósok	1,860.—		
	10,859·42		10,859·42

Veszteség	**Eredmény-rovás**	*Nyereség*
Költségek	1,049·46	Alapitványi dijak	880·16
Kert alapitási költségek (tereprendezés, rigolirozás, parczellázás, fásitás, stb.)	3,093·60	Tagdijak	1,037·—
		Adományok	2,306·84
		Földbérek:	
Tőkevagyon	670·19	Bevétel haszonbérekért 6071·30	
		Kiadás:	
		Földbér a városnak, csősz- és kertészbér 5,483·55	587·75
	4,813·25		4,813·25

Ime az első lépés; vajha követné a folytatás. A külföldi eredmények mutatják, mennyire hátramaradtunk e téren és mennyit kell pótolnunk.

A munkáskertek előnyei. A munkáskertek áldásos voltát igazában akkor látjuk, ha számos előnyüket egybefoglaljuk; ebből kiderül mily sokféle irányban éreztetik jótékony hatásukat.

Gazdasági szempontból tekintsük első sorban az *anyagi eredményeket*, melyeket a munkáskertek útján elérni képesek

vagyunk. Még ha a területet, mint az különösen az első 1—2 évben előfordul, burgonyával ültetik is be, mihez néhány konyhavetemény járul, már érezhető könnyebbülést jelent a munkásra nézve, hogy főzelék-szükségletét saját és családja munkájával fedezheti, sőt gyakran el is adhat belőle és jövedelmét egészséges munkával, mely az egész családot foglalkoztatja, gyarapitja. Van a külföldön sok munkáskert, hol a megtakaritásból 1—2 disznót vagy kecskét vásárolnak és a munkáskert révén a szegény munkáscsalád aránylagos jólétre tesz szert.

Számitások, melyeket a munkáskertek jövedelme tekintetében végeztek, mutatják, hogy azok a rájuk forditott kiadások 4—8-szorosát jövedelmezik és mindenesetre számottevő segitségét képezik a munkás háztartásának. A Franciaországban eszközölt becslések egy munkáskert évi jövedelmezőségét 150 frankra teszik; a 15000 franczia kert tehát $2^1/_4$ millió hasznot hozott a franczia munkásságnak.

Ha valamely jótékony intézmény egy szegénynek 10 kor. segélyt ad, abból az illetőnek legjobb esetben 10 kor. haszna van. Ha a 10 koronát a munka útján való segély alakjában adja, ugy mintegy 20 koronára becsülhető a támogatott haszna, de ha földet ad neki megmivelésre, úgy az ajándékozott 10 koronából a szegény ember 40—80 korona hasznot láthat. Ez mutatja valóságban a kiskertek gazdasági előnyeit. E haszon növekszik, minél több gyakorlatra tesznek szert és minél több odaadással szentelik munkájukat a kiskerteknek.

A munkáskertek anyagi hasznát növeli a tanitó, fejlesztő, felvilágositó kertészeti egyletek részvétele a mozgalomban. Igy lesz csak a munkás képesitve, hogy czélszerüen mivelje kertjét és gyümölcsöztesse munkáját. Vannak kerttelepek, hol ez okból szakszerü vezetés mellett tanulmány-kerteket létesitettek, melyek a munkásoknak példaadással szolgálnak a követendő eljárásokra nézve.

Az anyagi eredményt nagyban befolyásolja természetesen az, hogyan gazdálkodnak a munkások. Magbevásárló szövetkezetek alakitása utján pl. olcsóbban juthatnak vetőmaghoz és ily úton a szerszámokat is olcsóbban szerezhetik be.

Az anyagi haszon már önmagában véve is biztositja a munkáskertek létjogosultságát; ezt azonban fokozza az a körülmény, hogy a munka utján segit.

Azonban a munkáskerteknek az anyagi előnyein kivül legalább is oly fontosak szocziális, kulturális, erkölcsi és egészségi előnyei.

Szocziális szempontból megbecsülhetetlen eredménye, hogy otthont teremt a munkásnak, hazát ad neki ama darab föld formájában, melyet mivel és melyből üdülés és öröm gyümölcsözik számára.

Erkölcsi tekintetben a munkáskertek a munkásra a leg-

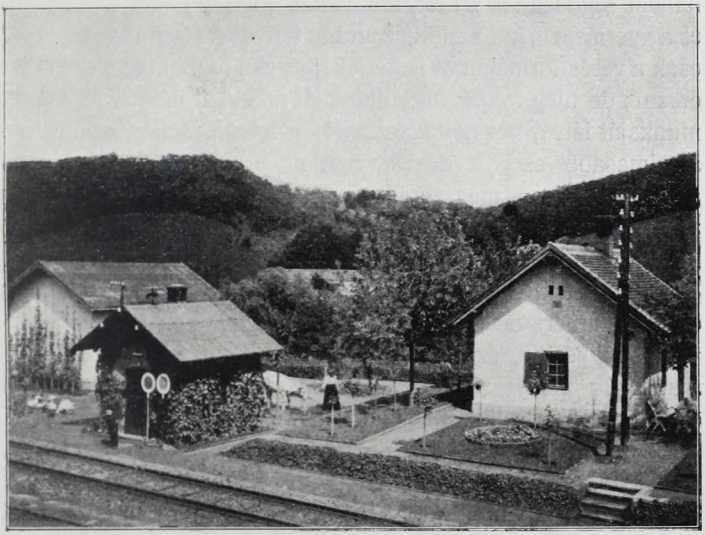

A 92. számu őrház és környéke. (Pálfalva mellett. Budapest-salgótarjárni vonal.) A MÁV. nemesitett gyümölcsfákat, virágokat és faj-állatokat juttat az őröknek.

üdvösebb befolyást gyakorolják. Felébresztik benne az önérzetet, hogy a gyári munka után, melyben csak gépnek érezte magát, ismét ember legyen, kinek hatalmában áll, hogy sorsán javitson. Eredmények tekintetében túl akar tenni szomszédjain és nemes versengés támad, kinek kertje szebb és kinek veteményei jobbak. Jobb, tisztább, hasznosabb gondolatok foglalkoztatják mint eddig és teljesen átalakitják gondolatvilágát.

Ez átalakulás első sorban a családi életben nyilvánul. Az időt, melyet a munkás a korcsmában töltött, kertjében tölti el családja körében, melytől gyakran már elidegenedett. A közös munka emeli az összetartozás érzését és ehhez járul, hogy a munkaképtelen öreg ember, kit felesleges szájnak tartottak, a kertben még használhat és dolgozhat, hasznot hozhatnak itt a gyermekek is, anélkül, hogy mint a korai gyári munkánál, egészségüket tönkretennék. Nem tekinti már a munkás öreg apját, számos gyermekét nyomasztó tehernek, hanem segitségnek a kerti munkánál. Jobban bánik ezért velük és a gyermekek, kik azelőtt az utczán töltve fiatalságukat, atyjukat csak a verés formáján át ismerték, tisztelet fognak vele szemben érezni; de meg fogják becsülni saját magukat is és a természet munkáját látva, nevelődik, formálódik lelkük. A kertészet a legalkalmasabb szer a durva, romlott erkölcsök javitására és amint az ember megszereti a növényeket, melyeket ültet és ápol, és hálával veszi a gyümölcseiket, úgy válik lelke is fogékonyabbá a jó iránt.

A kertek fejlesztik a munkásoknál az összetartozás érzését embertársaik iránt. A kerttelepek lakóit közös törekvéseik egyesitik, szorosabb kapcsolatot teremtenek, a bizalmatlanság elenyészik és a munkás nem látja magát folyton ellenségektől körülvéve, akik ellen küzdenie kell.

Nevelési szempontból a kertek a munkásokat türelemre, kitartásra, rendszeretetre tanitják; megtanitják, hogy kell gazdálkodni, takarékoskodni, magukat épúgy, mint a növényeket mindig tisztán tartani és gondozni. Felkeltik a munkásban a természet és a szép iránti érzéseket és reábirják, hogy a természet egészséges és tiszta ölében keressenek üdülést, élvezeteket és nem a korcsma bűzös légkörében.

Egészségi szempontból szintén megbecsülhetetlenek a munkáskertek. Bizvást mondhatjuk, hogy ott, hol a munkáskertek elterjednek, a munkások életkora hosszabb lesz. Ez természetes is, ha látjuk, hogy a munkás a napi munka után nem a korcsmát keresi fel, hanem siet a szabadba és teli tüdővel szivja magába a friss levegőt, egészséges testgyakorlattal ellensúlyozza az egyoldalu egészségtelen gyári munkát. Az iszákosság elleni küzdelem egyik hatalmas fegyvere a munkáskert, mert elvonja a korcsmától, elszoktatja az italtól.

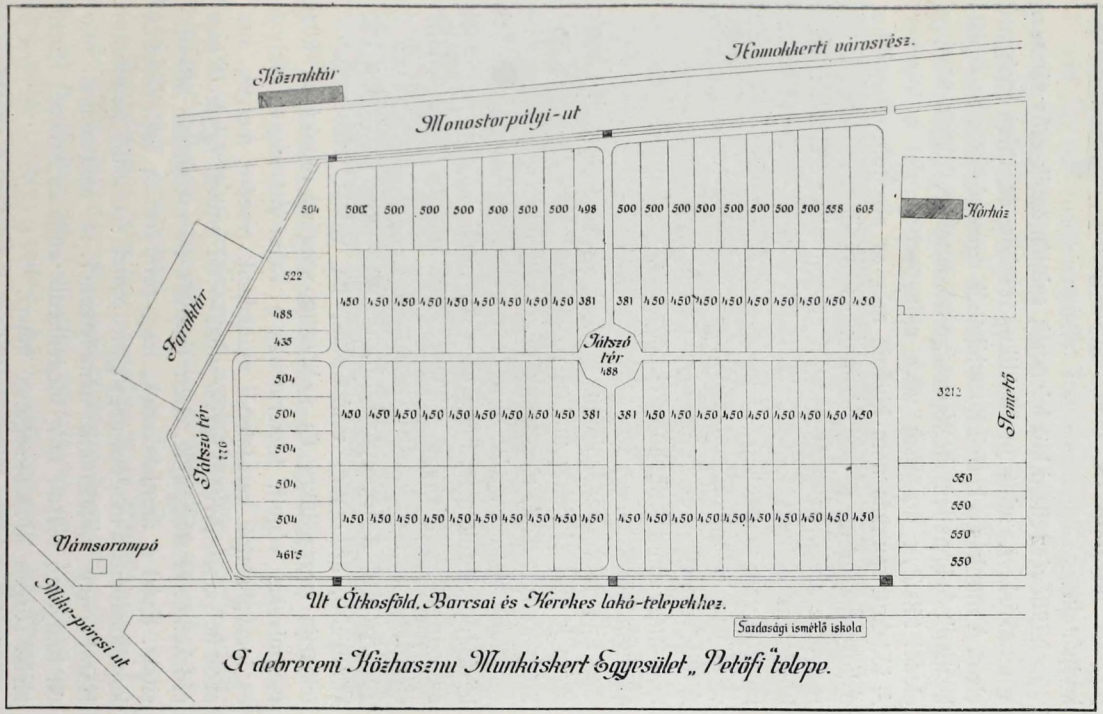

A debreceni Közhasznu Munkáskert Egyesület „Petőfi" telepe.

Csökkenti a gyermekhalandóságot, mert a gyermekek fél éven át a szabadban vannak, ahelyett, hogy bérkaszárnyák piszkos udvarain és más egészségtelen helyeken tartózkodnának.

A tüdővész elleni küzdelemnek szintén egyik erős támasza a munkáskert, mint profilaktikus eszköz és mint gyógyitó elem. A munkás a kertek hozadékából egészségesebben táplálkozhatik és igy ellentállóképessége nő, amellett, hogy a növényi eledel túlsúlya magában véve előnyösebb, mint a húsevés. A jóllakott munkás nem kivánja meg az alkoholt, ellentállhat a korcsma minden csábitásának és minden talpalatnyi tér, melyet e réven az iszákosságtól elhóditunk, a tüdővész elleni küzdelem előnyét képezi. A tüdőbeteg a kertben szabad levegőn van, ami a legjobb gyógyszer és bizonyos mértékben el is van különitve, ami a fertőzés továbbterjedését gátolja. A tüdővész elleni és az iszákosság elleni mozgalmak a munkáskert mozgalmat kell, hogy támogassák, mert szoros kapcsolat áll fenn közöttük.

Ime főbb vonásokban a munkáskertek előnyei. Ékesen szólnak az intézmény mellett és parancsolólag utalnak arra, hogy szervezzünk, alapitsunk munkáskerteket.

Munkáskertek alapitása és terjesztése. A munkáskertek leirásából láttuk már, hogy azok különféle módon létesültek és ennek megfelelően a közös czélt különböző úton lehet elérni.

Az első a legegyszerübb, de nem egyszersmind a legkönnyebb, *az egyéni vállalkozás*, ha valaki telket vásárol, felosztja parczellákra és szétosztja szegény munkások közt megmivelés végett. Idetartoznak a vasut-társaságok, bányák és iparvállalatok kert-telepei munkásaik részére, melyek által azok helyzetén javitani igyekeznek, — de amivel egyuttal saját érdekeiket is szolgálják, mert munkás-állományukat állandósitják. Ezért a munkáskertek, leggyakrabban a kislakásokkal kapcsolatban, a modern nagy gyárüzemek szociális kiegészitői. Hazai nagy vállalataink némelyikénél is megvannak már, de túlnyomó részük még idegenkedik ettől és ezeknél létesitésük sürgős közszükségletet képez.

Ily esetben az illető a tulajdonát képező területet vagy amelynek haszonélvezetét biztositotta magának, parczellákra

osztja és a munkásoknak ingyen átengedi használatra, segitve őket a szükséges magvak, kertészeti eszközök és trágya beszerzésében.

Ott, a hol magánszemély fog ily vállalkozásba (nem gyártelep képviseletében, hanem tisztán jótékonyságból) gondoskodnia kell arról, hogy az általa alapitott telep halála után is fennállhasson és ne forgácsoltassék esetleg szét örökösök által. Igen gyakori eset azonban magánalapitásoknál

A debreczeni Délibáb-munkáskert-telep bejárata.

is, hogy a kerttelep fejlődésével terhessé válik annak adminisztrációja egyes személyre nézve és átruházza azt valamely testületre vagy egyesületre.

Munkáskertek létesitése *egyesülés útján* történik leggyakrabban. Ily egyesület keletkezhetik olyképen, hogy többen szövetkezetet alakitanak munkáskertek vásárlására vagy bérlésére és mivelésére, mely czélból havi befizetéseket teljesitenek. Az önsegély e formája a munkáskerteknél eddig nem vált be, főleg tőkehiány folytán, mert nagyobb terület kibérlésére

nagyobb, hosszu időn át gyüjtött összeg szükséges. Azonkivül ritka eset, hogy a munkások saját kezdeményezésükből óhajtanának munkáskert-telepet alapitani, nincs meg ehhez a kezdeményezési szellemük és a tőkegyüjtés, telekválasztás stb. megannyi akadályt képeznek.

Ezért — különösen Franczia országban — az alapitás legtöbbször jótékonysági egyesület formájában történik, melynél az alapitó, örökös és rendes tagok dijából, valamint adományokból gyül egybe a szükséges tőke. Ami még hiányzik, azt az állam vagy község pótolhatja.

A munkáskertek tulajdonképeni alapitói, megteremtői is a jótékonysági czélzatu egyesületek voltak. Itt látjuk a franczia katholikus egyleteket, melyek a mozgalmat bevezették, a franczia antialkoholista ligát, mely mint harczi eszközt használja a munkáskerteket az iszákosság ellen. Itt látjuk főképen a munkáskertfejlesztő egyesületeket, melyeké a főszerep e téren. Ez egyletek tagjai vagyonosabb emberek, de kisebb évi járulék alapján nagyobb taglétszám mellett is eredményesen működhetnek. Czéljuk megfelelő területek megszerzése vagy bérbevétele, hogy azokat munkásoknak, szegényebb embereknek vagy ingyen, vagy minimális bérösszeg mellett kertek czéljaira rendelkezésre bocsássák.

E czél elérésére az első eszköz megfelelő tőke gyüjtése a tagok járulékaiból, adományokból és esetleg kölcsönök felvétele által.

Az egylet első feladata, a munkáskert eszméjének megismertetése, terjesztése, hogy a gyakorlati keresztülvitele biztositva legyen. Szóban és irásban kell terjesztenie a munkáskertek előnyeit és eloszlatnia a munkásosztály által gyakrabban támasztott aggályt, mintha alamizsnáról volna szó.

Az egylet, ha az általa bérelt területre jelentkezők akadtak, a parczellákat felosztja, előnyben részesitve a szegényebbeket és nagyobb családúakat. A bérlő munkásoknak a kertek mivelésére nézve útbaigazitásokkal szolgál, lehetővé teszi nekik olcsó magvak és trágya beszerzését, a szükséges eszközök megvételét vagy kölcsönzését. Útmutatást nyujt a vetemények kellő kihasználását illetőleg, felügyel, hogy helyesen gazdálkodnak-e, figyelmeztet, tanácsot ad, buzdit, dijak kitüzése által fejlesztésre serkenti a kerttulajdonosokat, illetőleg bérlőket.

Ily egyletek egy országban központi szövetséget, ligát alakithatnak a törekvések összpontositása, a propagandának országszerte való terjesztése végett. A központi szövetség czélja tanulmányozni, terjeszteni és megvalósitani mindent, mi a munkáskertek létesülését és fejlesztését előmozdithatja. Ezzel kapcsolatban előmozditja háztartási iskolák meghonositását, házi-iparok, segélyző egyletek létesitését. Eszközei: 1. propaganda szóval (kongresszusok, konferenczák, felolvasások) és irásban (folyóiratok, brosurák, hirlapi tudósitások); 2. a munkáskertekkel kapcsolatos intézmények létesitése; 3. kerületi egyesületek létesitése a czél érdekében.

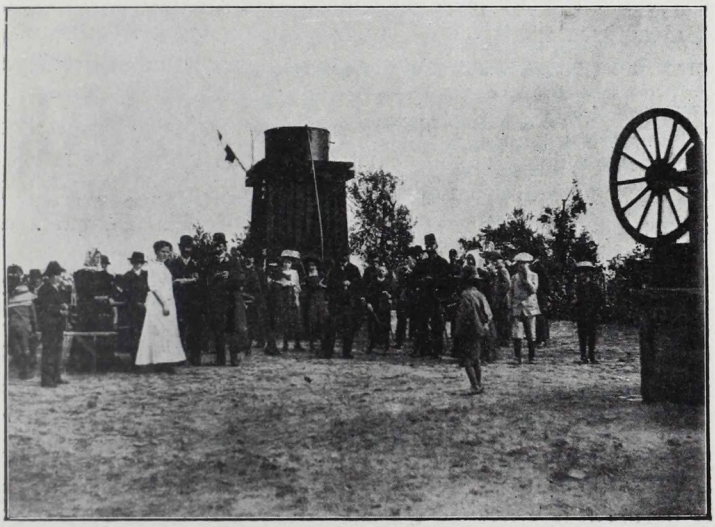

Öntöző viztorony.
(Árpád-telep. Debreczen.)

Ily módon járulhat a társadalom a munkáskertek intézményének fejlesztéséhez, mely törekvésében támogathatják hathatósan a községek, városok és az állam maga.

A községek közremüködése a munkáskertek létesitésénél nagyfontosságu és a kezdeményezés e téren a természetes történeti fejlődés folytán nekik jutott.

A községi támogatás, a szegényügy helyes kezelése igen fontos és a munkáskert intézménye ama támogatási mód, mely a községi jótékonyságnak legkevesebb kiadást okoz amellett, hogy anyagi, erkölcsi és egészségi tekintetben a leghathatósabb támogatást jelenti. A munka útján való segélyezés e neme a legjobban vált be. A legtöbb községnek van parlagon heverő földje, melyet ily módon a legczélszerübben értékesithet. Ily módon nemcsak segélyezési pénzt takarit meg, nemcsak a munkásosztály sorsán enyhit és a város egészségügyi viszonyain javit, hanem eléri, hogy a város környékén levő elhagyatott telkekből virágzó szép kertek keletkezzenek, melyek úgy esztetikai, mint egészségügyi tekintetben előnyt jelentenek.

Mint egészen külön kiskert-szervezetet a községi kiskerteket kell kiemelnünk. Számos német és franczia város, mint láttuk, közjótékonysági ügyosztálya révén alapit kiskerteket. Külterületi telkek átengedése által a magánegyesületeket is támogathatja a város.

Az államhatalom szintén hozzájárulhat a munkáskertek létesitéséhez és fejlesztéséhez törvényhozási intézkedések által, melyek a kert-egyesületek keletkezését és a tőkeszerzést megkönnyitik, a telkek átirását egyszerüsitik, az adó- és illetékterheket könnyitik, a kertek megtartását egyik nemzedékről a másikra lehetővé teszik és a hatósági közegeknek kötelességévé teszik az intézmény támogatását, előmozditását.

Állami területek átengedése, kamatmentes kölcsönök nyujtása, erkölcsi támogatás útján is hozzájárulhat az állam a kiskertek fejlesztéséhez.

Összegezve a főbb szempontokat a munkáskertek alapitásánál, ezek a következők:

1. A kertek ne legyenek túlnagyok, sem túlkicsik, 2—400 m² elegendő.

2. A kertcsoport szilárd keritéssel látandó el, lopások és állati károk meggátlása czéljából.

3. A soktagu családok a kertek felosztásánál előnyben részesitendők.

4. Az első kerteket adjuk jobb munkásoknak, hogy az általuk elért eredmény jó példaként hasson.

5. Kezdetben támogatni kell a kertek mivelőit szerszám,

mag és trágya átengedése által; e támogatás lassankint csökkenhet.

6. Lugasok készitésének előmozditása ajánlatos, kellemesek és hasznosak.

7. Ne hagyjuk a csoportot magára, erőszakosság nélküli jóakaratu gondoskodással vezessük.

Ha az összes tényezők átlátják a munkáskertek fontos-

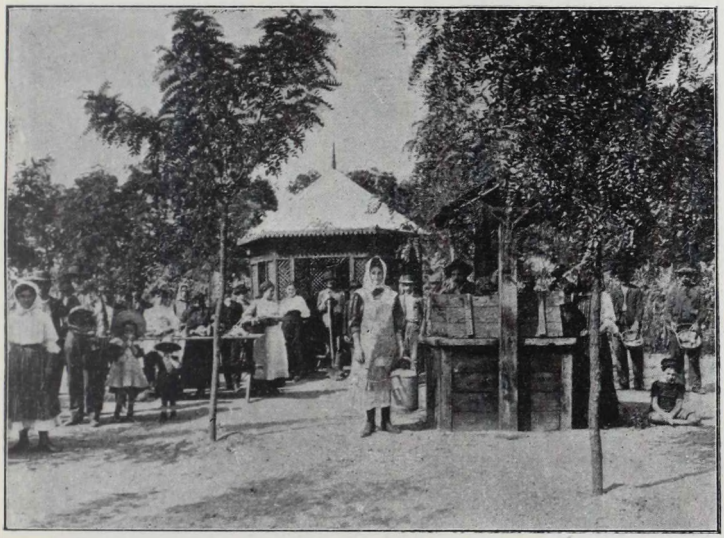

A kut körül.
(Délibáb-telep. Debreczen).

ságát és kezet fognak azok érdekében, úgy az intézmény létesülése és fejlődése biztositva van.

A munkáskertek kezelése. A munkáskertek kezelése igen fontos fejlődésükre nézve. Kezelési szabályokat pontosan előirni minden esetre illően nehéz, úgyszólván lehetetlen. A kezelés első sorban a vezetőség feladata, mely a legtöbb esetben ama egyesület illetőleg jótékonysági intézmény kezében van letéve, mely a munkáskertek terjesztését, illetőleg alapitását tűzte ki feladatául. Emellett azonban a kerteket megmivelő

munkások is vegyenek részt a vezetésben; ez az intézménynek csak hasznára válhatik. Ha a munkást felvilágositottuk, megtanitottuk a különböző rendelkezésére álló eszközök alkalmazására, majd belenevelődnek az önálló és czélszerü gazdálkodásba; a gyakorlati kérdések helyes megoldása igénybe fogja venni intelligenciájukat és akaraterejüket.

A munkáskertek kezelésénél tehát ajánlatos az ügyek intézése végett bizottság választása, mely állhat az alapitó egyesület küldötteiből, de álljon mindenesetre a kerteket munkáló munkások választott képviselőiből is. Feladatuk a szükséges általános felügyelet és központi vezetés ellátása.

A munkáskertek területének megválasztása az első legfontosabb kérdés. A megválasztásnál két főszempont irányadó: az első, hogy a talaj minősége a kertek czéljaira alkalmas legyen, a második, hogy a munkások számára könnyen legyen elérhető. E czélból, tekintettel arra, hogy a munkások lakásai rendszerint a város különböző pontjain vannak elszórva és a kertek természetszerüleg a város külterületén fekszenek, szükséges, hogy ne egy ponton létesüljenek, hanem a város külterületének különböző pontjain, hogy az illető kerület munkásai számára könnyen hozzáférhetők legyenek. Az egyes kertek nagysága lehet egyenlő, de különböző nagyságu kertekre is szokták a telepeket beosztani, a nagyobb kerteket a nagyobbszámu tagokból álló családoknak szánva.

A kerttelepek megvásárlása az illető egyesület részéről az ideális czél, de ha az anyagi eszközök erre nem elegendők, úgy a kibérléshez kell folyamodni. Ez esetben fontos, hogy a bérszerződés hosszu időre szóljon, hogy ezáltal a telep állandósága biztositva legyen. E költséghez járul a keritések költsége, valamint a vizvezeték az öntözéshez, mi a főfeltétele a megmivelhetésnek. Több város a vizet ingyen adja, sok helyen a vetőmagvakat is dijmentesen kapják a munkások.

A különböző kerttelepek számára szabályzatokat dolgoztak ki a kezelésre, vezetésre nézve, előirásokat, melyeket az illető munkásoknak szem előtt kell tartaniok. Ez előirások alapelvei: a kert gondos mivelése, annak engedély nélkül való albérletbe adásának megtiltása, rendes magaviselet. E szabályzatok tartalmazzák, hogy a kertek átengedéséért mily ellenszolgáltatást

tartozik adni a munkás. Rendszerint dijmentesen kapják, tekintetbe véve a telepek jótékonysági jellegét. Sőt szükségesnek mutatkozik az intézmény kellő fejlesztése érdekében, hogy vetőmaggal, trágyával és használati utasitásokkal lássák el őket, mi különösen igen szegény munkásoknál, jelesül kezdetben, szintén dijmentesen történik.

Vannak kerttelep-egyesületek, melyek bizonyos idő után csekély bérösszeg fizetését igénylik, a legtöbb ezt nem kivánja,

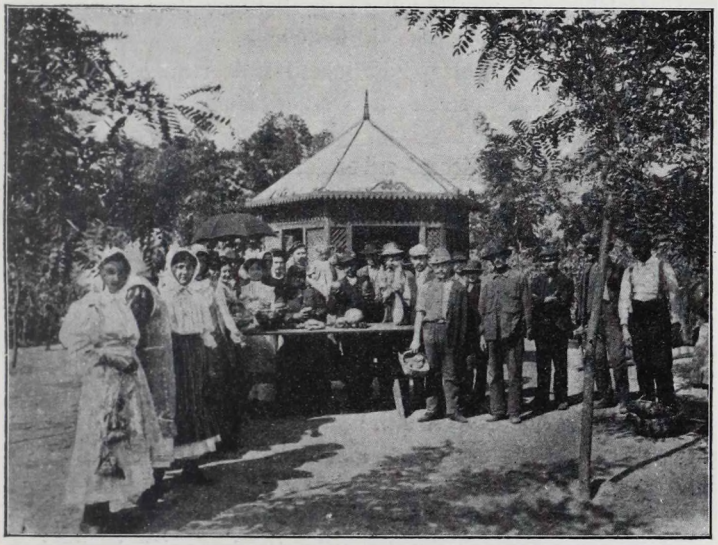

Lugas.
(Délibáb-telep. Debreczen.)

ellenben a munkás tartozik a kölcsönös segélyző szövetkezet részére bizonyos befizetéseket teljesiteni. Találunk oly előirásokat is, melyek szerint a munkás a kert termékét nem adhatja el, hanem csak saját és családja szükséglete fedezésére fordithatja. Ezzel a kertek kereskedelmi szempontból való egyoldalu mivelését, kihasználását akarják meggátolni, mig másutt elősegitik a munkást abban, hogy a termékek egy részét értékesithesse és igy anyagi hasznot is huzzon a kertből. Oly kerteknél, melyek többtagu családoknak adatnak át (és a leg-

több telep a többtagu családokat előnyben részesiti), amugy sem marad sok az eladásra.

Fogalmat alkothatunk magunknak a kertészeti szabályzatokról, ha a waldenburgi egyesület erre vonatkozó előirásait idézzük, melyek a következők:

A kerteket mindig rendezett, tiszta állapotban kell tartani és nem szabad azokat lerakodási helyül használni.

Fehérnemüszáritás a keritéseken tilos. Tilos más tárgyak felakasztása is.

Átalakitások, mint épitkezések, keritésváltoztatások, csak a kezelőség beleegyezésével történhetnek.

Öntözéshez a kutak használandók és nem a vizvezeték.

Bérlőváltozás esetén a beruházások nem térittetnek meg.

A munkáskert-fejlesztő-egyesületek egyike bizalmi embereinek többek között a következő utasitásokat adja, melyekből kiviláglik e bizalmi-férfiak feladata és kötelessége:

1. §. A bizalmi-emberek feladata a folyamodókkal a kertbérleti szerződéseket megkötni és erről jelentést tenni.

2. §. Feladatuk a nekik beosztott területeken oly szegényebb embereket kiválasztani, kik hajlandók a kertmiveléssel foglalkozni, ezeknek földet adni, valamint 3 éven át vetőmagvakat, gyümölcsfákat stb.

3. §. A kertmivelőket tanácsokkal látják el és azok kivánságaival foglalkoznak.

4. §. Feladatuk ügyelni arra, hogy a kertmivelők a nekik átadott magvakat, növényeket stb. tényleg saját kertjükben használják fel.

5. §. Burgonya termelése csak kivételes esetekben engedtetik meg.

6. §. A bizalmi-férfiak feladata dijak kiosztása iránt javaslatokat tenni.

Végül tekintsünk kivonatosan egy tipikus bérleti szerződést (a frankfurti munkáskert-fejlesztő-egyesület mintája):

1. §. Alulirott a telket (közelebbi megjelölés)..... évi bér ellenében kibérli. A bérlet ideje 19..... terjed és önmagától meghosszabbodik mindig 1 évvel, ha szeptember 1-ig a felmondás meg nem történik.

2. §. Ha az egyesület a telket tulajdonosának valamely

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

okból kénytelen visszaadni, úgy a kertbérlő köteles azt minden megtérités nélkül elhagyni.

3. §. Az egylet tudta és beleegyezése nélkül nem szabad a kertet albérletbe adni.

4. §. A bérelt föld csak kertnek használható. Az egylet beleegyezése nélkül rajta épitkezéseket végezni nem szabad. Italmérésre vagy iparüzésre nem használható és semmiféle állat rajta nem tartható. Árnyékszékek csak úgy alkalmazhatók, hogy ezáltal sem szomszédok, sem járókelők ne érezzenek alkalmatlanságot. A bérlő a kert tisztántartásáról, hernyók

Napraforgólugas.
(Délibáb-telep. Debreczen.)

kiirtásáról gondoskodni tartozik. A bérlő tartozik a kerti rendszabályt szem előtt tartani és az egylet által kijelölt bizalmi-személyek utasitásait követni.

5. §. A kerti rend vagy bérleti szerződés megszegése esetén az azonnal felbontható.

6. §. Javitásokat általánosan és közösen használt részeken az egylet eszközöltet, kivéve, ha az a bérlő vagy családtagja hibája folytán vált szükségessé.

7. §. A bérleti szerződés lejártával a telek pontosan kiüritendő és visszaadandó.

8. §. E szerződésből származó vitás eseteknél a rendes peres eljárás kizárásával választott bíróság dönt. E választott bíróság áll mindenik fél által kijelölt 1—1 bizalmi-férfiuból és az ezek által választott elnökből.

Ezek főbb részei a bérleti szerződésnek.

A fentiek nagyjában megmutatják egy kerttelep administratióját. A helyes és a czélt szem elől soha sem tévesztő kezelésre nagy súlyt kell fektetni, mert csak igy biztosithatjuk a kerttelep egészséges fejlődését. A czél tehát sohasem lehet a szabad fejlődésnek §-ok által való guzsba kötése, hanem a helyes meder kijelölése, melyben az egyesület és a kertmivelők tevékenységének folynia kell.

A munkáskertek fejlesztése szakavatott mivelést igényel. Ezt a munkások az egyesületek által e czélra kiszemelt kiküldöttek útján tanulják meg; gyakran szolgálnak segitséggel a kertészeti egyesületek is, melyek tanitással, magvak és vetemények ajándékozásával, dijak kitüzésével sokhelyütt tesznek értékes szolgálatokat a munkáskertek ügyének.

A munkáskertek termelése. A munkáskertek termelése a talajtól függ első sorban, másodsorban a munkások igényeitől. Ez utóbbi okból, amint a munkás kertre szert tesz, első sorban burgonyát termel, mely a legszükségesebb főzelék s egyszersmind a legjövedelmezőbb is. Amellett nem kell sok gondosság vagy intelligenczia a burgonya miveléséhez. Tapasztalataink szerint a kert egyötöde e czélra szolgáljon.

A burgonyán kivül leggyakrabban termelt főzelékek a kelkáposzta, a hagyma, saláta, zöldbab és borsó stb. Ritkán találunk finomabb növényt is, mint spárgát, paradicsomot.

Ezenkivül sok kertben látunk gyümölcsfákat, pl. szilva-, cseresznye- és körtefákat, nemkülönben epret és ribizkét is.

Raczionális mivelés mellett, ha nem ugyanazon veteményt termelik egymásután, hanem a váltó gazdaságot követik, igen szép haszonra tehetnek szert.

A franczia munkáskertek kimutatásaiból látjuk, hogy pl. Reims-ben 350 m^2 kert 100—300 frankot hoz évenkint. Lyonban 40 cm — 1 fr 25 a hozadék m^2-kint, Toulouse-ban egy kert hasznának átlaga 80 frank érték.

Sok helyütt a munkások saját szükségletük fedezésén kivül eladnak főzeléket és évente 60—120 frank mellékjövedelemre tesznek szert e réven.

A munkáskertekkel egybefüggö intézmények. A munkáskertekkel együtt, velük kapcsolatosan számos közhasznu és a munkásjólét szempontjából fontos intézmény fejlődik ki. Ez intézmények a legtöbbször oly szorosan függnek össze a

A Kerékgyártó-család kertje.
(Délibáb-telep. Debreczen.)

munkáskert-telepekkel, hogy e tanulmány kiegészitéseképen meg kell róluk emlékeznünk.

Kölcsönös segélyegyletek. A munkásosztálynál a szomszédok közt igen gyorsan fejlődik ki barátságos viszony. A tapasztaltabbak az ujonczoknak tanácsot adnak, cserélgetnek magvakat, főzelékeket. Elmondják egymásnak örömeiket és bajaikat és segitenek egymáson. A szolidaritás érzése fejlődik ki, melyet a munkáskertek alapitói fejleszteni törekszenek és a közös érdek létesiti a kapcsot közöttük.

Francziaországban Saint-Etienne, Blois, Compiègne, Valencienne stb. munkáskert tulajdonosai bizottságot választanak, mely a kertészek közös érdekeit megvitatják és az eszközöket, melyek azokat előmozdithatják. Eme kölcsönös segélyezési érzésből fejlődik ki sokhelyütt *a kölcsönös takarék- és segélyszövetkezet*, melynek feladata a takarékosságot és gondoskodást előmozditani. *Több helyen* keletkeztek már ilyenek. A tagok csekély befizetéssel vesznek benne részt és betegség esetén segélyt kapnak; néhol e segélyezést kiterjesztik a munkanélküliség esetére is.

A franczia munkáskerttelepek közül pl.:

Lons le Saunier-ban (300 kert) takarék-szövetkezet és bérgyüjtő-egylet,

Reims-ben (300 kert) gazdasági hitelszövetkezet és munkásházépitő-egylet,

Annecy-ben (250 kert) gazdasági hitelszövetkezet és háztartási iskola állanak fenn, melyek nagyrészt a munkások kezdeményezésének köszönhetik létesülésüket.

E kölcsönös segélyegyletek sokhelyütt a vetőmagvak, trágya és kerti szerszámok közös beszerzését is eszközlik. E bevásárlási egyesületek előnye a nagybani vétel által elért kedvezményes ár, a havi befizetések által elért könnyités a fizetésnél. Igen fontosak ez egyletek a munkás gazdasági nevelésének szempontjából. Fejlesztik benne a kezdeményezési képességet, a felelősség érzetét, megtanitják jövedelme helyes kihasználására és a háztartás előrelátó szabályozására.

Francziaországban Fourmies nyujtja a szövetkezés e fajtájának legtökéletesebb képét. Az ottani kerttelep minden tagjának havi 60 cm.-ot kell fizetni a közös bevásárlási pénztárba. Háromhavi gyülésekben számol be azután a bevásárló pénztáros tevékenységéről. Például emlitjük az 1908. évi számadást:

228,000 kg szén házhoz szállitva à 32 fr. ...	7300
35,000 „ burgonya à 8 fr.	2800
általános költség	200
	10,300
kicsinyben véve került volna:	
228,000 kg szén à 43 fr.	9804
35,000 „ burgonya à 12 fr.	4200
	14,004

A megtakaritás tehát 3696 fr. volt, vagyis 35%. Egy öttagu munkáscsalád, melynek a pénztárban 40 frank tőkéje van, évente 49 frankot takarithat meg: 33 frankot 300 kg szénnél és 16 frankot 400 kg burgonyánál.

A kölcsönös takarékegyletek czélja többhelyütt, hogy a munkás havi befizetések által gyüjthessen össze oly tőkét, mely arra képesiti, hogy a bérbevett kertet megvehesse. Tehát a kert hozadékából veszi azt meg tulajdonul. Ilyen

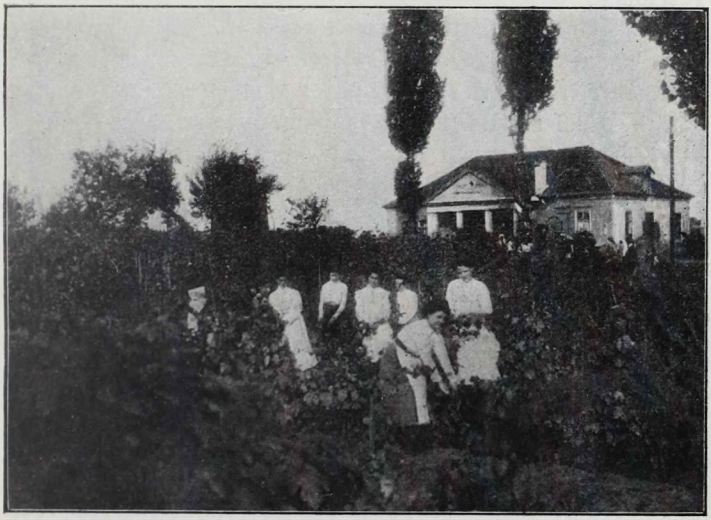

Szöllőkötő munkásleányok.
(Árpád-telep. Debreczen.)

formán a munkás minden áldozat nélkül kiskertjének tulajdonosává válhat.

A munkáskertek főterméke a főzelék, de nem elég ám termelni ezeket, felhasználni is kell tudni; erre szolgálnak a *főzőiskolák*. Takarékosan izletes és egészséges főzeléket főzni, ezt tanitják eme iskolák és minden telepen, hol létesültek, jó szolgálatot tettek.

A főző- illetve háztartási iskolák a franczia kerteknél már szépen terjednek és valósággal áldásosaknak bizonyulnak.

A leghiresebbek Rouen-ban, Versaille-ban, Sceaux-ban, Tourcoing-ban stb vannak. Rouen-ban pl. minden szombat este 6—8-ig varrást és szabást és vasárnap 10 —12-ig főzést tanitanak, több tanfolyam van, mindegyik 12 tanitványnyal. Általában egy tanfolyamra többet nem vesznek a tanitás alaposság érdekében.

Versaille-ban a háztartási-iskola órái vasárnap délután vannak; e sorok irójának alkalma volt azt meglátogatni és csodálni ama lelkesedést és buzgalmat, melylyel ez iskola vezetőnője önzetlenül szolgálja az ügyet. Tiz tanitványa van jelenleg, kiket a háztartás titkaiba vezet be. A főzéshez mindegyik tanitvány előre utasitást kap egy-egy étel kellékeinek elhozására, melyeket aztán felügyelet mellett elkészit és hazavisz a szülői asztal részére. Idillikus látvány nézni 6 órakor a kisleányok kivonulását az iskolából, amint egyik izléses pecsenyét, másik halat, harmadik szépen diszitett tésztát visz büszkén haza, mint keze munkáját. Igy nevelik a jó, gondos gazdasszonyokat.

A munkáskert-telepeket még sok minden munkásjóléti intézménynyel lehet kiegészitenі, melyek azonban nem tartoznak szorosan a munkáskert-intézményhez. A fentiekből is látható azonban a munkáskertek ösztönző hatása a rokonintézményekre, melyek vele együtt fejlődnek és virágoznak a köz, a munkásság javára.

*

A munkáskert-egyesületek többhelyütt a *városnak virágokkal való diszitését* (ablakok, erkélyek virágdisze) is kezdeményezik. Az ablakban levő virág egy kis tavaszt, derüs boldogságot kölcsönöz az egyhangu munka szürkeségének, a város poros, fülledt levegőjének. A „virágos Budapest“ jelszava nálunk is visszhangra talált, vajha szaporodnának e miniature-kertek.

A munkásházak a munkáskertekkel egybefüggő intézmény és fejlődésük igen gyakran egymába kapcsolódik. A munkáskertekből fejlődnek gyakran a munkásházak és a munkásházak kiegészitő alkotórésze a kert. Ezt a munkáskertek alkotói belátták és házépitő-szövetkezeteket is alapitottak, melyekhez a főalap megvolt, a kert. Másrészt ott, hol munkásházakat épitenek, nagy súlyt fektetnek arra, hogy azok

mellett megfelelő kertek is létesüljenek, mindama okokból, melyeket a munkáskertek terjesztése mellett felhoztunk. A két intézmény karöltve halad előre, mert egy czélt szolgálnak: a munkások anyagi, testi és erkölcsi fejlődését.

A *kertváros* ama legmodernebb alakja a munkáslakásoknak, hol a munkáslakás és kert egybefüggése legjobban jut kifejezésre. A kislakások épúgy mint a munkáskertek, csak a város külterületén fekhetnek. E külterület közelebbfekvő

Térzene.
(Délibáb-telep. Debreczen.)

részét a városi parkok és a vagyonos osztály villái foglalják el, a szegényebb elem kifelé szorul, honnan a közlekedés hosszadalmas és a szabad idő nagy részét elrabolja. Ezért merült fel az eszme, hogy a gyártelepeket kihelyezzék a városból a vidékre és velük kapcsolatban teremtsenek munkáslakóház-telepeket. Ha ezt nagyszámú munkással dolgozó gyár teszi, amint Angolországban *Port Sunlight*-ban *vagy Bournville*-ben történt, ú gy uj városok keletkeznek, egész más egészségügyi alapon, mint

mostani városaink. Egy idealista tervező a kertvárosokat úgy képzeli, hogy széles utczákban állanak a kerttel ellátott lakóházak, körüskörül nagy kertek és parkok, melyekben a nyilvános épületek, gyárak stb. állanak. Ha a kertváros eszméje ily alakban nem valósult is még meg, de a mozgalom ez irányban halad. Nürnbergben 1908-ban alakult már egyesület, mely kertváros alapitását tüzte ki czélul és most Münchenben indult meg mozgalom München-Perlach kertváros alapitására. Mindeme mozgalmak rugója a kertek előnyeiről való meggyőződés és ez előnyök gyümölcsöztetése a modern lakásépités keretében.

Ha közeledünk egy városhoz, mely a munkáskertek intézményét felkarolta, ott látjuk a város előtt mindenütt a termékenység és a virágzás jeleit. Amerre a vasút halad, jobbra és balra a vidék sakktáblához hasonlit, a gyümölcsfák roskadoznak a gyümölcsök súlya alatt, amerre a szem lát, minden zöld, illatos és szinpompás; ezt a föld adja jutalmul a munkáskezek fáradozásának. Igy kél segitségére a természet a jótékony emberiségnek az emberi nyomort enyhitő munkájában és igy hirdeti a munkáskert-intézmény saját dicséretét.

A lakáskérdés fejlődése egyenesen mutatja az utat a város külterületének kihasználására és a munkáskertek számos előnyei mindenkit, ki a munkásosztály javát viseli szivén, csak arra késztethetnek, hogy ez intézményt teljes lelkesedéssel, odaadással támogassák. E tekintetben túlzás nélkül mondhatjuk, tündöklő példát mutatnak nekünk a franczia̓k. Aki Lemire abbét megismerte, aki végighallgatta a mult novemberben Párisban tartott kertkongresszust, az meghajtja lobogóját a jótékonyság eme apostola és környezete előtt. Lemire abbé igazi önfeláldozással szentelte magát ez ügynek és a franczia közvélemény mély tisztelettel néz reá.

E kongresszuson Lemire abbé vetitett képekben tárta elénk a munkáskertek életét. Bemutatta, milyen a munkáskert, milyen munkákat végeznek bennük, milyen termékeket termelnek és mikép használják fel; láttuk a családi élet fejlődését a munkáskert keretében, ennek társadalmi szerepét és jótékony hatásait. Bebizonyitotta az igét, hogy a kertek terjesztésével nemcsak testi egészséget nyujtunk a munkásnak, hanem a lélek egészségét is.

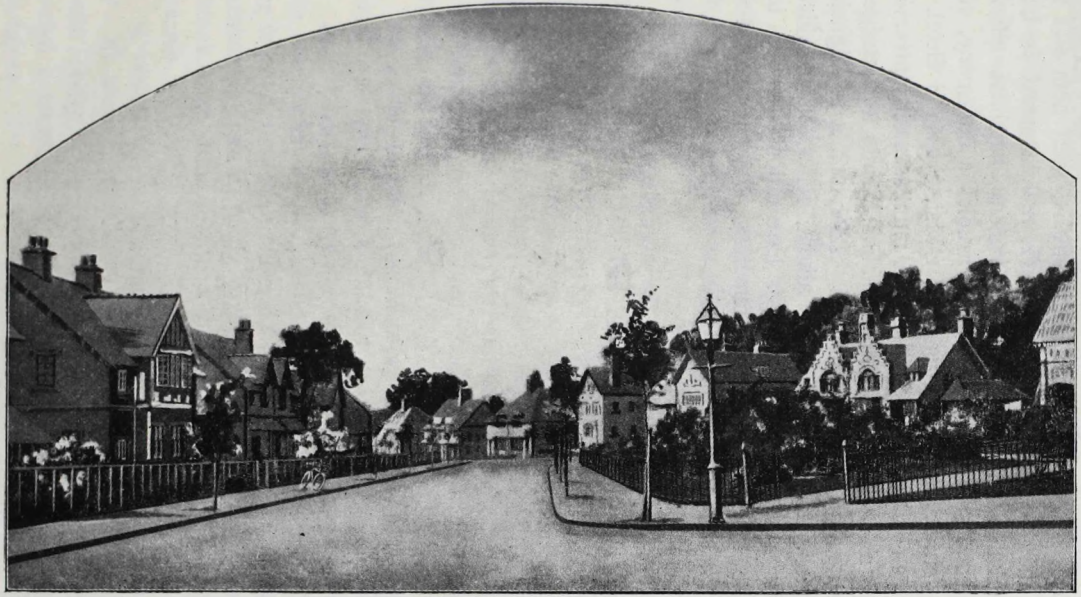

Részlet a bournvillei kakaó-gyár munkástelepéről.

A munkáskert intézménye segitő intézmény; anyagi és erkölcsi hathatós segitség. De egyuttal óvó intézmény, mert mig a kertben dolgoznak, sok rossztól és csábitástól vannak megóva. Önérzetet tápláló intézmény is, mert nem aláz meg, mint más segély, hanem segitő kéz, mely támaszt és bátorit a munkálkodásra. Egészséges intézmény, hatalmas ellensége az alkoholnak és tüdővésznek. Erkölcsös intézmény, végül, mely fentartja, erősiti az erkölcsi érzést, a családi életet.

Igen kivánatos volna tehát a munkáskertek intézményét széles mértékben átültetni hazánkba. Szinte kötelessége ezt elősegitenie minden társadalmi osztálynak, a községnek, az államnak. A munkáskerteket alkotó, fejlesztő egyesületeket teremtsük meg, alapitsuk meg. Erre adjon alkalmat, inditó okot e kis tanulmány és reméljük, hogy e szózat nem hangzik el hiába.

Famegmunkáló gépekre való védőkészülékek.

Ifj. Gaul Károly, gépészmérnök, ipari szakiskolai tanár.

Hatodik, befejező, közlemény.

A marószerszámok ismertetését befejeztük. Áttérünk a közönséges késsel dolgozó marógépekre való és egyuttal a koronamarós gépekre is alkalmas védőkészülékeknek ismertetésére.

Ilyenek a védőkosár (67—68. ábra) és a védőharang (69—70. ábra).

A marógép asztalába egy függőleges csapot srófolnak és erre ráhuzzák a védőharangot vagy a védőkosarat, amely egyrészt a függőleges csap körül vizszintes sikban elforgatható, másrészt magassági irányban elállitható.

A védőhenger és a védőkosár a marókéseket pályájuk kerületén és felülről fedik.

Az asztal lapjától mérve csak oly magas rést hagynak szabadon, hogy a munkadarabot a késhez lehessen vezetni.

A védőharang és védőkosár a munkadarab visszahajitása ellen nem védenek, sőt a késbe való nyúlást sem akadályozzák meg teljesen, hanem mindössze figyelmeztetik a munkást, hogy a késhez ne érjen és pedig azzal, hogy mielőtt a munkás keze a kések közé jutna, előbb a védőharangot vagy kosarat kell érintenie.

A védőkosár és védőharang nevüket alakjukról nyerték (67—70. ábra). Előbbi fölül nyilt hengeralaku, utóbbinak felső részén pedig kivágások vannak, hogy a munkás a munkadarabot a szerszámmal való érintkezése helyén is figyelemmel kisérhesse.

A védőharang és védőkosár nem alkalmazkodik a különböző marókések vagy koronamarók különböző átmérőjéhez.

A védőhenger és védőkosár alsó peremüknél nagyobb átmérőjü szerszámot már nem födnek, tehát ilyen esetben nem is védik a munkások testi épségét.

A „l'Association des Industriels de France contre les Accidents du Travail" egyik pályázatának köszönhető a Daussin-féle szalagos, állitható, marógépre való védőkészülék,

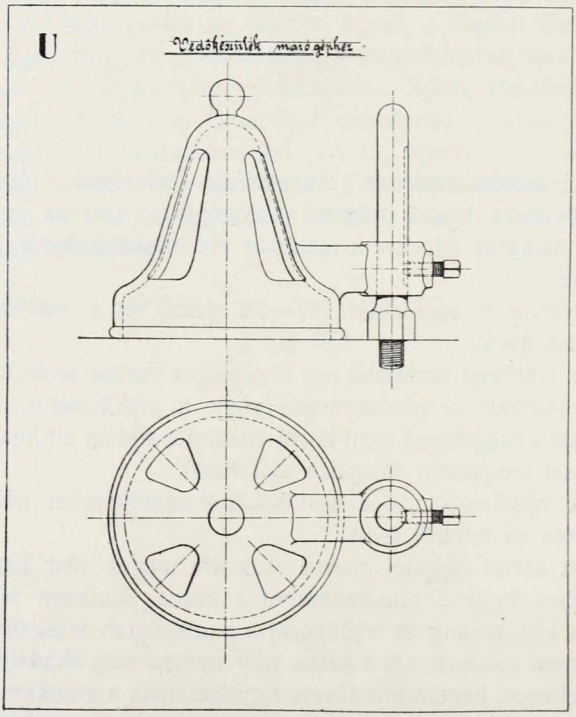

69. ábra.
Védőharang.

amely nagyon vagy kevésbé kiugró késekre egyaránt alkalmazható.

A Daussin-féle védőkészülék (71. ábra) a marógép asztalára erősitett állványban föl- és lemozgathatóan van elhelyezve.

A védőkészüléket az állvány két függőleges szárán vezetik, föl- és lemozgatása pedig egy forgattyus függőleges csavarorsóval történik. (L. 71. ábra elől- és oldalnézet.)

A védőkészülék állványában ugyanis egyoldalt vezetőpofákkal ellátott dúcz van, amelyben a függőleges csavarorsónak megfelelő anyamenetek vannak.

Ha tehát a csavarorsót forgatjuk, akkor a dúcz és a védőkészüléknek minden a dúczra szerelt része föl- vagy lemozog.

Erre a csúszó dúczra a szerkesztők egy vizszintes kart szereltek (71. ábra oldal- és felülnézet), amely karra az ollószerü szalagtartó csuklóját, valamint a kar két kivágott szegmentalaku elágazására a szalagtartó olló két kisebb karját vezető és rögzitő szárnyas csavarokat helyeztek el.

Az ollóalaku szalagtartó két hosszabbik karjának végein levő szemek tartják a rugalmas aczélból való védőszalagot, amely

70. ábra.
Védőharang.

a 71. ábra oldal- és fölülnézetében látható csapokra van megerősitve.

A védőkészülék az olló karjainak összébbállitásával és a szalagnak ezzel egyidejüleg történő meghuzásával különböző átmérőjü késekhez beállitható.

A Daussin-féle védőkészülék, ép úgy mint a védőharang és védőkosár, főleg figyelmeztetőül szolgál. Abszolut védőképesség szempontjából nem nagyjelentőségü.

Nagy előnye, hogy igen jól alkalmazható különböző átmérőjü késekre.

Egy másik szintén a l'Association des Industriels de France contre les Accidents du Travail pályázatán első dijat nyert védőkészülék a Weber és Mathon-féle védőhenger (72—76. ábra).

Weber & Mathon védőhengere a maróasztalra csavart függőleges karon megerősitett kettős marokban *M* levő vizszintes karra van szerelve. (72., 73., 74. ábrák.)

A kettős marok *M* segitségével a védőhenger a függőleges oszlopon föl- és leállitható és ebbeli helyzetében egy fogantyús csavarral (72. ábra) rögzithető, a védőkészülék vizszintes irányban ugyancsak az *M* marok vizszintes hüvelyében tolható kijebb és beljebb, és szintén egy fogantyús csavarral rögzithető.

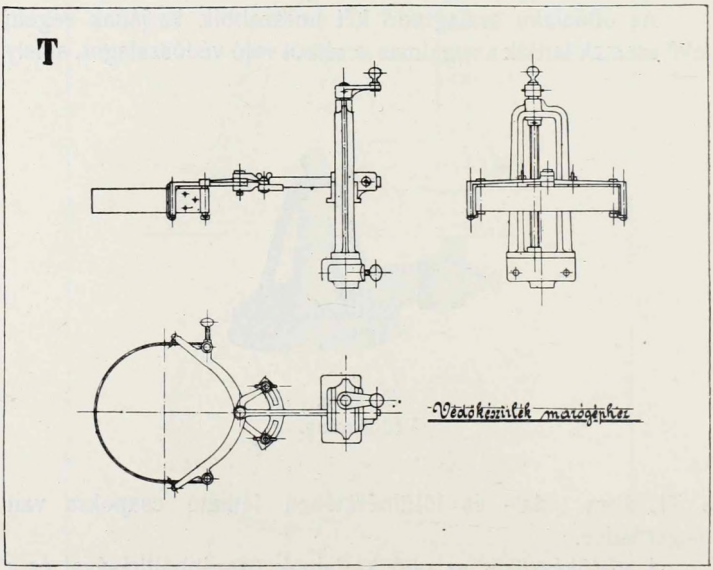

71. ábra.
Daussin-féle szalagos védőkészülék.

A vizszintes karon (72., 73., 74. ábra) egy *K* csukló van, amely körül a védőhenger felcsapható, hogy a munkás a késtengelyhez kényelmesen hozzáférhessen. Utóbbi művelet a kések váltásakor vagy igazitásakor szükséges.

Mikor a maró működik, tehát munkaközben, a *K* csuklóra az *L* hüvelyet ráhuzzák (73., 74. ábra), hogy a védőhenger véletlenül föl ne csapódjék. Az *L* hüvelyet a rajta levő csavarral (72. ábra fölülnézet) rögzitik.

A vizszintes kar végére két csavarral a *B, b* nyakló van ráerősitve (73., 74., 76. ábra), amely a *c* horonynyal forgathatóan ráerősitett *a* függőleges védőhengert tartja.

Az *a* védőhenger a *B, b* nyaklóban forgatható és tetszőleges helyzetben a *d* csavarral rögzithető. (74. ábra.)

Az *a* védőhenger palástja három helyen ki van vágva. Elől egy nagyobb nyilással, oldalt pedig két kisebb ablakkal *j, j'*, látták el. (73., 74., 76. ábra.) A nyilások a henger alsó peremén kezdődnek és majdnem a nyakló vonalánál végződ-

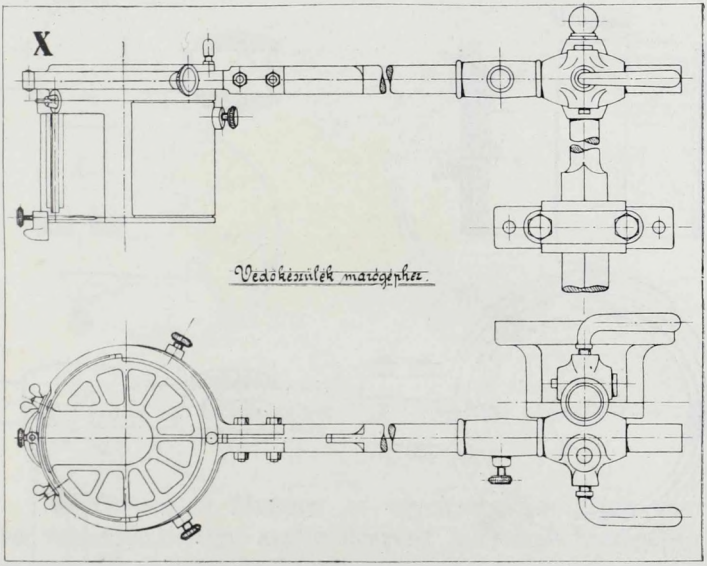

72. ábra.
Weber & Mathon-féle védőkészülék.

nek. Az elülső nagyobb nyilás arra való, hogy a fát a marókések alá vezethessék.

Az elülső nyilás nagyságát függőleges irányban az *e* belső ajtó föl- vagy letolásával (73., 74., 76. ábra) lehet szabályozni.

Az *e* ajtó hengerfelület és ajban csúszik függőleges irányban (74., 76. ábra). Rögziteni az *f*) csavarral lehet.

Az elülső nyilás mérete szélességi irányban (a kerület irányában) a *g* külső hengerfelületü tolóajtóval csökkenthető, amelyet a *h* csavar rögzit (73., 74., 76. ábra).

A *j*, *j'*, ablakok a forgács eltávolitására valók. Ezen ablakok egyike mindig zárva van, aszerint, amint a maró tengelye jobbra vagy balra forog.

A *j*, *j'*, nyilások zárására az *i* belső tolóajtó való, amely ugyanakkor, amikor a késnyilás egyikét zárja, a másikat nyitja (73., 74., 76. ábra).

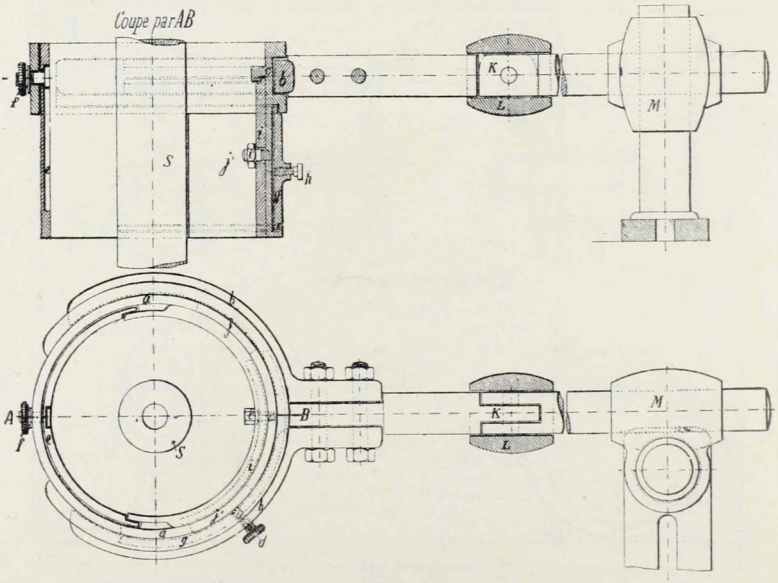

73. és 74. ábrák.
A Weber & Mathon-féle egyetemes marógépre való védőkészülék sematikus rajza.

A hengert felülről egy áttört köralaku lap fedi (72., 75. ábra). Ennek nyilásain a munka menete figyelemmel kisérhető és egyuttal a késbenyulást is megakadályozza.

Görbe fadarabok — pl. székláb, asztalláb, kerek asztal kávája — marásakor, a vezetés biztosabbá tétele czéljából, a munkadarabot az asztalhoz kell szoritani.

Erre a czélra a Weber & Mathon védőhengerének e ajtajára egy alsó részén kerek szoritódúcz srófolható (72. ábra).

A marógépeken a födéssel működő védőkészülékeken (védőharang, — kosár — henger stb.) még a biztos vezetést czélzó vezetősint (léniát) is srófolnak az asztalra, amelyre rendesen rugók is vannak szerelve.

A munkás a marandó egyenes fadarabot a vezetősinhez szoritva tolja a kés alá, a rugók pedig a munkadarabot az asztal lapjához nyomják, úgy, hogy a munkadarab kellemetlen rezgése nagy mértékben enyhül az olyan vezetőszoritó-készülék használata esetén.

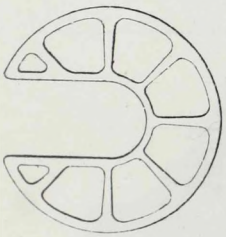

75. ábra.
Áttört fedőlemez felülről nézve.

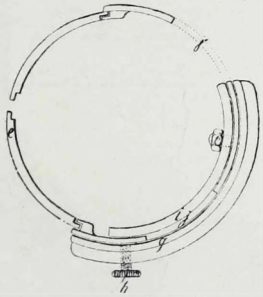

76. ábra.
Nyakló nézete.

A Társadalmi Muzeum az egyetemes marógépre való védőkészülékeket egy szalagfürészszel kombinált marógépen mutatja be az érdeklődőknek.

Az eddig tárgyalt marógépekre való védőkészülékek késsel marás- és koronamaró alkalmazása esetén is használhatók.

A következőkben leirandó két védőkészülék koronamaróval maráskor tesz jó szolgálatot.

Az egyik koronamaróra való védőkészülék a Kiessling-féle védőtárcsa (77. ábra), amelyet a maró tengelyére koronamaró fölé srófolnak.

Ennek átmérője nagyobb mint a maróé, tehát a munkás keze nem egykönnyen csúszhatik a maróba. A Kiesslig-féle védőtárcsa alakitása a 77. ábrán látható.

A másik koronamaróra való védőkészülék a Carstens-féle védőgyürü (78. ábra), amelyet a Kiessling-féle védőtárcsához hasonló módon a tengelyre, a maró fölé erősitenek.

A Carstens-féle védőgyürü a késbenyulás megakadályozásán kivül még a munkadarab biztos megtámasztására és vezetésére is való. A védőgyürü ugyanis a maró tengelyére huzott agyon, golyósan van csapágyazva, ugy, hogy ha a munkadarabot a védőgyürü peremének támasztják, a védő-

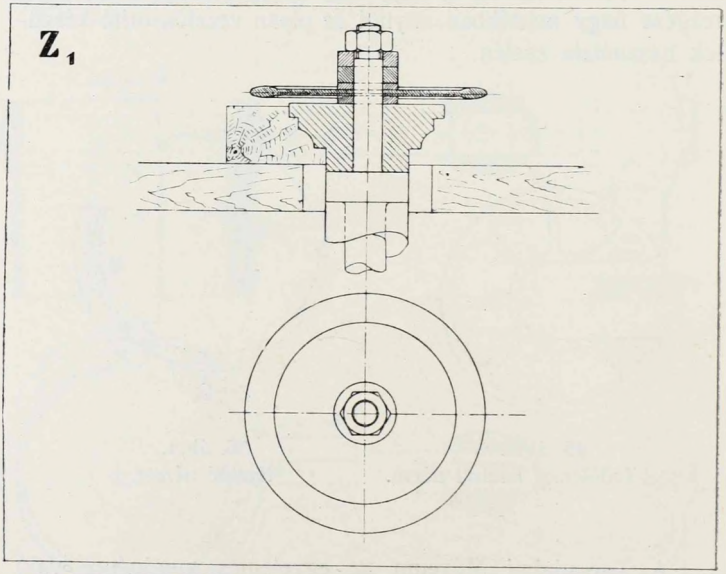

77. ábra.
Kiessling-féle védőtárcsa.

gyürü a golyós csapágyazás következtében a tengely forgásától függetlenül állhat, vagy foroghat aszerint amint a munkadarabot a védőgyürünek támasztjuk, vagy a védőgyürühöz szoritva előretoljuk.

A munkadarab megtámasztása preventiv biztositék a munkás kezének esetleges elcsuszása ellen.

A Carstens-féle védőgyürü palástjában csavarmenetalaku rovaték van bevágva, amelybe a küllőket helyettesitő tárcsa egy-egy megfelelő nyulványa illik be (78. ábra).

Ha tehát alacsony a munkadarab, a védőgyürüt a küllőkhöz képest az óramutató irányában elforgatjuk, akkor a védőgyürü az asztallaphoz közelebb kerül. Viszont ellenkező irányu forgatással a védőgyürü magasabbra állitható. A védőgyürüt a küllőkhöz bármily helyzetben megrögzithetjük.

Az egyetemes marógépre való védőkészülékek tárgyalását ezekkel befejeztük. Megemlitjük még a Társadalmi Muzeum

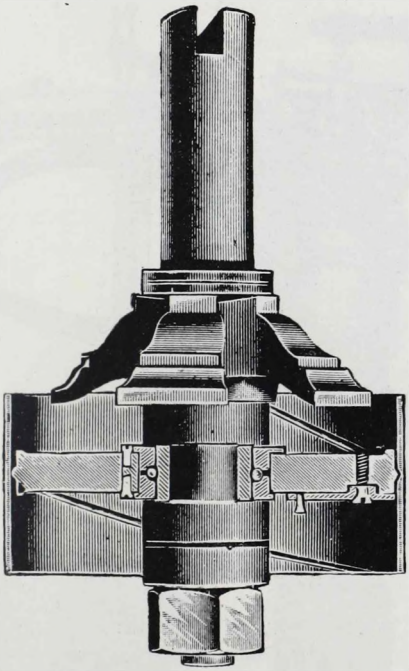

78. ábra.
Carstens-féle védőgyürü.

modellgyüjteményében levő védőharangot, amely a Ganz és Társa czég különleges alakitása és ugyancsak modellben bemutatott drótból készült védőkosarat, amely alakilag is a szó szoros értelmében kosár.

Áttérünk a különleges csapmarógépeknek és a rájuk alkalmazott védőkészülékeknek leirására.

A Társadalmi Muzeum gyüjteményében egy csapmarógép van kiállitva, amelynek fényképe a 79. ábrán látható.

A marókések a csapmarógép tengelyére erősitett két kétkaru késfejeken vannak befogva. (80. ábra.)

A késbefogásról az előbbiekben már részletesen beszéltünk.

A gép tengelye az asztalon levő konzolos csapágygyal felső részén is csapágyazva van.

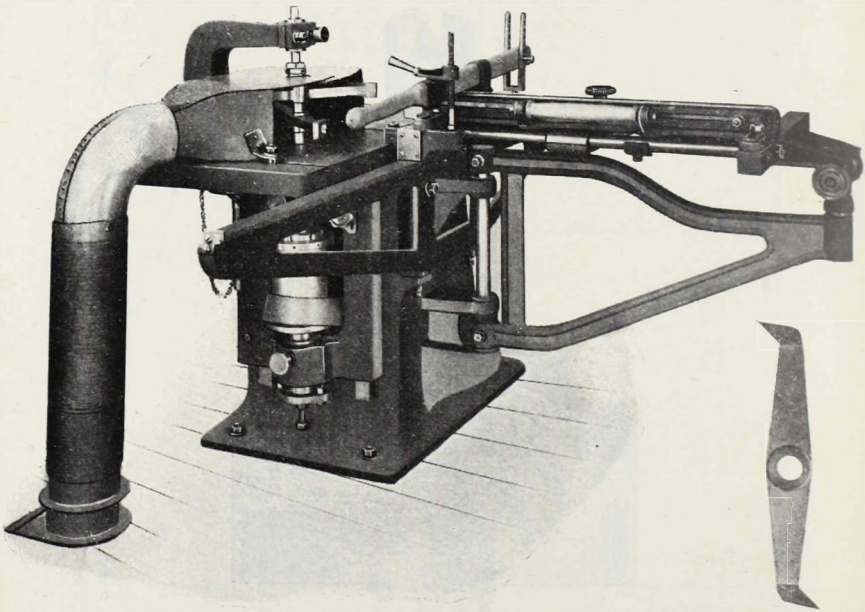

79. és 80. ábrák.
Csapvágó-maró.

A munkadarabot a gép jobboldalán látható sinre támaszkodó, görgőn csuszó tárgytartóra (szupport) teszik, amelynek külső (jobb) végét egy forgó konzol két karikája támasztja alá.

A tárgytartón a kimarandó deszkát vagy léczet egy az asztal élére merőlegesen futó sinhez (lénia) támasztják és a tárgytartónak a maró felőli végén levő fából való egykaru emelőkarral leszoritják.

Az emelőkart egy állitható fogantyus kallantyuval rögzitik.

A tárgytartót egy fogantyunál fogva (79. ábra) mozgatja a munkás.

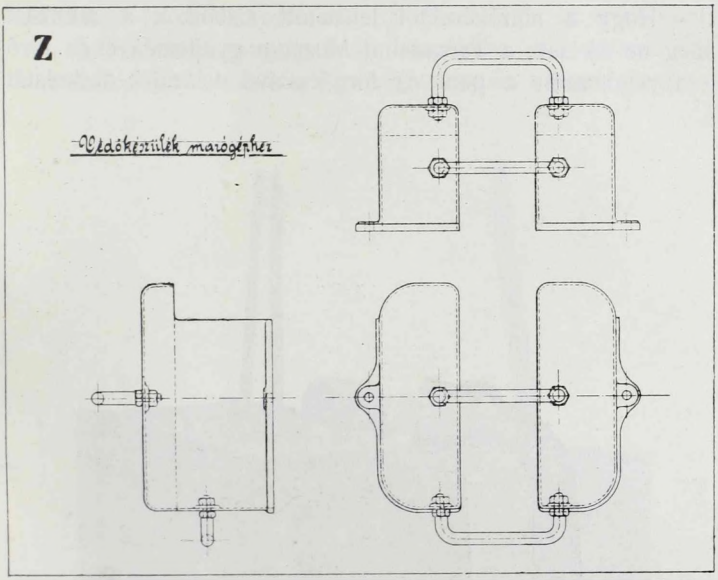

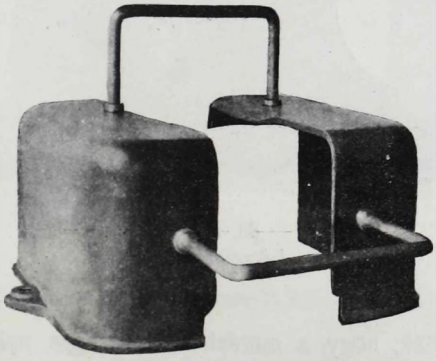

81. és 82. ábrák.
Csapvágó-maróra való védőburok.

A munkadarabot tehát nem puszta kézzel vezetik a kések alá, sőt a munkás keze a tárgytartó mozgatásával

annyira el van foglalva, hogy munkaközben a késhez közel sem érhet, elkerültük tehát a munkás kezének a bizonytalan vezetés okozta késbecsuszását.

Hogy a marókésektől lehasitott szilánkok a munkást meg ne sértsék, a Társadalmi Muzeum gyüjteményében levő csapvágómarón a por- és forgácsszivó készülék torkolatát

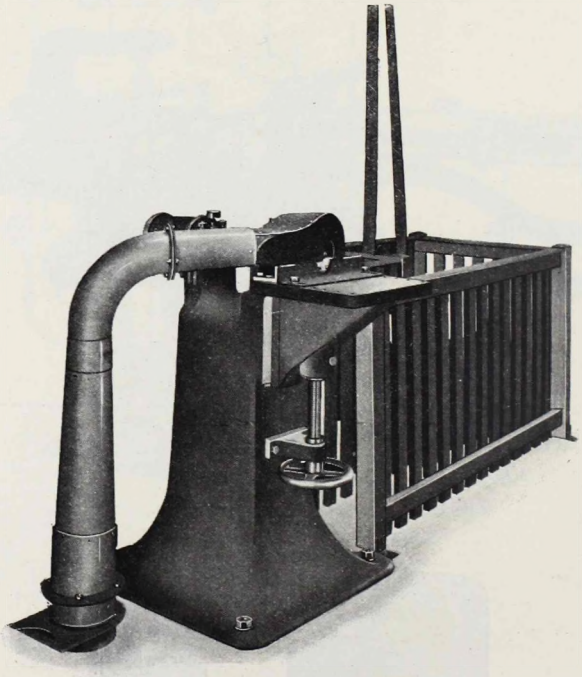

83. ábra.
Léczmaró-gép.

ugy alakitották, hogy a maráshoz szükséges nyiláson kivül, a késfejek teljesen be legyenek födve.

Arra az esetre, ha valamely üzem nincs forgács- és porszivóval berendezve, a Társadalmi Muzeum a 81. és a 82. ábrán levő késfej-fedőn mutatja be a szilánk visszadobásból származó balesetek ellen védő készüléket.

Ez a készülék a por- és forgácsszivó torkolata helyére szerelhető, még pedig a készülék az asztal lapjához az asztalon levő két fecskefaru alaku vezetékben levő csavarral erősithető (a csavar szemét l. 81. ábra fölül- és hátulnézet).

A födő a késtengely felső csapágykonzola részére (81. ábra felül- és hátulnézet és 82. ábra), valamint a munkadarabnak

84. ábra.
Csiszológép, porszivóval és vaslemezből való védőkorláttal felszerelve.

a késekhez vezetéséhez szükséges kivágásokkal (81. ábra oldalnézet alul balra és 82. ábra) van ellátva.

A szerkesztők a védőburokra könnyebb kezelhetőség kedvéért fönt és hátul fogantyut is erősitettek.

Egy másik különleges marógép a léczmarógép (83. ábra).

A léczmarógép tengelye a gyalugéphez hasonlóan vízszintes és a maró asztala fölött van.

A tárgytartó asztal egy fecskefark alaku vezetékben föl- és alá mozgatható konzolra van szerelve.

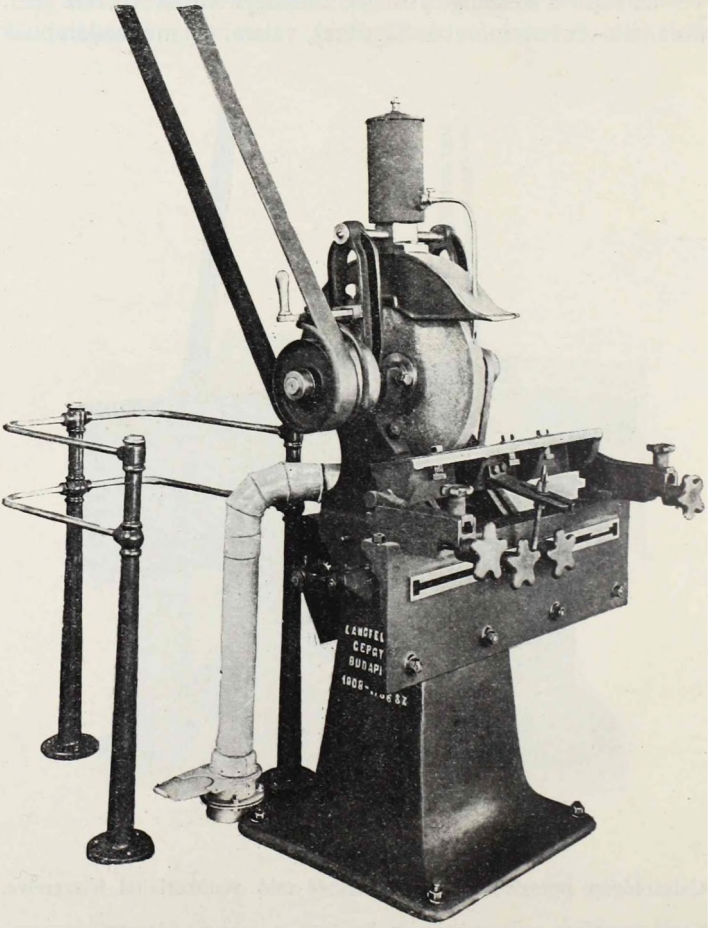

85. ábra.
Önműködő gyalukés köszörülőgép.

Az asztal magassági irányban való beállitása egy, az asztal alatt elhelyezett kézikerekes csavarral történik (83. ábra).

A kimarandó léczet egy vezetősin mellett tolják a marófej alá előre.

A vezetősint az asztal tetszőleges helyén két csavarral erősitik meg.

A marófejet teljesen burkolja a por- és forgácsszivókészülék torkolata, igy a munkás kezét nem sértheti meg.

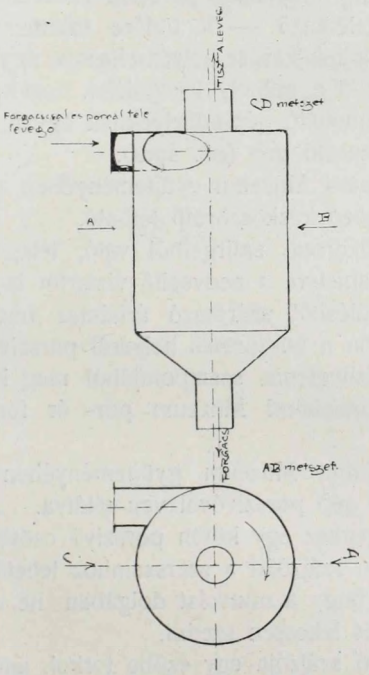

86. ábra.
Forgácselválasztó (Separátor).

A közlőmű és a hajtószijak el vannak keritve, hogy a szijkötések a munkást ruhájánál fogva a géphez vagy máshova ne vágják.

A Társadalmi Muzeum egy üvegpapirossal csiszológépet állitott ki, a munkásegészségügy követelményeinek megfelelő porszivó készülékkel fölszerelve (84. ábra.)

A csiszológép nem egyéb mint egy függőleges tengelyre ékelt vizszintes korong, amelyre a csiszolószerszámot, t. i. az üveges- vagy kováspapirost (flintpapiros) ráerősitik.

A csiszológép minden mozgó alkotórésze kivéve a korong felső lapját — burkolt.

A szijak és közlőmű okozta balesetek elháritása czéljából a transmissió vaslemezből való korláttal van burkolva.

A csiszolókorong alá a porszivó csöve torkol, amely a csiszolásból keletkező — a tüdőre fölötte ártalmas finom port mindjárt a keletkezése helyén elszivja, ugy, hogy a csiszolatpor nem kerül a műhely levegőjébe.

A famegmunkáló gépműhelyeknek egy fontos segédgépe a gyalukésköszörülő gép (85. ábra).

A Társadalmi Muzeum gyüjteményében egy önműködő, nedvesen dolgozó késköszörülő látható.

A csiszolókorong smirgelből való, teteje vasburkolattal van befödve, amelyre a nedvesitő viztartót is rászerelték.

A köszörülésből származó ártalmas finom smirgel és aczélport rögtön a köszörülés helyéről porszivóval szivják el.

A munkáshygienia szempontjából meg kell még emlékeznünk a Társadalmi Muzeum por- és forgácsszivó berendezéséről.

A Társadalmi Muzeum gyüjteményében levő minden famegmunkáló gép porszivóval van ellátva.

Minden géphez egy külön porszivó csövet fektetnek.

A porszivó szájzóját a szerszámhoz lehetőleg közel szerelik, de ugy, hogy a munkást dolgában ne akadályozza és könnyen szét is lehessen szedni.

A porszivó szájzója egy csőbe torkol, amely közvetetlen a gép közelébe iktatott bádoglapból való tolós szeleppel (84, 85. ábra) elzárható, hogy ha a gép áll, tehát por nem keletkezik, ne kelljen a porszivó-készülék egyes részeit fölöslegesen működtetni.

A por- és forgácsvezető-csövek hálózata a műhely padlója alatt egy exhaustorba (szivó-ventillátor) onnan pedig a szeparatorba, vagy más néven cyklone készülékbe kerül.

A szeparator (86. ábra) egy nagy férőségü hengeralaku, alul kúpban végződő lemezből készült edény.

A forgácscsal és porral tele levegő az exhaustorból egy csövön át érintő irányában a cyklone készülék felső részébe kerül (l. 86. ábra) ahol a hirtelen keresztmetszetnövekedés folytán a poros- és forgácsos levegő sebessége csökken.

A hirtelen sebességcsökkenés, valamint a szeparator falán az örvénylő mozgástól keletkező surlódás következtében a levegőnél nagyobb fajsúlyu por és forgács leüllepszik és a szeparator alján levő nyiláson át egy forgácsgyűjtő kamrába vagy a kazánházba hull.

A portalanitott levegő a szeparator-készülék tetején külön erre szolgáló nyiláson át a szabadba tolul.

Munkásvédelem.

Az iparfelügyelők tevékenysége az 1909. évben.

Az iparfelügyelők működési körét az 1893. évi XXVIII. t.-cz. szabja meg. Ezen törvény 14 §-a értelmében az iparfelügyelők teendőit a gyárvizsgálatok körül annak ellenőrzése képezi, hogy megtartják-e a magyar korona országainak területén levő gyárakban és nagyobb ipartelepeken az ipari ügyekre vonatkozó törvényeket és hogy foganatositják-e a balesetek megelőzésére s az alkalmazottak életének, testi épségének és egészségének megóvására szolgáló intézkedéseket.

Ha az iparfelügyelőknek 816 oldalra terjedő 1909. évt jelentését figyelemmel elolvassuk, el kell ismernünk, hogy az iparfelügyelői kar a legnagyobb szorgalommal és buzgalommal igyekszik hivatása magaslatára emelkedni és ha ez a becsületes törekvése nem egy esetben meddő marad, annak oka egyfelől a reáháruló kötelezettségeknek sokoldalúságában, másfelől pedig a törvénynek hiányosságaiban keresendő. Maga a törvény nemcsak a gyárvizsgálatokat teszi az iparfelügyelők feladatává, hanem egyszersmind igen fontos teendőkkel bizza meg őket az iparfejlesztés körül is.

Ez idő szerint összesen 41 iparfelügyelői kerület van és a kerületekbe beosztott tisztviselők száma mindössze is csak 70. Ha a kerületeknek és az egyes kerületekbe beosztott tisztviselőknek a számát jelentékenyen megszaporitanák, még azon esetben is tehermentesiteni kellene az iparfelügyelőket nemcsak a gőzkazánügyektől, hanem első sorban az iparfejlesztési teendőktől. Maga a főtanácsos is elismeri, hogy: „Azon nagyobb kerületi iparfelügyelőségek hivatalvezetői, akiknek kerületében nagyobbszámu ipartelepek vannak, hátrányosan érzik azt, hogy a hivatal teendőit mindez ideig segitő nélkül kénytelenek ellátni.“ Ennek alapján igen kivánatos volna, hogy minden kerületbe egy-egy orvos-iparfelügyelő neveztessék ki, másodsorban pedig czélravezetőnek gondolnók azt is, hogy a külföld mintájára a nagyobb kerületekben szakértő munkások is alkalmaztassanak az iparfelügyeletnél.

A jelentés adatai szerint az 1909. évben a 41 iparfelügyelői kerületben 9433 gyárvizsgálat és 6811 kazánviznyomási próba volt. Ehhez számitandó még az eladásra szánt uj lokomobilokon végzett 206 viznyomási próba, úgy hogy összesen 7017 kazánpróba tartatott, mig a megejtett belső szerkezeti vizsgálatok száma 9637 volt. A kazánszemlék száma 11.204-re rugott.

A megvizsgált 9433 telepen összesen 17.526 intézkedésre volt szükség. Ámbár nem bocsátkozhatom mindezen intézkedéseknek részletes ismertetésébe, mégis felemlitem, hogy az intézkedések közül 402 fiatal munkások törvényellenes foglalkoztatására, 264 munkáslakások és hálóhelyiségek meg nem felelő voltára, 46 gyujtógyárakra kötelező különleges egészségügyi szabályok meg nem tartására, 521 egészségtelen munkahelyiségekre, 111 árnyékszékek hiányos voltára, vagy tisztátalanságára, 766 leesés veszélyével fenyegető állapotokra, 597 védőkészülékek hiányára fűrész- és egyéb famegmunkálógépeken, 184 védőkészülékek hiányára szerszámgépeken, 29 respirátorok hiányára és 833 kötszerek hiányára vonatkozott.

Sajnos, az iparfelügyelőség nem hatóság, nincs is végrehajtó hatalma és nem büntethet, mivel erre nincs felhatalmazása. A végrehajtó hatalom az iparhatóságok kezében van. A jelentés szerint azonban: „Az iparhatóságok nem mindenütt — dicséret a kivételnek — fogják fel oly komolyan az iparfelügyelői intézkedések szükségességét, vagy legalább is sürgősségét, mint ahogyan kellene, amin sok jó szándék hajótörést szenved." „Ahol azonban — mondja a jelentés egy másik helyen — laza az iparhatóság felfogása és eljárása, ott sok a hiba, sok a mulasztás, gondatlanság, szabályok és fenyegető veszélyek, balesetek fel sem vevése." Miután pedig ilyen körülmények között az iparfelügyelők ama legfőbb kötelességüknek, hogy a munkások életét és egészségét kellőleg megvédelmezzék az ezeket oly sok oldalról fenyegető veszedelmekkel szemben, csak alig, vagy pedig épenséggel nem képesek megfelelni, igen kivánatos volna, — amire egyébként a jelentés is céloz, — hogy „az iparfelügyelői hatáskör hatósági, tehát végrehajtó és büntető hatáskörrel" bővitessék ki, mert anélkül az egyes iparfelügyelőségek ezentul sem lesznek képesek egyebek között „a fiatal munkások alkalmazása és foglalkoztatása tekintetében a törvénynek kellő érvényt szerezni."

Az összjelentés szerint a megvizsgált 9433 ipartelepen összesen 35,095 fiatal, tehát 16 éven alul lévő munkás volt alkalmazásban, ami tekintettel arra, hogy az összes munkások száma 322,989-re rúgott, valamennyi munkás 11%-ának felel meg. Hogy a 12—14 éves munkásokat teljesen ugyanolyan munkára használják, mint a felnőtteket, azt egyebek között például a losonczi iparfelügyelőség is bizonyitja, amelynek jelentése szerint „a gyermekmunkás nem részesül abban a kivételes védelemben és kedvezményben, melyet részére a törvény biztosit." (1884: XVII. t.-cz. 115. §: ... Kik a 12 éves kort meghaladták, de a 14 éves életkort még be nem töltötték, gyári munkában naponkint csak 8 óra hosszat foglalkoztathatók. Oly ifjak, kik a 14 éves életkort betöltötték, de a 16 évest még el nem érték, naponkint csak 10 órai munkaidőre alkalmazhatók.")

Valamint az ipartörvény 115-ik §-a, úgy a 116-ik ellen is, amely az egészségteleneknek és veszélyeseknek nyilvánitott gyárakban foglalkoztatott fiatal munkásokra vonatkozik, rendkivül sok vétség történik, amelyek egyik okának a jelentés azt tartja, hogy „a munkaadók, gyárvezetők jórésze nincs tisztában a törvénynyel, nem ismerik a törvényes rendeleteket". Hogy azonban emellett a rosszakaratnak is mily nagy

szerepe jut, azt például a marosvásárhelyi iparfelügyelőségnek következő nyilatkozata is bizonyitja: „E kiirthatatlannak látszó törvényellenességet csak azon esetben lehetne megszüntetni, ha igen szigoru törvényes intézkedések hozatnának e visszaélés elkövetői ellen." És hogy menynyire szándékosak és tudatosan elkövetettek ezek a visszaélések, azt ugyancsak a marosvásárhelyi jelentés mutatja, amely szerint „16 telepen nemcsak túlhosszú nappali, hanem egyes telepeken még éjjeli munkára is alkalmaztak fiatal munkásokat." Az éjjeli munkára vonatkozólag pedig tudvalevőleg az ipartörvény 65. §-a intézkedik, amely szerint bizonyos kivételektől eltekintve: „éjjeli munkára, azaz esti 9 órától reggeli 4 óráig, tizenhat éven aluli tanonczok általában nem alkalmazhatók."

A fiatal munkásokra nézve a túlhosszu munkaidő és a sokszor nehéz fáradalmakkal járó munka oly nagy egészségi károsodást jelent, hogy egyáltalán nem látszik helyesnek alkalmaztatásuk valódi okának eltitkolása, vagy enyhitése. Erre nézve pedig a főtanácsos azt mondja, hogy: „Kétségkivül a fiatal munkásoknak aránylag alacsony munkabére az oka annak, hogy a gyárakban előszeretettel alkalmazzák a fiatal munkásokat." Ami a kivándorlást illeti — amivel a fiatal munkások alkalmazását igen gyakran indokolják —: e tekintetben úgy áll a dolog, hogy mivel a fiatal munkások lenyomják a munkabéreket, az idősebbek megélhetésüknek biztositása czéljából kénytelenek kivándorolni. Nagyon valószinünek látszik, hogy azon esetre, ha több felnőtt munkásnak adatnék munkaalkalom kellő munkabér mellett, a kivandorlás jelentékeny mérvben megcsökkenne.

A legtöbb intézkedést az 1909. évben is a kötszerek hiánya, vagy hiányos állapota tette szükségessé, daczára annak, hogy az ipari és gyári alkalmazottaknak baleset elleni védelméről és az iparfelügyelőkről szóló törvény 1. §-ának i) pontja világosan megszabja, hogy a munkaadó kötetes ipartelepén az első segélyre szükséges köt- és gyógyszereket készletben tartani. Igen nagy volt azoknak az ipartelepeknek a száma, amelyekben a kötszerek *piszkosak, porosak voltak*. Épenséggel nem tartozik a ritkaságok közzé, hogy a kötszereket nem tartják rendes, jól zárható, bádog-, vagy fadobozban, hanem szivarládában, papirosdobozban, sőt *kisebb nyomdákban* egyszerüen egy polczról, vagy asztalfiókból szedik elő a vizsgálatkor a kötszereket. Feltünő — mondja a jelentés, — hogy a székesfővárosban magában 140 telepen nem voltak kötszerek. Felfogásom szerint az volna a leghelyesebb, ha az egészségügyi intézkedéseket a gyárakban bizalmiférfiak utján maguk a munkások is ellenőriznék, aminek természetesen reális foganatja csak akkor volna, ha a szakegyesületek az egészségügyi előadásokra az eddiginél nagyobb súlyt helyeznének.

Az egészségre ártalmas befolyások között emlékezik meg a jelentés a munkáslakásokról is és felemliti. hogy a munkáslakások hiánya, vagy egészségtelen, tisztátalan, zsúfolt volta összesen 246 telepen adott intézkedésre okot. Az ipartörvény 98-dik, illetve gyári munkásokra vonatkozó 111-dik §-a mindössze csak annyit mond, hogy: „Azon iparos, ki segédeit lakással is ellátja, e czélra egészséges és lakható helyet

tartozik kijelölni". Ez a meghatározás nagyon relativ és igy mindenféle visszaélésre igen bőséges alkalom nyilik. Még ennek tudatában is megdöbbenve olvassuk, hogy a legtöbb helyen még ma sem megfelelők a téglagyári telepek és még *„nem ritkaság a földbe vájt kunyhó sem."* „A munkás néhány deszkából, kőből és sárból tákolt tetőzettel beföd egy, a domb oldalába ásott barlangot és kész a lakás." Hogy ilyen körülmények között kivált tavaszszal és őszszel rendkivül nagy a téglagyári munkások között a meghüléses és fertőző természetü betegségekben való megbetegedéseknek a száma, azon csodálkozni épenséggel nem lehet. Annak illusztrálására, hogy egyes téglagyárakban mily tarthatatlan viszonyok uralkodnak, hivatkozom például a kassai iparfelügyelőség jelentésére, amely szerint: „Egy nagyszabásu téglagyárban két egymásba nyiló és egy kijáró-ajtóval ellátott szobában *négy család lakott gyermekeivel együtt.* Ugyanezen gyár egy másik munkáslakása *a városi szemétlerakodó hely közvetlen közelében feküdt.*

Ártalmas gőzök, gázok és mérges por, füst 203 telepen tették szükségessé az iparfelügyelők intézkedését. A munkaközben a gépek által okozott por elháritására főleg a kender- és lenkikészitőgyárakban, a czementgyárakban, malmokban, faárugyárakban és textilgyárakban történtek intézkedések. *Szemvédő* használatát 91 telepen, *respirátor* használatát 20 telepen rendelték el. 39 telepen rendelték el *ruhaszekrények* és 22 telepen *munkásruhák* beszerzését. Minthogy úgy a ruhaszekrényeknek, mint a munkásruháknak bizonyos foglalkozások körében igen fontos szerepük van a munkások egészségének biztositása tekintetében: kivánatos volna, hogy mindazon esetekben, amikor „a munkaadók feltünően idegenkednek" ezen beszerzésektől, az iparfelügyelők haladéktalanul az illetékes hatósághoz forduljanak panaszukkal.

Az 1893. évi XXVIII. t.-cz. 14 §-ának 5. alpontja értelmében az iparfelügyelőknek arra is kell ügyelniök, hogy: „Nincsenek-e oly intézmények, melyek az alkalmazottak keresményének élvezetét hátrányosan befolyásolhatják, nevezetesen nincsenek-e az alkalmazottak kénytelenitve szükségleteiket oly módon beszerezni, mely által keresményük élvezetében hátrányt szenvedhetnek." Hogy az ilyen irányu visszaélések még mindig lehetségesek, az kitünik az összjelentésnek következő szavaiból is: *Egy kolozsvári téglagyárban a munkaadó egy megbizottja által maga tartotta a kantint.* Érdekében állott tehát, hogy ivóviz a telepen — ne legyen. Mellesleg mondva, az illető *jancsibankóval* fizetett, amely csak a saját kantinjában volt áruért, főleg pálinkáért beváltható. Ez a törvényellenes eljárás annyira felháboritó, hogy maga a főtanácsos is hivatalos jelentésekben teljesen szokatlan módon és hangon kénytelen ellene kikelni, mondván: „A munkaadó tehát a szó szoros értelmében *kiuzsorázta* munkásait."

Amit a jelentés a gyujtógyárakra vonatkozólag mond, az csak megerősit bennünket azon óhajunkban, hogy az iparfelügyelők mielőbb végrehajtó hatalommal ruháztassanak fel. „Bizonyos az is, — mondja a jelentés, — hogy az előfordult foszfornekrózisokat nem jelentik be." „A gyujtógyárak munkásainak védelmére kiadott belügyminiszteri

szabályrendelet végrehajtása felette hiányos. A munkaadók ellenállásán s az iparhatóságok lanyha eljárásán megakad az iparfelügyelők törekvése."

Sajnálattal látjuk, hogy az iparfelügyelők jelentéseiben éjjeli gyárvizsgálatokról vajmi kevés szó esik, holott ezekre módot nyujtana a törvénynek 20-dik §-a, amely szerint az iparfelügyelőnek jogában áll a vállalathoz tartozó minden helyiségben a nap bármely szakában megjelenni; az éjjel, vagyis este 8 órától reggeli 6 óráig folyó időszakban azonban a telepnek csak azon részeit tekintheti meg, melyekben az ipari munka ezen idő alatt is folyik. Kétségtelen dolog, hogy ismételten is végrehajtandó éjjeli vizsgálatokkal, kivált ha az iparfelügyelő a törvény 24. §-ában neki adott meghatalmazással is élne, amelynek értelmében az iparfelügyelő fel van jogositva arra, hogy az egyes alkalmazottakat, ha azt szükségesnek látja, tanuk nélkül is kihallgathassa, igen sok visszaélésnek lehetne elejét venni.

A megvizsgált gyártelepeken az alkalmazott férfiak százalékos arányszáma 80·3%, a nőké pedig 19·7% volt. Ámbár a nők szervezete gyengébb és ellentállási képessége a megbetegedésekkel szemben csekélyebb, mint a férfiaké, mégis minden tekintetben a férfiakkal egyforma elbánásban részesültek, aminek magyarázata abban rejlik, hogy az ipartörvény a munkásnőkkel szemben csak egy helyen tesz kivételt, t. i. a 116. §-ban, amelynek harmadik bekezdése úgy szól, hogy: „Nők szülés után négy hétig szerződésileg kötelezett munkájuk teljesitése alól a szerződés megszünése nélkül felmentvék."

Ami a telepengedélyezések ügyét illeti, e tekintetben az iparfelügyelőségek 366 tárgyaláson vettek részt. A jelentés szerint az iparhatóságok a kerületi iparfelügyelőségeket sok esetben nem is értesitik a telepengedélyezési tárgyalásról. Ezen a bajon tényleg úgy lehetne segiteni, ahogy azt az iparfelügyelőségek nagy része kivánja, t. i. oly módon, hogy a telepengedélyezési tárgyalásra vonatkozó kérvények ezentúl az illető kerületi iparfelügyelőségeknél volnának benyujtandók.

Feltünően sok intézkedést kellett tenni a baleseteknek megelőzése czéljából, ami arra mutat, hogy a munkaadók egy része nem nagy lelkiismeretességgel hajtja végre a törvényt, amelynek értelmében a munkaadó köteles „azon helyeken, hol az alkalmazott élete, testi épségel vagy egészsége leesés, vagy valamely tárgy lehullása által veszélynek lehet kitéve, megfelelő védőkészülékeket alkalmazni, a mélyedéseket, valamint az oly tartályokat, melyeknél a beesés veszélye fenforog, kellőleg bekeriteni, illetve befedni." Az intézkedések közül 510 rozoga épületekre, lépcsőkre és hágcsókra, 160 meg nem felelő létrákra, 766 leesés veszélyével fenyegető állapotokra, 573 hajtógépek körül, 937 közlőműveken tapasztalt szabálytalanságokra, 943 fogaskerék hiányos elkeritésére, illetőleg burkolására stb. vonatkozott.

A balesetek körül igen gyakori az a panasz, hogy a munkásbiztositó pénztárak csak nagyon kevés esetben kérik az iparfelügyelőség megjelenését. A kolozsvári iparfelügyelőség például megjegyzi, hogy a gyulafehérvári, illetve tordai munkásbiztositó pénztárak területéről csakis azokról a balesetekről vett az iparfelügyelőség tudomást,

amelyekre nézve a rendőrhatóságok helyszini vizsgálatot tartottak, *avagy véletlenül egyéb uton értesült.* Igy történt aztán, hogy a kerülő úton tudomásul vett balesetek közül *kettő halálos kimenetelü volt.* A balesetek vizsgálata körül rendkivül sok panasz merült fel a rendőrhatóságok ellen és erre vonatkozólag például a brassói iparfelügyelőség egyebek közt azt is mondja, hogy: *„Egyik rendőrhatóság a balesetvizsgálatokat következetesen nem a helyszinen, hanem hivatalos helyiségében eszközli".*

Ami a munkásjóléti intézményeket illeti, ezekben némi javulás észlelhető; ezen *átlagos* javulás mellett is vannak azonban olyan kerületek „ahol a munkásjóléti intézmények terén semmi, vagy csak igen csekély a haladás". Ilyen kerületek például az aradi, a deési, a kassai, a máramarosszigeti, a marosvásárhelyi, a miskolczi, a nagyszebeni, a sátoraljaujhelyi, a kaposvári és a pécsi.

Mint igen értékes kisérletről meg kell ehelyütt emlékeznünk a debreczeni munkáskert-telepről. Szántó Győző kefegyáros Debreczen várostól bérbevett kertmivelésre alkalmas földterületeket és ezeket kisebb területekre osztva, kúttal, keritéssel, fásitással ellátva, négyzetméterenkint 1—2 fillérnyi évi bérért ipari és más munkásoknak bérbeadta. A kertek száma most már 320 és ez a szám folyton emelkedik. A kertbérlőket rendes fizetéssel alkalmazott kertész oktatja és látja el olcsó palántával. A munkások nemcsak érdeklődéssel, hanem meleg szeretettel karolták fel ezt az intézményt, amelynek üdvös és nevelő hatása el nem tagadható.

Bár százszor megczáfolták, mégis ujra és ujra felhangzik a munkaadók részéről az a panasz, hogy a munkaidőnek megröviditése a termelésnek csökkenését vonná maga után. Hogy ezen állitás mennyire téves, azt egyebek között a pozsonyi iparfelügyelőségnek következő jelentése is bizonyitja: „Egy helybeli textilgyár, valamint a zománczedénygyár a munkaidőt úgy rendezte be, hogy *szombaton délután nem dolgoztat és hétfőn egy órával később kezdi a munkát.*" Ilyenformán a munkásoknak alkalmuk nyilik arra, hogy szombaton délután összes szükségleteiket fedezhessék és a fürdőt is igénybe vehessék. „A munkaidőnek ily módon való megröviditése által — mondja a jelentés — *a termelés egyáltalán nem csökkent.*".

A kazánügyek tekintetében a jelentésnek az a legörvendetesebb része, hogy kazánrobbanás az 1909. évben mindössze csak egy fordult elő. Ez a kazánrobbanás a lugosi iparfelügyelőségben 1909. október havában egy nagyobb telep villamos központjában történt és két munkásnak életébe került, egy munkásnak súlyos sebesülését és két munkásnak könnyebb sérülését vonta maga után.

Épületvizsgálat a jelentés évében 380 volt, még pedig 200 a fővárosban és 180 a vidéken. Ezen épitkezéseken 28.804 munkás volt foglalkoztatva, köztük 7203 közmives és 1137 inas. Összesen 371 intézkedésre volt szükség és a jelenlésből konstatálható, hogy a fővárosban évről-évre gyökeres haladás tapasztalható munkásvédelmi szempontból a legtöbb intézkedés a munkarendekre és kötszerekre vonatkozik.

A kincstári telepekre vonatkozólag az 1893. évi XXVIII. t. cz. úgy intézkedik, hogy: „A pénzügyminiszter, amennyiben az iparfelügyelőknek tevékenységét igénybe venni nem kívánja, tartozik a szakszerü gyárfelügyeletről ezen telepekre nézve saját közegei által gondoskodni."

A pénzügyminiszter fennhatósága alatt álló telepek száma 31 volt és pedig 8 vasgyár, 1 pénzverő, 21 dohánygyár, 1 vegyészeti gyár. Ezen telepeken az alkalmazottak száma 36,700 volt, akik között a tisztviselőkön kivül 35,212 gyári munkás és 365 inas volt. Nem szerint 19,134 férfi és 17,566 nő volt alkalmazásban. Baleset 10 esetben fordult elő. Munkásjóléti intézmények tekintetében a telepek alkalmazottairól kielégitően van gondoskodva. *Az állami vasgyárak munkásjóléti intézményei mintaszerüek.*

Ezzel befejezem az iparfelügyelők 1909. évi jelentésének ismertetését. Sajnos, a rendelkezésemre álló helynek szükre szabott voltánál fogva nem áll módomban, hogy a nagyszabásu jelentésnek részletezésébe bocsátkozzam, annyit azonban feltétlenül meg kell még jegyeznem, hogy egyes apró, szinte jelentékteleneknek látszó fogyatékosságoktól eltekintve, iparfelügyelői karunk épen olyan magas nivón áll, mint a külföldi és ha az uj ipartörvény meghozza a czélszerü és szükséges módositásokat és reformokat, akkor ez a most munkával sokszorosan túlhalmozott iparfelügyelői kar a munkásvédelem terén még nagy dolgokra leszen hivatva.

Dr. Bród Miksa.

Munkásbiztositás.

Az 1909. év munkásbiztositási törvényalkotásai.

Ha az 1909. év munkásbiztositási törvényalkotásain végigtekintünk, koránt sem találjuk a fejlődésnek és terjeszkedésnek oly dús ágait, mint némely előző évben. Mintha általában be óhajtanák várni a német törvényhozás eljövendő nagyszabásu alkotását, a már tárgyalás alatt álló birodalmi biztositási rendtartás (Reichsversicherungsordnung) létrejöttét és ennek minden irányban értékesithető tanulságait: az egyes nemzetek inkább meglévő biztositási intézményeik kiépitésével, tökéletesitésével foglalkoznak és a törvényhozás körén kivül folyik az előkészitő tanulmányok és kutatások, irodalmi eszmecserék és megvitatások munkája.

Mindezek daczára határozottan megállapitható, hogy a nemzetek általában a kötelező biztositás útján haladnak és egyik-másik irányban mutatkozó ingadozás és fennakadás után mégis csak ezt választják, mint a szocziális gondozásnak mind általánosabban legbiztosabb gyanánt felismert eszközét.

I.

Betegségi biztositás. A betegségi biztositás körében az 1909. év folyamán két uj jogterületet hóditott a kötelező biztositás eszméje: az egyik *Bosznia és Herczegovina,* a másik *Norvégia.*

1. Reánk nézve a közvetlen kapcsolat számtalan szála az előbbit különösen jelentőssé teszi.[1]

Eszerint biztositási kötelezettség alá esnek ipari és kereskedelmi üzemekben, valamint egyéb, iparszerüleg üzött vállalatokban alkalmazott, mindazok a nem önálló keresettel biró személyek, akiknek összjavadalmazása a 3000 koronát meg nem haladja. Biztositási kötelezettség alá vonja ez a törvény az otthoni munkásokat, valamint az oly mező- és erdőgazdasági üzemekben alkalmazottakat is, akiknek biztositását az üzem természete vagy berendezése megengedi, vagy akik oly mező-, illetőleg erdőgazdasági üzemben vannak alkalmazva, amely valamely ipari vagy gyári vállalatnak segédüzeme.

A biztositás a biztositottak munkakeresménye alapján történik és pedig akként, hogy a törvény a biztositottakat munkakereseményük nagyságához képest 10 osztályba sorozta. Az I. osztályban 80 fillér, a II—X.

---

[1] A munkások betegség esetére való biztositásáról Bosznia és Herczegovina részére kiadott és 1909 február 15. napján kelt legfelsőbb elhatározással szentesitett törvényt egész terjedelemben közölte a Munkásbiztositási Közlöny (1910. évf. 1316—1339. l).

osztályokban pedig az egyes osztályokat határoló legalacsonyabb és legmagasabb bérösszeg átlaga szolgál alapul egyrészt a járulékok, másrészt a táppénz kiszámításánál.

Betegségi segélyként jár a biztositottaknak: ingyen orvosi gyógykezelés, beleértve a szülészeti támogatást és a szükséges gyógyszereket és egyéb gyógyászati segédeszközöket, mint szemüvegeket, mankókat, sérvkötőket, műlábakat és hasonlókat, a betegség kezdetétől fogva; keresetképtelen betegeknek a megbetegedés napjától minden napra táppénz, az átlagos bér 60%-a nagyságában. Minden segély a betegség tartamára és ha ez előbb véget nem ér, legalább a betegség kezdetétől 20 héten át jár.

Gyermekágyas nők a gyermekágy szabályszerü lefolyása esetén a betegségi segélyt legalább is a lebetegedéstől számitott négy hétre kapják; ezenkivül ezeknek munkaképtelenségük esetén a terhesség utolsó 14 napján táppénz is jár. Ezt a segélyt azonban a gyermekágyas nő csak abban az esetben igényelheti, ha a lebetegedés napjától visszafelé számitott egy éven belül legalább három hónapon keresztül biztositva volt betegség esetére.

A biztositott halála esetén hozzátartozói az elhalt átlagos bérének huszszorosát kapják temetkezési költség fejében.

A pénztár gyógykezelés, gyógyszerek és táppénz helyett családi körben élő biztositottaknak feltételesen, másoknak pedig feltétlenül kórházi ápolást nyujthat.

Az a tag, aki betegségét szándékosan vagy verekedéseknél való vétkes közreműködéssel vagy iszákossággal maga okozta, táppénzt nem igényelhet; nem igényelhet táppénzt és gyermekágyi segélyt az a tag sem, aki az orvos rendelkezéseit szándékosan megszegi és ezáltal gyógyulását késlelteti.

A pénztári alapszabályok kimondhatják a szolgáltatások felemelését és kiterjesztését, valamint azt is, hogy orvosi gyógykezelésben, gyógyszerekben és gyógyászati segédeszközökben a biztositottaknak oly családtagjai is részesüljenek, akik a biztositottal közös háztartásban élnek és biztositásra nem kötelezettek. A segélyek felemelése azonban korlátozva van annyiban, hogy a táppénz kiszámításánál alapul vett bérösszeg munkanaponkénti 6 koronát meg nem haladhat és a táppénz az alapjául vett bérösszeg 75%-ánál nagyobb nem lehet; továbbá a betegségélyezés legfeljebb egy év tartamára nyujtható, végül a temetkezési költségek legfeljebb 150 korona összegben állapithatók meg.

A segélyeknek korlátozását is kimondhatják az alapszabályok, annyiban, hogy oly biztositottak, akiknek betegségük esetén munkaadójukkal szemben teljes bérük vagy fizetésük kiszolgáltatására van igényük, ennek tartamára táppénzt nem kapnak és csak az egyébkénti segélyben részesülnek, viszont az ily biztositottak mérsékelt járulékot fizetnek; korlátozhatók továbbá a segélyek annyiban, hogy oly biztositottak táppénze, akik egyidejüleg betegség esetére más úton is biztositva vannak, annyira csökkenttessék, hogy a más biztositásból nyert táppénzzel együtt ne haladja meg a biztositott rendes készpénzfizetését. Ily

esetekre nézve az alapszabályok állapitják meg az egyébkénti biztositások bejelentésének kötelezettségét és a bejelentés elmulasztásának következményeit.

A betegsegélyezés czéljait 1. a kerületi, 2. a vállalati, 3. az egyesületi betegsegélyző pénztárak és 4. a társládák szolgálják.

A kerületi pénztárak kerületét és székhelyét az országos kormány állapitja meg, akként, hogy minden ilyen pénztár legalább 500 kötelezett tagot foglaljon magában. Önkéntes tagjai lehetnek a kerületi pénztárnak azok, akik a biztositásra kötelező foglalkozásból kilépve, az alapszabályszerü járulékokat tovább fizetik. Önként beléphetnek továbbá azok, akiknek évi összjövedelme a 3000 koronát meg nem haladja, ha 35-ik életévüket nem lépték túl. Végül azok, akik kereset hiányában nem képesek járulékokat fizetni, a munkaviszony megszünésétől, illetőleg a legutolsó járulékbefizetéstől számitva legalább hat hétig részesülhetnek pénztári segélyben. Az önként belépő tagok segélyezési igénye az alapszabályokban megállapitandó és bejelentésüktől számitandó határidő után kezdődik, amelynek tartama legalább négy és legfeljebb nyolcz hét.

A törvényes legkisebb szolgáltatásokkal működő pénztárak járulékképen legfeljebb 3%-os járulékot szedhetnek.

A járulékok kétharmadrészét a biztositott, egyharmadrészét pedig munkaadója fizeti, de ez az arány a biztositottak javára módositható, ha ezt a közgyülés, előbb a munkaadók és ezután a biztositott tagok képviselete szerint tartott külön tanácskozás után és külön szavazással és pedig minden szavazásnál a jelenlevők általános többségével elhatározza. A munkaadót terheli biztositásra kötelezett alkalmazottjának bejelentése.

A pénztár ügyeit a közgyülés, az előljáróság és a felügyelőbizottság intézi. A munkaadók mindegyikben képviseltetik magukat, azonban a szavazatok egyharmadrészénél többet nem gyakorolhatnak.

A Boszniában és Herczegovinában levő összes kerületi betegsegélyző pénztárak pénztári szövetséget alkotnak, amelynek hivatása szövetségi tartalékalap alakitása és előlegek, segélyek és támogatások nyujtása átmeneti szükséget szenvedő pénztáraknak; ebből a hivatásából folyólag a pénztári szövetség ellenőrzi az egyes szövetségi pénztárak igazgatását. Ezeken kivül a pénztári szövetség saját elhatározása szerint közös tisztviselőket alkalmazhat, közös szerződéseket köthet orvosokkal, gyógyszertárakkal és gyógyintézetekkel az illető foglalkozásbeli szervezetek útján, úgyszintén közös gyógyszertárakat és gyógyintézeteket alapithat és tarthat üzemben.

A pénztárak és a pénztári szövetség állami felügyelet alatt állnak, alapszabályaik hatósági jóváhagyás alá esnek és feloszlatásuk tárgyában az országos kormány intézkedik.

Vállalati betegsegélyző pénztárt az a vállalkozó alakithat, akinek egy vagy több szomszédos üzemében kétszáz vagy több biztositásra kötelezett alkalmazottja van; megengedhető azonban kisebb taglétszámu vállalati betegsegélyző pénztár alakitása is, ha a pénztár tartós szolgáltatási képessége biztositottnak mutatkozik. Különleges megbetegedési

veszélylyel járó üzemek tulajdonosai a rendes munkaadói járulékokon felül is kötelesek gondoskodni a vállalati pénztár szolgáltatási képességéről, különösen pedig a 3%-os járulékkal sem fedezhető terheket sajátjukból tartoznak viselni. A vállalati betegsegélyző pénztár vagyonát a vállalat tulajdonosa kezeli. A vállalati betegsegélyző pénztár beléphet a kerületi betegsegélyző pénztárak szövetségébe, de erre nem köteles.

Uj magánegyesületi betegsegélyző pénztár létesitését a törvény nem engedi meg, a fennállókat azonban elismeri, ha szolgáltatásaik a törvényes legkisebb mértéket elérik és csak törvényesen megengedett egyesületi czélokat szolgálva, egyszersmind tervezetük és fedezeteik a törvényes és biztositástechnikai kivánalmaknak megfelelnek.

A bányatörvény szerint fennálló bányatársládák fenmaradását is megengedi a törvény, azonban azzal a kötelezettséggel, amely szerint netáni kisebb szolgáltatásaikat a törvényes legkisebb szolgáltatás mértékéig fel kell emelniök.

* * *

Szándékosan foglalkoztunk behatóbb részletességgel a boszniai és herczegovinai betegségi biztositási törvénynyel, mert sokoldalu és élénk összeköttetésünk szükségessé teszi annak vizsgálatát és megállapitását, hogy Boszniában és Herczegovinában a betegségi biztositás mind a biztositásra kötelezettek köre, mind az ezek számára biztositott segélyek tekintetében kellőleg érvényre emeli a szocziális biztositás szempontjait. Egyszersmind a járulékoknak a segélyekkel arányos mértékre való szoritása, tartalékalap képezése, pénztári szövetség létesitése és állami felügyelet útján hatályosan gondoskodik a törvény arról, hogy az érdekeltség megterhelése a helyes korlátot túl ne lépje, másrészt a pénztárak minden körülmények között meg tudjanak felelni hivatásuknak.

2. Ugyancsak figyelemre méltó az 1909. évben létrejött másik betegségi biztositási törvény is, t. i. *Norvégiának 1909. 7. sz., 1909. szeptember 18. napján kelt törvénye.*[1] Ezt a törvényt számos törvényjavaslat előzte meg, amig a törvényhozás összes tényezői meggyőződtek arról, hogy az országszerte elterjedt önkéntes biztositás, amelynek körében 1909. évben már 400 betegsegélyző pénztár 60,000 taggal működött, e nagy elterjedettsége daczára sem tudja kielégiteni a közérdek igényeit.

A törvény betegség esetére biztositásra kötelezi a birodalomban foglalkozó és köz- vagy magánszolgálatban álló bérmunkásokat és alkalmazottakat, abban az esetben, ha 15. életévüket betöltötték és munka vagy szolgálati viszonyuk a viszony természete vagy szerződés szerint nem szoritkozik 6 napnál rövidebb időre. A biztositási kötelezettség a munka vagy szolgálati viszonyba belépéssel kezdődik.

A biztositási kötelezettség alól kiveszi a törvény: 1. azokat, akiknek egyedül vagy biztositásra nem kötelezett házastársukkal együtt,

[1] Ezt a törvényt egész terjedelmében közli a Bulletin des internationalen Arbeitsamtes. 1910. évf. 50—74. l.

vidéken 1200 K-t, városban 1400 K-t meghaladó évi jövedelmük van, [1] valamint azokat, akiknek betegség esetén legalább három hónapig teljes bérük biztositva van; 2. azokat, akik orvosi vizsgálat és bizonyitvány szerint olyan idült betegségben vagy más olyan fogyatkozásban szenvednek, amely állandó, habár nem megszakitás nélküli, orvosi gyógykezelésüket teszi szükségessé; 3. azokat, akiknek más úton olyan betegségi segély van biztositva, amely az e törvény szerinti segélylyel legalább is felér; 4. azokat, akik a birodalmon kivül közlekedő hajón vannak alkalmazva, kivéve, ha a hajó meghatározott útvonalon közlekedik és annak menetterveszerü utai valamely norvég kikötőből és ide vissza 10 napot meghaladó időre nem terjednek; 5. azokat, akik Norvégiában való foglalkozásuk ideje alatt is valamely külföldi törvény szerint vannak betegség esetére biztositva.

Ha valamely kerületi betegsegélyző pénztár biztositásra kötelezett tagja önhibáján kivül elveszti keresetét, járulék fizetése nélkül is pénztári tag marad 14 napon át attól az utolsó naptól számitva, amelyre a lejárt járulék fizetendő volt, abban az esetben, ha közvetlenül előzőleg legalább féléven át megszakitás nélkül tagja volt a kerületi betegsegélyző pénztárnak.

A biztositásra kötelezettek biztositása vagy a kerületi betegsegélyző pénztárnál vagy a törvény szerint elismert magán vagy községi betegsegélyző pénztárnál történik. A biztositásra kötelezettet a munka vagy szolgálati viszony megkezdésekor a munkaadó tartozik bejelenteni a pénztárnál és pedig legkésőbb egy héttel a munka vagy szolgálat megkezdésétől. Indokolt esetben a kerületi betegsegélyző pénztár kivánhatja, hogy a bejelentett a pénztár orvosa által megvizsgáltassék, annak kideritése végett, hogy az illető a fentemlitett valamely idült baja miatt nem áll-e a biztositási kötelezettségen kivül? E vizsgálat foganatositásáig nem köteles a pénztár őt tagul felvenni; a vizsgálat eredményéhez képest való felvétele esetén azonban tagsága a munkaviszony megkezdéséig visszaható hatálylyal érvényesül.

A munkaadó legkésőbb egy hét alatt tartozik a szolgálatból való kilépést is bejelenteni. Ezenkivül legkésőbb egy héttel január és julius hó első hétfője előtt tartozik a munkaadó bejelenteni a biztositott jövedelmében és munkaviszonyában beállott olyan változásokat, amelyek ennek jövedelmi vagy veszélyességi osztályára befolyással vannak.

Mindenki, aki 15. életévét betöltötte és nem biztositásra kötelezett, önként biztosithatja magát, ha 40. életévét még meg nem haladta, továbbá évi jövedelme házastársáéval együtt vidéken 800 K-t, városban 1000 K-t, vagyona pedig házastársáéval együtt vidéken 7000 K-t, városban 10,000 K-t meg nem halad és a pénztári orvos bizonyitványával igazolja, hogy nem szenved idült vagy gyógyithatlan betegségben vagy oly fogyatkozásban, amely a pénztárra különös veszélylyel járhatna. Az önkéntes tag tartozik négy heti járulékot előre egyszerre megfizetni és

[1] A norvég egykorona magyar koronaértékben való számitás szerint 1·12 koronát tesz ki.

csak belépésétől számított 12 heti folytonos tagság után kaphat segélyt, kivéve, ha az illető kötelező tagságát önként folytatja.

Önkéntes tagul 40. életévének betöltése után is felvehető az, aki kötelező tagsága megszünésétől számított 5 napon belül kéri önkéntes tagként felvételét; ebben az esetben sem haladhatja meg azonban kora az 50. évet és hozzászámitva félhónapot minden teljes hónap után, amelyet biztositásra kötelezett tagként 50. életéve előtt eltöltött. Ha azonban a kötelező tagság vétlen munkanélküliség következtében szünik meg, úgy az illető korára, jövedelmére, vagyonára és testi állapotára való tekintet nélkül, a kötelező tagság megszünésétől számított hat hónapon át önkéntes tag maradhat, ha közvetlenül előbb legalább féléven át a pénztár tagja volt. Negyvenedik életévét meghaladó kora daczára önkéntes tagként felvehető az is, aki korábban már volt önkéntes tag, feltéve, hogy a szokásos dijon felül a 40. évétől ujbóli felvételéig terjedő időre utánfizeti a dijat.

A pénztár a biztositásra kötelezett, úgyszintén az önként biztositott tagokat kereseti és veszélyességi osztályokba sorolja. A kereseti osztályok száma négy. Az I. osztályba tartoznak azok, akiknek évi keresete 300 K-t, napi keresete 1 K-t; a II. osztályba: akiké 600 K-t, illetőleg 2 K-t; a III. osztályba: akiké 900 K-t, illetőleg 3 K-t; a IV. osztályba: akiké 1400 K-t, illetőleg 4·67 K-t meg nem halad. Mindaddig, amig a biztositott ugyanannál a munkaadónál dolgozik, egyik kereseti vagy veszélyességi osztályból a másikba csak január vagy julius első hétfőjétől kezdve helyezhető át.

A kormány elrendelheti, hogy meghatározott kerületekben vagy az egész birodalomban a munkások bizonyos osztályai valamely előre megállapitott kereseti osztályba tartozzanak, javadalmazásukra való tekintet nélkül.

A napi keresetet az évi kereset $^1/_{300}$ részében, a havi kereset $^1/_{25}$ részében és a heti kereset $^1/_6$ részében kell számitásba venni.

A táppénzt és járulékokat az átlagos napibér arányában kell fizetni, amely az I. kereseti osztályban 1 K, a II.-ban 1·50 K, a III.-ban 2·50 K, a IV.-ben 3·50 K.

A kerületi betegsegélyző pénztárak következő segélyeket adják:

A) A tagoknak saját személyükben:

1. Ingyen orvosi segélyt a betegség kezdetétől, továbbá első beszerzésnél segédeszközöket, igy pápaszemet, sérvkötőt és sebészi kezeléshez szükséges kötszereket. Orvosi segély körébe tartozik az orvos vagy fogorvos által végzett foghúzás is, ha nem műfogak beillesztése czéljából történik;

2. ha a betegség oly üzemi baleset következménye, amely baleseti biztositási kártalanitás alá esik, a betegsegélyző pénztár adja az orvosilag rendelt szükséges gyógyszert is;

3. keresetképtelenséget okozó betegség esetén táppénzt, az átlagos napibér 60%-os összegében;

4. gyermekágyi táppénzt 6 hétig, valamint a szükséges orvosi se-

gélyt, ha a szülő nő közvetlenül előbb legalább 10 hónapon át megszakitás nélkül biztositva volt;

5. temetkezési segélyt az átlagos napibér huszonötszörösében.

B) A tag által eltartott házastársnak, valamint otthon élő és 15 éven alóli gyermekeknek ingyen orvosi segélyt, azonban segédeszközöket nem.

A kerületi betegsegélyző pénztár alapszabályainak különleges rendelkezése szerint a tagok fogorvosi segélyt és teljesen vagy részben ingyenes gyógyszert is biztosithatnak maguknak és családjuknak.

Kórházban tartózkodás idején a tag nem igényelhet táppénzt; azonban ha a betegnek házastársa vagy más rokona van, aki vele lakik és akinek tartásáról gondoskodnia kell, úgy ezek táppénzt kapnak és pedig az átlagos napibér 20%-ában, ha egy, 35%-ában, ha két, 50%-ában ha három vagy több személyről kell gondoskodnia.

A betegség kezdetétől számitott első 3 napra, valamint általában a vasárnapokon táppénz nem jár és minden betegség esetén legfeljebb 26 hétre jár. Ha a beteg egy esztendőn belül ujból megbetegszik korábbi betegségében, uj betegségét az előbbi folytatásaként kell tekinteni és táppénz igy is összesen csak 26 hétre adható.

Az a tag, aki 26 heti táppénzsegélyigényét kimeritette, ugyanabban a betegségben való ujabb megbetegedés esetén, ha ez az előbbi segélyezés befejezését követő egy esztendőn belül következik be, legfeljebb 13 heti táppénzt kaphat. Egy éven túl történő ujabb megbetegedés esetén a tag külön betegségi eset szerint részesül táppénzben. Ha pedig, a tag az előbb emlitett szabályok alapján már 39 heti táppénzt kapott, úgy később ugyanabból a betegségből kifolyólag már nem kaphat segélyt, csak akkor, ha az előbbi segélyezés befejezésétől számitva 2 év elmult és az illető tag a pénztári orvos bizonyitványa szerint a lefolyt egész idő alatt ment volt attól a betegségtől. Az orvosi gyógykezelés igénybevételének tartamára nézve ugyanazok a szabályok irányadók mint a táppénzre.

A kerületi betegsegélyző pénztárak a baleseti sérültek segélyezését legfeljebb a baleset napjától számitott 4 héten át viselik; a pénztár részéről netán tovább nyujtott, valamint a betegség esetére nem biztositott sérülteknek kiszolgáltatott segélyeket a balesetbiztositó intézet megtériti.

A táppénz kifizetése rendszerint hetenkint utólag, a napi táppénz hatszoros összegével történik, az első és utolsó héten azonban csak annyi napra, ahány segélyezési nap arra a hétre esik.

A mig a munkaadó cselédjének betegsége esetén ennek ápolást nyujt, joga van a cselédjének járó táppénzt felvenni.

Ha a biztositott a betegséget katonai szolgálat teljesitése közben szerezte, az állampénztár köteles a pénztárnak megtériteni a kiszolgáltatott segélyek értékét.

A temetkezési segély a betegségi segély megszünte után bekövetkezett halál esetén is kijár, ha az illető tag munkaképtelensége haláláig

tartott és az ugyanabban a betegségben, a betegsegélyezés megszüntétől számitott egy éven belül halt meg.

Azt a pénztári tagot, aki más pénztár területén való időleges tartózkodása alatt megbetegszik, ez a pénztár az illetékes pénztár megkeresésére, segélyezni tartozik; kiadásai megtérítését azonban az illetékes pénztártól igényelheti.

Minden kerületi betegsegélyző pénztár jogosult kiadásai fedezésére a reá nézve érvényes dijszabás szerint járulékokat szedni. Mindaddig, amig külön dijszabás megállapitva nincs, a pénztárra nézve a rendes dijszabás érvényes, amelyet az illetékes kormányhatóság állapit meg és pedig azon az alapon, hogy a járulékok az összes kiadásokat fedezzék. A dijszabás a különböző kereseti osztályokra nézve külön-külön határozza meg a járulékokat, figyelemmel a különböző üzemekben fennforgó különböző betegségi veszélyre is. Ebből a czélból a tagok különböző veszélyességi osztályokba sorolhatók, amelyeknek száma 4-et meg nem haladhat.

A járulékok mindig egész naptári hétre (6 munkanapra) számitódnak, tekintet nélkül arra, hogy a hétnek mely napján kezdődött vagy szünt meg a biztositás.

A biztositott után esedékes járulékot fizetik: *a*) biztositásra kötelezett tag után $^{6}/_{10}$ részben a tag, $^{1}/_{10}$ részben a munkaadó, $^{1}/_{10}$ részben a község és $^{2}/_{10}$ részben az állam; *b*) önként biztositott tag után $^{7}/_{10}$ részben a tag, $^{1}/_{10}$ részben a község és $^{2}/_{10}$ részben az állam.

A biztositásra kötelezett tag után általa és munkaadója által fizetendő járulékokat egész összegben a munkaadó tartozik minden hónap első hétfőjén beszolgáltatni, ugyanannyi heti járulék összegében, ahány az illető tag után a legutolsó befizetés óta esedékessé vált. A munkaadó a biztositottra eső járulékokat minden fizetési napon levonhatja annak béréből. Azok után, akik nem kapnak fizetést vagy bért, a reájuk eső járulékot is munkaadójuk viseli. A községek és az állam félévenkint utólag fizetik az összjárulékokban való részvételi összeget.

Az ország minden községében kerületi betegsegélyző pénztárt, a községi hatóság kivánságára és a birodalmi biztositó intézet jóváhagyásával pedig több ilyen pénztárt is kell felállitani. A kerületi pénztárak központi hatósága a birodalmi biztositó intézet, amely az ellenőrzést gyakorolja. A birodalmi biztositó intézet igazgatási költségeit az állam viseli. Minden kerületi betegsegélyző pénztár önálló jogalany; kötelezettségeiért csak annak vagyona szavatol.

A kerületi betegsegélyző pénztárak tagjai azok, akik saját biztositásuk fejében járulékot fizetnek.

Azok a tagok, akik 21. életévüket betöltötték, ugyanannál a pénztárnál, amelynél a választás idején biztositva vannak, szavazásra jogosultak és választhatók; ugyancsak szavazási joggal birnak és választhatók azok a munkaadók is, akik a választás idején a pénztárnál járulékfizetésre kötelezettek és 21. életévüket betöltötték.

A kerületi betegsegélyző pénztárak ügyeit az előljáróság intézi, amely 3 évre választott 9 tagból és ugyanannyi helyettesből áll; ezek

közül 5 tagot és helyetteseiket a pénztári tagok, 2 tagot és helyetteseiket a szavazásra jogosult munkaadók saját keblükből választanak, a községi előljáróság pedig szintén 2 tagot és helyettest választ a pénztár előljáróságába.

A választás személyesen és titkos szavazással történik. Azok a munkaadók azonban, akik a község területén kivül laknak, a községben lakó alkalmazottjukkal helyettesithetik magukat.

Az előljáróság az elnököt és helyettes elnököt évről-évre választja.

A pénztár közgyülése a községi hatóság jóváhagyásával az elnök részére megfelelő dijazást állapithat meg. Az előljáróság és a közgyülés többi tagjai működésükért kárpótlásban nem részesülnek.

Az előljáróság intézi közvetlenül a pénztár ügyeit és vagyonkezelését és elnöke útján képviseli a kerületi betegsegélyző pénztárt a biróságok előtt.

Az előljáróság elnöke a kerületi betegsegélyző pénztár szavazásra jogosult tagjait és a szavazásra jogosult munkaadókat legalább évenkint egyszer közgyülésbe hivja össze. Az alapszabályok megállapithatják, hogy a szavazásra jogosult tagok és munkaadók képviselőket válaszszanak, akiknek gyülése a közgyülést helyettesitse. A képviselők számát, választásuk módját, működésük tartamát az alapszabályok állapitják meg, de mindenesetre úgy, hogy a képviselők $^2/_3$ részét a tagok, $^1/_3$ részét a munkaadók válasszák.

A birodalmi biztositási hivatal elismert pénztárak jellegével ruházhat fel egyes vállalati, úgyszintén magán és községi betegsegélyző pénztárakat, ha ezek alapszabályai bizonyos törvényes feltételeknek megfelelnek; a feltételek annak a czélnak biztositására szolgálnak, hogy ezek a pénztárak a segélyek módja és mérve, a szervezet és az eljárás tekintetében a nyilvános kerületi betegsegélyző pénztárakénak megfelelő működést fejtsenek ki. Elismert pénztárak jellegével nem ruházhatók fel azok, amelyeknek állandó taglétszáma a 200-at el nem éri; vállalati és községi betegsegélyző pénztárak azonban már 100 állandó tag létszámával is elismert jellegüekké nyilvánithatók.

A jogviták elbirálása háromtagu bizottság hatáskörébe tartozik, amely bizottságot 3 évre választja a községi előljáróság. A bizottság egyik tagja pénztári biztositott tag, a másik munkaadó, elnökét pedig saját kebeléből maga választja. E bizottság elé tartoznak a következő jogviták:

1. Valamely személy biztositási kötelezettségének fenn- vagy fenn nem állása;
2. a biztositási kötelezettség kezdete és megszünése;
3. önkéntes biztositásra irányuló kérelem elutasitása;
4. valamely biztositottnak kereseti és veszélyességi osztályba sorozása;
5. a kerületi betegsegélyző pénztár kifogásolt járulékkövetelése;
6. a munkaadó által betegségi biztositási czimeken eszközölt bérlevonások;
7. a törvény szerint való választhatóság és választás;
8. a kerületi betegsegélyző pénztártól követelt segélyezések;

9. a munkaadó által követelt megtérítések tárgyában.

A bizottság határozatai a birodalmi biztositó intézethez megfölebbezhetők.

* * *

Ezekben kivántuk ismertetni Norvégia betegségi biztositási törvényét. Ennek figyelmes tanulmányozása arról győz meg, hogy az jól átgondolt és minden részében összhangzatos törvény. Különösen szembeötlő a nagy óvatosság, amelyet egyrészt a köteles segélyek megállapitásánál, másrészt a bevételi források szükséges mérvben és igazságos módon való előirányzásánál tanusit. Ugylátszik, hogy az ország gazdasági viszonyaival és erejével számot vetve, nem kivánt a jótéteményekkel kápráztatni, viszont azt, amit nyujt, a gondos tervszerüséggel megalapozott anyagi fedezetre alapitja, emellett igazgatási rendszere is egyszerü és olcsó.

3. Az 1909. évben tudomásunk szerint még két, általános szempontból csekélyebb jelentőségü törvényt hoztak, amelyek a betegségi biztositást érintik: az egyik *Dániának 1909 márczius 26. napján kelt 146. sz. törvénye a segélypénztárakra vonatkozó 1907. évi 125. sz. törvény némely §-ának módositása,* a másik *Francziaországnak 1909 junius 11. napján kelt törvénye a selyemtenyésztés és selyemszövés különleges támogatása tárgyában.*

Az előbb emlitett törvény a segélypénztárak körében fölmerülő választásokra vonatkozólag tesz módositó rendelkezéseket, utóbbi pedig elrendeli, hogy a selyemszövőknek adott jutalmak összegéből 6% levonassék és a személyzet javára szolgáló betegsegélyezési alap czéljaira a személyzet segélypénztárai között szétosztassék.

II. *Baleseti biztositás.* A baleseti biztositás körében sem hozott az 1909. év nagyobbszabásu törvényalkotásokat és inkább csak egyes országok balesetbiztositási törvényeinek módositásáról számolhatunk be.

1. *Hollandia* a balesetbiztositási törvény legsürgősebb reformkérdéseit *az 1909 február 13. napján, 1909 junius 12. napján és két-rendbeli, 1909 junius 30. napján kelt törvénynyel* rendezte.

Az első helyen emlitett novella megszünteti a balesetbiztositási alaptörvénynek azt a rendszerét, hogy a különböző veszélyességü biztositott üzemeket magukban foglaló összetett üzemeket az egyes üzemágak átlagos veszélyességi fokához képest átlagos veszélyességi arányszámmal kelljen ellátni és ehhez képest az egész vállalatot egy bizonyos meghatározott veszélyességi osztályba kelljen besorozni. A novella ehelyett azt rendeli, hogy ilyen esetekben a biztositásra kötelezett egyes üzemek külön-külön vagy csoportositva bizonyos meghatározott számu veszélyességi osztályba soroztassanak. A novella második rendelkezése módot nyujt arra, hogy bizonyos községek vagy vállalatokra nézve különleges könyvelés legyen elrendelhető. Ennek a rendelkezésnek oka az, hogy a hajórakodási üzemek Rotterdamban a balesetbiztositó intézetet jelentékenyen megkárositották azzal, hogy a bérlajstromokat helytelenül töltötték ki. Ugyan-

ennek a novellának harmadik rendelkezése felhatalmazza a kormányt, hogy ezeknél a különleges könyvelésre kötelezett üzemeknél a járulékfizetéseket és a kártalanitásokat rendeleti úton megfelelő arányba hozza. Ettől a rendszabálytól várható az alkalmi munkások számának csökkenése és a gyakorlatlan személyzet alkalmazásával járó nagyobb baleseti veszély apadása.

A második novella akként módositja a törvényt, hogy az üzemek ama helyhez képest is, ahol gyakoroltatnak, különböző veszélyességi osztályokba legyenek sorozhatók.

A harmadik novella az inasok, gyakornokok stb. keresete kiszámitásának módját állapitja meg, a negyedik pedig a baleseti járulékok behajtásánál követendő eljárást egyszerüsiti.

2. *Franciaország 1909 május 29. napján kelt törvénye* kiegészíti a balesetbiztositási törvényeket, amidőn egyetlen rendelkezésében kimondja, hogy a balesetbiztositási alaphoz való hozzájárulás mértékét a törvényes határok között évenkint legkésőbb junius 1-ig rendeleti úton kell megállapitani azoknak az összes kiadásoknak figyelembevételével, amelyek az előző évben a balesetbiztositási alap terhére felmerültek.

3. *Bázel-város kanton 1909 julius 8. napján kelt és a kanton tisztviselői, alkalmazottai és munkásai szolgálati viszonyait és illetményeit szabályozó törvény* keretében rendezte saját összes alkalmazottainak baleseti szavatossági és biztositási jogviszonyait.

Ez a törvény kimondja, hogy azokat a tisztviselőket és alkalmazottakat, akiknek szolgálata különös baleseti veszélylyel jár, szolgálatban bekövetkező balesetek ellen az állam saját költségén biztositja. A kormánytanács állapitja meg, hogy mely tisztviselőkre és alkalmazottakra terjedjen ki a balesetbiztositás. Állandó és nem állandó munkásokra nézve az állam magára vállalja a szavatossági törvények értelmében való kártalanitási szavatosságot és pedig abban az esetben is, ha az illető üzem egyébként nem esik szavatossági felelősség alá. Az állandó és nem állandó munkások tartoznak belépni az állami betegsegélyző pénztárba, amelynek alapszabályai irányadók arra nézve, hogy a bér miként fizettessék betegség esetén.

4. Teljesen uj baleseti biztositási törvényt kapott *Izland-szigete 1909 julius 30. napján a tengerészek biztositása tárgyában.*

E törvény kötelezően előirja az izlandi hajókon alkalmazott belföldi tengerészek biztositását és pedig mind a halászatban, mind a belföldi vagy pedig belföld és külföld között közlekedő utvonalakon. Biztositásra kötelezettek azok a belföldi honosságu tengerészek is, akik legalább évenkint egy idényszakban motoros csónakokon és négy evezős vagy ennél is nagyobb evezős csónakokon halászatot üznek.

Minden biztositásra kötelezett tengerész köteles a biztositási alapba biztositási dijat befizetni, amely az alkalmazás minden hetére 18 oere.[1] A hajótulajdonos a hajóslegénység összjárulékainak 1/3 részét fizeti.

---

[1] A 18 oere körülbelül 20 fillérnek felel meg magyar koronaértékben.

A hajótulajdonos a saját és tengerészei díját maga fizeti be és ezek az őket terhelő díjakat keresetükből megtéritik neki.

A biztosítási alapot a kormány főfelügyelete alatt háromtagu bizottság kezeli. Egyik tagot a kormány nevezi ki, a másikat a legtöbb tagot számláló hajósegyesület, a harmadikat pedig a legtöbb tagból álló matróz-egylet választja. Dijazás fejében vagy pedig költségekre a biztosítási alapból a kormány jóváhagyásával évenkint 400 K fordítható.

Ha valamely tengerész a biztositás tartama alatt vizbe fulad, vagy hajóbaleset következtében életét veszti, a biztositási alap hátrahagyott hozzátartozóinak, u. m. özvegyének, gyermekeinek, szüleinek és testvéreinek a következő négy évben évenkint 100 K-t fizet. Ha ilyen hozzátartozók nincsenek, az összeg a biztositási alap javára esik, amennyiben jogérvényes végintézkedés másként nem rendelkezik.

Halálozás vagy csőd esetén a hitelező az ebben a törvényben biztositott segélyeket semmiképen nem érintheti.

Ha a biztositási alap az évi kiadásokat fedezni nem képes, az országos pénztár a hiányt fedezi; a biztositási alap azonban a kapott összeget megtériteni tartozik, mihelyt viszonyai ezt megengedik. Az országos pénztár évi hozzájárulása 15,000 K-t meg nem haladhat.

A törvénybe ütköző kihágások büntetése 5—100 K, amelynek fele a biztositási alapé, másik fele pedig a kihágás elkövetési helyére illetékes községé.

A felsoroltakon kivül még két törvényről kell megemlékezni, amelyek egyike azonban nemcsak a baleseti, hanem a betegségi biztositást is érinti. Ezek:

5. *Ausztriának 1909 február 8. napján kelt törvénye, a munkások baleseti és betegségi biztositására vonatkozó törvények kiegészitése tárgyában,* továbbá ugyancsak *Ausztriának 1909 február 12. napján kelt törvénye a munkásbalesetbiztositás terén kötendő nemzetközi egyezményekre vonatkozó felhatalmazás tárgyában.*

Az előbbi törvény szerint a balesetbiztositásra kötelezett üzemek vállalkozói kötelesek azokat a feljegyzéseket vezetni, amelyek az egyes biztositottak biztositásánál beszámitás alá eső javadalmazások megállapitására szükségesek, kötelesek továbbá e feljegyzéseket legalább öt éven át megőrizni és a biztositó intézet közegeinek kivánatra felmutatni. Ez a rendelkezés nem terjed ki a biztositási kötelezettség alá eső mező- és erdőgazdasági üzemekre, kivéve azonban azokat, amelyek mezőgazdasági gépek iparszerü bérbeadásával foglalkoznak.

Ezek a rendelkezések nem érintik az üzemtulajdonosoknak ama további kötelezettségeit, amelyeket a bérfeljegyzések tekintetében egyéb rendeletek előirnak.

A betegsegélyző pénztárak kötelesek a balesetbiztositó intézeteknek, illetőleg ezek megbizottainak a szükséges bepillantást engedni a biztositottak be- és kijelentésére vonatkozó feljegyzésekbe és okiratokba, valamint kötelesek azoknak a kivánt felvilágositásokat megadni.

Az épitőipari üzemek bérlajstromainak ellenőrzése végett jogositva

vannak a biztositó intézetek, hogy megbizottaik útján az illető épitési hatóságoknál az épitési engedélyokiratokba betekintsenek.

Ha az üzemtulajdonos a feljegyzések vezetésére és megőrzésére vonatkozó kötelezettségét szándékosan vagy durva gondatlanságból egyáltalán nem, vagy oly hiányosan teljesiti, hogy a beszámitás alá eső javadalmazások megállapitása biztonsággal nem történhetik, vagy, ha az üzemtulajdonos a feljegyzéseket az intézet illetékes közegének kiadni vonakodik, a biztositó intézet jogositva van az előző járulékfizetési időszak adatai vagy egyéb nyomozások alapján hivatalból előirni a járulékokat. Egyszersmind a balesetbiztositási törvényben megállapitott kihágási felelősség kiterjesztést nyert azokra a vállalkozókra, akiknek bérfeljegyzései valótlan ténybeli adatokat tartalmaznak, úgyszintén azokra, akik a bérlajstromok vezetésére és megőrzésére vonatkozó kötelességüket nem teljesitik.

A balesetbiztositó intézetek jogositva vannak, hogy oly üzemek vállalkozóival, akiknél a biztositási járulékok megállapitásának rendszerinti módja nehézségekbe ütközik, a fizetendő járulék kiszámitásának más módja vagy évi átalányösszeg fizetése iránt megegyezésre lépjenek. Az oly üzemvállalkozók, akikkel ily megegyezések létrejöttek, e megegyezések tartama alatt fel vannak mentve a bérlajstromok vezetése alól.

Valamely balesetbiztositó intézetnek, kerületi betegsegélyző pénztárnak vagy ipartestületi betegsegélyző pénztárnak fizetendő biztositási járulék az illető járuléki időszak lejártától számitott három év alatt elévül. Ha azonban az üzemtulajdonos a balesetbiztositó intézetnek, a kerületi vagy ipartestületi betegsegélyző pénztárnak bizonyithatóan valótlan adatokat jelentett be a nála alkalmazott személyekről vagy ezek munkakeresményéről, abból a czélból, hogy a járulékok körül az emlitett intézeteket megröviditse, úgy e járulékok kirovására való jog csak az illető járuléki időszak lejártától számitott tiz év alatt évül el.

Az elévülést félbeszakitja az intézet vagy pénztár részéről a megállapitás czéljából tett minden hivatalos intézkedés és pedig abban az időpontban, amelyben az üzemtulajdonos a hivatalos ténykedésről tudomást szerzett, balesetbiztositási járulékok tekintetében pedig még akkor is, ha a járulékkal hátralékos vállalathoz tartozó biztositott vagy ilyennek hozzátartozója a balesetbiztositási törvényben megállapitott kártalanitásra igényt emelt.

A megállapitott járulékok követelésének joga elévül, annak a járuléki időszaknak lejártától számitott hat év alatt, amely időszakban az üzemtulajdonos a megállapitásról az intézettől vagy pénztártól értesült. A megállapitott járulék követelésének elévülését félbeszakitja az üzemtulajdonosnak szóló fizetési meghagyás kézbesitése, végrehajtás elrendelése, fizetési halasztás engedélyezése vagy a csődtörvényben megállapitott valamely körülmény.

Balesetbiztositó intézetnek, kerületi vagy ipartestületi betegsegélyző pénztárnak járó hátralékos járulékok után, ha a hátralék 50 K-t meghalad, késedelmi kamatot kell fizetni. A késedelmi kamat évi 4%-ban fizetendő.

Fizetési késedelem a kötelezettet abban az esetben terheli, ha a fizetés nem történik a törvényes vagy alapszabályszerü fizetési határidő lejártát követő egy hónapon belül és az illető nem kapott a késedelmi kamatok kifejezett elengedésével halasztást.

Az üzemtulajdonos a befizetett járuléktöbblet után a késedelmi kamatok mértékének megfelelő megtérítési kamatot követelhet, ha a visszatéritendő járulékok 50 K-t meghaladnak.

Az Ausztriában 1909. évben létrejött másik balesetbiztositási törvény felhatalmazza a kormányt, hogy a kölcsönös viszonyok szabályozása végett megegyezést létesitsen oly államok kormányaival, amelyekben a belföldi balesetbiztositási törvényhozásnak megfelelő intézmények vannak. E megegyezés keretében viszonosság esetén 1. kizárható a biztositási kötelezettség olyan belföldi üzemek munkásait és üzemi tisztviselőit illetőleg, amely üzemek valamely külföldi vállalat alkatrészei és kiterjeszthető a biztositási kötelezettség oly külföldi üzemek munkásaira és üzemi tisztviselőire, amely üzemek valamely belföldi vállalat alkatrészei; 2. az ily üzemek megállapitásánál követendő eljárás a belföldi törvénytől eltérőleg szabályozható; 3. a balesetbiztositási törvénynek az a rendelkezése, amely szerint külföldön tartózkodó külföldi honos igényjogosultak végkielégithetők, hatályon kivül helyezhető oly államok alattvalóival szemben, amelyekben hasonnemü törvényhozás hasonló kedvező elbánást biztosit az osztrák honosoknak.

* * *

Nem fejezhetjük be szemlénket az 1909. év balesetbiztositási törvényhozása felett, anélkül, hogy meg ne emlékeznénk azokról a nemzetközi egyezményekről, amelyek az utóbbi években gyorsan követték egymást és most már az egyes államok balesetbiztositási és baleseti szavatossági jogrendszerének jelentékeny kiegészitő részei.

Az 1909. évben tudomásunk szerint *három* ilyen *megegyezés* jött létre. Az egyik az 1909 szept. 19. napján megkötött *magyar-olasz egyezmény*. Ezt a hazai napi lapokban és a szaksajtóban többszörösen ismertették[1], részletesebb méltatását ebből az okból itt mellőzzük.

A *másik megegyezést Franczia- és Angolország kötötte* 1909 julius 3. napján. E megegyezés szerint azok az angol alattvalók, valamint képviselőik és jogutódaik, akik Francziaországban munkaközben balesetet szenvedtek, ugyanolyan kártalanitásban részesülnek, mint a milyent a munkásbalesetekre vonatkozó szavatossági törvények a franczia állampolgároknak biztositanak. Viszont az egyesült Nagy-Britannia és Irland királyságban balesetet szenvedett franczia honosok, úgyszintén képviselőik és jogutódaik ugyanolyan kártalanitásban részesülnek, aminőt a törvényhozás a britt alattvalóknak biztosit. Ez a megegyezés nem

[1] Pap Géza: Az olasz-magyar munkásbalesetbiztositási egyezményről. Magyar Társadalomtudományi Szemle 1910. évf. 91—95. l.
Harkányi József: Az olasz-magyar balesetbiztositási egyezmény. Munkásügyi Szemle 1910. évf. 10—14. l.

alkalmazható oly személyekre, akik átmenetileg vannak a másik szerződő államba kiküldve és a baleset idején még nem foglalkoztak hat hónap óta a két szerződő állam közül annak területén, ahol a baleset történt, egyszersmind pedig oly vállalat alkalmazottai, amelynek székhelye a másik állam területén van. Ebben az esetben az érdekelteknek csak az utóbb emlitett állam törvényeiben biztositott kártalanitásokra van igényük. Ugyanaz áll a szállitási üzemek személyzetére is, amely időközönkint, akár rendszeresen vagy e nélkül, a másik államban és nem abban foglalkozik, amelyben az üzemek székhelye van. A franczia és britt hatóságok kötelesek egymást támogatni a baleseti törvények végrehajtásának kölcsönös megkönnyitésében.

A szerződés ratifikacziója csak akkor történhetik meg, ha az egyesült Nagy-Británnia és Irland királyság munkásbaleseti törvényhozása a franczia állampolgárokat ért balesetek tekintetében a következő rendelkezésekkel lesz kiegészitve: 1. az esedékes kártalanitásokat minden esetben és kötelezően a grófsági bíróságnak kell megállapitania; 2. heti kártalanitások megváltásánál a tőkeértéket, ha az 100 frankot (4 £) meghaladó járadék tőkeértékének felel meg, a bíróságnak be kell fizetni, abból a czélból, hogy az a kártalanitásra igényjogosult javára életjáradék vásárlására fordittassék; 3. azokban az esetekben, amidőn a vállalat vezetője a grófsági bíróságnak az esedékes kártalanitásnak megfelelő tőkeértéket befizetett és a sérült ismét Francziaországba költözik vagy ha hozzátartozói az ő halála idején Francziaországban laktak vagy utóbb ismét odaköltöztek, a sérültnek vagy hozzátartozóinak fizetendő összeget tartozik a bíróság a nemzeti franczia aggkori járadékpénztárnak befizetni, amely azt a befizetés idején érvényben levő dijszabás értelmében járadék létesitésére forditja. Ha pedig a tőkeérték a bíróságnak nem lett befizetve és a sérült ismét Francziaországba költözik, a grófsági bíróság a kártalanitást az igényjogosultnak azokon a határnapokon és azokkal a feltételekkel szolgáltatja ki, amelyeket a két állam illetékes hatóságai meg fognak állapitani; 4. a grófsági bíróságnak a munkásbaleseti törvényhozáson, valamint ennek az egyezménynek végrehajtásán alapuló minden ténye tekintetében a franczia honosok mentesek minden költségtől és illetéktől; 5. minden év kezdetén köteles a britt belügyi főállamtitkár a franczia munkaügyi minisztériummal közölni az előző évben hozott összes birósági határozatokat, amelyek franczia honosoknak az egyesült Nagy-Británnia és Irland királyságban bekövetkezett baleseteire vonatkoznak.

A *harmadik* nemzetközi *megegyezés Angolország és Svédország* között keletkezett és pedig nem alakszerü megegyezés, hanem diplomácziai jegyzékváltás alapján. Ennek eredményét tartalmazza a svéd király 1909 junius 18. napján kelt rendelkezése, amelyben közzétette, hogy a britt honosok özvegyeinek és gyermekeinek a svéd törvénynek megfelelő járadékra van igényük akkor is, ha a baleset idején nem laktak Svédországban és másrészt, hogy a britt honos, aki a svéd törvény alapján járadékra igényjogosult, ezt a járadékot arra az időre is kapja, amig a britt birodalomban tartózkodik.

III. *Aggkori és rokkantbiztosítás.* A biztosításnak ebben az ágában az 1909. év nevezetesebb eredményeket nem hozott és teljesen és kizárólag már korábban alkotott törvények módosítása és kiegészítése az ez évi vonatkozó törvényhozási munkásság eredménye. Ilyen

1. *Bréma szabad Hanza-város 1909 márczius 12. napján kelt törvénye,* amely módosítja *az állami üzemekben alkalmazott munkások nyugdíjigényére* vonatkozó 1906 deczember 13-iki törvényt.

2. Említendő továbbá *Francziaországnak 1909 julius 21. napján kelt törvénye* a *nagy fővasutak személyzetének aggkori járadékáról.* E törvény kötelezi a nagy vasuti társulatokat és az államvasutak igazgatóságát, hogy aggkori járadéki szabályzatukat odamódositsák, hogy mindkét nemü összes alkalmazottaiknak és munkásaiknak a törvényben megállapitott legcsekélyebb jogokat és szolgáltatásokat nyujtsák. Ezek szerint minden alkalmazott és munkás aggkori járadékot igényelhet, ha 25. biztositási évét betöltötte és ha a gépész vagy fűtő 50-ik, a tényleges szolgálathoz tartozó más egyén 55-ik, az irodai alkalmazott pedig, aki a tényleges szolgálatban 15 évet nem töltött, 60-ik életévét elérte. Utóbbiak azonban már 55 évvel járadékigényt szerezhetnek, ha a kiselejtező bizottság őket szolgálatuk további ellátására képteleneknek minősitette. Megbetegedés, megsérülés vagy időelőtti rokkantság esetén, amely a vasuti szolgálat további ellátását lehetetlenné teszi, minden alkalmazottnak, aki legalább, 15 biztositási évet kimutat, joga van azonnal kezdődő aggkori járadékra, ha az igazgatóság, illetőleg ha a kiselejtező bizottság őt rokkantnak nyilvánitotta. Ha azonban a rokkantság szolgálati kötelesség teljesitése következtében állt be, úgy az illető biztositási éveinek számára való tekintet nélkül, azonnal járadék élvezetébe lép.

A tényleges szolgálat tartama alatt járadék nem fizethető.

Az aggkori járadék az átlagos fizetés vagy bér fele, ha az életkor és a biztositási tartam tekintetében megállapitott következő feltételek megvannak:

Gépészeknél, fűtőknél és a vonatszemélyzetnél 50 életév és 25 biztositási év.

Az összes többi szolgálati ágak személyzeténél 55 életév és 25 biztositási év.

A járadék, életkorra való tekintet nélkül, 25 biztositási évet meghaladó minden év után az átlagos fizetés vagy bér $^1/_{50}$ részével emelkedik.

Ha az életkor és biztositási tartam tekintetében előirt előbbi feltételek nincsenek meg, minden alkalmazottnál vagy munkásnál a 25 éven alul maradó minden biztositási év után az átlagos fizetés vagy bér $^1/_{100}$ részével és az 50, illetőleg 55 éven alul maradó minden életév után annak $^1/_{100}$ részével és minden ilyen esetben a 25 éven alul maradó minden biztositási év után az átlagos fizetés vagy bér $^1/_{50}$ részével csökken a járadék.

Az aggkori járadék sohasem lehet magasabb a mindenkori járadékszabályzatban megállapitott legmagasabb összegeknél és nem lehet kisebb az átlagos fizetés vagy bér $^5/_{50}$ részénél.

Az az alkalmazott vagy munkás, aki a szolgálatot önként és a fennemlitett törvényes feltételek nélkül hagyja el, 15 évet meghaladó biztositási tartam után a fenn megjelölt módon kiszámitott aggkori járadékot igényelhet, amelynek élvezete azonban függőben marad addig, mig eléri azt a kort, amelyben a munkaviszonyainak megfelelő rendszerinti aggkori járadék feltételei bekövetkeznek.

Ha az alkalmazott vagy munkás biztositási tartama 15 évet nem ér el, úgy a fizetéséből tett levonásoknak és ezek kamatainak kifizetését követelheti, és pedig aszerint a kamatláb szerint, amelyet kilépése idejében a párisi takarékpénztár fizet betevőinek. Ha azonban a levonások az országos aggkori. járadékpénztárba vagy a haláleseti biztositások pénztárába lettek beszolgáltatva, úgy a levonások kifizetése helyett az illető a nevére szóló könyvet vagy biztositási kötvényt kapja.

Minden alkalmazott vagy munkás, akit nem a szolgálati kötelesség teljesitése következtében fellépő megbetegedés, sérülés vagy időelőtti rokkantság kényszerit arra, hogy 15 biztositási év letelte előtt a vasúti szolgálatot elhagyja, abban az esetben, ha az igazgatóság vagy a kiselejtező bizottság rokkantnak nyilvánitja, a levonások kifizetése vagy a nevére szóló könyv kiszolgáltatása mellett ugyanoly összegü és ugyanúgy kamatozó kártalanitás kiszolgáltatását követelheti.

A járadékbiztositáshoz való hozzájárulás egy évi vasúti állandó foglalkozás után kötelező, ha az illető katonai szolgálatát a tényleges hadseregben előzőleg már teljesitette. Nők egy évi állandó foglalkozás után nagykoruságuk bekövetkeztével kötelesek a belépésre.

Az aggkori járadék az özvegyet felében illeti, kivéve ágytól és asztaltól való elválasztás esetét, ha csak a nő vétkes kizárólag. A járadék átszállása az özvegyre csak akkor nyer helyt, ha a házasság legalább 3 évvel azelőtt jött létre, mint amidőn a férfi tevékenységét beszüntette. A járadék átszállása nem függ a házasság fennállásának tartamától, ha abban az időben, amidőn a férfi szolgálati működése megszünik, mindkét házastárs által nemzett gyermek létezik. Ha azonban a férj szolgálati működésének megszünése valamely szolgálati baleset következménye, úgy elég, ha a házasságkötés a baleset előtt történt.

Ha a járadékra igényjogosult özvegy nincs, úgy a 18 éven aluli árvák igényelhetik a féljáradékokat.

Minden alkalmazott vagy munkás átlagos fizetése vagy bére gyanánt, amely aggkori járadéka megállapitásának alapjául szolgál, legmagasabb keresetü 6 évének átlagos fizetését, illetőleg bérét kell tekinteni. A fizetésekbe és bérekbe kell beszámitani a jutalomdijakat és fizetésemelés jellegével biró mellékjövedelmeket, amelyek költségmegtérités, segély vagy ajándék természetével nem birnak. A fizetéseket, amelyeket a nagy vasúti társulatok és az államvasútak igazgatósága személyzetük járadékbiztositására szolgáltatni tartoznak, a járadékbiztositási szabályzatok állapitják meg. A fizetendő összegek a fizetésekből és bérekből részben levonhatók. A levonások 5%-t tesznek ki azokkal az alkalmazottakkal és munkásokkal szemben, akik ennek a törvénynek kihirdetése után lépnek a vasút szolgálatába, valamint azok-

kal szemben, akik bár vasúti szolgálatban állnak, jelenleg járadékbiztosító pénztár kötelékébe nem tartoznak. Ezekben a levonásokban foglaltatik a 24 hónapra felosztandó első havi fizetés, továbbá minden fizetésemelés tizenkettedrésze is.

A nagy vasúti társulatok és az államvasúti igazgatóság öt évenkint tartoznak a közmunkaügyi miniszternek jóváhagyás céljából bemutatni járadékpénztáruk vagyoni helyzetét és mérlegét és szükség esetén javaslatot tenni a terhek kiegyenlitésére szükséges esközökről. Ha ezek a rendszabályok kielégitőknek nem látszanak, a közmunkaügyi miniszter a pénzügyminiszterrel egyetértőleg és a társulatok meghallgatása után állapitja meg azokat a rendszabályokat, amelyeket szükségeseknek tart.

A közmunkaügyi miniszter az illető társulat javaslatára minden vasútra vonatkozólag rendeleti úton állapitja meg a jelen törvényben megjelölt kiselejtező bizottságok szervezetét és eljárását. A bizottságokban a személyzet képviselőinek is helyet kell nyerniök.

* * *

Behatóbban ismertettük a franczia vasutasok aggkori járadéktörvényét különösen azért, mert a közelmultban lejátszódott vasutasstrájk után nemcsak általános szocziálpolitikai, hanem különleges érdekessége is van a nevezett alkalmazottak jogi helyzetének megbirálása szempontjából.

3. *Canada 1909 május 19. napján kelt törvény*nyel módositotta 1908. évi *állami aggkorjáradéki* törvényét. A novella mindössze azt tartalmazza, hogy nős férfi a neki járó járadékot részben felesége javára biztosithatja, ha ebben az irányban inditványát legalább 3 hónappal a járadék esedékessége előtt előterjeszti. A feleség részére biztositott járadék azonban nem haladhatja meg a férj járadékának felét. Kimondja továbbá e novella, hogy járadékigények nem engedményezhetők, továbbá, hogy abban az esetben, ha a járadékra igényjogosult a járadék esedékessége előtt elhal, törvényes képviselője a befizetett dijakat évi 3% kamat és kamatos kamat hozzászámitásával megkapja.

4. *Az ausztráliai államszövetség 1909 augusztus 13. napján kelt törvénye* az 1908 évi *rokkant- és aggkorjáradéki törvény módositása* tárgyában, 25-ről 20-ra leszállitja azoknak az éveknek számát, amelyeken át az igénylőnek Ausztráliában kellett tartózkodnia. A még nem honositott, de Ausztráliában tartózkodó személyek javára ez a novella úgy rendelkezik, hogy az ilyenek, a járadékra való igényjogosultság egyéb feltételeinek fennforgása esetén 1910 junius 30. napjáig honosithatják magukat és ezáltal a járadékra való igényjogosultságot megszerzik. A későbbi bevándorlók három évi várakozási ideje tovább is a honositástól számitódik.

A novella egyéb rendelkezései különösen szervezeti és eljárási szabályokat tartalmaznak. Ezek közül kiemeljük azt, hogy a hatósági biztos kivánságára minden járadékos tartozik bevételeiről és összvagyonáról az előirt alakban kimutatást beterjeszteni. Ha a biztos a kimutatás

megvizsgálásából azt tapasztalja, hogy a járadék további folyósítását meg kellene szüntetni vagy hogy a járadék nagyobb vagy kisebb, mint a milyennek lennie kellene, úgy a járadék további folyósítását felfüggesztheti vagy a járadékot megfelelőleg leszállithatja vagy felemelheti. A békebiró a járadéki törvény alapján valamely vizsgálat czéljából tanukat megidézhet, eskü alatt kihallgatásokat elrendelhet és okiratok bemutatását kivánhatja.

A járadék fizetése 14 napos részletekben történik. A 14 napos járadéki részlet megállapitása czéljából az évi járadékot 26-tal kell osztani. A 14 napnál rövidebb időre szóló részletek a napok száma arányában számitandók.

5. *Victoria ausztráliai állam* szintén novellával és pedig 1909 *deczember 1. napján kelt törvény*nyel rendezte az ausztráliai államszövetség 1908. évi aggkorjáradéki törvényének végrehajtása körül tapasztalt hibákat és visszásságokat. Ezek közül különösen emlitendők azok a pénzügyi nehézségek, amelyek közvetlenül az előbb emlitett törvény hatályba lépése előtt tömegesen érvényesitett járadékigények következtében keletkeztek, ami által a szükséglet a költségvetésileg előirányzott hitelt tetemesen meghaladta. Ennek a hiánynak fedezésére a novella póthitelt engedélyezett. Ezenkivül fedezetről gondoskodott a novella azoknak a járadékoknak javára, amelyek Victoria állammal — nem pedig az államszövetséggel — szemben lesznek tovább is érvényesithetők. Ezek az államszövetségi törvény hatályba lépte előtt keletkezett rokkantjáradékok, továbbá azok a járadékok, amelyek annak következtében keletkeztek, hogy az államszövetségi törvény 25 évi belföldi tartózkodást és 3 évi honosságot, ellenben Victoria külön törvénye csak 20 évi belföldi tartózkodást és 6 hónapi honosságot kiván.

IV. *Munkanélküliségi biztositás.* A biztositásnak ebben az ágában még most is jórészt csak azokkal a kisérletekkel találkozunk, amelyek a munkások segélypénztárainak segélyezésével, főként községi keretben kivánják a vétlen munkanélküliek segélyezésének kérdését megoldani.

Az 1909. év vonatkozó törvényalkotásaiként a következőket emlithetjük:

1. *Dánia 1909 április 1. napján kelt* és *rendkivüli munkanélküliség esetére vonatkozó,* továbbá *1909 május 8. napján kelt és a munkanélküliségi pénztár segélyének megszünését követő folytatólagos segélyezésre vonatkozó két rendbeli törvényét.*

Az előbbi felhatalmazza a községeket, hogy felsőbb hatóságok jóváhagyásának feltétele nélkül, azoknak az elismert munkanélküliségi pénztáraknak, amelyeknek székhelye vagy fióktelepe van a községben, az 1907 április 7-iki munkanélküliségi törvényben megállapitott maximális mértéken, t. i. a dijak $^1/_6$ részén túl is rendkivüli hozzájárulásokat fizessenek, az 1909—10. pénzügyi év végéig. E hozzájárulások szétosztására nézve és pedig mind az illető pénztárak, mind a pénztárak egyes tagjai között, az illetékes bizottságok határoznak. E bizottságoknak fizetik a községek a hozzájárulási összegeket és e bizottságok

szolgáltatják ki azokat az egyes pénztáraknak tagjaik között való szétosztás czéljából.

Az illető pénztárak tartoznak a nekik kifizetett hozzájárulási összegek felhasználásáról a bizottságnak külön elszámolni. Ezek a rendkivüli hozzájárulási összegek a pénztáraknak járó állami hozzájárulási összegekbe nem számithatók be.

Azok a községek, amelyekben rendkivüli munkanélküliség jelentkezik, jogositva vannak ugyancsak felsőbb hatósági jóváhagyás nélkül az 1909—10. pénzügyi év végéig az elismert segélypénztáraknak községi tagonkénti 30 oerét[1] meghaladó segélyt nyujtani.

A községek segélyezési kiadásainak az államháztartásból való megtérítésére az eddigi évi 250,000 K helyett 450,000 K-t irányzott elő a törvény az 1909 - 10. pénzügyi évre.

Dániának emlitett másik törvénye pedig azt rendeli, hogy ha valamely Dániában ellátásra jogosult személy, aki mint valamely elismert munkanélküliségi pénztár tagja, az illető pénztár segélyét a vonatkozó szabályok szerint kimeritette, továbbra is munkaképtelen és segélyre szorul, a tartózkodóhelyének községe részéről az ő és családja szükséges tartására forditott összeg szegénysegélynek nem tekinthető, amig és amennyiben az a segély nem haladja meg annak a segélynek összegét, amelyet az illető személy a munkanélküliségi pénztártól kapott. E segélyek nyujtásának alakját és a szükséges feltételek fennforgásának ellenőrzését a belügyminiszter rendeleti uton szabályozza.

A tartózkodási hely községe nincs jogositva arra, hogy e törvény alapján felmerülő kiadásai megtérítését követelje az illetőségi községtől.

2. Ugyancsak a *szakszervezeti munkanélküliségi pénztárak segélyezését,* még pedig állami segélyezését rendeli *Genf-canton 1909 november 6. napján kelt törvénye.* E törvény tiz évre állami segélyt biztosit a szakszervezeteknek vagy ugyanazt vagy hasonló foglalkozást folytató egyének egyesületeinek, amelyek saját kebelükben munkanélküliség esetére biztositó pénztárt alakitottak. Az állami segély 60%-a az összes kártalanitásoknak, amelyeket a pénztár rendes tagjai a törvényes feltételek esetén kapnak. Az ily segélyre igényt tartó egyesületek eziránt folyamodni és a törvényes feltételeket teljesiteni, különösen pedig évenkint az államtanács által meghatározandó napon a kormányhivatalnál vezetett jegyzékbe magukat felvétetni tartoznak. A jegyzékbe való felvétel feltétele az, hogy az illető egyesület a kereskedelmi czégjegyzékbe legyen felvéve, kötelesek továbbá az egyesületek alapszabályaik és a munkanélküliségi biztositásra vonatkozó szabályzataik egy példányát, valamint ezeknek minden módositását bemutatni. Az ilyen egyletek a munkanélküliségi biztositásról elkülönitett számadást tartoznak vezetni.

Az államsegély egy-egy tag után legfeljebb évenkint 60 napban számitható fel és arra csak olyan tagoknak van igénye, akik egy év óta Genf-cantonban laknak vagy legalább egy év óta valamely hasonló

[1] A 30 oere körülbelül 33·5 fillért tesz magyar koronaértékben.

svájczi egylet tagjai. A letelepedés időpontját a tartózkodási vagy letelepedési engedély alapján kell ellenőrizni.

Ha a munkanélküliség munkabeszüntetés, betegség, üzemi vagy egyéb baleset, a személy szervezetében rejlő munkaképtelenség következménye, úgy az illetőnek kártalanitásra nincs igénye.

Az államsegély negyedévenkint utólag kerül kifizetésre, a számadási okmányok beterjesztése alapján. A beterjesztett számadásokat előbb az egyleti tagok közgyülésének kell jóváhagynia. Az ellenőrzési nyomtatványokat az állam szolgáltatja. Olyan egyletek, amelyeknek alapszabályai svájczi állampolgárok felvételét kizárják, e törvény kedvezményeit nem igényelhetik.

3. Mig Dánia és Genf-canton előbb ismertetett törvényei csak a munkanélküliségi pénztárak segélyezése útján, vagyis közvetve állapitanak meg az állam részéről való munkanélküliségi biztositást, addig *Basel-város canton 1909 deczember 16. napján „állami munkanélküliségi pénztár felállitása és a munkanélküliségi magánpénztárak segélyezése" tárgyában hozott törvényével* a közvetlen állami biztositás útjára lépett.

A törvény felhatalmazza a kormánytanácsot, hogy önkéntes belépésen alapuló állami munkanélküliségi pénztárt létesitsen. Minden, nem önálló kereseti foglalkozást üző akár férfi akár női személy (bérmunkás), aki legalább hat hónap óta megszakitás nélkül Basel-város cantonban lakik, a pénztárba biztositott tagként beléphet, ha:

a) nem tagja valamely, az állam által segélyezett munkanélküliségi magánpénztárnak;

b) legalább 17. életévét betöltötte;

c) munkaképes és

d) legalább 3 hónap óta Basel-város canton területén munkában áll.

A kormánytanács rendeleti úton megállapithatja, hogy valamely, az emlitett terület szempontjából külső üzemben alkalmazott személyek az egyébkénti törvényes feltételek esetén tagokul szintén felvehetők legyenek és hogy ez mily feltételekkel történhessék.

A tagság megszünik: a) halál, b) az állam által segélyezett munkanélküliségi magánpénztárba belépés, c) Basel-város cantonból elköltözés, d) a cantonon kivül való foglalkozás következtében, ha az előbbi bekezdés esete nem forog fenn, e) teljes rokkantság vagy a munkaképesség jelentékeny csökkenése, f) önkéntes kilépés, g) kizárás következtében.

A kormánytanács rendeleti úton megállapithatja, hogy külső üzemben alkalmazott biztositottak, amennyiben Basel-város canton lakosai maradnak, tagok maradhassanak és hogy ez mily feltételekkel történhessék.

A kormánytanács állapitja meg rendeleti úton azokat a feltételeket is, amelyek szerint kilépett vagy kizárt tagok ismét felvehetők.

Valamely tag kizárható: a) ha a törvényben vagy rendeletben megállapitott kötelezettségeit nem teljesiti, b) ha tudva hamis adatokat

jelent be, c) ha a pénztárt egyébként megkárositja. Emellett fenmarad a vétkes egyén büntetőjogi és magánjogi felelőssége.

A pénztár igazgatását, az igazgató-tanács vezetése alatt, a kormánytanács elhatározása szerint vagy külön alkalmazott igazgató vagy a nyilvános munkaközvetitő hivatal intézi. Ha külön igazgató nyer alkalmazást, ezt, az igazgató-tanács ajánlatára, a kormánytanács választja. Ez állapitja meg annak fizetését és szolgálati szabályzatát is. A segédszemélyzetet az igazgató-tanács nevezi ki, amely az illető fizetéseket is megállapitja.

A pénztár a belügyi osztály felügyelete és a kormánytanács főfelügyelete alatt áll.

A pénztár intézősége (igazgató vagy nyilvános munkaközvetitő intézet) látja el a folyó ügyeket, jelentést tesz tapasztalatairól az igazgató-tanácsnak és a helyes ügyvitel tekintetében megfelelő javaslatokat terjeszt elő. Az intézőség feladata különösen: a) az igazgató-tanács titkári teendőinek ellátása, b) a tagnyilvántartás és számadások vezetése, c) tagfelvétel tárgyában az igazgató-tanács elé terjesztendő javaslatok készitése, d) tagok törlése tárgyában való intézkedés, kivéve ha az rokkantság, munkaképesség lényeges csökkenése vagy kizárás okából történik, e) az utóbb megjelölt okokból való törlés iránt előterjesztés az igazgató-tanácshoz, f) első fokon határozás járulékfizetési kötelezettség, kedvezményes sorrendben való munkaközvetités és segélyigény tárgyában.

Az intézőség intézkedései és határozatai ellen fölebbezéssel lehet élni az igazgató-tanácshoz.

Az igazgató-tanács választása három évre történik. A tanács az elnökkel együtt 11 tagból áll.

A kormánytanács választja az elnököt és öt tagot.

A biztositottak saját keblükből választják a többi öt tagot és négy póttagot. Tagok és póttagok csak olyan cselekvőképes egyének lehetnek, akik polgári jogaikban és becsületükben korlátozva nincsenek. Választásuk módját a kormánytanács rendeleti úton szabályozza. A tanács tagjai ülésenkint 2 frankot kapnak. A kormánytanács rendeleti úton szabályozza az igazgató-tanács ügyvitelét. E szabályzat a tagok részére különleges működések fejében dijazást állapithat meg és egyes teendőket a tanács egyes bizottságaihoz utalhat.

Az igazgató-tanács vezeti a pénztár ügyeit. Felügyel az ügyvitelre és az intézőségnek a szükséges utasitásokat megadja. Előzetes tanácskozás tárgyává teszi a kormánytanács által kibocsátandó törvényvégrehajtási rendeleteket és véleményt nyilvánit a belügyi osztály vagy a kormánytanács által eléje utalt kérdésekben. Különösen feladata: a) az intézőség intézkedései és határozatai ellen irányuló fölebbezések elbirálása, b) tagok felvétele tárgyában határozat hozatala, c) biztositott tagok törlése tárgyában határozat hozatala, ha a törlés rokkantság, a munkaképesség jelentékeny csökkenése vagy kizárás okából történik.

Az igazgató-tanács intézkedései és határozatai ellen a kormánytanácshoz lehet fölebbezni.

A kormánytanács a belügyi osztály jelentése alapjan jogerősen határoz.

A kormánytanács a fölebbviteli eljárást rendeleti úton szabályozza.

A pénztár berendezési és igazgatási költségeit az állam viseli. Ezenkivül a biztositott tagok segélyeinek kifizetéséhez szükséges hozzájárulási összegeket szolgáltatja, ha a pénztár kiadásait a biztositottak havi járulékai és a pénztár egyéb bevételei (munkaadók önkéntes hozzájárulásai, ajándékok, hagyományok, rendbüntetések stb.) nem fedezik.

A pénztár ügyvitelét és számadásainak vezetését a kormánytanács rendeleti úton szabályozza.

Az igazgató-tanács jogosult a biztositottakra bizonyos előirt szabályok be nem tartása miatt rendbüntetéseket kiszabni, amelyek esetenkint 50 centime-ot meg nem haladhatnak. Ebben a tekintetben az igazgató-tanács állapitja meg a részletes szabályokat.

A biztositottak kötelesek a pénztárnak havi járulékokat fizetni, amelyeknek nagyságát a kormánytanács rendeleti úton állapitja meg. A rendelet a járulékokat a foglalkozás, bér és családi viszonyok szerint változó mértékben állapithatja meg és arra az esetre, ha valamely biztositott az intézet segélyét hosszabb időn át nem vette igénybe, a járulékokat megfelelően mérsékelheti. A járulékok behajtására és ennek halasztására nézve a részletes szabályokat az igazgató-tanács állapitja meg. Ellenben azokat a feltételeket, amelyekhez képest a biztositottaknak vagy hozzátartozóiknak a befizetett járulékok részben visszafizethetők, a kormánytanács rendeleti úton állapitja meg.

A nyilvános munkaközvetitő hivatal és más közintézményi szervek a pénztár tagjainak vétlen munkanélkülisége esetén ezek részére tartoznak elsősorban, vagyis a többi munkanélküliek megelőzésével közvetiteni a kinálkozó munkaalkalmat, ha az illetők a munka elvégzésére alkalmasak. A kormánytanács ebben a tekintetben rendeleti úton részletesen intézkedhetik.

Azok a biztositottak, akik legalább hat hónap óta tagjai a pénztárnak és a pénztár iránt kötelezettségeiknek eleget tettek, vétlen munkanélküliség esetében, amennyiben munkával el nem láthatók, segélyt (napidijat) igényelhetnek, amelynek nagyságát a kormánytanács rendeleti úton állapitja meg. Egyszersmind megállapitja, hogy a segélyt minden évszakban vagy csak télen lehet-e igényelni. A rendelet a segélyek mértékét a biztositott foglalkozásához, bér- és családi viszonyaihoz képest változó mértékben állapithatja meg és a munkanélküliség hosszabb tartama, de legalább 35 segélyezési nap elteltével mérsékelheti is. A munkanélküli tagnak nyújtott segély, amennyiben ez nem utazási segélyből áll, semmi esetre sem haladhatja meg a segélyezési időszakban elvesztett munkabér kétharmadrészét. A segélyezési igényjogosultság a bejelentett munkanélküliség negyedik napjával kezdődik és egy-egy biztositott legfeljebb az év 70 napján át élvezheti.

A kormánytanács rendeleti úton állapitja meg azokat a feltételeket, amelyekhez képest: a) oly munkanélküli tagok, akik külső üzemben

kaptak munkát, utazási költségben részesithetők, b) oly munkanélkül tagok, akiknek nincs házastársuk és hozzátartozókról gondoskodniok nem kell, utazási költség megtéritése fejében valamely külső üzemben való munka elvállalására kötelezhetők.

A napidijak és utazási költségek kifizetését részletesebben az igazgató-tanács szabályozza.

A tag elveszti az előnyös sorrendben való munkaközvetitésre és segélyre vonatkozó igényét: a) ha a munkanélküliség a biztositott önkéntes kilépésének következménye, kivéve, ha azonnal való kilépésre nyomatékos oka volt; b) ha a munkanélküliség a biztositott tag oly magatartásának következménye, amely a svájczi kötelmi jog és gyári törvény szerint azonnal való elbocsátását jogossá tette; c) ha a munkanélküliség a biztositott sztrájkban való részvételének következménye, addig amig a sztrájk tart; d) ha a munkanélküliség munkáskizárás következménye, amennyiben a sztrájk vagy kizárás ugyanabban az iparban történt, a kizárás tartama alatt; e) ha a munkanélküliség a biztositott betegségének vagy balesetének következménye, a munkaképtelenség tartama alatt; f) ha a biztositott a neki felajánlott munkaalkalmat nyomatékos ok nélkül elutasitja; g) ha a biztositott tudva hamisan jelent be olyan körülményeket, amelyektől a segélyezési igényjogosultság vagy a segély nagysága függ.

Munkanélküli biztositottak nem kötelezhetők oly állások elfoglalására, amelyek a munkások sztrájkja vagy a munkaadók kizárása következtében üresedtek meg.

Az igazgató-tanács köteles a pénztár működéséről szóló jelentést és a revizorok által felülvizsgált évi zárszámadást minden biztositottnak kézbesiteni, továbbá a biztositottak közgyülésének bemutatni, végül a kormánytanácshoz jóváhagyás végett felterjeszteni.

Az évi zárszámadást az évenkint kiküldött három revizor vizsgálja felül. Az elnöklő revizort a kormánytanács választja, a biztositottak pedig saját keblükből két revizort és egy pótrevizort választanak. A revizorok a kormánytanács által megállapitott dijazásban részesülnek.

Az igazgató-tanács legalább évenkint egyszer közgyülés tartását rendeli el. Ebben a pénztár összes tagjai szavazásra jogosultak. A belügyi osztály vezetője vagy helyettese és az igazgató-tanácsnak azok a tagjai, akik nem tartoznak a biztositottak köréhez, úgyszintén az intézőség egyik tagja a közgyülésen tanácskozási joggal részt vehetnek. Az elnöki tisztet az igazgató-tanács elnöke vagy helyettese tölti be.

Az igazgató-tanács rendkivüli közgyülést hivhat össze, ha ezt szükségesnek tartja vagy ha előző közgyülés ezt igy határozta vagy ha a biztositottaknak legalább $^1/_5$ része irásban kéri. Szükség esetén a közgyülés ügyrendjét a kormánytanács állapitja meg.

A biztositottak közgyülésének hatáskörébe tartozik: a) a biztositottak jogkörébe eső választások foganatositása; b) az évi jelentés és évi zárszámadás átvétele és tárgyalása, valamint az ezekre vonatkozó inditványok tárgyában való határozat hozatala: c) szabályzatok megállapitására vagy módositására vonatkozó inditványok tárgyalása.

Ha valamely munkanélküliségi magánpénztár feloszlani kiván és tagjai biztosítását az állami munkanélküliségi pénztárnak kívánja átadni, a kormánytanács erre nézve a feloszló pénztárral különleges megállapodásokra léphet. Az ily megállapodások a feloszló magánpénztár oly tagjainak is megengedhetik az állami munkanélküliségi pénztárba való belépést, akik nem laknak Basel-város canton területén, ha egyébként megfelelnek a törvényes feltételeknek. A munkanélküliségi pénztárhoz való hozzájárulás költségeinek fedezésére a törvény az intézet megnyiltától számított három évre évi 35,000 fr. hitelt engedélyez a kormánytanácsnak.

Munkanélküliségi biztosítással foglalkozó magánegyesületek és szervezetek állami segélyt igényelhetnek, ha ezt a kormánytanácstól irásbeli beadványban és a rendeleti úton megállapított kimutatások kiséretében maguk kérik. Ily segélyt azok az egyletek és szervezetek kérhetnek: a) amelyek legalább hat hónap óta állnak fenn; b) amelyeknek székhelye Basel-város cantonban van, vagy pedig, ha székhelyük Svájcz más városában van, úgy ott legalább fióktelepük van; c) amelyeknek legalább 50, Basel-város cantonban lakó biztositott tagja van; d) amelyek a törvényben és rendeletben megállapitott egyéb feltételeknek is eleget tesznek.

Ugyanilyen feltételek szerint segélyt kérhetnek azok az egyletek és szervezetek is, amelyek a munkanélküliségi biztositás mellett egyéb czélokat is szolgálnak, ha erről a biztositásról külön számadást vezetnek.

Ennek a törvénynek értelmében munkanélküliségi pénztárakként azokat kell tekinteni, amelyek a biztositást csak a vétlen munkanélküliség következményei ellen való biztositásra korlátozzák és ehhez képest a biztositottak segélyezését, legalább is az állami munkanélküliségi pénztárral szemben szintén kizáró okul szolgáló esetekben, kizárják. Az államsegélyben részesülő pénztárak kötelesek gondoskodni arról, hogy: a) csak munkaképes személyek kapjanak segélyt; b) munkanélküli tag csak abban az esetben kapjon segélyt, ha legalább hat hónapja tagja a pénztárnak és a köteles járulékokat befizette; c) a munkanélküli tag segélye, utazási költségtől eltekintve, egy éven belül legfeljebb hatvan napra terjedjen és a segélyezési időszakban elvesztett munkabér kétharmadrészét meg ne haladja.

Ha valamely államsegélyben részesülő pénztár munkanélküli tagját maga vagy vele összeköttetésben álló munkaközvetitő intézet útján nem tudja azonnal munkához juttatni, a pénztár tartozik a tagot kötelezni, hogy haladéktalanul jelentkezzék a nyilvános munkaközvetitő hivatalnál vagy a kormánytanács által erre a czélra kijelölt más közintézménynél. A nyilvános munkaközvetitő hivatal vagy más nyilvános közintézmény tartozik az államsegélyben részesülő pénztár legalább hat hónap óta megszakitás nélkül Basel-város cantonban lakó tagjait, épen úgy, mint az állami munkanélküliségi pénztár tagjait, vétlen munkanélküliség esetén a többi munkanélkülit megelőző sorrendben, munkába elhelyezni, ha

erre épen alkalmasak. A kormánytanács a részletes szabályokat erre nézve rendeleti úton állapitja meg.

Az állam a munkanélküliségi pénztárakat évi hozzájárulással segélyezi. A kormánytanács a belügyi osztály javaslata alapján határoz abban a kérdésben, hogy valamely pénztárnál az államsegély törvényes feltételei megvannak-e. Igenlő esetben a kormánytanács állapitja meg a lefolyt időre a hozzájárulás mértékét, a figyelembe veendő összegek százalékos tételében. A számadási év a naptári évvel egybeesik. A kormánytanács mindenkor teljesen vagy részben megvonhatja a segélyt az oly pénztártól, amely a törvényben vagy rendeletben felállitott feltételeknek már nem tesz teljes mértékben eleget.

Az évi államsegély mértéke a számadási év folyamán a) a biztositottak által a pénztárba tényleg befizetett rendes (heti vagy havi) járulékok és b) a pénztár által munkanélküli biztositott tagjai részére a törvény korlátain belül tényleg kifizetett segélyek összegéhez igazodik. Az államsegély kiszámitásánál mind a befizetések, mind a kifizetések tekintetében csak azok a tagok jönnek figyelembe, akik legalább hat hónap óta megszakitás nélkül Basel-város cantonban laknak. Ugyanaz a biztositott az államsegély megállapitása szempontjából csak egy pénztárnál vehető figyelembe. Utazási költségek az államsegély kiszámitásánál számitáson kivül maradnak.

Az államsegély egyik része a pénztár viszonyai szerint a befizetett tagdijak 20—40%-át teszi. Ezt a részt a pénztár tartalékalap képzésére tartozik forditani. Mihelyt a tartalékalap bizonyos összegig emelkedett, az államsegélynek ez a része beszüntetendő és csak akkor kell ujból folyósitani, ha a tartalékalap csökkent. A kormánytanács a tartalékalap képezését, gyarapitását, elhelyezését és felhasználását rendeleti úton szabályozza.

Az államsegély másik része a pénztár viszonyai szerint a kifizetett segélyek 30—60%-ában áll. Ezt a részt a pénztár teljesen vagy részben kiadásai fedezésére fordithatja vagy pedig külön tartalékként helyezheti el. Mihelyt a pénztár összvagyona bizonyos magasságig emelkedett, az államsegélynek ez a része elmarad és csak akkor kell ujból folyósitani, ha a vagyon jelentékeny csökkenést szenved és a pénztár egyébkénti viszonyai az államsegély ujbóli folyósitását indokolják. A kormánytanács ebben az irányban is rendeleti úton megállapithatja a részletes szabályokat.

Az államsegélyben részesülő pénztárak a rendeletileg előirt szabályok szerint évenkint tartoznak a belügyi osztály útján jelentést tenni a kormánytanácsnak és a hivatalos statisztika céljaira a szükséges adatokat szolgáltatni. A kormánytanács és a belügyi osztály jogosultak ezeknek a pénztáraknak ügyvitelét és számadásait bármikor szakértőkkel megvizsgáltatni. A hivatalos felülvizsgálat jogából, valamint ennek megtörténtéből vagy elmulasztásából azonban az ily pénztárak ügyvitelében kifolyólag vagy a biztositottaknak és netáni más hitelezőknek kielégitése tekintetében az államnak semminemü felelőssége nem származhatik.

A törvény hatálybaléptétől számitott három év után a kormánytanács a nagy tanácsnak tartozik jelentést tenni az állami munkanélküliségi pénztár és a munkanélküliségi magánpénztárak állami segélyezése tekintetében szerzett tapasztalatokról és arról, hogy a törvény módositása szükséges-e.

* * *

Az ismertetett törvényekből meg lehet állapitani, hogy egyrészt az állami erőteljes beavatkozás, másrészt a különböző biztositási szervezetek kölcsönös kapcsolatbahozása jelzi a fejlődés irányát. Ugyanezek a magyar munkásbiztositási törvénynek is vezető szempontjai.

Dr. Pap Géza.

Népoktatás.

A párisi nemzetközi tanitásügyi kongresszus.

Az idén nyáron folyt le Párisban a második nemzetközi iskolaügyi kongresszus a Sorbonne amfiteatrumában. A világ minden részéből küldtek képviselőket a kongresszusra, amelynek diszelnöke: *Briand* miniszterelnök volt.

A párisi kongresszus a népoktatás mérhetetlen területéről négy nagy kérdést ragadott ki: az *iskolakötelezettség*, a *természettudományi* oktatás, a *tanitóképzés* és az *iskolán kivül* való oktatás kérdését.

A kongresszuson minden nemzet a maga nyelvén beszélhetett, de a fölszólalás rövid tartalmát franczia forditásban át kellett adni az elnöknek. Kevesen vették igénybe a kongresszus nyujtotta kedvezményt, általában franczia nyelven folyt a tárgyalás. Magam is résztvettem a vitában és egy határozati javaslatot nyujtottam be.

Az egész Nyugatnak a népoktatás ügye került a kongresszus elé, minden szépités, leplezgetés nélkül. A kongresszust előkészitő bizottság hűen tárta föl minden kulturállam népoktatási viszonyait. Az igy egybegyüjtött adatok alapján hozott határozatok között különösen szocziális szempontból rendkivül fontosak az *iskolakötelezettségre* és az *iskolánkivüli oktatásra* vonatkozó kongresszusi határozatok.

Az iskolakötelezettséget érintőleg a kérdőpontok ezek voltak:

1. Országukban szigoru-e az iskolakötelezettségre vonatkozó törvény; vannak-e hézagai, hiányai? melyek azok?

2. Szabad-e egyik-másik tanulónak félnapig az iskolából kimaradni azért, hogy gyárakban vagy műhelyekben dolgozhassék?

3. Milyen következményei volnának a különböző iparágakra annak, ha országukban a tankötelezettség a gyermek 14. életévéig tartana?

E kérdésekre Hollandia, Anglia és Francziaország válaszoltak, amelyek közül Hollandia válasza rendkivül figyelemreméltó.

Hollandia szerint egyetlenegy iparágnak sincs szüksége a 12 éves gyermek munkájára. Erre a tapasztalatra különösen az ország északkeleti részén lévő textiliparágnál jöttek rá. Habár két nagy gyáros azt állitotta, hogy avégből, hogy jól begyakorolhassák magukat a tanulók nemcsak a szövésbe, hanem a fonásba is: előnyösebb, ha a 12-dik életévükben alkalmazzák a gyermekeket, de ezekkel szemben áll az a megdönthetetlen tény, hogy a felvételi vizsgát, amelyet minden alkalmazandó tanoncznak le kell tenni, csakis a 13-dik életévben képesek a gyermekek

jól letenni. Más gyárosok meg éppen a 14-dik életévet tartják e czélra a legalkalmasabbnak. De nemcsak a textiliparágnál, hanem valamennyinél arra az eredményre jutottak, hogy abban az esetben, ha az iskolakötelezettség a gyermek 14-dik életéveig tartana, ez semmiféle iparágra nézve sem volna káros következménynyel. Különben Svájczban immár 30 éve törvény tiltja, hogy gyermekeket a 14-dik életévük előtt alkalmazzák gyárakban vagy műhelyekben.

Anglia, Francziaország és Hollandia kimondották, hogy már azért is üdvös volna a 14-dik életévig tartó iskolakötelezettség, mert ha az olcsó gyermekmunka az iskolakötelezettséggel eltünik: a felnőttek munkabére azonnal emelkedni fog.

A kongresszus tehát ily értelemben határozott és a kongresszus tagjait fölkérte, hogy hassanak oda országukban, hogy az iskolakötelezettség a gyermek 14-dik életéveig tartson és törvény tiltsa el a 14 éven aluli gyermekeket az ipari munkától.

Ha már most összehasonlitom a kongresszus adatait és a kongresszusi tagok fölszólalásait hazai viszonyunkkal, arra az eredményre jutok, hogy az iskolakötelezettség mindenütt csak a papiroson van meg a maga teljességében. Az iskolába nem járó iskolakötelesek száma nálunk csaknem félmillió ugyan, de ez a szám még a nyugati államok viszonyaival sem aránytalan. Ennek az az oka, hogy (talán Dániát és Norvégiát kivéve) sehol sem alkalmazzák szigorúan a törvényt az iskolába nem járó gyermekek szüleivel szemben, — másrészt pedig a szocziális viszonyok elterelik a legalsó néposztály gyermekeit az iskoláktól. A tizenkét éven aluli gyermekek nincsenek eltiltva az ipari munkától — tömérdek esetben pedig a szülő oly szegény, hogy gyermekeit az iskolábajáráshoz szükséges ruházattal sem tudja ellátni. Ily körülmények között az iskola-kötelezettségnek a tizennegyedik évig való kiterjesztése csak jámbor óhajtás a kongresszus részéről, nem is szólva arról, hogy a tantermek és a tanitók számának igen jelentékeny szaporitásával és igy óriási teherrel járna ez a különben nagyon kivánatos reform.

Az iskolán kivüli oktatásra vonatkozólag a kongresszus a következő határozatokat hozta:

I. Kiegészitő iskola.

1. Az elemi iskola elvégzése után föltétlenül szükséges a mindkét nembeli serdültek oktatását folytatni, hogy a fiataloknak, akik nem léphetnek felsőbb iskolákba vagy műhelyekbe, szerzett ismereteit megrögzitsék, ismételjék és fejleszszék.

2. Minden serdült hajlamának megfelelő mesterséget is tanulhat. Evégből az iskolákkal kapcsolatos munkaműhelyek is szervezendők.

3. A technikai tanitás kiegészitendő kötelező oktatással, mely első sorban a serdült mesterségére vonatkozik.

4. Ennek a gyakorlati oktatásnak nem szabad a társadalmi és polgári nevelés elhanyagolására vezetnie; hirdetni kell a nemzetközi szolidaritás és béke eszméjét.

5. Legalább is heti öt órát kell áldozni ennek a kiegészitő oktatásnak a munka tartama alatt. Földmivelő vidékeken ez a kiegészitő oktatás csak a téli évszakban tartható.

6. A tanitóknak különleges készültséggel kell birniok és a tanitást lehetőleg hivatásos egyének végezzék.

II. Iskola utáni oktatás.

1. Az iskola utáni (nem állami) oktatásnak czélja: mélyiteni és kifejleszteni az elemi oktatást. Magánosok vagy társaságok által szervezendők; de kell, hogy a közhatóságok erkölcsileg és anyagilag támogassák.

2. Amennyiben lehetséges, minden községben *népházat* kell létesiteni, ahol az ifjuság összejöhet. Ez a ház lehet középpontja az iskolán kivüli oktatás munkásságának.

Körösi Henrik.

Vándor háztartási iskolák.

Kétségtelen, hogy a nép jó táplálkozására a főzni tudásnak nagy befolyása van. Még az élelmiszerek drágasága is kevésbbé nyomasztó, ha a jó háziasszony olcsón tudja étrendjét összeállitani. Ilyen drágaságok idején kétszeres baj, hogy különösen a szegényebb néposztályokban ritka a jó háziasszony. De nem is csoda. A szegényebb leány alig hogy bevégezte iskoláit, már is irodában, szabóműhelyben vagy gyárban kénytelen napi kenyerét keresni, úgy, hogy nem igen van alkalma magát jó háziasszonynyá kiképezni.

Ezen a bajon segitendő, tudvalevőleg sok városban és községben háztartási tanfolyamokat rendeztek be a rendes iskolai tanulmányokkal kapcsolatban.

A háztartási ismeretek hijjával azonban nemcsak a gyári munkásnők és az önálló keresetet üző nők vannak, de a viszonyok általában a falvakban sem jobbak. Hiszen ismeretes, hogy a parasztasszony sokszor többet ért az állathoz és földmunkához, mint a házi teendőkhöz. A legtöbbnek az élelmiszerek tápértékéről sincs halvány sejtelme. Különösen a hús tápértékét becsülik túl, mig a főzelékeket semmibe se veszik. A pálinkát még a gyermekre is egészségesnek tartják és a borban keresik az erő legnagyobb forrását. Nem is szólva arról, hogy sokszor még férjeiknek és gyermekeiknek ruháit sem tudják kijavitani. Annál inkább sajnálatos, hogy a háztartási iskolák a falvakban teljesen hiányoznak. Ha sok esetben a pénz hiányzik hozzá, még többször a jó akarat. Ennek akarja elejét venni a porosz kormány ama tervével, amely vándor háztartási iskolák felállitására bizonyos összeget kiván beállitani az államháztartás költségvetésébe. Ezeknek a vándor háztartási iskoláknak, mint a nevök is elárulja, az a czélja, hogy egyik faluból, község-

ből a másikba vándorolva, az esti órákban vagy más alkalmas időben, olykor az iskolai tanitással egyidejüleg a munkások, parasztok, kisiparosok leányait a főzés és háztartás elemeibe vezesse be. A tanitás a háztartás minden ágára kiterjeszkednék, első sorban azonban a főzésre, előadást tartanának továbbá az ételek tápértékéről, tanitanák az élelmiszerek legczélszerűbb megőrzési módját, a sütést, befőtt gyümölcsök készitését stb. Sok helyen ugyanis a gyümölcsök nagy része elpusztul, mert a paraszt- és munkásasszony nem tudja a módját, hogy tegye el azokat télire. A tanitás felölelné amellett az egyéb háztartási tudnivalókat, mint a mosást, vasalást, varrást és javitást. Sőt mezőgazdasági ismereteket is tanitanának: barmok etetését, tejkezelést, baromfitenyésztést, gyümölcs- és veteménykertészetet. Fontos volna azonkivül, hogy a tanitványok a táplálkozás és egészségtan alapelemeit is megtanulják. A tanitás tartamát 8 hétre vették tervbe, melynek végén a tanitványok vizsgát tennének.

Ezen iskolák hatása messzemenő lehet, mert kulturát vihet oda, ahol a tudatlanság és a pálinka teszi tönkre a családi életet és a parasztot és munkást a legnagyobb sötétségben tartja. Badenben és Szászországban már sok ilyen vándoriskola van, Poroszországban a Rajna mellékén vannak, ahol a községi közérdekü egyesületek tartják fenn őket. A porosz kormány emlitett terve szerint most minden kerületben szándékoznak ilyen iskolákat szervezni.

Szociális egészségügy.

Alkoholellenes küzdelem a német vasutasok körében.

Egy már 1905-ben megjelent rendelet az összes forgalmi szolgálatot teljesitő hivatalnokokat, segédhivatalnokokat és munkásokat, valamint az állomási- és váltószolgálatot teljesitő egyéneket szolgálatuk teljesitésének ideje alatt eltiltotta a szeszes italok élvezetétől Németországban. Hogy a tilalmat mennél könnyebben betartsák, sok helyen az állomásokon alkoholmentes italokat: tejet, kávét, teát kezdtek kimérni önköltségi árban, vagy részben ingyen is. Az időközben tett tapasztalatok azt bizonyitják, hogy a rendeletnek minden irányban meg volt a maga jótékony hatása. A személyzet nemcsak frissebb lett a szolgálatban, de szolgálatát is nagyobb biztossággal, nyugalommal és megfontoltsággal teljesiti. Mi több, a rendelet a szolgálati fegyelemnek is csak javára szolgált, minthogy a főnökökkel szemben tanusitott engedetlenségek és az alkalmazottak közötti czivakodások száma is azóta tetemesen csökkent, nemkülönben az alkohol élvezetére visszavezethető megbetegedések száma is.

Egyes helyeken azután alkoholmentes vasúti kantinok fölállitásával is kisérleteztek. Hogy hogyan vezetik az ilyeneket, ennek illusztrálására adjuk egynek, a pforzheiminak, ismertetését az alábbiakban.

A pforzheimi vasúti kantint (badeni nagyherczegség) 1906 deczemberében nyitották meg. A vezetőség főelve kezdettől fogva az volt, hogy mennél jobb ételek és italok szolgáltatása, valamint az étkezőhelyiségek, konyha és egyéb helyiségek mennél nagyobb tisztasága által nyerje meg a vendégek bizalmát. Ezen elv szemmeltartása mellett másfélév alatt sikerült is a kantinnal szemben támasztott előitéleteket többé-kevésbbé legyőzni. A vezetőség egy másik fontos vezérelve az volt, hogy igyekezett a kantin-látogatók izléséhez alkalmazkodni. A konyhában magában pedig a legmodernebb konyhaberendezéseket honositotta meg.

Tekintettel a kantin alkoholmentes voltára, kezdettől fogva igyekeztek az alkoholhoz szokott látogatókat többé-kevésbbé más italokkal kárpótolni. Különösen alkalmasnak bizonyult erre a jó kávé, az édes és aludt tej, a kefir, a szódaviz, a limonádé, továbbá a friss gyümölcsből készült alkoholmentes italok. Télen, nagy hidegben, főleg délelőtt, mikor a megszokás nagyon megkivánja a bor vagy pálinka élvezetét, meleg zab vagy főzeléklevessel szolgál vendégeinek a kantin. Ebbe a levesbe rendszerint még kolbászszeletek is vannak vagdalva, úgy, hogy aki

ilyen tányér leveshez még egy darab fekete kenyeret is eszik, az nemcsak szomjuságát, de éhségét is csillapitotta.

Ezen emlitett italok minél olcsóbb árusitása még azon szempontból is fontos, hogy a fiatal, fejlődésben levő emberek, akik igen gyakran rosszul táplálkoznak, fogyasszák minél nagyobb mértékben. A legjobbat, eleget, olcsón adni: nehéz feladat, kétszeresen nehéz jó ebédet adni a nagy húsdrágaság mellett. Hogy ezen feladatot miként sikerült a kantin vezetőségének megoldani, az alábbi táblázat mutatja, mely egy-két étrendjében a bevásárlási árakat és a bevételt tüntetve fel, világos képet ad a kantin jövedelmezőségéről. Még csak annyit jegyzünk meg, hogy az ebéd fél liter levesből, 80—90 gramm főtt- vagy sült húsból és $^3/_8$—$^1/_2$ liter főzelékből áll, ára pedig — 42 pfennig (vagyis mintegy 50 fillér).

	Bevásárlási ár	Bevétel	Különbség +	Különbség —
Vasárnap: Ságóleves, sertéssült, vöröskáposzta burgonyával	16.52	13.80		— 2.72
Hétfő: Galuskaleves, savanyu hús, sült burgonya	18.62	25.62	7.—	
Kedd: Főzelékleves, borjúsült, kalarábé ...	24.03	25.60	1.57	
Szerda: Metéltleves, marhahús, vegyes saláta	25.44	27.99	2.55	
Csütörtök: Burgonyaleves, marhasült, kelkáp.	25.83	28.14	2.31	
Péntek: Daraleves, tengeri hal kisütve, saláta	26.58	28.32	1.74	
Szombat: Rizsleves, sült kolbász, káposzta burgonyával	23.40	28.91	5.51	
Vasárnap: Árpaleves, borjusült, makaróni... ...	17.05	10.12		— 6.93

A jövedelmezőség nem volt mindig — különösen kezdetben — ilyen kedvező, az idők folytán azonban sikerült az étlapot úgy összeállitani, hogy a jövedelmezőség emelkedett. A táblázatból azt látjuk továbbá, hogy vasárnapokon a vezetőség ráfizet. Ennek az az oka, hogy a tiszta jövedelemhez egy bizonyos számú, legalább 25 vendég részvétele szükséges, mely számot azonban vasárnap nem mindig érik el. A legnagyobb jövedelem, mint azt egy alábbi kimutatás bizonyitja, a kávéból folyik be. Egy $^3/_8$ literes csésze kávét tejjel és czukorral 6 pfennigért (7·20 fillér) adnak. A kávéhoz még kitünő vajas kenyeret is árusitanak. Délután 4 és 5 óra között bezzeg tele is van a kantin, és öröm nézni, hogy a jó kávé és vajaskenyér mellett mint felejtik el a vasutasok a sör és bor élvezetét.

Nem kevesebb gondot fordit a vezetőség a vacsorára, melynek szintén számos résztvevője akad. A vacsora változatos étlapját a követ-

kezőkből állitják össze: beafsteak, marha- és borjúkotelett, vágott hús, sült kolbász, savanyú sült, borjú- és sertéssült stb., mellékletül hozzá: sült burgonya, burgonya- és fejes saláta, befőtt gyümölcs stb. A vacsorán a vezetőség általában 5—8 pfenniget (6—9·6 fillér) nyer. Igy például egy beafsteak (¼ font) sült burgonyával 65 pfennigbe (78 fillér), szép marha- vagy borjukotelett salátával 55 pfennigbe (66 fillér) kerül. A magas húsárak mellett ezt bizvást olcsónak mondhatjuk.

A többi ételen csak keveset nyernek, de a sok kicsi sokra megy és ezért az eredmény itt is kielégitő. Még a megmaradt ételeket is értékesitik, hacsak szegény vasutasoknak ingyen nem osztják ki.

A következő táblázat az 1909. október 3-ától 1909. október 16-áig terjedő időszak, tehát 14 nap forgalmát mutatja.

	Bevétel		Nyereség		Veszteség	
	M.	Pf.	M.	Pf.	M.	Pf.
Kenyér	186	33	20	03	—	—
Szivar	141	43	32	33	—	—
Kávé, tea és tej	275	80	115	86	—	—
Sajt és va	119	12	8	80	—	—
Ásványviz és limonádé	62	08	11	48	—	—
Hentesáruk	324	96	33	21	—	—
Leves, hús, főzelék (ebéd)	339	15	—	—	44	97

A vezetőségnek a kantinlátogatók szellemi szükségleteire is gondja van, amit lehetőleg külön költség nélkül old meg azáltal, hogy a magasabb vasuti hivatalnokok a kiolvasott ujságokat a kantin rendelkezésére bocsájtják.

A kantin 3 éves fennállása alatt 1909. deczember 4-éig 4459 márka 69 pfennig (2675.82 K) tisztajövedelmet mutathatott föl. Ezt, valamint a legközelebbi jövőben elérendő tisztajövedelmet ismét a kantin nagyobbitására és a berendezés tökéletesitésére szándékozik a vezetőség forditani, szóval a tisztajövedelemnek is ismét a vendégek látják hasznát.

Öreg emberek háza Dessauban.

Dessauban, ahol különösen 1904 óta nagy gondot fordit a városi hatóság a lakásügyre, érdekes kisérletet tettek legujabban. Azt tapasztalták ugyanis, hogy öreg emberek, házaspárok, vagy özvegyek, minthogy egyedül járadékukból lakást nem tarthatnak, rendszerint gyermekeikhez költöznek, vagy már amugy is kis lakásoknak valamely apró helyiségét veszik aránylag drágán albérletbe, mely amellett rájuk nézve még minden kényelmet is nélkülöz. Ezek az öreg emberek a fiataloknak azután

sok bajt okoznak: sokat betegeskednek, miáltal csak kellemetlenségeket hoznak a házra, a lakás egy részét állandóan igénybe veszik és a kellő szellőztetésnek és tisztántartásnak is állandó akadályul szolgálnak. Mig tehát egyrészt a lakásadó házaspárnak és azok gyermekeinek vannak terhére, sőt a családi viszonyokat is zavarólag befolyásolják, másrészt maguk az öregek is minden kényelemről és főleg a nyugalomról kénytelenek lemondani. Pedig más körülmények között, megtakaritott filléreikhez hozáadva aggkori vagy rokkantsági járadékukat: sokkal nyugodtabban és kényelmesebben élhetnének, hiszen különben sem nagyigényü emberekről van szó.

Ezek a tapasztalatok biztak egy szociálisan gondolkozó, vagyonos községi *lakásgondnokot* arra a gondolatra, hogy vajjon nem volna-e jó egy u. n. öreg emberek házával tenni kisérletet, ahol ilyen öregek olcsó lakást kaphatnának. Ennek az eszmének megvalósitására az emlitett emberbarát 7500 márkát bocsátott a főpolgármester rendelkezésére, ha a község a szükséges többi épitési költséget fedezi. A házat olyan utczában épitették, amelyben csak egy sor ház van, mig a házakkal szemben nagy kert terül el, maga az utcza pedig közvetlenül a munkásvárosrész közelében van. E választásra az volt irányadó, hogy az öregeket lehetőleg ne szakitsák ki megszokott környezetükből, hogy könnyen ellátogathassanak a szomszédba, vásárlásaikat a megszokott üzletekben folytathassák, de amellett egészséges vidéken lakjanak. Maga az öregek háza városi u. n. munkáskertek közepette emelkedik és nyolcz lakás van benne. Mindegyik lakás két helyiségből áll: egy konyha-szobából (12 m^2) és egy hálószobából (10 m^2). A konyha-szobában egy főzésre alkalmas cseréptüzhely, a hálószobában ugyancsak cserépkályha van. A falak enyves festékkel vannak kifestve, a képek felakasztására rudak szolgálnak, nehogy a falakat szögbeveréssel rongálják. Az egyszerü ablakokon kivül virágtartók vannak; a padló olajfestékkel és mázzal van bevonva. Mindegyik lakáshoz egy külön vizvezetékkel ellátott árnyékszék tartozik, mely azonban nem a lakásban van elhelyezve. Két közös lugas szolgál a szabadban való tartózkodásra és egy kis darab kertben a lakók kerti munkákat végezhetnek. A mosókonyha és padlás közös, ellenben minden lakónak külön pinczéje van. Ezen beosztás mellett mintegy 2000 márka költség esik minden lakásra, a telek árát nem számitva. Ha az ottani viszonyokhoz képest a telek árát is számitásba vesszük, akkor minden lakásra még 400 márkát kell kivetnünk, vagyis mindegyik lakás 2400 márkába kerül. Mérsékelt kamatot és tőketörlesztést, $4\frac{1}{2}\%$-ot számitva, 2400 márka mellett 108 márka házbért kellene lakásonként fizetni, hogy a kiadások fedezve legyenek. Az alapitó ajándékára való tekintettel azonban a bennlakók csak 84 márkát fizetnek egy-egy lakásért. A lakások kiirása után rögtön 6 lakó jelentkezett és f. é. októberben még csak két lakás volt kapható. A szükséghez képest a város hasonló házak épitését vette tervbe, amelyek mindegyikéhez az eszme fölvetője ugyancsak 7500 márka hozzájárulást igért. Azt reménylik, hogy 10 év alatt legalább 15—20 ilyen házat sikerül majd épiteni.

A falon keresztül való szellőzés befolyása a halandósági viszonyokra.

Ilyen irányu kutatásokat végzett Dr. Darr-Mair a Local Government Board (Wyman and Sons, London, Fetter Lane) megbizásából. Arról volt szó ugyanis, hogy megállapitsa a halandósági különbségeket olyan házak lakói között, amely házak úgy vannak épitve, hogy a levegő átjárhatja őket (through houses) és az olyanoké között, amely házak épitési módjánál ez lehetetlen (back-to back houses). Kutatásainak körébe Yorkshire 13 ipari városát vonta be. Olyan házakat vett csak tekintetbe, melyek egészséges talajon, kifogástalan módon épültek, nehogy a halandóságra más tényezők is befolyást gyakoroljanak, mert a halandósági különbségeket szigoruan a jó és rossz szellőztetési viszonyokból akarta levezetni. Az adatok 10 évi időtartamra 1898-tól 1908-ig vonatkoznak. Minthogy főleg ipari munkások által lakott városrészeket vett megfigyelés alá, azt mondhatjuk, hogy a megvizsgált házakat ugyanazon osztályhoz tartozó és körülbelül egyenlő jövedelemmel biró egyének lakják. Bár a levegőtől átjárt házak heti átlag bére 1 shillinggel több, úgy, hogy ezen házak lakói talán jobb móduak, de ez a csekély különbség az eredményt nem igen befolyásolja.

A kutatások eredménye az volt, hogy az összeépitett házak (back-to back houses) halandósága 15%-al nagyobb mint a levegőtől átjártaké. Sőt a különbség még 20%-ra is emelkedik, ha az összeépitett házak hosszu mellékutczáktól meg nem szakitott sorban állnak egymás mellett. Kedvezőbb a halandóság a blockban, 4 egymásmellett épitett házaknál. Ezen utóbbi esetben ugyanis legalább az oldalról való levegőátjárás lehetséges, úgy, hogy az eredmény ugyanaz, mint a szellős házakban.

A halandósági viszonyokat okokra és korra való tekintettel is megvizsgálta Darr-Mair és azt találta többek közt, hogy a halandóság a nem szellős házakban 40%-al nagyobb a légzőszervek megbetegedésében szenvedőknél és a csecsemőknél, ellenben csak 10%-al a fertőző betegségben szenvedőknél és csak 5%-al a gyomorbetegeknél. A kor szerint való vizsgálat azt mutatta, hogy a nem szellős házakban főleg a 15 éven aluli gyermekek és azután ismét a 65 éven felüli között legnagyobb a halandósági százalék.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

A

TÁRSADALMI MUZEUM

ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI ÉS KIADJA
A TÁRSADALMI MUZEUM

MÁSODIK ÉVFOLYAM, 1. SZÁM

1910 JANUÁR—FEBRUÁR

TARTALOM:

A sport és az egészség. *Okolicsányi-Kuthy Dezső*, egyetemi m. tanár 1
Famegmunkáló gépek védőkészülékei. *Ijj. Gaul Károly* 9
A munkások rokkantsági és aggkori biztosítása. *Pethő Sándor* 29
A kispesti állami munkástelep. *Virágh Andor* 41
Az anyaság védelme. *Deutsch Ernő*, főorvos 59
Szociálpolitika:
A külföldi szociális törvényhozás az 1909. év második felében 72
Szociálpolitika:
Magyar szociálpolitika 77
Munkásvédelem:
Az otthoni munka szabályozásáról szóló angol törvény. *Dr. Sidó Zoltán* 79
A német ipartörvény módositása 82
Szociális egészségügy:
A gümőkórellenes mozgalom haladása a külföldön 1909-ben. *Okolicsányi-Kuthy Dezső*, egyetemi m. tanár 83
A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alkoholmentes étterme. *Dr. Lányi Márton* 87

A

TÁRSADALMI MUZEUM

ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI ÉS KIADJA
A TÁRSADALMI MUZEUM

MÁSODIK ÉVFOLYAM, 2. SZÁM

1910 MÁRCZIUS—ÁPRILIS

TARTALOM:

Rónáink és a tuberkulózis. *Dr. Okolicsányi-Kulhy Dezső*, egyetemi m. tanár 89
Famegmunkáló gépek védőkészülékei. *Ifj. Gaul Károly*, gépészmérnök, ipari szakiskolai tanár 119
A csecsemőhalandóság okairól. *Deutsch Ernő*, főorvos 138
A londoni Britt Társadalmi Muzeum. *Matheson F. James*, a muzeum titkára 164
Munkásvédelem:
Az olasz földmivelés-, ipar- és keresk. ministérium nemzetközi pályázata 169
Nappali munka a pékműhelyekben ... 171
»Szociális szolgálat« a katonai szolgálat mintájára, nők számára 172
Munkásvédelem:
A német gyermekmunka 173
Az V. kerületi Népház 173
Uj ipari betegség 174
Munka a vándorlók részére 174
Munkásbiztositás:
A német rokkantsági biztositó intézetek közegészségügyi beruházásai 175
Munkanélküliség esetére szóló biztositás Bádenben 176
Szociális egészségügy:
Az alkoholellenes mozgalom 1909-ben. *Dr. Stein Fülöp* 178
Alkoholmentes italok a vasuton 184

A

TÁRSADALMI MUZEUM

ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI ÉS KIADJA
A TÁRSADALMI MUZEUM

MÁSODIK ÉVFOLYAM, 3. SZÁM

1910 MÁJUS—JUNIUS

TARTALOM:

Heverő tőkék a közegészségügy szolgálatában. *Szántó Menyhért*, min. oszt.-tan. 185
Famegmunkáló gépekre való védőkészülékek. *Ifj. Gaul Károly*, gépészmérnök, ipari szakiskolai tanár 200
Csecsemőkórházak. *Deutsch Ernő*, főorvos 217
A budapesti ipari munkások halandósága. *Dr. Bródi Miksa* 230

Munkásvédelem:
A Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesülete 241
A teherhordás korlátozása gyermek- és női munkánál 242
Gyári munkások osztalékrészesedése Angliában 244
A gyári nővér 245

Munkásvédelem:
A munkaváltogatás, mint a baleset és az ipari betegség elhárításának egyik módja 246
Gyári helyiségek fütése 247
Munkásbiztositás:
A munkanélküliség esetére szóló biztositás terjedése 248
A munkanélküliség Nürnbergben 252
Gyermekvédelem:
A munka befolyása a test növekedésére 255
Iskolásgyermekek nyári vándorlása ... 256
Szociális egészségügy:
A lakásügy fejlődése 1909-ben 257
A IX. nemzetközi lakáskongresszus ... 261
Adatok a németországi alkoholfogyasztásról 263
A részegeskedés ellen 264

A

TÁRSADALMI MUZEUM

ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI ÉS KIADJA
A TÁRSADALMI MUZEUM

MÁSODIK ÉVFOLYAM, 4. SZÁM
1910 JULIUS—AUGUSZTUS

TARTALOM:

A »Morzsabazár« *Özv. Bálhory Nándorné* 265
A Gyermektanulmányi Muzeum. *Ballai Károly* ... 273
Famegmunkáló gépekre való védőkészülékek. *Ifj. Gaul Károly*, gépészmérnök, ipari szakiskolai tanár ... 285
Csecsemők intézeten kivüli ellátása. *Deutsch Ernő*, főorvos ... 291
Egy budapesti legénységálló. *Konth Árpád*, máv. mérnök ... 314
Szociálpolitika:
A külföldi szociális törvényhozás az 1910. év első felében ... 319
Hazai szociálpolitikai események, *Dr. Sidó Zoltán* ... 327
Munkásvédelem:
A munkások védelme a bánya hősége ellen 331
A bécsi távbeszélő központ közös kávékonyhája ... 332
Adalék a háziipari munkához ... 335
Munkásbiztositás:
A franczia aggkori munkásbiztositás ... 336
Kereset és háztartás.
Szerényebb anyagi viszonyok között élő német családok háztartásai ... 338
Gyermekvédelem:
A gyermekek élelmezése az angol elemi iskolákban ... 344
Szociális egészségügy:
Kislakások Franczia országban ... 346
A sörtől való tartózkodás hatása ... 347

A

TÁRSADALMI MUZEUM

ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI ÉS KIADJA
A TÁRSADALMI MUZEUM

MÁSODIK ÉVFOLYAM, 5. SZÁM

1910 SZEPTEMBER—OKTÓBER

TARTALOM:

Küzdelem a foszfornekrózis ellen 349
Erdei üdülőtelepek a gümőkór elleni küzdelemben. *Okolicsányi-Kuthy Dezső dr.* ... 370
Németország erdei üdülőtelepei. *Pataki Béla* 378
A gyermekvédelem Magyarországon. *Deutsch Ernő*, főorvos 397
A munkáskertek. *Vajda Ármin* 412
Famegmunkáló gépekre való védőkészülékek. *Ifj. Gaul Károly*, gépészmérnök, ipari szakiskolai tanár 429
Munkásmozgalom és munkásvédelem:
A szakszervezeti mozgalom 1908-ban. 436
A Törv. Munkásvédelem Nemzetközi Egyesületének luganói nagygyűlése ... 454
Munkásmozgalom és munkásvédelem:
Az ipari megbetegedések leküzdésére irányuló brüsszeli nemzetközi kongresszus 455
Az ólomfehér helyettesítése külső mázolásoknál 457
Munkásbiztositás:
Nemzetközi értekezlet a munkásbiztositás ügyében 462
Nemzetközi értekezlet a munkanélküliség ügyében 463
Házbér-takarékpénztár Drezdában 472
Szociális egészségügy:
Iszákosokról gondoskodó hivatal Altonában 475